Radu Tudoran

LA NORD DE NOI ÎNȘINE

Editura Eminescu

Radu Tudoran

LA NORD DE NOI ÎNŞINE

1

La 7 iulie plecasem de la Copenhaga spre vest, traversasem strîmtoarea cu feribotul şi după un ceas de drum pe pămîntul Iutlandei, prin Odense, unde am orbecăit pe străzi înşelat de indicatoare proaste, după Fredericia şi Kolding, simple puncte de trecere, coteam spre nord, ca să ajung la Capul Skagen, extremitatea peninsulei, care desparte Marea Gattegat de Skagerrak şi ocupă un loc important în geografia Europei, dar mai ales în geografia mea afectivă ; l-am inclus în itinerar socotindu-l una din marginile continentului, unde am vrut să ajung ca să fie o rotunjire. Fusesem de curînd la cea mai nordică dintre ele, pe care o socoteam greu accesibilă şi chiar primejdioasă.

Nordul m-a înfricoşat totdeauna, la fel cum mult timp m-a înfricoşat noaptea. Făceam chiar şi o legătură între una şi alta, socotind că nu degeaba nordului i se mai spune şi miazănoapte.

M-am născut aproape de paralela patruzeci şi cincea, care împarte emisfera în două, marcînd între ecuator şi pol o simetrie perfectă ; e un punct de echilibru, locul unde s-ar opri pendula, dacă n-ar mai fi antrenată. Nu mi-am ales locul de naştere ; poate mi-ar fi plăcut mai mult altul, dar acum nu pot să-l schimb, sînt legat de el cu rădăcini adînci şi trainice.

La un pas de mine începe nordul ; ca să-l simt nu-i nevoie să ajung nici măcar la paralela patruzeci şi şasea ; oriunde m-aş duce, el se află în imediata mea vecinătate.

Acum însă mersesem spre nord trei săptămîni încheiate, cu prea puţine opriri şi aproape fără ocoluri, un itinerar în linie dreaptă, şi eram în acea parte a anului cînd ziua creşte întruna, pînă ce întîlneşte cea mai scurtă noapte. N-aş fi avut nevoie de atîta creştere, de vreme ce am intrat foarte repede în zona unde soarele nu mai apune niciodată şi este tot timpul zi luminoasă. Căutasem anume anotimpul, şi mi-am respectat cu stricteţe planul călătoriei, judecat din vreme, aşa fel ca la Capul Nord să ajung odată cu ziua cea mai lungă, privită astronomic, fiindcă altminteri sînt altele şi mai lungi, fără nici o legătură cu calendarul. Străbătusem drumul de la Odessa la Leningrad mergînd numai spre nord, aproape fără abatere, trecînd peste paralele continuu şi sistematic, pe o vreme care, cînd nu ploua, era cel puţin mohorîtă. Am continuat aceeaşi ascensiune neîntreruptă de-a lungul Finlandei, pe o şosea încadrată de două meridiane, şerpuind numai atît, ca să se poată strecura printre cele şaizeci de mii de lacuri, de peste zece ori mai multe decît numărul locuitorilor din Laponia. Ajunsesem dincolo de Cercul Polar, într-un ţinut rarefiat, unde între o mică localitate şi alta încă mai mică sînt zeci de kilometri şi nu întîlneşti oameni ci numai reni, atît de siguri că pămîntul le aparţine şi nimeni nu poate veni peste ei să-i alunge, încît un străin, ca mine, nu le dă nici cea mai mică emoţie. În schimb eram eu emoţionat să mă aflu singur numai cu geografia într-o lume aproape dispărută, unde nu ştiu cine mi-ar fi dat ajutor

la nevoie, dacă mi se întîmpla un necaz cu mașina, sau poate cu mine. De un timp începusem să mă uit pe hartă la șoselele care o luau spre soare-apune, cotind la stînga, și care m-ar fi dus repede în Suedia, scurtîndu-mi drumul și eliberîndu-mă de oprimarea pe care o simțeam crescîndu-mi în suflet, pe măsură ce la miezul nopții era mai multă lumină.

Totdeauna în locuri necunoscute pentru mine noaptea cade cu o îngrijorare și o nelinişte care se prelungesc pînă aleg locul unde să pun capul pe pernă. De multe ori am pierdut ore bune de drum, de teamă că dacă se lasă seara e mai greu să găsesc găzduire. Aceste simțăminte nu-mi mai umbreau acum orele zilei, ştiam că niciodată n-o să mă prindă întunericul între două aşezări de oameni şi înainte de a-mi fi găsit adăpost pentru noapte. Timpul ajungea astfel la o dilatație care îmi crea o independență pierdută din vedere cînd îmi făcusem planul călătoriei. Ca urmare, popasurile n-au mai fost determinate de poziția soarelui pe cer, ci de ceasornic și de oboseală. Mă culcam pe lumină, nu mai tîrziu de ora nouă seara iar uneori mult mai devreme, și dacă mă trezeam pe la patru dimineața, lumina de afară nu era mai mică. Între aceste ore de somn se consuma noaptea, fără să-i fiu martor și fără să mă gîndesc că de fapt era eludată. Dar curînd, ziua continuă a început să mă obosească, să-mi dea o stare de nelinişte, într-o continuă creştere, pînă ce am ajuns la descurajare. După ce m-am mai luptat un timp cu mine însumi, am înțeles că n-am să suport drumul pînă la capăt, și m-am hotărît să renunț la ultima și cea mai grea dintre etape, care urma să mă ducă în punctul cel mai nordic al Europei. Cu o mare strîngere de inimă, trebuia să o iau spre sud, către casă.

În ziua aceea mersesem numai cîteva ceasuri, trecusem din Finlanda în Norvegia, traversînd frontiera dar nu și meridianul, care continua să rămînă paralel cu șoseaua, și mă apropiam de o bifurcație, unde unul din drumuri, cel important, cotea spre

sud-vest iar mai tîrziu spre sud de-a binelea, și însemna pentru mine scăparea imediată. Se nimerise pe deasupra să fie o zi posomorîtă, așa că, la celelalte îndoieli și temeri acumulate de cînd mergeam spre nord fără întrerupere, se adăuga lipsa soarelui, care strălucise toată noaptea trecută și se ascunsese tocmai la ziuă. Nu mai aveam nici o îndoială asupra drumului pe care aveam să-l iau la bifurcație, cînd undeva, ieșind din Kistrand, m-am pomenit cu un indicator galben în față, arătînd cu săgeți cele două direcții. În stînga scria Hamerfest, după care știam că urma Narvik, două orașe atît de mult adîncite în nordul Europei încît pot și ele singure să dea satisfacție cuiva care vrea să se apropie de terminația punctelor cardinale, ca să ajungă la o geografie completă. În dreapta scria Nordcap, concret și cu precizie, cum nu mă așteptasem ; Capul Nord nu-i o localitate, ci numai un punct în spațiu, o abstracție rece, care nu-mi închipuiam că poate fi indicată printr-o săgeată. Dar săgeata se vedea limpede și dedesubt scria Nordcap cu litere la fel de mari ca Hamerfest, acesta fiind o certitudine, orașul cel mai nordic din Europa.

Am văzut de la cincizeci de metri placarda și nu mi-au trebuit decît zece secunde pînă să ajung aproape, dar atunci hotărîrea era schimbată și fără să ezit, și fără să mai judec, am pus volanul la dreapta.

Astfel am făcut tot drumul, cum îl visasem, continuînd să merg spre nord, fără alte sentimente decît satisfacția că îmi învinsesem oboseala și teama de această miazănoapte mult prea luminoasă. Odată ce m-am văzut pe malul oceanului și l-am privit de pe faleza înaltă de trei sute de metri, uimit că putea să semene cu mările noastre albastre, mi-am marcat în conștiință ajungerea mea acolo, după care am făcut calea întoarsă. Dealtfel, în afară de ocean, nu-i nimic de văzut, decît un mic obelisc de piatră, care confirmă, prin coordonate geografice, poziția celui mai nordic punct al continentului. De-aici înapoi nu mai aveam să merg decît spre sud, pînă la mine acasă,

ceea ce însemna o eliberare tot mai deplină. Dar ajungînd în Danemarca, după ce străbătusem nesfîrşita peninsulă Scandinavia, unde kilometrii au parcă mai mult de o mie de metri, la fel ca în Spania, şi poate ca în toate peninsulele, m-am pomenit deodată, în după-amiaza cînd mergeam spre Arhus, cuprins de o nemulţumire şi de o nelinişte care m-au făcut să mă opresc pe neaşteptate într-un sat, Gedved, şi să trag la primul hotel, descoperit pe stînga şoselei. Era abia ora două şi jumătate şi mai rămînea mult timp pînă seara, deşi, în lungul drum spre sud ziua se micşorase, devenind aproape normală, şi atmosfera începea să semene cu cea de pe latitudinea noastră. Am mers pe jos în afara satului, m-am plimbat kilometri pe cîmpia uşor ondulată, frumoasă şi calmă, pînă am ajuns la alte sate, iar între ele am văzut ferme şi viţei, pe pajişti împrejmuite numai cu o sîrmă electrică. Am chemat viţeii la mine, şi unii au venit, cu ochii mari de curiozitate, dar nici unul nu s-a apropiat de acea sîrmă. Ea reprezenta un mijloc de pază cu totul necunoscut de mine, ingenios şi amuzant totdeodată, astfel că am uitat nemulţumirea şi starea de nelinişte. Nu mi-a fost greu să înţeleg că prin acele sîrme trecea un curent electric, nemortal nici pentru viţei, nici pentru alte animale, cu atît mai puţin pentru oameni ; am pus mîna şi am simţit doar o slabă furnicătură (patruzeci de volţi, am aflat pe urmă). Însă pentru un viţel, care atinge firul cu botul lui sensibil şi umed, senzaţia va fi mai brutală, destul ca să nu mai încerce altădată, ci să stea la distanţă. Multe ştim despre animale, tot ce este posibil să se afle după îndelungate studii savante ; uitîndu-mă în ochii viţeilor, care ar fi dorit să-i mîngîi şi să comunice cu mine, mă întrebam, ei ce-or şti despre oameni ?

Mi-am continuat plimbarea pînă la ora mesei de seară, mergînd, în toate direcţiile, pe drumeaguri încîntătoare, bineînţeles asfaltate, pe lîngă pajişti de unde viţeii mă urmăreau cu o curiozitate mirată, fiindcă eram singurul om pe toată cîmpia.

Nemulţumirea veche revenea cîteodată, alternînd cu starea de mulţumire şi linişte ; atunci am observat că aceste schimbări lăuntrice se datorau poziţiei mele faţă de soare ; dacă îl aveam în obrazul drept îmi era bine, şi-mi era rău cînd mă bătea în obrazul celălalt. Aşa mi-am dat seama că umoarea mea era determinată de punctele cardinale ; nu mai puteam să îndur mersul spre nord fără să mă chinui şi fără să mă cuprindă descurajarea, fie şi în această plimbare pedestră pe cîmp, o deplasare neînsemnată şi neangajantă faţă de distanţele străbătute mai înainte. Aşa am înţeles ce se întîmplase cu mine de dimineaţă, cînd, după ce mersesem un timp spre apus, de la Copenhaga la Kolding, pe linia mediană dintre polii pămîntului, am luat-o încă o dată spre miazănoapte. Trebuia să ajung la Capul Skagen şi am ajuns, dar cînd îmi făcusem planul nu mă gîndisem ce are să se întîmple cu mine, nici prin minte nu-mi trecuse că nordul avea să devină o povară şi o suferinţă.

Oricîte mi-or fi plăcut în părţile acelea ale lumii, niciodată nu cred că m-aş mai întoarce acolo cu bucurie. Mi-am adus aminte de chinul lui Gonciarov în oceanele sudice. Pornit cu o mîndră fregată de pe latitudinea Leningradului, el a participat la o croazieră gigantică, navigînd pe la Capul Bunei Speranţe, prin Oceanul Indian şi mările Chinei, pînă în Japonia. Nu spun că n-a înţeles şi n-a simţit frumuseţea călătoriei, descrisă cu mult duh şi cu mare măiestrie, dar tot timpul a oftat după iarna rusească, după mesteacănul nordic şi după ceaiul din samovare. Iar undeva, cred că în insula Iava, după ce pune tot meşteşugul şi toate culorile spre a înfăţişa peisajul tropicelor, ca o explozie vegetală, bolnav sau beat şi înnebunit de propria lui frumuseţe, după ce se minunează şi se extaziază, spune în încheiere : „Dea dumnezeu să nu mă mai întorc niciodată prin aceste locuri“.

Deci, asemenea reacţie este posibilă ! În Iava, Gonciarov era mult prea la sud de el însuşi.

Mă voi strădui să spun ce-a fost frumos în partea opusă a lumii, şi sper că după aceste rînduri lămuritoare să ascund sau să atenuez oprimarea pe care am simţit-o uneori acolo, dar va fi imposibil să uit că m-am aflat cu mult prea la nord de mine însumi, adică de locul unde am privit prima oară bolta cerească.

●

Lăsînd la o parte visele şi meditaţia, orice călătorie începe cu o hartă. Îmi rămăsese de explorat ultima treime a Europei, care se deschidea ca un evantai la nordul locului meu de plecare, acoperind zona dintre Moscova şi Haga şi avînd ca limită a adîncimii Oceanul Îngheţat, unde începe lumea arctică. O hartă pentru mine este mai mult decît o carte, este suma cărţilor citite odată, despre locuri, cum se înfăţişează ele în faţa noastră şi ce reprezintă în viaţa popoarelor, despre floră şi despre faună, despre bogăţiile văzute şi nevăzute, despre sărăciile care înseamnă ţinuturi sterpe şi nepopulate, nisipuri sau gheţuri. Şi despre oameni, despre rase, despre destine, despre întîmplări reale şi închipuite — istorie şi literatură. Harta nu le rezumă, ci le sintetizează.

Nu mai e timp să mă întorc la bibliotecă, să caut ce-am uitat cu anii, dar mi-e de ajuns ce ţin minte. Cred că în memoria noastră rămîne esenţialul. Dacă privesc punctul unde converg toate meridianele nordice, îmi apar în ochi imaginile cîtorva oameni. Primul este Fridtjof Nansen, iar alături de el îmi închipui o corabie cu bordajele groase, pe care am avut cinstea şi bucuria de a o vedea aievea, la Oslo. Altă imagine este cea a lui Amundsen, cu un tren de sănii trase de cîini peste banchize de gheaţă. Apoi a lui Nobile, cu un dirijabil prăbuşit în furtună. Forţîndu-mi memoria, aş găsi încă trei oameni, şi poate în cărţi încă o dată pe atîţia, numai că n-am nevoie. Dacă îmi vin în minte cei trei, la vremea lor şi cu destinele lor paralele dar neegale, îmi dau seama tot ce înseamnă Polul Nord în istoria planetei noastre.

Sigur că temperaturile terifiante sînt primul caracter al acelor locuri, minus optzeci de grade și chiar mai mult, cînd nici nu înțeleg cum o ființă vie, oricît de adaptată, mai poate să supravieţuiască. Munții și cîmpul de gheață bîntuite de geruri continui și uneori de viscole intolerabile mi-au dezvăluit peisajul polar, alcătuit dintr-un singur element, cu o singură densitate și o singură colorație, trezindu-mi o curiozitate înfricoșătoare. Acolo nu putea să crească nici un fir de iarbă, această plantă tenace și curajoasă, care răzbește în deșerturi uscate, în crăpăturile stîncilor bătute de arșiță, în mlaștini și chiar pe fundul mărilor cu apa sărată, și pe care am văzut-o în cea mai victorioasă din lupte, perforînd asfaltul fără să aibă vreo armă în structura ei atît de fragilă, decît nevoia de aer și lumină. Mi se părea uimitor că trăiau totuși acolo cîteva animale ; toate mi-au fost simpatice și mi-au stîrnit admirația, ursul alb, morsa și foca. Aceasta din urmă mi-a înfrumusețat unele zile din viață, cînd am văzut-o la circ, dresată, și mi s-a părut că ascultă de om nu prin silnicie, ca atîtea animale aduse să dea spectacol, ci prin dragoste ; m-am mirat de unde atîta căldură la o ființă sortită să trăiască pe gheață, și dacă n-am putut să-mi explic privirea ei devotată și mișcările tandre, nu înseamnă că bucuria mi-a fost mai mică. Animalele acestea puține, plasate nefiresc în natură, prilejuiesc o existență umană la fel de nefirească, forțînd limita vieții pe planetă și ajungînd să fie o societate, cu legi și cu moravuri bine statornicite, avînd deci o continuitate morală, mai durabilă decît continuitatea ei fizică.

În Laponia finlandeză, care ar putea fi ea singură o țară, trăiesc astăzi numai cinci mii de oameni, după informații neclare și contradictorii. Majoritatea acestora însă nu sînt laponi, ci finlandezi infiltrați dinspre sud, de unde aduc o rezervă de vitalitate și prelungesc puțin limita vieții. La Rovaniemi, capitala ținutului, cît am umblat pe stradă, am întîlnit numai o băștinașă, judecînd după fizionomie, dar era îmbrăcată în

blugi, ca europenele. În schimb am văzut în vitrine puzderie de păpuşi reproducînd tipul localnic, cu îmbrăcămintea tradiţională. Turiştii le cumpără, deşi sînt scumpe, ca să aibă o dovadă despre trecerea lor pe acolo. Mai tîrziu am descoperit, din loc în loc, pe marginea şoselelor, în corturi care păstrează sau imită culoarea locală, aceleaşi păpuşi, acum însă însufleţite, cu aceeaşi îmbrăcăminte folclorică, nouă-nouţă, o uniformă de postav gros, albastru cu tivuri şi găitane roşii, într-un contrast de culori strident, care atrage atenţia de departe. Nu m-am oprit şi nu m-am apropiat niciodată. Se simulează o viaţă de familie ; prin uşa cortului, dată în lături, iese fum, arde focul pe vatră, dar cred că oamenii nu-şi fierb hrana acolo, şi nici nu dorm noaptea, ci se trag pe la casele lor, în sate sau în oraşe, unde au dispărut orice caractere locale. Pe un drumeag am întîlnit într-o seară doi laponi, un bărbat şi o femeie, în aceeaşi uniformă de paradă, cu hainele descheiate, venind de la tîrg cu sacoşe de material plastic, reclama societăţii de navigaţie aeriană Finair.

Din ceea ce o dată a definit pentru mine lumea nordului, doar ceva are să rămînă neschimbat cît viaţa pămîntului, lunga zi şi lunga noapte polară ; şase luni de lumină continuă, cînd soarele nu apune niciodată, şi şase luni de întuneric, numai cu palida licărire a lunii. Cred că este cel mai apăsător şi mai insuportabil din fenomenele naturale. Oamenii nu pot trăi aşa multă vreme ; nu-i vorba de inadaptabilitate ; ei sînt gata adaptaţi dacă s-au născut acolo, ci de respingerea unei obişnuinţe moştenite, dar neconforme cu firea omului şi cu funcţiunile lui organice. Este o *dezadaptare,* boală mai grea decît leucemia ; ea se extinde pînă în sudul peninsulei Scandinave, dacă nu şi mai departe, unde bîntuie nevrozele, cu dereglări psihice tot mai grave, care duc pînă la sinucidere, după ce s-a trecut prin beţia de alcool şi de stupefiante.

Am crezut că e greu de îndurat iarna polară, în schimb ziua de şase luni trebuie să fie o sărbătoare neîntreruptă. De

aceea mi-am ales data plecării în aşa fel ca solstiţiul de vară să mă găsească în cel mai nordic punct al călătoriei, ca să n-am nici o îndoială că ziua cea mai lungă va fi mai lungă decît pe oricare din latitudinile Europei. Aşa a fost, mă şi minunez de mine dar fără admiraţie, cum de mi-am urmărit planul atît de bine, încît la 22 iunie mă aflam la Capul Nord şi priveam oceanul, unde la miezul nopţii soarele avea să se plimbe la vreo două suliţe deasupra apei albastre ca Mediterana. Dar eram atît de obosit şi de confuz, încît n-am simţit nici o bucurie, ci poate numai puţină satisfacţie îngheţată. Ziua continuă, cunoscută încă din nordul Finlandei, de pe la Ivalo, care nu-mi îngăduia o odihnă deplină, ci ţinea în spiritul meu ceva treaz şi tot timpul la pîndă, mă istovise şi mă dusese pînă la deprimare, fără ca măcar să bănuiesc cauza ; continuam să cred în sărbătoarea luminii şi consideram că mă bucur ; mă şi miram şi-mi atribuiam o fire hîrbară, cînd îmi vedeam în oglindă faţa nedumerită şi amărîtă.

În această stare eram cînd am văzut panoul pe care scria Nordcap... Şi totuşi am luat-o la dreapta.

Deşi m-am întors fără vreo rană vizibilă, şi mă simt sănătos în trup şi în suflet, atît cît se poate, cred că am înţeles, prin propria mea nelinişte şi deprimare, de ce ziua cît o jumătate de an, urmată de noaptea tot atît de lungă pe care mi-e greu să mi-o închipui, duc la dezadaptarea omului şi la dispariţia lui treptată. Desigur, acele locuri nu vor rămîne niciodată pustii, atîta timp cît vor avea o urmă de bogăţie, un molid şi un mesteacăn, un urs alb şi o vulpe albastră, sau cît vor mai atrage vizitatori de pe alte latitudini, şi va fi nevoie să se facă pentru ei hoteluri, şosele şi aerodromuri. Dar oamenii care vor popula ţinuturile polare au să vină din altă parte şi au să reziste pînă la sleire, cînd le vor lua locul alţii. Desigur că după un timp la Rovaniemi va dispare şi ultima laponă, poate fiica sau nepoata celei pe care am văzut-o în pantaloni albaştri de modă americană. M-am gîndit că pentru

a exista acolo cu adevărat o viaţă constantă, cu adevărat adaptată, omul ar trebui să-şi schimbe caracterele biologice, spre a putea să muncească şi să vegheze şase luni neîntrerupte, iar alte şase luni să doarmă fără să se trezească. Aşa da, ar fi o biruinţă deplină. Altfel, natura, neconformă cu omul, nu poate să fie învinsă.

●

Alegerea drumului pe hartă e o desfătare, dar şi o muncă, una din cele mai dificile, fiindcă nu are norme universale, şi dacă îţi cere o ştiinţă anume, nimeni nu-ţi spune cum poate fi însuşită. Sub aspectul ei cel mai simplu, acela pur tehnic, e nevoie în primul rînd să aduni informaţii pentru toate schimbările de direcţie. Dar imediat după aceea mecanismul se complică şi iese din legile recunoscute de toată lumea. E greu ca doi oameni să se pună de acord în alegerea unei direcţii, din două posibile. Ce să mai spun cînd sînt cu sutele şi cu miile, şi uneori infinite ? Ca să desparţi pe cele bune de cele rele, trebuie să reînvii în memorie tot ce-ai învăţat în viaţă. Apoi, din cîte au rămas bune, să separi încă o dată pe cele necesare de cele care nu mai folosesc nimănuia, să le pui în trepte, după gradul lor de utilitate, raportat la ceea ce vrei să afli şi să înţelegi despre o anumită lume. E prea simplu să spun că ideea aceasta s-ar traduce prin scopul călătoriei. O călătorie cu scop, spus astfel, nu merită să fie povestită, ba eu, unul, cred că nici n-ar trebui începută.

În ceea ce mă priveşte, îmi aleg drumul cum aş scrie o carte, sau cum aş construi un palat, într-un stil cum nu s-a mai făcut altul. Drumul este o compoziţie, care trebuie să fie inedită pînă la capăt, să nu plagieze şi nici măcar să nu imite pe altele. La ştiinţa compoziţiei, se adaugă de la sine înţeles, inspiraţia. Las însă loc şi hazardului ; oricît de gîndit ar fi itinerariul şi oricît aş crede că în el se află o inspiraţie bună, nu-l socotesc niciodată definitiv, ci de multe ori îl schimb în ultima

clipă, în fața unei bifurcații, apucînd pe altă direcție decît cea prevăzută.

M-am decis să plec prin partea de răsărit a zonei propuse, prin Uniunea Sovietică și Finlanda, fiindcă așa găseam linia cea mai dreaptă și mai directă spre extremitatea nordică a continentului. Apoi aici erau etapele cele mai lungi, de șase sute, opt sute și chiar o mie de kilometri în unele zile, și mi se părea mai potrivit ca ele să fie la începutul călătoriei, cînd aveam mai multă vlagă și mai multă răbdare în mine. Am trasat astfel pe hartă drumul pe la Chișinău, Kiev, Moscova, Leningrad și Vîborg. Mă gîndisem și la două incursiuni laterale, Riga și Talinn, dar adunînd kilometrii cifra mi s-a părut mult prea mare și am renunțat la ele. N-am să pomenesc de două ori itinerariul, de vreme ce am să povestesc tot și pe îndelete. Întreg drumul, care însemna o distanță neliniștitoare încă din prima lui parte, înaintarea spre miazănoapte, se lungea mai mult decît pînă la dublu pentru întoarcere, datorită ocolurilor prin partea vestică a Europei, unde aveam să fiu mult îndepărtat de casă. Am chibzuit îndelung cu ochii pe hartă, căutînd liniile cele mai scurte între locurile care trebuiau abordate. M-am tocmit cu mine însumi, mi-am lăsat liberă lăcomia de spațiu, apoi mi-am înfrînat-o, și am ajuns la o cifră finală de optsprezece mii de kilometri, cu tot cu rezervele prevăzute pentru ocoluri posibile ; în Finlanda, bunăoară, unde aveam drumuri numeroase dar îmi lipseau informațiile asupra locurilor, am măsurat o linie aproape dreaptă, și am pus deoparte o mie de kilometri, ca în limita lor largă să mă pot abate în stînga și-n dreapta, unde s-ar fi ivit o tentație. În afară de peninsula Scandinavă, pe care urma s-o parcurg în întregime, prin mai multe zigzaguri, aveam de mers încă destul în Danemarca, Germania vestică și Olanda ; e adevărat că aici distanțele fiind mult mai mici decît în țările nordice, făceam economie de kilometri, de mă miram, cu cifrele în față și parcă nu-mi venea a crede. Ajuns în Olanda, ultima țintă a explo-

rării mele, nu puteam să trec în zbor peste Belgia, şi odată ce mă aflam acolo, ar fi fost păcat să nu mă abat prin Luxemburg, ambiţia mea veche fiind să nu ocolesc nici una din capitalele Europei. Odată ajuns în Luxemburg, ar fi fost un păcat şi mai mare să n-o iau pe la Paris, cu tot ocolul, căci lăsasem acolo o mulţime de locuri necercetate, şi-o altă mulţime mă ispitea să le văd încă o dată. Nu pot spune că făcînd aşa am căzut într-o capcană, aveam măsurat drumul, nu mergeam orbeşte, ce naiba !, dar parcă uitasem înţelesul kilometrilor, aşa că am avut de furcă să-i transpun de pe hartă pe şoselele asfaltate şi să traversez lungul est al Franţei, apoi Elveţia, Austria şi Ungaria, de la un cap la altul.

Pentru întregul parcurs, care n-a vrut să fie mai scurt decît socotisem cu multă larghețe, prevedeam un timp de trei luni încheiate, limita rezistenţei mele, cunoscută din alte experienţe. Deşi m-am întors cu trei zile înainte de termen, limita rezistenţei era de mult depăşită, fiindcă drumul fusese mult mai greu decît altele, şi neliniştea mea în faţa necunoscutului mult mai mare. Maşina împlinea pe parcurs o sută de mii de kilometri şi n-aveam toate piesele de schimb presupuse ca necesare. Iar eu, cel puţin de aceeaşi vîrstă cu ea, n-aveam nici una.

2

Nu sînt dezamăgit de medicină, dimpotrivă, mi-a ajutat să-mi păstrez demnitatea fizică peste limita cînd unii oameni şi-o pierd sau şi-o abandonează. Nu mi-a fost niciodată teamă nici de accident, nici de boală, ştiind că va fi cine să mă vindece, sau să mă salveze, îngrijindu-mă cu cea mai mare pricepere şi cu dragoste, căci cei mai străluciţi din reprezentanţii medicinii

îmi sînt cei mai buni prieteni. Dar, fără să intru în conflict cu vreunul, s-au făcut zece ani de cînd am renunţat la medicaţia curentă, *alopată,* cum se spune, recurgînd la ceva care seamănă cu vrăjitoria, şi multora nu le inspiră nici o încredere. Nu mi-a inspirat nici mie, ca să spun adevărul, ci am acceptat metoda numai din curiozitate, sau poate din apatie. Nu ştiu cum le scăpase prietenilor mei un exces de medicamente la care ajunsesem pe negîndite, tranchilizante şi somnifere. Se înţelege deci că suferem de nesomn şi de nelinişte, ca atîţi oameni din lume. De ce m-ar mira o asemenea stare, după Nagasaki şi Hiroşima, spre a lua exemplele limită, după atîtea războaie neterminate, şi-n faţa altora gata să înceapă oricînd şi oriunde ? Dacă lumea se frămîntă, ameninţată de lipsuri, la fel cum e ameninţată de o bună stare dusă prea departe, în cel mai opulent şi mai mizerabil secol cunoscut în istorie, cînd unora li se urăşte cu binele, în vreme ce alţii nu mai pot îndura răul, e firesc să avem fiecare neliniştea noastră, să adormim greu şi tîrziu noaptea, iar dimineaţa să ne trezim plini de temeri.

E mult timp de cînd un prieten, din cei amintiţi adineaori, vizitîndu-mă pe neaşteptate şi uşa nefiind încuiată, m-a găsit în pat, ziua în amiaza mare, cu ochii în tavan şi cu obloanele lăsate, abandonat în tenebre. „Te paşte o nevroză !“ mi-a spus cu compasiune. Şi m-a luat cu sila în pădurea Băneasa, unde ne-am plimbat pînă mi-au îngheţat picioarele, fiindcă era iarnă. Sigur că nu putea să-mi facă decît bine, dar seara tot acel prieten mi-a iscălit reţeta pentru ciclobarbitalul şi napotonul, sau carbaxinul nostru cel de toate zilele. Mă linişteam cu ele şi dormeam bine, din păcate în fiecare dimineaţă mă trezeam cu spaima că la uşă mă aşteaptă plutonul de execuţie.

Aşa am ajuns să încerc vrăjitoria, tratamentul *homeopatic,* cum se numeşte această medicină misterioasă, hulită de unii şi în care nici eu nu aveam vreo încredere, de vreme ce erau ani de cînd mi se propunea, şi refuzam să fac o încercare. Am încercat fără nici o convingere, ştiind doar că nu am ce pierde.

Păi dacă-i așa, să nu-mi spună nimeni că vrăjitoria ar fi fost de fapt autosugestie ! M-am autosugestionat mai de grabă împotriva ei, ceea ce era neloaial, cel puțin față de bunul om care se străduia ca să-mi fie mai bine.

Nu am căderea să dau certificate uneia sau alteia dintre medicine, totuși nimeni nu mă poate împiedeca să observ și să judec. Și spre a nu mă duce mai departe, la alții, fiindcă iarăși nu am căderea să fac asemenea investigație, mi-e de ajuns să mă observ pe mine și să judec ceea ce mi se întîmplă. Dacă odată ajunsesem să înghit un pumn de pastile seara, pentru cîteva ore de somn și de liniște, și un alt pumn de pastile dimineața, ca să-mi vin în fire și să pot sta în picioare, sînt zece ani încheiați de cînd n-am mai luat nici una. Și se găsesc, slavă domnului, cu sutele, numeroasele medicamente de toată ziua, pe care le cunosc pînă și copiii, administrîndu-și-le singuri la prima durere de cap sau la un frison și o fierbințeală. Azi toată lumea se pricepe puțin la medicină, după cum se pricepe la electricitate, din clipa cînd a învîrtit întrerupătorul sau a pus un fier de călcat în priză, la electrotehnică, de cînd a învățat să deschidă televizorul, și bineînțeles la tehnica automobilului, dacă și-a luat un permis de conducere.

Dar uite că prea puțini știu ce este homeopatia. Negată sau privită cu îndoială, nu prea bine explicată și mai deloc înțeleasă, ea rămîne pentru mulți un mister sau, și mai rău, o șarlatanie. E adevărat că neexistînd nicăieri o școală bine organizată, cu o tradiție destul de lungă și cu o consacrare indubitabilă, fiecare practician o învață cum poate ; cei cu vocație ajung pînă departe, și chiar pînă la capăt, ba izbutesc să deschidă drumuri noi cui vor să-i urmeze. Mulți însă din cei cîți există orbecăiesc în întuneric, ca într-o cameră obscură, pipăind pereții în căutarea unei uși sau a unei ferestre pe unde să intre puțină lumină. Domeniul fiind vast și greu de controlat, așa se nasc impostorii, dacă la ignoranță se adaugă emfaza și reaua credință. Cunosc pe unul, care se pretinde șef de școală și luptă din răsputeri, pe toate drumurile, la toate col-

ţurile de stradă să i se recunoască o asemenea calitate, punînd în umbră şi băgînd beţe în roate unora cu o chemare mai bună. Cum sînt boli care se vindecă şi singure, şi medicina cunoaşte destule, omul meu înregistrează aceste cazuri ca pe izbînzi personale, avînd grijă să se prevadă cu fişe şi cu tot felul de documente, trîmbiţîndu-le apoi fără să ostenească. Ba trece pe partea bună a răbojului său chiar pe acei nenorocoşi pacienţi care, pierzîndu-şi încrederea şi odată cu ea pacienţa, se întorc la medicina clasică şi se vindecă, aşa cum se vindecă toată lumea cînd e posibil. Răbojul lui nu are şi un registru de insuccese ; pe acestea le ascunde, sau le ignoră, sau le uită, sau poate nici nu ia cunoştinţă de ele, neexersat cu îndoiala şi crezînd într-o victorie continuă, ca unii dintre acei fericiţi cărora li se cuvine împărăţia cerurilor.

Am un prieten, încă unul, medic de asemeni, o mînă dibace şi o minte strălucită, informat despre tot ce priveşte meseria lui dar nu mai puţin despre artă şi cultură, şi nu doar atîta, căruia însă îi găsesc un păcat antipatic, acela de a crede că laicul nu are dreptul să ştie şi să înţeleagă ceva despre medicină. Dar ce vină avem noi dacă am învăţat cu toţii puţină anatomie în şcoală, sau chiar mai multă şi ştim cîte ceva despre trupul omului, cîte vertebre are, cîte oase şi cum se cheamă ele, măcar cele importante, ba îndrăznim să le spunem pe nume atunci cînd vrem să indicăm un beteşug şi să localizăm o durere ? Nu-i nimeni atît de prost şi de îngîmfat, sper, pentru bunul simţ al omului, să-şi închipuie că poate discuta despre boală şi despre medicină, ba chiar să dea sentinţe şi să propună reţete, aşa cum mulţi fac în artă şi literatură, fără să-i împiedice vreo lege. Dar iarăşi, ce vină au oamenii că ştiu să-şi pună termometrul la subţioară, iar temperaturii înregistrate nu-i mai spun fierbinţeală, ca strămoşii noştri, nici căldură, cum pe alocuri se mai spune şi astăzi, creînd confuzie între o stare de boală la om, şi-o stare de neastîmpăr la animale ? Şi dacă ştim că de la treizeci şi şapte de grade în sus e nevoie

de o anumită îngrijire, că ne aflăm cel mai adesea în fața unei răceli, pînă a nu ajunge la gripe și la viroze, sau la alte boli și mai grele, încălcăm oare domeniul medicinei doftoricindu-ne singuri cu ceai fierbinte și cu aspirină ? Bolnavii de diabet își fac singuri, bieții de ei, injecția zilnică de insulină și știu, prin forța împrejurărilor și ce este diabetul, și ce efect are insulina. Să uităm cu tot dinadinsul ce-am învățat prin lungile noastre experiențe și prin capacitatea pe care o avem de a face sinteze și a trage concluzii ? Îmi închipui că nimeni, dacă nu-i de meserie, nu-și va îngădui să diagnosticheze o boală de inimă, dar cineva care suferă de anghină pectorală a învățat lecția și știe ce prime măsuri să ia cînd se apropie o criză, pe care de asemeni știe s-o recunoască. Și mergînd tot așa mai departe, iată că fără să ne dăm seama, intrăm pe un teritoriu care, deși nu ne aparține, deși nu vrem să-l anexăm, nu ne este atît de străin încît să ne rătăcim pe drumurile lui importante. Pentru poteci și hățișuri, sigur că e nevoie de o călăuză. Rămîne de văzut dacă o găsim fără întîrziere, și cît este ea de bună.

Am spus acestea, și aș mai putea să spun multe, ca să arăt din ce pornire și cu ce drept judec medicina. Nu m-am lepădat de ea niciodată, dar într-o zi mi s-a făcut greață de medicamente, și mi-a fost teamă c-or să mă bage în groapă. Chiar dacă n-aș fi avut alt cîștig, rămîne binecuvîntată cura de dezintoxicare, prelungită mai mult decît un deceniu.

Nu voi putea eu să elimin neînțelegerea dintre cele două științe și să reconciliez pe una cu alta. Despre impostori am vorbit, există în amîndouă părțile, dar sigur că homeopatia, așa misterioasă cum se vestește și atît de ignorată cum este, le oferă acestora mai multă putință de dezvoltare, și, înainte de toate, este o ispită pentru cine n-a avut nici o izbîndă în partea cealaltă. Fatal primejduită astfel, ea mai cunoaște o primejdie permanentă, negația dușmănoasă sau ironică a ignoranților din prima tabără, care parcă se tem să nu le ia cineva spuza de pe

turtă, ca şi cum altfel turta lor n-ar rămîne tot crudă şi necrescută. Rezerva, sau chiar ostilitatea arătate homeopatiei mai sînt generate şi de dificultatea de-a ajunge la ea, domeniul ei fiind mult mai vast şi cerînd o învăţătură mult mai voluminoasă decît oricare din specialităţile medicinii clasice. S-a dus vremea medicului de familie, din copilăria mea şi-a celor mai în vîrstă ca mine, cel care venea acasă cu geanta în mînă şi se apleca peste toate bolile, cu stetoscopul la ureche şi neavînd alte instrumente, după cum ţin minte, decît un termometru, un ceasornic ca să numere pulsul şi poate cel mult un aparat primitiv de măsurat tensiunea arterială. Medicamentele erau mai puţine, în schimb se scriau reţete specifice, pentru mai toate bolile, adaptate mai fiecărui bolnav în parte. În farmacii nu se găsea puzderia preparatelor de astăzi, ci numai substanţele de bază, ele înşile mai puţine ; pe atunci nu se ştia nici de cortizon, nici de antibiotice. Medicul de familie trebuia să cunoască toate bolile, în grija lui rămînea să tragă la loc o mînă scrîntită sau să pună în ghips un picior fracturat, adesea fără alt ajutor decît al cuiva din casă. El îngrijea şi tuberculoza, şi gălbenarea, şi bubele de pe faţă.

Acest om a dispărut de multă vreme, lăsînd locul specialistului, care uneori n-are decît noţiuni despre restul medicinii, iar cînd îşi depăşeşte domeniul poate s-o facă boacănă. În schimb se presupune că în specialitatea lui ajunge la o cuprindere mult mai mare decît ar putea s-o aibă cineva priceput la toate, şi dacă-i aşa, să spunem că-i bine. Dar mi-e teamă că tot specializîndu-se, vor apărea într-o zi medici pentru urechea stîngă şi alţii pentru urechea dreaptă, şi nu se vor amesteca unii în treaba altora.

Homeopatul, pentru care îmi declar simpatia, dacă e un om de bună credinţă, trebuie să cunoască toată medicina, bine şi în profunzime ; altminteri va rămîne la periferia ştiinţei, iar cînd pe deasupra îi vor lipsi şi scrupulele, va ajunge la şarlatanie. El îmi aminteşte medicul de familie, pus însă pe o

treaptă superioară, fiindcă homeopatia nu se mulțumește să vindece pe rînd bolile unui om, după cum e mai ușor, sau după cum se vaită bolnavul mai tare, ci trebuie să le pună în corelație pe una cu alta, pînă la cea din urmă, și să aplice un anumit tratament pentru toate deodată. Spună oricine orice, pentru aceasta se cere multă putere de cuprindere și de sintetizare, multă gîndire și, cred eu, chiar și ceva inspirație. Atunci rezultatele sînt uimitoare, și fiindcă mi-a fost dat să văd, depun mărturie ; cine nu crede în această știință, să admită măcar că-i o minune.

Probabil că într-o zi voi fi nevoit să mă întorc la medicina cealaltă, și sper ca slujitorii ei, pentru care n-am încetat să am admirație, să nu mă țină la ușă ; nu pretind altceva, nu aștept să taie nimeni vițelul cel gras pentru mine. Sînt împrejurări cînd homeopatia, timidă și nu destul exersată, fiindcă n-are prea multă vechime, nici destulă încurajare, se dă în lături, cu o prudență legitimă ; în cazul ei, eșecul cu urmări grave, admis în cealaltă medicină ca o fatalitate, s-ar socoti crimă. Și se mai poate să mă întorc în locul de unde am plecat, în ziua cînd nu va mai avea cine să-mi dea sfaturile care mi-au prins atît de bine timp de un deceniu ; căci și medicii mor, și uneori n-are cine să le urmeze.

Fiindcă la mine imaginația este un instrument al profesiunii și în consecință am exersat-o incontinuu, ajungînd, cred eu, la o anumită specializare, fiindcă îi alătur apoi meditația și visarea, nu mi-a fost greu să urmăresc și să înțeleg medicația homeopatică. Admit că pe o cale directă, rațională și rece, nu poate fi acceptată. Se ia o cîtime dintr-o anumită substanță, vegetală sau minerală, leacuri cunoscute și folosite de multă vreme în medicină. Acea cîtime, un gram bunăoară, se dizolvă într-un volum de apă de nouăzeci și nouă de ori mai mare. Oricît ar fi de diluată soluția obținută astfel, ea se subție în continuare, luînd iarăși a suta parte și completînd-o, și nu o singură dată, de vreo treizeci de ori, dacă sînt informat bine,

ceea ce poate să pară incredibil, şi chiar ridicol pentru oamenii fără imaginaţie.

Bineînţeles că de la primele diluţii, a treia, a patra, sau chiar şi mai înainte, în produsul acesta sărăcit succesiv nu mai poate fi găsită nici urmă din substanţa iniţială. Oricine, la întîia privire ar fi îndreptăţit să se îndoiască de o medicină care foloseşte asemenea medicamente, nici măcar iluzorii, ci inexistente. Dar a nu admite că totuşi urme din ele trebuie să fi rămas, deşi pare imposibil să se depisteze, înseamnă să anulezi ideea infinitului. Dacă tai în două un fir de nisip, oricît s-ar crede că este el de indivizibil, şi jumătate din el o tai încă o dată, e de la sine înţeles că apelînd la imaginaţie, se poate merge şi mai departe, la mii de ori şi miliarde, şi ceva din acel fir de nisip va exista ca substanţă, chiar cînd nu va mai avea formă şi greutate.

Ar mai trebui să ne explicăm cum e posibil şi cum se întîmplă ca o substanţă care nu poate fi depistată decît cu imaginaţia, un leac dematerializat, să stîrnească reacţii vizibile şi uneori violente în organismul nostru, o masă anatomică de şaptezeci sau o sută de kilograme. Nu mă încumet să merg la o asemenea explicaţie, fiindcă n-am în mine chiar atîta credinţă, încît să înfrunt excomunicarea şi rugul. Dar, deoarece efectul l-am cunoscut timp de zece ani în propriul meu organism, şi l-am urmărit cu luciditate, ba chiar cu scepticism cîteodată, cred că el nu poate fi înţeles şi admis decît tot cu imaginaţia invocată mai înainte.

N-am avut de gînd, cu aceste cuvinte laice, să explic altora ce este homeopatia. Am vrut să spun doar de ce, în două călătorii care adună aproape patruzeci de mii de kilometri, străbătuţi în cîte trei luni fiecare, o jumătate de an cu totul, n-am deschis niciodată uşa unei farmacii, şi niciodată n-am avut nevoie de medic. Leacurile mele, pentru beteşuguri şi pentru accidente oricînd posibile într-o călătorie de atîta durată, nu

ocupau, în sticluţe şi în granule, mai mult decît volumul unui mic aparat fotografic.

Desigur că m-am supus examenelor de laborator înainte de plecare, ceea ce de la o vîrstă înainte sau chiar mai devreme e bine să se facă şi cînd stai acasă ; sînt organe care nu prea îşi anunţă scăderea şi suferinţa ; inima bunăoară. Mi-am făcut electrocardiograma în aceeaşi zi cînd îmi reglam motorul maşinii. Am fost să mi se examineze vederea, apoi fundul de ochi, care spune multe despre sănătatea noastră. Fiindcă în săptămînile dinaintea plecării simţeam ameţeli neliniştitoare cînd ridicam capul de pe pernă, poate la mişcări prea brusce, ceea ce însă nu mi se întîmplase mai înainte, am socotit înţelept să mă vadă omul care socoteam că se găsea în specialitate, iar pe deasupra îmi era şi prieten. După ce mi-a ascultat plîngerea, medicul şi prietenul a pus să mi se facă o electroencefalogramă, şi cum nu i s-a părut concludentă, a mai pus să mi se facă şi o radiografie cervicală. Era ceva nu prea bine, am presupus după privirea lui ferită şi după vorbele cam ocolite. Consultaţia neurologică s-a terminat cam în coadă de peşte, ceea ce nu înseamnă o încheiere urîtă, cum cred unii, ci doar una nelămurită.

— Pot să plec la drum ? am întrebat, aşteptînd o concluzie.

— Da, sigur, dar cu prudenţă. Şi cînd te întorci, vino la mine să vedem ce se mai întîmplă.

Apoi medicul prieten m-a condus pînă la ieşirea din clinică. Tot drumul, pe coridoarele lungi şi pe scara monumentală a mers îngîndurat lîngă mine, cu o figură atît de prelungă de parcă ne duceam la înmormîntare. Afară mi-a strîns mîna şi mi-a urat drum bun, parcă fără nici o convingere. Iar după ce făcusem cîţiva paşi, a strigat după mine, cu glas de adio :

— Îţi doresc *să ai noroc* şi să te ţii bine !

Urarea mi s-a părut cam lugubră, prin accentuare, şi nu ascund că m-a urmărit o vreme, stîrnindu-mi îngrijorarea.

Pînă ce mi-am dat seama că de mult, încă din ziua plecării, nu mai aveam nici o ameţeală. Şi nici n-am mai avut pînă astăzi.

E ciudat însă că avertismentul sumbru pe care l-am simţit în cuvintele de la despărţire mi-a lăsat în suflet numai căldura, fără nici un resentiment şi nici o crispare, Şi astăzi, cînd îmi aduc aminte, simt că îngrijorarea prietenului meu era un semn de afecţiune.

●

Dacă m-am ocupat oarecum de mine înaintea plecării, mult mai mult m-am ocupat de maşină. Nu doar fiindcă îşi trăise tinereţea, ci, mai ales, de teama că în ţinuturile unde mergeam de astădată, greu aş fi găsit cine să ne ajute la o nevoie. M-am gîndit la un zbor pe deasupra oceanului, cu un avion neconceput şi nepregătit pentru o asemenea încercare ; exemplul îl aveam în *Spirit of Saint Louis,* pe care dacă l-ar vedea cineva astăzi, în era suprasonicelor, n-ar crede că l-a purtat pe Lindberg de la New York pînă la Paris, cinci mii opt sute de kilometri, într-un zbor de treizeci şi trei de ore, fără escală. Am aclamat şi eu atunci, în adolescenţa mea această victorie, cu atît mai multă înflăcărare cu cît nutream gîndul să fac din zbor scopul meu în viaţă. Cum n-aveam altă pasiune mai importantă decît aviaţia, şi o cunoşteam binişor teoretic, dornic tot timpul să mi-o apropii, mă pricepeam întrucîtva să judec performanţa lui Lindberg ; admiraţia mea pentru el nu era numai sentimentală. Ştiam gest cu gest ce trebuia să facă un om spre a se ridica în aer, spre a străbate o distanţă şi apoi a reveni pe pămînt, manevră mai grea decît celelalte, şi pe care am socotit-o, într-un fel, dureroasă, mai ales după ce îmi văzusem visul cu ochii şi zburasem prima dată. Totdeauna aterizarea m-a umplut de tristeţe, m-am simţit ca după o sărbătoare întreruptă cînd era mai frumoasă. Acele treizeci şi trei de ore ale lui Lindberg le-am trăit cu închipuirea, atît de încordat şi atît de patetic, încît atunci cînd am aflat că aterizase la Le Bourget, în lumina farurilor a o mie de automobile

venite să-l întîmpine şi să-i marcheze aeroportul, mi-am simţit umerii şi braţele paralizate de oboseală, iar urechile asurzite de huruitul neîntrerupt al motorului.

Mai tîrziu am avut aievea această senzaţie, cînd am venit cu automobilul de la Veneţia la Bucureşti, fără escală, ci doar cu scurte opriri ici-colo, pe o vreme mizerabilă care a făcut ca drumul să dureze treizeci şi şase de ore, mai mult decît zborul lui Lindberg. Sigur că de la fapta lui la a mea era o distanţă enormă, dar acel drum semăna într-un fel cu zborul pe deasupra oceanului.

La fel, călătoria de astăzi putea fi asemuită cu un zbor de lungă durată. Întrucîtva chiar şi condiţiile tehnice duceau la o asemenea comparaţie. Habitaclul maşinii diferea prea puţin de o carlingă, decît că era mai elegant şi mai confortabil, motorul avea aproape acelaşi număr de cai ca *Spirit of Saint Louis*, şi oricînd mă puteam afla, aşa cum eram, singur, în faţa unei etape de treizeci şi trei de ore. Dacă motorul lui Lindberg s-ar fi oprit, nu mai rămînea nici o scăpare ; dar ar fi fost o înfrîngere glorioasă. Înfrîngerea mea, neavînd cum să fie dramatică, ci numai ridicolă şi meschină, m-ar fi dezonorat făcîndu-mă să mă întorc din drum, acoperit de ruşine.

Puţin timp înaintea plecării, după ce făcusem tot ce credeam că este necesar pentru viaţa maşinii, şi tot ce fusese posibil, ca să evit vreo surpriză, am observat că pompa centrală de frînă scăpa lichid, ce-i drept numai cu picătura, dar necazul putea să se agraveze, şi nu aveam cum să fac reparaţia, fiindcă îmi lipseau garniturile. Nu puteam să renunţ la drum pentru atîta lucru, cînd eram gata cu toate pregătirile, care nu fuseseră uşoare. Aşa că am plecat, însă cu o grea îndoială şi cu un junghi în inimă, de parcă aş fi fost şi eu bolnav, nu doar maşina. Luasem însă cu mine patru bidoane cu lichid de frînă, aproape doi litri, singura măsură de prevedere posibilă, exagerată şi insuficientă în aceeaşi măsură. Pînă după primele mii de kilometri ridicam capota motorului de trei-patru ori pe

zi, la toate opririle, și urmăream cum scădea lichidul, față de semnul făcut cu creionul pe micul lui rezervor transparent, de material plastic. La început n-am descoperit nimic să mă sperie, pînă ce, a treia zi de drum, între Kiev și Moscova, sub o ploaie care mă urmărise aproape tot timpul de la Chișinău înainte, ca să n-am o singură grijă pe suflet, am văzut, cu o neliniște care mi-a înghețat sîngele, că de astădată lichidul scăzuse cu un deget în cîteva ore. Chiar să nu fi turnat de sus atît de tare și de continuu, era destul să mă simt plouat pînă în inimă. Am completat lichidul pînă la vechiul semn, am notat în caiet data, ora și numărul kilometrilor de pe tabloul de bord, și am plecat mai departe, ferindu-mă să apăs pe frînă și hotărît să n-o folosesc decît la mare nevoie.

Un necaz nu vine niciodată singur, așa se spune și așa știe toată lumea, dar cred că pentru cei mai mulți oameni e vorba numai de o zicală. Sigur că în viață se pot abate peste noi necazuri multiple și simultane, dar cel mai mare din ele, dacă este cu adevărat un necaz și ne sfîrtecă inima, le acoperă pe toate celelalte. În ziua aceea am trăit două necazuri deodată, unul la fel de mare ca altul, și au ținut pînă seara, cînd am scăpat de ele, dar istovit ca după o boală. Vrînd să controlez din nou nivelul lichidului, după vreo sută de kilometri, am constatat cu o nouă neliniște că zăvorul capotei, care se manevrează de la volan, cu un cablu, rămînea țeapăn, deși smuceam de el cu nădejde ; mi-era teamă că mai degrabă l-aș putea rupe, și atunci n-aș mai fi avut altă soluție decît să mă las în voia soartei. Mă întrebam ce-aș face, într-o asemenea împrejurare, dacă s-ar produce un scurt-circuit sub capotă. Aș fi putut, dacă situația devenea într-adevăr disperată, să forțez zăvorul, atît că mi-ar fi trebuit o rangă și pe urmă rămîneam cu mașina mutilată. Și tot n-aș fi avut cum să merg mai departe, fiindcă vîntul ar fi umflat capota și-ar fi răsturnat-o peste parbriz, afară doar dacă i-aș fi dat o gaură și-aș fi legat-o de calandru cu o frînghie groasă. Dar cu ce să dau gaură, și de unde să iau frînghia ?

În acest timp de zbucium, mă zbuciumam şi mai tare, întrebîndu-mă ce se întîmplase cu lichidul de frînă.

În sfîrşit, după încă o smucitură, zăvorul s-a deschis cu un scrîşnet, în clipa cînd mă gîndeam că o să rămîn cu cablul în mînă. De data asta lichidul nu scăzuse atîta cît să mă sperie, numai că tot trebuia să-l controlez din cînd în cînd, şi aşa s-a născut dilema care m-a urmărit pînă seara. Ca să controlez lichidul, riscam să rup cablul, şi nu ştiam cum să aleg mai bine între două necazuri şi cum să mă strecor printre ele.

Seara, în parcajul unui motel de lîngă Oriol, cînd stătuse ploaia pentru cîteva ceasuri şi îmi venisem puţin în fire, fiindcă găsisem şi casă şi masă, — m-am încumetat să examinez zăvorul. Eu, sau poate un mecanic, nu mai ţin minte, îl reglasem prea strîns, de teamă să nu vibreze capota la viteză mai mare. N-am avut încotro, l-am slăbit puţin, cu gîndul să merg mai încet dacă o fi nevoie ; dar n-a fost, capota n-a vibrat nici la vitezele de autostradă. Îngrijorarea mea şi zbuciumul se datorau astfel numai unui şurub strîns cu un zel prea mare. Am uns pe urmă zăvorul, chiar mai mult decît era nevoie ; aşa facem totdeauna. În locul meu, Ştefan cel Mare ar fi ridicat o biserică.

Iar lichidul de frînă scăzuse insesizabil, după ce mă speriase atît de tare, şi n-a scăzut mai repede nici de aici încolo. Ajunsesem să nu mai deschid capota motorului decît poate o dată pe săptămînă, ca în zilele cele bune ale maşinii. Garnituri am luat abia în Germania, dar nu le-am înlocuit pe cele uzate decît în iarna care a urmat întoarcerii. În tot acest timp n-am consumat decît un sfert dintr-un bidon cu lichid de frînă.

În seara de la Oriol, după ce am văzut că zăvorul capotei mergea bine, l-am deschis şi l-am închis de multe ori, bucurîndu-mă şi nevenindu-mi a crede, pînă ce un mecanic de la un atelier aflat în partea cealaltă a parcajului a venit să vadă ce se întîmplă cu mine. Fiindcă străbătuse ograda plină de băltoace şi eram bine dispus, nu fără cauză, i-am dăruit o sticluţă

cu rom, care, în afară că l-a mirat, pe bună dreptate, cred că i-a făcut multă plăcere.

Aş vrea să văd un om căruia să nu-i facă plăcere o sticluţă cu rom, într-o seară ploioasă.

●

Ultima grijă pe care mi-a dat-o maşina înaintea plecării, era ceva insesizabil pentru orice mecanic : volanul trăgea puţin la stînga, deşi îi reglasem geometria roţilor cu aparatele cele mai sistematice şi cu oamenii cei mai pricepuţi în meserie. Am mers la probe cînd cu unul, cînd cu altul, şi toţi îmi spuneau că mi se năzare. E drept că viciul, dacă se mai poate numi aşa, era neglijabil, ştiam că de pe urma lui nu putea veni nici o neplăcere, îl simţeam mai puţin în braţe şi mai mult în creier, dar nu răbdam să pornesc la drum cu o imperfecţiune. La insistenţele mele oamenii au revenit asupra reglajului, deşi fără convingere şi atribuindu-mi probabil o idee fixă, ceea ce nu-i totdeauna o boală ; căci sigur aveam o idee, şi sigur că era fixă, şi fixă avea să rămînă.

După tatonări repetate, am ajuns la o îmbunătăţire sensibilă, ceea ce dovedea că nu mă înşelasem, dar cred că îi scosesem din fire pe bieţii mecanici, aşa că mi-am călcat pe suflet şi m-am mulţumit cu ce obţinusem. Aş fi vrut să le spun, cu o exasperare obosită, care seamănă cu liniştea cea mai deplină : „Faceţi-l să tragă puţin în partea opusă, la dreapta, şi lăsaţi-mă să merg aşa un kilometru, ca să-mi iasă din cap ideea fixă !“

Am plecat şi mii de kilometri mi-am controlat impresia ; tot timpul braţul drept mi-a fost mai încordat decît stîngul. Aş fi putut să uit, dacă n-aş fi fost atent la tot ce se întîmpla cu maşina. Eram dator să fiu cu urechile ciulite şi cu ochii în patru, ca să surprind din timp o anomalie, înainte de a deveni gravă ; astfel drumul meu nu era o plimbare, mai ales în prima lui parte, cît am mers spre nord, prin ţinuturi puţin populate, unde zeci de kilometri nu întîlneam oameni, ci

numai pini şi mesteceni iar mai tîrziu reni, care îmi tăiau drumul cu îndrăzneală.

Dar iată ce s-a întîmplat odată, cînd coboram spre sud, prin Norvegia, după ce lăsasem în urmă Hamerfest şi Narvik şi ajunsesem la Fauske. Ultimele sute de kilometri, pe o ploaie amară cum nu mai întîlnisem de multă vreme, şoseaua norvegiană mă exasperase, era desfundată şi plină de hîrtoape, ca un drum de ţară lăsat în părăsire. Îmi spuneam că nu poate fi decît ceva trecător, suportam cu răbdare hopurile, deşi ar fi fost dăunătoare chiar pentru unele tancuri, şi, într-adevăr, după cîţiva kilometri de casnă, dintre băltoace răsărea pînza netedă şi curată a asfaltului, cu marginile portocalii ca nişte raze de soare. Răsuflam uşurat, mă lăsam moale în scaun, apăsam pe acceleraţie, şi iarăşi simţeam cum trage volanul la stînga, ceea ce mi se părea floare la ureche, după atîtea hîrtoape. Numai că n-apucam să merg un kilometru, cînd deodată mă pomeneam cu o curea leproasă în faţă, plină iar de băltoace sub care ştiam că se ascund hîrtoapele. Pe o astfel de şosea, unde îmi menajam cît puteam maşina, chinuindu-mă pe mine, am nimerit o dată în gropi pline de apă mai adînci decît îmi închipuisem, şi a urmat o încercare atît de brutală că nu ştiu cum am rămas teafăr, cum am mai avut duh să ţin volanul cu mîinile. Atunci am auzit sub capota motorului buşituri năpraznice, de-am crezut că maşina o să se rupă în două. Cînd am oprit cîţiva paşi mai încolo şi am coborît în zloată să văd ce se întîmplase, am găsit bateria smulsă din ancorajul ei, destul de puternic, atîrnînd peste flancul motorului, ţinută numai de cabluri. Aşa ceva nu mi se mai întîmplase, deşi umblasem în viaţa mea pe multe şosele proaste şi desfundate.

Aş mai fi avut de mers prin Norvegia, tot timpul printre fiorduri cum voisem anume, pînă la Trondheim, iar de acolo să mă abat spre răsărit, în Suedia, ca să ajung pe malul golfului Botnic, şi să mă opresc la Sundsval, un oraş de coastă unde simţisem că are să-mi placă, aşa cum îmi plăcea în primul

rînd numele. Dar pînă la Trondheim rămîneau sute de kilometri și zeci de fiorduri. Într-o carte informativă citisem că în Norvegia feriboturile erau gratuite, ceea ce mi se părea firesc, de vreme ce nu reprezentau altceva decît o prelungire a șoselei. Am fost mirat cînd la prima experiență am văzut apropiindu-se încasatorul, cu geanta lui atîrnată pe burtă, cu o baterie de tuburi metalice prinse în față, părînd luate de la o trompetă cu claviatura mai lungă. N-am așteptat să aud muzică, le cunoșteam rostul, erau desigur invenția unui încasator ingenios, căci iată : în tuburi se pune moneda metalică, și o clapetă la bază o eliberează una cîte una, printr-o simplă apăsare. În zor și la înghesuială, cînd iei banul cu o mînă și dai restul cu alta, e anevoios și-i migălos să numeri moneda măruntă una cîte una, riscînd s-o scapi printre degete, sau să faci o confuzie, să amesteci valorile. Fiecare tub are diametrul unei anumite monede și încasatorul trebuie să le încarce din vreme ; pe urmă nu-i rămîne decît să apese clapeta, în ritm și în țăcănit de mitralieră, de atîtea ori cît are de dat restul.

N-am avut încotro, am plătit taxa neprevăzută, și la fiecare feribot, după ce am întins banul, încasatorul a tras cu mitraliera în mine.

Făcîndu-mi-se lehamite de toate acestea, m-am hotărît să părăsesc repede zona fiordurilor și drumurile norvegiene, deși poate tocmai de aici înainte începeau cele bune. Pertti Halmari îmi vorbise de o șosea nouă, încă netrecută pe hartă, care mai la sud de Fauske se abătea în Suedia și ajungea pe malul mării, prin locuri, spunea el, deosebit de frumoase. N-am mai stat nici o clipă la îndoială și m-am apucat să caut acea șosea salvatoare. Am intrat în Fauske, să cer informații, dar n-am putut să le aflu, nimeni nu o văzuse, nimeni nu auzise de ea, nici măcar la oficiul turistic. Ploua întruna, toate erau posomorîte, scăldate în apă și nu vedeam altă scăpare decît să trec repede frontiera, convins prin simțuri ascunse că deasupra Suediei strălucea soarele. Ceea ce s-a și adeverit, după ce anevoie am găsit

şoseaua, ascunsă atît de bine că am socotit-o pusă sub farmece. Orbecăiam prin Fauske, căutînd ieşirea pe străzi întortocheate, pînă ce, în sfîrşit, am dat cu ochii de o placardă, care îmi arăta drumul spre şoseaua mea, E6, marcată cu aceeaşi cifră tot lungul Norvegiei. Cifra devenise obsedantă după mai bine de o mie de kilometri ; dacă nu-mi sărea în ochi singură, o căutam la toate intersecţiile, şi mai ales la ieşirea din oraşe, altfel pierdeam orice noţiune de loc, chiar şi a locului meu în viaţă.

După ce-am găsit şoseaua acolo unde mi-o arătase săgeata, am mers vreo zece kilometri fără altă grijă decît a hîrtoapelor, pînă ce am simţit în mine o nedumerire care a crescut repede, şi deodată am recunoscut locurile pe unde venisem. Mă aflam într-adevăr pe E6, dar printr-o lacună a indicatorului mergeam nu spre sud, ci înapoi, spre nord, unde nu m-aş mai fi întors nici să fi ştiut că veneau turcii din urmă. Pe aceste panouri care împînzesc Europa, numerotînd fiecare şosea cu aceeaşi cifră, din ţară în ţară, nimic nu indică totdeodată şi direcţia, dus sau întors, pe care eşti nevoit s-o afli cu alte mijloace. Să nu fi fost preocupat de hîrtoape, sau să fi avut măcar o îndoială cît de mică, mi-aş fi aruncat ochii pe busolă şi aş fi văzut că mergeam cu o eroare de o sută optzeci de grade. Poate o simţisem în mine, nemulţumirea surdă pe care aveam s-o identific mai tîrziu şi care apărea ori de cîte ori drumul făcea o buclă spre miazănoapte, unde nu mai vroiam să mă duc nici măcar cu gîndul. Dar în ziua aceea aveam destule nelinişti şi nemulţumiri, învălmăşite, aşa că nu puteam să ştiu cauza fiecăreia. Şi atunci s-a întîmplat ceea ce vroisem să povestesc mai devreme. Cu toată graba şi enervarea, am întors atent şi cu prevedere, fără să incomodez pe nimeni, şoseaua fiind goală. Dar pe cînd volanul era bracat la dreapta, şi nu mergeam decît la pas, ca la orice întoarcere, roata stîngă din faţă, dînd într-o groapă, s-a buşit atît de puternic încît mi-aş fi tăiat limba în gură, să nu fi avut dinţii strînşi de îmi vibrau maxi-

larele. De sub botul maşinii a ţîşnit o trombă de zloată, care apoi a căzut peste noi ca o aversă mîloasă. N-am avut alt necaz, decît că maşina se murdărise ca dracul. Am spălat numai parbrizul şi m-am uitat să văd dacă roţile nu aveau vreo deviaţie vizibilă, după ce mecanicii se chinuiseră atîta cu ele.

Am găsit greu şoseaua lui Pertti Halmari, cînd începusem să cred că nici nu există ; n-avea nici un fel de indicatoare şi începea cu o ieşire modestă, ca un drum de fermă, sau ca o alee misterioasă şi neumblată. După cîteva sute de metri, cînd mă gîndeam să mă întorc, cum făcusem nu o singură dată pe cei cîţiva kilometri cît tatonasem, aleea s-a deschis ca un evantai, dezvăluind o şosea largă, netedă ca în palmă. Nu înţelegeam încă nimic, nu ştiam ce se întîmplase, pînă ce, deodată, marcajele portocalii au devenit albe, cum sînt în Suedia, şi atunci am înţeles că trecusem frontiera. Era şi un panou, pe un stîlp răsturnat de vînt, şi-abia după cîteva clipe, reconstituind desenul literelor culcate pe o parte, aşa cum le înregistrase imaginea, am descifrat că scria Sweden. Ţot atunci cerul s-a limpezit pe toată întinderea, cum sperasem, şi soarele, luminos şi puternic, m-a lovit din spate, dîndu-mi vînt înainte. Se ducea pînă în zări şoseaua misterioasă, trecînd peste coline calme şi calde, şi cred că într-adevăr rămînea necunoscută oamenilor şi interzisă prin farmece, fiindcă nu se vedea nimeni înainte şi-n urmă, era goală şi goală a rămas pînă spre seară, cînd am ajuns la malul mării, în oraşul Skellefteå, unde m-am simţit minunat de bine, deşi e atît de greu să pronunţi un asemenea nume.

Dar mai înainte, cînd dădusem în şoseaua bună, după sute de kilometri făcuţi prin gropi pline de apă, am apăsat pe acceleraţie cu o bucurie regăsită pe nesperate, căci o socotisem pierdută pentru totdeauna şi poate o şi uitasem. Atunci am simţit născîndu-se în mine o uimire, am urmărit-o cum creşte, fără să ştiu de unde vine, pînă ce m-a prins rîsul, un rîs vesel ca viteza maşinii. Sigur că n-am putut să rîd tot timpul pînă la Skellefteå, m-ar fi durut ceafa şi umerii, a trebuit să mă

înfrînez după o vreme. În sinea mea însă am continuat să rîd pînă seara, și poate că am rîs chiar și-n timpul somnului.

După izbitura de la Fauske, direcția ținea linia dreaptă, ca pe calea ferată ; luam mîinile de pe volan, nevenindu-mi a crede, apăsam pe accelerație, mașina se supunea voioasă, fără să devieze un milimetru, șoseaua se depăna și se legăna peste coline, și totul părea ca în basme.

●

Povestind acestea înainte de a începe călătoria, am vrut să stabilesc relația dintre mine și mașină. Încă din Spania, cînd m-a însoțit și a fost martora unora din cele mai frumoase drumuri ale mele, dominate de sentimente care mi-au torturat sufletul între tristețe și bucurie, urmare a unor întîmplări ca nici unele, socotesc mașina o ființă însuflețită. Bineînțeles, cu o reținere judecată, fără a nutri sentimente ridicole. Dovadă că nu i-am dat nici măcar un nume, fără de care nu poate începe o declarație de dragoste. Dar țin la ea cu o iubire în creștere și cu regretul că într-o zi va trebui să ne despărțim, pe un drum început de mult, la capătul căruia unul din noi n-are să mai poată ajunge. Mă gîndesc adesea ce aș putea face spre a o păstra toată viața.

Sîntem cam de aceeași vîrstă și am putea să trăim în armonie pînă la ultimele noastre zile, dacă n-ar fi posibile și unele surprize, pe lîngă rugină și oboseală. Mi se pare nedrept și trist ca oamenii să se lege de ființe care au o viață mai scurtă decît a lor, și să le vadă cum își dau sufletul una cîte una : un cîine, un cal, o mașină. E o înrudire între ele și îmi trezesc o tandrețe egală, după cum gîndul că le supraviețuiesc în mai multe rînduri, că viața lor încape de atîtea ori în viața mea îndoliată la fiecare moarte, îmi trezește o durere împrospătată întruna. Dintre mașini m-am despărțit fără părere de rău sau chiar cu satisfacție de cele care mi-au adus mai mult necaz decît bucurie, fie din cauza tehnicii lor neizbutite, fie a viciilor

ascunse, fie din împrejurarea nenorocoasă că n-am făcut împreună drumuri emoţionante şi memorabile.

Mă gîndeam în timpul pregătirilor de plecare a cîta era în viaţa mea această maşină, în vreme ce eu rămîneam unul. E o inegalitate căreia pînă acum nu-i dădusem atenţie, şi deodată ieşea în lumină, impunîndu-se ca o obsesie. Poate fiindcă niciodată nu mă ataşasem de alta atît de puternic, şi nici uneia nu-i atribuisem alte însuşiri decît forţa ei mecanică. Poate fiindcă era posibil să rămînă ultima, şi atunci, în sfîrşit, se crea între noi o egalitate.

Cel mai vechi obiect al meu este un pled albastru, cumpărat de la Cisnădie acum mai bine de o jumătate de secol. Desigur că istoria lui, atît de lungă, ar putea fi pusă într-o carte, şi n-ar fi greu, deoarece mi se pare că-i ca şi scrisă. Însă nu cred să-i vină rîndul vreodată, deoarece am de scris multe alte istorii. Acest obiect care a decăzut de multă vreme, devenind pătură de călcat rufe, îmi va supravieţui, cu siguranţă. Dar longevitatea lui nu va infirma părerea mea de mai înainte, privitoare la lucrurile pe care le abandonăm pe marginea drumului, în lunga noastră trecere prin viaţă ; fiindcă, deşi se află încă în casă, acest obiect avînd acum o utilitate secundară şi decăzută, şi-a încheiat istoria, pentru mine. Nu la fel va fi cu maşina.

Cu toate îngrijirile pomenite mai înainte, şi încă altele, mi-a lăsat o teamă, aceeaşi pe care mi-o inspiram eu însumi. În ajunul plecării, aflîndu-mă la atelierul mecanic unde încercam o ultimă oară să îmbunătăţesc reglajul direcţiei, m-am întîlnit cu un coleg de meserie şi am stat puţin de vorbă, la soare, în uşile halei. E un om tînăr, care deşi are abia jumătate din anii mei, a călătorit mult mai mult decît mîine. Oricît era el de umblat va să zică, fiindcă fusese pînă în inima tuturor continentelor, m-a privit îngrijorat şi poate cu dezaprobare. Trecerea prin Uniunea Sovietică mai cu seamă, pe care o ştia bine fiindcă făcuse şcoală la Moscova, i se părea grea din cale

afară, cu etapele lungi plănuite de mine, pe şosele necunoscute, şi unde totul îmi era necunoscut la urma urmelor, în afară de ceea ce ştiam din istorie şi din literatură.

— Cum, n-ai mai fost niciodată ?

Nu fusesem nici măcar în timpul războiului.

— Cel puţin cunoşti limba ?

Nu cunoşteam nici o boabă.

M-a privit consternat, şi cred că i-a stat pe limbă să-mi dea sfatul de a renunţa în ultima clipă.

Cînd ne-am despărţit şi ne-am strîns mîna, mi-a urat cu aceleaşi cuvinte şi cu aceeaşi compătimire ca a doctorului care mă examinase :

— Îţi doresc *să ai noroc* şi să te ţii bine !

Sigur că etapele lungi pe şosele necunoscute şi într-o lume unde mă duceam prima oară îmi stîrneau puţin frig în suflet, dar nici nu le-aş fi băgat în seamă dacă aş fi fost sigur că n-o să am nici un necaz cu maşina. Cît motorul se învîrteşte iar ea stă bine pe roate, nici un necunoscut nu mă înspăimîntă, odată ce sînt sigur că are un capăt şi ştiu că am cu ce îl străbate. Dar ce prăbuşire cînd maşina se opreşte în mijlocul drumului, fie şi numai pentru o pană de cauciuc, care se înlătură în zece minute, sau pentru o fişă căzută, care se pune la loc în zece secunde ! Mai ales pe ploaie şi departe de-o casă cu oameni ! Şi mai ales noaptea !

Nu ştiu cîţi automobilişti au trăit neliniştea, dacă nu spaima, care te cuprinde cînd stingi farurile, într-o noapte neagră şi pustie. Şoseaua luminată mai înainte, oricît de puţin ar dezvălui din pămîntul acoperit de întuneric, îţi arată măcar o dimensiune a lumii, şi cu atîta intensitate încît din strălucirea ei se nasc şi dimensiunile celelalte. Cît timp ard farurile în faţă, întunericul din spate nu ascunde nici o taină, nici o necunoscută şi nici o ameninţare, de vreme ce l-am străbătut în clipele dinainte şi ni s-a arătat mai bine decît ziua, prin densitatea căpătată de imagine cînd lumina vine dintr-o singură direcţie, concentrată şi percutantă.

În schimb, cînd se sting farurile, nici neantul, dacă este cineva capabil să şi-l imagineze, n-ar putea să dea sentimentul de gol şi neexistenţă născut în acel întuneric, unde lumea dispare pînă şi din amintire.

Omul pedestru, mergînd printr-o noapte oricît de întunecoasă, nu va primi niciodată o asemenea izbitură, alcătuită în părţi egale din brutalitate şi dezolare. E prea simplu să iei drept cauză numai contrastul violent dintre lumină şi întuneric ; un asemenea fenomen durează cîteva clipe, pînă ce ochiul se adaptează. Lumina farurilor are darul simplu să facă şoseaua vizibilă, aşa credem cu toţii, pînă ce odată se sting pe neaşteptate, şi atunci simţim că după ele pierim şi noi înşine. Atunci abia, în clipele de nelinişte sau de spaimă care urmează, dacă ne mai rămîne puţin sînge rece să ne analizăm starea fizică şi starea de spirit, constatăm că sentimentele şi senzaţiile noastre au dispărut cu totul, iar noi nu mai sîntem ce-am fost înainte ci devenim o suspensie.

După urarea colegului de meserie, care mi-o amintea pe a medicului şi mă punea de două ori la rînd sub acelaşi semn de dubiu, mă simţeam ca într-o noapte neagră, cu amîndouă farurile stinse. Dar n-am renunţat la drum, ci am plecat fără să ţin seama de întuneric.

Puţină lumină am încercat să fac în faţă, învăţînd vreo patruzeci de cuvinte în ruseşte, cîte încăpeau pe două foi dintr-un caiet şcolăresc de dictando. Sigur că necunoaşterea limbii crea dificultatea cea mai mare, şi nici o clipă n-am încetat să mă tem de golul care avea să fie între mine şi oameni. Am sperat că la Chişinău voi găsi pe cineva de la Uniunea Scriitorilor, care să aibă treabă la Moscova şi să mergem împreună. N-am găsit şi m-am dus singur, cu vocabularul meu de patruzeci de cuvinte : „Bună-ziua, vă rog, mulţumesc, vreau să mănînc, care-i drumul spre..., vreau ceva de băut, unde-i o staţie de benzină“ — cam atît, şi mereu „vă rog, mulţumesc, bună-ziua !“ În a treia zi, înaintea amiezii mă apropiam de Moscova sub

o ploaie care mă urmărise tot drumul. Trebuia să nimeresc la Uniunea Scriitorilor, dar la Chişinău, unde puteam să iau informaţii, insuccesul pomenit mai înainte mă făcuse atît de apatic, încît am scăpat din vedere să le cer adresa, ceea ce era de neiertat şi mai mult decît regretabil. Am regretat dealtfel tot drumul, dar mai ales în această ultimă etapă, cînd aveam să trec prin cea mai grea încercare. Aşa am mers, năduşit de nelinişte, pînă ce Moscova s-a ivit în faţă. Atunci m-am calmat ca prin farmec, şi încă, fără să-mi dau seama cum, am fost sigur că am să ajung la ţintă, repede şi fără dificultate.

Veneam de la sud, dinspre Tula, aşa că am mers drept spre nord, pînă într-un loc unde, judecînd după kilometrii parcurşi şi după urbanistică, am presupus că era centrul oraşului. Am oprit pe dreapta, într-un fel de piaţă, şi apropiindu-mă de un agent de circulaţie, l-am întrebat unde este Inturistul, bineînţeles după ce am spus vă rog şi bună-ziua. Socoteam, cu toată îndreptăţirea, că Inturistul îl cunoaşte oricine, iar la Inturist trebuie să ştie măcar cineva unde este Uniunea Scriitorilor. Însă, înainte ca agentul să-mi răspundă, m-am gîndit că poate chiar el cunoaşte adresa necunoscută de mine, deci mi-am rectificat întrebarea, punînd în loc de Inturist, Saiuz Piseatlei, aflat printre cele patruzeci de cuvinte ale vocabularului.

Am povestit de multe ori întîmplarea şi nimeni n-a vrut să mă creadă că un sfert de oră mai tîrziu intram în curtea Uniunii Scriitorilor, cu singurul necaz că ploaia se înteţise şi devenise torenţială.

După o clipă de gîndire, şi adaptîndu-se repede la sărăcia mea de cuvinte, agentul a desenat cu braţul trei sferturi de cerc la dreapta, ocolind nişte clădiri înalte, apoi a schiţat o linie dreaptă, însă înclinată, şi cum totdeodată a spus cuvîntul *tunel*, pe care l-am înţeles fără să fie pe listă, nu mi-a rămas decît să mulţumesc, cu vorba învăţată din vreme. După mişcarea braţului am dedus că dincolo de tunel aveam de

străbătut o arteră lungă, pînă la Maiakovskaia, vorbă cu care omul şi-a încheiat îndrumările. Să nu-ţi vină a crede, dintr-o limbă cu zeci de mii de cuvinte, folosise numai două. Mie îmi trebuiseră mai multe.

După ce am ocolit clădirile înalte din dreapta, am găsit uşor gura tunelului, apoi am ieşit la lumină şi am mers mult pe artera aceea lungă şi aerisită, cu puţine automobile dar toate gonind ca smintitele. Am mai întrebat în vreo două locuri de Maiakovskaia, şi am fost îndrumat cînd spre dreapta, cînd spre stînga, de credeam că mă rătăcisem pînă ce, oprindu-mă lîngă doi tineri, aceştia mi-au arătat că aproape ajunsesem. Dar Uniunea Scriitorilor ? Nu era nici ea departe. N-aţi vrea să mă duceţi pînă acolo ? Cu un „vă rog" stăruitor pus înainte. S-au învoit cu dragă inimă, dar cum aveam maşina plină de bagaje, nu puteam să iau decît pe unul. S-au consultat, şi-au dat întîlnire, era atît de uşor să le înţeleg dialogul fără să ştiu cuvintele, şi unul din ei, urcîndu-se lîngă mine, m-a condus în două minute, care împreună cu cele dinainte făceau abia un sfert de oră. Nimeni nu vrea să mă creadă. Poate n-o crede nici că ploua foarte tare.

3

Pentru cartea pe care o lăsasem în lucru acasă şi s-a numit *Casa Domnului Alcibiade,* aveam nevoie să văd mausoleul de la Mărăşeşti, cred că mai mult simbolic, fiindcă altminteri îl ţineam minte ; poate vroiam să legitimez evocarea lui într-o naraţiune, povestea unui timp lăsat foarte departe în urmă. Dincolo de Focşani m-am răzgîndit, nu ca să evit un ocol de cîţiva kilometri, ci spre a nu-mi începe drumul cu un act de do-

cumentare, mai ales formal, cum ar fi fost acesta, şi să-mi declar mie însumi profesiunea, pe care e bine s-o ţinem secretă. E adevărat că mai tîrziu, în ultima parte a drumului, m-am dus la Verdun, unde nu mai fusesem. Aveam de făcut o apropiere între cele două tragice cîmpuri de luptă, şi poate teama de livresc şi de convenţie m-ar fi îndepărtat încă o dată, dacă şoseaua n-ar fi tăiat în două vechile tranşee, strecurîndu-se printre forturi. Ajuns acolo am uitat că avusesem o intenţie, şi m-a cuprins tristeţea. Cercetarea acelor locuri a devenit astfel pentru mine o trăire amară, care se mai derulează şi astăzi cu aceeaşi intensitate. A trecut peste noi încă un război, mai greu şi mai crud decît primul ; a avut şi el cîmpurile lui de luptă, şi toate au fost tragice, dar nu ştiu de ce, Mărăşeşti şi Verdun, legate cu o linie dreaptă de alianţă şi parcă dizolvate unul în altul, rămîn pentru mine mult mai dramatice decît toate.

Înainte de a cădea seara m-am oprit la Vaslui, să dorm noaptea, ca dimineaţa să fiu aproape de frontieră ; cînd treci o frontieră e bine să ai în faţă ziua întreagă.

La nici una din plecările mele nu m-am simţit atît de trist, de singur şi departe de casă, după prima zi din cele nouăzeci cîte erau pînă la întoarcere. M-am plimbat pe străzile Vasluiului şi-am văzut o nuntă periferică, la un fel de mustărie, rămasă de toamna trecută ; totul era atît de pocit şi grotesc, încît m-am întristat şi mai rău.

Pe fereastra hotelului vedeam statuia lui Ştefan cel Mare ; am avut deodată sentimentul inedit şi revelant că monumentul acesta de bronz nu glorifica o figură legendară din istoria ţării noastre, ci o grandioasă existenţă contemporană. L-am pus în suflet pe Ştefan cel Mare de cînd l-am aflat prima oară. I-am cunoscut bătăliile, judecăţile şi bisericile, şi chiar copil fiind şi neavînd înţelegere, nu l-am ţinut de rău că-i plăcea vinul şi umbla pe la atîtea ibovnice ; de mic mi-a fost teamă de oamenii fără păcate. Nimic nu a umbrit în conştiinţa mea chipul lui, parcă suflat cu aur ; el şi-a păstrat strălucirea chiar şi în căr-

ţile de istorie scrise prost, şi-n piesele de teatru copilăroase. Dar rămînea un personaj din trecutul lăsat departe în urmă, care, fără să-şi piardă mărirea de acum patru secole, nu înviase niciodată în conştiinţa mea, îl ştiam la Putna, sub lespedea lui de piatră. Şi doar fusesem prin multe locuri umblate de el odată, pe unde se războise cu turcii şi cu leşii, pe unde făcuse ospeţe şi înnoptase la neveste focoase! Nu pregetasem nici să urc la Cetatea Neamţului, unde ştiam că bătuse în poartă odată, cînd era în restrişte. Am trecut prin toate curţile năpădite de iarbă, am văzut zidurile păstrate, am privit în vale firul Ozanei dragă şi mie ca şi lui Ion Creangă, şi care nu-i un rîu mititel, ci o apă frumoasă. Pe el însă n-am izbutit să mi-l închipui sub o înfăţişare însufleţită, să păşească spre mine, să îngenunchi în faţa lui şi să-i aud glasul. Şi deodată, privind statuia din piaţa Vasluiului, s-a săvîrşit acea revelaţie care mi-a îngăduit să-l văd viu, mişcîndu-se într-o realitate prezentă, fie prin trecerea lui înainte, fie prin ducerea mea în urmă. Piaţa pe care o vedeam pe fereastră mi s-a părut curtea cetăţii, cum poate chiar fusese, pavată cu lespezi poate păstrate din acea vreme îndepărtată, avînd în ele vibraţii rămase de secole, paşii voievodului, ai curtenilor şi plăieşilor. Imaginile se năşteau una din alta, nu trebuia să-mi forţez amintirea şi să evoc întîmplări din istorie. Dealtfel simţeam că scena era inedită, deşi nenăscocită de mine, o scurtă variantă a unei scene adevărate, petrecute în locul acesta. Mă bucuram de un nemaipomenit privilegiu, să fiu un astfel de martor, şi se datora probabil forţei cu care izbutisem să-l evoc pe voievod, într-o fericită clipă de inspiraţie. Ar fi uşor să povestesc totul, dar n-aş spune ceva nou pentru nimeni. Nouă era numai participarea mea la acest moment paralel cu istoria, şi sentimentul că devenisem pentru o clipă contemporan cu Ştefan cel Mare.

Mă necăjea numai nunta ţigănească pe care o văzusem mai înainte, unde ştiam că se petrecea cu gălăgie vulgară, fiindcă se auzeau chiote şi strigături deocheate. Atunci am năvălit cu biciul printre nuntaşi, i-am pus pe fugă, iar în locul

lor am poftit oameni de la curte, şi-am măritat-o pe fata Hatmanului cu feciorul Pîrcălabului. Ea era o domniţă gingaşă şi sfioasă, el un flăcău subţire ca trestia, dar viteaz şi vrednic, încercat încă de pe acum în războaiele voievodului. A venit chiar şi acesta, pentru cîteva clipe, a ciocnit o cupă de vin cu mirele, iar miresei, sărutînd-o pe frunte, i-a spus că este frumoasă.

●

Deşi a doua zi m-am trezit plin de griji, să nu se creadă că întîmplarea de cu seară am uitat-o repede. Amintirea ei m-a urmărit pînă departe, prin frumoasa ţară care începe la Albiţa, punctul de frontieră. Chiar şi numele acesta mi s-a părut că descinde din vremea voievodului, poate chiar prin a lui hotărîre, în cinstea unei femei din părţile locului, căci ce să fi fost altceva Albiţa, decît o femeie frumoasă ? !

Dacă am pierdut timp cu formalităţile de la frontieră, am fost răsplătit de priveliştea care urmează. Totdeauna m-a contrariat controlul vameşilor, cu atît mai mult cu cît niciodată n-am încercat să trec lucruri nedeclarate. Nu mi-a deschis nimeni geamantanele, în schimb mi-au inspectat maşina palmă cu palmă. Cum treci bariera şi ajungi la vamă, intri pe o groapă de vizitare, ca în atelierele mecanice. Doi grăniceri s-au băgat sub maşină, unul prin faţă, altul prin spate, au înaintat privind de aproape tăblăria, pipăind-o şi s-au întîlnit la mijloc. Pe urmă am iscălit felurite hîrtii, am plătit o taxă şi am fost liber.

Era prima zi din iunie, o luni dimineaţa însorită, cum fusese şi duminică, decît că plutea în aer un fel de pîclă, care însă nu opaciza peisajul, ci doar îi voala puţin umbrele, făcîndu-l mai blînd şi ieşit puţin din realitate, între geografie şi incertitudine. Fără să fie frămîntat, pămîntul în jurul meu avea reliefuri puternice, dar temperate de lungi linii curbe care alcătuiau văi şi coline, calme şi bune, asupra cărora părea

că niciodată nu bătea crivățul, ci numai zefirul. Se vedeau vii frumos săpate și bine îngrijite, care nu puteau fi decît soiuri alese ; ceva mă făcea să simt că dealurile acestea bătute de soare din toate părțile nu puteau să dea decît vinuri curate și nobile. Cum toate îngrijirile erau terminate și trebuia să treacă timp pînă să fie nevoie de altele, nu se vedeau oameni nici pe șosea, nici pe dealuri. Nu-mi aduc aminte să fi întîlnit sate, și dacă o fi fost vreunul mă mir că n-am păstrat despre el nici o imagine. Poate mă captiva priveliștea, frumoasa țară, care mi se înfățișa ca o mare grădină mănoasă.

Mai repede decît aș fi vrut am ajuns deasupra întinsei depresiuni unde se află Chișinăul, anunțat de fumul și aburul șantierelor, înainte de a se vedea casele. Deodată în jurul meu au răsărit, de pe drumuri laterale, de pe cîmp sau de sub pămînt, șiruri de camioane, ridicînd trene de praf galben, parcă imperisabil, după ce țara pînă mai colea fusese atît de verde, de curată și de inviolabilă. Marșul idilic se termina în nelinişte și tristețe, cum am simțit totdeauna în fața marilor orașe. Dar nu putem fără ele, viața modernă implică aglomerații, și-am mers înainte.

Dacă adresa Uniunii Scriitorilor din Moscova avea să-mi lipsească din vina mea, sau mai degrabă printr-o fatalitate, nu era de admis că pentru Chișinău mi se dăduse una neclară, pe undeva, pe lîngă strada Grădinilor, și nu fusese numai neclară, ci cu totul greșită. Uniunea Scriitorilor era în altă parte, numai că milițianul pe care l-am întrebat n-a știut să mă îndrumeze, cum a făcut atît de sigur și iscusit cel de la Moscova. Mă aflam în impas pe o uliță prăfuită, cînd un camion a oprit alături. După ce mi-a aflat păsul, șoferul mi-a spus : „Vino după mine !“, ca în Spania, și întorcîndu-se din drum, fără să țină seama că avea camionul plin cu materiale și că undeva îl așteptau cu ele, m-a dus pînă la destinație, în fața unei clădiri administrative, destul de departe, pe străzi atît de încîlcite că niciodată nu le-aș fi nimerit singur. Și fiindcă așa ceva nu-mi amintesc să mi se fi întîmplat decît în

Spania, iarăşi m-am gîndit ce ciudate asemuiri pot fi găsite între aceste două ţări de la extremităţile Europei, neînrudite între ele, şi despărţite de toată lungimea continentului.

Pe treptele clădirii am văzut un tînăr, şi cum se uita stăruitor la maşină pe cînd încuiam portierele, m-am gîndit că mă aştepta pe mine. Cam prea mult, mi-am spus, dat fiind că nu veneam la o oră ştiută din vreme. Dar aşa era, tînărul mă aştepta şi m-a condus la un secretar al Uniunii, care m-a certat aproape cu asprime, ca pe un şcolar care a lipsit de la lecţie, că sosisem cu trei zile întîrziere, că le făcusem încurcături, că reţinuseră cameră la hotel, şi stătea goală de atîta vreme. Mi-am spus în gînd : „Dacă trec peste clipa asta, am să trec peste toate !“ şi m-am aşezat în fotoliu, zîmbind cu bunăvoinţă şi izbutind să ascund cît aveam inima de acră şi de crispată. Apoi, aplecîndu-mă în faţă, am spus blînd şi răbdător, cu zîmbetul dinainte :

— Nu-i vina mea, măi frate !

Înainte de a trece în Finlanda, timp de două săptămîni, eram oaspetele scriitorilor de la Moscova, pe bază de reciprocitate, printr-o înţelegere între Uniunile noastre. Dacă veneam cu trenul, sau cu avionul, un interpret, un delegat m-ar fi aşteptat la aeroport sau la gară, şi totul de atunci încolo îi privea pe alţii, mie rămînîndu-mi să mă bucur de găzduire, chiar şi de o maşină ca să mă ducă repede, prin locuri unde aş fi putut să văd mai multe. Dar maşina mea, de care aveam nevoie după aceea, nu puteam s-o trimit la Helsinki cu avionul. Pe de altă parte, calitatea de oaspete nu începea de la frontieră, ci numai cînd ajungeam în capitală. Pînă acolo trebuia să mă descurc cu mijloacele mele, destul de precare, singurul ajutor din afară fiind că Uniunile de la Chişinău, şi apoi de la Kiev, unde făceam următoarea escală, să-mi reţină cameră la hotel, ceea ce, ca în toate aglomeraţiile, nu-i fără dificultate.

Uniunea noastră nu ţine legătura directă cu Uniunile din provincie, ci numai prin intermediul celei din Moscova ; e o

regulă. Deşi am plecat din Bucureşti la 31 mai şi am trecut frontiera la 1 iunie, cum hotărîsem şi cum s-a anunţat telefonic, ceea ce este sigur fiindcă fusesem de faţă, în telegrama trimisă de la Moscova la Chişinău scria limpede că sosesc la 29 mai, cînd eram încă la Bucureşti, cu maşina la atelierul mecanic, să-i verifice direcţia. Dacă am văzut aşa, i-am rugat, temîndu-mă de viitoare complicaţii, să facă ce-or putea şi cum le-o da prin minte, să-i anunţe pe cei de la Kiev despre sosirea mea certă, în ziua de 2, după-amiază. Altfel mă temeam că m-ar fi aşteptat cine mai ştie la ce dată, trecută sau viitoare. Iar cînd am ajuns la Moscova, în ziua de 3 la amiază, pe ploaia aceea amarnică, am căzut ca musca în lapte : mă aşteptau în ziua de 6, şi mi-au arătat chiar adresa prin care se adeverea că era reţinută cameră la hotelul Peking, unde n-am mai ajuns niciodată, fiindcă au trebuit să se dea peste cap şi să-mi caute alta.

La Chişinău am rămas singur toată după-amiaza. După ce mi-am luat în primire camera oprită de trei zile, întrebîndu-mă dacă trebuia să plătesc şi întîrzierea, o slujbaşă a Inturistului, care vorbea româneşte în relaţiile cu vizitatorii din România, m-a povăţuit ca înainte de toate să duc maşina la un parcaj închis, şi bine păzit, în spatele hotelului, unde, în schimbul unei ruble, o pot lăsa în cea mai mare siguranţă.

Maşina nu suferise nici o agresiune cît stătuse afară, în faţa hotelului, însă am găsit-o înconjurată de lume. Nimeni nu punea mîna, se uitau cuminţi, curioşi şi cu multă nedumerire. Şi doar oraşul era plin de maşini, nu vedeau prima oară una, şi nici n-ar fi avut de ce să se mire. Nu-i o maşină ieşită din comun, nici printre cele scumpe în ţara ei de origine, dimpotrivă, decît că are o caroserie frumoasă şi o culoare mai neobişnuită, nu galbenul devenit foarte comun de la o vreme încoace, ci o nuanţă a lui, aceea a bobului de porumb aurit de soare. Am scos greu maşina dintre curioşi, parcă nu le venea să se dea la o parte. Parcajul era bine împrejmuit,

porţile se încuiau cu lacăt, deşi exista paznic toată noaptea şi-avea de ajutor un cîine gata să latre.

M-am gîndit că în secolul electronicei, cu sisteme de alarmă diabolice, cu uşi blindate şi cu încuietori inexpugnabile, un cîine rămîne la fel de util ca în toată istoria omenirii, şi nu-l poate înlocui nici o maşinărie. Şi parcajul de la Kiev avea cîine de pază, de fapt doi care lucrau în colaborare. Nu mai ţin minte cum a fost la Leningrad, iar la Moscova nu ştiu, deoarece am avut alt adăpost pentru maşină.

După ce i-am dat o sticluţă de rom paznicului, l-am rugat să-mi pună maşina în aşa fel ca să nu mai vină alta în faţă, deoarece a doua zi plec la cinci dimineaţa.

Slujbaşa de la Inturist, pe care am rugat-o să mă ajute, mi-a completat sistemul meu de comunicare, scriindu-mi pe o hîrtie literele slavone, învăţate în şcoală, dar uitate cu anii ; cu puţină rîvnă, pînă seara le ştiam pe dinafară. Las' că fără ele nu puteam să citesc numele străzilor ; mai rău era că aş fi trecut pe lîngă indicatoare de circulaţie fără să înţeleg ce vor să spună. Am mai primit şi o hartă, pe care erau trecute cu roşu şoselele turistice pentru automobile. Văzînd cu mirare că drumul meu prin Duboşari, cel mai scurt spre Uman şi Kiev, nu se afla printre ele, am cerut lămuriri şi mi s-a spus că nu pot merge decît prin Odessa. Dar Odessa era departe, spre sud, în vreme ce eu mergeam spre nord, şi aş fi vrut să ajung cît mai degrabă. N-aveam încotro, am înţeles că altfel nu se poate şi m-am resemnat, zicîndu-mi că, în schimbul unui ocol de trei sute de kilometri, ajungeam şi la Odessa, unde nici nu visasem. Decît că trebuia să plec negreşit foarte de dimineaţă, aşa că am mai trecut încă o dată pe la parcaj, să-i amintesc paznicului şi să nu-mi facă vreo poznă. Am întrebat de restaurant, era chiar în hotel, coborai nişte scări, ca la crame, şi se deschidea la ora şase seara. Tocmai bine, nici n-aş fi vrut altfel, aşa că m-am dus la plimbare.

Am mers pe străzi toată după-amiaza, am fost în gară, m-am uitat la trenuri şi la oameni. Pe urmă am intrat într-o

prăvălie, să cumpăr pîine. Nu aveam nevoie, dar singurul lucru pe care îl cumpăr cu plăcere, fără să-mi pară corvoadă, este pîinea. Şi-apoi, cînd mergi în ţări străine, e bine să ştii ce pîine mănîncă oamenii de acolo.

În rafturile prăvăliei era marfă, erau şi femei la coadă, şi nu lipsea nici vînzătoarea, care stătea rezemată cu coatele de tarabă. În faţa mea, două gospodine în rochii de stambă, una cu burta mare şi cu faţa pătată de sarcină, vorbeau în şoaptă şi cu sfială. Am aşteptat răbdător cîteva minute, uitîndu-mă la vînzătoare, fără să înţeleg de ce stătea nemişcată. Nimeni nu protesta, nu era să stric tocmai eu liniştea, aşa că m-am lăsat păgubaş şi mi-am continuat plimbarea, pînă la capul străzii. Cînd m-am întors, în prăvălie nu se schimbase nimic, pîinea stătea în rafturi, femeile la coadă iar vînzătoarea rezemată cu coatele de tarabă.

Cu acestea se făcuse ora şase şi m-am îndreptat spre hotel, repede ; am găsit uşa restaurantului deschisă, dar întîrziasem zece minute şi toate mesele erau ocupate. Nu-mi plăcea să aştept în picioare pînă ce se elibera un scaun, poate o oră sau chiar mai mult, fiindcă nimeni nu părea grăbit şi nimănui nu i-ar fi priit mîncarea şi băutura, văzîndu-mă că-i stau într-o coastă.

Nu mi-am făcut sînge rău, nu sufăr dacă săr peste o masă, nu devin nervos şi insuportabil dacă mîncarea întîrzie. Totuşi nu mîncasem nimic toată ziua, trebuia să găsesc ceva de-ale gurii, aşa că am intrat într-o prăvălie de alimente, numită promiţător Gastronom, unde însă n-am găsit nimic să mă ispitească. Nu m-am pierdut nici acum cu firea, am luat o pîinişoară şi o sticlă cu vin roşu, care fără să fie scump mi s-a părut de cea mai mare ispravă, cum nu mai băusem în ultima vreme. Nu-mi făceam iluzia că era din viile fermecate pe unde trecusem de dimineaţă, şi amintindu-mi de ele, cît de frumos se înşirau pe coline, m-a cuprins o duioşie caldă şi melancolică.

Nu iau cu mine provizii cînd plec în călătorie, conserve, să stea trei luni în lada maşinii sau sub scaune ; nici nu mă pricep să le administrez, nici n-am încredere în ele. Tot ce luasem acum, erau cincisprezece cutii cu stixuri, care se păstrează vreme îndelungată şi nu-ţi cer nici un efort ca să ajungi la ele, nu-i nevoie de nici o deschizătoare şi, ca să le ronţăi, nu trebuie să-ţi întrerupi gîndurile, ba chiar am impresia că le incită şi le fac mai vioaie. Aveam şi un salam de Sibiu, dar nu era pentru mine, ci pentru cineva din Elveţia, unde urma să ajung după şaptezeci de zile. Nu credeam că va mai fi bun de mîncare, ci socoteam să-l duc numai ca să-mi arăt buna intenţie. Deşi pîinea şi vinul, hrana lui Michelangelo, ar fi putut să fie şi pentru mine o masă, mi s-a părut că după o zi lungă de agitaţie şi cînd ziua următoare aveam de făcut şapte sau opt sute de kilometri, ar fi nevoie şi de altceva, ca să-mi dea energie. Aşa că am urcat salamul în cameră, am tăiat din el felii groase şi l-am mestecat cu încetineală, cînd cu pîine, cînd cu stixuri, uitîndu-mă gînditor pe fereastră, fără să văd altceva decît acoperişuri şi cerul pe cale să amurgească.

În ziua plecării, chiar cînd mă pregăteam să ies pe uşă, mama unor prieteni, femeie de modă veche, cu obiceiuri patriarhale, mi-a telefonat să trec negreşit prin faţa casei, că nici nu va trebui să urc scările, ci mă va aştepta la uşă, căci ţine să-mi dea ceva care să-mi prindă bine. M-am dus, doar ca să nu răspund cu impoliteţe la o intenţie atît de gingaşă şi mi-a pus în braţe un pachet cu miros de cofetărie. Era un chec, însă făcut în casă, cu dichis şi fără zgîrcenie ; cum nu-mi plac prăjiturile, am mulţumit cu emoţie prefăcută. Mă gîndisem cui să-l dau pe drum, dar nu mi-a venit nici o idee, pînă ce în seara de la Chişinău mi l-am dat mie, şi am mîncat din el cîteva felii zdravene, socotind că mă vor înzdrăveni şi pe mine. Restul l-am pus bine, de unde pînă atunci îl privisem în silă. Şi n-a fost mai tîrziu decît în seara următoare, cînd iar a trebuit să tai din el felii groase, gîndindu-mă ce inspirată fusese donatoarea, şi ce providenţială.

M-am culcat devreme, cred că pe la opt şi jumătate, după ce făcusem un duş fierbinte şi încercam să nu mă mai gîndesc la grijile zilei de mîine, ca să-mi priască odihna.

Din cauza ceasornicului dat cu o oră înainte, soarele apune mai tîrziu decît în obişnuinţa noastră, în schimb la cinci dimineaţa e întuneric. Nu mi-a fost deloc greu şi nici nu mi s-a părut nefiresc să fiu la poarta parcajului cu zece minute mai devreme decît spusesem, şi cînd dormea încă toată lumea. Am încercat să-l trezesc pe paznic prin intermediul cîinelui, care m-a simţit şi a venit la poartă gudurîndu-se, dar n-a vrut să latre, dîndu-şi seama desigur că nu aveam intenţii rele şi inspirîndu-i probabil o simpatie spontană. Nu puteam să răspund aruncînd în el cu pietre şi ameninţîndu-l, aşa că am strigat şi am bătut în poartă. În loc să mă ajute, cîinele dădea din coadă, ceea ce în împrejurarea aceea mi-a stîrnit ciudă şi mi l-a făcut antipatic. Între timp, uitîndu-mă printre zăbrele, am văzut că în faţa maşinii mele se lăţea o Volgă cît toate zilele, un taximetru, ceea ce mi-a stîrnit o vie şi insuportabilă mîncărime de piele. După ce am mai strigat şi am mai bătut în poartă, în sfîrşit, în cabina paznicului s-a aprins lumina ; văzînd aşa, cîinele s-a pus să mă latre, am înţeles că trebuia să-şi merite pîinea, dar pînă ce stăpînă-su n-a ieşit pe uşă, n-a încetat să dea din coadă, în contrazicere cu el însuşi.

Paznicul mi-a deschis poarta, puţin supărat şi mirîndu-se că veneam atît de devreme, de parcă nu aşa fusese înţelegerea şi de parcă nu mi-ar fi băut romul. La reproşurile mele, temperate fiindcă le ştiam inutile, mi-a spus cu tot calmul că şoferul taximetrului venea la cinci şi jumătate. Abia intrînd în curte am descoperit că paralel cu Volga mai era o maşină, înfiptă de-a latul în botul maşinii mele. M-am uitat pe cer rugîndu-mă pe mine însumi să nu-mi ies din fire, şi nu mi-am ieşit, dar am petrecut o jumătate de oră istovitoare, gîndindu-mă că n-am nici un noroc, şi nici nu ştiu să mă port cu oamenii, şi n-am făcut nimic în viaţă. Nu mă chinuia jumătatea aceea de oră, ci gîndul că şoferul n-avea să vină la vreme, sau poate n-avea

să vină toată ziua. Dar a venit vrednicul om, punctual și scuzîndu-se, deși n-avea absolut nici o vină. După ce și-a tras mașina de-o parte, s-a străduit plin de bunăvoință să mă ajute pînă la capăt, și-a început prin a încerca să descuie mașina cealaltă, care era cu una din viteze cuplată și cu frîna de mînă trasă. Deși a folosit fel de fel de chei, n-a ajuns la nici o izbîndă. Să împingem mașina înainte sau înapoi n-ar fi fost cu putință, și-atunci nu ne-a rămas decît să punem umărul toți trei, adică și portarul, ca să-și merite romul, și s-o săltăm cînd din față, cînd din spate, împingînd-o de-a latul. A fost grea cazna să facem un coridor, prin care am izbutit să-mi scot mașina la centimetru.

Deci necazul s-a sfîrșit cu bine, numai că aveam o oră întîrziere. Mă miram că nu vroia să se lumineze de ziuă, pînă ce, ieșind pe bariera de sud a orașului, și căutînd în stînga o geană a dimineții, am văzut că nori grei și negri, adunați într-o tăcere perfidă, acopereau tot cerul, nelăsînd să se vadă nici stelele, nici răsăritul.

Nu mi-a venit deloc bine, și ca să fie mai rău m-am rătăcit repede, pe o șosea în lucru, cu indicatoarele luate, care m-a dus la aeroportul orașului. O mașină tocmai venea din față ; l-am rugat pe șofer să-mi arate drumul. „Vino după mine, mi-a spus el. Și eu merg tot într-acolo." L-am mai rugat să oprim la o stație de benzină ; dacă n-ar fi fost el, nu știu cum m-aș fi descurcat singur, cu obiceiuri și tehnici noi pentru mine.

Nu pornisem bine că a și începu ploaia, care cu o mică întrerupere, în fața Odessei, avea să mă însoțească, uneori furioasă, pînă la poarta Kievului, poate chiar „poarta cea mare".

Cînd am oprit la stația de benzină, abia m-am dat jos din mașină, lîngă pompa aflată în ploaie, că am și simțit cum îmi curg pe ceafă șuvițe groase de apă. Cine știe cît aș fi stat acolo, fiindcă în clădirea stației, aflată departe, nu mișca nimeni. Șoferul meu din fericire a venit, a luat furtunul, l-a

pus în gura rezervorului, apoi mi-a spus încă o dată : „Vino cu mine !“

Erau vreo treizeci de metri pînă la clădire, așa e aproape pretutindeni, uneori chiar mai mult, o sută, și nu cred că ar putea să fie o măsură de prevedere împotriva incendiului, ci mai degrabă e reflectarea spiritului slav înclinat să mărească dimensiunile și distanțele, înlăuntrul unei țări uriașe.

— Cîtă benzină ? m-a întrebat pompagiul.

— Vreau să fac plinul.

Așa ceva nu se poate, pompa de benzină se manipulează electric, de la distanță, și trebuie să spui o cifră, care se așază pe un cadran al mesei de comandă. Cîtă benzină ai cerut, atîta curge și mecanismul declanșat nu se oprește chiar dacă rezervorul dă pe dinafară și se face băltoacă ; pe o ploaie torențială, nici nu se bagă de seamă. Totuși, am spus o cifră prudentă, ca să nu fac risipă, deși benzina e atît de ieftină că nu se simte în pungă. Cînd să plătesc, pompagiul m-a întrebat dacă nu vreau bonuri. Cum să nu, e mai ușor așa decît să scoți mereu banii. Am cerut benzină de douăzeci de ruble și atunci omul a început să numere bonuri de zece și de cinci litri, de credeam că n-o să mai termine. Am căpătat un teanc atît de gros că nici nu-i înțelegeam rostul, mi-au ajuns tot drumul, ba cîteva chiar mi-au rămas, ca amintire.

Sub cerul tot mai jos și mai negru, ghidul meu m-a dus pînă la Nistru. Înainte de pod s-a oprit și mi-a arătat drumul, fiindcă o lua în altă parte. Apoi m-a întrebat dacă n-am rom, cu parale ; aveam, știam că prinde bine, primisem sfaturi și i-am dat bucuros o sticluță de o litră, spunîndu-i bineînțeles că nu iau banii pe care mi-i întindea în ploaie. Nu am simțul comerțului, orice manevră de cumpărare și mai ales de vînzare îmi este penibilă, de aceea prefer să-mi rezolve alții asemenea nevoi, eu retrăgîndu-mă cu decență. Dacă aș fi vrut să mă fac negustor, aș fi dat faliment repede. Am încercat de cîteva ori, cînd eram la ananghie, să-mi valorific niște biete bunuri,

cum se numesc agoniselile noastre, şi totdeauna am fost în pagubă.

Am dat să plec, fiindcă mă înmuia ploaia, dar pînă să deschid portiera, şoferul mi-a băgat banii în buzunar, cu de-a sila şi s-a dus repede, fără a-mi lăsa timp de replică. M-am uitat, era o hîrtie de trei ruble ; credeam că nu văd bine, fiindcă depăşea de trei ori preţul sticluţei. Atunci, în loc să mă simt stînjenit, am avut o clipă de satisfacţie şi de îngîmfare. Era prima mea negustorie reuşită.

●

Aproape de Odessa cerul a început să se însenineze, apoi s-a luminat de-a binelea, soarele a început să strălucească şi mi-am dat seama încă o dată că sudul, încotro mergeam, va fi totdeauna pentru mine o fascinaţie, în suflet, şi un balsam în mădularele însetate mereu de căldură. Era însă ultima bucată de drum spre sud, pentru multă vreme. Îmi regăseam, proiectată în faţă, zona mea vitală şi mergeam către ea cu bucurie, uitînd că nu făceam decît un ocol care avea să-mi prilejuiască o zi de tortură. Mă străduiam să uit de asemeni ce chinuite au fost aceste pămînturi, cu satele cunoscute pînă la obsesie din vechile comunicate de pe front, şi pe care acum le străbăteam în goana maşinii, într-o linişte incredibilă.

Am încercat să intru în Odessa, deşi nu o pusesem la socoteală. Ştiam că n-ar fi fost cu putinţă şi nu năzuiam să cunosc Uniunea Sovietică în această călătorie pripită, ci mă gîndeam ca abia să aflu cum aş putea să-mi organizez pentru viitor o explorare deplină, să străbat ţara în zigzaguri, pînă la Vladivostok şi în peninsula Ciukotka, de care mă legau puternice amintiri literare.

Însă, dacă tot ajunsesem la ea, mi se părea stupid să ocolesc Odessa de astăzi, în aşteptarea uneia viitoare. Mă mulţumeam să traversez oraşul, pînă la malul mării, şi dacă de acolo puteam să mă întorc pe alte artere, ar fi fost cu atît mai bine. Sînt multe

orașe pe care n-am putut să le văd decît tot așa, în goană, și totuși cred că le cunosc binișor. Nu doar prin sentimentul că „am fost și acolo", ci prin multiple imagini reale, înregistrate nu mai puțin în suflet decît pe retină. Din păcate, pe șoseaua mai mult goală la început, au răsărit și au început să se înghesuie camioane și tot felul de vehicole grele, pînă ce în apropierea orașului s-au contopit într-o masă compactă. Cred că eram singurul cu un autoturism în această învălmășeală, sau dacă or mai fi fost și alții, ici-colo, nu puteau să se vadă, se pierdeau ca niște gîngănii între balauri. M-am ambiționat să merg înainte, lăsînd în stînga prima ramificație spre Kiev, care m-ar fi scos din aglomerație. Imediat după aceea, mișcarea masei de vehicole a devenit greoaie, a început să icnească și apoi s-a poticnit, ca și cum șoseaua era strangulată. Nu puteam să întorc, am așteptat cu o răbdare prefăcută, cu un calm de suprafață, pînă ce am început să ne mișcăm, cu zece metri pe minut, dacă nu-i o exagerare optimistă. La următoarea ramificație, unde am ajuns anevoie, am ieșit din șir și am țîșnit spre stînga, ca din praștie, fără să fi văzut măcar turnurile orașului.

Nu era timp de regrete, m-am pomenit cu un munte negru în față, bolovănos și rostogolit, de n-am mai știut pe ce lume mă aflu. Impresia s-a păstrat cîteva clipe, dîndu-mi o amețeală care m-a neliniștit, findcă semăna cu aceea care mă dusese la doctor înaintea plecării și pe urmă o uitasem. Dacă mi-a fost puțin teamă, ea s-a transformat în frică adevărată cînd, trecîndu-mi orice amețeală, am deslușit că venea peste mine un uriaș nor de ploaie, cît toată jumătatea de nord a cerului. Într-o clipă s-a făcut întuneric, și atunci mi-am mai dat seama de altceva, că ieșind din șir și luînd-o pe drumul Kievului, mă întorsesem cu fața la miazănoapte.

Nu știu cum șoseaua aceasta atît de învecinată cu cealaltă pe unde venisem, și nu mai puțin importantă, era goală ; lumea de o parte și de alta a ei mi s-a părut pustie, așa cum ogoarele întinse pînă în zări mi s-au părut negre, deși cred că erau înverzite. Un om singuratic de pe marginea drumului mi-a

făcut semn și l-am luat în mașină, fără cuvinte ; părea să fie un mecanic de la vreo stațiune de tractoare. A mers numai cîțiva kilometri, în timp ce norul cît munții plesnise și începuse să se reverse asupra pămîntului. Cînd mecanicul s-a dat jos mi s-a părut că plonjează într-o apă ridicată la verticală. Îndată l-au luat valurile, dar cred că știa să înoate.

Rămas singur m-am concentrat asupra poziției mele în lume și am înțeles că începusem, într-o realitate indubitabilă, marșul lung la nord de mine însumi, și că o parte din ființa mea, ruptă în două, rămînea în urmă, de unde avea să mă cheme întruna.

●

A fost o zi lungă, acoperită de ploaie, pe o șosea dreaptă, plină de mîzgă. N-am să mă plîng de starea asfaltului, toate șoselele pe care le-am umblat mi s-au părut bune, de obicei largi, dar fără benzi marcate, a căror lipsă, cînd te-ai obișnuit cu ele, îți dă oarecare nesiguranță, teama că nu mergi pe unde trebuie și nu ții linia dreaptă. După ce-am luat prima oară benzină, douăzeci de litri, peste alți vreo douăzeci cît mai erau în rezervor, n-am simțit nici o schimbare în mersul motorului. Cînd am umplut rezervorul a doua oară și nu mai putea să fi rămas decît urme din benzina cu care venisem, a început să țăcăne avansul, cum se spune cu o vorbă improprie. La celelalte neliniști s-a adăugat încă una. Am mers înainte, cu capul între umeri, socotind că sînt dator să ajung la Moscova, și abia pe urmă să mă gîndesc mai departe. Mi-am spus că oricîte griji aș avea, trebuie să le las de-o parte și să mă îngrijesc numai de mine și de mașină, ca să nu ne trădăm unul pe altul. N-am văzut peisajul, ascuns sub perdeaua groasă de ploaie, dar l-am simțit ca o cîmpie continuă, tangentată de privire pînă la un orizont din închipuire, orizontul real, limita vederii pe vremea aceea urîtă fiind la cîteva sute de metri în afara șoselei. Și iarăși mi-am spus că va trebui să revin aici cu o pregătire mai bună, fără atîta grabă și într-o zi mai frumoasă.

În grija pentru maşină m-am străduit să frînez cît mai puţin cu putinţă, ca să nu pierd lichidul din pompa centrală, şi să accelerez cu cea mai mare blîndeţe, ca să nu mai aud ţăcănitul motorului, ceea ce este pentru el o suferinţă primejdioasă, răsfrîntă în sufletul meu cu o suferinţă nu mai atenuată.

În grija pentru propria-mi fiinţă, ştiind cît de lung era drumul, am ieşit din cînd în cînd în afara şoselei, în parcaje cît terenurile de fotbal, aflate de obicei la oarecare distanţă, ceea ce este un bine, fiindcă şuierul cauciucurilor şi huruitul motoarelor lăsate de o parte se aud îmblînzite şi nu-ţi mai perforează timpanele.

Bagajele, aşezate în spatele meu, gîndeam că mai chibzuit decît altădată, nu-mi îngăduiau să înclin decît foarte puţin spătarul scaunului, de-aceea nu puteam să ajung la o poziţie de odihnă. Închideam ochii şi aţipeam puţin, acel somn miraculos de cîteva clipe învăţat în zile lungi de călătorie, după care te simţi odihnit ca în prima oră a dimineţii. Însă mă trezeam cu gîtul înţepenit, sau cu capul căzut într-o parte. Atunci mă mulţumeam să stau cu ochii închişi, cîteva minute, ronţăind stixuri ; am avut destule, mi-au ajuns pînă în faţa Parisului. În acoperişul de tablă bătea ploaia, ca un răpăit slab dar neîntrerupt de mitralieră ; nu-mi făcea bine, mă simţeam ca pe un cîmp de bătălie, expus ploii de gloanţe venită din toate părţile. Uneori mă cuprindea descurajarea, socoteam că n-o să ajung niciodată, îmi venea să mă întorc, recunoscîndu-mi slăbiciunea şi laşitatea. Sigur că nu m-aş fi întors, e destul însă că un asemenea gînd îmi trecea prin minte, ca să am pentru ce să mă ruşinez şi să simt umilinţă. Era mai bine cînd reveneam în şosea şi îmi reluam drumul ; mă îmbărbătau zgomotul sănătos şi credincios al motorului, mişcarea înainte, sentimentul că spaţiul din faţă se micşora incontinuu, mărindu-l pe cel din urmă, sentimentul că eram sănătoşi şi puternici, şi eu şi maşina. Dădeam drumul la puţină căldură şi ascultam în gînd muzică, aşa cum se întîmpla să-mi vină în minte, dar era ca şi cînd

aş fi cîntat cu glas tare. Mă simţeam mulţumit de mine, aveam şi cîte un moment de mîndrie, că nu mă lăsasem doborît la popasul din urmă şi mergeam înainte, înfruntînd o natură ostilă.

Nu pot să uit totuşi că nici în momentele cele mai bune nu eram scutit de dificultatea şoselei, plină de zloată şi mîzgă. Erau multe camioane, n-am să spun că se ţineau lanţ, nici că închideau drumul ; şoferii mi s-au părut cuminţi şi cumsecade, nu-mi amintesc să mă fi şicanat vreunul, astfel că nu mă voi plînge. Dar zloata ridicată în aer de cauciucurile uriaşe ale camioanelor, făcînd un vîrtej murdar deasupra şoselei, îmi împroşca parbrizul încă de departe, cu stropi tot mai denşi, pînă ce, în momentul cînd începeam depăşirea, ajungea să-mi pună în faţă o pînză groasă de mîzgă. Cele mai multe erau vehicule grele, care mergeau cu viteză moderată şi nu puteam rămîne în urma lor fără să-mi ies din fire ; iar dacă aş fi rămas, să zicem, nu eram scutit ca în scurt timp sticla parbrizului să nu devină opacă. Mai tot timpul pompam apă peste ea, să ajut ştergătoarele, mă durea piciorul de atîtea apăsări, care trebuie să fie scurte şi viguroase şi regretam că nu aveam o pompă automată, pe care pînă acum o socotisem un „gadget", încă un obiect cu care vînzătorii de automobile storc banii cumpărătorilor.

Apa pentru spălatul parbrizului se află aproape de motor, într-un rezervor de un litru. Într-un an cred că îl umplusem o singură dată şi folosisem atît de puţin din conţinutul lui, încît la această plecare abia se golise pe jumătate. Nici prin minte nu-mi trecuse să-l completez, socotind că-mi va ajunge multă vreme, dacă nu chiar pînă la întoarcere.

L-am umplut de cinci ori pe zi şi l-am binecuvîntat din nou pe prietenul meu Neculai, care în unele rînduri mi-a ajutat să-mi fac bagajul, dîndu-mi sfaturi folositoare. Acum nu mai putuse să mă asiste, zăcea în pat de o bucată de vreme şi gîndul că de atîtea ori făcusem împreună drumuri frumoase, m-a întristat în clipa plecării. Deşi socoteam că era o prevedere inutilă, aveam în maşină bidonul de apă, de cinci litri, pe care mă silise să-l iau în altă călătorie. Însă, aşa cum regretam lipsa

unei pompe automate, regretam că în locul rezervorului de un litru, de sub capotă, nu aveam unul de o vadră, spre a nu fi nevoit să cobor de atîtea ori în zloată și în ploaie, ca să-l umplu. Iar în acest timp, cînd puneam în raport litrul cu vadra, pe șosea curgeau tone de apă !

În a doua parte a după-amiezei ploaia s-a domolit, dar cerul a rămas tot jos și negru. Și, deodată, pe acest fond sumbru a izbucnit o strălucire, ca o rază de soare răsfrîntă într-o fereastră. După o clipă, cît mi s-a întunecat privirea, am descoperit o cupolă de biserică, poleită cu aur, că nu-mi venea să cred și părea o comoară cerească. Curînd am văzut și alte cupole, la fel de bogate și am fost sigur că ajunsesem în Kiev, mai ales că între timp șoseaua se aglomerase. Abia mersesem o sută de metri și încă mai simțeam în spate sclipirea cupolelor, cînd coloana de mașini s-a oprit, poate la un semafor roșu sau într-o înghesuială. În spatele meu era un Moskvici cu o familie, unul din puținele autorisme pe care le văzusem în ziua aceea ; cred că oamenii veneau din vacanță, fiindcă aveau mașina încărcată cu toate bagajele care se iau în asemenea ocazii. Am coborît repede, m-am dus la omul de la volan și după ce i-am spus bună ziua și vă rog, i-am arătat o hîrtiuță cu adresa Uniunii Scriitorilor din Kiev. Altceva n-am putut să-i spun, și nici n-a mai fost nevoie, numai că, după cum m-a făcut omul să înțeleg, pînă la Kiev mai aveam de mers mulți kilometri. Totuși s-a hotărît să mă piloteze încă din vreme ; cînd coloana s-a urnit, a trecut în fața mea și mi-a făcut semn să-l urmez, ceea ce am înțeles fără să mai fie nevoie de frumoasele cuvinte : „Vino după mine !“ Pornind, am mai simțit o dată sclipirea cupolelor.

Acestea rămăseseră de mult în urmă, cînd în față au apărut altele, deasupra Kievului. Desigur că nu putea să fie decît o impresie exacerbată, dar mie mi se părea că tot orașul era acoperit numai cu cupole aurite. Ploaia contenise.

Deși ghidul meu nu știa nici el unde era strada căutată, nu m-a abandonat pînă ce nu a găsit-o. A oprit de cîteva ori

să întrebe, ultima oară pe o stradă pavată cu piatră cubică și atît de povîrnită că la pornire roțile au patinat mult, scoțînd fum de sub cauciucuri ; l-am simțit intrînd în mașină, unde mirosul lui persista și a doua zi dimineața.

De pe înălțimea unde mă aflam cînd ajunsesem la destinație, probabil se vedea panorama orașului, dar n-aveam liniște să privesc, și nici nu s-a găsit cine să mi-o arate.

Deși tîrziu după amiază, la Uniunea Scriitorilor birourile pe unde am trecut erau pline de oameni în activitate, și nu lipsea nici președintele. N-am avut cum să ne înțelegem, decît că ne-am strîns mîna, după ce am spus bună seara și vă rog, și i-am întins hîrtia unde se arătau în rusește rosturile și țelurile mele. Dealtfel, de data aceasta erau informați cu exactitate despre sosirea mea, așa că aveam camera reținută. Pînă să vină cineva care să mă conducă, am fost poftit să mă așez într-un fotoliu. În spatele meu era o fereastră panoramică, și cred că de acolo s-ar fi văzut orașul în toată desfășurarea lui grandioasă, dacă aș fi stat cu fața. Mi-a părut rău, dar nu puteam să întorc spatele gazdelor.

A venit și cine trebuia să mă conducă, o fată, care îmi închipuiam că era și interpretă. Am spus președintelui mulțumesc și bună seara, și ieșind cu fata am constatat că nu cunoștea nici o limbă străină. Ce-i drept, ca să-mi arate drumul pînă la hotel nici nu era nevoie de cuvinte. Am ajuns fără încurcătură, după ce am coborît înălțimile și am mers pe o arteră largă, apoi am cotit la dreapta, pe una nu mai îngustă. Pe cînd coboram, se vedea orașul, cum bănuisem, numai că, preocupat de mașină, ar fi fost imposibil să-l privesc așa ca să-l țin minte.

Nu-mi plac oamenii care vorbesc mult, socotesc că folosim prea multe cuvinte în relațiile de toată ziua, acum însă aș fi vrut ca fata să-mi spună măcar unul. Am spus eu, la despărțire, mulțumesc și bună seara.

Nici la hotel nu vorbea cineva o limbă străină, totuși m-am descurcat și mi s-a dat camera, după ce am fost sfătuit să nu

las maşina în stradă, ci s-o duc într-un parcaj cu pază, la capătul acelei artere mari pe unde venisem şi care se numea bulevardul Taras Şevcenko. Am socotit să merg mai întîi cu piciorul, în recunoaştere, aşa cum fac de obicei în oraşe necunoscute. Nu doar ca să mă orientez ; mersul pe jos continuă să fie pentru mine o voluptate. Şi-apoi, din maşină, nu vezi ca lumea nici strada, nici oamenii. Nu poţi cunoaşte un oraş şi nu-i poţi învăţa drumurile, decît parcurgîndu-l cu piciorul, şi cu un plan în mînă.

Planul nu mi-ar fi folosit la nimic de astă dată, fiindcă aveam de mers drept înainte, pe o arteră dreaptă, pînă într-o piaţă rotundă, aşa că nu m-aş fi rătăcit nici pe întuneric.

Era încă lumină, deşi trecuse de ora şase, cînd credeam că se înserează. Norii s-au subţiat pe cînd străbăteam bulevardul, şi din cînd în cînd s-a văzut soarele, aburit şi cu marginile estompate. M-am mirat să-l văd la o înălţime atît de mare, mai mult decît două lungimi de suliţă, de unde îi trebuia timp pînă să apună. M-am dumerit că dacă traversasem cîteva meridiane spre soare-răsare, ceea ce face să se scurteze ziua, în schimb trecusem peste mult mai multe paralele în drumul spre miazănoapte, ceea ce o lungeşte. Încă de departe se vesteau nopţile albe.

Cum am ieşit de la hotel, n-am mers mai mult de cîteva sute de metri, şi am văzut pe dreapta o biserică mare, solemnă, bogată, şi bineînţeles cu toate cupolele aurite. Era vremea vecerniei, dinăuntru se auzeau cîntări armonioase şi am intrat să văd ce oameni veneau la slujbă. Am văzut de toate felurile, chiar şi tineri, care ascultau în linişte şi bunăcuviinţă, dar nu puteam să-mi dau seama cîtă smerenie aveau în suflet. Mi-au luat ochii odăjdiile preoţilor, de argint la fel de strălucitor ca aurul de pe cupole, şi atît de albe că păreau rochii de mireasă. Unul mi-a atras atenţia şi pe urmă nici nu i-am mai văzut pe ceilalţi ; era un om în floarea vîrstei, cu o corpolenţă majestuoasă, cu o barbă mică, neagră, desenată ferm fără să fie

aspră, cu fruntea înaltă, boltită, nobilă, cu o față mare, de o frumusețe demnă, menită s-o ții minte, senină și impozantă ; iar glasul lui, cu un timbru puternic, între tenor și bariton, care făcea să vibreze aerul sub cupola nu mai puțin aurită înăuntru decît afară, m-a făcut cîteva clipe să mă cred la operă. Cred că slujitorul vecerniei făcea și puțin teatru, e greu să nu cazi în ispită cu atîta asistență cucernică. Se știa chipeș, își cunoștea glasul, cunoștea și prețul odăjdiilor, și al aurului de pe cupolă ; de ce să se ascundă sub o haină smerită ? Aș fi stat pînă la sfîrșitul actului, dacă n-aș fi avut grija mașinii. Cînd am ieșit am mai rămas un timp pe scările de piatră, privind oamenii care continuau să vină. Printre ei, femei bătrîne, cu fruntea în basmale albe, cu șaluri pe umeri, băteau mătănii în drumul de la poartă pînă la biserică, îngenunchiau pe piatra pavajului și se închinau pravoslavnic.

De-acolo înainte am dat drumul la pas, așa că n-am mai văzut mare lucru ; întîrziasem pe nebăgate de seamă, aveam de mers mult, iar ziua, oricît de lungă, se apropia de termen. Cred că am făcut mai mult de trei kilometri la ducere și trei la întoarcere, ceea ce n-ar fi fost decît o promenadă plăcută, să nu se fi apropiat seara. După aceea am luat mașina, am dus-o pe unde trecusem cu piciorul, am băgat-o în parcajul păzit de un om și de doi cîini, care inspirau toată încrederea. De partea cealaltă a pieței era un hotel modern, o prizmă înaltă cu fațadele drepte, cu multă sticlă. Semăna cu hotelul *Kiev* de la Bratislava, al cărui nume, dealtfel, confirma intenția înrudirii. La primul etaj era un restaurant cam de lux, unde am intrat puțin stînjenit cu îmbrăcămintea mea pusă la încercare de ploaie, de zloată și de drumul lung în mașină. O directoare severă, cu taior negru, cu bluza albă și cu o zgardă de catifea neagră în jurul gîtului m-a întîmpinat în capul scărilor și înainte de a-i spune bună seara, și vă rog, vreau de mîncare, mi-a barat drumul, vestindu-mă, ceea ce am înțeles fără ca vorbele să fie prevăzute în sumarul vocabular de călătorie, că nu este nici o masă liberă. Poate să fi fost adevărat, însă după privirea

cu care m-a cercetat din cap pînă-n picioare, mi s-a părut că îi păream inacceptabil. Nu m-am supărat, cred că avea dreptate, la atîtea decenii după revoluție. Dar nici eu nu puteam să-mi pun haine negre. M-am întors pe jos la hotelul meu străbătînd a treia oară lungul bulevard Taras Șevcenko, traversîndu-l din cînd în cînd, ca să-l descopăr pe amîndouă părțile. Atîta am văzut din Kiev, și-mi pare rău că n-a fost nici timp, nici cine să-mi arate mai multe. Căzuse și întunericul.

Nici la restaurantul hotelului n-am găsit locuri libere. Exista un restaurant și peste drum, la un subsol unde se vedeau ferestrele luminate, însă așa cum am constatat, aruncînd o privire din stradă, toate mesele erau ocupate. M-am hotărît să cobor și să aștept, trecînd peste toată neplăcerea, altfel mă temeam că n-am să rezist încă o zi nehrănit și în continuă mișcare. Niște femei grăbite aduceau la mese fel de fel de bucate, mai multe și mai îmbietoare decît îmi închipuisem. M-am lipit de un perete și am așteptat, cu ochii la lume, să văd cine-i gata să plece. Adulmecam mirosurile de la bucătărie, mă uitam la bufetul frigorific unde se vedeau salate cu maioneză, ciuperci și felurite mizilicuri, îmi lăsa gura apă, aș fi vrut să mă înfrupt din toate, chiar din cele care nu mi-au plăcut niciodată. Oamenii stăteau tihniți cu vinul sau cu votca în față, nici unul n-avea de gînd să se ridice, era dreptul lor după o zi de muncă. Femeile continuau să se vînture prin fața mea cu farfurii în mînă, grăbite și nădușite ; îmi sugeam burta și mă lipeam mai strîns de perete, altfel m-ar fi lovit cu umărul sau m-ar fi călcat pe picioare. Zadarnic așteptam să se uite una la mine, să întoarcă ochii măcar o clipă, ca să-i spun repede, vă rog, bună seara, aș vrea de mîncare. Pierzîndu-mi orice speranță că va fi una mai milostivă și se va urni cineva de la masă, am ieșit și m-am dus la marele magazin Gastronom de alături. Nu credeam că la o oră atît de tîrzie voi mai găsi ceva care să-mi placă, mi-am spus însă că trebuie să mă mulțumesc cu orice și să nu fac nazuri. Însă cînd am văzut salamurile și cîrnații mi s-a strîns

stomacul, şi-am luat o sticlă de vin roşu. Am mîncat iarăşi în cameră, numai că am început cu checul, ca să fie o variaţie. Pe urmă am ronţăit stixuri, condimentîndu-le cu salamul de Sibiu, care s-a mai scurtat cu cîţiva centimetri. Nu poţi să mănînci mult din asemenea alimente, făcute nu ca să te saturi ; înghiţitura se opreşte în gît şi trebuie să vină altceva ca s-o împingă din spate ; am încercat să mă întorc la chec, dar mi-a rămas şi el în gît, unde a stat pînă la cafeaua de dimineaţă, pe care, ca totdeauna în călătorie, mi-o fac singur în cameră.

M-am trezit de cîteva ori peste noapte şi mi s-a făcut frică în întregul înţeles al cuvîntului, că n-am să rezist pînă la urmă. Peste ziuă fusesem în picioare de la patru dimineaţa, şi după drumul greu mă mişcasem, într-un fel sau în altul, pînă la zece seara, cînd m-am culcat nehrănit, cu foamea doar amăgită. După atîta zbucium şi încordare, mă mir că nu-mi pocneşte o arteră. De cîte ori m-am trezit noaptea mi-am ascultat inima.

Am plecat din Kiev pe o dimineaţă însorită, atît de nesperată că mi se părea făcută cu închipuirea. Lumina şi căldura ei mi s-a răsfrînt repede în suflet, redîndu-mi pasiunea pentru călătorie. E minunat, e o măreţie să mergi înainte, fără să raportezi dimensiunea ta la dimensiunea pămîntului, atît de disproporţionată. Nu trebuie să atribui pămîntului altă întindere, decît etapa unei zile. Ziua următoare el va mai creşte cu lungimea încă unei etape. Acesta este pămîntul care ne aparţine, cel pe care îl construim singuri, pentru nevoile noastre şi cu puterea noastră.

Deşi credeam că pornisem în direcţia bună, am oprit şi am întrebat pe o fată, ca să mă asigur : „Care-i drumul spre Moscova ?“

Dintre toate cuvintele învăţate, „daroga“ suna cel mai bine. Poate că suna mai frumos decît toate cuvintele care înseamnă drum, în limbile cunoscute, dacă nu cumva şi-n orice altă limbă de pe faţa pămîntului, încă neauzită. Cuvîntul îmi place, mă încîntă şi prin sonoritate, şi prin cuprindere. Fata însă nu m-a înţeles şi a ridicat din umeri. Ce naiba, daroga are o pro-

nunţie atît de timbrată şi de limpede ! Atunci am renunţat la cuvîntul care suna minunat de frumos în faptul zilei şi am spus numai Moscova. Fata mi-a arătat cu mîna înainte. Poate *daroga* trebuia spus în altă tonalitate.

Am mers spre nord vreo nouăzeci de kilometri, cînd o ramificaţie bruscă, aproape în unghi drept, m-a întors cu faţa la soare, de unde pînă atunci îl avusesem în dreapta. Pînă acolo însă, în prima parte a drumului am avut o senzaţie de istovire ; deşi abia pornisem şi ziua se vestea foarte frumoasă, am simţit că mă clatin şi prima oară în viaţă m-am temut că îmi pierd cunoştinţa. Mi-am revenit după cîteva clipe de panică şi am mers mai departe, dar încă un timp am rămas cu frica, pînă ce am început s-o uit, captivat încă o dată de mişcarea înainte. Pe la ora zece uitasem cu totul şi mă simţeam sănătos, mergeam bine dispus, fără să mă supăr că soarele îmi venea în faţă. Sînt bucuros că nu l-am cîrtit, ca în alte rînduri, şi bine am făcut, altfel aş fi crezut că primeam pedeapsă, căci curînd cerul s-a înnorat de nu-l mai puteam recunoaşte. Ploaia care a început repede însă am recunoscut-o, nu se schimbase, era ca ieri, cenuşie şi rece, şi la fel am recunoscut şoseaua, acoperită cu mîzgă în cîteva clipe. Şi iar am deschis puţin caloriferul şi am cîntat în gînd cu o voioşie neprefăcută, fiindcă iar mă simţeam puternic şi iar îmi spuneam că fiecare kilometru mă apropie de ţintă. Îmi era însă foame şi ţăcănea avansul, făcîndu-mă să mă încrunt la răstimpuri, pînă ce m-am oprit la un bufet de pe marginea drumului, să caut ceva de mîncare şi să văd ce-i cu motorul. Bufetul era plin de şoferi înmuiaţi de ploaie ; m-am întors de la uşă, mirosea prea tare a votcă, şi nici nu aveam loc înăuntru. M-am uitat chiorîş la capota motorului, era ziua cînd zăvorul ei se bloca şi mi-era teamă să nu-i rup cablul. Am renunţat să mai umblu sub ea, să reduc puţin avansul ; pierdusem obişnuinţa, şi parcă nu mai aveam nici o încredere în ceea ce ştiusem odată, cînd îmi reparam şi îmi reglam singur maşina. Mai departe am condus accelerînd uşu-

rel, ceea ce nu mi se potriveşte. La urcuşuri, nu aveam încotro, trebuia să apăs pe pedală şi atunci auzeam ţăcănitul. Eram bolnavi amîndoi, şi eu şi maşina.

Îmi luasem gîndul că pînă seara aş fi putut ajunge la Moscova, şi chiar dacă aş fi ajuns, cum să mă descurc pe întuneric, şi cine să mă ia în grijă, cînd n-ar mai fi fost nimeni la Uniunea Scriitorilor ? Trebuia să mă opresc într-un loc pentru noapte, nu ştiam unde. Mergeam înainte, nu se putea altfel, dar în fiecare minut şi cu fiecare kilometru simţeam tot mai multă nelinişte. Mi se părea că de data aceasta eram încolţit rău de soartă, că nu mai aveam nici o ieşire. Atunci, prin ploaia care cădea întruna, am văzut venind din faţă o fată pe bicicletă. Mergea strîns pe marginea drumului, ferindu-se de camioanele care o făceau tot una de zloată. Dar pedala fără să ezite prin ploaia necontenită şi nu ştiu unde putea să se ducă ; în zeci de kilometri nu-mi aminteam să fi văzut o casă de oameni. Deşi ne-am încrucişat în viteză, mi-a rămas pe retină. Era blondă, subţire şi stătea frumos pe bicicletă, fiind ea însăşi frumoasă. Avea un trening colant, albastru, cu pantalonii sumeşi pînă deasupra genunchilor, lăsînd să se vadă picioare sprintene, cu pielea aurie, dar într-un ton mai arămiu decît al cupolelor. După ce a trecut, şoseaua s-a făcut mai întunecoasă ; amintirea ei a rămas ca o pată de lumină pe pînza cenuşie a ploii.

Tot atunci, pentru că nici bucuriile nu vin singure, cum nu vin necazurile, pe dreapta şoselei am văzut o placardă mare, albastră, care anunţa un motel la zece kilometri. Mi-a venit inima la loc, un motel pe şosea este altceva decît un hotel în mijlocul oraşului ; aveam multă speranţă să găsesc o cameră, chiar fără să fi fost reţinută. Am început să număr kilometrii, în timp ce priveam afară cu ochii în patru ; motelul putea să fie mai departe de şosea, ca staţiile de benzină şi ca parcajele unde încercasem să aţipesc şi astăzi, şi neizbutind, stătusem cu ochii închişi, ronţăind stixuri, în răpăitul ploii pe tabla acoperişului.

După vreo opt kilometri, inima a început să-mi bată mai tare, la kilometrul următor m-am uitat în față cu nedumerire și neliniște, nu se vedea nimic, pe tot cîmpul, și-mi închipuiam că motelul nu putea să fie ascuns într-o subterană. La kilometrul al zecelea mi s-a răcit inima și cred că nu i-a lipsit mult să se oprească. Eram în dreptul orașului Oriol, pe care nu l-aș fi știut fără hartă, fiindcă șoseaua îl ocolea pe departe. Am mers înainte cu fața tot mai lungă și mai crispată, căutînd disperat un indicator și o ramificație.

Uneori mi se întîmplă să mă îndoiesc de impresiile mele, dacă le-am înregistrat fără să le dau importanță. Acum însă, un acoperiș pentru noapte era preocuparea mea, neîntreruptă și arzătoare, așa că n-ar fi fost posibil să citesc greșit ceea ce spunea indicatorul. După cei zece kilometri mai făcusem încă unu, descurajat și fără să știu ce-o să fie mai departe, cînd am ajuns la o răspîntie importantă. Un milițian care supraveghea circulația mi-a spus că motelul este înapoi, pe alt drum decît cel pe care venisem. Cu această îndrumare am găsit ușor ținta, dar nu pot înțelege care a fost enigma indicatorului ; dealtfel l-aș fi uitat repede, ca pe un detaliu penibil, dacă n-aș fi întîlnit tocmai acolo acea fată blondă, pe bicicletă.

4

Ajuns la motel, în marginea Oriolului, care nu se vedea deocamdată, am căpătat o cameră, fără dificultate ; deși micuță, era suficientă pentru o noapte și nu-i lipsea baia, binecuvîntată. Fereastra dădea spre un crînguleț cu arbori de toate felurile, unii în alții, într-o alianță puternică. Pretutindeni în lume sînt

alianţe. Oriunde aş fi întors capul, oriunde m-aş fi dus cu gîndul aş fi găsit, într-un fel sau în altul, o alianţă, pentru apărare, pentru ofensivă. Numai eu nu găseam cu cine să mă aliez, măcar ca să ajung pînă la Moscova.

Deocamdată pentru seara aceea nu mai aveam decît grija mîncării ; gîndul la salamul de Sibiu şi la chec făcea să mi se încleşteze beregata. Maşina o dusesem alături, în parcajul păzit, unde fireşte era şi un cîine. Deştepenisem şi zăvorul de la capota motorului, completasem şi lichidul de frînă care nu scăzuse decît doi milimetri. Începeam să mă simt bine, dacă nu mă gîndeam la ziua de mîine. Pînă să mă spăl pe mîini şi să-mi scot din valiză lucrurile de noapte, se făcuse ora cinci şi jumătate. Am coborît plin de îngrijorare şi am împins timid uşa restaurantului. Nu era închisă, toate mesele erau goale, frumos pregătite, cu farfurii, cu şervete, cu pahare, cu tot ce se cuvine, curate şi lustruite de nu-mi venea a crede. Mi se părea că uşa rămăsese descuiată din greşeală şi că va veni cineva să mă dea afară. Cu cine să mă aliez ca să atacăm împreună bucătăria ? M-am aşezat neîncrezător într-un colţ al sălii, cu spatele în unghiul pereţilor, apărat din două direcţii. Îndată, dintr-o umbră unde nu văzusem pe nimeni, s-a desprins o fată, în rochie neagră, cu şorţuleţ alb în faţă, curăţică, dichisită şi plină de bunăvoinţă. Mi-a spus bună-seara, i-am răspuns asemeni şi am cerut de mîncare, dar fără prea mare speranţă, aşteptînd să mă refuze, ca nefiind încă ora de masă. Cînd colo, într-un minut, spre marea mea mîngîiere, aveam în faţă o farfurie cu supă, după care tînjeam de trei zile. Nu mă interesa cît putea să fie de bună, aburea şi adulmecînd-o, cum era fierbinte, îmi simţeam ochii umezi de emoţie şi inima înmuiată de mulţumire. O supă rămîne o supă, în orice parte a lumii, o fiertură, restul alcătuirii ei nu mai interesează cînd eşti în restrişte. Era o supă cu perişoare, şi s-ar fi chemat ciorbă, să nu fi fost dulce. Deasupra avea presărată ceapă mărunţită, în loc de altă verdeaţă. Cred că a fost bună, dar mai ales

m-a bucurat s-o simt atît de fierbinte. Îmi mulţumea chiar şi sufletul, nu doar viscerele flămînzite.

Pînă să vină altă mîncare, m-am uitat la o frescă viu colorată, care acoperea tot peretele din faţă, de vreo zece metri lungime. Reprezenta, într-o tratare modernă, oameni în costume de epocă, de acum un secol. Toate fizionomiile mi s-au părut bine marcate, înfăţişau nu simple portrete ci oameni în acţiune, arătîndu-şi sentimentele şi intenţiile. Cînd am aflat că erau personaje din cărţile lui Turgheniev nu m-a mai mirat nimic, decît dimensiunile uimitor de generoase ale picturii, un lux inexplicabil pentru restaurantul unui motel unde trag oameni obosiţi de drum, grăbiţi şi preocupaţi de următoarea etapă, nu de literatură şi de pictură. Nu mă laud că am recunoscut personajele, în schimb am simţit atmosfera, ceea ce mi-a prilejuit o clipă frumoasă, la sfîrşitul unei zile urîte. Dar pe urmă, cum ştiu că în zilele noastre este din ce în ce mai puţin timp şi mai puţin entuziasm pentru asemenea gesturi, am fost mîhnit să înţeleg că scriitorilor de astăzi nu le va mai face nimeni fresce cît pereţii restaurantelor, nici măcar în oraşele lor de naştere, nimeni nu le va mai ridica monumente în pieţe, nici statui în parcuri, şi poate nici busturi în grădinile publice. Lăsînd la o parte amărăciunea, mi-am rîs în barbă, gîndindu-mă cît se păcălesc cei care nesocotesc forţa artei şi o demonetizează, uitînd că aşa cum a supravieţuit ea secolelor sau mileniilor din urmă, va supravieţui şi celor viitoare, mai mult decît îşi poate păstra structura materială un monument sau o statuie.

Să mai spun că după supă a venit şi o friptură ? Nici nu mai ştiu dacă era bună. Cînd am cerut şi de băut, căci doar învăţasem cum se spune, fata mi-a adus o carafă cu limonadă, cu bucăţi de gheaţă, de care n-aş fi avut nevoie într-o seară cam friguroasă. Dar am băut-o fără să protestez, şi am văzut că poate înlocui vinul mai uşor decît îşi închipuie înrăiţii. Pînă să termin masa n-a mai venit nimeni ; în tăcerea de mănăstire, fresca avea o emanaţie biblică, deşi personajele erau laice.

Am mers să văd oraşul, aflat atît de departe, încît a trebuit să iau troleibuzul, ceea ce socotesc a fi o abdicare, oricît m-ar scuza lipsa timpului. Ieşind de la motel am simţit miros puternic de petrol, ca în preajma rafinăriilor. Dincolo de un pîlc de arbori, am descoperit o staţie de benzină, unde zeci de camioane stăteau la rînd să se alimenteze. Şoferii aşteptau cu răbdare, fără să se enerveze şi să sune din claxoane, proverbiala răbdare rusească. Îi ştiam din alte staţii de benzină, începeam să-i cunosc şi în drumul spre oraş am reflectat la viaţa lor, în care deplasarea şi şoseaua ocupă mult mai mult loc decît casa. La întoarcere m-am oprit din nou, am trecut de la un camion la altul, privind pe îndelete oamenii şi maşinile, în timp ce benzina curgea pe furtunuri. Simţeam că scenele acestea, la care asistam zilnic, îmi vor lăsa o impresie puternică ; trebuia să mai aştept, să ajung la o sinteză şi apoi, poate, la o naraţiune.

În staţia troleibuzului un tînăr mi-a vîndut două bilete, ca să am şi unul pentru întoarcere. Cît o fi de mare oraşul, nu ştiu ; am coborît în centru şi m-am plimbat puţin pe o stradă, probabil cea principală. Am băut cvas, dintr-o cisternă metalică, pusă pe roate, mare de vreo cinci sute de litri, cu marafeturi mecanice, robinete, sticle de nivel, manometru, poate şi supapă de siguranţă. Cvasul nu era însă ce ştiusem, o băutură fermentată pe cale naturală şi puţin alcoolică, sau dînd această impresie, ci un sifon colorat şi dulce.

Am văzut prima femeie la volan şi am privit-o cu insistenţă. Staţiona în faţa unei prăvălii, maşina era un Moskvici, iar ea o femeie grasă. N-am putut să-i văd faţa, ci numai picioarele groase, ieşind de sub rochie. Dar era la volan, băga cheia în contact şi se pregătea să plece.

În jurul oraşului s-a dus o vestită bătălie de tancuri. Am traversat strada să privesc de aproape monumentul tanchiştilor. Mai potrivit şi mai temeinic nu s-ar fi putut face, era un tanc adevărat, care desigur luase parte la luptă. Cu şenilele lui

grele, cu blindajul de oțel fără moarte, mi s-a părut că are să dureze mai mult decît casele. Din păcate soclul, nu de piatră, ci din materiale mai slabe, nu putea să reziste pînă la urmă.

Pe negîndite am ajuns la Orlik, rîul care traversează orașul. Amurgul se prelungea, de cîteva ceasuri se păstra aceeași lumină de seară, de parcă timpul nu mai mergea înainte. Priveliștea care se dezvăluia de pe pod, la deal și la vale, m-a făcut să mă opresc cu o bucurie mirată. După mersul pe ploaie, în lungul unei cîmpii monotone, care dacă era verde mie mi se părea neagră, mă pomeneam deodată într-un decor de poveste, cu sălcii despletite deasupra apei, într-o mișcare lascivă și voluptoasă, cu colțuri umbrite, pline de taină, cu un văl de mister țesut între țărmuri. Rîul, sub umbrele adînci ale înserării curgea lin la vale, de-a lungul unei lumi plină de poezie, în vreme ce el rămînea epic, ca o povestire. Am înțeles ce datorează Turgheniev acestei ape și peisajului, care i-au oferit probabil primul prilej de contemplație. Sufletul lui este marcat de Orlik, cu un delicat amestec de suspine și de visare, după cum impetuoasa și carnala natură de la Iasnaia Poliana, unde am fost după cîteva zile, îl marchează pe Tolstoi.

Un tînăr neatent, venit din alt peisaj, m-a înghiontit pe scara troleibuzului. Pe drum, un om de lîngă mine mi-a oferit, fără să-i fi spus o vorbă, o ramură de liliac, dintr-un buchet la care mă uitam cu emoție, fiindcă eram destrămat și tînjeam după o floare. Și omul și liliacul veneau din peisajul lui Turgheniev.

Am vrut să mai văd o dată fresca, dar restaurantul, gol cînd plecasem, era acum plin de oameni, și fumul de tutun acoperea peretele.

În apropierea motelului și a stației de benzină am descoperit un microraion, destul de departe de orașul tutore. Pe un micro-bulevard, un șir de sculpturi urmăreau să înfrumusețeze cartierul, cosmonauți, oameni-broască în costume de scafandru. La capătul șirului, un om de bronz, un muncitor, cu o șpangă în

mînă, răpunea un fel de hidră, şi o călca în picioare. Privit mai de aproape, mi s-a părut că nu-i bronz, ci numai metaloplastie, foi de aramă subţire, modelate şi apoi unite prin sudură. Un ofiţer de miliţie, care se tot uita la mine cum inspectam statuia, mi-a adresat cuvîntul ; am înţeles că mă întreba dacă îmi place sculptura, de care el, în mod evident, era foarte mîndru. Toţi sîntem mîndri de oraşele noastre ! Cît mă mai mîndream în copilărie, la Ploieşti, cu statuia Vînătorilor, de pe Bulevardul Independenţei !

Ramura de liliac am dat-o cameristei de la motel, prelungind cu acest gest atmosfera adusă de pe Orlik. Şi eu, şi omul din troleibuz am făcut cîte o faptă frumoasă, în stilul lui Turgheniev, la care am rămas sensibil din tinereţe.

●

Seara, înainte de culcare, notasem în caietul de însemnări : „Principiu de respectat în călătorie : nu trece pe lîngă un duş cu apă caldă fără să-l foloseşti, chiar dacă ai făcut baie un ceas mai devreme, fiindcă nu se ştie cînd ai să găseşti altul". Eram prea obosit şi am amînat duşul pe a doua zi dimineaţa, zicînd că era al meu, cu certitudine şi în toată siguranţa, căci doar nu putea să-mi ia nimeni camera de baie.

Cînd m-am trezit, în zorii zilei, nu curgea apa. Camerista căreia îi dădusem liliacul, m-a făcut să înţeleg că este ceva stricat la instalaţie, şi nu se va repara repede. Aşa că am plecat la drum neîmbăiat, nebărbierit, fără să-mi fi putut face o cafea, ca să mă înzdrăvenească în această ultimă şi grea parte a drumului, şi aşa am intrat în Moscova, nespălat şi cu faţa ţepoasă.

Aveam ţepi şi în suflet, chiar după ce ajunsesem, şi mă chinuiam, tot mai tare pe măsură ce treceau orele. Ploaia bătea pavajul din curte, fără să ostenească, iar eu, într-un birou, aşezat pe un scaun lîngă fereastră, aşteptam ca un tînăr, răspunzător de soarta mea, să-mi găsească o cameră, iar o tînără, răspunzătoare şi ea de grijile mele, să-mi găsească o interpretă.

Atunci l-am cunoscut pe Lev, care a apărut în timpul de aşteptare. Era poet, vorbea româneşte şi ar fi fost bucuros să-mi stea la dispoziţie, mai ales că făcea adesea acest oficiu, cînd se ivea nevoia. Acum însă suferea de o răguşeală şi era inapt să-mi dea explicaţii. Dar mi-a ţinut tovărăşie în aşteptarea mea prelungită, şi cu toate că trebuia să-şi menajeze coardele vocale, prima condiţie ca să se vindece, a vorbit tot timpul, într-o limbă română pitorească şi adesea hazoasă.

În timp ce stăteam aşa şi făceam conversaţie, am auzit pe coridor glasul Tatianei şi al doctorului, de nu mi-a venit a crede, pînă ce le-am văzut siluetele pe geamurile uşii, trecînd repede ; erau aferaţi nevoie mare şi vorbeau volubil. N-aveau de ce să fie sfioşi, mai întîi fiindcă ştiau foarte bine limba, apoi, doctorul traducea poezii în ruseşte, iar Tatiana preda cursuri de literatură română la Universitatea din Moscova.

Îi văzusem la Bucureşti puţin înaintea plecării, le cerusem sfaturi şi cum aflasem că vor face şi ei acelaşi drum ca mine, la aceeaşi dată şi tot cu maşina, le-am propus să mă ia sub protecţie, să merg după ei, ceea ce m-ar fi scutit de multe griji, mai cu seamă de gînduri negre. Convenisem, şi răsuflam cu uşurare, cînd colo, în ajunul plecării m-au anunţat că sînt nevoiţi să întîrzie cîteva zile. M-am resemnat, şi acum iată-i, sosiţi încă din ajun, de parcă ar fi trecut în zbor pe deasupra mea, care mă chinuisem cu ploaia şi cu mîzga de pe şosele.

Peste cîteva zile, la sfîrşitul săptămînii, aflînd că a doua zi doctorul mergea la Iasnaia Poliana, l-am rugat să mă ia cu el, ceea ce, fără să-l incomodeze în vreun fel, cum presupuneam, pe mine m-ar fi scutit de oboseala unui drum care nu-mi făcea nici o plăcere, fiindcă abia îl parcursesem în ziua cînd ajungeam la Moscova, şi nu-mi lăsase o amintire prea luminoasă. Ne-am învoit încă o dată, dar seara, mi-a telefonat la hotel că şi-a amînat sau şi-a contramandat plecarea. M-am resemnat a doua oară, şi m-am dus cu Irina, interpreta mea, care s-a străduit să mă consoleze. Noroc că era o zi cu soare, şi drumul mi s-a părut mai frumos ca la venire. Iar la Iasnaia Poliana

l-am întîlnit pe doctor, plimbîndu-se pe aleile domeniului, în tovărășia unei poete moscovite, pe care o cunoscusem dealtfel, tăcută și visătoare, cu o fizionomie puțin cam rurală. De data asta am fost nevoit să cred că doctorul avea însușirea de a anula și timpul și distanțele, ca personajele năzdrăvane din basme.

Convocată telefonic, Irina, cu un impermeabil alb și cu umbrela în mînă, a apărut în biroul unde stăteam de vorbă cu Lev, așteptînd să mi se găsească o cameră. Era o fată micuță, cu ochelari bulbucați, de mioapă, care îi dădeau o fizionomie dezarmată și speriată. Tocmai termina ultimul an al facultății de franceză, și chiar zilele acelea își dădea lucrarea de diplomă. După ce a aflat de ce fusese chemată, a venit la mine, mi-a întins mîna, bărbătește, și mi-a spus privindu-mă cu franchețe : „Mă numesc Irina !“ Nu era deloc speriată, cum mi se păruse, iar dezarmarea, dacă o fi avut-o, știa să și-o ascundă, ca să se arate cum am văzut-o de atunci încolo, sigură pe ea și hotărîtă, doar cu ușoare îngîndurări melancolice, potrivite cu vîrsta.

M-am simțit stînjenit s-o am la dispoziție, să-mi asculte dorințele și să mi le îndeplinească, s-o tîrăsc toată ziua după mine, prin Moscova. Trebuia să mă port cu o extremă delicatețe, ca să n-o pun într-o situație de subalternă, fără să am dreptul și fără să am priceperea, fiindcă n-am fost niciodată șef, și, mai ales, n-am dat porunci nici unei fete. I-am spus aceste gînduri, din ce în ce mai încurcat și temîndu-mă ca buna intenție să nu se transforme într-o jignire, dat fiind că optica mea putea să fie diferită de a ei, și rămasă în urmă. Mi-a răspuns că nu face altceva decît o muncă pe care și-a ales-o și care îi place, și dorința ei este ca după ce își ia diploma să rămînă interpretă. M-am înclinat, oricum nu puteam face altfel, dar o clipă cît am rămas singur cu Lev, l-am rugat să-și repare gîtul într-o săptămînă și la Leningrad să meargă el în locul fetei ; într-adevăr, mi se părea prea mult pentru ea, iar pentru mine inacceptabil. Mi-am dat seama pe urmă că abia acum o jigneam, sau măcar îi făceam o nedreptate.

Lev a rămas pînă seara, m-a condus la hotel împreună cu fata, m-a aşteptat împreună cu ea în cameră pînă ce m-am bărbierit şi am făcut o baie fierbinte, a vorbit tot timpul, şi printre vorbe a băut cîte o înghiţitură mică de whisky. Cred că aşa i-a trecut şi gîtul, mai repede decît sperasem. I-am poftit pe amîndoi la masă în restaurantul hotelului, şi fiindcă Irina şi-a scos impermeabilul, i-am spus că are o rochie frumoasă, cum spun în rare ocazii, mai degrabă cînd o rochie nu-mi place, socotind ca vorba să fie o consolare pentru cine o poartă. Însă rochia fetei era într-adevăr frumoasă, şi ea trebuia răsplătită că şi-o pusese într-o zi cu ploaie atît de urîtă.

●

Înainte de a merge la hotel avusesem o convorbire cu şeful biroului care se îngrijeşte de oaspeţi. În primul rînd a vrut să afle de la mine, prin intermediul lui Lev şi al Irinei, ce doresc să fac la Moscova, şi unde aş mai vrea să merg după aceea, în cele două săptămîni ale mele. Doresc, a precizat el, să fac o vizită profesională, sau una turistică ?

Întrebarea m-a lăsat cu gura căscată. Nu reflectasem ce-ar fi însemnat o vizită profesională, probabil convorbiri cu scriitorii, conferinţe, interviuri, şi mai ce apoi ? Vroiam altceva decît teorie literară, era prea tîrziu s-o adaug teoriei mele fundate pe o experienţă cît toată viaţa, pe reflecţii şi meditaţii. Vroiam să văd lumea, oraşele, străzile şi oamenii. Noţiunea de turist nu se potriveşte cu această intenţie, fiindcă nu merg în lume pentru simpla plăcere, şi chiar ideea de a-mi îmbogăţi totdeodată şi cunoştinţele nu mi se pare suficientă. Scopul meu este să comunic unor oameni, cei care îmi citesc cartea, ce-am aflat despre alţi oameni, pe care nu oricine are ocazia să-i vadă, şi nu oricine are răbdarea să-i înţeleagă. În o astfel de lumină, drumul meu poate fi numit explorare. Iată cum :

Eram la Leningrad, într-o zi mai pe urmă, şi cum se întîmplase să nu fie de văzut nici un spectacol, ansamblurile cele mai bune din oraş fiind plecate în turnee, Lev m-a dus la circ, seara,

iar eu l-am urmat cu plăcere. Ştiam la ce virtuozitate ajunge circul acolo, văzusem şi la Bucureşti cîteva reprezentaţii, poate nu cele mai bune, acum însă trupa mi s-a părut mai prejos decît celelalte, şi am plecat la pauză, abandonîndu-l pe Lev şi întorcîndu-mă la hotel singur, fără teamă că am să mă rătăcesc într-o topografie lineară, subliniată de linia metroului. În staţie, ca să fiu sigur că nu greşeam direcţia, am întrebat de pe care parte a peronului se mergea spre hotelul Europa. Ştiam cum se spune hotel, iar Europa, cu o uşoară modificare de pronunţie, nu era alt cuvînt decît în toate limbile civilizate. S-a nimerit să mă adresez unei perechi de tineri, soţ şi soţie, atît de tineri încît nu-mi venea să cred că erau părinţii copilului pe care îl duceau cu căruciorul. S-au urcat în acelaşi vagon cu mine, s-au aşezat alături şi m-au iscodit cu o curiozitate aprinsă şi nesătulă, de parcă aş fi fost un om venit de pe altă planetă. Ea mai ales, care mi se adresa prin intermediul soţului, cunoscător al limbii franceze, voia să mă disece, să-mi vadă sufletul şi creierul, şi se bucura la fiecare cuvînt pe care soţul i-l traducea, cu o bucurie nu mai mică. Mi-a rămas în ochi imaginea lor candidă, radioasă şi cordială, şi-am avut o seară de bucurie, nu prin ceea ce ar fi fost măgulitor în interesul lor pentru mine, ci prin ce îmi dezvăluiau ei, fără să le pun nici o întrebare. Trecuse de mult staţia unde ar fi trebuit să mă părăsească, m-au dus pînă la capăt şi după ce-au aflat de unde vin, unde mă duc, ce fac în viaţă, ce caut în ţara lor şi în ţările celelalte, el a spus între întrebare şi afirmaţie :

— Sînteţi turist ? !

M-am scuturat, silindu-mă să-mi ascund indispoziţia. Dar tînăra femeie a observat probabil o schimbare pe faţa mea şi atunci s-a adresat soţului, spunîndu-i ceva în ruseşte. A urmat o convorbire între ei, cîteva replici, erau puţin încruntaţi, pînă ce el s-a luminat şi mi-a tălmăcit părerea nevestei :

— Soţia mea spune că sînteţi un călător !

— Exact ! i-am răspuns, surprins că o tînără femeie necunoscută, de la Leningrad, mă definise cum eu nu izbutisem niciodată.

Deşi foloseam adesea cuvîntul, nu fusesem capabil să-i descopăr singur acel sens al lui care era paralel cu aspiraţiile mele. Şi regretam că nu ştiusem să-l spun la Moscova.

●

Pe lîngă interpretă, pe lîngă alte înlesniri trebuia să mi se dea o maşină, care izbuteşte să mărească ziua, ceea ce este un cîştig demn de luat în seamă, cînd zilele sînt numărate. Mi s-a propus să mă folosesc de maşina personală, dacă tot o aveam acolo. Nu înfruntasem nici o lege venind cu asemenea vehicul, în schimb încălcasem obiceiul. Am primit hotărîrea cu seninătate, fără să spun că grija circulaţiei, conducînd singur, mai ales în aglomeraţii, m-ar fi împiedecat de la celelalte scopuri. Am fost informat în continuare că fata, devuşka, acesta era titlul Irinei, va primi suficiente bonuri pentru taximetre ; numai că taximetrele nu le găseşti totdeauna. Mai departe : vroiam să văd pe cineva din lumea scriitorilor ? Da, aş fi vrut să-l văd pe autorul unei cărţi de care mă ocupasem şi-mi trezise un viu interes pentru oamenii nordici din peninsula Ciukotka, aflată tocmai la strîmtoarea lui Bering ; nu cunoşteam o romanţare mai bună a vieţii unui sat eschimos, fiindcă de fapt nu cunoşteam alta. Iar pe autorul ei aş fi vrut să-l văd, fiindcă trăise acolo o experienţă reală şi prelungită, nu fusese doar în documentare, metodă de cunoaştere insuficientă şi falsă. Omul acesta dusese un timp viaţa băştinaşilor, cu cele trei sute şaizeci şi cinci de zile ale anului reduse la o singură zi şi la o noapte, cu vînătoarea de urşi albi, de vulpi albastre, de foci şi de morse, cu săniile trase de cîini pe cîmpuri de zăpadă bătută, cu drumuri marcate numai de stele, cu năvala de feerii ale aurorei boreale. N-aş fi suportat traiul acolo, în iurte de piele îmbrăcate în gheaţă, încălzite şi luminate de opaiţe cu grăsime de morsă, în noaptea polară egală cu o iarnă întreagă. Dar expe-

rienţa mi se părea grandioasă, de aceea aveam o mare admiraţie pentru omul care o trăise şi m-aş fi bucurat să-i strîng mîna.

Numai că Semuşkin murise.

Oamenii pe care i-am cunoscut într-o viaţă lungă, buni şi răi, duşmani sau prieteni, mor unul cîte unul şi nu prind de veste totdeauna. Unei femei modeste şi cumsecade, colaboratoare în unele treburi literare, ieşită la pensie din motive de boală, pentru care am avut simpatie şi admiraţie, i-am trimis din cînd în cînd cărţile mele, ceea ce în primul rînd era o mulţumire pentru mine. La ultima dintre ele, fratele ei mi-a răspuns demn şi simplu : „Sora mea a murit toamna trecută".

Cînd întîlnesc vechi cunoscuţi sau prieteni, mă feresc să-i întreb ce fac părinţii, fraţii sau nevestele, şi plec fără să le aflu morţii. Din cîţi oameni au populat aria vieţii mele, încetul cu încetul se duc cu toţii.

Mai era un scriitor care îmi trezise interesul, un interes tehnic, fiindcă scrisese un roman din viaţa şoferilor, şi se cunoştea că nu pornea de la o experienţă trucată. Am întrebat despre el cu îndoială, temîndu-mă că iar calc în străchini. Nu murise, dar trăia într-o *dacea,* departe de Moscova, şi i-ar fi fost greu să vină, şi nici nu ştia pentru cine ar fi venit, neavînd cum să afle cu ce conştiinciozitate, cu ce aplicaţie şi la urma urmelor cu ce încercată pricepere dădusem cărţii lui forma finală în limba română.

Văzînd insuccesul repetat a doua oară şi temîndu-mă că ar putea să se repete încă o dată, am renunţat la relaţiile literare şi m-am lăsat pe mîna Irinei, să-mi arate oraşul.

La sfîrşitul consfătuirii, fără ca eu să fi exprimat vreo nemulţumire, sau poate tocmai de aceea, şi-au schimbat hotărîrea iniţială şi mi-au făgăduit că-mi vor da şi maşina.

●

Seara, după ce aţipisem, au venit la hotel Tatiana şi doctorul, după o înţelegere pe care o uitasem, sau n-o mai socoteam realizabilă. Pentru mine ziua se sfîrşise la nouă seara, cînd căzusem de oboseală ; ei o trăiau în continuare, cum se trăieşte

la Moscova, unde lumea nu se culcă devreme. Cu toată deosebirea de temperamente şi cu atîtea alte deosebiri, că pînă la urmă n-ar mai trebui să rămînă nici o asemuire, am recunoscut în acest obicei moscovit similarul obicei de la Madrid, unde spre miezul nopţii copiii încă se mai joacă pe stradă. Oaspeţii mei au rămas şi ei pînă spre miezul nopţii şi am făcut planuri pentru drumurile mele ; cum nu s-a realizat nici unul, înseamnă că ne-am jucat şi noi copilăreşte. Nu ştiu cum de mai ţineam ochii deschişi şi cum de-mi păstram voia bună.

Am dormit şase ore sănătoase şi ar mai fi fost timp pentru încă una ; nu m-a lăsat grija bagajelor. În ajun, ajungînd la hotel sub ploaia care nu contenise pînă seara, abia am putut să-mi scot din geamantane cîteva lucruri pentru noapte, iar maşina am lăsat-o în stradă. Mă aciuisem provizoriu la un hotel vechi din centrul oraşului, aproape de Teatrul Mare ; nu mi-a displăcut şi am socotit că nu mai avea nici un rost să mă mut în altă parte.

Cînd m-am trezit nu mai ploua, cerul se limpezise în bună parte, soarele bătea în acoperişuri şi aveam în faţă un oraş gigantic, cu referinţe vechi, bogate şi tumultuoase. A încerca să-l cunosc, era o ispită cu multe tentacule, care mă intriga, îmi făcea frică şi-mi dădea un sentiment rece de neputinţă.

Pînă una alta, mi-am urcat bagajul în cameră, mi-am triat lucrurile şi la sfîrşitul acestei corvoade, parcă aveam triate şi gîndurile. Aş fi plecat numaidecît să bat străzile, dar trebuia s-o aştept pe Irina.

Viaţa aici, prelungită mult seara, începe tîrziu dimineaţa, iarăşi ca în Spania, care însă se află pe altă latitudine, are altă climă şi alt climat în suflete. Asemănarea mi se părea ciudată pentru o ţară a muncii, unde lumea nu trîndăveşte.

I-am telefonat Irinei, încercînd s-o zoresc ca să nu merg cu motoarele din mine în gol, consumînd oxigen de pomană. Pînă la ora zece nu era nimeni la Uniunea Scriitorilor şi n-avea cine să-i dea maşina. Am înţeles şi am tăiat contactul motoarelor,

însă n-am izbutit să mai adorm, cum s-ar înţelege prin această metaforă tehnică.

Irina a venit la unsprezece.

Pentru orele pierdute aş fi fost revoltat împotriva administraţiei şi furios pe mine însumi, dacă seara n-ar fi trebuit să admit că avusesem o zi fructuoasă. E prea puţin spus, pe deasupra mai fusese bogată şi colorată.

Am crezut totdeauna că nu poţi să cunoşti un oraş decît parcurgîndu-l cu piciorul în toate direcţiile. Aşa am făcut la Roma, la Paris, la Londra şi în toate locurile pe unde am avut norocul să-mi port paşii.

Am început să iau cunoştinţă de topografia Moscovei privind pe ferestrele maşinii, în goana ei pe pavaje, pe cheiuri şi bulevarde, prin pieţe gigantice, pe artere de unde ar putea să decoleze avioanele. La aceste dimensiuni, pasul omului este o neputinţă. Am socotit pînă acum că viteza maşinii descompune priveliştea, punînd-o în pătrăţele de film, imagini sacadate, rupte una de alta şi pe care nu le mai poţi reface decît într-o sală de cinematograf, cu un aparat de proiecţie, în cazul fericit că obiectivul a avut destulă luminozitate pentru expuneri atît de scurte. La Moscova, dimensiunile decorului fac să nu se simtă viteza, aşa cum, dacă priveşti din tren cîmpul, departe, el abia defilează, iar în unele clipe lasă chiar impresia de nemişcare, ca şi cum totul în lume a devenit static, şi nu mai simţi că în realitate goneşti cu o sută de kilometri pe oră.

La Moscova automobilele circulă repede, cu o nervozitate puţin agresivă, dar nu haotică. Temperamentul şoferilor mi-a dat o satisfacţie care s-a transformat în bucurii personale. Îmi plac şi-mi trezesc admiraţie oamenii care îşi cunosc meseria şi nu o arată numai pe jumătate.

În vîrtejul stîrnit de automobile pe stradă, sesizat de mine pe cale auditivă, prin motorul accelerat şi prin freamătul cauciucurilor, niciodată n-am putut să raportez viteza noastră la un reper topografic, care trece repede pe alături şi parcă se răstoarnă, cum se întîmplă pe străzile înguste şi fără perspectivă.

Priveliştea Moscovei, cu desfăşurarea ei uriaşă, mi s-a părut calmă şi statică, expunîndu-se privirii în linişte, eliminînd senzaţia vitezei de înregistrare, întocmai cum se întîmplă cu un peisaj de cîmpie privit de departe, în goana trenului.

După această primă cunoaştere, abia definită, dar promiţătoare, am mers pe dealul Universităţii, unde peisajul capătă amplori geografice, ieşind din topografia oraşului. Universitatea este una din cele şapte clădiri înalte, vizibile din toate locurile, construcţii semeţe şi masive, de piatră, cam apăsătoare, în stilul unei anumite epoci rămasă în urmă. Deşi s-ar crede că ele alcătuiesc canevasul oraşului şi constituie semne sigure de orientare, pe mine m-au pus în încurcătură şi mi-au îngreuiat cunoaşterea Moscovei. Semănînd foarte bine una cu alta şi confundîndu-se între ele, aceste clădiri cu turnuri ambiţioase devin repere greşite pentru omul neavizat şi zăpăcit puţin de înălţimea lor zdrobitoare.

Într-o săptămînă, deşi am deprindere, n-am izbutit să identific pe vreuna din ele la întîia privire, ci abia după ce îi recunoşteam vecinătăţile cu înălţime mai mică.

Universitatea, plină de forfotă studenţească, mi s-a părut o uzină, căci ţinînd seama de participanţi şi de proporţiile clădirii, învăţătura se fabrică la o scară industrială.

Am ajuns şi pe terasa cea mai înaltă, de unde Moscova se vede în toate direcţiile, şi cum atmosfera era limpede am văzut-o pînă la margini. Oraşele privite de la înălţime îşi pierd a treia dimensiune aproape cu totul, devin plate şi aşa îşi pierd şi caracterele determinante. Ce dezamăgit am fost la Veneţia, care mă fermecase, cînd am văzut-o din vîrful campanilei ! Nu mai era oraşul colorat şi aurit de soare, plin de neînţeles şi de mistere, ci o împletire plată de acoperişuri şi de canale, ca o irigaţie.

Am fost surprins să constat că de la peste o sută de metri, cît presupuneam că puteau să înglobeze etajele, mai sus decît în orice campanilă, Moscova îşi păstra relieful, care chiar se accentua pe alocuri, poate datorită celor şapte clădiri foarte

înalte, mai puternice decît legile perspectivei, păstrîndu-şi neştirbită a treia dimensiune de piatră.

Mai surprins şi mai intrigat am fost peste cîteva zile, cînd priveliştea oraşului şi-a păstrat forţa verticală privit de la înălţimea întreită, trei sute treizeci de metri, a turnului de televiziune. Experienţa de la Veneţia, şi după ea cea de la Sevilla, unde mă urcasem în clopotniţa catedralei, erau rămase în urmă. Poate cu timpul ochiul meu căpătase o însuşire nouă, sau trecuse peste o insuficienţă anterioară şi devenise mai stereoscopic. Acest gînd mi-a venit mai tîrziu, la Hamburg, unde m-am urcat de asemeni în turnul televiziunii, şi înălţimea n-a mai anulat relieful oraşului. Turnurile de televiziune au un rol tot mai obsedant în viaţa noastră. Am fost cît pe ce să mă urc şi în cel de la Rotterdam, pe care o notiţă turistică îl numea metaforic „singurul munte din Olanda". M-am abţinut în ultima clipă, dezmeticindu-mă şi înţelegînd că un munte în Olanda ar fi o blasfemie, şi peisajul ei, nu mai înalt de cîţiva metri iar în multe părţi sub nivelul mării, nu trebuie privit de la o înălţime făcută, căci ar însemna să nu mai fie ceea ce este, o obsesie plană. Admit să existe acolo morile de vînt, fiindcă au aripi şi nu par construcţii terestre, ci zburătoare.

Am privit mult turnul de televiziune de la Rotterdam, îl vedeam din toate punctele oraşului, şi m-am gîndit că prezenţa lui acolo era regretabilă mai mult decît oriunde în altă parte. Dar nu am îndrăzneala să propun, ceea ce dealtfel ar fi de-a surda, ca Olanda să renunţe la televiziune.

Cînd am coborît de pe terasa Universităţii, cele două imagini ale Moscovei, de la nivelul străzii şi din înălţime, erau contopite, în pofida marelui unghi de incidenţă dintre ele, şi aşa, şi numai cu atît, oraşul nu mi se mai părea necunoscut, ca la venire. Mai rămîneau de găsit numai marile amănunte.

Două din ele le-am văzut în aceeaşi dimineaţă, unul după altul, casa lui Tolstoi şi a lui Puşkin, şi diferenţa dintre ele mi s-a părut violentă, ca o electrocutare. Prima era aşa cum mi-am închipuit-o, potrivită cu viaţa care s-a dus acolo şi cu caracterul

stăpînului. Dar nu era numai închipuire şi deducţie ; acestora li se adăuga, fără să contrazică imaginile făcute mai înainte, informaţia directă, extrasă din jurnalul lui Tolstoi, pe care tocmai îl citisem. Desigur că vor fi fost uneori şi zile luminoase şi strălucite în acele încăperi acum sumbre, vor fi fost bucurii, serbări şi ospeţe, şi pofte satisfăcute cu multă osîrdie ; nu ştiu de ce în închipuirea mea n-a vrut să vină imaginea acelui Tolstoi care şi-a trăit viaţa din plin şi cu sete, ci l-am văzut în haine de mujic, aşezat pe scăunelul de cizmar şi bătînd cuie în talpa ciubotelor, de parcă n-ar fi ţinut niciodată condeiul în mînă. În fiecare odaie unde am intrat, una mai întunecoasă ca alta, mi s-a părut că aud ursul mormăind prin colţuri ; era o oră cînd şi afară se cam înnorase.

Dacă m-am gîndit că nu aşa fusese casa în timpul lui Tolstoi, nici casa lui Puşkin nu cred că fusese aşa cum am văzut-o îndată după aceea. Mi-e teamă că i s-a dat prea mult lustru, s-au adăugat culori frapante şi lumină feerică. Dar croiala odăilor şi a scării de la intrare nu putea să fie schimbată şi ele dovedesc fastul sau intenţia de fast a vieţii trăite acolo ; nimic nu-i neconform, dealtfel, şi nu se depărtează de ceea ce a fost Puşkin, atît de fastuos el însuşi.

Mai întîi, ce scară mi-au văzut ochii ? ! Cum m-a izbit cînd am deschis uşa de la intrare ! O scară desenată cu măreţie şi adusă apoi la dimensiuni cochete ; o scară triumfală şi totodată intimă. Urcînd treptele am auzit muzică, nu se putea altfel, şi muzica m-a însoţit tot timpul, cît am trecut prin saloane. Era o scară făcută pentru a primi oaspeţi, bărbaţi chipeşi şi femei frumoase. Iar pe podestul din faţa ultimei trepte stătea Puşkin, să-i întîmpine, frivol şi tragic, în frac albastru, cu botine înalte, de şevro galben, cu jabouri pe piepţii cămăşii şi cu dantele la mîneci. Cineva din mulţimea care forfotea pe acolo, în haine din vremea noastră, cam ponosite şi puţin umede după ploi nesfîrşite, ar fi putut să dea peste el, să-l îmbrîncească din neatenţie, şi să treacă mai departe fără să se scuze, cum se întîmplă cu lumea grăbită. Atunci i-am îmbrăcat pe toţi, la iu-

ţeală, în haine şi în rochii de epocă, i-am amestecat cu oaspeţii care urcau scara întîmpinaţi de stăpînul casei şi am umplut saloanele cu stofe subţiri şi cu mătăsuri, în vreme ce orchestra de ţigani se auzea tot mai languroasă şi tot mai înfocată. Apoi a curs şampanie şi a început dansul.

●

După masa de seară am mers pe jos, condus de Irina, pe străzi vechi şi goale, pînă la staţia de metrou Maiakovski, unde am coborît scările spre a patra dimensiune a Moscovei, o a patra dimensiune reală, nu cea concepută filozofic.

Mîncasem la clubul scriitorilor, confortabil, la o oră şi ea confortabilă, şase după-amiază, ora mea de multă vreme, dar nu totdeauna posibilă, căci sînt ţări şi oraşe cu alte obiceiuri. Terminînd repede cu mîncarea, l-am cunoscut într-o sală vecină cu restaurantul, un fel de bufet, bar, cafenea sau braserie, pe tatăl Irinei, şi el scriitor, un om tînăr, vioi şi plin de voie bună. Era cu cîţiva prieteni, personaje pe care n-am apucat să le cunosc bine şi mi s-au părut cam stranii, poate fiindcă lumina filtrată le estompa trăsăturile. Unul din ei fusese în Ciukotka, unde am năzuit şi eu să mă duc, chemat ca de o obsesie. Aş fi vrut să-l iscodesc, cu o curiozitate firească, prin intermediul Irinei, dar el se încăpăţîna să mă informeze direct, într-o nemţească imposibilă, de şapte cuvinte. Am suferit din greu ascultîndu-l, trebuia să dau din cap, ca să-l aprob, şi să mă uit în ochii lui cu o privire inteligentă, nu ştiu cum făcută, căci altminteri mă simţeam prostit cu totul. N-aş fi povestit întîmplarea, socotind-o timp pierdut, dacă oamenii aceia pe care-i vedeam prima oară nu m-ar fi înconjurat cu atenţii de toate felurile, întrecîndu-se unul pe altul şi revărsînd asupra mea un val copleşitor de căldură. Unul se repezea să-mi toarne votcă, altul să-mi aducă vin, de la bufet, dacă refuzam prima băutură, al treilea coniac, apoi lichioruri, că nu mai aveau loc pe masă. M-am pomenit în faţă cu o farfurie plină de somon afumat; nu puteam să mă ating de el, abia mîncasem. Atunci mi-au adus

în mare grabă şi învălmăşeală alte soiuri de peşte, şi ciuperci murate, cîrnaţi, salamuri, brînzeturi, iar la urmă prăjituri, că îmi venea să-mi iau cîmpii. Dar am stat, am zîmbit cumsecade şi am gustat din toate, fiindcă altminteri ar fi însemnat să nu înţeleg nimic din acea întîmplare. Oamenii nu urmăreau decît să-mi fie bine. De ce m-aş fi mirat, mă vedeau singur, departe de casă, era firesc să mă socotească în nevoie şi nu era mai puţin firesc să mă ia sub protecţie.

Şi Irina m-a luat sub protecţie, din prima pînă în ultima mea zi la Moscova. De aceea, cînd am ieşit de la club, a rămas cu mine pînă tîrziu noaptea, arătîndu-mi staţiile metroului, cînd n-o silea nimeni, obligaţiile ei erau de mult terminate şi de mult ar fi trebuit să fie acasă, unde mai avea de învăţat pentru ultimul ei examen.

În dimineaţa cînd mă duceam la Iasnaia Poliana, cu maşina mea, cea a Uniunii neputînd să se îndepărteze de Moscova fără formalităţi complicate, mergeam pe un bulevard de centură ca să căutăm ieşirea spre Tula. Într-un loc am virat la dreapta, ghidat de Irina dar acolo această manevră era interzisă, ceea ce ea nu băgase de seamă.

Un agent de circulaţie m-a oprit şi mi-a luat actele, deşi ghidul meu încercase să-i dea explicaţii, atrăgîndu-i atenţia că sînt un străin şi căutăm drumul spre Iasnaia Poliana. Ca şi cînd nici n-ar fi auzit-o, agentul s-a dus în mijlocul intersecţiei, lăsîndu-mă să aştept cu o enervare în creştere. Degeaba se acuza Irina, că ea este de vină ; ponoasele mă priveau pe mine. Între timp, miliţianul mai oprise două maşini, apoi le dăduse drumul, şi numai după ce oprise încă una şi-a amintit de mine. Aşa gîndeam în minutele acelea de enervare. În realitate, bunul om nu vroia decît să-mi dea o mînă de ajutor, adică să mă protejeze. După ce mi-a înapoiat actele, i-a explicat Irinei pe unde să ieşim înspre Iasnaia Poliana. Oprise acele maşini ca să se informeze, fiindcă nici el nu ştia bine, şi abia al treilea şofer a putut să-i răspundă la întrebare.

De-atunci, ori de cîte ori mi se duce gîndul la zilele acelea, găsesc mai mulţi oameni binevoitori, puşi să mă protejeze, decît cei care mi-au arătat indiferenţă...

5

Remarcasem de peste zi că străzile Moscovei sînt foarte curate, pînă la perfecţiune, chiar şi la periferie. E ceva confortabil în viaţa oraşului, deşi maşinile gonesc nebuneşte ; poate datorită vitezei, circulaţiei curajoase, nu se crează aglomeraţii, teoria mea veche, nu prea luată în seamă. Oricît de mare ar fi încordarea tuturor oamenilor, din maşini şi de pe trotuare, mi s-a părut că nimeni nu-şi pierde firea şi nu se sufocă, de aceea am rămas cu impresia că strada în loc să te istovească, te înzdrăveneşte. Sau poate judec printr-o optică personală, ca partizan al vitezei care mă satisface şi-mi dă o dispoziţie bună. Mi-aduc aminte cu ce precauţiuni chinuitoare traversa Lev străzile, prin locurile marcate, fiindcă altminteri nu cobora de pe trotuar nici să-l goneşti cu biciul. De cîte ori nu m-a apucat de mînă şi m-a tras înapoi, atît de speriat că mă speria şi pe mine !

— Ce este ?

— Vine o maşină.

— Dar e departe, avem timp să trecem. Şi dealtfel sîntem pe zebră.

Uneori m-am smuls din mîna lui, am traversat în linişte şi l-am aşteptat pe trotuarul de dincolo, urmărindu-i gesturile şi mimica. Lev nu are încredere nici în şoferi, nici în zebre. În asemenea condiţiuni sigur că oraşul te îmbolnăveşte, şi cine

suferă nu poate socoti decît aberantă părerea mea despre confortul străzii care crește proporțional cu viteza de circulație.

Dar poate impresiile mele plăcute să se datoreze și curățeniei amintite mai înainte și care îmi dă o stare bună, după cum murdăria din jur mă indispune, oricît de curat aș izbuti să rămîn eu însumi.

Dacă am vorbit la superlativ de curățenia străzilor, nu-mi mai rămîne nici un grad de comparație pentru a spune ce a însemnat metroul în această privință. Eram avizat, știam de multă vreme și chiar din anecdote, ce glorie și ce orgoliu este el pentru Moscova. Ca la toate lucrurile prea lăudate m-am dus cu o anumită îndoială ; și-apoi nu voiam să văd cu ochii altora.

În mai mult de o oră cît am mers prin zeci de stații, una mai impozantă ca alta, mai gravă, mai solemnă, mai grea de bronz, piatră și marmoră, nu am văzut o urmă de murdărie, fie și un chibrit scăpat din mînă, și un capăt de țigară, care nu știu cum și mai mult decît orice rezid face o impresie mizerabilă. Cred că la perfecțiunea aceasta nu se poate ajunge decît printr-un consimțămînt unanim, printr-o colaborare obștească, minuțioasă și continuă. Curățenia m-a impresionat mai mult decît bronzul și marmora, și prin ea am înțeles mai bine cu ce respect își iubesc oamenii metroul. Faima lui deci poate să continue.

Deși trecuse ora de aglomerație, și încă nu venise alta, vagoanele erau pline, sau aproape, și pretutindeni domnea aceeași curățenie. Și oamenii mi s-au părut curați, îmbrăcați cuviincios, deși veneau sau plecau la treabă, căci nu se plimbă nimeni de plăcere pe dedesubtul pămîntului. Numai în trei orașe am umblat cu metroul, la Berlin, apoi la Paris și la Madrid, unde stînd mai mult timp, am ajuns să duc viața orașului, ca toți orășenii. Acolo, ca și în alte părți, liniile de metrou s-au săpat pe deasupra, scoțînd pămîntul în lungul străzilor și marilor bulevarde, ocolind obstacolele, și cînd s-a ajuns la adîncimea unde să încapă vagoanele, s-a pus un planșeu

deasupra. Probabil în alte locuri din lume se folosesc alte procedee. Acolo liniile se sapă la mare adîncime, nu știu cu ce instrumente, trecînd pe sub toate obstacolele și pe sub ape, urmînd direcțiile rezonabile, de obicei linia dreaptă, fără să se vadă nimic deasupra, decît unde se străpung stațiile. În unele locuri, și parcă mai mult la Leningrad, adîncimea e atît de mare încît privind în josul scării rulante a trebuit să-mi stăpînesc firea ca să nu-mi vină amețeală. În unele clipe am avut impresia că merg spre miezul pămîntului și nu știu, zău, dacă nu i-am simțit fierbințeala. Apoi mi-a venit amețeală de-a binelea, cînd m-am gîndit ce s-ar întîmpla cu tot acel popor care coboară ca într-o galerie de mină, gonește pe sub pămînt, urcă deasupra, și iar coboară, și iar gonește, de două ori pe zi, cel puțin, și în toate trei sute șaizeci și cinci de zile ale anului, căci omul nu stă acasă nici sărbătorile, ce s-ar întîmpla dacă odată s-ar opri curentul electric, așa cum s-a întîmplat nu de mult la New York, paralizînd orașul și umplîndu-l de groază. Îmi închipui că sînt luate măsuri de prevedere, dar iată, uneori ele nu funcționează. Și fiindcă tocmai eram la picioarele unor scări, cu capul dat pe spate de mă durea ceafa, ca să văd pînă în capul lor, urmărind cele două șiruri de oameni, cum coborau și urcau fără să miște picioarele, într-o alunecare aeriană, și gîndindu-mă ce-ar fi dacă s-ar opri scările, și celelalte scări din tot orașul, și trenurile ar rămîne țepene, cu un sfert sau poate cu jumătate din populație sub fața pămîntului, am simțit frig pe șira spinării.

Viața modernă a făcut din om o ființă mai curajoasă dar mai chinuită decît era el în vremea patriarhală. Cad avioane, niciodată nu se știe care din ele, și lumea continuă să zboare !

●

La Oriol, în troleibuz, văzusem un om adîncit într-o carte. Credeam că se ferește să dea locul unei femei care stătea în picioare. În metrou, la Moscova, am văzut nu un singur om cu ochii într-o carte, ci atît de mulți, încît aș putea să spun tot

vagonul. Şi nu stătea nici o femeie în picioare, cum stau destule în atîtea locuri din lume, unde bărbaţii, ca să nu le remarce, nici măcar nu simulează lectura. I-am urmărit, oameni de toate felurile şi vîrstele, printre ei studenţi şi studente, răsfoind un manual sau un caiet de notiţe, fără să-şi dea ghionţi, fără să chicotească, deşi n-ar fi fost reprobabil.

Era linişte ca într-o sală de lectură, nu auzeam decît glasul Irinei, care îmi dădea explicaţii şoptite şi vagonul mi se părea o bibliotecă rulantă.

Am mers în multe direcţii, din ce în ce mai uluit de bogăţia decorului. Fiecare staţie este caracterizată de un anumit material şi de un anumit stil, poate nedefinit, dar unitar pînă la ultimul detaliu şi care nu se repetă în altă parte. Toate împodobite cu prisosinţă, atît de masiv, că de la un timp începi să le simţi greutatea în spate.

Nicăieri n-am văzut un semn de degradare, de parcă eram în ziua inaugurării.

— De ce toate acestea ? am întrebat-o pe Irina, cînd basoreliefurile şi frizele sculptate, şi candelabrele începuseră să mă obosească.

— Pentru a face plăcere omului !

Am privit-o în faţă, era puţin palidă, poate şi ea obosise, de mult trebuia să fie acasă. Dar nu s-a dat bătută, ci m-a dus încă într-o staţie, şi încă în alta, ca să nu rămînă nici o plăcere neconsumată, pînă ce am simţit că am nevoie de aer şi i-am spus, ajunge !

M-am gîndit la bietul metrou parizian, vechi de un secol, cu vagoanele care abia acum se modernizează, cu staţii meschine, unele hîde şi repugnate, din care abia cîteva se înfrumuseţau cînd am fost eu acolo. Singurele lor podoabe deocamdată sînt reclamele, atîrnate pe zidurile răpănoase, şi cea mai răspîndită dintre ele, prin interesul unei fabrici de hîrtie higienică, un panou mai mare decît toate, vizibil în orice staţie, înfăţişează un copil întors cu spatele, cu bucişoarele roze şi bucălate, aşezat

pe oliţă, în nasul călătorilor care nu pot coborî din vagon fără să-l vadă.

Dar e adevărat că Parisul nu se mîndreşte cu metroul lui, prescurtarea franţuzească a societăţii *metropolitane* care l-a construit şi l-a exploatat odată. De mult cuvîntul a devenit nume comun pentru toate trenurile subterane din lume, în afară de Germania, din cîte îmi vin în minte, unde oamenii îi spun Untergrundbahn, fiind mai conservatori cu limba lor, pentru noi mai complicată, neîmprumutînd cuvinte străine decît la mare nevoie, şi cred că mai mult expresii frivole, şampanie, parfum, şarmant. Dacă o mai fi şi altă excepţie, n-o ştiu ; în toate ţările care l-au adoptat, metro a devenit o vorbă naţională.

Nu vreau să rămînă impresia că vorbind de rău trenurile lui subterane, am o admiraţie mai mică pentru ceea ce reprezintă Parisul în lume. Dacă municipalitatea n-a fost generoasă cu metroul, parizienii trebuie să reducă o dimensiune a vieţii, mulţumindu-se cu plăcerile şi frumuseţile de deasupra pămîntului.

Pe la ora zece, ieşind dintr-o staţie şi mergînd pe jos pînă la alta, pe cer se mai vedeau urme ale crepusculului.

Metroul este, indiscutabil, o mare generozitate, faţă de oraş, faţă de oameni şi faţă de el însuşi. Ce bine ar fi dacă toate pe lume s-ar face la fel de frumoase şi de durabile !

Şi mai este ceva de spus, care poate nu se remarcă şi ar părea că nu merită un comentariu. Din cîte metrouri cunosc, toate au un peron pentru una din direcţii şi un al doilea pentru direcţia cealaltă, despărţite de o excavaţie destul de adîncă şi hîdă, unde sînt şinele şi peste care bineînţeles nu se poate trece. Dacă n-ai coborît la timp şi vrei să te întorci o staţie, trebuie să urci scările, să iei alt bilet şi să cobori în partea cealaltă. Aşa îmi aduc aminte a fi pretutindeni şi scopul este, desigur, ca lumea să nu forfotească pe sub pămînt, mergînd înainte şi înapoi fără să mai plătească. E adevărat că unora le place să se plimbe dacă n-au treabă, şi mai ales dacă e gratis. Îmi aduc aminte de cîte ori am făcut ocolul Bucureştiului în

copilărie, cu tramvaiul 16, luîndu-l din strada Viitor și întorcîndu-mă tot acolo, cu același bilet, valabil tot circuitul. Ajungeam întîi în centru, prin fața Palatului sau pe strada Academiei, pe străzi uitate astăzi, sau dispărute, pînă la Obor și Lizeanu. Sigur că o asemenea călătorie aș fi repetat-o în continuare, pînă la istovire, dacă biletul ar fi rămas valabil. În schimb, cu metroul nu merge nimeni numai ca să caște gura, nici măcar în copilărie, căci n-ai de văzut decît ziduri întunecate. Oricine, odată ce și-a făcut drumul, e dornic să iasă la lumină cît mai degrabă.

Municipalitatea de la Moscova și Leningrad s-a ferit de o suspiciune meschină și infantilă, și în loc să pună peroanele de o parte și de alta a celor două linii, le-a pus între ele. Așa, un om poate să coboare dintr-un tren și să se urce în altul, în direcția opusă, fără să mai plătească biletul, dar cine are nevoie să facă una ca asta ? Cred că singura pagubă pe care a suferit-o vreodată administrația metroului a fost cînd tînăra pereche de la Leningrad a mai mers cîteva stații cu mine, ca să mă conducă, și apoi s-au întors gratis, cu trenul celălalt. Dacă stația era altfel organizată, ar fi trebuit să urce scările rulante, cu căruciorul copilului și să coboare în partea ceallaltă. Nefiind ușor, poate s-ar fi abținut, s-ar fi dat jos la vreme, și mi-ar fi lăsat o amintire trunchiată.

Tot la Leningrad, și poate chiar în stația unde m-am întîlnit cu cei doi tineri simpatici, mi s-a părut că înregistrez o ciudățenie cînd am coborît scările și m-am pomenit sub bolta albă, cu ornamente simple, de deasupra peronului. Ceva era altfel, și nefiind prea atent, m-am dumerit doar cînd a venit trenul, fără să se audă și fără să se vadă. Abia atunci mi-am dat seama că linia era acoperită de un zid alb, ca și bolta, cu aceeași ornamentație simplă, mai odihnitoare decît la Moscova, și cu uși glisante din distanță în distanță. Ușile au alunecat în lături, deschizîndu-se odată cu ușile vagonului, sincronizate și oprite drept în față. Nu-i mare lucru, dar n-am mai văzut în altă parte ; am convenit că așa și ultima primejdie de accident era înlătu-

rată. Nu mă socotesc un om fricos, am trecut prin multe primejdii, cu oarecare bravură, însă linia metroului, venind dintr-un tunel întunecos și ducîndu-se în altul, am privit-o numai cu coada ochiului, ținîndu-mă cît mai departe.

●

A doua zi, sculat tîrziu, pe la opt și jumătate, a trebuit să înțeleg că suferam influența oamenilor din Moscova. Cîtva timp am mai fost nemulțumit că pierdeam timpul, orele cele mai bune ale dimineții, fiindcă Irina venea să mă ia abia la unsprezece. Pe urmă influența moscovită a mai marcat o treaptă, făcîndu-mă să privesc situația rezonabil. Dacă pierd niște ore, le cîștig altfel, și chiar cu prisosință. E ușor să trăiești cînd îți poartă altul de grijă, din zori pînă seara ; niciodată n-aș fi putut, în timpul limitat cu rigoare să ajung în atîtea locuri, și să văd atîtea, din unghiurile cele mai bune, dacă aș fi fost singur. Nu-mi plac ghizii, așa cum i-am văzut pretutindeni în lume, pe străzi, prin muzee, prin palate și printre ruine, ducînd după ei o gloată de oameni, resemnați sau absenți, ascultînd lecția de cele mai multe ori cu gîndul aiurea, visînd la ziua cînd au să se elibereze. Irina, care mă conduce, este altceva decît un ghid, iar eu nu sînt un turist, cum am spus, ci un călător, ceea ce ea a simțit fără să-i dau explicații, fiindcă explicațiile le-am găsit mai tîrziu, cînd eram la Leningrad, iar ea rămăsese la Moscova. Un timp am călătorit împreună.

În toate locurile care se cuvine să fie văzute, se ajunge cu greutate. Moscova nu-i doar o capitală uriașă, este un oraș vizitat fără încetare și într-o aglomerație continuă, într-o proporție mai mare decît îi sînt dimensiunile. În afară de străini, vin oameni din toate colțurile țării, muncitori și colhoznici și tot ce alcătuiește societatea. Ei se numesc turiști, dar aici turismul este altceva decît ceea ce am spus că nu-mi place, este un marș avid spre lumina pe care o emană capitala, cu atît mai vie cu cît se visează la ea mai de departe. Oamenii vin să vadă

oraşul, clădirile, muzeele, magazinele, dar toţi merg mai întîi la Kremlin şi la Mauzoleul lui Lenin, unde se stă la coadă cu orele.

Hotelul Rusia, pe care l-am vizitat ca pe o uzină, are trei mii de camere. Turismul zumzăie în el ca aburul în cazanele de presiune. Cineva mi-a spus cifra dar n-am notat-o ; era exorbitantă, parcă un milion de vizitatori sînt permanent în Moscova, pe lîngă locuitorii oraşului. Şi iată-mă şi pe mine, să măresc cifra cu unu !

Irina, micuţă, cu ochelari de mioapă, cu impermeabilul ei alb pus peste o rochie mereu alta şi totdeauna frumoasă, dintr-o cochetărie discretă care vrea totuşi să fie observată, cu o legitimaţie şi cu o adresă oficială, se strecoară printre oamenii de la cozi, intră în birouri, se zbate, pledează şi izbuteşte să mă bage înăuntru, unde altfel ar fi trebuit să aştept cît n-aş fi convenit să aştept pentru nimic şi niciodată. Sau doar pentru pîine. Pentru orice altceva, aş lăsa să vină o clipă mai bună.

La Kremlin am simţit oboseala înainte de a ajunge la capăt ; mi-am dus paşii înainte, cu ochii în gol. Nu ştiu dacă mă obosiseră bogăţiile, sau oamenii care ştiam că aşteaptă afară. Ce este Kremlinul se cunoaşte, şi cu mai multe amănunte decît poţi descoperi într-o vizită. Obsedante mi s-au părut caretele aurite şi evangheliile enorme, cu scoarţe de aur. Nu-i nici o legătură între ele, dar nu pot să mi le amintesc decît împreună.

Am ieşit tîrziu şi nu se mai putea vizita nimic după aceea. Parcă simţind cît eram de istovit, Irina m-a dus într-un cartier, la marginea oraşului, spre sud, pe rîul Moscova. Am trecut printre case de lemn, patriarhale, ascunse printre arbori, pînă ce am dat de cîmpie. Am pus piciorul pe pămînt şi pe iarbă şi parcă nu-mi venea să cred că Moscova are un capăt. Ne-am întors cu vaporul pînă în centru şi tot ce-am mai putut să înregistrez a fost vegetaţia de pe malurile apei, nebănuit de bogată şi viguroasă, o erupţie de verdeaţă sub care oraşul abia se mai vede, iar în unele locuri se ascunde cu totul ; pare o

natură virgină, unde nu-ţi poţi imagina oamenii, cu vestigiile ţarilor şi celelalte averi de la Kremlin, şi cu hotelul de trei mii de camere.

●

Am făcut-o şi pe-asta ! Aşa spuneam, în tinereţe, la primele mele isprăvi care îmi cereau îndrăzneală şi pe urmă îmi dădeau o satisfacţie dusă pînă la mîndrie. Nu ştiu exact cu ce sentimente m-am urcat în turnul televiziunii şi care mi-a fost satisfacţia, dar am făcut-o ! După o prelegere pe care am ascultat-o într-o sală mică de conferinţe, unde s-au dat explicaţii tehnice asupra construcţiei, aceasta fiind comparată cu cele mai înalte realizări omeneşti de pe tot pămîntul, reprezentate prin desene la scară unică, puse pe tablă, ca oricine să vadă cu uşurinţă diferenţele dintre ele, am mers cu ascensorul care, măcar pînă la un punct urmează acceleraţia rachetelor cosmice. În cîteva zeci de secunde am ajuns la trei sute treizeci de metri, unde este platforma îngăduită publicului. Cu balonul mă urcam odată la o mie de metri, iar cu avionul toţi călătorii de astăzi ajung la nouă sau zece kilometri. Prin comparaţie, trei sute de metri ar putea să pară nimica toată, dar nu-i totuna. Fiindcă nu-i un zbor, o independenţă aeriană deplină, ci o înălţare construită cărămidă cu cărămidă, pe o temelie băgată în scoarţa pămîntului, o ascensiune anevoioasă, în spirit teluric, cu o permanentă trimitere în urmă, pe verticală. Nici o clipă în timpul mersului şi nici la oprire, nu ajungi la sentimentul că ai ieşit din legea terestră, ci pe acela că pămîntul urcă odată cu tine, rămînînd punct de sprijin.

Şi-am mai făcut una ! Am mîncat deseară la restaurantul circular de pe platformă, care se roteşte cu o mişcare milimetrică, oferindu-ţi pe ferestrele continui panorama oraşului, de două ori trei sute şaizeci de grade, împărţite la şaizeci de minute, cît ţine o masă. Fiind ora apusului, soarele fără nori în faţă întindea peste celelalte case umbrele clădirilor înalte,

și poate de aceea am perceput fără pierdere relieful Moscovei, cu un ochi devenit mai stereoscopic.

Masa a fost cu pretenții, dar nu mi-a dat nici o satisfacție, ci mai degrabă un fel de umilință, că eram la trei sute treizeci de metri, și în timp ce priveliștea se rotea cosmic, eu trebuia să mestec. Nefiind vin, ci doar băuturi tari, coniac și votcă, improprii pentru a însoți o masă, am băut limonadă, ceea ce mi-a adus încă o umilință.

Gîndul că a doua zi, și încă duminica !, trebuia să merg încă o dată spre Tula, de unde abia venisem, m-a nemulțumit tot timpul.

Privit de jos, turnul televiziunii, cenușiu, sumbru, are proporțiile unui creion subțire pus în picioare, pe baza lui mai mică de un centimetru. Ce materiale sînt în el, de nu se răstoarnă și nu se surpă ? Multă încredere avem noi oamenii unii în alții, dacă ne urcăm fără frică în vîrful unei asemenea construcții ! Dar mai înseamnă că dacă vreodată am fost reptile, cu timpul, și de cînd cu aviația, am căpătat ceva din caracterul păsării.

6

Ce de lume, doamne, la Iasnaia Poliana ! N-aș fi crezut ; acolo sînt numai amintiri, nu și distracție.

Am întrebat-o pe Ana Vexler :

— Toți acești oameni l-au citit pe Tolstoi ?

Nu-mi aduc aminte răspunsul, dar nici nu-i nevoie, pot să-mi răspund și singur. După ce-am pus întrebarea m-am gîndit că Tolstoi nu-i doar un scriitor, care se citește, sau nu

se crește de toată lumea ; este un spirit, o emanație a Rusiei, puternică, profundă și permanentă, și în el fiecare om din această imensă țară se regăsește pe sine, cu năzuințele sale, fie și inconștient, prin instinct, dacă nu prin instrucție.

Era atîta lume la poartă că nici Irina nu știu cum s-ar fi descurcat de astă dată, să nu fi fost Ana Vexler. De obicei nu caut protecție, nu fiindcă n-am nevoie de ea ; dar sînt sceptic dacă e vorba să aștept ceva de la oameni care n-au ce aștepta de la mine. Tatiana mă sfătuise s-o caut pe Ana Vexler, custoda muzeului de la Iasnaia Poliana, și va fi fericită să mă primească, fiindcă vorbește românește și are amintiri din România. Nu credeam că în îmbulzeala de-acolo, datoare să satisfacă pe toți vizitatorii, ar mai avea timp și pentru mine. Nici n-aș fi căutat-o, dacă nu intervenea Irina, descurajată și ea, gîndind că altfel n-ar scoate-o la capăt. S-a dus pe la niște birouri, a întrebat în stînga și-n dreapta, a rugat, a trimis vorbă, și numai ce m-am pomenit cu Ana Vexler, venind cu brațele deschise, bucuroasă de oaspeți cum se spune cu o vorbă aproape uitată. Ea ne-a dus repede și pretutindeni, chiar și-n odăile mai intime unde de obicei nu intră publicul ; înțeleg foarte bine de ce, din partea mea le-aș apăra pe toate, căci sînt un fel de morminte și e nepios să umbli prin ele. M-aș mulțumi să privesc de la ușă, sau chiar de la poartă, iar în rest aș pătrunde numai cu gîndul, și n-ar fi fără sentimente. Așa cum am mers atunci, pe jumătate absent și plin de neliniște, era într-adevăr o impietate, și nu mi-aș ierta-o, dacă n-aș plăti cu emoția pe care am simțit-o mai tîrziu, și o simt mai ales astăzi, după doi ani și mai bine. Ce repede au trecut, nu-mi vine a crede ! Eram obosit de drumul care nu-mi făcuse nici o plăcere, de ieșirea anevoioasă din Moscova, de goana din ce în ce mai neliniștită în căutarea unei stații de benzină, cu teama în creștere că aș putea să rămîn pe marginea drumului, căci acul indicatorului de nivel tăia în două pe zero, cea mai stupidă pană, și cea mai nevolnică. Am dispreț pentru oricine ajunge

în asemenea situație, și puteam să mă disprețuiesc și pe mine, deși căutasem în mai multe locuri. Dar nu găsisem decît benzină pentru camioane ; cum s-o pun în rezervor, dacă și cu cealaltă, mai bună, îmi țăcănea avansul de mi se rupea inima ? ! Eram îngrijorat că partea cea mai mare din acea mulțime se va întoarce la Moscova, toată deodată, făcînd și mai greu drumul, dacă nu era destul de greu prin faptul că îl parcurgeam a treia oară.

Emoția am început s-o simt abia după ce terminasem cu casa și am mers să ne plimbăm pe hotarele parcului. Firește, Ana Vexler nu ne putea însoți atît de departe, și așa făcuse destul, abandonîndu-și alte treburi și vorbind încontinuu, minuțios și fără să obosească, despre tot ce vedeam în față. La fel cum am recunoscut casa de la Moscova, am recunoscut-o și pe aceasta, prin impresia că o știam dinainte, mi-o aminteam ca pe casa copilăriei mele. Într-un fel am și trăit în ea, dar la maturitate. Știam foarte bine viața care se ducea acolo, nu era nevoie să mi-o imaginez, fiindcă stăpînul casei o dezvăluie fără disimulare, așa cum se dezvăluie pe sine și pe cei din preajmă, făcînd personaje de carte de multe ori aidoma cu unele din viață. Oare din oamenii cunoscuți de mine n-a fost nici unul cu o zestre atît de bogată încît să mi-l aleg de model așa cum era, fără modificări și adaosuri ? Dar mai degrabă cred că mă feresc să iau de-a gata portretele, de teamă că realitatea e mai puternică decît mine și mă poate duce în alt loc decît unde îmi este dorința. De aceea merg mereu după ficțiune, chiar cînd întîmplări adevărate cărora le-am fost martor, ar putea foarte bine să umple o carte. Proust, pe care îl citez numai fiindcă îmi confirmă o idee primordială, spunea, cu toată dreptatea, de aceea țin minte, că e mai ușor să creezi, decît să observi o situație. Desigur, se gîndea la libertatea pe care o cîștigi așa, mișcîndu-te într-o lume construită de tine, care nu-ți impune nici o servitute, o poți abandona, o poți tăia în două, o poți ucide ca s-o reînvii în alte forme. Trebuie

adăugat însă că nimeni n-ar ajunge la asemenea metodă, n-ar fi ajuns nici autorul citatului, fără o lungă observaţie prealabilă, urmată de un lung timp de gîndire.

Îmi trebuie încă timp de gîndire spre a înţelege ce înseamnă o fată sovietică, aşa cum a spus Ana Vexler, ajunsă la vîrsta cînd poate să rezoneze. Stînjenit că vorbea tot timpul româneşte şi Irina nu putea înţelege, rămînînd între noi fără nici o utilitate şi mai ales inutilă ei însăşi, am rugat-o să-i spună şi ei măcar cîte o vorbă.

— Ea are cum să mai vină şi altădată, mi-a răspuns Ana Vexler. Şi nu te teme că ar putea fi supărată. Doar este o fată sovietică !

De-atunci mă gîndesc uneori, cînd îmi aduc aminte, ce înseamnă o fată sovietică, în raport cu o fată din lumea cealaltă. Am încercat să aflu ceva chiar de la Irina, am iscodit-o despre viaţa ei şi mi-a răspuns fără să se ascundă după deget, mergînd pînă la ceea ce în altă lume s-ar numi confidenţă. Am întrebat-o despre obiceiuri şi moravuri, despre felul cum se privesc unii pe alţii, băieţii şi fetele.

— Cam la fel ca pretutindeni, aşa cred, mi-a răspuns ea, probabil după o meditaţie mai veche.

Sigur, nu poate fi altfel în esenţă ; răspunsul mi s-a părut franc şi inteligent, cînd unii mai cred şi astăzi în prăpastia dintre o lume şi alta, mergînd pînă la a nega datele principale ale firii umane, pe care nici o educaţie şi nici o constrîngere nu poate să le schimbe, decît trecător şi fără sinceritate. Şi totuşi ceva este altfel, şi nu doar la suprafaţă, dar nu contrariu cu ceea ce ne place să credem despre oameni. Bunăoară francheţea, avînd ca exemplu felul cum mi-a vorbit Irina, acea fată sovietică, pe care abia o cunoscusem. Ştiu ce s-ar mai fi sucit şi ce s-ar mai fi învîrtit, plecînd ochii şi înroşindu-se, o fată din lumea cealaltă, o domnişoară, dacă aş fi întrebat-o în ce constă fericirea ei, dacă e într-adevăr fericită. Pot să adaug, deşi n-aş vrea să separ tocmai eu lumea în două, că o fată so-

vietică e altceva decît o domnişoară, cuvînt al cărui cuprins şi-a pierdut de mult gingăşia. Irina a simţit intervenţia mea pe lîngă Ana Vexler, a înţeles şi răspunsul acesteia, care a bătut-o bărbăteşte pe umăr. Atunci, oricît i s-ar fi părut de firească împrejurarea, ca unei brave fete sovietice, mi-a aruncat o privire feminină, plină de recunoştinţă.

Cînd a scris despre război, Tolstoi ştia ce este războiul, nu trebuia să se inspire de la alţii. Ştia despre tot ce este epic, despre marile mişcări ale vieţii, dar şi despre epicul din sufletele noastre, căci el există, fără să intre în definiţie. Filosofia trebuie lăsată la o parte ; forţa lui a fost viaţa trăită — la ce i-ar mai fi trebuit speculaţiile ?

Vă amintiţi calul pe care Vronski îl prăpădeşte dintr-o greşeală de echitaţie ? Natura, care a făcut calul şi omul, n-ar fi putut să-i cunoască mai bine. Scena aceea mă copleşeşte ori de cîte ori o aduc în minte, căci de uitat n-aş putea s-o uit niciodată ; nu pentru ce are în ea trist şi dramatic, ci pentru *erudiţie*. Cel care a scris-o ştia anatomia calului în profunzime, chiar dacă n-o învăţase la vreo şcoală, sau poate tocmai de aceea. Fiindcă ajunsese la ea singur, printr-o putere de observaţie atît de pătrunzătoare, încît o socotesc supranaturală. Sigur că el privise mulţi cai în viaţă, dar n-ar fi fost destul ca să le cunoască şi gîndurile, şi sufletul, după frumuseţea lor anatomică. Urmărind din nou momentul săriturii peste obstacol, îmi dau seama că el a trebuit să ştie nu doar tehnica mişcărilor care îl aruncă pe cal în aer, ci chiar ce simte acesta, şi ce gîndeşte. O clipă, povestitorul a trebuit să se întrupeze în calul lui Vronski.

N-am văzut nici un cal la Iasnaia Poliana, deşi m-am uitat în toate părţile.

M-am născut în anul cînd a murit Tolstoi, am fost contemporani din primăvară pînă iarna, şi poate spiritul lui eliberat m-a atins şi pe mine cu un vîrf de aripă, altfel nu înţeleg

cum a putut să mă fascineze încă din copilărie ? Nu prin cărți, nu puteam să ajung la ele atît de devreme, deși *Învierea* am citit-o (dar fără folos), în clasele primare, ci prin fierberea stîrnită atunci în lume de moartea lui năstrușnică, dacă mi-e îngăduit să spun așa despre moarte. Cred că da, se poate spune, după o viață care fusese năpraznică. În ceea ce privește gîndirea lăsată de el în urmă, pusă în caractere de oameni și-n fapte, era un amestec din amîndouă, din năpraznic și din năstrușnic.

Din toate acestea ajungea ceva și la mine, și așa a început inițierea. Iar astăzi, cînd nu mai am cum merge mai departe, să înțeleg mai multe, nu știu ce al lui s-a prins mai puternic în conștiința mea, cărțile sau viața ?

●

Domeniul de la Iasnaia Poliana mi-a dat într-un fel imaginea imensului spațiu rusesc, așa cum mai înainte mi-l dăduse, în alt fel, șoseaua și ploaia. De multe ori în lumi cu dimensiuni mai reduse, țări continentale, am fugit cu ploaia în spate, ca să scap de ea, și n-a putut să mă ajungă. Sau, dacă am întîlnit-o în față, am apăsat pe accelerație, ca să trec repede dincolo de ea, ceea ce am izbutit, după o goană mai scurtă sau mai lungă. Alteori, cînd nu vedeam scăparea nici în față, nici în spate, am schimbat drumul, spre o zare mai luminată, și dincolo de o apă, de un deal, sau de un munte, am găsit vreme senină.

Zadarnic am încercat să scap la fel pe drumul de la Odessa la Moscova. Distanțele aici nu înving ploaia, care e o dezlănțuire continuă ; cînd plouă, plouă pe sute de kilometri și atunci, gonind și tot gonind în speranța că norii au să se destrame, îți dai seama cît este țara de mare.

Iasnaia Poliana nu-i un domeniu, ci o țară. Am parcurs-o puțin înfricoșat, ca pe o lume încă nestrăbătută de alții, ca pe o pată albă de pe hartă. Dacă am mai folosit și altădată

cuvîntul luxuriant, despre o vegetaţie dezlănţuită, ar trebui să-l retrag, numai că n-am ce pune în loc, fiindcă sînt prea puţine cuvinte. Dar ilustrarea cea mai bună a lui şi singura adevărată, rămîne pentru mine natura de la Iasnaia Poliana, în acea călduţă zi de la începutul verii, asemănătoare cu primăvara noastră, după ploi bogate, pătrunse pînă în adîncul mănos al pămîntului. Era un zumzet în aer, freamătul arborilor şi al ierbii, pe alocuri mai înaltă decît statul omului. N-am văzut nicăieri copaci să vorbească, dar aici toţi îşi spuneau balade unii altora, despre viaţă şi despre moarte ; dacă unii se jeluiau, nu-i puteam crede, prea tare şi luminos strălucea soarele, şi prea dospea pămîntul, ca să nu învie chiar morţii şi natura să nu explodeze de bucurie.

Am stat puţin la banca pe care venea stăpînul să se odihnească. Banca nu mai putea să fie aceeaşi, cred că din lemn alb de mesteacăn. Totuşi nu m-am aşezat pe ea, ci am rămas în picioare, privind poiana din faţă, şi dincolo de ea pădurea ; mai departe venea cîmpul, vechea moşie nemărginită, cu oameni şi sate. Nici o întindere însă, oricît de bine puteam să mi-o închipui, nu mi-ar fi dat impresia de imensitate pe care mi-o dădea parcul, cu vegetaţia lui beată de apă şi de căldură.

Crescut într-un asemenea cadru, stăpîn pe toate, oricît te-ai lepăda de ele pe urmă, ajungi să-ţi însuşeşti o parte din forţa naturii, puternică şi liberă. Tolstoi n-ar fi putut să se nască într-o ţară mică. Şi ce-ar fi fost el fără Iasnaia Poliana ?

La ce poate ajunge un om dintr-o ţărişoară timidă, care, deşi frămîntat de gînduri fără hotare, trăieşte în două camere, sau numai într-una, o chiţimie aşezată peste multe altele, înconjurat de ziduri şi de pavaje, fără să pună piciorul pe pămînt adevărat, cu săptămînile şi cu lunile ? La ce altceva ar putea să ajungă, sînt exemple celebre, decît să scormonească în biata lui conştiinţă şi să scoată monştri făcuţi din piese născocite

cu ostentație și asamblate straniu, ca să nu semene cu nimic din natură. Nimeni nu se poate opri la această mare stăpînă a noastră, și n-o poate înțelege, dacă n-a avut-o.

●

Întoarcerea a fost tristă, ca după o serbare, cînd luminile se sting și te pomenești singur. Pățania de dimineață m-a învățat minte să nu mai trec pe lîngă o stație de benzină fără să umplu rezervorul, chiar dacă n-ar încăpea în el mai mult de zece litri, căci nu se știe unde găsești alta. Este același principiu cu dușul, notat în caietul de drum și nerespectat din prima zi cînd mi-l pusesem în minte. La benzină era coadă, am renunțat și cînd să ies în șosea, am bușit mașina într-o groapă de-am crezut că n-o să mai meargă. Dar mergea și nici nu m-am uitat să văd dacă nu s-a rupt ceva și atîrnă. Fiind multă aglomerație, de data asta nu camioane, ci autoturisme, am fost nevoit să recurg la accelerări forțate, și am auzit avansul țăcănind mai tare ca altădată. Între sute de mașini, mergînd cu viteze diferite, putînd face manevre neprevăzute, nu ai cum menaja motorul, așa cum nu poți menaja frînele. Șoseaua devenea tot mai dificilă pe măsură ce ne apropiam de Moscova, cădea seara și mașini după mașini veneau de pe drumurile laterale, din sate, din crînguri sau de pe la vilișoarele unde oamenii își petrec duminica. M-am temut că în oraș circulația o să fie demențială și cînd colo, mașinile s-au topit una după alta, pe arterele laterale, pînă ce m-am pomenit pe străzi liniștite, aproape pustii, că m-aș fi crezut într-un tîrg patriarhal din altă epocă.

Nu pot să mă orientez într-un oraș, nu-l pot învăța pînă ce nu-l străbat cu piciorul. Cum am mers tot timpul numai cu mașina, planul Moscovei mi-a rămas necunoscut, chiar dacă îi știu croiala și arhitectura. Cum nici ghidul meu nu era mai bine orientat, ne-am rătăcit repede, și nu știu cît am fi umblat pe străzile fără circulație, dacă nu venea un taximetru. L-am

rugat pe şofer să ne piloteze, ceea ce este o metodă salvatoare şi ieftină.

După ce mi-am lăsat maşina la adăpost, acelaşi taximetru ne-a dus la Irina acasă, unde tatăl ei mă invitase la masa de duminică seara. Era departe, spre nord-vest, cam pe la ieşirea spre Leningrad, într-un cartier de blocuri, cum sînt mai pretutindeni astăzi, un apartament micuţ, ca pe vapoare, unde se face economie de spaţiu. Dar funcţiona şi am încăput cu toţii, o familie, şi pe deasupra doi din prietenii întîlniţi altădată la Clubul Scriitorilor, unul din ei cel care fusese în Ciukotka şi care iarăşi mi-a vorbit în nemţeşte. Amîndoi erau simpatici şi poate aveau în cap gînduri interesante ; necazul este că dacă nu înţelegi ce spun, rămîi cu îndoieli în toate privinţele, aşa cum şi ei pot să se îndoiască de tine.

Aş fi sărit peste această întîmplare dar am vrut să-mi povestesc toată duminica şi mai ales, să nu trec cu vederea nişte oameni care m-au primit cu atîta căldură, fără să ne fi cunoscut înainte. Nimic nu mai era oficial, cum mi se păruse viaţa mea în zilele celelalte ; cîteva ceasuri m-am simţit cetăţean al oraşului, nu mă mai socoteam între străini, ci la mine acasă. De aceea povestesc şi am să ţin minte. Ce a fost de mîncare nici nu mi-am dat seama, de toate, cum se obişnuieşte, dar ar fi un păcat să nu pomenesc borşul rusesc de la începutul mesei. După ce mi-au pus în farfurie s-au uitat toţi la mine, să vadă reacţia mea la prima înghiţitură ; era ca o iniţiere, am simţit, de aceea am mîncat cu gravitate. Cînd am pus lingura jos mi-au părut mulţumiţi cu toţii, deşi nu spusesem cuvinte de laudă. Cine ar fi crezut că o fiertură de zarzavaturi, cu multă varză şi cu sfeclă, poate să aibă atîta însemnătate în relaţiile dintre oameni ! ?

Tatăl Irinei mi-a arătat o servietă cu forma rigidă, la modă astăzi, numită „diplomat", cu răspîndire tot mai mare în lumea noastră, pe cînd în alte locuri a ieşit din modă. M-a întrebat dacă mai văzusem vreuna. Constatînd că nu mă uimeşte, mi-a

deschis-o în față și atunci mi-a trezit nu doar uimirea, ci și admirația, fiind plină cu sticle de votcă, de cîte jumătate de litru, puse în baterie, șase în picioare și două culcate deasupra. Servieta parcă era făcută pe măsură, sticlele se încadrau întocmai, să fi zis că-s de-acolo. M-am bucurat, îmi plac obiectele cu utilitate deplină.

Știind de la întîlnirea noastră anterioară că nu beau votcă, gazda se îngrijise și de mine, și luase vin roșu, în sticle de trei sferturi de litru care însă nu încăpeau în servietă. Am închinat, eu cu paharul de vin, el și prietenii cu paharele de votcă ; nu am numărat nici paharele mele, nici pe-ale lor ; nu-i cuviincios să te uiți cît beau gazdele, și gazdele nu se cuvine să vadă cît bea musafirul.

Cu greu am convins-o pe Irina să nu mă conducă la miezul nopții, așa cum se socotea datoare. Cine o să mă mai conducă restul drumului, după ce mă voi despărți și de Lev, la Leningrad ? Oare ei nu-și dădeau seama cît am să fiu de singur pe urmă ?

M-a condus tatăl Irinei.

●

Am să spun că am fost și la Zagorsk, dar mai bine aș ascunde, fiindcă socotesc vizita mea acolo nenorocoasă și neizbutită. M-am luat după sfaturile altora și după faimă. Dar ar trebui să încep prin a spune că în afară de Trei Ierarhi, de la Iași, și de mănăstirile din Bucovina, și poate de încă trei sau patru excepții, nu-mi plac bisericile ortodoxe și nici pictura bisericească. Nu impun nimănui gusturile mele și nu vreau ca alții să mi le impună pe cele recunoscute.

Am plecat abia la unsprezece, după amînări succesive. Aș fi renunțat dacă n-ar fi fost și Lev, care mă rugase să-l iau cu mine, și venise cu fetița, un copil tăcut și cuminte. Pe Lev calea-valea, dar pe fetiță cum puteam s-o dezamăgesc, dacă

îşi făcuse iluzii ? I-am înghesuit la spate, printre bagaje şi am mers şaptezeci de kilometri sub un cer care s-a înnegrit repede.

La Zagorsk e un fel de centru bisericesc, nu-i găsesc altă definiţie. În afară de rezervele spuse mai înainte, venisem fără nici o pornire, şi nici nu-mi pare rău că am fost, la urma urmelor. Dar este inexplicabilă, de multe ori, distanţa care rămîne între impresiile noastre şi ale altora. În ceea ce mă priveşte, am meditat înainte de a mi le forma pe ale mele, şi mai ales am meditat pe urmă, dacă se cuvine să le mărturisesc şi nu-i mai nimerit să le păstrez pentru mine.

Da, mi-a plăcut *Victoria de la Samotrache,* mi-a plăcut şi *Venus din Milo,* şi multe altele, mi-a plăcut *Cena* lui Leonardo, dar cum să spun că îmi place *Mona Lisa,* unde vin mulţimi de oameni să se închine ? Dacă aş apuca pe unul din aceşti pelerini de nasturele hainei şi l-aş ruga, sau l-aş soma să-mi explice, sînt sigur că s-ar bîlbîi, dacă n-ar veni cu argumentele altora, învăţate pe dinafară. Numai că eu niciodată n-am să apuc pe cineva de nasturele hainei.

Zagorsk m-a dezamăgit, fiindcă n-a fost timp să văd nimic pe îndelete şi nici împrejurările nu-mi erau favorabile, începînd cu o ploaie demoralizantă, pornită curînd după ce ajunsesem acolo. Eu n-am avut noroc, cum i s-a întîmplat unei prietene, care m-a şi mustrat dealtfel, pentru impresiile mele sărace, de a fi picat pe o clipă sublimă. „Ah, mi-a spus ea, reînviindu-şi emoţia pînă aproape de lacrimi, cum aş putea să-l uit pe acel preot tînăr, de o frumuseţe transfigurată, care a ieşit în pridvorul bisericii, cu braţele pline de flori, şi le-a împărţit ologilor prosternaţi pe scara de piatră, mergînd de la unul la altul, iluminat de credinţă şi bunătate !“... Iată ce înseamnă o circumstanţă fericită ! N-am avut parte.

Pe drum, la întoarcere, ploaia, circumstanţa nefavorabilă, ajunsese torenţială, ba mai mult decît atîta, că nu se mai vedea altceva decît apă. Şoseaua părea o gîrlă furioasă, şi maşina mergea ca o şalupă, săltînd pe valuri, cu prova inundată. Dacă

aş fi fost slab de înger, m-aş fi temut de răzbunarea cerului, căci prea îl mîniasem închinînd Zagorskului numai două ore din întreaga mea viaţă.

7

Ar fi fost păcat şi nescuzabil să nu văd un spectacol la Moscova. Numai că teatrele erau în turneu, mi se pare, poate la Leningrad, poate în alte oraşe. Picînd pe acest contratimp, am mers la Teatrul de muzică, nu opera mare, un teatru numit Stanislavski, să văd Lacul Lebedelor. Totul fiind tipic, şi genul şi muzica, am socotit că va pica bine, completîndu-mi impresiile.

Irina, care continua să aibă grijă de mine şi procurase biletele, şi-a pus o rochie nouă, iar eu i-am admirat-o, deşi de obicei, cum am mai spus, nu-mi arăt aceste impresii, chiar dacă ştiu că nu aşa se trăieşte şi că prin reţinerea mea, de fapt o discreţie, devin antipatic. Dar nici prin minte nu mi-ar fi trecut că făcînd altfel creezi sentimente contrarii. Recunoştinţa pe care am citit-o în ochii însoţitoarei mele era acum evidentă, la a treia sau a patra experienţă. Totuşi n-am adoptat stilul, socotind că e prea tîrziu şi nu mi se potriveşte.

Sala, veche, puţin modernizată, mi s-a părut acceptabilă pentru un spectacol care a devenit o rutină. Dar nu avea nici o măreţie, de aceea regret că n-am văzut Teatrul Mare, măcar într-o zi de repaos. Am stat puţin mai în dreapta, în partea alămurilor, de aceea orchestra suna ca fanfara. Prima balerină, Lebăda cînd Albă, cînd Neagră, cam scundă, cam grasă, destul de trecută şi puţin rece, nu m-a emoţionat nici o clipă.

Publicul însă o aplauda sîrguincios, fiecare artist are suporterii săi, sau dansatoarea era o fostă celebritate. I-au aruncat şi flori, la pauze, numai liliac, de pe stradă. Cum am spus mai de mult, e timpul liliacului, înfloreşte prin grădini şi prin parcuri, într-o răspîndire care face peisajul mov pe alocurea. Alte flori n-am văzut, e prea tîrziu sau prea devreme pentru ele. În schimb, în drumul de la Tula, toate maşinile erau încărcate cu liliac, poate îl pregăteau pentru dansatoare. În multe locuri se vindea pe marginea şoselei, cum se vînd la noi ghioceii, prima floare după zăpadă.

Montarea spectacolului, cu multă tehnică şi cu un meşteşug dus pînă la vrăjitorie, trecînd peste orice ar părea imposibil de redat scenic, o socotesc impresionantă, numai că prin forţa ei de sugestie acoperă muzica şi uneori chiar dansul, care se estompează în faţa decorului, dacă nu chiar dispare cu totul.

Înainte de teatru mîncasem de seară în restaurantul hotelului. Fiind cam tîrziu, am rugat-o pe femeia care aducea mîncarea să se grăbească, bineînţeles cu zîmbete şi vorbe frumoase. A reacţionat cu atîta acreală încît vinul s-ar fi prefăcut în oţet, numai dacă ar fi mirosit sticla. Mă apropii de vîrsta cînd nu mai poţi învăţa nimic, de la nimeni şi nu poţi înţelege acum ceea ce n-ai înţeles într-o viaţă întreagă. Ce-a putut să se întîmple cu acea femeie, căreia nu i-am mai repetat rugămintea şi nu i-am mai adresat nici o vorbă, privind-o cu resemnare ? Odată cu al doilea fel parcă trecuse printr-o baie de fericire, a venit fuga, luminată la faţă, numai zîmbet şi bunăvoinţă, întrecîndu-se în atenţii şi politeţe. N-aveam oglindă, să mă văd, dar ştiam că pe faţa mea nu putuse să survină nici o schimbare, ca să-i inspir o simpatie de ultimă oră. Schimbarea se petrecuse în sufletul ei, de bună seamă, şi privind-o din urmă, cum se ducea printre mese, pînă la uşa batantă dinspre bucătărie, m-am întrebat ce era

dincolo, cine apăruse, ce veste bună îi adusese, ce gest făcuse, ce vorbe fermecate îi spusese ?

Plouase cît eram la teatru şi la ieşire lumea mai umbla cu umbrelele deschise, de parcă umezeala de pe trotuare ar fi fost deasupra capului. Ştiu, fiindcă am avut de multe ori această senzaţie, acum însă ieşisem cu umbrela închisă, şi pînă a apuca să-i imit pe ceilalţi, am avut timp să văd cerul senin şi să înving impresia falsă.

Am umblat mult cu Irina să căutăm un restaurant, o cafenea, un bar, unde să bem ceva, cum simţi nevoia după un spectacol. A fost imposibil, la zece şi jumătate seara nimeni nu te mai primeşte ; casa se închide, poţi să bei ce-ai apucat să plăteşti înainte.

Am băut sifon, la un automat de pe stradă şi ne-am plimbat pînă tîrziu, fără direcţie, spunîndu-ne atîtea, cu atîta încredere încît la plecarea din Moscova nu m-am îndoit că lăsam acolo o prietenă. Nu mă împrietenesc niciodată atît de repede ; poate, întorcîndu-mă la un gînd din urmă, m-a cîştigat francheţea ei, o altfel de francheţe decît ştiusem, şi o descopeream la această fată sovietică, după cum o numea Ana Vexler.

●

În penultima zi la Moscova, cînd mai aveam de făcut multe, am pierdut aproape toată dimineaţa, tîrînd-o şi pe Irina după mine, să caut ceva pentru un prieten ; acesta are un aparat de radio importat din Uniunea Sovietică, şi îi lipseşte schema de construcţie. Probabil nu-i va trebui niciodată, iar dacă s-ar întîmpla altfel, sînt la noi destule asemenea aparate, pe care cred că le cunosc toţi depanatorii. Prietenul meu însă este unul din acei oameni care vor ca bunurile lor să fie întregi şi să nu le lipsească nimica. I-am făgăduit că am să-i îndeplinesc dorinţa, deşi mi se părea nu doar inutilă, ci şi caraghioasă. Dar am căutat schema, credeam că e simplu ; n-am găsit-o.

Am mers din prăvălie în prăvălie, cu o răbdare din ce în ce mai nervoasă şi mai revoltată, am ajuns nu mai ştiu prin ce cartiere, unde exista o speranţă. Nimeni n-avea o schemă de prisos, ceea ce nu-i de mirare ; aş fi găsit-o probabil la fabrică, dar aceasta era tocmai la Riga.

Nu vreau să-i fac prietenului meu nici reproşuri, nu vreau nici să-mi atrag recunoştinţa lui, fără obiect dealtfel, dar am căutat-o şi la Leningrad, împreună cu Lev, care m-a însoţit cu o bunăvoinţă demnă de o cauză mai puţin comică. Fiind poet, poate nu ştia ce este o schemă şi la ce foloseşte, altfel nu înţeleg de ce a pus atîta stăruinţă pe lîngă vînzătorii aparatelor de radio. Şi după lungi tribulaţii, odată, ce să vezi, un vînzător, întrebat, a răspuns da, de nu-mi venea a crede, şi aplecîndu-se sub tejghea, a scos schema : o foaie de hîrtie cam proastă, cu desene şi simboluri enigmatice pentru cine nu este de meserie. Am spus mulţumesc, am dat s-o pun în buzunar, o schemă nu se plăteşte, dar atunci vînzătorul a întins mîna repede, şi mi-a luat-o. Crezuse că vreau doar s-o privesc, sau să scot o copie. Aş fi scos, ca să-mi respect pro-- misiunea, dacă aş fi avut vreo posibilitate.

Dimineaţa pierdută la Moscova a făcut să-mi rămînă prea puţin timp pentru galeria Tretiakov, singura pinacotecă din cîte am văzut, şi nu doar acum, ci de-atîtea ori în urmă, unde am regretat că n-aveam libere decît cîteva ore ; am plecat cu un amestec de tristeţe şi de furie.

Sînt oameni care ştiu să ceară, li se pare firesc şi nu scapă nici o ocazie. Cineva dintre aceştia îmi spunea odată, cu o admiraţie invidioasă : „Cum, îl cunoşti pe cutare ? !...“ Şi dacă îl cunoşteam, nu era nici o scofală. Şi n-ar fi fost nici pentru interlocutorul meu, dacă îmi lua locul, căci nu se afla în situaţia să rîvnească la vreun hatîr din partea acelui cutare. Ceea ce însă nu-l împiedeca să se bată cu palma pe genunchi, de necaz şi să comenteze cu o mîhnire furioasă : „Ce ghi-

nion ! Să cunoşti pe cineva care îl cunoaşte pe cutare, şi să n-ai ce-i cere !"

Nu ştiu dacă prietenul pentru care am căutat schema ar fi făcut la fel ; mai degrabă nu, căci chiar să nu-i fi trebuit nimic, ar fi găsit ce să ceară. Altădată cînd am plecat, mi-a dat vreo trei misiuni, una mai grea ca alta, pentru mine care aveam numărate nu doar zilele, ci chiar orele şi minutele, şi dacă mi-ar fi rămas puţin timp liber, mai bine m-aş fi uitat pe cer decît să umblu pe la depozite şi prin magazine. Văzîndu-mă că ezit, fiindcă perplexitatea iniţială izbutisem să mi-o ascund, prietenul a făcut un gest de resemnare, cusut cu aţă albă, şi a spus cu o modestie destul de acră şi de ironică : „Dacă socoteşti că nu merit !..." N-am să socotesc niciodată aşa, cînd e vorba de un prieten, fie măcar pentru că există. Şi-atunci mi-am călcat pe suflet şi m-am străduit să fac tot ce-mi ceruse. Mi-a mers mai bine decît în cazul cu schema, şi două din misiuni le-am îndeplinit cu prisosinţă. A treia era absolut imposibilă, dar dacă făgăduisem am luat pe seama mea ruşinea de a mă duce la casa producătoare, să reclam nişte defecte la cîteva discuri de gramofon purtate degeaba cu mine, pe care prietenul le primise prin poştă, cu ani în urmă, expediate nici măcar de un magazin, ci de o cunoştinţă. Îţi rîde în faţă oricine !

●

Şi fiindcă veni vorba, la Moscova am intrat într-un magazin de discuri, unde numai ca să mă uit în cataloage mi-ar fi trebuit ceasuri. Toate se petreceau în fugă şi cu regretul că timpul trecea prea repede. Am luat nu chiar la întîmplare dar nici cu prea multă alegere un vraf de discuri, tot ce-am cumpărat în cele şapte zile. În ultimii ani discurile ruseşti au ajuns să fie printre cele mai bune, cel puţin ca tehnică a redării. Dacă se nimereşte să dai peste o serie bună, le întrece pe vestitele „Deutche Gramaphon", atît de scumpe şi de lăudate ; eu, unul, am fost dezamăgit de ele, poate fiindcă am avut ne-

norocul continuu să dau peste serii proaste. Renumele firmei se menţine cred prin cîteva monopoluri asupra interpreţilor, în frunte stînd faimosul şef de orchestră Herbert von Karajan, de a cărui emfază m-am săturat ca de mere acre, mai ales după ce, la Salzburg, i-am văzut numele pe afişe sau în geamurile prăvăliilor scris atît de mare, încît abia rămînea puţintel loc pentru bietul Mozart. O fotografie a lui, indiscret de romantică, mărită ca a nici unei vedete şi expusă impudic în vitrine, îl înfăţişa aşezat pe o pajişte plină de poezie, într-o poziţie nu mai puţin poetică, îmbrăcat în trening, ca în intimitatea unui studio de repetiţii, ţinînd în mînă o floare şi mirosind-o cu autoritate, ca şi cum ar fi fost o baghetă vegetală. Se găsesc oameni care pot să admire.

Discurile de gramofon sînt în Uniunea Sovietică la fel de ieftine ca benzina ; preţul lor, aproape derizoriu, le face să pară mai degrabă daruri pentru iubitorii de muzică. Sper să nu dau cuiva ideea de a le scumpi, dacă le-am adus atîtea laude. Ar fi păcat, deşi sînt sigur că s-ar vinde la fel de repede.

●

În penultima seară, s-au adunat mai mulţi oameni în jurul meu, la o masă de la Clubul Scriitorilor ; ceva ca de despărţire, puţin sărbătoresc, dar fără solemnitate. Printre ei era un romancier încă tînăr, cu care m-am înţeles româneşte. Despre una din cărţile mele a găsit, condescendent, că este bine scrisă, dar că privesc lumea de pe o poziţie de superioritate. Era o carte foarte tristă, unde nimeni nu poate fi superior altuia, ci toţi sînt egali, prin amărăciune şi suferinţă.

Au venit pe rînd, doctorul cu poeta, tăcută, poate interiorizată, visătoare şi puţin rustică la figură ; apoi Tatiana, veselă şi cordială, cu Adina, fiica ei, atunci studentă la Moscova, nu mai puţin cordială şi veselă. La un timp a apărut în trecere, din întîmplare un traducător din limba română, Friedman, cu o fire atît de deschisă, încît am regretat că îl cunoşteam

în ultima clipă. Fără să fi corespondat vreodată, mi-a spus că începuse să traducă una din cărţile mele, dar pe urmă proiectul a eşuat, nu ştiu din ce motive. A apărut şi Irina, la urmă, emoţionată şi preocupată de ultimul ei examen, pe care îl dădea a doua zi. În stînga mea era Lev, ea s-a aşezat în dreapta, şi cum duceam conversaţie cu toată lumea de la masă, cu atenţia solicitată cînd într-o parte, cînd în alta, mi s-a întîmplat să-i vorbesc ei în româneşte iar lui în franceză, pe care nu o cunoaşte. Lev ar fi putut să mă creadă în starea lui Agamiţă Dandanache, dacă mai ţinea minte „Scrisoarea pierdută".

•

A doua zi n-au putut să se ocupe de mine nici Lev, nici Irina, aflată la examen, şi am rămas singur, într-un oraş nedescifrat, unde în afară de aventuroasa zi a venirii, tot timpul cineva mă dusese de mînă. Abia am avut îndrăzneala să mă învîrtesc în jurul hotelului, cu teama că am să pierd drumul. Dar nu-i posibil, mi-am spus ; nimeni n-are să mă conducă de aici încolo ! Şi tot n-am avut îndrăzneala să merg prea departe. La prînz însă am găsit uşor Clubul Scriitorilor, unde am întîlnit-o pe Irina, venită să bea o cafea, între două faze ale examenului. Fiindcă avea o oră liberă, şi îmi aminteam cu o recunoştinţă dublată de stînjenire cît timp pierduse să-mi arate oraşul, şi să-mi ţină tovărăşie, peste orice obligaţie, am întrebat-o ce-o atrage înspre ocupaţia de interpret, pe care vrea să şi-o aleagă. Era uşor de înţeles că mai întîi se potrivea cu ceea ce studiase ; la ea limba franceză nu era o distracţie, ci un instrument de profesiune. Mi-a mai spus apoi că pe această cale are prilejul să cunoască oameni neobişnuiţi, este traducerea corectă a cuvîntului, folosit de ea aproape cu evlavie, deşi pentru mine rămîne banal şi fără rezonanţă. Orice om e neobişnuit în felul lui, şi astfel cuvîntul, fără o completare rămîne imprecis, ca o frază neterminată. Puteam eu să mă socotesc un om neobişnuit pentru Irina, dacă îşi pierduse atîta timp cu mine ? De multe ori o rugasem să meargă acasă,

nu ştiam pentru ce merit îmi acorda atîtea din orele ei, cînd meritele mele nu-i puteau fi cunoscute.

Dar aşa cum venisem acolo, şi cum urma să plec mai departe, eram un om mai neobişnuit decît alţii, desigur, mulţi mă puteau privi cu timiditate, cu invidie sau cu admiraţie, ca doctorul bunăoară, ca să iau un exemplu din urmă, care mă examinase înaintea plecării, şi clătinînd din cap îmi urase să am noroc, parcă îndoit şi cu compasiune. Era aceeaşi urare cu a colegului de meserie, întîlnit la atelierul mecanic, care numai că nu-mi plîngea de milă ştiind ce drum greu mă aşteaptă. Ei, iată că am făcut tot drumul şi m-am întors teafăr acasă ! Ce-a fost neobişnuit s-a terminat în ziua sosirii. Atunci ce rămîne ? Pentru mulţi, care mă şi interoghează dealtfel, rămîne ideea că am trecut prin întîmplări ieşite din comun, că am descoperit o Europă încă necunoscută de ei, şi că m-am întors încărcat de bucurii şi de satisfacţii.

Deşi îi înţeleg pe toţi aceştia şi nu-i pot dezarma cu brutalitate, după mine voi face într-adevăr ceva neobişnuit, atunci cînd voi izbuti să arăt o faţă a lumii nevăzută de alţii şi să spun un cuvînt încă nespus de nimeni.

Un an mai tîrziu Irina îmi scria : „Lucrez din cînd în cînd pentru Uniunea Scriitorilor. Aşa am avut prilejul să cunosc mulţi oameni neobişnuiţi..." Ia te uită !

În conversaţia noastră dintre examene, cînd nu putea să fie destinsă şi bea cafele după cafele, Irina mi-a mulţumit pentru atenţia pe care i-am arătat-o şi pentru felul delicat cum i-am vorbit tot timpul. Am privit-o nedumerit : s-ar putea şi altfel ? Deci iată că politeţea, cu tot ce cuprinde ea în definiţia ei veche, în afară de ce-a rămas astăzi, şi pe care am socotit-o totdeauna ca singura atitudine admisibilă între oameni, îşi dădea roadele încă o dată, fără să am vreun motiv de îndoială, fiindcă în curînd între mine şi mica fată sovietică aveau să fie mii de kilometri. Să nu-i fi spus că are rochii frumoase, cînd nu puteam să-i dau altă răsplată ? Să n-o fi

rugat pe Ana Vexler de a-i adresa şi ei o vorbă, şi-a nu o lăsa în părăsire ?

Seara Irina m-a dus la teatru, după un program stabilit dinainte, pe care însă îl socoteam anulat, dat fiind că ea avea preocupări mai importante. Dar îşi luase examenul şi era destinsă. Am mers la teatrul Taganka, vestit prin inovaţii şi tinereţe. Am văzut un spectacol de poezie, nu era un recital, pur şi simplu, ci o redare dramatică a asediului de la Leningrad, prin poeţii oraşului. N-am înţeles mare lucru, dar am intuit ura încă nestinsă pentru agresor, care a martirizat oraşul. Am văzut apoi, la Leningrad, cimitirul asediului şi m-a luat groaza. Acolo oamenii au murit cu sutele de mii, soldaţi şi civili, de bombe, de gloanţe, de frig şi de foame, bătrîni, femei şi copii, şi zac în gropi comune imense, alcătuind parcele, ca nişte ogoare de suferinţă şi deznădejde. De ce a trebuit să fie acest masacru, cum nu cred să fi fost altul în istoria omenirii, de dinainte de Gingishan şi pînă astăzi ?

Evocînd cu ură războiul, spectacolul de la Taganka mi s-a părut că îl reactualizează. Mi-a rămas în mine un refren dintr-un cîntec de bravură, unde revenea, ritmat, cuvîntul *daroga*, atît de evocator pentru mine.

Pe o şosea, în drumul spre Moscova, am văzut un copil mergînd la şcoală cu ghiozdanul în mînă şi cu o puşcă de lemn în bandulieră.

Am săvîrşit în seara aceea, la o oră tîrzie, ceva care iarăşi s-ar fi putut socoti o politeţe, dar nu era decît un răspuns la sensibilitatea Irinei, şi refuzînd să mă lase în faţa hotelului, am condus-o cu taximetrul pînă acasă. O lună plină lumina străzile Moscovei, adormită. La întoarcere, văzîndu-mă singur cu şoferul, prin locuri necunoscute şi fără oameni, mi-am adus aminte ce-mi povestise Lev peste ziuă, despre păţania unui cunoscut comun, tînăr poet din România, pe care la Belgrad, un taximetru, în loc să-l ducă la adresă, l-a scos în marginea oraşului şi l-a dezbrăcat pînă la piele. Tocmai cînd evocam

acest moment penibil şi simţeam un fior neplăcut pe şira spinării, maşina a cotit la stînga din viteză, pe o stradă îngustă şi cu hîrtoape, neluminată şi cam sinistră. În bătaia lunii am apucat să văd pe dreapta indicatorul bine ştiut care vestea o arteră fără ieşire. Dispăruseră casele, înaintam săltînd peste nişte maidane şi nu mai aveam nici o îndoială că picasem într-o cursă. Era inutil să protestez, nu puteam nici să-i dau şoferului o lovitură în ceafă, căci n-aveam cu ce înainte de toate, şi-apoi, pe maidanele din faţă desigur că îl aşteptau complicii şi ajutoarele. M-am gîndit repede, cu inima îngheţată, cum aş putea să mă apăr şi am înţeles pe loc că eram o victimă sigură. Am mers şi mai departe, închipuindu-mi că aş putea să pier fără urmă ; îmi părea rău că nimeni n-avea să ştie ce se întîmplase cu mine, lăsam în urmă un mister impenetrabil şi calea deschisă pentru toate presupunerile. Mi-am adus aminte de colegul de meserie care îmi urase noroc la drum, cu atîta îndoială şi cu atîta compasiune. Îndoiala şi compasiunea doctorului nu intra la socoteală, accidentul iminent nu se datora primejdiei descoperită de el în radiografie şi electroencefalogramă. Chiar îmi era necaz că nu mă durea nimic, nici nu simţeam ameţeală şi parcă atît de sănătos nu mai fusesem niciodată.

Nimic din ce vedeam nu era din închipuirea mea, după ce indicatorul arătase clar un drum fără ieşire ; înaintam într-adevăr pe un maidan luminat cam sinistru de lună ; cu oricît curaj aş fi vrut să judec, mă aştepta o brutalitate. Tot ce socotisem că puteam face, era să mă arunc din maşină în clipa cînd vedeam că şoferul frîna, să oprească. Pe dibuite am găsit clanţa portierei ; o ţineam strîns, aşteptînd clipa. Şi deodată, după o cotitură scurtă la dreapta, după un ultim hop prin hîrtoape, m-am pomenit pe un bulevard larg, pe care goneau maşini rare, dar adevărate, iar în faţă se vedeau luminile Moscovei.

Aventura însă nu era terminată, căci acest taximetrist deprins cu oraşul, n-a ştiut să ajungă la hotelul Budapesta, ci s-a tot rotit pe nişte străzi încurcate, pînă ce într-o piaţă a oprit ridicînd din umeri. Nu puteam să-l lămuresc şi nici nu treceau oameni, să întrebe. Pe urmă, drept în faţă am descoperit Teatrul Mare, de unde pînă la hotel mai aveam numai cîteva sute de metri. Am coborît, ca să nu mai lungesc vorba, am pornit cu piciorul, am mers sutele de metri, apoi încă pe atîta, mirat că nu vedeam hotelul, m-am întors, am luat-o la stînga, apoi la dreapta, şi înapoi încă o dată, pe străzi goale şi parcă neautentice, decoruri de teatru, pînă ce mi-am dat seama că nu mai ştiam unde mă aflu. Am încercat să mă întorc la Teatrul Mare socotind că de-acolo începuse greşeala, nu pornisem în direcţia bună. N-am mai găsit nici teatrul şi atunci mi-am pierdut firea cu totul, m-a cuprins nu frica, aşa cum s-ar crede, ci o ciudă adîncă şi ascuţită, de o simţeam intrîndu-mi în piept, apropiindu-se de inimă pe măsură ce trecea timpul iar eu, grăbind tot mai mult pasul, pînă la trap şi gata să încep galopul, mă învîrteam pe străzi goale, fără să recunosc nimic, nici măcar propria mea umbră pe care luna mi-o întindea în toate direcţiile. Şi nu mi-era de alta, dar aveam înţelegere cu Lev să vină la cinci dimineaţa, să plecăm spre Leningrad de cu noapte, iar pînă atunci, ca să nu-mi dau duhul pe drum, trebuia să dorm măcar cîteva ceasuri.

Aşa m-am chinuit nu mai ştiu cît, pierdusem noţiunea timpului, şi cred că toate celelalte noţiuni în afară de furia şi dispreţul pentru mine însumi. Într-un tîrziu, cînd nu mai speram să vină cineva şi credeam că voi rătăci capiu pînă la ziuă, a apărut un Moskvici, nu ştiu de unde şi atît de neprevăzut că l-am socotit o nălucire, pînă ce a oprit şi am văzut că înăuntru erau doi oameni, după chipul şi asemănarea mea, şi atunci le-am spus, vă rog şi bună seara, şi unde-i hotelul Budapesta ? Mi-au făcut semn să urc la spate, apoi cel din dreapta, cu ţigara neaprinsă în mînă, m-a întrebat dacă am

chibrituri. Poate niciodată nu am simţit atîta umilinţă pentru ceva ce-mi lipsise în viaţă ; am răspuns că n-am, ruşinat şi vinovat, temîndu-mă că au să mă dea jos din maşină, dacă nu eram capabil să am asupra mea nici măcar o cutie de chibrituri. Nu m-au dat jos, însă omul cu ţigara a făcut un gest de nemulţumire, cum ar fi spus „nu eşti bun de nimic !" şi m-au lăsat în faţa hotelului cu un fel de silă. Adusesem maşina, s-o am la îndemînă în zorii zilei, portarul îmi făgăduise să-i poarte de grijă. Văzînd-o acolo, destul de mîndră pe lîngă mine, m-am consolat că pînă seara următoare ruşinea avea să rămînă cu sute de kilometri în urmă.

Era ora două ; pînă să-mi strîng bagajul în fugă, s-a făcut trei fără un sfert, şi trei pînă să mă bag în pat ; e drept că am adormit repede.

8

Lev, totdeauna punctual, a venit la cinci şi mi-a bătut în uşă ; sperasem să întîrzie, ca să-mi pot face o cafea repede. Din admiraţie pentru punctualitatea lui, însuşire omenească pe care o admir socotind-o capitală în caracterul nostru, am renunţat, şi într-o clipă am fost gata.

— Unde-i copilul ? l-am întrebat în uşă.

Îmi spusese că vrea să-l ia cu el pe frăţiorul lui, să vadă Leningradul, dar în cazul că mă incomodează, îl trimite cu trenul. Chiar dacă m-ar fi incomodat, cum aş fi admis una ca asta, să trimită un copil cu trenul, şase sute de kilometri ?

Pe coridor, în spatele lui Lev, era un tînăr care îl întrecea cu un cap şi îndată am aflat că el era frăţiorul, om gata făcut,

cu Conservatorul de muzică terminat și membru al Uniunii Compozitorilor. Prezența lui mi-a prins bine, la Leningrad mi-a ajutat să iau încă un teanc de discuri. Pe drum a tăcut, nu vorbea românește, abia dacă a schimbat cu frate-său cîteva cuvinte. Mult m-am gîndit la meseriile lor atît de înrudite și m-am întrebat dacă se vor fi sfătuit și n-or fi fost între ei dispute cînd și-au împărțit artele în familie, unul poezia, celălalt muzica. L-am întrebat pe muzicant ce face în meserie și mi-a spus că scrie muzică simfonică. Poate într-o zi va aborda un gen mai puțin spectaculos dar mai gingaș, și va scrie lieduri pe versuri de frate-său.

Ne-am oprit după-amiază la Novgorod, deși n-ar fi fost greu să ajungem la Leningrad, dar voisem să văd orașul și escala era programată. Nu știu cum am parcurs cinci sute de kilometri pînă acolo, parte din ei pe o ploaie torențială, fără să mă simt deloc obosit, deși dormisem abia două ceasuri. Deocamdată mergeam admirabil, și eu și mașina, și cum plecasem pe soare, toate mi se păreau de asemenea admirabile. Cred că mă înzdrăvenise frumusețea peisajului, cîmpie rusească de un verde fără margini, de unde mai înainte n-o văzusem decît neagră sau cenușie. Descopeream sate vechi, pline de flori și de tihnă, cu izbe de lemn care mă duceau cu gîndul la alte timpuri. Mă bucuram că vremea modernă, impetuoasă și uneori dură, păstra ceva din poezia trecutului. Și apoi erau mestecenii, cei mai poetici din arbori, care rămîn mereu tineri, nedepășind parcă vîrsta adolescenței. Deși nu sînt deloc niște nevolnici, ci cresc repede și cu trufie, ei păstrează o gingășie sfioasă, melancolică și ușor maladivă, ca a unei fecioare vindecată de tuberculoză, încă palidă și fragilă, dar bucurîndu-se de viață și rîzînd din toată inima.

Toate mergeau bine, va să zică, mă bucuram de priveliște, se bucurau și Lev, și Frățiorul, numai mașina la un timp începuse să-și anunțe o nemulțumire. Auzisem mai de mult un fîșîit aspru, metalic, cînd puneam frîna, însă era atît de slab

că nu mă alarmase, mai ales că nu frînam decît rar și fără brutalitate, șoseaua fiind lesnicioasă, cu sate rare și cu circulație moderată. Încetul cu încetul zgomotul s-a accentuat, era evident că provenea de la frîna din față, însă căutam alte cauze, deoarece schimbasem plăcuțele abia înaintea plecării și nu mi se părea posibil ca ferodoul să se fi uzat pînă la suportul de fier, fiindcă indiscutabil era un zgomot de metale frecate. În scurt timp a trebuit să pun evidența în locul imposibilului și să admit că se întîmplase o anomalie. Nu eram prea îngrijorat, aveam cu mine încă un rînd de plăcuțe și înlocuirea lor e atît de simplă încît la o nevoie puteam s-o fac și singur, pe marginea drumului. Mai mare rămînea nedumerirea, și gîndul că puteam să mă aștept la o surpriză mai neplăcută. În Novgorod, după ce ne-am așezat la hotel, am mers la un atelier mecanic unde am găsit oameni plini de bunăvoință. N-a fost nevoie de vreo rugăminte ca să-mi facă loc pe rampă, și după o așteptare scurtă un tînăr roșcovan și vînjos s-a apucat de treabă, fără cuvinte. O plăcuță era într-adevăr uzată pînă la fier, cu totul inexplicabil, de parcă n-ar fi fost fabricată în serie. Dacă am văzut așa, am schimbat-o și pe a doua, apoi pe cele de la roata cealaltă ; nu mai aveam nici o încredere în ele, și mașina tot era pe rampă, iar mecanicul nu dădea semne de plictiseală. Era îmbrăcat așa cum se obișnuiește, cu o salopetă murdară, căci de-aici îi vine și numele, iar pe mîini avea mănuși groase de lînă. Uitîndu-mă prin atelier, am văzut la fel și pe alții și n-am putut înțelege. Să fi fost o măsură de protecție a muncii ? Nu se potrivea, și oricum era exagerată. Așa ceva nu mai văzusem, deși am fost prin multe ateliere mecanice. Treaba mergea bine, omul își cunoștea meseria și era îndemînatec ; cînd a ajuns să pună șplinturile, niște sîrmulițe cît un băț de chibrit rupt în două, mi-am rîs în barbă zicîndu-mi : acum să te văd, frățicule, ce faci cu mănușile tale groase ? Nu știu cum a făcut, n-am prins mișcarea, deși îl urmăream cu ochii în patru ; tot ce pot să spun este că am văzut

şplinturile la locul lor, fără ca el să-şi scoată mănuşile. M-am crucit şi i-am spus mulţumesc, cu o mirare admirativă.

Mult mai mult au durat formalităţile contabile. L-am lăsat pe Lev să le îndeplinească, s-a dus la un birou, în alt loc, nu prea departe, era de plătit nimica toată, dar trebuiau făcute fel de fel de acte, nu doar o chitanţă. Mecanicului i-am oferit o sticluţă de coniac ; abia a vrut s-o primească şi a băgat-o în buzunarul salopetei, ferindu-se. Asemenea reţinere mi s-a părut îngerească, şi n-am înţeles-o nici pînă astăzi. De-atunci am avut de-a face cu mulţi mecanici. Pe nici unul nu l-am văzut să lucreze cu mănuşi groase de lînă, şi cu atît mai puţin să pună şplinturile cu ele pe mînă.

După şapte zile la Moscova şi cînd plecasem de acolo abia de cîteva ceasuri, ce mai puteam să înţeleg despre Novgorod, într-un sfert de după-amiază ? E o nedreptate, dar aşa se întîmplă cînd eşti încărcat de impresii şi peste ele vin altele, în mare viteză. Cînd mă întorceam din Spania nu mi-a mai plăcut nimic, tot drumul, nici măcar Veneţia, unde fusesem fermecat altădată. Ce să fac, să inventez, sau să iau de la alţii ? Dar eu aici nu fac un îndrumar, ci povestesc o călătorie, cu toate bucuriile ei, şi cu toate necazurile.

Am trecut pe lîngă un Kremlin, demn de vizitat şi de ţinut minte, după cum am aflat mai pe urmă ; la sfîrşitul unei zile obositoare şi cînd gîndul îmi era la ziua de mîine, mi s-a părut inabordabil şi n-am simţit îndemnul să-l văd şi înăuntru ; dealtfel era închis pentru public. Între Moscova şi Leningrad mi-a rămas în minte numai cîmpia înverzită, cu mesteceni, sate şi izbe.

Se lăsase frig seara ; Lev mi-a mai adus două pături.

La Leningrad am ajuns devreme a doua zi dimineaţa. Peisajul pînă acolo l-a continuat pe cel din ajun, numai starea mea sufletească era alta. Sub cerul senin şi albastru, răsfrîngînd parcă de pe aici culoarea mării, atmosfera se încălzise, eu în schimb simţeam o emoţie atît de solemnă, că îmi îngheţa

inima. Prin cronica lui strălucită şi însîngerată, între serbări fastuoase şi măceluri de stradă, prin amintiri literare poate mai puternice şi mai sugestive decît însăşi istoria, Leningradul îmi stîrnea o curiozitate avidă şi o admiraţie înfricoşată. Cît am stat undeva, aproape de bulevardul Nevski, vestit de atîtea ori şi în atîtea feluri, ca Lev să se intereseze unde-i hotelul, oraşul m-a împresurat cu o forţă apăsătoare, de parcă îi eram prizonier şi trebuia să răspund la un interogatoriu. Într-adevăr, la această întîlnire a noastră, mi se părea că nu oraşul ci tocmai eu eram cel pus să dea examen şi mă uitam fricos în jur, aşteptînd întrebările. M-am dus fuga cu gîndul la Gogol, de la care ştiam un bulevard Nevski destinat defilării mondene, cu ofiţeri chipeşi şi doamne frumoase, cu o mică nobilime frivolă, vrînd să ia de la viaţă numai plăcerile.

În locul lor am văzut lume grăbită, îmbrăcată cu modestie, căreia se vedea că nu-i vine nimic de-a gata, dar avea o forţă de a trăi aproape triumfală. A trebuit să mă gîndesc că mulţi dintre ei, oamenii de la patruzeci de ani înainte, sînt supravieţuitorii asediului, iar toţi ceilalţi au măcar pe cineva în cimitirul care aminteşte monstruosul carnagiu. Atunci mi-am amintit spectacolul de la Teatrul Taganka şi i-am găsit justificarea, cu inima tot mai îngheţată. După ce multe suferinţe au să se uite, pretutindeni în lume, aici are să rămînă o cicatrice dureroasă, aşa cum mi s-a mai părut doar la Verdun, pe dealurile de deasupra Meusei, unde asediul a fost la fel de absurd, deşi de alte proporţii şi nu atît de sălbatic, dacă despre un act de război se poate spune că este mai puţin sălbatic decît altul. Şi mereu m-am întrebat cui a folosit acest infernal masacru. Mereu am să mă întreb, cînd am să mă duc cu gîndul acolo, căci de uitat n-am să uit niciodată.

Au urmat cîteva zile de alergătură, uneori enervantă şi sterilă, nu destul de bine plănuită, pentru cunoaşterea oraşului. Lev m-a purtat cu maşina de la un hotar la altul, atent cu mine, el ca şi Frăţiorul, şi dornici să-mi fie bine. Fără ei

n-aş fi văzut atîtea, nici Ermitajul, unde era aceeaşi înghesuială cu turişti ca la Moscova. Însă mi-a rămas timp să merg şi cu piciorul, şi aşa am parcurs tot perimetrul central al oraşului, făcînd incursiuni în jurul a două artere importante, bulevardul Nevski şi cheiul Nevei, care se întîlnesc puţin pieziş lîngă Palatul de iarnă. Nu puteam să mă socotesc un blazat, niciodată n-am fost plictisit cînd aveam de văzut o lume necunoscută, atenţia îmi rămînea trează chiar cînd mă dobora oboseala. Aici însă nimic nu însemna o surpriză, recunoşteam totul, adunat în memorie prin vechi informaţii, din cărţi, din fotografii şi din filme. Nu aveam decît să fac rectificări topografice, să mut pe planul oraşului edificiile cunoscute, dacă în mintea mea erau greşit amplasate.

În afară de podul peste unul din canale, cu cei patru cai de bronz, frumoşi cum sînt doar caii vii în turnire şi în războaie, bulevardul Nevski n-a trezit în mine un răsunet egal cu renumele lui, făcut de literatură ; pe-alocuri semăna cu o parte din Mariahilferstrasse de la Viena, dintr-o vreme mai veche, cînd nu se modernizase.

Bulevardul Nevski capătă grandoare în apropiere de Neva, cînd pe stînga încep să se ridice edificiile solemne ale fostei capitale, cu înaltele lor destinaţii administrative, iar în dreapta se deschide piaţa monumentală din faţa Palatului de iarnă. Cu o arhitectură întru totul diferită de a Palatului, piaţa mi-a amintit mai degrabă Viena decît Berlinul pe care l-a admirat Petru cel Mare.

Şi fiindcă veni vorba, am văzut, în apropiere, şi vestita statuie ecvestră a celui din a cărui cutezanţă s-a construit această metropolă pe jumătate lacustră. Cred a fi înţeles bine că nimic altceva nu a determinat alegerea locului, altminteri neîmbietor şi plin de dificultăţi pentru constructor, decît poziţia lui geografică. Făcînd aici o cetate, Petru cel Mare se gîndea să fie şi o poartă în partea Apusului.

Ştiam statuia din fotografii şi din decoruri de teatru, unde domina scena că părea zdrobitoare. N-am putut s-o văd bine

fiindcă era îmbrăcată în schele. În fața pieței cu lespezi de piatră care se unește cu cheiul Nevei dînd o perspectivă imensă, pînă pe țărmul celălalt, statuia mi s-a părut atît de mică pe lîngă ce aveam în minte, încît am simțit o dezamăgire prelungită pînă astăzi, ca și cînd ar fi fost propria mea statuie, ridicată de o posteritate zgîrcită. Ca să-i regăsesc dimensiunile imaginate, după ce s-ar fi dat jos schelele, ar fi trebuit s-o privesc de la doi metri, așezat pe brînci sub burta calului, dar să fie și muzică.

De la Palatul de iarnă și pînă sus, pe Neva, sute de metri, cheiul este mărginit de palate, zid în zid, vechiul front al marilor duci, ai prinților și nobilimei înalte, care trăia în umbra oblăduitoare a țarilor. Fiecare vroia probabil să fie mai aproape, de aceea cred că n-au lăsat distanțe între palate, de par unul prelungirea celuilalt. În fiecare din ele, cu zecile și poate sutele lor de camere, presupun că n-a trăit decît o familie, în strălucirea princiară a vremii. După cum stau lipite, aș crede că au o comunicație interioară și alcătuiesc o uzină în care se fabrica splendoarea.

Deși puse la încercare de vreme, că ar putea să pară decrepite ca propria lor istorie, unele își mai păstrează vechea lor prestanță, și impresionează mai ales dacă te duci cu gîndul la viața care a fost acolo. După un timp mi s-au părut mai banale, fiindcă le-am cercetat unul cîte unul și fără voia mea le-am adus la propria lor scară. La început le privisem în amfiladă, pe toate deodată, într-un ansamblu unic și inseparabil, ceea ce dădea cu adevărat impresia de grandoare. De-aceea am și numit Leningradul Orașul Palatelor. Era acolo, în socluri, în portaluri, în fațade, ca și pe cheiul Nevei, multă piatră, masivă, grea, întreagă deși tocită ; dar piatra tocită e mai caldă și mai sugestivă decît atunci cînd se taie din stîncă. Pe urmă, cînd mi s-a mai deprins ochiul, am văzut și tencuială vopsită, material mai ieftin, cu durata mai mică. Iată că totuși rezistă !

Privind peste fluviu, ceva îmi amintea de Londra, fără să știu de unde venea impresia, fiindcă altminteri nu se poate

face nici o comparaţie ; sînt două grandori cu totul diferite. Lăsînd la o parte bombardamentele suferite în ultimul război, aproape uitate astăzi deşi au ţinut sub teroare întreaga ei populaţie, Londra are o istorie mai degrabă paşnică, desfăşurată sub semnul puterii, expansiunii şi prosperităţii.

Oraş al lui Petru, apoi al revoluţiei şi pe urmă al asediului căruia i-a rezistat peste puterea mea de înţelegere, Leningradul e mare prin istorie.

N-am să reproduc catalogul spre a spune ce pictură cuprinde Ermitajul. N-am trecut pe lîngă ea fără să o privesc, deşi e multă şi ar trebui văzută pe îndelete, în zile, ca să nu te obosească. Îmi cunosc din alte muzee momentele de declin, cînd privesc dar nu mai am puterea de cuprindere, cînd rămîn inert şi descumpănit în faţa unei picturi, pe care altădată şi în multe rînduri am examinat-o intrigat şi cu satisfacţie prelungită, într-o reproducere abia bunişoară, pe care însă o aveam acasă, de mă uitam la ea cînd îmi venea mai bine, şi nu mă înghesuia nimeni.

În muzeele celebre, unde se ajunge cu greutate şi unde sînt puţine speranţe să mai ajung încă o dată, am simţit multă ciudă şi umilinţă că de la un timp înainte nu mai înţelegeam nimic şi nu mai aveam nici o emoţie. Cunoaşterea muzeelor se face sub o presiune istovitoare, acumularea impresiilor este forţată, împinsă cu pompa într-un aparat de recepţie care tremură şi pîrîie, pînă ce clachează ; de-acolo înainte începe sentimentul dezastruos al zădărniciei, falimentul bietului nostru spirit. Aşa am simţit la Luvru, la Prado şi pretutindeni, în afară poate de la Muzeul Naţional de la Palermo, unde m-am mulţumit să văd doar două pînze, ocolindu-le pe celelalte, puţine dealtfel. Cînd nu mai sînt în stare să înţeleg nimic, mă salvez puţin privind publicul.

La două luni după Leningrad am ajuns la Paris, şi am mers încă o dată la Luvru. Acum îmi cunoşteam bine limitele, nu urmăream să văd totul, ca altădată, şi m-am mărginit la două sculpturi şi la cinci pînze ; una din ele fiind scoasă, pentru

îngrijiri periodice, am inclus în locul ei Mona Lisa, dar nu pentru pictură, ci pentru lume.

Duminica, intrarea fiind gratuită, îmi închipui că la Luvru vine populația modestă a Parisului ; cred că am văzut într-un film, familii ieșite la plimbare, cu bunici, cu mătuși, cu nepoți, cu toții, lipsind doar cățelul, fiindcă nu-i voie. Toți dau buzna s-o vadă pe Mona Lisa, după care pleacă privindu-se mirați unul pe altul, iar mai departe se plictisesc de moarte.

În restul săptămînii vin turiștii, în primul rînd străinii, pentru care Luvrul este o obligație, ca Maxim's și Moulin Rouge. Am început cu această lume, fiindcă ea alcătuiește masa vizitatorilor ; iar spațiul pe care îl ocupă depășește proporția numerică, îți sar în ochi prin mers, prin gesturi, prin vorbă. În mod ciudat, ei nu au timiditatea noului venit într-o societate, cum o au probabil la ei acasă ; anonimatul le dă o anumită independență, nu se simt sub controlul unei lumi care îi cunoaște și îi judecă. Pămîntul și tot ce-au creat oamenii pe acest pămînt li se cuvine și ei sînt porniți să ia în primire, cu o dezinvoltură suverană. Cu bedekerul într-o mînă, cu aparatul fotografic în alta, ei dețin sceptrul și constituția. Această mărire vremelnică rămîne prima lor amintire, subconștientă. Ea renaște cînd, întorși acasă, se apucă să povestească ; atunci sentimentul măririi depășite se întoarce asupra lor, făcîndu-i să se simtă din nou stăpînii pămîntului, și așa impresiile turistice pe care le comunică familiilor sau prietenilor se transformă în proclamații.

Despre categoria onestă, profesioniștii, profesorii, gînditorii, visătorii, nu-i nevoie să spun altceva, decît ce greu și cu ce timiditate se strecoară ei prin spațiul uzurpat, reduși prin comprimare sub dimensiunea proporțională cu numărul lor, și așa destul de redus, dar încă suficient, slavă domnului, să salveze spiritul omului de la pieire.

În timp ce Lev îi căuta pe Rembranzi ca să-i arate Frățiorului, mă uitam la mulțimea vizitatorilor. Aici nu-i mișcarea

continuă și ordonată de la funeraliile naționale, cînd se intră pe o ușă și se iese pe alta opusă, după ce s-a trecut în linie dreaptă prin fața catafalcului. Oricît de sumară, vizitarea unei pinacoteci ca Ermitajul cere cel puțin cîteva ore. În acest timp, după cel care a fost primul la deschidere, intră mii de oameni, și numărul lor crește întruna, pînă în tîrziul cînd cei veniți mai devreme încep, în sfîrșit, să iasă. La Ermitaj, fiindcă se nimerise să fie într-o duminică, am avut impresia că planșeele și scările n-au să mai poată ține atîția oameni, au să se prăbușească împreună cu zidurile. Ciudat însă, afluența nu mi se părea că este o aglomerație, o umplere excesivă a spațiului, care îmi displace și mă incomodează. Poate fiindcă oamenii nu se îmbulzeau, nu se lățeau în stînga și-n dreapta, ci parcă își dădeau silința să-și reducă dimensiunile. N-am văzut gesturi brusce și n-am auzit exclamații sau comentarii gălăgioase. Mulțimea era tăcută, timidă și uimită. Fiecare părea că se minunează în adîncul său, fără a îndrăzni să se exteriorizeze. Asemenea lume n-am mai văzut în alte muzee ; parcă era o zi de reculegere.

Nu știu cum, cu toată bogăția și strălucirea interioarelor, nici o clipă nu mi-am amintit că mă aflam în fostul palat al Țarilor. Cred că odată cu mine toată omenirea aflată acolo uitase.

●

Dintre împrejurimile pe unde m-a dus Lev, izbitor mi s-a părut Palatul de vară Petrodvoreț, aflat pe malul mării, la vest de Leningrad, care fusese destinat de Petru odihnei și desfătărilor. După fotografii istorice, după colțuri unde reconstituirea nu-i încă terminată, se văd distrugerile războiului. Ele poate n-au fost mai sălbatice decît pe alte cîmpuri de luptă, dar alături de lambriurile noi-nouțe, date cu lac alb, lucios și fără o pată, lîngă panourile îmbrăcate în mătase, cu ciubucăria aurită, cu picturile refăcute, atît de proaspete că par a nu se patina niciodată, urmele lor seamănă cu niște ulcere canceroase. Nu

spun că ruinele trebuiau păstrate, cum s-au păstrat la Berlin, pe alocurea, cu intenția vădită de a fi un memento. E mai bine ca oamenii să-și vindece rănile și să uite războiul, deși ceea ce s-a întîmplat la Leningrad nu se va uita niciodată. Cu aurul și cu mătasea de la Petrodvoreț s-a urmărit, cred, nu doar să se reconstituie un monument al trecutului, ci să se facă o sărbătoare pentru cine vine să vadă. Aveam în ochi amintirea ruinelor și n-am simțit sărbătoarea. Iar statuile din parc, aurite proaspăt de te orbesc în lumina soarelui, și jocurile de apă, parcă și ele de aur, nu mi-au adus nici o veselie.

9

Deoarece crezusem că în Finlanda voi putea trece cu feribotul, de la Tallinn direct la Helsinki, o anunțasem pe traducătoarea mea în limba estoniană că îi voi face o vizită, și din curtoazie, și ca să-i văd orașul, că prea văzusem puține. Cum ea îmi răspunsese că mă așteaptă, nu puteam să-mi schimb vorba ; dar între timp aflasem că ar fi greu să trec cu feribotul în Finlanda, deci trebuia să mă întorc la Leningrad, de unde să iau calea uscatului. Nu-mi venea deloc bine să fac șase sute de kilometri pînă la Tallinn, și alte șase sute înapoi, în mai puțin de douăzeci și patru de ore. Nu-mi place să trec de două ori prin aceleași locuri, mai ales fără să fie o pauză. Astfel mă hotărîsem să merg cu trenul, care deși nu mă mai ispitește de multă vreme, cel puțin mă scutea de oboseală, și nici nu putea să mă plictisească dat fiind că mergeam noaptea ; ar fi fost ca la hotel, numai că se adăugau roțile.

Era frig seara, la Leningrad, nu doar pentru mine ; abia unsprezece grade. Vedeam oameni pe stradă zgribuliți, îmbră-

cați gros de parcă n-ar fi fost vară. Dar era o vară ratată, cum am auzit spunîndu-se și la Moscova, prea rece și prea ploioasă. Plouase și noaptea trecută. În afară de castraveți verzi, de seră, n-am văzut nicăieri legume proaspete. Într-o zi, Lev mi-a adus o portocală. În altă zi, am descoperit căpșuni, la o tonetă, pe stradă. M-am mirat ce puțină lume stătea la coadă, deși căpșunile erau frumoase, în cutii de material plastic, de cîte jumătate de kilogram, cum le cunoaștem. Veneau unii, se uitau, apoi se duceau mai departe. Am vrut să stau și eu, nu pierdeam decît cinci minute, dar Lev m-a tras de mînă. Abia pe urmă m-am dumerit că la coadă se așezau atîți oameni cîte cutii cu căpșuni erau pe tarabă. Mi s-a părut ceva ingenios față de ce se întîmplă în alte părți, unde după ce ai așteptat de ți s-au lungit urechile afli că s-a terminat marfa. Așa ceva nu se învață decît după experiențe lungi și spinoase. Am socotit că era un rafinament, mai mult decît o simplă știință.

Pînă să se facă ora de tren, am stat la hotel și am început să-mi rememorez primele fraze englezești din cele uzuale în călătorie, pe care cineva mi le-a sistematizat cu multă pricepere. Mă folosesc de metoda aflată de la domnul Scheibler, cîndva profesorul meu de engleză. Pe bucăți de hîrtie cît o carte de vizită se scriu unul cîte unul cuvintele străine, necunoscute, iar pe partea cealaltă, traducerea. Pe urmă, oriunde te-ai afla, în tramvai, pe stradă, la plimbare, în pauză la teatru, la masă, între două feluri de mîncare, oriunde ai de așteptat, fie și un singur minut, foiletezi hîrtiuțele, privind pe o parte și străduindu-te să-ți aduci aminte traducerea de pe partea cealaltă. Nu izbutești de la început cu toate, dar nici nu rămîne ceva neînvățat după cîteva repetări. Și nici nu se uită. Poate fiindcă seamănă cu un joc, care în loc să te plictisească, este tot mai îmbietor pe măsură ce trece timpul și succesul devine vizibil. Cu asemenea metodă, spunea domnul Scheibler, un om cu aptitudini mijlocii poate să memoreze două sute de cuvinte pe zi, printre picături, fără să renunțe la altă învățătură sau la altă ocupație.

Pînă acum m-am uitat chiorîș la caietul cu dialoguri și cuvinte ; nu-mi venea să-mi pierd timpul cu el, și apoi mă feresc pe cît cu putință să-mi încarc memoria cu formule noi, cînd și așa este destul de încărcată și de muncită. Dar n-aveam încotro, peste două zile ajungeam în Finlanda, unde mi s-a spus că nu este cunoscută nici o altă limbă străină decît engleza.

Începută în silă, învățătura s-a dovedit repede captivantă, și în loc de cazna prevăzută m-am ales cu cîteva ceasuri plăcute. Dealtfel, știam aproape totul, de mult, din vremea domnului Scheibler, numai că părea uitat ; era prăfuit în realitate, cum se prăfuiesc obiectele nefolosite.

Nu mi-am dat seama cum trecea timpul, trenul pleca la unsprezece, și Lev, distrat sau ocupat cu Frățiorul a venit cu întîrziere. Am ajuns la gară gîfîind, în ultima clipă, cît pe ce să pierdem trenul.

— Am fi luat un taxi pînă la Tallinn ! a spus Lev, cu seninătate, după ce pusesem piciorul pe scara vagonului.

Sînt sigur că nu vorbea în glumă, dar oare ce șofer s-ar fi încumetat să plece în puterea nopții la un drum de șase sute de kilometri, pentru șaizeci de ruble ?

Din partea mea, puteam să renunț, acum aveam o scuză față de mine însumi. Apoi simțeam că nu prea mai era loc pentru cîte rămîneau de văzut de aici înainte. Mi-am propus să nu caut cu orice chip impresiile, să stau într-o espectativă calmă, cu atenția domolită, să iau numai ce vine de la sine și se impune puternic.

Drumul cu trenul mi s-a părut istoric ; am regăsit în cîteva ceasuri ceea ce îmi rămăsese obsesiv în memorie, din lecturi prelungi și uneori repetate ; mersul cu trenul în Uniunea Sovietică nu-i călătorie, ci navigație, o mare traversadă, peste un pămînt care nu-i mai mic decît cel mai întins dintre oceane. O fi lungă calea ferată de la New York la San Francisco, dar nu se poate asemui cu transsiberianul care, legat cu Moscova și cu Leningradul, traversează nu unul, ci două continente, ceea

ce înseamnă două lumi, chiar dacă ele sînt o singură țară. Oricît ar semăna unii cu alții, oamenii de la Oceanul Pacific și de la Marea Baltică, trebuie să existe un resort diferit în structura lor sufletească, deși poate nimeni n-a stat să-l descopere. El s-ar putea datora distanței bicontinentale dintre o extremitate și alta și ritmului diurn, decalat cu lungimea unei zile, căci într-unul din locuri soarele răsare cînd în partea cealaltă apune. Dacă Italia s-ar întinde de la Marea Mediterană pînă la Cercul Polar, și pe întinsul ei ar trăi italieni, așa cum îi știm astăzi, cine își închipuie pe cei de la Palermo aidoma cu cei din Laponia ?

Nimic nu m-a împiedecat să cred, în drumul spre Leningrad, că navighez peste Siberia, spre îndepărtatul port al Vladivostokului, unde am visat să ajung ca la o himeră. În compartimentul cu patru paturi, suprapuse două cîte două, față în față, am văzut pe cei doi oameni cu care eu și Lev împărțeam micul spațiu, mîncînd de seară, bîndu-și ceaiul, dezbrăcîndu-se, împăturindu-și hainele și băgîndu-se sub pătură cu un suspin de mulțumire. Mergeam abia pînă la Baltică, dar ei puteau să viseze, ceea ce eu construiam cu imaginația, că vom ajunge la Oceanul Pacific.

Lev a adus ceai din cazanul aflat la capătul vagonului și totdeauna sub presiune. Sigur că era un moment istoric pentru mine !

Și vagonul cu care pleca Anna Karenina de la Moscova, tulburată de Vronski, avea un cazan cu apă fiartă pentru preparat ceaiul. La fel și trenul cu care Tolstoi fugea de acasă. Și trenurile cu soldați, în timpul războiului. Trenuri cu mulțimi în bejenie. Apoi trenurile revoluției, cu vagoane blindate. Toate aveau cazane cu apă fiartă, așa cum se găseau și pe peroanele gărilor. Și trenurile armatelor albe, la fel ca ale armatelor roșii.

Am băut ceaiul cu atenție, să-i simt secretul. N-am izbutit, am ajuns doar la o presupunere nedefinită, altceva decît ceea ce se crede, că obișnuința aceasta națională s-ar datora climei, ier-

nilor aspre ; de-aceea s-ar bea şi ceai şi votcă, spre a încălzi sîngele oamenilor. Dar ceai şi votcă se beau chiar în toiul verii, cînd te doboară năduful. Nu, e altceva, poate legat de izbă şi de casele de lemn care au acoperit ţara. Şi de cupolele aurite ale bisericilor. De cîntecele fetelor cu părul sub o podoabă care imită cupolele. De cîntecele flăcăilor cu meşe blonde pe frunte. Şi poate de sunetul abacului, ciudata şi nepieritoarea maşină de calculat, al cărei ţăcănit mă urmăreşte, în ritmul roţilor de tren, al respiraţiei celor doi oameni care dorm în faţa mea, la un metru.

Am scos capul pe uşa compartimentului ; pe coridor cîţiva călători îşi beau ceaiul din cană. Patima pentru votcă este cunoscută. Cînd ar fi mai nimerită o asemenea băutură de nădejde, dacă nu în călătorie ? Dacă ai lăsat în urmă o suferinţă, o despărţire, cine te poate lecui mai repede ? Dacă în faţă te aşteaptă o grijă, cine te poate îmbărbăta mai bine ?... În tot vagonul, n-am simţit pe nimeni să bea votcă. Toată lumea bea ceai, şi nu ştiu secretul.

Am ajuns la Tallinn dimineaţa, în zorii unei zile reci, posomorîte şi umede. Nici să fi fost vreme frumoasă nu m-aş fi simţit mai bine, nu-mi place să ajung undeva dimineaţa, fie chiar la mine acasă ; mă simt împiedecat toată ziua, nu sînt capabil să încep nici o treabă, nu-mi rămîne decît să aştept seara.

Deşi hotărîsem să nu rămînem decît pînă după-amiază, am tras la hotel, unde aveam camere reţinute. Hotelul, numit ca oraşul, e o construcţie nouă, modernă, de mîna întîi, făcut în colaborare cu finlandezii, şi aşa mi-am explicat în primul rînd tîmplăria, de lemn fumuriu, lucrată cu aceeaşi îngrijire ca o mobilă fină, cum astăzi nu prea se mai vede. De asemeni, se deosebesc de standingul obişnuit al vremei noastre sălile de baie şi obiectele sanitare, de o calitate necunoscută în zonele lumii cu populaţie în creştere, unde locuinţele trebuiesc comprimate şi ieftinite. În sfîrşit, toate dimensiunile şi tot stilul hotelului reprezintă o largheţe uitată de multă vreme.

Nu vreau să-mi iau un păcat pe suflet și nici să-mi atrag oprobriul unei națiii demne de stimă și pentru care am o admirație pornită tocmai de la Kalevala, dar mi se pare că interesul finlandezilor pentru turismul în Uniunea Sovietică îl constituie votca, într-o mare măsură. Eram la Leningrad și am văzut, sîmbătă după-amiază, autocarele cu turiștii de sfîrșit de săptămînă, cei mai mulți tineri, care au debarcat în goană la hotel și-apoi au umplut barul. Sigur că nu pot să bea încontinuu, toate localurile se închid la o anumită oră, dar nimeni nu-i împiedeca să-și facă provizii și să le ducă în cameră. Lăcomia se datorește prețurilor mai mult decît prohibitive pe care le au băuturile alcoolice, chiar și vinurile cele mai slabe în Finlanda, ca în toate țările nordice. Nu doar aici, ci pretutindeni în lume mărirea prețurilor, pînă la un punct, nu are ca efect limitarea consumului, cum s-ar crede, ci duce la un trai mai greu al familiei ; pătimașul nu renunță la partea sa, ci sacrifică pentru ea o parte din hrana nevestei și a copiilor. În țările nordice însă nimeni n-ar putea merge atît de departe ca să-și asigure băutura, nici dacă și-ar lăsa familia să umble în zdrențe înainte să moară de foame. Acolo prețul unei sticle cu alcool este inimaginabil pentru noi, și dacă totuși am văzut bețivi mai mulți și mai beți decît oriunde, nu-mi rămîne să cred decît că se îmbată cu rîndul, fiecare în ziua cînd își ia leafa, iar restul timpului suferă. Am spus cui a vrut să mă asculte, că lumea aceasta din nordul Europei, pe care o credeam fericită, sănătoasă și pură, e roasă de o suferință ascunsă, care duce la boală și sinucidere. În vreme ce criza de locuințe este o hibă a timpurilor moderne, la Stockholm, cînd am fost eu acolo, erau treizeci și cinci de mii de apartamente libere. Ele au fost destinate unor oameni care nu s-au mai născut, sau au murit înainte de vreme.

În Suedia, un om găsit în stare de beție e scos la pensie, după nu mai știu cîte recidive. Îmi plesnește capul de cînd mă gîndesc, fără să pot înțelege. Unde vrea să țintească statul care își ia o asemenea povară pe umeri, ce speră să îndrepte, scutind pe

un om de muncă ? Există la Stockholm un restaurant al beţivilor pensionaţi, unde aceştia vin să se îmbete în ziua cînd primesc pensia. După care nu le rămîne decît să strîngă pumnii şi să se gîndească la sinucidere. Sau să aştepte ca pe o speranţă îndepărtată, pensia următoare.

Aflîndu-mă în ascensor la hotelul din Leningrad, a dat buzna peste mine, la unul din etaje, o finlandeză, o fată frumuşică, subţire şi bine făcută, cu părul blond, despletit, cu bluza jumulită, scoasă din betelia blugilor, cu pîntecele gol, cum umblă unele fete astăzi, căci am văzut destule, fără să fie bete. Dar aceasta era, duminică pe la amiază, cînd în ţara ei se sfîrşeşte liturghia, beată în faza încă euforică, de-ai fi putut-o crede stăpînă pe lume şi fericită. Ştiam răul care urmează, greaţa, boala, dezgustul, iar mai pe urmă disperarea şi prăbuşirea... Nu se aşteptase să dea peste cineva ; după o clipă de surpriză, şi-a lăsat privirea în jos, ruşinată. Mi-a părut rău, fiindcă avea în ochi o frumoasă lumină albastră.

Aşa cum am văzut autocarele cu turişti venind sîmbăta, le-am văzut şi duminică seara, plecînd din faţa hotelului. Nu ştiu cîtă votcă ascundeau călătorii prin buzunare şi prin sacoşe, dar e sigur că aveau burta plină. Conducătorul grupului îi număra şi-i împingea din greu pe scara autocarului. Ca să nu fiu nedrept, era printre ei şi lume cumpătată, oameni maturi şi unii chiar în vîrstă, veniţi probabil să vadă oraşul, Ermitajul, vestigiile lui Petru cel Mare, cimitirul asediului şi casa lui Dostoievski. Cine a văzut măcar atît, n-a venit degeaba la Leningrad.

●

Aşa cum am convenit, în două săptămîni nu puteam să cuprind toată Uniunea Sovietică. Oricît de puţin ar fi ce-am cunoscut acolo, m-am întors mulţumit că văzusem Iasnaia Poliana şi casa lui Tolstoi la Moscova, dar şi mai mulţumit am fost, deşi cu o urmă de întristare, că ajunsesem şi-n casa lui Dostoievski, la Leningrad. O casă modestă, la un colţ de stradă, un apartament între altele, nu mizer, dar fără strălucirea casei

lui Puşkin, şi fără întinderea celei a lui Tolstoi, cu odăile ei nenumărate, potrivită, ce-i drept, cu o familie numeroasă. Uimitor de bine îi definesc pe locatarii de altădată, fiecare din aceste case. Era să spun locatarii ei iluştri, şi m-a împiedecat imaginea lui Dostoievski, fiindcă ea îmi evocă o suferinţă adîncă, pe un fond sumbru, nepotrivit cu o vorbă care înseamnă strălucire. Voi fi poate în dezacord cu unii biografi, care vorbesc despre viaţa lui cumpătată şi liniştită, ca bun soţ şi bun cap de familie, dar moralitatea aceasta este incompatibilă cu lumea pusă de el în carte. De unde veneau acei demoni şi monştri, dacă nu dintr-o dedublare torturantă, ascunsă probabil lui însuşi ? Incapabil să se dezlănţuie, ca Tolstoi, în care nu mai rămînea nimic refulat post festum, şi apoi îi dădea mîna să facă sfinţi ca Levin şi Nehliudov, Dostoievski a fost victima propriei lui morale. E adevărat însă că nu i-au lipsit modelele, cum nu i-au lipsit nici lui Tolstoi, decît că fiecare a ales altele. Lumea, nici a unuia, nici a altuia, nu-i născocită ; pe marele pămînt al Rusiei, se găsea şi-un Levin, şi un Mîşkin. Aşa cum s-a găsit un Raskolnikov şi un Rogojin.

Ştiu că Tolstoi a avut rezerve manifeste faţă de Dostoievski; pentru un moralist încărcat de păcate, nu mă miră. Nu sînt gata să spun care din aceşti doi oameni mari e mai mare. Ceea ce cred fără îndoială, gloria lor nu se confundă, după cum nu s-ar putea să le confundăm casele.

Am în faţă patru portrete ale lui Dostoievski, de la vîrste diferite. În toate, pe faţa acestui om bun se citeşte o tristeţe gînditoare, nuanţată de timp — cumplită în tinereţe, apoi pe rînd, amară, calmă, şi adîncă.

Dacă ar exista o lume de dincolo, un infern şi un paradis, cum s-ar împărţi personajele lui Tolstoi şi Dostoievski ? Ar merita să facem o listă cu toate, să le judecăm, şi să le stabilim locul, şi odată cu ele să stabilim şi locul autorilor, în împărăţia lui Dumnezeu sau în cealaltă.

A apărut la Tallinn alt tip blond decît cel de la Leningrad și Moscova, și într-o proporție dominantă. Lev, cu fizionomia lui meridională, și cu gesturile pripite atrăgea priviri mirate ; cred că dacă ar fi vrut să rămînă acolo, i-ar fi fost greu să se adapteze.

Natalia Alver a venit gîfîind de la o sută de kilometri, unde locuiește ; să fi știut, nici n-aș mai fi anunțat-o. Mi se părea o osteneală prea mare, iar eu, pentru acest drum și pentru ziua pierdută nu-i puteam oferi decît posomoreala din suflet, repetarea celei din atmosferă. Pe urmă, cerul înseninîndu-se puțin, m-am străduit să văd orașul, pe care ea mi l-a arătat cu răbdare ; zadarnic, nu mă puteam opri la nimic între două trenuri, și făcînd mărturisirea aceasta, îmi condamn nechibzuința. Mult timp după aceea am simțit o mare mustrare de cuget, o mai simt și astăzi că m-am dus la Tallinn atît de inapt să recoltez o imagine și s-o țin minte. Țin minte doar un golf, unde am fost pe urmă și i-am dat roată, fără să înțeleg ce impresie ar fi trebuit să-mi facă ; era cenușiu și plin de stînci țepoase.

O limbă vorbită de numai un milion de oameni, nu poate să aibă răspîndire printre limbile celelalte. Astfel nimeni, în afară de specialiști nu știe ce sonoră și cursivă este estoniana, cu surprinzător și inexplicabil de multele ei vocale, lipsită de diftongări împiedecate, de sunete guturale și de atîtea sunete urîte, cum au mai toate limbile pămîntului. Astfel, vizita mea la Tallinn se justifică măcar că i-am putut spune un cuvînt de mulțumire celei care a tradus în această limbă, fără să dezamăgească pe nimeni, una din cărțile mele, răspîndită acolo în treizeci de mii de exemplare, cam una la treizeci și trei de oameni, punînd la socoteală și copiii neștiutori de carte, și bătrînii care nu mai văd bine și pe cei care n-au timp să citească. Din treizeci și trei de oameni întîlniți pe stradă, unul avea o carte. Ar fi trebuit să mă bucur, și să mă socotesc puțin la mine acasă, dar cifrele acestea mi-au venit în minte tîrziu, abia astăzi.

Răsplata cea mai mare însă mi-a dat-o soarele, la înapoiere. L-am văzut coborînd pe orizont spre seară, curînd după ce ple-

casem cu trenul şi n-a apus decît la ora zece şi jumătate, cînd de fapt s-a ascuns după o pădure, îmbrăcînd-o în flăcări.

Lev a adus iarăşi ceai, cană după cană şi l-am băut privind pe fereastră. Soarele călătorea odată cu trenul, rostogolindu-se pe linia orizontului, săltînd peste coline şi coborînd prin văioage, ascunzîndu-se cîte o clipă după tufişuri şi pîlcuri de arbori şi aruncînd în sus scîntei aurite. Mi-au plăcut totdeauna focurile bengale, le-am urmărit cu sentimentul că sînt o biruinţă a omului asupra unei lumi de dincolo, aflată în beznă. Aproape de sfîrşitul călătoriei am văzut, la Budapesta, o asemenea sărbătoare, a focului şi luminii, explozii de stele multicolore, aruncînd asupra Dunării şi a oraşului o ploaie incandescentă, ca într-un apocalips cu înţelesurile inversate, fiindcă imaginile înfricoşătoare, în loc să înspăimînte lumea, o făceau să se bucure.

Din păcate, artificiile, limitate de primari care nu şi-ar fi primejduit scaunul pentru o seară de nebunie, nu mi-au dat niciodată o satisfacţie deplină ; unele erau chiar meschine, la serbările populare din vremea copilăriei şi tinereţei mele, prin oraşe sărmane, unde în zile festive se aprindeau cîteva pocnitori luminoase la prefectură. Niciodată n-a fost după toată pofta inimii nici mai tîrziu, în capitala ţării, la mari aniversări şi la sărbători naţionale ; mereu mi se părea că se face economie, că artificiile se numără cu zgîrcenie, sau se fură, cineva le pune deoparte pentru o serbare personală, un botez sau o nuntă. Pînă şi în capitala Ungariei, în noaptea de 21 august, unde mai bine de-o oră cerul a fost o flacără, de părea gata să cadă în fîşii roşii, verzi şi galbene, am rămas cu o nemulţumire ; fiindcă după ce s-au terminat focurile bengale, cerul s-a făcut de un negru fără pătrundere, şi oraşul mi s-a părut întunecat ca la bombardamente, deşi pe străzi ardeau toate luminile iar pădurile de peste Dunăre erau îmbrăcate în lampadare festive.

Nu bănuiam ce lung avea să fie jocul soarelui cu pămîntul ; aşteptam să apună, nu-mi trecea prin minte că va fi cel mai feeric foc bengal pe care l-am văzut vreodată şi singurul care

mi-a dat o satisfacţie dusă pînă acolo unde nu mai este nevoie de nimic şi nu mai rămîne loc pentru altceva. La început am măsurat timpul cu minutele, apoi cu sferturile de oră, cu jumătăţile, aşteptînd ca soarele să se ascundă după o colină sau să cadă într-o văioagă. Eram tot mai intrigat de vitalitatea lui neprevăzută, tot mai antrenat în acest joc, ca într-o competiţie, pînă ce am trecut cu totul de partea învingătorului, trădîndu-mi pămîntul, ca la o întrecere sportivă, cînd te lepezi de echipa favorită, cucerit de jocul triumfal al celeilalte. Aşa a fost soarele, puternic, tenace şi a trecut triumfător peste toate obstacolele. În cîte un luminiş, unde îl urmăream cu pumnii strînşi şi cu bătăile inimii pripite, pe o vale unde cobora şi părea că nu o să se mai ridice, aşteptam să se stingă ; în ultima clipă îşi regăsea forţa, făcea un salt şi mergea înainte. După acele clipe de încordare, am pierdut încet, încet, relaţia cu timpul ; soarele mi s-a părut invincibil, nemaiavînd cu cine să se măsoare, şi descătuşîndu-mă de orice teamă, am păstrat numai bucuria celui mai lung şi mai scînteietor foc bengal pe care îl văzusem vreodată. Era ca o beţie adîncă dar pură şi chiar cucernică. N-a fost economie de artificii, s-au aruncat cu lopata, dintr-un depozit interminabil. Şi chiar dacă dincolo de pădurea care l-a acoperit la a treia parte a drumului o fi apus cu adevărat, pentru un ceas, sau pentru cîteva clipe, am rămas cu sentimentul că el încă domina pămîntul. Fiindcă noaptea rămînea luminoasă.

Luminoasă am găsit-o şi la Leningrad, cînd am ajuns cu o jumătate de oră înainte de miezul nopţii. Era în deplinătatea ei, o noapte albă, cum auzisem de-atîta timp şi de-atîtea ori, atît de uşor să se explice şi rămînînd totuşi atît de misterioasă. Domnea asupra străzilor o lumină roşcată, puţin opacă şi difuză, dintr-o sursă invizibilă şi nebănuită, o reverberaţie egală, care nu desena umbrele caselor şi ale oamenilor. Ar fi părut un vis, să nu fi fost frigul nopţii care mă strîngea în spate şi să nu fi fost foamea care mi se părea o senzaţie ruşinoasă. Nefiind nădejde să găsesc ceva de mîncare la o oră atît de tîrzie, m-am purificat

prin asceză, și așa socotesc a nu fi pătat cu ignobilele nevoi ale viscerelor, amintirea celui mai feeric dintre focurile bengale.

Cu toate că îmi înghețase spinarea și simțeam cum au să-mi înghețe și oasele, am mers la Neva și am stat două ceasuri, să se deschidă podurile. Era multă lume pe cheiuri, așteptînd același spectacol ; dacă se deschid podurile, încep să treacă vapoarele. Nu-i nimic senzațional în schimbarea gărzii la Palatul Bukingam ; dar e o tradiție, și lumea vine să vadă. Deși știam că nu va fi nici o surpriză, am simțit și eu nevoia să stau pînă la urmă, pe Neva, și m-am plimbat cu pași repezi de la un pod la altul, să mă încălzesc sau să grăbesc timpul, în vreme ce lumea cealaltă mergea calmă, ca la promenadă, și nici nu dădea semne de nerăbdare. E adevărat că sînt friguros, și nici cu răbdarea nu stau bine ; învingînd aceste două scăderi ale firii mele, am așteptat pînă după ora două, cînd majoritatea spectatorilor, oricît ar fi fost de răbdători în comparație cu mine, își pierduseră răbdarea și plecaseră. De obicei podurile se deschid pe la ora unu după miezul nopții. În noaptea mea, au rămas închise.

Iar noaptea albă după care venisem, despre care atîta lume îmi vorbise, începînd cu Pușkin, rămînea o curiozitate consumată repede și fără emoție. Am căutat-o în continuare, pînă la hotel, în lungul bulevardului Nevski, am privit-o și am absorbit-o încercînd să-mi trezesc sentimentele, pînă ce am înțeles că pentru mine nopțile albe începeau abia de aici înainte, și aveau să fie tot mai albe, pînă la limita lor paroxistică de la Capul Nord, în ziua cea mai lungă a anului, cînd soarele rămîne sus pe cer toată noaptea.

●

A doua zi plecam, în zori, cum fac totdeauna, și iarăși, ca înaintea tuturor plecărilor, am dormit numai cîteva ceasuri. Lev, care îmi făgăduise că are să mă conducă pînă în afara orașului, a coborît cu mine și s-a urcat în mașină. Era frig și el, într-o cămășuță, tremura atît de jalnic că mi s-a făcut milă.

L-am rugat să se întoarcă în cameră, mă temeam să nu se aleagă cu o pneumonie care mi-ar fi îngreuiat conştiinţa, cînd trebuia să fie tot mai uşoară pe măsură ce mă îndepărtam de casă, pierzînd tot mai mult posibilitatea de spovedanie şi de absolvire. Aşa aveam, mai puternic decît pe orice cale, sentimentul singurătăţii mele, prin imposibilitatea de-a mărturisi cuiva păcatele zilei.

Lev s-a opus şi am plecat împreună, dar la podul de peste Neva, unde zarea se lărgea şi perspectiva drumului căpăta o certitudine îngrijorătoare, a înţeles că trebuie să renunţe. Ne-am despărţit în fugă şi iată-mă singur, cu gîndul că de-aici încolo nimeni n-are să mă mai ajute. Am luat ultima oară benzină, la marginea oraşului ; în cîteva clipe cît s-a umplut rezervorul, mi-am amintit staţiile din tot lungul drumului, aproape aceleaşi pretutindeni, puţin cam bizare pentru mine, cu pompele lor manevrate de la distanţă, cu şirurile de camioane, cu şoferii aşteptînd îndelung şi calmi la volan, răsuciţi puţin pe o parte şi rezemaţi răbdători de fereastra deschisă, într-o linişte nefirească, de neînchipuit la o asemenea aglomeraţie, cînd peste tot în lume oamenii ca ei vociferează şi claxonează, şi puţin lipseşte, pe alocuri, să se tamponeze unii pe alţii şi să se ia la bătaie.

O dată, într-una din acele zile ploioase în drumul meu către Moscova, am descoperit, la un cot al şoselei, o săgeată, care indica, la dreapta, o staţie de benzină. Dar se vedea numai un drumeag, urcînd un tăpşan, dincolo de care mă gîndeam că nu putea să fie decît cîmpul ud de ploaie şi acoperit de tăcere. Am fost surprins să descopăr un platou betonat, şi pe el pompe de benzină. În faţa fiecăreia aştepta un şir de camioane ; benzina curgea pe toate furtunurile. Departe, într-o odaie de zid, o femeie înfofolită în şaluri manevra pîrghii şi butoane, după ce primea bonurile, iar limbile contoarelor se învîrteau pe cadrane. Pe asemenea drumuri n-am văzut decît puţine autoturisme ; stăpînul şoselei rămînînd camionul, de toate mărimile, pînă

la cele cît vagonul de cale ferată, avînd și o remorcă tot atît de mare. Nu mulți oameni pot să-și închipuie cîtă benzină sau motorină consumă motoarele lor gigantice și nesățioase. Șiruri de cisterne grele brăzdează țara, să le îndestuleze, prin stațiile de benzină ale căror pompe pulsează ziua și noaptea.

Stația de benzină de la Oriol era și ea cam ascunsă, cu un platou betonat, cu pompe plantate în șiruri, ca pomii într-o livadă, și la fiecare pompă așteptau camioane. Ceva acolo mi-a amintit stațiile de poștă, de odinioară, pe care nu le-am apucat ci le știu din literatură, și cel mai bine din literatura rusească. În loc să schimbe caii, șoferii își umpleau rezervoarele de benzină, pentru herghelia înțărcuită în motoarele lor puternice ; atîți cai nu s-ar fi găsit odinioară, nici dacă îi adunai de la toate poștele. Cădea seara și pe vremuri la ora aceasta călătorii se opreau pentru cină și pentru noapte ; surugiii dădeau caii în primire, apoi intrau la căldură, unde era și pentru ei un ceai fierbinte și o laviță. Mă uitam la șoferi cum stăteau la volan, rezemați de fereastra deschisă, gata să pornească motorul și să meargă zece pași înainte ; nu puteau să se dea jos, șirul fiind în mișcare, și pentru ei munca zilei nu era sfîrșită. După ce luau benzină plecau mai departe, mi-i închipuiam împînzind șoselele cum îi văzusem ziua. Oare unde îi aștepta un ceai și o laviță ? Poate tocmai la capătul drumului, cine știe cît de departe ! Am fost alături de ei în acele clipe, ca unul care tocmai gonisem pe șosele, în fața lor sau în urmă, cu deosebirea că nimeni nu știa deocamdată, nici eu mai mult decît alții, dacă drumul meu o să folosească. Pe cînd ei nu puteau să umble degeaba și m-am gîndit că, adunați unii cu alții, cei de-aici și din toate stațiile de benzină, de pe toate șoselele pline și fără odihnă, bogățiile vînturate de ei nu aveau loc în imaginația mea, oricît ar fi fost ea de elastică. Iar ei așteptau cu răbdare și de multă vreme ca munca lor să dea roade, și mai făceau zece pași înainte, tăindu-și seara și viața în bucățele mărunte.

La această ultimă alimentare am găsit benzină mai bună, de nouăzeci şi cinci de octani, fără eroare, fiindcă îndată motorul s-a simţit slobod şi n-a mai ţăcănit la acceleraţii. Atunci şi dispoziţia mea a fost mai slobodă, deşi cerul posomorît ar fi putut să mă indispună, iar noul necunoscut din faţă să mă îngrijoreze.

Cum am putut să plec din Leningrad şi să nu amintesc parcurile, după ce amintisem palatele ? Pe un teritoriu strîns între ape, unde metrul de pămînt are altă preţuire, un parc în mijlocul oraşului înseamnă o generozitate pe care oamenii şi-o arată lor înşişi. Aşa am gîndit la Roma, plimbîndu-mă prin parcul Borgheze, aşa am gîndit la Londra, ale cărei întinderi înverzite nu pot să aibă asemuire. Rămîn încă destule exemple, mai strălucitoare sau mai modeste. Printre ele, Leningradul ocupă primele locuri, şi chiar de se va socoti că merg prea departe, eu l-aş numi Oraşul Parcurilor, după ce l-am numit al Palatelor. Greu de convertit repede în monedă curentă, un parc într-un oraş înseamnă o bogăţie mai mare decît palatele care îl înconjoară, nu atît prin valoarea lui intrinsecă, destul de redusă dacă nu produce dobîndă sau dividente, ci mai ales prin sentimentele oamenilor, datorită cărora el supravieţuieşte. Căci dacă oamenii n-ar şti să-l iubească şi inima lor n-ar avea nevoie de iarbă, de flori şi de arbori, în locul lor ar construi palate de piatră.

Au apărut tot mai deşi pe marginea drumului mestecenii, molizii şi pinii, şi cum maşina mergea mulţumită, iar pînă la frontieră mai aveam timp pentru gînduri, mi-am amintit aşa, fără nici o legătură, că într-o seară, la Moscova, am trecut pe lîngă un parc de distracţii, cu lumini şi cu forfotă. Am rămas mult timp cu ochii la un carusel, mult mai mare decît tot ce văzusem prin bîlciuri, în Praterul de la Viena şi-n toate Luna-Park-urile pe unde am căscat gura. Poate distanţa să mă fi înşelat, dar cred că avea un diametru de peste douăzeci de metri, şi se învîrtea pe un fel de suspensie cardanică, fiindcă în afară de mişcarea circulară, ştiută, evolua în toate planurile, înclinîndu-se pînă aproape de verticală. M-am minunat şi mi-ar

fi plăcut să încerc senzaţia nouă pe care putea s-o dea această maşinărie, dar nu era vreme. Sau m-am temut că Irina ar fi rîs de mine.

Tehnica modernă care a dus la zborul în Cosmos, trecînd peste bomba atomică, s-a amestecat pînă şi în jucăriile copiilor, şi în rechizitele lor şcolare. Nu mai vorbesc de plăcuţa de ardezie, căreia i-a luat locul maculatorul, tot aşa cum stiloul cu bilă, răspîndit pe toate drumurile, a luat locul condeiului aspru de gresie, apoi a scos din circulaţie călimările de toate felurile, care pătau degetele, iar dacă se răsturnau în ghiozdan dădeau naştere la mici catastrofe şcolare. Tabla lui Pitagora, imprimată adesea pe coperta caietelor, va fi înlocuită de micile calculatoare electronice, atît de utile în orice casă, în viaţa de toate zilele. Am şi eu unul şi cui crede că îl ţin numai din fudulie, îi voi spune cît de mult îmi foloseşte, fie numai ca să adun kilometrii fragmentaţi în cifre mărunte, de-a lungul şoselelor de pe hartă. În cîteva minute fac ceea ce îmi lua o jumătate de oră, şi-i fără greş, fără osteneală. Ce m-aş mai fi bucurat în copilărie, cu frică, desigur, nu spun altfel, să mă fi putut urca într-un carusel care răstoarnă orizonturile şi le amestecă între ele ! Sau să fi avut o trotinetă rapidă şi silenţioasă, cum sînt cele de astăzi, cu roţi de cauciuc, cu frînă şi cu ghidon nichelat, ca bicicletele. Cînd eram mic, un coleg din clasele primare, mai înstărit decît alţii, fiul băcanului, avea o tricicletă primitivă, cu roţi de fier, greoaie şi gălăgioase, cu scaunul de scîndură goală. Dar ce fericit eram cînd mi-o dădea să fac un tur pe trotuarul din faţa şcolii, cu condiţia să nu merg pînă la băcănie, ca să nu mă vadă taică-su ! Acum copiii conduc carturile, apasă pe acceleraţie şi învîrtesc volanul făcînd să geamă cauciucurile în viraje, ca la curse, pe cînd eu, la vîrsta lor, nu pusesem piciorul nici măcar pe scara unui automobil, şi nici nu-l privisem de aproape. Iarna trecută am văzut la Sinaia o jucărie care m-a minunat şi mi-a rupt sufletul prin aduceri aminte, un bob, o sanie cu cîrmă,

pentru copii, deşi ar fi putut să tînjească după el chiar un om mare. Avea linii ca de motoretă, sprintene, aerodinamice, cu două tălpice de ski în urmă, şi cu una în faţă, pivotînd odată cu axul ghidonului, cu şaua prelungă, moale, îmbrăcată în material plastic. La vremea copilăriei mele, o asemenea jucărie mi-ar fi luat minţile, dar pe-atunci nici nu şi-ar fi închipuit-o cineva, şi nici o uzină n-ar fi socotit serios s-o construiască. Mi-am pierdut o vacanţă de Crăciun într-un atelier mecanic, unde am fost îngăduit prin nu mai ştiu a cui stăruinţă, tăind table şi corniere cu dalta sau cu bomfaierul, dînd găuri, cu bormaşina, nituind piesele între ele sau strîngîndu-le cu şuruburi, ca să fac o sanie cu cîrmă, după închipuirea mea şi fără planuri, dar socotind să le întreacă pe cele primitive, de lemn, şubrede, cu încheieturile bătute în cuie şi chiar legate cu sfoară, care alunecau pe dealurile noastre, pe o şosea lungă, şerpuită şi povîrnită. Mult m-am chinuit, mi-am lovit degetele şi mi-am julit mîinile pînă ce sania a fost gata, în ultima zi de vacanţă, pe seară. Atelierul era chiar în deal, am scos-o şi mi-am dat drumul, pe panta de trei kilometri lungime. Se întuneca şi bineînţeles n-aveam faruri, mergeam cam pe bîjbîite, punînd frîna la cotituri, şi pierzînd cu necaz din plăcerea pregătită o vacanţă întreagă. Ajuns jos, am văzut că sania, făcută cu grija să fie robustă, era atît de grea că n-ar fi dus-o înapoi, la deal, nici doi oameni. Am abandonat-o după o singură coborîre ; cred că a doua zi cineva s-a dus şi-a adus-o cu calul. Eu însă plecasem la şcoală.

În parcul de distracţii de la Moscova, printre multe altele era şi un „montagne russe", care, ce-i drept, existase şi-n copilăria mea, dar nu-l cunoscusem decît la tinereţe, cînd încă mi-a dat senzaţii ameţitoare, cum îmi dă şi astăzi, căci nu-l ocolesc dacă îmi apare în faţă. Pe-atunci era un eşafodaj greoi, de lemn, iar vagonetele semănau cu nişte troace pe roate. Priveam dantelăria metalică proiectată pe cerul de noapte al Moscovei, vedeam vagonetele urcînd panta abruptă, pornind apoi lin la vale, pe urmă prăbuşindu-se în abisuri, contorsionîndu-se în curbe strînse

și țîșnind ca rachetele pe altă culme, în mișcări care își pierdeau amploarea fără ca senzațiile să scadă, așa cum știam prea bine, pînă ce ajungeau jos, ca pe un teren de aterizare.

I-am aruncat o vorbă Irinei, uitîndu-mă la ea cu coada ochiului, să văd cum reacționează :

— Îmi pare rău că nu-i timp să ne dăm în „montagne russe" !

M-a privit o clipă fără să înțeleagă.

— Noi spunem „montagne americaine" ! mi-a răspuns pe urmă, contrariată.

Sigur că dacă privești lucrul ca pe o idee trăsnită, se potrivește mai bine americanilor !

Cu amintirea acestei dispute hazoase, am ajuns la frontieră.

10

Nu era nimeni la vamă, nici în fața mea, nici în spate, dar formalitățile au ținut mult, așa mi s-a părut, deși poate n-au depășit jumătate de oră. După ce vameșul, politicos dealtfel, m-a pus să completez niște formulare și mi-a puricat portofelul, doi oameni voinici, cu mănuși groase, mi-au controlat mașina, s-au băgat pe dedesubt, fiindcă nu era groapă de vizitare, ca la frontiera pe unde intrasem, pe urmă au inspectat compartimentul motorului și lada de bagaje, fără să umble în geamantane. Locul, înconjurat de arbori, mesteceni și conifere, sub un cer ud și vînăt, părea fără ieșire. Am mai așteptat un timp, afară, în mijlocul drumului, să-mi dea actele, și mă temeam să nu fie în ele o greșeală. Ceva care întîrzie îmi trezește totdeauna o îndoială ; dacă un om nu vine la vreme în locul unde ne-am dat întîl-

nire, încep să mă îndoiesc de memoria mea, îmi pun fel de fel de întrebări, fac tot felul de supoziţii, poate trebuia să fiu în altă parte, sau la altă oră ; în faza următoare mă năpădeşte neliniştea şi necazul.

În sfîrşit, cineva mi-a adus paşaportul, bariera s-a ridicat şi am pornit mai departe. Peisajul, care avea oarecari reliefuri, urcuşuri şi coborîşuri, se împădurise şi nu puteam să văd nimic în afara şoselei. Aşteptam să ajung la lumină, dar drumul, fără nici o circulaţie, şi fără nici o vietate în afară de mine, se prelungea prin pădurea tot mai deasă, deschizînd o cale tot mai îngustă ; mă aşteptam să se închidă, mai ales că nu venea nimeni din faţă. Sigur că n-au fost decît cîţiva kilometri, dar mi se părea ceva fără capăt, cînd am ajuns la altă barieră, nebănuită. Un grănicer a ieşit din tufişuri, mi-a controlat actele încă o dată, făcîndu-mă să mă întreb dacă nu va descoperi o greşeală, în ultima clipă. Pe urmă s-a uitat iar sub capota motorului şi la bagaje, dîndu-mi încă o emoţie, teama ca în cei cîţiva kilometri de pădure să nu fi apărut un obiect interzis, fără să-mi dau seama de unde. Îmi făceam griji de pomană, aşa sînt, mi le fac totdeauna.

Dincolo de barieră, deşi peisajul îl continua pe cel dinainte, m-a izbit o senzaţie nouă, ceva se schimbase şi nu înţelegeam ce, deşi era ceva evident şi continuu, un element nou al naturii ; pînă ce am înregistrat o culoare adăugată, şi am identificat în ea marcajele de pe marginea şoselei şi linia mediană, de un galben intens, viu şi luminos, adus parcă din soare.

Am crezut mereu că portocaliul, într-o natură posomorîtă, este culoarea cea mai vioaie, optimistă şi pătrunzătoare, bătînd pînă departe şi suplinind soarele. O perdea portocalie, va lumina şi va înveseli o odaie întunecoasă. Este culoarea echipamentului de salvare al marinarilor, fiindcă nu poate fi alta la fel de vizibilă pe apa albastră. Ea se răspîndeşte tot mai mult în echipamente de protecţie, la cantonierii de cale ferată, la lucrătorii de pe şosele şi chiar la măturătorii de stradă.

Nu mă aşteptam, dar pe asfalt, galbenul apare mult mai puternic. Datorită lui, amintirea şoselelor finlandeze rămîne cea mai frumos colorată. Dacă le evoc şi le privesc printre pleoape, încadrînd între cele două benzi marginale capota motorului, toată fiinţa mea se înveseleşte. În Suedia, care mi se pare că-i cea mai veche constructoare de şosele moderne, marcajele sînt albe, ca la noi, ca aproape pretutindeni în Europa. Dar pe soare albul luceşte prea puternic şi orbeşte ochiul ; pe zloată se murdăreşte.

Norvegia foloseşte culoarea portocalie, care îmi este atît de dragă şi pe care am aşteptat-o ca pe o mîngîiere în drumul spre nord, cînd îmi simţeam inima tot mai rece. M-a dezamăgit, pe asfalt portocaliul se ofileşte, îşi pierde strălucirea, şi şoseaua se întristează.

Am mult prea bine fixat în ochi conturul acestor trei ţări nordice, l-am avut totdeauna, poate fiindcă de acolo începeam să desenez harta Europei ; este un vechi loc de plecare. Şi-apoi, cu toată forma neregulată a frontierelor, există între ele o idee paralelă, o alungire pe verticală care, nu ştiu cum, a făcut să mi se pară că toate stau în picioare, ca o pădure cu trei arbori gigantici, sprijiniţi unul în altul.

Memoria mea geografică s-a întărit şi a devenit mult mai precisă prin cele trei culori ale şoselelor, adăugate hărţii. Nu mai am nevoie de hotare, ca să ştiu unde începe şi unde se termină o ţară. Dacă am trecut pe la un punct de frontieră fără să remarc placarda, care uneori se întîmplă să lipsească, m-am dumirit unde mă aflu, datorită marcajelor portocalii, albe şi galbene. Ele mi se pare că alcătuiesc drapelul comun al acestei comuniuni europene.

Am oprit în faţa vămii finlandeze şi am aşteptat să vină autorităţile de la frontieră. Văzînd că nimic nu mişcă dincolo de ferestre, m-am dus înăuntru, vexat de atîta nepoliteţe. Oamenii însă n-aveau treabă cu mine, cum se spune. Dar, fiindcă intrasem, m-au întrebat de cartea verde, asigurarea maşinii, şi s-au

încrezut în afirmaţia mea, fără să controleze. Puteam să-i iert că nu ieşiseră să mă întîmpine. Apoi mi-au atras atenţia că portul centurii de siguranţă este obligatoriu. Ştiam, dar uitasem şi nu mi-a făcut plăcere. M-am înhămat greu, peste haina groasă, de călătorie ; aş fi putut s-o scot, dar ceva în mine se împiedicase, fiindcă nu mă aşteptam la această constrîngere. Ştiu că se va socoti o răzvrătire, ştiu cît de folositoare poate fi la un moment dat centura de siguranţă ; eu însumi aş fi fost scutit de suferinţă şi de necazuri, dacă aş fi avut-o, într-o zi nenorocoasă. Şi totuşi, n-o pun, dacă nu mă obligă nimeni. Gîndul meu, pe care ar putea să-l dezmintă o altă întîmplare nefericită, este că trebuie să mă apăr nu în chip pasiv, sugrumîndu-mă într-o chingă, ci ferindu-mă cu puterile mele, dintre care prima şi cea mai importantă este atenţia continuă şi nescăzută. Şi apoi, într-o ţară străină, departe de casă, unde n-are cine să te ajute, nu-i nici o bucurie să scapi teafăr, iar maşina să rămînă fărîme ; aşa, descalificarea nu-i mai mică. Refuz să-mi pun centura, ca o provocare făcută mie însumi, să-mi adun toate forţele, chiar pe cele neimaginate şi imposibile, ca ea să devină inutilă. Am mers ţeapăn, pînă la Helsinki.

Un timp, peisajul a fost ca înainte de frontieră, împădurit cu mesteceni şi conifere, pînă ce am ajuns la malul mării şi la lumină, căci tot atunci soarele a învins pîcla şi norii. Nu puteam să văd pînă departe, decît rar, cînd urcam o colină ; în restul timpului bănuiam lacurile, în dreapta, iar în stînga arhipelagul, puzderia de insuliţe înşirate de-a lungul coastei. Priveliştea nu s-ar dezvălui pe de-a întregul decît dintr-un avion, la înălţime mică, sau şi mai bine dintr-un helicopter, apt să zboare cu viteză de promenadă. Fiindcă n-am avut această ocazie, găsesc în hartă o imagine apropiată, şi n-am decît s-o completez cu imaginaţia. Ciudată este aici organizarea naturii, alcătuită numai din insule ; insule de uscat şi insule de apă, repetîndu-se unele pe altele, inversîndu-şi structura şi culorile, ca negativul şi pozitivul din tehnica fotografică.

Nu ascund că n-am putut să ajung bine la aceste elemente ale naturii, deşi am mers în arhipelag cu vaporul, şi pe urmă am urmat şoseaua printre mii de lacuri. Imaginea întreagă, bogată şi migălită, ca o dantelă ţesută cu fire de piatră şi fire de apă, mi-o dă harta, în care descifrez peisajul inabordabil. Sînt nu o mie de lacuri, cum se spune, ci şaizeci şi ceva de mii, iar insulele nu le-a numărat nimeni. Din insule, am văzut poate o sută, într-un drum de patru ore, lacuri nu ştiu cîte, într-un drum de cinci zile, poate cinci mii, poate cinci sute sau nici atîtea ; nu-mi dădeam seama unde se sfîrşea unul ca să înceapă altul. Însă, ţinînd seama că am fost acolo, nu mi-e greu să proiectez pe harta mării şi a uscatului drumurile mele, şi să ajung la sentimentul că le-am văzut pe toate, lacurile şi insulele, pozitivul şi negativul priveliştei.

Prin schimbarea fusului orar am cîştigat un ceas din ziua aceea ; nu pot spune un ceas din viaţă, fiindcă am să-l pierd la întoarcere. Cînd am ajuns la Helsinki, în loc de unsprezece, ora era numai zece, şi cum am văzut panoul albastru cu numele oraşului, am dat ceasornicele înapoi, al meu şi al maşinii, întrebîndu-mă de cîte ori în viaţă am făcut această manevră. Aş putea să-mi amintesc şi să număr, ceea ce voi încerca la noapte, între două somnuri sau între două vise. Mutarea ceasornicului înapoi sau înainte este un fel de a înregistra deplasarea noastră peste meridianele pămîntului.

Prima grijă la Helsinki era să găsesc Poşta Centrală unde aşteptam corespondenţă lămuritoare pentru drumul meu mai departe. Degeaba învăţasem frazele uzuale în engleză ; m-aş fi descurcat bine cu ele în Anglia, unde toată lumea vorbeşte englezeşte, şi de la un timp, de cînd cu revărsarea common-wealth-ului peste metropolă s-a obişnuit chiar cu accentele stîlcite ale străinilor, inadmisibile şi intraductibile odinioară. Dar în Finlanda lumea vorbeşte finlandeza şi cînd am oprit, într-o primă aglomeraţie, am pierdut timpul degeaba întrebînd trecătorii dacă ştiu englezeşte. Maşina, atît de biruitoare pe şosea şi atît de

bună tovarăşă, acum îmi atîrna de picioare ca o greutate; pentru fiecare informaţie trebuia să-i caut loc unde să aştepte, şi asemenea locuri se găsesc anevoie. Cu toată experienţa, destul de lungă astăzi, care mi-a dovedit fără greşeală că nu există situaţie fără ieşire, nu mi-e deloc bine cînd intru în oraşe mari, neavînd alt mijloc de orientare decît busola sau soarele. Ştiam că n-am să mă rătăcesc, şi tot mergînd spre vest, am să ajung în centrul oraşului, unde era firesc să fie şi Poşta Centrală. Dar înaintînd aşa, cu grija circulaţiei, cu atîtea indicatoare şi interdicţii, şi cu atîta mişcare nervoasă e greu să ţii drumul după busolă. Se întîmplă uneori să te cuprindă descurajarea, spunîndu-ţi că izbînzile trecute nu sînt o garanţie perpetuă, că într-o zi, poate chiar în ziua aceea, vei rămîne la o răscruce şi vei semna actul de abdicare.

Într-un magazin de automobile, unde am intrat convins că măcar acolo, fiindcă se face un negoţ cu certe caractere internaţionale, este imposibil să nu se vorbească limba engleză, am aflat, dar în germană, că poşta se afla lîngă gară. Mergînd tot înainte, gara am găsit-o; gările se simt de departe, chiar dacă nu se aud fluiere şi nu mai există fumul locomotivelor. M-am învîrtit un timp pe străzile învecinate, căutînd un loc unde să pot opri cîteva clipe, ca să cer o ultimă informaţie, însă n-a fost chip, maşinile stăteau unele peste altele şi, apropiindu-se amiaza zilei, aglomeraţia era în creştere. După nu ştiu cîte ocoluri am ajuns în umbra unei clădiri importante, la cincizeci de metri de statuia ecvestră a mareşalului Mannerheim, şi acolo erau şi cîteva locuri de parcaj libere, atît de libere că păreau interzise. Tocmai ocheam pe cineva care să lase impresia că vorbeşte o limbă străină, ca să întreb unde-i poşta. Ştiam că va fi o căutare grea dacă nu vană, cînd, pe clădirea din faţa parcajului, drept în botul maşinii am văzut scris: „Poşta centrală". Cum nu mi se întîmpla prima oară să-mi pice asemenea pleaşcă, mi-am spus orgolios că nu putea fi vorba de noroc, ci de un simţ al orientării. Aveam să plătesc îndată deşarta mea îngîmfare

M-am dus fuga la Post Restant, și am întins pașaportul, sigur pe mine și pe tot viitorul. Aveam în buzunar zece dolari și o mie cinci sute de forinți, pentru întoarcerea prin Ungaria. Will, un prieten de la Wilhelmshaven, în nord-vestul Germaniei federale, care s-a îngrijit cu dezinteresarea cea mai deplină să adune cîteva mii de mărci din drepturi de autor uitate, urma să mă anunțe la ce bancă voi găsi banii. Fără ei, se înțelege, rămîneam al nimănui într-o țară străină, și cunoșteam sentimentul acesta de disperare din ziua cînd la Sevilla, în strălucitoarea călătorie prin Spania, îmi furaseră punga cu banii și actele. Contra furtului gîndisem acum să-mi iau măsuri sigure de apărare, dar deocamdată nu aveau ce să-mi fure. Nu știam ce accident ar fi putut să mi se întîmple, totuși așteptam nu fără nelinişte ca funcționara să găsească scrisoarea. Și deodată am văzut-o că se întoarce clătinînd din cap și ridicînd din umeri, cu pașaportul în mînă. Scrisoarea nu era și m-am simțit deodată ca la Sevilla, cum rămăsesem năuc în mijlocul străzii, încercînd să mă arunc peste cei doi bărboși care se îndepărtau prin mulțime cu motocicleta, după ce îmi smulseseră punga de la subțioară.

În asemenea împrejurări rațiunea se îmbolnăvește și începi prin a face gestul cel mai nechibzuit din toate cîte sînt posibile. Am intrat în primul sediu de bancă, mai răsărit decît altele, unde am întrebat dacă n-au ceva pentru mine. N-aveau și erau zeci de bănci pe aceeași stradă, sute în tot orașul, mii în toată țara. Minunîndu-mă, căci nu mai văzusem niciodată asemenea abundență, Pertti Halmari mi-a explicat ceva ce n-am înțeles prea bine, că în Finlanda, toată lumea, particulari, negoț, industrie, întreprindere trăiesc din credite. Așa o fi, dar cum aș putea înțelege ? Dacă toți se împrumută, de unde vin banii ?

În tinerețea mea a existat o societate de ajutor reciproc, care făcea mare reclamă prin ziare și ademenea oameni cu grămada. Îți puneai acolo economiile și începea să plouă cu avantaje. Nu mișcai un deget, fericirea venea de-a gata, și acesta era chiar numele societății, parcă îl văd scris mare în

coloanele de reclamă din ziare sau pe afişe lipite pe ziduri, sau pe foi volante împărţite trecătorilor. Nu puteam crede, şi-apoi n-aveam bani pentru nici o depunere. „Dacă toată lumea se îmbogăţeşte, întrebam pe cîte un guguman, care dădea fuga, de unde vine cîştigul ?“ „Nu înţelegi că-i reciproc ?“ îmi răspundea el, cu logica obtuză a Conului Leonida. Cred că au trecut luni de zile pînă să vină jalea. Nu mi-a fost milă de păgubaşi, care plîngeau prin uşile tribunalelor ; dac-ar fi fost după mine, le-aş fi dat chiar şi o pedeapsă, proporţională cu suma pierdută.

Desigur că nu se întîmplă la fel cu băncile finlandeze, de vreme ce finanţa funcţionează şi n-am auzit de falimente. Însă tot nu pot înţelege.

Al doilea gest nechibzuit a fost să schimb cei zece dolari, în monedă locală ; de fapt nouă dolari, unul îl rătăcisem. Cu suma obţinută n-ar fi fost posibil să mănînc seara, să dorm noaptea şi a doua zi să merg o sută de kilometri. Un om ştia de mine şi mă aştepta, la Nokia, dar pînă acolo erau două sute de kilometri, şi nu puteam fi sigur că am să-l găsesc repede, şi nu-i cunoşteam firea, fiindcă nu-l văzusem niciodată. Will îi scrisese despre mine şi mă sfătuise să-l văd negreşit, cum făcuse şi el o dată, vara, bucurîndu-se de găzduire într-o casă de vacanţă, pe malul unuia din cele şaizeci de mii de lacuri. Acolo, îmi spunea Will, aş putea să stau şi să scriu, oricît mi-ar fi voia, pînă ce aş termina o carte. De unde să ştie el cum îmi scriu eu cărţile ? !

Îmi notasem adresa acelui om de la Nokia, şi telefonul, deşi eram hotărît să-l ocolesc pe departe, socotind că prietenul prietenilor nu ne este prieten şi nouă. Apoi, nu-mi place să pic pe capul oamenilor, să le cer găzduire şi a doua zi să plec la drum, ca să nu ne mai vedem niciodată ; acest gen de relaţie umană e degradant pentru amîndouă părţile.

Strîns cu uşa, mi-am călcat principiile şi am început prin a telefona la Auli acasă.

Auli era o doamnă din Helsinki, deci foarte aproape, pe care de asemeni n-o cunoscusem ; nu cunoşteam pe nimeni ! Un alt prieten îmi dăduse numărul ei de telefon, ca s-o caut, chiar dacă n-aş avea nici o nevoie, doar ca să-i spun bună ziua. Prima mea cheltuială în Finlanda, din puţinii bani pe care-i aveam în palmă, şi-i priveam ca pe o monedă din alte planete, a fost o fisă de telefon, luată fără nici o încredere. Cînd am făcut numărul mi se părea că sun într-o casă din lună. M-am mirat să aud răspunzîndu-mi o voce omenească, o voce de femeie, şi să aflu că era chiar Auli, care pe deasupra vorbea şi limba franceză, ceea ce transforma luna închipuită mai înainte într-o realitate pămîntească, salvatoare. Aflînd locul unde mă aflu şi înţelegînd că sînt în încurcătură, Auli mi-a spus că va veni într-un sfert de oră ; nu puteam crede, puţini oameni au noţiunea timpului, iar dacă o au, mulţi n-o iau în seamă.

Stăteam în soare, priveam statuia lui Mannerheim şi dincolo de ea, oraşul, care deocamdată era un loc de pedeapsă, cu casele lui de bancă, una lîngă alta. Tot necazul n-a ţinut decît o oră, care însă mi s-a părut interminabilă, cum popii pedepsit să stea trei secunde în infern, scufundat în cazanul cu smoală, o secundă i se părea cît trei sute şaizeci şi cinci de zile.

Auli a venit într-un sfert de oră ; ar fi trebuit să fiu mai optimist chiar din clipa aceea, văzînd-o atît de punctuală, şi nesperiată. Dar îi dădea mîna să-şi păstreze sîngele rece, era la ea acasă, şi dacă nu izbutea să mă scoată din încurcătură, n-avea decît să ridice din umeri.

Ca prim gest, fiinţa aceasta pe care o vedeam prima dată, m-a poftit să stau la ei acasă, scuzîndu-se însă că seara vor avea oaspeţi. Nu, mai bine mă culcam în maşină, decît să asist la o sindrofie şi să dorm în picioare.

— Deci, ai nevoie de bani ! a spus pe urmă.

— Nu ! am ripostat grabnic. Bani am ; trebuie să-i găsesc !

Sigur, am fi putut să-i telefonăm lui Will, în Germania, dar n-aveam nici o încredere că o să-l găsim acasă ; poate era în vacanță, într-un munte, la o mare.

— Hai încă o dată la poștă ! a hotărît Auli. Poate au confundat numele cu prenumele, și au pus scrisoarea la altă literă.

Am căutat și la litera cealaltă ; zadarnic. Și deodată, în caseta pe care o inspectase funcționara mai adineaori, la litera bună, și văzusem chiar eu că era goală, acum apăruse un vraf de scrisori, nu știu unde ascunse mai înainte. Dacă fusese o pedeapsă pentru mine, nu-mi știam vina, decît îngîmfarea vană de la sosire. Vreo patru din scrisori erau ale mele, două de la Will, plus două telegrame ; toate repetau numele băncii, una din cele o sută. Restul a mers ca pe roate ; ieșind de la Poștă, statuia lui Mennerheim mi s-a părut măreață, și ca dimensiuni, și ca intenție ; orașul căpătase culori vesele în soarele bun de amiază, care îmi încălzea sufletul, înveselindu-mă și pe mine. Și Auli era veselă, deși, cum spuneam, ar fi putut să ridice din umeri. Nu, zău, oamenii merită să existe, și ultimul dintre mizantropi va trebui să-și revizuiască sentimentele, și pentru Auli, și pentru statuia lui Mannerheim.

Mergînd spre bancă, pe străzi înguste și aglomerate, cu vitrine luxoase, am băgat de seamă că semafoarele pentru pietoni, de la intersecții, emiteau tot timpul un piuit muzical, o serie de sunete armonioase, puțin sacadate dar fără violență și nu atît de puternice încît să ducă la poluare ; se aud numai cînd vii aproape, și dacă vor să fie o avertizare sonoră lîngă cea luminoasă, devin un tranchilizant de care oamenii se bucură poate fără să-și dea seama. De cîte ori am auzit această muzică, așteptarea, în loc să mă enerveze, mi s-a părut plăcută. Ba am ajuns să caut drumurile cu mai multe semafoare, și să rămîn lîngă ele chiar după ce apărea lumina verde. Le-am întîlnit și-n alte orașe, dar, oriunde m-aș fi aflat, auzindu-le muzica mi s-a părut că sînt la Helsinki.

În loc de bani am luat cecuri de călătorie, nominale, pe care dacă ți le fură cineva, nu are ce face cu ele. Acum mă simțeam

înarmat și parcă sfidam pe toți hoții de buzunare din lume, și mai ales, mă răzbunam pe cei de la Sevilla.

Auli m-a dus într-o prăvălie, să mi-o arate pe fiica ei, elevă de școală, angajată ca vînzătoare în timpul vacanței. I-a spus să vină mai devreme acasă, ca să facă pregătiri pentru oaspeți. Pe urmă am mers la o școală, pe-o înălțime din mijlocul orașului, unde însoțitoarea mea este secretară. Înțelegîndu-mă din ce motive îi refuz găzduirea, și înțelegînd mai ales că nici nu mai este imperioasă, Auli s-a străduit, cu telefonul, să-mi caute cameră la un hotel convenabil. Era greu în luna cea mai potrivită și mai frumoasă pentru călătorit în Finlanda, orașul gemea de lume străină. După multă căutare mi-a găsit o cameră studențească, la un cămin care se transformă în hotel turistic în timpul vacanțelor. M-a înspăimîntat prețul, nebănuit și nemaiîntîlnit în nici o țară europeană, și m-am temut deodată că așa n-am s-o pot scoate la capăt.

Fiindcă în clipele de panică de la poștă pomenisem de Pertti ca de o salvare posibilă, n-am putut-o opri pe Auli să-i telefoneze la Nokia. Nu era acasă, ziua oamenii sînt la treabă ; să-i fi telefonat cînd eram la ananghie și să nu-l fi găsit, aș fi crezut că nu se mai întoarce niciodată.

În sfîrșit, ca să nu mă lase la jumătatea drumului, Auli m-a condus pînă la hotel, iar eu am condus-o pe urmă pînă acasă ; nu era s-o las singură în mijlocul orașului, după ce își pierduse atîta timp cu mine, și mă readusese la viață ! Numai că stătea departe, pe o insulă, legată cu un viaduct de centrul orașului. Mă uit acum pe hartă, recunosc totul, drumul pe unde am intrat în Helsinki, piața unde am cerut primele informații, gara, poșta, statuia lui Mannerheim, strada cu hotelul, numai despre insulă nu-mi aduc nimic aminte, nici măcar direcția.

Era un cartier de locuințe, blocuri moderne, cu unul sau două etaje, aerisite, curate, în plină verdeață, un parc din care casele ocupau o cîtime. E privilegiul orașelor cu suprafață mare și cu populație mică.

Helsinki, care mi s-a părut o metropolă, și este, la urma urmelor, are abia un sfert din numărul de locuitori ai Bucureștilor, și nici a zecea parte din cei ai Moscovei, Parisului sau Londrei. Iar în toată Finlanda, a patra țară din Europa ca întindere, abia sînt trei orașe cu mai mult de o sută de mii de oameni, apoi cîteva orășele, foarte civilizate dealtfel ; restul, cătune răslețe, și localități mici, urbanizate. Aglomerația care m-a izbit la Helsinki se datorează turiștilor, în număr poate egal cu al localnicilor, dar, după cum am băgat de seamă, nici aceștia nu stau închiși prin case ; lumea trăiește intens și repede, consumînd timpul în goană și brăzdînd spațiul în toate direcțiile, cu fervoarea vremii noastre, cine știe dacă nu contaminată de mișcarea în cosmos !

Am însoțit-o pe Auli la cumpărături, într-o băcănie mică de lîngă casă, unde se găseau de toate, dar la prețuri stupefiante. Ca mîncare a luat un fel de „frankfurteri", cîrnați de dimensiuni aproape impudice ; era cam puțin pentru o masă de oaspeți, dar, necunoscînd obiceiurile, nu puteam să judec. Pe urmă, mergînd acasă și urmărind-o pe Auli în treburile bucătăriei, am observat că n-avea nici pricepere, nici îndemînare, și nici nu se pierdea cu firea cum fac gospodinele noastre cînd le vine cineva în casă. Locuia într-un apartament frumos, dar nu de prima categorie, cu dependințele mai ales cam înghesuite. Eram istovit și aș fi vrut să fiu singur, însă Auli, plină de grijă pentru mine, telefonase din nou la Nokia, lăsînd vorbă ca Pertti, cînd vine, să sune la ea acasă, și acum, pe jumătate năuc de oboseală, așteptam o convorbire pe care nu o doream și de care n-aveam nevoie.

Între timp gazda se agita la bucătărie, după ce mă îmbiase să fac un duș, ceea ce m-ar fi pus pe picioare ; am refuzat, baia era prea mică, aș fi stropit pe jos și mi-aș fi aburit hainele ; nu mă simțeam deloc ca la mine acasă. Între timp a venit și fata, fuga-fuguța, îmbujorată, și mama, care curăța cartofi, a pus-o să deretice puțin prin casă. Erau numai ele, stăpînul

casei şi restul familiei petreceau cîteva zile la o casă de vacanţă.

Fata a apucat de coadă un aspirator şi a început să se plimbe cu el prin odăi, cu totul la întîmplare, mişcîndu-l ca pe o coasă, fără nici un efect în afară de zgomot. Pe urmă s-a plictisit, l-a lăsat pe jos în mijlocul sufrageriei şi s-a dus la bucătărie, s-o ajute pe maică-sa. Stăteau amîndouă aplecate peste o tigaie încinsă şi învîrteau cîrnaţii, apucîndu-i cu furculiţa, una de-un cap, cealaltă de altul. Oaspeţii puteau să vină oricînd de aici înainte. Aş fi vrut să le ajut, să strîng măcar aspiratorul, cînd s-a auzit soneria telefonului. Am vorbit cu Pertti într-o germană cu atît mai dificilă cu cît nici el nu o ştia prea bine, dar ne-am înţeles, şi a rămas să vină a doua zi la Helsinki, să-l aştept la hotel pe la ora zece şi jumătate. Ca şi Auli, un asemenea om pe care nu-l văzusem niciodată şi venea de la două sute de kilometri pentru mine, ar fi vindecat pe mulţi de mizantropie. Nu puteam să-l împiedic, însă osteneala lui mi se părea o zădărnicie puţin enervantă, fiindcă nu aveam de gînd să mă opresc pe malul unui lac din Finlanda şi să scriu o carte.

Îndată ce-am închis telefonul, mi-am luat rămas bun de la gazde. Cu planul oraşului în mînă, a fost imposibil ca Auli să-mi arate drumul pe unde venisem. Poate era cu gîndul la cîrnaţi, să nu se ardă, sau se temea că au să sune oaspeţii şi ea n-o să fie gata. Dar, chiar dacă nu ştia să citească o hartă şi umbla ca împiedecată prin bucătărie, nu puteam să uit cu ce bunătate se ocupase de mine, scoţîndu-mă dintr-o încurcătură pe care o socoteam catastrofală. Ducă-se naibii şi cîrnaţii, şi aspiratorul ; oamenii se judecă după alte merite !

Pentru oaspeţi, Auli mai luase de la băcănie vreo cinci sticle de vin, cu un preţ atît de mare, că nu-mi încăpea în minte. Speram să le poată scoate dopul fără să le spargă.

Eram ameţit şi mă apuca groaza la gîndul că am să orbecăi prin cartiere necunoscute, după ce orbecăisem destul toată ziua, de la Leningrad pînă la Poşta Centrală din Helsinki, unde urmase

altă orbecăială. Se însera, soarele coborîse pînă deasupra caselor, dar nu mai ţin minte dacă îl aveam în parbriz, sau în spate, aşa că nu ştiu unde m-a dus Auli, în estul sau în vestul oraşului. Nu mai aveam puterea să întreb pe nimeni, mergeam drept înainte, inert, fără să recunosc locurile, pînă ce m-am pomenit cu gara în dreapta. Nu ştiu cum. Aşa a fost totdeauna, aşa are să fie şi mai departe. Însemna că aveam dreptul şi la drum şi la viaţă.

11

M-am trezit în zori în camera studenţească de la etajul al treilea. Erau două paturi, două scaune, două rafturi pentru cărţi, şi două mese de lucru sub fereastra largă de trei metri. Jos, într-o curte spaţioasă, cu marcaje, vedeam maşina, a cărei culoare caldă şi luminoasă suplinea puţin soarele, ascuns după nori sau în ceaţă. Venirea lui Pertti, anunţată la zece şi jumătate îmi fragmenta dimineaţa ; am ieşit totuşi să recunosc împrejurimile, cu planul oraşului în mînă şi cu grija să nu întîrzii la întîlnire. Începeam să simt bucuria mersului cu piciorul pe străzi unde nu mai fusesem niciodată dar care mi se păreau cunoscute, fiindcă aveam sub ochi reprezentarea lor grafică, ajunsă, prin exerciţiu, atît de vorbitoare şi sugestivă că realitatea de care luam cunoştinţă nu mai putea să mă ducă la nici o surpriză, şi cu atît mai puţin la derută. Am început această şcoală de mult, la Florenţa şi am continuat-o ori de cîte ori am avut un plan bun în mînă, pînă ce-am ajuns la Londra, unde cred eu că mi-am luat certificatul de calfă, după un examen care a însemnat nu doar satisfacţie, ci a mers pînă la voluptate.

Simţeam născîndu-se din nou în mine vechea bucurie, pe măsură ce mă îndepărtam de hotel, confruntînd strada cu planul şi bucurîndu-mă că puteau fi atît de identice. Dar la aceasta se adăuga o confruntare mai adîncită, derivată din prima şi paralelă cu ea, prin punerea faţă în faţă a realităţii înregistrate pe cale obiectivă, cu informaţiile din şcoală şi cu intuiţiile îndepărtate. Tot ce vedeam sau simţeam în atmosferă mi se părea conform cu imaginea veche pe care o aveam despre această lume, iar cînd se întîmpla altfel şi apărea o dată neprevăzută, sau se năştea un sentiment necunoscut înainte, voluptatea creştea şi mai mult prin ceea ce devenea aventură. Din păcate trebuia să ţin seamă de scurgerea timpului şi-mi era necaz să-mi tai independenţa în două.

Întorcîndu-mă la hotel cu o jumătate de oră mai devreme, dintr-o prudenţă excesivă, dar incurabilă, băiatul de la recepţie m-a anunţat că domnul Pertti Halmari telefonase de la Nokia, amînîndu-şi sosirea cu două ore. Am pornit din nou, în alte direcţii, ca să-mi fructific noua independenţă. După cartierul tumultuos din jurul gării centrale, al poştei şi băncilor, cu caracterele lui citadine destul de standardizate, deşi luminoase, elegante, confortabile şi chiar cu o mică gingăşie, ca să nu uit muzica semafoarelor, descopeream o suită de parcuri, a căror vegetaţie proaspătă acoperea casele. Întreg oraşul mi-a lăsat impresia unui parc, deşi am cunoscut şi nu pot să uit vînzoleala altor cartiere, aglomerate şi trepidante. Dar şi acolo, nu ştiu cum, am avut tot timpul impresia că e destul să fac o sută de paşi într-o parte, pe o alee imaginată, ca să mă pomenesc într-un crîng de pini şi mesteceni, sau pe malul unui lac albastru, cu raţe sălbatice.

Am văzut scris într-o carte cu ilustraţii că spre a face harta Finlandei, nimic nu-i mai uşor decît să moi pensula în culoare ultramarină şi să stropeşti cu ea o hîrtie. Deşi Helsinki e un oraş cu construcţii urbane, multe monumentale, reprezentarea lui cea mai bună pentru mine este ceea ce ar rămîne pe hîrtie, după ce aş stropi-o cu pensula, la culoarea ultramarin

adăugînd verdele de pădure, ca să estompez cu ele caroiajul bulevardelor, străzilor şi aleilor.

Treceam prin faţa unei prăvălii cu fructe, făcută numai din geamuri, cînd soarele a ieşit din nori sau din ceaţă şi o rază a lui a căzut pe o căpiţă de banane, expusă afară, făcînd-o să palpite cu voluptate. După portocala pe care mi-o dăduse Lev, nu mai mîncasem alte fructe, şi nici nu mai văzusem decît căpşunile de la Leningrad. Bananele nu sînt pentru mine prima ispită vegetală, înainte rămîne loc pentru altele, printre ele ananasul şi strugurele. Dar acum, pe lîngă amintirea gustului lor şi aromei, poate prea puternică, părînd puţin falsificată, culoarea, strălucind în soare, fără umbră sau pată, mă îmbolnăvea de ispită, mai ales după ce de mult timp aproape că uitasem de ele. Din tot ce-i de mîncare, oricît mi-ar plăcea unele, nu sînt lacom decît cu fructele, ceea ce am mărturisit şi altădată. Astfel am ales cel mai mare şi mai frumos ciorchine de banane şi l-am pus pe cîntarul de alături. Îndată pe cadran s-au iscat nişte fulgere albastre, din care într-o secundă s-au născut cifre — greutatea şi preţul. Am citit şi am plătit, fără cuvinte.

N-am să spun că născocirea aceasta electronică nu mi-a plăcut şi n-am socotit-o folositoare, economisind vorba şi timpul omului. Dar atunci mi-am adus aminte cu nostalgie de abacul rusesc, al cărui ţăcănit îl mai auzeam în ureche, străvechea şi ingenioasa maşină de calcul, cunoscută şi din literatură, unde aduce o puternică şi indispensabilă culoare locală. Am avut şi eu un asemenea instrument de calcul, în şcoala primară. Nu m-am lipit de el, ci mi-a fost mai uşor să fac adunarea pe degete. Pe cînd în Rusia, moşierii, arendaşii, contabilii, vătafii o foloseau cu virtuozitate încă din secolul celălalt, dacă nu cumva mai dinainte. Dar chiar în zilele noastre am văzut cu ochii mei, în trecerea mea pe acolo, vînzători de prăvălie făcînd calcule cu o viteză atît de mare că am rămas mut de admiraţie şi uimire. Ar fi păcat ca ţăcănitul acesta sugestiv, pe care l-am

auzit adesea de după o uşă sau pe o fereastră deschisă, să rămînă doar o amintire. Abacul ar trebui conservat ca un monument istoric.

●

M-am întors la hotel şi în aşteptarea lui Pertti am început să fac planuri financiare. Acum ştiam preţul vieţii, aflasem chiar cît costă bananele, necrezut de ieftin faţă de celelalte ; mai trebuia să aflu preţul benzinei. Estimîndu-l şi pe acesta, apoi proiectînd cheltuiala unei zile peste durata presupusă a călătoriei, mi-am dat seama că o pot duce pînă la capăt, de unde, în ajun, văzînd ce scumpe erau toate, mă gîndisem că va trebui să aleg un itinerar mai scurt şi mai ieftin. Mă simţeam ca un ministru de finanţe care izbuteşte să scape de la faliment economia ţării. Pe urmă mă cuprindea îndoiala, poate greşeam o cifră sau omiteam alta, le luam de la capăt, cîntărindu-le meticulos, le adunam de sus în jos şi de jos în sus a doua oară, căci încă n-aveam calculatorul electronic. După ce rezultatul apărea indubitabil, începeam să mă îndoiesc de obiectivitatea mea, poate eram prea optimist datorită cafelei pe care o băusem şi care îmi dă de obicei puţină euforie, o căldură molcomă în suflet, calmă şi prelungă, mai bună decît o euforie dezlănţuită, uşor să se transforme în depresiune.

Asupra acestor gînduri m-a surprins venirea lui Pertti Halmari. Întîlnirea cu un om pe care îl vezi prima dată pune în funcţiune un complicat şi dificil aparat de recepţie ; resorturile lui, multiple, sînt incontrolabile, de-aceea rămîne teama ca rezultatul să nu fie o greşeală. Un om nu poate fi depistat după date fixe, pe care să le pui într-o formulă universală. Firea lui trebuie găsită prin tatonări, prin interpolări, cum se găseşte un ton pe o coardă de vioară. Cu pianul e simplu : apeşi pe o clapă şi se aude un sunet, care nu poate fi decît precis şi corect, atît timp cît instrumentul nu se dezacordează. Dacă ar fi la fel şi cu oamenii, ce repede le-am pune etichetele !

Între un ton şi altul, din muzică, se cunosc şapte *come,* sub diviziuni infime şi mai mult teoretice, fiindcă diferenţa de la una la alta n-o pot sesiza decît urechile exersate. Că sînt oameni care cîntă fals, îi priveşte. Cine însă ascultă cu un auz rafinat, nu suportă. Pe coarda de vioară, între un ton şi altul, degetul alunecă, să zicem, un centimetru ; cifra e variabilă, micşorîndu-se progresiv şi sistematic, de la tonurile joase la cele înalte. Degetul alunecînd în acel centimetru prezumtiv, sunetul trece prin toate şapte comele teoretice ; dar nimeni nu mă poate împiedica de a gîndi că între ele există alte trepte, o infinitate. Aşa cred eu că sînt firile oamenilor, infinite şi indefinite. Apucă-te să le cauţi !

Pertti, primul finlandez pe care îl cunoşteam în viaţa mea, nepunînd-o la socoteală pe Auli, mi-a apărut sub o înfăţişare neprevăzută, dezminţind ceea ce îmi închipuisem şi în parte ştiusem despre tipul lumilor nordice. Era un bărbat viguros, bine clădit, în plină şi vie maturitate, mai degrabă brun. deloc palid, cu o faţă care, nu ştiu de ce, mi se părea păroasă, deşi era bărbierit proaspăt. După doi ani de la întîlnirea aceea, nu ştiu mai bine decît atunci din ce lume părea să vină, mai de grabă din una sudică, şi s-ar fi explicat prin influenţa conjugală, fiind însurat cu o columbiană, ceea ce înseamnă la fel de bine o spaniolă, prin limbă, temperament şi moravuri. N-a pierdut multă vreme spre a mă pofti la casa lui de vacanţă aproape de Nokia, unde ne-am dat întîlnire pentru a doua zi, vineri seara, cînd se sfîrşeşte săptămîna de lucru. Abia după ce mi-a făcut în caietul de drum schiţa locului, ca să-l pot nimeri fără dificultate, am aflat că va avea cîţiva oaspeţi ; nu puteam să mă dau înapoi, dar mă temeam că n-are să-mi placă, şi am rămas cu o nemulţumire, care mi-a umbrit puţin şederea în Helsinki. Ne-am despărţit în zece minute, îmi părea rău că pentru atît făcuse două sute de kilometri şi mai avea de făcut două la întoarcere. În zilele următoare, cînd cred că am descoperit în el un om ingenios, bine organizat şi foarte practic,

m-am gîndit că poate la Helsinki nu venise doar pentru mine, ci profitase de prilej să-și rezolve și alte treburi.

Rămînînd singur, după ce îmi fărîmițasem dimineața, m-am luat la întrecere cu mine însumi ca într-o după-amiază să colind tot orașul. Am izbutit, dar nu mi-a rămas timp nici să scriu o carte poștală, iar seara nu mai știam pe ce lume mă aflu ; nu puteam măcar să-mi notez impresiile esențiale și am lăsat pe a doua zi, cînd le-am înșirat alandala ; nici nu-i posibil să mă folosesc de ele, dar ciudat, cînd deschid foaia de la Helsinki, toate îmi revin în minte, într-o orînduire cursivă, deși le-am înregistrat mai de grabă haotic.

Am întîlnit pe stradă un grup de infirmi care mergeau în șir, unul mai beteag decît altul, orbi, ciungi, schilozi, estropiați de toate felurile, lamentabili bieții de ei în mijlocul unei naturi atît de sănătoase. Am trecut pe alături cu capul în pămînt, cu o sfială rușinată. Nu puteam să mimez o suferință, să mă cocoșez sau să merg strîmb, cu un picior țeapăn ; ar fi fost o batjocură. Dar să mă arăt întreg în fața lor, a acelor dintre ei apți să vadă, cu mobilitatea mea parcă impertinentă, era o jignire pentru tot grupul și pentru fiecare în parte. Imaginea lor m-a urmărit o vreme, sluțind ceva în mine, pînă ce mi-am regăsit locul în raport cu ei și am convenit că nu am a mă plînge de nimic în ceea ce mă privește, iar lor nu eu sînt dator să le port compătimire.

Am întîlnit atîtea interdicții pentru cîini încît mi s-a făcut milă de ei și m-am întrebat dacă municipalitatea nu-i persecută. Pe urmă a trebuit să înțeleg că omul, căruia i se interzic atîtea, are nevoie și el de puțină protecție. În orașe din cele mai civilizate și mai îngrijite, la Copenhaga, bunăoară și apoi la Roterdam, fără să exclud pe altele, am văzut atîtea urme lăsate de cîini că, oricît de dragi mi-ar fi ei, mi s-au părut o pacoste. La început n-am înțeles ce erau acele imagini pictate pe trotuare, un cîine în poziția cînd își face nevoile, tăiat oblic de o linie roșie. Credeam că sînt făcute de copii, în joacă, pînă ce, prin repetarea lor sistematică, organizată, presu-

punînd muncă şi cheltuială, m-am dumirit că desenul, tăiat cu bara roşie, împrumutată din semnalizarea rutieră, ştiută astăzi de toată lumea, era un semn de interzicere. În urma mea aud că lucrurile au mers mai departe : semnul de interzicere dovedindu-se ineficace, oamenii sînt obligaţi să aibă asupra lor un recipient higienic, pentru uzul cîinilor, cînd îi scot la plimbare.

Am ocolit oraşul, din nord unde este stadionul olimpic, înconjurat de parcuri goale, abătîndu-mă spre apus, la malul mării, am trecut prin porturi, pînă la cel mai sudic, apoi m-am întors spre nord pe malul altei mări, căci Helsinki este o peninsulă, înconjurată de ape, şi după multe pauze şi ocoluri am ajuns la casa Preşedintelui, unde mi-am încheiat circuitul, mulţumit de cîte văzusem.

O sală de concerte nouă şi modernă, între peluze, pe bulevardul Mannerheim, mi s-a părut, în mic, un palat al Naţiunilor Unite. Bulevardul din faţă este artera cea mai importantă a oraşului ; numele mareşalului, repetat cu frecvenţă, este ţinut în cea mai mare cinste. Statuia de la Poştă, privită acum pe îndelete şi cu sînge rece, am găsit-o mai prejos de intenţie. Şi calul şi omul sînt ţepeni. Dar poate rigiditatea lor va să fie un simbol pe care nu l-am putut traduce.

Stadionul s-ar putea să fi fost improvizaţie, ca să funcţioneze o singură dată, dar durează. De la Tokio la Melbourne, la Mexico City, prin München, Grenoble, Roma şi nu mai ştiu unde, se păstrează stadioane de pe vremea întrecerilor olimpice ; Atena a rămas în afară şi mică. Munca şi cheltuiala pusă în ele reprezintă probabil mult mai mult decît munca şi cheltuiala pe care o presupune cîştigarea unor medalii. Merită oare lumea de astăzi, atît de turbulentă şi învrăjbită, această încurajare a forţei fizice ? Pînă unde se vor împinge recordurile ? Cît va ajunge omul să sară în înălţime ? Şi cît de jos va rămîne spiritul, dacă pentru el nu se fac stadioane de proporţii olimpice ?

Monumentul lui Sibelius, într-un parc de deasupra mării, reprezintă iarăşi o intenţie măreaţă, şi se cuvenea celui mai

mare compozitor al Finlandei, care nu-i mic nici printre cei mari ai lumii. Aş păcătui faţă de ideile pe care le cinstesc primele, dacă aş spune că monumentul nu trebuia să existe. Îl socotesc însă de o inspiraţie puerilă, într-o realizare greoaie şi agresivă. Pe un pat de stîncă se înalţă un ciorchine gigantic de ţevi verticale, care probabil vor să sugereze tuburile de orgă, fiind vorba de muzică ; de aceea cred că inspiraţia este de o simplitate copilăroasă. Strînse unele în altele, de diametre şi lungimi variabile, tuburile, greoaie, de oţel inoxidabil, cred că mai mult de o sută — n-am stat să le număr — par nişte stalagmite metalice şi nu lasă deloc impresia că ar putea să emită vreun sunet. Decît o orgă, ele sugerează mult mai bine nişte coşuri de uzină, trunchiate şi înghesuite, un coşmar industrial care cîntăreşte vreo douăzeci şi patru de tone, la propriu, şi te aştepţi să scoată foc şi fum în loc de muzică. Un asemenea monument s-ar fi cuvenit unui fabricant de tunuri, unui Krupp nordic, care însă ştiu că nu există nici măcar în Suedia, cu oţelurile ei vestite, şi cu atît mai puţin în Finlanda, ţară de păduri şi de lacuri. Luîndu-mă după fotografii, Sibelius nu are o figură blajină, şi chiar în muzica lui se simte uneori o agresivitate gata să se dezlănţuie ; am socotit că provine dintr-un complex de oprimare ; clima Finlandei este aspră şi istoria ei n-a fost prea blîndă. Dar n-am înţeles de ce artistul care i-a modelat capul şi i l-a pus pe o stîncă vecină cu tuburile, retezat scurt de sub bărbie, încît pare căzut de-a dreptul din ghilotină, a mers atît de departe încît a făcut din el un om dur, în ură cu omenirea ?

La Helsinki stînca este o temelie continuă, apare la tot pasul printre străzi şi în parcuri, de la marginea pînă în mijlocul oraşului. Atît a fost la originea acestor locuri, stîncă şi apă ; pe urmă vîntul a adaos puţin pămînt, a răsărit un copac, cu rădăcinile înfipte în crăpăturile pietrei şi din el s-a născut pădurea. În arhipelagul de la Turku, unde am mers a doua zi, am văzut fiecare din fazele acestui lung proces de formare. Sînt acolo insule cu evoluţia ajunsă la ultima lor treaptă, cu

pămîntul așezat peste pietre și cu vegetația împlinită, încît au putut veni și oamenii, găsind unde să se așeze, și cum să trăiască. De-aici înapoi sînt zeci de trepte și am stat cu ochii nu atît la ultima dintre ele, piatră goală spălată de ape, unde o plantă se va prinde poate după secole. M-am uitat mai mult, în mersul domol al vaporului, la o insuliță unde creștea un arbore, unul singur, într-o izolare rece de piatră. Nu mă miram că ajunsese acolo o rădăcină sau o sămînță, nu mă miram că se prinsese, crescuse și rezistase vîntului și valurilor ci mi se părea de neînțeles că izbutea să trăiască mai departe în această înfricoșătoare singurătate. Cine știe cînd avea să-i răsară alături perechea ! Dar pe urmă, la rădăcina lor avea să se adune pămînt, aruncat de valuri, un firicel la mii de tone de apă, și de-acolo înainte putea să fie mai bine. Am văzut pe rînd insule cu doi, cu trei și cu mai mulți arbori, într-o progresie continuă, pînă ce deveneau pîlcuri, crînguleațe și pe urmă pădure. Iar în insula Vepsă, unde s-a oprit vaporul să coboare lumea, erau și case făcute de oameni, dincolo de arbori.

Am văzut multe case, la Helsinki, așezate de-a dreptul pe stîncă. În multe locuri trotuarul este străpuns de un bloc de piatră ruginită, cu colțurile tocite ; dacă sînt mai mari, strada se taie în miezul lor, cînd nu le ocolește. Unde vezi iarbă, arbori și plante, în parcuri, te poți amăgi, crezînd că pămîntul și-a cîștigat supremația, și-a făcut legile și nu-i rămîne decît să rodească ; la o palmă în jos dai de piatră, iar la zece pași într-o parte și-n alta, răsare cîte o stîncă, înarmată și gata să lupte.

Mi-a plăcut de m-a dus pînă la stare de vrajă, după ce am trecut prin surpriză și prin admirație, biserica Taivallahti, escavată într-un uriaș bloc de piatră. S-a făcut acolo o săpătură circulară, de vreo patruzeci de metri în diametru și după ce s-au completat pereții cu lespezi zidite, unde erau goluri în stîncă, s-a pus un acoperiș deasupra. Cifrele s-ar putea să fie eronate, dar nu m-am ostenit să le caut în vreo enciclopedie, căci am vrut să apară nu o dare de seamă exactă, ci impresia mea, sen-

timentele mele cuprinse de tulburare. Pe lîngă frumuseţea lui luată în sine, pe lîngă stilul neîntîlnit în altă parte şi cu desăvîrşire inimitabil, căci dacă s-ar găsi cineva să încerce ceva asemeni cu siguranţă s-ar zvîrcoli văzduhul şi s-ar rupe catapetesmele, edificiul acesta dovedeşte înainte de toate o deplină eliberare a spiritului, ieşirea lui de sub dogme şi canoane, nu doar ale bisericii, ci şi ale arhitecturii. Pe timpul lui Michelangelo, şi mai tîrziu, şi chiar mult mai tîrziu, pînă deunăzi, constructorul unui astfel de templu creştin ar fi fost condamnat pentru erezie. Şi astăzi, cred că s-ar găsi cardinali la Roma care să se uite la el chiorîş, deşi papii merg în automobil şi cu avionul.

Mi se pare că ţările scandinave au fost printre cele mai habotnice, cu mult înainte de inchiziţie. Au fost habotnice chiar şi în credinţele păgîne, cînd încă nu se creştinaseră. Iar astăzi cred că sînt cele mai eliberate de constrîngerile formale ale religiei, ale ritualului, îngăduindu-şi să pună psalmii vechi ai credinţei în versuri libere şi în metafore. Aşa am simţit intrînd numai o clipă într-o biserică nouă de la Tampere, după ce aceea de la Helsinki mă cîştigase atît că nu-mi închipuiam să fie alta care să-mi dea mai multă emoţie. M-a izbit, cum am deschis uşa, un geam cît tot peretele din faţă, atît de înalt că ajungea pînă la cer şi se contopea cu el, se dizolvau unul în altul şi apoi curgeau împreună pe pămînt, la picioarele credincioşilor. Nu mai era nevoie nici de altar, nici de preoţi. Fără să-mi fi dat seama ce însemna desenul de pe vitrina aceea imensă, cîteva linii, reprezentarea unei idei, nu a unei fiinţe, nu un Crist pe Muntele Măslinilor sau pe cruce, mi s-a părut că pe-acolo venea din cer toată istoria biblică, într-o singură clipă. Am simţit-o ca pe-o săgeată în propria mea inimă necredincioasă. Dar cum n-a izbutit să mă convertească, a trebuit să înţeleg că tulburarea şi cutremurarea mea nu veneau de la Dumnezeu, ci de la artistul care îi făcuse biserica. Iată ce numesc eu eliberarea credinţei.

Pe cît de neizbutită mi s-a părut tehnica modernă folosită la monumentul lui Sibelius, pe atît m-a încîntat ea așa cum e aplicată în biserica Taivallahte de le Helsinki. Peste escavația circulară s-a pus un acoperiș din cele mai grele materiale, dar, datorită proporțiilor pare ușor ca o aripă de avion sau ca o pasăre. El e alcătuit dintr-o cupolă conică, de metal auriu, în șuvițe concentrice, datorită cărora parcă își pierde o parte din masă și capătă caractere aeriene. Piesa aceasta cu diametrul cam jumătate cît întreg acoperișul, se sprijină pe lame de beton, ca niște raze, care îi continuă forma și se descarcă pe zidul cilindric. Iar spațiul dintre ele este sticlă, clară, lăsînd să se vadă cerul.

În locul altarului nu era decît o estradă de piatră sau de marmoră albă și-n fața ei bănci îmbrăcate în pluș roșu ; interiorul acesta semăna mai de grabă cu o sală de conferințe. Se încercau sunetele unui pian, i se căuta locul și am aflat că seara avea să fie un concert de muzică laică, ceva Grieg, mi se pare. Am revenit pe la șase și jumătate, după ce umblasem toată ziua, cred că peste douăzeci de kilometri (la Roterdam și continuînd în aceeași zi la Haga mi-am depășit recordul cu cincizeci la sută). Concertul însă era abia la opt și jumătate și-am renunțat, după ce încercasem să aștept, așezat pe o stîncă aflată alături și mai sus, la înălțimea acoperișului. Oboseala nu mai era o stare pasivă, mă zdrobea, îmi rupea oasele, că nu mai puteam nici să stau, nici să umblu. În schimb străbătusem o bună parte din oraș, destul ca să-l simt domesticit și să nu mă mai sperie. Oricînd ar fi să mă mai aflu acolo, aș nimeri dintr-o dată Poșta Centrală, și toate locurile pe unde am fost prima dată, în afară de insula unde locuia Auli.

Aș mai fi stat încă o zi, îmi plăcea totul, mi se părea că Helsinki era orașul cel mai curat și mai civilizat din cîte văzusem. Toate ale lui păreau bine gîndite, și apoi bine făcute, chiar dacă nu-mi plăcea monumentul lui Sibelius. Nu stabilisem nici

o relație cu oamenii, pe Auli nu mă învrednicisem nici măcar s-o chem la telefon, după o minimă politețe, și fiindcă nu m-am îndurat să-i rezerv două minute, mai tîrziu, poate la Stockholm, am pierdut o jumătate de oră ca să-i trimit o scrisoare de scuze. Dar deși eram străin în oraș, fără prieteni și cunoștințe, nu mă simțeam despărțit de oameni, dimpotrivă, mă atrăgea spre ei un sentiment confortabil, în care, analizîndu-l, am găsit o împletire de mulțumire și admirație. Pentru că neavînd altă bogăție demnă de luat în seamă, decît pădurile, au izbutit să-și facă o viață civilizată și înlesnită. Fiindcă dacă nu-i de lucru, nu stau cu mîinile în sîn, ci se duc să muncească în altă parte, bunăoară în Suedia aristocratică, și bineînțeles că lor le revine ce-i mai greu de făcut și mai ignobil. Îi admir fiindcă în ei nu-i umilință, ci bravură și înțelepciune. Chiar cînd păstrează suedeza ca a doua limbă oficială a țării, impusă în timpul unei ocupații nedrepte, ca tot ce-i ocupație samavolnică, Finlanda nu se socotește umilită, ci eu simt pe fața ei un zîmbet de toleranță senină, fără nici un fel de resentimente.

Că finlandezii sînt un neam de oameni viteji, s-a văzut chiar și în timpul nostru de viață. Că sînt vrednici, se vede. Dar la timp de restrişte au avut și noroc în scurta lor istorie !

Îmi era ciudă pe mine că îmi dădusem o întîlnire atît de fixă cu Pertti și eram nevoit să plec a doua zi. Unde o fi libertatea pe care am pornit s-o caut ? Am fost legat pînă aici de sosiri și plecări la dată fixă, și sînt legat în continuare, pînă la sfîrșitul călătoriei, prin propria mea voință și printr-un plan atît de mult chibzuit și atît de excesiv că trece dincolo de intenție și devine robie. Sînt hotărît să ajung la Capul Nord în ziua de 22 iunie ; mereu confrunt harta cu calendarul, și chibzuiesc în continuare, să nu comit o greșeală. Sînt obligat să ajung la Wilhelmshaven la data anunțată, cu o toleranță de o zi sau două, altfel Wil s-ar putea să fie plecat în concediu, sau să nu se fi întors încă. Trebuie să-mi gospodăresc timpul pe

toată lungimea unui drum de optsprezece mii de kilometri, din care am făcut abia o șesime. Un prieten mă așteaptă la Bruxelles, nu mai devreme de 26 iulie, iar dacă ajung mai tîrziu, îmi rămîn prea puține zile pînă la 1 sau 2 august, cînd m-am înțeles cu Cilly să fiu la Paris, unde și ea mă așteaptă. Aș putea să-i ocolesc pe amîndoi, ca să rămîn stăpîn pe mine însumi, dar așa înseamnă să-mi depopulez lumea, și drumul meu să devină o sălbăticie. Mă voi supune, și în continuare voi fi la Lausanne imediat după 10 august, invitat stăruitor de un om care vrea să traducă una din cărțile mele și îmi va deveni prieten, dar deocamdată îl cunosc doar prin corespondență. În sfîrșit, am o ultimă întîlnire, la Budapesta, la 19 august, spre a nu mai pomeni de întîlnirea pe care o am cu atîta lume și cu mine însumi, acasă.

Am respectat toate datele prevăzute și la urmă am admis că era o biruință, dar numai tehnică. Dacă mă puteam mîndri de silința mea, de precizie, de hotărîre, chiar și de organizarea itinerariului, în schimb mă întrista gîndul că în stînga și în dreapta drumului fuseseră poate privelişti mai frumoase, și se întîmplaseră fapte de care nu aveam să aflu niciodată. Ca să ajung la cunoașterea lumii pe unde umblasem cu eforturi adesea nemărturisite, trebuia să mă întorc la imaginație. Și astfel să admit că brăzdînd Europa în toate direcțiile, nu făcusem mare ispravă. E adevărat că ideea aceasta descurajantă ar putea fi o consolare, pentru ceea ce nu mai am cînd să întreprind, din programul meu de viață. O resping însă și continui să fiu nemulțumit de mine, în vreme ce sînt revoltat pe oamenii care au avut norocul să facă ocolul nu doar al Europei ci al tuturor continentelor, fără eforturi, venindu-le totul de-a gata, și nu au spus cît e lumea de mare decît în kilometri.

●

La un șantier naval am văzut un pachebot în lucru, cu cinci punți peste puntea principală, un bloc cu etaje, lipsit aproape cu totul de caractere marine, un oraș plutitor, atît

de impresionant pe vremuri, impresionant chiar și astăzi, cînd toate au crescut pînă la nemăsurare, orașele și vapoarele. Puțină lume mai călătorește pe mări în zilele noastre ; timpul e mai scump decît altădată, de aceea a biruit avionul. În afară de trasee scurte, în țări inconjurate de ape, cu vaporul se merge mai mult în croazieră. Pachebotul de la Helsinki, și atîtea altele văzute pe mări și prin porturi, cu tonaje care cresc în progresie geometrică, arată cît de dornici sînt oamenii să călătorească. Dar ce văd, ce înțeleg și ce spun altora ? Cînd vreau să știu ceva despre lume, mă întorc la cărți scrise odinioară, la amiralul Byrd, la minunatul navigator Josuah Slocum, la Cook, și mai departe în urmă, la Pigafetta, biograful lui Magellan, pînă la Pitheas, corăbier din antichitate.

Mergînd de-a lungul cheiurilor, am ajuns la casa în care locuiește președintele țării. Nu vreau s-o numesc reședință, fiindcă nu-i decît o casă, curată și simplă, modestă pe lîngă primăria aflată alături. Singurul semn de autoritate sînt sentinelele de la intrare, doi soldați în uniforme kaki de campanie, cu căști și cu puștile în mînă, stînd față în față, atît de neclintiți încît m-am îndoit cîteva clipe că ar fi oameni vii și nu stane de piatră. Puteam să-i privesc bine, de la grilajul de fier pînă la intrarea casei nu era mare distanță și mi-a făcut plăcere să văd în ei perfecțiunea încremenită, căci nici măcar nu clipeau și nu li se simțea respirația. Totul în acest decor sobru, fără a fi sever, fără multe culori, aproape ca o fotografie alb-negru emana statornicie și demnitate. Ce caraghioasă mi s-a părut, pe lîngă această imagine, schimbarea gărzii de la palatul regal din Oslo, ca să nu mai vorbesc de Londra !

Era sărbătoare națională și peste Helsinki flutura drapelul Finlandei.

La biroul de turism, o fată, binevoitoare n-a putut să-mi spună mai nimic despre Laponia. Pe la toate birourile de turism, în toate țările nordice, am întîlnit numai fete, și am so-

cotit că li se potrivește. Cred că nu trebuie să le trieze prea mult, ca să dea peste cele simpatice și arătoase. Am găsit ici-colea și cîte una mai acră, dar de obicei toate știu să zîmbească și cînd ridică ochii te aștepți la o veste bună. Nu-i un obicei al profesiunii, o obligație, care s-ar simți, fiindcă nu poate fi susținută, și îți strepezește sufletul. E o stare de disponibilitate, o discretă distribuție de căldură pentru omul care vine în țara lor friguroasă.

Încercasem și la București să aflu mai multe despre Laponia ; n-a avut cine să-mi spună. Plec numai cu harta și cu ce-am învățat la geografie. Auli mi-a dat informația suplimentară că au să mă prăpădească țînțarii. E o idee care nu-mi intră în minte ; știam că țînțarii bîntuie în ținuturi călduroase și insalubre.

Lipsa de densitate umană se simte și în circulația de pe stradă, care în afară de centru rămîne moderată. Cele mai multe mașini sînt Volvo și Saab, amîndouă fabricate alături, în Suedia, apoi cele japoneze, care le învîng pe toate, deși sînt aduse de departe. Japonia dă și majoritatea motocicletelor, impunătoare nu atît prin număr, cît prin tehnica lor aproape smintită, cu motoare mai mari decît ale multor automobile, cu frîne hidraulice, pe disc, și chiar cu cîte două discuri în față. Dacă îți pui mintea cu ele, cu frînele și cu motoarele, poți ajunge la o sinucidere acrobatică. Le-am întîlnit în multe locuri, dar nu în număr pentru mase, fiindcă nu oricine are nevoie de ele și puțini se încumetă să le conducă ; ele se impun prin caracteristicile lor monstruoase. Dacă vezi una singură într-o zi, o ții minte. Nu știu toate mărcile, fiindcă n-am vrut să mi le bag în cap, nu mă tem totuși că fără informația mea vor rămîne necunoscute : Honda, Suzuki și altele, mai lipsind dintre ele numai Nagasaki și Hiroșima.

12

Ploua uşurel dimineaţa cînd am deschis ochii şi aceasta este ultima imagine pe care am luat-o cu mine de la Helsinki. În amintirea mea însă totul a rămas sub o lumină intensă, ca de serbare. La şapte şi jumătate am ieşit din oraş pe poarta lui vestică, fără nici o dificultate, fiindcă studiasem drumul pe hartă şi îl învăţasem pe dinafară. La o staţie de benzină unde mi-am umplut rezervorul, cu grija să nu se piardă nici o picătură, am privit curajos contorul care vîntura mărcile finlandeze ca pe grăunţe ; după un moment de panică am acceptat realitatea şi m-am adaptat la condiţia locală. La urma urmelor, socotisem totul dinainte, şi dacă ministrul de finanţe din mine nu făcuse vreo greşeală, nu putea să mă aştepte nici o surpriză. Totuşi, fiindcă sub raportul benzinei trecerea de la Leningrad la Helsinki însemna un salt care ar fi făcut să pîrîie nu doar băierele pungii, ci chiar oasele cascadorilor, am adoptat conducerea economică. Mergînd cu trei mii de ture, la cuplul maxim al motorului, echivalent cu vreo nouăzeci de kilometri pe oră, şi ferindu-mă să folosesc frîna fără socoteală, am izbutit să menţin consumul, mai tot timpul drumului, la nouă litri suta de kilometri, ceea ce este de necrezut, cu un motor de două mii de centimetri.

Drumul spre vest, pînă la Turku, vreo sută şaizeci de kilometri, a fost o bucurie care mi-a încîntat dimineaţa, şi mi-a prins bine să mi-o amintesc în partea a doua a zilei, încheiată cu o nelinişte sumbră. Soarele ieşise din nori, curat şi puternic, însă îl aveam în spate, aşa că lumina peisajul din faţa mea fără să mă orbească. Natura în jur era curată, verde, proaspătă, dominată de păduri care mi se păreau tinere şi cam fragile, datorită poate mestecenilor îndantelaţi printre conifere. În luminişuri se vedeau culturi îngrijite, ca peluzele de la Londra, foarte verzi şi sănătoase, dar dacă era grîu, cum puteam pre-

supune, mi se păreau cam întîrziate, şi mă întrebam cînd mai aveau timp să se coacă. M-am gîndit adesea la ele în timpul drumului, aş fi vrut să mă întorc pe acolo cînd ar fi fost gata de seceră. După vreo patruzeci de kilometri de autostradă, şoseaua redusă la dimensiuni obişnuite nu mi s-a părut mai puţin îmbietoare, cu circulaţia ei moderată, şi mai ales foarte calmă. M-a surprins că în plină lumină a zilei, cu soarele pe cer şi cu atmosfera limpede, automobilele mergeau cu farurile aprinse. Am oprit şi am căutat repede într-o carte cu sfaturi privitoare la circulaţie, dar am văzut că vara nu-i obligatoriu să aprinzi farurile ziua-n amiaza mare. Poate oamenii le aprind ca să nu piardă obişnuinţa, dacă nu cumva le-au uitat aşa de peste iarnă.

În nouăzeci de kilometri, cît de la Bucureşti la Cîmpina, n-am pus nici o frînă şi n-am schimbat niciodată vitezele, ca pe o cale aeriană. Aş fi putut crede că într-adevăr mergeam fără atingere cu pămîntul, dacă n-ar fi fost marcajele galbene să-mi arate limitele terestre ale şoselei. Plăcerea de a străbate spaţiul fără nici o violenţă şi nici o crispare, unită cu senzaţia de plutire şi cu farmecul peisajului, au însemnat în această parte a drumului una din cele mai mari mulţumiri pe care mi le-a dat vreodată călătoria cu automobilul, sentimentalizîndu-mă pînă la a-mi simţi ochii umezi. E rău însă că în momente grele asemenea amintiri îşi pierd puterea, par inutile, şi chiar neavenite, şi lasă loc în suflet descurajării, aşa cum avea să mi se întîmple chiar în seara aceleaşi zile.

Turku este unul din oraşele unde am intrat ca la mine acasă, fără nici o clipă de ezitare şi orientîndu-mă fără să întreb pe nimeni. Tot la Florenţa, unde am învăţat multe, mi-am dat seama prima oară ce uşor poţi să te orientezi într-un oraş dacă este tăiat în două de o apă. La fel pot spune, cu corecţia de rigoare, despre marile metropole, primele fiind Parisul şi Londra. Iar în categoria opusă, cel mai concludent exemplu este Milano, fără nici un fluviu sau rîu să-l străbată.

Turku nu-i o metropolă, ci un oraş mic, raportat la scara europeană, care ar intra cu uşurinţă într-unul singur din cartierele noi ale Bucureştilor, şi-ar mai rămîne destul loc disponibil. Planul lui, simplu, îl învăţasem pe dinafară privindu-l o singură dată. N-am avut decît să merg drept înainte, pînă ce am căzut pieziş pe apa Aurei, care-i o magistrală, şi pe deasupra are o numire atît de frumoasă. De-acolo am luat-o în lungul ei, pînă ce am găsit „Lebăda Finlandei", un vas-şcoală cu vele, stînd la ancoră, în faţa unui chei unde oprindu-mă, mi s-a părut că arunc şi eu ancora. Vasul-şcoală a rămas doar un reper, fiindcă mai mult mi-a atras atenţia un pod de beton, din apropiere.

De mult reflectez asupra betonului, cu regretul că nu l-am studiat ştiinţific şi nu-mi rămîne decît observaţia şi intuiţia ca să înţeleg forţa lui fantastică, în continuă creştere, sonoră ca muzica wagneriană şi suplă ca zborul pasărilor. După bolţile grele de piatră, masive, puternice şi poate imperisabile, fiindcă multe se păstrează din antichitate, betonul a îngăduit să se nască pilonul şi grinda care, eliberînd o mare parte din spaţiu, schimbă priveliştea, apoi schimbă modul de viaţă al oamenilor şi într-un fel schimbă chiar istoria vremii noastre. Sigur că principiul bolţii a fost unul din marile cîştiguri ale omenirii, ca focul şi roata. Dar în vreme ce focul şi roata rămîn elemente importante şi indispensabile în mersul lumii înainte, chiar în epoca avionului supersonic, bolta ar putea să dispară, sau să rămînă un decor şi o amintire, înlocuită de beton cu o putere triumfătoare, deşi istoria lui n-a împlinit un secol. Cînd spun beton, mă refer la cel cu armătură metalică ; sper ca oamenii de specialitate să nu mă fi bănuit nici o clipă de ignoranţă ; pentru trebuinţa mea literară, vreau să simplific expresia.

Se spune că a fost născocit întîmplător, de un grădinar care s-a gîndit să consolideze cu o plasă de sîrmă ghivecele

de flori sparte, sau în primejdie să se spargă. Cu sîrmă şi cu metale se repară astăzi pînă şi oasele omului. Mai departe n-a fost greu ; cimentul exista din antichitate, desigur, nu cu formula lui de astăzi. Aud că prima clădire din Bucureşti unde s-a folosit betonul armat, după metoda grădinarului, ridicată la altă scară, a fost hotelul Athéné Palace, în anul 1914. Dar există în jurul nostru clădiri mai vechi, şi nu mai puţin înalte, care n-au beneficiat de această metodă de construcţie, mai simplă şi mai robustă. Le ştiu zidurile din cale afară de groase, plafoanele de lemn, sau în cel mai bun caz cu grinzi de fier şi cu bolţişoare de cărămidă ; asemenea plafoane nu puteau depăşi o anumită deschidere ; pentru mine a rămas un mister cum se menţine în aer plafonul de la Sala Marelui Consiliu, în palatul Dogilor de la Veneţia, o încăpere mai mare decît terenul de fotbal, fără nici un stîlp la mijloc ; poate cu nişte eşafodaje de lemn, ferme superioare, ascunse într-un etaj tehnic cum s-ar numi astăzi, nebănuit de afară ; dar n-am găsit nicăieri nici o confirmare, şi nici o altă explicaţie, încît ar putea să pară miracol.

Am în ochi podul de beton de la Turku, un arc subţire, sprijinit pe cele două maluri ale Aurei, în pupa vasului-şcoală. Am făcut chiar şi-o schiţă, ca să-l ţin minte, numai că imaginea prinsă aşa este săracă şi stîlcită, încît mi-e mai uşor să-l văd cu închipuirea. Ca formă nu este o grindă, ci un arc, cum am spus, deci păstrează în el desenul bolţii, fără să-i ia şi funcţiunea. E o frumuseţe modernă.

Printre lucrurile cele mai frumoase din natură cred că trebuie să punem aripile păsărilor, cu precădere albatrosul, apoi pescăruşul şi rîndunica. Două aripi de pescăruş, sprijinite pe ţărmuri, se împreunează la mijlocul apei, efilîndu-se progresiv, pînă ce în locul unde vîrfurile lor se împreunează par a nu mai avea nici o greutate, şi nici structură materială, ci una de vis sau de vrajă. Deschiderea nu-i prea mare, totuşi

cred că în punctul acela Aura are măcar cincizeci de metri lățime. Iar betonul, arcuit deasupra ei, nu atinge la centru o grosime mai mare de două palme. Dimensiunea aceasta, raportată la lungime, nu mai poate fi luată ca reprezentare a unei materii, și așa podul pare doar urma lăsată în aer de o pasăre care a zburat lin de pe un țărm pe altul.

Cîtva timp mai tîrziu, mergînd spre estul Franței, după Colombey, unde văzusem mormîntul lui de Gaulle, de o modestie zguduitoare, într-un mic cimitir de țară, am ajuns la Chaumont și m-am oprit în fața viaductului, neputînd crede și neputînd înțelege, după ce văzusem, în mic, zborul de pasăre peste Aura, de la Turku. A fost nevoie să se facă o trecere pentru calea ferată, peste o vale largă de peste jumătate de kilometru și adîncă de zeci de metri, o prăpastie. Viaductul se sprijină pe trei rînduri de arce, suprapuse, care pornesc masive din fundul văii și ajung deasupra istovite de propria lor greutate. M-am apropiat și am vrut să trec dincolo, dar după cîțiva pași m-am întors fiindcă îmi venea amețeală ; lucrarea, atît de masivă, mi se părea că se clatină. Un localnic mi-a dat informații, plin de mîndrie, dar nu l-am crezut, mi-a fost mai ușor să-mi închipui că viaductul nu s-a construit punînd una peste alta piatra adusă din altă parte, ci valea a fost de la început închisă de o stîncă gigantică, în care oamenii au cioplit deschiderile celor trei rînduri de arce.

Mai tîrziu, fierul a înlocuit piatra, peste ape și peste prăpăstii ; era o trecere previzibilă, fiindcă repeta succesiunea materialelor folosite de om în epoca preistorică. Dar nu mă pot împăca deloc cu fierul în asemenea construcții, fiindcă e prea puternic și zgîlțîie rău natura, fiindcă n-are însușiri aeriene, oricît de frumos ar fi, luat ca exemplu, podul de la Cerna-Vodă, izbutit printr-o inspirație poetică. Apoi e prea multă casnă omenească în fier, să extragi minereul, să-l topești în furnale, prea mult foc și incandescență, apoi prea mult

scrîşnet, prea mult bombardament şi prea multe-multe mitraliere pentru a bate niturile, ca pe şrapnele şi ca pe gloanţe, spre a lega o piesă de alta. E destul să mă gîndesc la podurile de la Londra care bubuie cînd trec trenurile, de te ia groaza. Betonul armat, apărut pe urmă, în ultima clipă cînd mai putea salva omenirea, a înăbuşit canonada, scrîşnetele şi urletele, aşternînd asupra lumii o pace binevenită şi o linişte plină de muzică. Dacă arcul de peste Aura, cel mai gingaş exemplu, e prea mic spre a înlocui viaductul de la Chaumont şi podurile de peste Tamisa, îmi vin în minte alte poduri care reproduc în tăcere zborul păsărilor, cele de la Stockholm, cu aripile întinse de la o insulă la alta, sau cele din Norvegia, de peste fiorduri.

●

Catedrala, monumentul important al oraşului, de piatră şi cărămidă, tencuită pe dinăuntru, n-avea de ce să mă impresioneze, decît poate prin solitudine. E şi ea un semn al rarefierii umane ; Turku, al treilea din oraşele Finlandei, ca mărime, adăposteşte abia o sută cincizeci de mii de oameni.

Pe o colină din apropiere se păstrează un cartier vechi al oraşului care a ars în 1827, după ce încetase să mai fie capitală. Am sperat tot timpul să nu fie o reconstituire, fiindcă altceva decît vechimea lor nu putea să mă intereseze la acele case înghesuite, pe uliţe înclinate, cu ferestre faţă în faţă, continuînd parcă în şoaptă o conversaţie începută de veacuri, în murmurul stins al unei lumi dispărute. Cartierul, labirintic, s-a amenajat ca muzeu de artizanat, vrînd să arate ce producea lumea aici, ca să trăiască, la începuturile oraşului. Am trecut din atelier în atelier, din locuinţă în locuinţă, sperînd şi de data aceasta ca uneltele, mobilele, obiectele casnice să nu fie reconstituiri meşteşugite, căci n-aveam nevoie să mă instruiesc pe o cale atît de directă, ci să simt o emoţie. Toate meseriile erau reprezentate, cismărie, cojocărie, brutărie, apoi orfevrerie, cea-

sornicărie și tot ce se mai cuvine, nelipsind nici tipografia, cu legătorie. Am să țin minte o cameră de locuit, vetustă, unde nu m-a impresionat mobila veche, cu spațiul ocupat de oameni vii odată, cu pasiuni și păcate, cu deznădejdi și speranțe. Ci mi-au rămas ochii, cu o durere tristă la două pălării de femeie, atîrnate de ușa dulapului, una albă, de mireasă, alta neagră, de doliu. Și cu toate că se păstrau din veacul celălalt, și de mult femeile care le purtaseră erau desăvîrșite în țărînă și purificate în uitare, mi se părea că amîndouă sînt în odaia de-alături, mireasa plîngîndu-și la capul moartei nunta îndoliată.

●

Nu aveam dorința să ajung undeva, anume, ci să văd arhipelagul, cîteva insule, ca să-mi fac o idee. Nefiind altă posibilitate, la ora unu am luat vaporul de călători care mergea în insula Vepsă, și astfel, pe lîngă arhipelag am văzut și locuitorii. Erau oameni veniți după cumpărături, sau care își terminaseră munca, fel de fel de lume, dar mai ales mijlocie și de margine, cu coșuri și cu sacoșe, nici sumbră, nici exuberantă, condusă de o rutină puțin tristă, la jumătatea drumului între oraș și natură. Era explicabil ca pe oameni să nu-i mai intereseze peisajul, nu-i puteam condamna că nici nu se uitau afară, îmi părea rău însă că puteau ajunge la o asemenea nepăsare. Păreau că nu prea au ce-și spune, cei mai mulți stăteau cu bărbia în piept și priveau într-un gol fără adîncime. Și deodată m-am gîndit că natura ciudată unde își duceau ei viața ar fi fost imposibil să nu aibă o înrîurire asupra oricăruia, să-i pună o marcă în suflet. Cu toată indiferența pe care i-o arătau, nici unul nu putea să scape de influența ei continuă, și dacă nu se puteau transforma nici în apă, nici în piatră, fiecare din ei era de fapt o insulă a arhipelagului, netrecută pe hartă dar subînțeleasă.

Se spune că arhipelagul acesta este cel mai frumos din lume ; nu le-am văzut pe toate, am văzut prea puține ca să-mi

fac o părere întemeiată. Sînt însă înclinat să cred că înainte de a fi cel mai frumos, este fără asemuire ; datorită caracterelor inimitabile, incertitudinii care stă la baza alcătuirii lui geografice. Este el o mare semănată cu insule de piatră, sau un uscat semănat cu ape interioare ? Unde o fi cu adevărat coasta Finlandei : la ultimele insule, cînd te apropii de uscat, sau la ultimele lacuri cînd te apropii de mare ? Navigația printre insule mi-a amintit ceva din Delta Dunării, prin multitudinea canalelor, și am regretat că urmam un itinerar stabilit, cînd în jur se deschideau atîtea drumuri. Și pe deasupra, oricît ar fi fost ele de împădurite, insulele își păstrau severitatea de piatră, atît de rece pe lîngă pămîntul dospit dintre canalele Dunării, cu vegetația într-o fecundare continuă, că pare lubrică. Arborii răzleți de pe insule, înainte de a deveni păduri, unde germinația se face în sfîrșit pe căile cunoscute, polenizarea, fecundarea sămînții, mi s-au părut niște făpturi asexuate și chinuite, dezmoșteniții unei naturi puritane.

În mersul vaporului insulele răsăreau în față și apuneau în spate, într-o mișcare constantă, ca a stelelor pe bolta cerească, dar atît de accelerată că își terminau orbita în cîteva minute, ca să răsară încă odată.

Am avut, într-adevăr, senzația unei călătorii cosmice, cum poate fiecare din cei care mergeau cu mine o avusese odată. Cînd am ajuns în insula Vepsä, la un debarcader sărac și au început să coboare, m-am mirat că nu se opriseră pe drum, ca să-și ia locul lor de insule în mijlocul apei.

O potecă strecurată printre arbori i-a absorbit în cîteva clipe ; aș fi mers pe urma lor, să văd unde se duc, dar nu știam ce se întîmplă cu vaporul, cît de repede pleacă și nimeni nu vorbea o limbă, să ne înțelegem. Sigur că erau case, după perdeaua de arbori, o localitate, fie și un cătun din cele mai oropsite ; puteam să mi-l închipui dar nu-i totuna, și am rămas nemulțumit lîngă scara vaporului.

În insule, ca și pe malul lacurilor, casele stau de obicei ascunse în vegetație ; dacă or fi excepții, n-am luat cunoștință

de ele. E un obicei, poate o obligaţie, ca să nu se denatureze priveliştea. Nicăieri în Finlanda, n-am descoperit o casă ieşită din pădure, la marginea apei. Acum mă gîndesc că poate în interior erau cu sutele şi cu miile, în jurul lor poate mişunau oameni, şi eu credeam că merg printr-o ţară pustie. Şi casa lui Pertti, unde am ajuns seara, era ascunsă în pădure, neputînd fi văzută nici de pe drum, nici de pe apă.

Echipajul, nu mai mult de trei oameni, coborîseră şi ei, şi cum nu-i vedeam pe nicăieri, am avut un moment de nelinişte, gîndindu-mă că poate nu eram informat bine, că poate vaporul rămînea acolo peste noapte, sau rămînea pentru totdeauna, devenind şi el o insulă, împreună cu oamenii pe care-i adusese. Chiar dacă socoteam că n-ar fi posibil, mi-a fost teamă să nu le împărtăşesc soarta, fără să am măcar vocaţia insulară. Mi-a venit inima la loc cînd echipajul s-a întors şi abia atunci, cînd am plecat şi m-am uitat înapoi spre coastă mi-am dat seama cu adevărat că îmi fusese frică.

La întoarcere am privit insulele derulîndu-se invers, completîndu-şi imaginea, fără să-şi poată însă preciza raportul între ele şi apă. Era acolo o îngrămădire de insule, sau o îngrămădire de lacuri ?

Pentru a intra pe micul fluviu Aura, de unde plecasem, am luat portul în lung, trecînd printre vapoare, şi datorită tehnicii lor, structurii metalice, arhitecturii, deplasamentului înscris pe bordaje, şi tuturor detaliilor, bine ştiute, îmi regăseam vechi cunoştinţe şi ele îmi certificau apartenenţa la lumea terestră care le construise ; nu pierdusem nimic din mine în mijlocul arhipelagului, şi puteam să-mi reiau sigur drumul pe uscat, cu maşina. Parcă pentru a-mi ajuta să mă rup mai repede din ceea ce fusese puţin o vrajă, vapoarele nu erau toate frumoase, iar cele complet descărcate, ieşite mult şi nefiresc din apă, lăsau să li se vadă etrava cu bulb, o formă modernă care înlesneşte alunecarea prin apă dar mă sperie ca o torpilă pe cale să fie lansată.

13

Aveam de mers vreo optzeci de kilometri, urmînd o şosea pusă de Pertti pe hartă, alta decît cea prevăzută, ca să ajung la Lampäälä (să pronunţe fiecare cum poate) unde se află casa lui de vacanţă. Cu schiţa făcută tot de el în caiet, s-ar fi părut că nu voi avea nici o dificultate să-i nimeresc poarta. De la un loc înainte trebuia să mă ţin mereu în stînga unei căi ferate, pînă în apropiere de un canal mare, cu taluzurile de beton ; de-acolo s-o iau pe un drumeag la stînga şi să mai merg cinci sute de metri. Ca să găsesc şi mai sigur casa, n-aveam decît să întreb de un vecin, şeful poliţiei din Lampäälä, persoană cunoscută, desigur, care pe deasupra mai era şi văr cu Pertti, ceea ce socoteam că îmi va asigura toată bunăvoinţa. Pertti însă mi-a atras atenţia să-l iau doar ca reper, şi să nu aştept altceva de la dînsul, deoarece mai mult ca sigur îl voi găsi în stare de ebrietate.

Nu l-am găsit deloc, după ce am ajuns cu multă cazna. L-am văzut abia a doua zi, jovial şi roşu la faţă. Iar cum am ajuns acolo nu înţeleg prea bine. Ştiu că am urmat credincios calea ferată, am descoperit canalul, dar abia după ce îl traversasem, pe un pod care îl ascundea atît de bine încît n-aş fi putut să-l văd decît dacă mergeam pe balustradă. M-am întors, pînă ce dincolo de el am întîlnit un drumeag, la dreapta, care bineînţeles era în stînga la prima mea trecere. Pertti nu prevăzuse cotiturile, dar nici n-am ţinut seama de ele, ci m-am tot uitat la contorul kilometrajului, să număr cinci sute de metri. Drumeagul era pustiu, îngust şi năpădit de pădure. Ramurile mestecenilor intrau pe fereastră, mîngîindu-mi obrazul, însă nu simţeam poezia acestor clipe, încă neîntîlnite, ci mă temeam să nu mă rătăcesc în pădure. După opt sute de metri, nevăzîndu-se nici o casă, nici urmă de viaţă omenească, am

întors anevoie, între doi arbori, băgînd în tufișuri cînd botul mașinii, cînd spatele, și după alte lungi mîngîieri ale ramurilor de mesteacăn am ajuns în șoseaua de unde plecasem, în apropierea canalului. Toate erau întocmai cum mi le desenase Pertti.

Aveam încă timp înainte, sosisem mai devreme, din teama obișnuită de a nu fi în întîrziere. Venea seara numai după ceasornic, altfel știam că n-o să se întunece decît după cîteva ore. Nu mă grăbea nimic cu alte cuvinte, nu mă pîndea nici o primejdie, dar îmi era necaz pe mine, mă socoteam de două ori nevolnic, că dădusem curs unei invitații care nu era altceva decît semnul unei politeți reciproce, și mai nevolnic că nu nimeream casa. M-am așezat la capul podului, care era, cum se spune la război, un loc obligat de trecere, și-am așteptat mult timp pînă să apară o mașină, cu farurile aprinse, ceea ce nu putea să-mi intre în obșnuință. Știu că farurile aprinse ziua, pe lumină, îmi semnalează sau o primejdie, sau o înmormîntare.

N-a fost nevoie să barez drumul, mașina a oprit lîngă mine ; înțelegînd că sînt în încurcătură, un tînăr, aflat la volan, a lăsat geamul în jos, iar eu, fără cuvinte, i-am întins cartea de vizită a lui Pertti, cu două adrese, la Nokia și Lampäälä. Dar tînărul acela era un trecător, cum să descifreze adresele tainice, dintr-o pădure unde nu mai fusese niciodată ? Așteptam să mă abandoneze și-i dădeam dreptate, hotărît să aștept pînă ce va veni un localnic, deși șoseaua rămînea goală, nelăsînd mari speranțe.

De aici înainte nu mai știu cum a fost, decît că tînărul nu m-a lăsat în părăsire. Unde s-a dus, pe cine a întrebat nu-mi aduc aminte, căzusem într-o stare de indiferență bolnavă. Dar nu, n-a plecat nicăieri, ci cred că tot privind cartea de vizită și desenul făcut de Pertti în caietul meu de drum, a avut o revelație, și m-a luat cu el, pe drumul cotit unde fusesem și eu mai înainte. Iarăși m-au mîngîiat pe obraz ramurile de mesteacăn, totul a fost ca prima dată, am trecut prin aceeași pustietate misterioasă, numai că n-am mai numărat sutele de metri,

și nu știu cît mersesem, cînd m-am pomenit în poarta lui Pertti, ascunsă de arbori, vecină cu poarta vărului, șeful poliției. Abia după ce m-am dat jos și le-am privit de aproape, am înțeles că mai înainte putusem să trec prin fața lor, și să nu le văd, cum stăteau ascunse în umbră și între tufișuri. Care din două era a lui Pertti, nu se înțelegea din schiță, și alte porți nu se vedeau pe aproape. M-am uitat pe deasupra, am descoperit casele, împresurate de arbori, pustii și parcă părăsite. Mi-a venit să rîd, observînd că Pertti îmi lăsase pe schiță și numărul de telefon al polițistului ! Ca și cînd în pădure ar fi fost telefoane publice, de unde să-l chem ca să mă lămurească ! Am luat un pietroi de jos și am început să bat pe rînd în amîndouă porțile, care scoteau sunete diferite. Mai era aproape un ceas pînă la șapte, cînd aveam întîlnire, și nu mă mira că Pertti încă nu sosise, deși sperasem că are să se grăbească, fie numai ca să întîmpine un oaspete în cazul cînd acesta, străin și de drum, și de obiceiuri, derutat de distanțe, ar fi venit mai devreme.

La casa din stînga s-a deschis o ușă, în sfîrșit, după ce bătusem în poartă de mă durea mîna ; dar nu era polițistul, ci o femeie răgușită. Întrebînd-o de Pertti, mi-a arătat casa cealaltă, și s-a dus înăuntru. Poarta era descuiată, de fapt nici n-avea încuietoare, am dat-o în lături și-am intrat în curte, care era continuarea pădurii. Am băgat anevoie mașina între un pin și un mesteacăn, cu trunchiuri groase, apoi am făcut înconjurul casei, cu inima strînsă, fiindcă mi se părea cam sinistră. Cum își închipuise Will că aș fi putut sta aici ca să scriu o carte ?

N-am îndrăznit să încerc ușile, poate erau tot descuiate, ca poarta, înăuntru însă nu se simțea nici o viață, ferestrele, în umbra copacilor și a amurgului păreau înghețate și vinete. Era o casă de lemn, un „chalet", cu o verandă în partea opusă porții pe unde intrasem, deasupra terenului care cobora cam abrupt, odată cu pădurea, spre o pînză de apă, și ea parcă înghețată și

vînătă, pe jumătate ascunsă de ramuri. Am coborît rîpa și aproape de malul apei, care se pierdea departe, conturată de pădure, am dat peste o cabană, făcută din trunchiuri de pin, o căsuță cu ferestre mici, cu acoperișul în două pante, cu un horn înalt de cărămidă netencuită. Alături era o stivă mare de lemne tăiate, de băgat în sobă, pin și mesteacăn, care după grosime se vedea că fuseseră copaci înalți și mîndri, de mi se rupea inima. Am înțeles ce era acolo, n-ar fi fost greu să se înțeleagă, și-apoi o confirma un fel de diplomă pusă pe ușă, cu număr de ordine și pecete, cu textul în finlandeză și în engleză, atestînd că sauna domnului Pertti Halmari corespundea normelor naționale. Nu se simțea nici o mișcare în jur, nu trecea nici măcar o pasăre în zbor, și de pe lacul fără țărmuri, cu pădurea crescută de-a dreptul din apă, venea o tristețe de moarte.

Nici astăzi, cînd am dreptul să fac haz de aventura mea caraghioasă, nu pot să mi-o aduc aminte fără să simt gheață pe șira spinării. Eram atît de prostit, că nu-mi înțelegeam nici stupiditatea, nici deznădejdea. A trecut o jumătate de oră nefericită pînă să aud mașina lui Pertti, dar nici orele care au urmat n-au fost mai frumoase. Am urcat rîpa și privind acoperișul casei, care adăpostea o mansardă, n-am văzut nici un horn, deci înăuntru nu putea să fie nici sobă. Nimic nu putea să fie mai rău, la ora de seară cînd venea frigul, aducînd după el întunericul. Ce sperasem să găsesc aici, de mă aventurasem ? Ce speram să găsesc mai departe, unde singurul meu însoțitor rămînea mașina, și singurul îndrumător harta ? Mă simțeam obidit ca un cîine dat afară din casă, în ploaie ori în zăpadă. M-aș fi mulțumit pentru noaptea aceea chiar și cu un culcuș de cîine, numai să aibă căldură.

Pertti venise singur, cu fața mai țepoasă parcă decît prima dată, și văzîndu-l așa mă întrebam ce punea la cale în casa aceea pustie ? Unde erau prietenii ? Și unde mîncarea ? Îmi trecuse de mult ora de masă dar nu-mi trecuse și foamea. Trebuia să mă întorc la salamul de Sibiu și la stixuri ?

Acum, dacă gazda venise și constatase prezența mea acolo, aș fi putut să mă scuz, invocînd un motiv chiar neplauzibil, căci tot nu i-l puteam traduce cu toate nuanțele, și să plec imediat mai departe. Am și avut acest gînd, cîteva clipe, pînă ce curiozitatea din mine a învins, și m-am hotărît să rămîn ca să văd ce are să se întîmple. Acceptam riscul, oricare ar fi fost el, socotind, rezonabil, că în nici un caz n-ar putea fi vorba de o crimă.

Pertti în acest timp, cu o alură cam primitivă, de parcă devenise un om al pădurii, descărca din mașină tăvi cu sandviciuri și lăzi cu sticle de bere. L-am urmat înăuntru, într-o odaie mare, cu ferestrele asupra lacului, rece ca după o iarnă geroasă, ceea ce era realitatea însăși și nu o imagine. Mai tîrziu gazda a aprins o lampă, sau o lumînare ; pînă atunci n-a fost altă lumină decît cea de afară, a crepusculului vînăt, căci se înnorase și stătea să plouă. Tot încercam să-l întreb pe Pertti, ce soartă îmi pregătea, și în primul rînd cînd avea să-mi ofere un sandvici. Eram cu haina de drum pe mine și cu mănușile pe mîini, cum coborîsem din mașină. Nu-mi venea să mă așez nicăieri și nici nu îndrăzneam să mă dezbrac, de teamă că mi-ar îngheța spinarea, dar cu haina pe tine nu te poți simți ca într-o casă de oameni. Am întrebat unde aș putea să mă spăl pe mîini, ca să-mi încep într-un fel viața.

— La saună ! mi-a răspuns Pertti.

Am mers împreună, să facă focul.

— Acum au să vină și prietenii, mi-a mai spus el, pe cînd căra lemne înăuntru.

Era, în sfîrșit, o saună finlandeză, autentică, după cele fanteziste și denaturate care au umplut lumea. O saună adevărată trebuie să fie în pădure și pe malul lacului. Să culegi ramuri de mesteacăn, să faci măturici din ele, să-ți biciuiești pielea încinsă, pînă dă afară toate toxinele și se înroșește, cuprinsă de o sfîrșeală fierbinte. Iar pe urmă, cînd plăcerea ajunge pînă la frică, să te repezi afară și să te arunci în apa rece a

lacului. Iarna să faci o copcă în gheață, să te scufunzi în ea ca într-o cristelniță păgînă, ca oamenii preistorici.

Îngenuncheat în fața sobei, suflînd în foc să se aprindă, cu fața afumată părînd și mai țepoasă, Pertti semăna cu un om preistoric.

În afară de un pridvor și de un vestibul, sauna finlandeză are două camere, de dimensiuni potrivite cu numărul de oameni cărora le este destinată. Nu, nu-i adevărat că ar fi un loc de destrăbălare. La saunele publice bărbații nu se amestecă niciodată cu femeile. La ei acasă nimeni nu poate să le interzică, după cum nu se interzice bărbatului să doarmă împreună cu nevasta. Și-apoi să mai spun ceva : dacă nu-i o mistificare frivolă, cum poate să existe pe undeva, cum există și cinematografe pornografice și magazine cu obiecte impudice, dacă temperatura înăuntru nu-i o amabilitate ci atinge eroic o sută de grade Celsius, cînd trupul omului se dezagreghează de năduşeală și nu lipsește mult să-i năduşească și mintea și sufletul, apoi atunci cred eu că orice idee lubrică dispare, chiar și din capul libertinilor.

În prima încăpere, unde acum Pertti făcea focul, erau bănci, scaune, cuiere, toate de lemn alb, nevopsit, cu miros de pădure. În cuiere atîrnau prosoape și halate de baie. După ce focul s-a aprins, gazda a urcat rîpa și s-a întors cu două coșuri, unul cu merinde, altul cu sticle de bere. Dar nu erau sandvișurile pe care le înșirase pe masa din casă, ci cîrnați de dimensiuni neobișnuite, cum văzusem la Auli. Ea însă îi oferea oaspeților în chip nelegitim, fiind cîrnați anume pentru saună, cum se și numesc dealtfel. Pertti i-a pus grămadă pe masă, apoi în jurul lor a aranjat farfurii, tacîmuri și pahare, totul de material plastic. Focul duduia în sobă, încălzind un cuptor de tablă, aflat în odaia alăturată și făcînd să se încingă pietroaiele puse deasupra, cam cîte încap într-o roabă. Acolo n-am intrat, nu-mi ardea de saună, am văzut abia a doua zi, cînd aveam o dispoziție mai bună.

Trecea timpul fără să se întunece de-a binelea ; să nu fi fost nori de ploaie aş fi crezut că încă era ziuă. În această lumină puţin plumburie, am văzut o şalupă micuţă, albă şi frumoasă venind pe lac, cu viteză mică, de nici nu i se auzea motorul. Un om a coborît pe debarcader, în timp ce sus se auzea motorul unui automobil care intra în curte. Erau primii oaspeţi ; curînd au mai venit doi, unul pe apă, altul pe dincolo. Pertti le-a spus ceva despre mine, mie ceva despre ei. Erau prietenii lui, se întîlneau vineri seara, mîncau sandviciurile, sus în casă, beau berea mai mult pe tăcute, dar uite că oamenii simt nevoia să fie împreună, chiar dacă n-au ce-şi spune. Pe urmă coborau la saună, năduşeau, se biciuiau cu măturici de mesteacăn, se aruncau în apa lacului, făcînd să se legene şalupele, îşi puneau halatele, Pertti frigea cîrnaţii pe jeratic, îi mîncau, beau berea, pe urmă plecau acasă, unii pe drum, alţii pe apă, şi uite aşa mai trecea o zi din viaţă.

Mi-am mîncat şi eu sandviciurile, mi-am băut berea, dar nu mă bucuram că-mi trecuse ziua. În lumina lămpii sau lumînării, camera, mare, cu unghere întunecate era cam sinistră. Pe un perete atîrna o roată de căruţă. Am văzut în multe părţi pe urmă, în mai toată Finlanda, roata de căruţă pusă în odăi, uneori amenajată ca lampă. Nu ştiu de ce avea atîta răspîndire, poate fiindcă era disponibilă, dacă dispăruseră căruţele de pe şosele. Dar o roată de căruţă oricum rămîne frumoasă, şi ca idee, şi cum e făcută. M-am gîndit şi eu odată să pun una în casă, înainte de a fi fost în Finlanda ; mi-ar fi trezit dorul de ducă.

Mi-era imposibil să-mi închipui ce-o să se întîmple cu mine, unde o să dorm şi cînd o să pot merge la culcare. N-aş fi fost în nici un caz capabil să-i însoţesc la saună, abia îmi mai ţineam pleoapele deschise şi cred că din cînd în cînd aţipeam, fiindcă erau clipe cînd pierdeam legătura cu realitatea, mă trezeam cu capul căzut în piept, gata să se rupă din ceafă. Pe comeseni îi zăream tot mai nelimpede şi nu-mi mai aminteam

cum erau cînd sosiseră ; acum parcă le crescuse barba, semănau unul cu altul și aveau numai cîte un ochi, în frunte. Dacă scuturam capul și mă dumiream unde mă aflu, le apăreau amîndoi ochii și nu mai semănau a căpcăuni, ci a oameni preistorici, iar odaia cu colțurile întunecate semăna cu o peșteră.

Ochisem din timp o scară de fier, răsucită, care ducea la mansardă, și speram că poate sus era o odaie încălzită, nu știu cum dacă nu se vedeau hornuri deasupra acoperișului ; altfel nu înțelegeam ce avea de gînd Pertti cu mine. Afară începuse să plouă, se auzea foșnetul frunzelor, copacii își legănau ramurile și se scuturau peste geamurile ude. Tot ce vedeam și simțeam trecea prin lumina gîndului că aveam o casă de unde nimic nu mă silise să plec atît de departe, aveam un rost în viață, un loc al meu pe care nu mi-l uzurpa nimeni. Și dacă vroiam să văd lumea și lacurile Finlandei, și dacă era bine să aflu și ce-i o saună, oare nu se putea altfel decît să trec prin întîmplarea din astă seară ?

N-am mai putut să rabd, i-am spus lui Pertti că trebuie să mă culc, altfel mor acolo, pe scaun ; în glasul meu se simțea atîta obidă, și-n același timp atîta răzvrătire, încît toți oamenii preistorici au întors capul spre mine, încercînd să-mi vadă chipul în lumina pîlpîitoare a lămpii sau a luminării. Poate nu mă desluşeau cum nu-i desluşeam nici eu, poate și lor li se părea că îmi crescuse o barbă preistorică, și aveam un singur ochi, în frunte.

M-am dus la mansardă, pe scara de fier, care acum mi se părea o scară săpată în piatră. Sus nu era altă lumină, decît cea de afară, amestecată cu ploaia. Pertti a venit după mine, mi-a arătat o odaie cît tot etajul, unde mi se părea că bate vîntul. Nu m-am lăsat în voia lui, ci am dibuit o odăiță, cu un pătuc înghesuit sub acoperișul în pantă, cu o ferestruică spre poartă, partea mai adăpostită a casei, și chiar dacă vîntul și-ar fi găsit loc pe unde să intre, nu avea destul spațiu ca să se miște.

Abia acum am înțeles că nici vorbă nu fusese să înnoptăm acolo, venisem doar pentru o seară de saună și o întîlnire cu prietenii. Casa era încă la iernat, fără cuverturi și cearceafuri, toate lucrurile de folosință fiind duse la Nokia. M-am întins în pat, cu fața în sus, ca să-mi apăr de frig în primul rînd spinarea, m-am învelit cu haina, Pertti mi-a mai găsit și o pătură, uitată, și am adormit repede, cu pumnii strînși și încordat din tălpi pînă în creștet, jumătate de somn, fiindcă am auzit tot timpul, jos, murmurul glasurilor. Pe urmă s-a făcut liniște, nu mă osteneam să înțeleg ce se întîmplă, plecaseră sau erau la saună ? De-afară venea aceeași lumină, puțin plumburie, puțin albastră, de parcă ar fi ars un bec cu neon deasupra porții. Nu îndrăzneam să scot mîna de sub pătură, ca să văd cît se făcuse ceasul, și iarăși am căzut într-un somn numai pe jumătate, fiindcă am simțit tot timpul ploaia pe acoperiș și copacii zbuciumîndu-se la fereastră. Speram că uitaseră cu toții de mine, nu mai doream decît să dorm pînă dimineața și să găsesc ușa descuiată, ca să plec fără să știe nimeni. Mai pe urmă, dar nu știu cît de tîrziu, am auzit pornind mașinile ; am crezut că speranța mea se împlinise, și am adormit de-a binelea de astădată, pînă ce m-am pomenit cu Pertti, trăgîndu-mă de picioare, să mergem.

— Unde ? am întrebat fără să știu pe ce lume mă aflu.

Am ieșit în ploaie, care nu mi se părea nici rece, nici dușmănoasă, și cu toate că nu știam ce mă așteaptă, mi-a trecut tot ponosul.

— Lasă mașina aici, mi-a spus Pertti. O s-o iei mîine.

Eram în miezul pădurii, nu mi-am ascuns teama că s-ar putea să mi-o fure.

— N-avea nici o grijă. Doar șeful poliției stă alături !

Seara, cînd Pertti făcea focul la saună, șeful poliției venise la gard și strigase, dar n-am apucat să-l văd la față. A strigat ce-a strigat, cu vocea cam năclăită, și cum văru-su s-a făcut că nu-l aude, s-a dus înapoi la el acasă.

M-am urcat în maşina lui Pertti, fără să întreb nimic, am înţeles că mergem la Nokia. Era ora unu şi, cu toată ploaia, se păstra aceeaşi lumină plumburie şi puţin albastră, a nopţilor albe. Mă simţeam bine, rezemat în spătarul scaunului, caloriferul începuse să dea căldură şi-aş fi vrut să mergem toată noaptea, de teamă că la Nokia mă aşteptau noi încurcături şi necazuri. Cum aveam oare să mă simt într-o casă străină unde picam în puterea nopţii, fără să-i cunosc pe cei cărora le stricam somnul ? Aflasem că Pertti era însurat de curînd, avea un copil mic, dar mai avea şi o fată mărişoară, de la o altă nevastă. Toate aceste fiinţe nu ştiau nimic despre mine. Mai bine aş fi dormit în maşină, mai bine n-aş fi venit niciodată la Lampäälä, în casa friguroasă de pe malul lacului, unde Will îşi închipuia că aş putea să scriu o carte. Mulţi oameni cred că o carte se scrie la fel de uşor cum se citeşte, într-o vacanţă. Dar iată că se vor împlini trei ani de atunci, au trecut multe vacanţe, iar cartea este abia la jumătate, nu din lene, ci fiindcă a avut o naştere grea şi întîrziată.

Cu părere de rău am coborît din maşină, cînd am ajuns în faţa casei. Nu era nici o împrejmuire, ci doar o bordură de beton sau de piatră şi dincolo de ea o grădină cu iarbă verde, cu flori ofilite, din toamna trecută. Uşa de la intrare nu era încuiată şi pe urmă am văzut că uşile din casă nici nu aveau încuietoare, asemeni dulapurile. Am intrat în vîrful picioarelor, şi mi-a venit inima la loc, înţelegînd că nu vom trezi pe nimeni. Pertti mi-a arătat camera, lîngă intrare, apoi duşul, la capătul coridorului şi s-a dus să se culce, după ce şi-a scos pantofii, ca bărbaţii care întîrzie prin cîrciumi şi vin acasă spre ziuă.

În uşa de la camera duşului, fără cheie şi fără un zăvor pe dinăuntru, era o fereastră la înălţimea ochilor, pe unde putea să te vadă oricine, în pielea goală. Pe urmă, luîndu-mă după pereţii îmbrăcaţi în lemn alb, nu în faianţă, am dedus că eram într-o saună. Am înţeles, cînd ai obişnuinţa ei în sînge

nu trebuie să-ţi lipsească în nici o zi, şi nu totdeauna te poţi duce la Lampäälä. Era însă o saună citadină, încălzită electric, nu cu pietre încinse, şi-i lipsea mirosul de fum care amestecat cu mirosul lemnului încălzit dă un parfum sălbatic. M-am bucurat că puteam să folosesc duşul fără nici o constrîngere, cu toată presiunea, căci dacă stropeam n-avea ce să se strice. Între timp ceasul mergea înainte, dar afară rămînea vechea lumină albăstruie şi udă.

Camera era a fetei, pe care însă n-a trebuit s-o evacuez, şi nici n-am văzut-o fiind plecată în Anglia, să-şi facă vacanţa. După puzderia de dicţionare şi după cărţi am înţeles că studia limba engleză. I-am cunoscut puţin şi firea şi gusturile, după portretele beattleşilor şi altor cîntăreţi bărboşi, înşirate pe toţi pereţii, la un loc cu afişe de corrida, aduse din Spania, cu toreadori şi cu tauri. Nu putea fi decît o fată modernă, totuşi nu înţelegeam cum se împărţea între cele două pasiuni, muzica bărboşilor şi toreadorii. Chemînd-o Ruija, sau plăcîndu-i să-şi spună aşa, în firea ei apărea o componentă hispanică, venită poate de la mama vitregă, columbiana, descendentă a conchistadorilor.

Dar cum să-i spun mamă vitregă acestei fetiţe micuţe şi gingaşe pe care am descoperit-o surprins, a doua zi dimineaţa ? Şi cum aş fi putut crede în cei treizeci de ani pe care şi-i declarase ? Poate să mă fi uitat cu lupa şi să descopăr o haşură delicată la coada ochilor. E adevărat că simţeam în fiinţa ei semnele maternităţii, dar cred că mai degrabă prin instincte, prin ceea ce o femeie împrumută de la animale atunci cînd îşi ocroteşte şi îşi dezmiardă progenitura. O chema Clara şi Myriam, dar îşi spunea Clarita, nume care atunci nu mi-a plăcut şi numai acum, cînd mi-l aduc aminte simt muzicalitatea lui dulce. De mult nu mai văzusem o brună atît de completă, prin păr, prin piele, prin privire, prin gesturi, şi desigur prin firea aprinsă, pe care zadarnic încerca să şi-o ascundă, aşteptînd să se adapteze la condiţiile reci ale locului. Mă temeam

să nu se ofilească, departe de ecuatorul ei, în lungile nopţi nordice.

Odrasla era în faza de devenire, încă făt într-o parte a trăsăturilor lui omeneşti, deşi umbla repejor, pe două picioruşe cam scurte şi cam strîmbe. Sigur că picioarele aveau să i se lungească şi să se îndrepte, iar pe urmă poate avea să răsară din el o făptură frumos împlinită, un efeb cu scut într-o mînă, în alta cu spadă. Pînă atunci, faza ingrată prin care trecea pruncul mă făcea să-mi feresc privirea şi parcă împieta asupra mamei.

Aceasta voia să fie severă, era profesoară dealtfel, preda spaniola la Universitatea din Tampere, avea deci practică pedagogică. Principiile educaţiei rămîn cam aceleaşi, la urma urmelor ; cu unele corecţii pot fi aplicate şi studenţilor, şi pruncilor. Aşa că îşi supraveghea fiul tot timpul şi îl ţinea în frîu, împiedecîndu-l de la exuberanţe cu un *no* atît de autoritar că mi-ar fi făcut frică să n-o fi văzut la faţă. Mica făptură se numea Eros, ambiţie neobişnuită din partea unei mame, oricît ar fi de emancipată, căci nimănuia nu-i trece prin minte să menească un destin amoros pruncului aflat încă în scutece. Ea însă pronunţa numele fără nici o tandreţe, îi dădea un timbru imperativ, eliminînd consoana finală, cum fac uneori spaniolii cu numele proprii. Devenit Ero, am crezut, cu nedumerire, pînă ce am primit lămuriri, că era viitorul lui „a fi" din latineşte, unul din cele mai puternice cuvinte din cea mai puternică limbă.

Din toată Nokia n-am văzut decît casa lui Pertti, şi cele două case vecine, pe care nu le puteam trece cu vederea, făcînd parte din cadru. Mă aflam într-un cartier de oameni înstăriţi, dacă nu cumva acolo era înstărită toată lumea. Mi-a plăcut casa, numai un parter, întinsă fără constrîngere asupra spaţiului care se simte că este disponibil, ca în ţinuturile abia descoperite. Construcţia, mai mult de lemn decît de zidărie, cred că îmbina aceste două materiale numai ca să obţină o expresie mai bogată,

altminteri firesc ar fi fost să se întrebuinţeze numai primul, aflat alături şi mai bogat în timbre, capabil de asemeni să dea mai multă căldură, cel puţin în sensul figurat al cuvîntului. Unde pe lîngă arhitect, care a făcut o locuinţă modernă, elegantă şi confortabilă, s-au amestecat gusturi străine, au apărut zorzoane, de pildă o oglindă de calitate bună, luminoasă şi clară ca numele stăpînei, dar înconjurată de raze metalice, aurite, ca o imagine schematică a soarelui. Afară ploua antipatic, şi soarele din casă nu izbutea să-l înlocuiască pe cel fără podoabe, din spatele norilor. Mai erau apoi, la bar, cîteva fotolii, obţinute prin transformarea unor butoaie, acestea nefiind nici măcar adevărate, ca roata de la Lampäälä, ci reproduceri noi şi lustruite, pentru a fi în atmosferă şi a da locului o notă de autenticitate. În schimb grădina din spatele casei, cum se vedea pe fereastra cît tot peretele, o peluză verde ca la Londra, cu cîţiva arbori şi cîteva plante aruncate parcă la întîmplare îşi proiecta imaginea în interior şi ar fi putut să ţină locul multora din mobile.

În cursul dimineţii Pertti m-a dus la Tampere, şi mi-a arătat oraşul, mai repede şi mai bine decît aş fi putut face singur, scutindu-mă astfel să mă opresc o zi şi acolo.

Acum două sute de ani nu exista nici o aşezare de oameni pe locul oraşului, care dacă astăzi are cam o sută cincizeci de mii de suflete, în 1820, patruzeci de ani după ce venise acolo primul locuitor, număra abia opt sute. Tenacitatea oamenilor nu-i mai mică decit a arborilor care se prind în piatră şi încetul cu încetul împăduresc arhipelagul, dar are limite ; după acea creştere tumultuoasă, procesul pare că s-a oprit la cifra de astăzi.

Micuţ, aerisit, spălat de ploaie, oraşul mi s-a părut prosper, dar fără ifose. Singurul sunet de triumf pe care l-am auzit acolo, a fost biserica unde am intrat numai cîteva clipe, destul ca în faţa ferestrei cît tot peretele să înţeleg cum se naşte credinţa. Şi în casa lui Pertti fereastra capta o credinţă, prin mijlocirea peluzei. Multe au de spus ferestrele cît peretele !

Într-un crînguleţ din mijlocul oraşului, cu mici reliefuri, o natură miniaturală, există un teatru în aer liber, de o concepţie neobişnuită. Locul spectatorilor, cu bănci în amfiteatru, e cuprins într-un fel de alveolă, o construcţie de lemn, pusă pe o platformă turnantă, care se poate roti într-o direcţie şi-n alta, trei sute şaizeci de grade, făcînd să defileze prin faţă decorul de teatru, plantat în decorul natural şi confundîndu-se unul cu altul. Cred că rămîne doar o curiozitate, care după cîte ştiu n-a dat roade. Totuşi ar fi un mod de a rupe tiparele, şi-mi pare rău că nu ştiu dacă l-au mai încercat şi alţii. Poate că oamenii se mulţumesc cu televizorul, care le oferă decoruri continui, circulare şi etajate, suprapuse şi combinate, destule ca să acopere tot cîmpul lor de imaginaţie.

Tampere îşi datorează existenţa unor industrii diferite, nu prea vizibile, fiind şi ele rarefiate, ca oamenii, cu o notă de intimitate şi discreţie. Pertti m-a dus să văd una, unde are un rol de conducere, poate director, o mică uzină de motoare Diesel. N-aş fi bănuit-o, cu halele pierdute printre arbori, cu alei curate şi tăcute, ca în parcuri. E drept că, fiind sîmbătă, nu era zi de lucru, şi n-am întîlnit decît un om, portarul, care ne-a dat cheile. I le-a dat lui Pertti, fireşte, dar poate felului cum făcea gestul, felului cum se uita la mine, mi se părea că mi le dă şi mie.

Nu ştiu cine păzea uzina, n-am întîlnit nici un cîine ; poate or fi fost sonerii de alarmă, dar mai degrabă cred că nimeni nu se gîndeşte să fure. Am mers prin magazii şi prin hale, era o uzină mică, nu fabrica decît un număr limitat de motoare, pentru camioane, buldozăre, remorchere şi felurite scopuri paşnice, nici pentru submarine, nici pentru tancuri. Datorită lor, Pertti avea o casă frumoasă, cu o fereastră cît tot peretele, în faţa căreia, tînăra lui nevastă îi creştea odrasla. Apoi mai avea o casă de vacanţă pe malul lacului, unde vineri seara îşi primea prietenii. Să nu fi fost toate acestea, aş fi putut crede că uzina nu fabrica nimic, şi avea o destinaţie misterioasă.

La cîteva sute de metri se înălţa un masiv stîncos, acoperit de pădure. Pertti m-a dus să-mi arate nişte uşi blindate, puse în piatră şi am aflat că dincolo de ele era o escavaţie mare, o hală, unde în timpul războiului nemţii îşi reparau avioanele. De ce nu s-o fi extins acolo uzina de motoare, dacă locul era gata pregătit, probabil cu maşini şi unelte şi n-ar fi trebuit decît să se readapteze ?

Ploaia ţîrîia mai tot timpul şi aş fi mers la căldură, dar Pertti a ţinut să-mi arate şi ruinele unui castel, aflat în pădure, pe înălţimea stîncoasă. Am urcat într-o direcţie şi am coborît în alta, strecurîndu-ne prin hăţişuri, sărind peste banchete de piatră, gata să ne rupem picioarele. Călăuza mea nu putea să se rătăcească, dar nu găsea castelul şi, ambiţionîndu-se, m-a dus mai departe, cînd la deal, cînd la vale. Degeaba scînceam şi-l rugam s-o lăsăm baltă, era ca noaptea trecută, cînd vroia să stau treaz la întîlnirea cu prietenii, fără să ţină seamă că mi se închideau ochii de oboseală. Eram cu capul gol, din imprudenţă, nu crezusem că o să ne aventurăm atît de departe, şi n-ar fi fost nimic că mă ploua drept în creştet, speram să nu răcesc tocmai acum, nu mi-e îngăduit să mă îmbolnăvesc cînd sînt departe de casă, printre străini, dar mă prăpădeau ţînţarii, se năpusteau asupra mea ca avioanele în picaj, nu-i împiedeca nimic să mă atace, nici ploaia care ar fi trebuit să-i alunge şi să-i potolească. Seara aveam în cap cucuie cît oul de bibilică, şi atunci mi-am adus aminte că Auli mă prevenise.

Împotriva obiceiului, am luat parte la masa de prînz a familiei, nu era cuviincios să stau deoparte, şi fără să regret găzduirea, am simţit încă o dată că independenţa deplină n-o pot avea decît în singurătate. Să fi fost de capul meu la această oră, poate aş fi colindat străzile din Nokia, cu umbrela în mînă, să văd şi casele celelalte. Îndată după masă Pertti m-a poftit să mergem la saună, în Lampäälä ; credeam că-i vorba numai să-mi iau maşina lăsată acolo, el însă nu vroia să renunţe la iniţierea ratată seara trecută, şi cum am ajuns s-a şi dus să aprindă focul. Clarita rămăsese acasă, de frica ţînţarilor, care

cu altă ocazie îl băşicase pe bietul Eros. Într-adevăr, privindu-l mai bine am văzut că era plin de cucuie înveninate, nu doar în creştet, ci pe toată faţa, de mă miram cum supravieţuise.

După ce soba s-a încins bine, am mers să culegem ramuri pentru măturicile rituale. În poartă l-am întîlnit pe văr, şeful poliţiei şi i-am mulţumit că îmi păzise maşina. A făcut ochii mari, cred că pînă atunci nici nu o văzuse. Era un om fără vîrstă, dar i-am atribuit vreo patruzeci de ani, ca să am un punct de plecare. Purta haine civile, de catifea verzuie, ca un gardian silvic. Din înfăţişarea lui mi-a rămas în minte o stare de echilibru instabil, poate fiindcă Pertti mă prevenise. O impresie luată de la altul nu-i demnă de laudă, dar degeaba îmi găsesc vină ; dacă închid ochii îl văd limpede cum stătea în poartă, mutîndu-şi greutatea corpului de pe un picior pe altul, cu o mişcare nesigură. Avea părul blond, cam veşted, şi o faţă rotundă, atît de roşie că părea ţinută la flacără. Spre deosebire de părul anemic, culoarea din obraji era foarte viguroasă. Părea să aibă mare chef de vorbă şi de societate, ar fi vrut să meargă cu noi şi probabil pe urmă să ne însoţească la saună, dar Pertti s-a sustras cu oarecare răceală.

Stătuse ploaia, se vedea chiar soarele, printre arbori. Ne-am adîncit în pădure, lăsîndu-l pe văr singur, în poartă ; părea un copil mare, obidit, şi cu toate că nu puteam să văd de la distanţă cum rămînea în urmă, săracul, cred că îi tremura buza de jos, gata să-l cuprindă plînsul.

Tot îndepărtîndu-ne şi căutînd ramuri mai bogate am ajuns la un luminiş, pe unde trecea canalul care fusese reperul meu la venire. Atunci, dintr-o dată mi s-a făcut dor de şosea şi de ducă, şi am simţit o mică fericire în suflet la gîndul că a doua zi aveam să plec mai departe. Nici Pertti, nici Clarita (pe Eros nu-l pun la socoteală) nu înţelegeau de ce această grabă, cînd poate Will îi anunţase că am să stau acolo să scriu o carte. După ziua ploioasă şi după atîta pădure, acel orizont lărgit dintr-o dată, şi cerul limpezit cînd nu mai aveam nici o speranţă, cu soarele

cam palid coborînd deasupra copacilor unde avea să se plimbe multă vreme înainte de a apune, îmi aminteau ce mare era lumea, şi ce puţin timp îmi rămînea pentru a o cunoaşte.

Cînd ne-am întors, se făcuse frig şi lacul începea să se învineţească. Am intrat în saună dornic să mă pătrundă căldura, eram disponibil pentru orice temperatură şi nici nu m-am mirat, nici nu m-am speriat cînd am văzut că termometrul arăta nouăzeci de grade, de două ori şi mai bine cît temperatura mea corporală. Venisem cu teama că va fi un examen cam aspru, atîta lume vorbea despre sauna finlandeză cu un respect puţin înfricoşat, de parcă ar fi fost un loc unde virtuţile omeneşti erau puse la încercare, şi chiar certificatul prezumţios, prins în uşă, vestea că nimic nu era de glumă aici, asemeni felul grav cum Pertti conducea această ceremonie, accentuînd solemnitatea ei misterioasă prin toate gesturile, fie cel mai simplu dintre ele, de a lega măturicile cu o ramură subţire şi elastică. Ne-am aşezat pe banca de sus, aproape de tavan, unde temperatura este mai ascuţită. Cunoşteam din copilărie felul chinuitor şi voluptos cum te cuprinde aerul fierbinte, ca o presă încinsă, învăluindu-te şi storcîndu-te ca pe o cîrpă, şi nu putea să mă sperie ; pe vremea aceea nu exista saună, ci doar baie de aburi, dar nu-i mare deosebire între una şi alta, nu înţeleg de ce se minunează lumea atîta, poate fiindcă la baia de aburi nu se făcea nici o ceremonie, şi nu se găseau măturici de mesteacăn.

Simţeam că Pertti mă spiona cu coada ochiului, aşteptînd poate să mă pierd cu firea şi să o zbughesc afară, sau să-mi vină rău, să leşin, să mă apuce epilepsia. Însă mie îmi era grozav de bine, cum mi-a fost prima oară cînd am intrat în camera de aburi, la Baia Municipală din oraşul copilăriei mele, şi care pe urmă a devenit o ispită egală cu Biblioteca Publică şi cu vitrinele librăriilor. Astfel, revelaţia se dovedea trăită de multă vreme, rămînea cel mult să se împrospăteze şi poate să se îmbogăţească. Deocamdată aveam de făcut o corecţie, băile de aburi emanau un miros acid şi coroziv de urină fier-

binte, rezultatul înghesuielii publice, cu oameni de toate felurile, unii ispitiţi să se relaxeze, dacă ştiau că prin perdeaua de aburi nu putea să-i vadă nici măcar vecinul, decît dacă îşi băga nasul.

Socotesc demn de spus că lemnul din care sînt făcute băncile şi pereţii în saună păstrează o temperatură suportabilă, deşi atmosfera în jur depăşeşte uneori punctul de fierbere al apei. Pentru aceasta, mai bun decît lemnul de brad cunoscut în saunele de la noi, pe cale să se înmulţească, este plopul, cu structura lui poroasă, nu-i greşit să spun celulară, care inmagazinează mai puţină căldură. Acest lemn, spălat după fiecare folosire, lăsat să se usuce şi să se aerisească, îşi păstrează structura lui vie, şi dacă se încălzeşte emană ceva din mireasma pură a pădurii trezită de soare. Vedeam pe fereastră lacul, tot mai vînăt şi-mi închipuiam că, deşi venise vara, nu se dezgheţase de multă vreme şi nu-i trebuia mult pînă ce să îngheţe iarăşi. Drept în faţa debarcaderului îmi închipuiam copca făcută în gheaţă, unde se arunca Pertti în zilele geroase, urmat de prietenii lui de vineri seara. Oare cînd aveau să-l supună şi pe Eros la acest botez septentrionic ?

Frigul de afară, devenit aproape vizibil, că nu trebuia doar să mi-l închipui, făcuse să suport mai mult decît cu uşurinţă temperatura fierbinte, să descopăr în ea o plăcere neprevăzută, care îmi făcea puţin frică, de parcă ar fi anunţat un viciu. În vreme ce îl simţeam pe Pertti spionîndu-mă, trăgeam cu coada ochiului la termometrul prins în perete. Trecuse de nouăzeci de grade, şi cu siguranţă avea să ajungă la o sută. Oare la ce temperatură fierbe sîngele omului, şi cît este el în stare să trăiască într-o asemenea stare ?

Aşa cum vedeam frigul de afară, de parcă ar fi căpătat o culoare proprie, sau chiar o structură materială, ca o pastă plumburie, vedeam şi căldura dinlăuntru, cu densitatea crescută pînă la vîscozitate şi mă miram că rămînea transparentă. Dacă m-aş fi mişcat, presimţeam că ar fi trebuit să mă lupt cu

rezistența aerului, cum te lupți cu a apei, mai ales în lacurile foarte sărate.

Pietrele încinse se numesc Kiuas. Nimeni n-are nevoie să știe și va uita repede, cum am să uit eu însumi, dar cum aș dovedi altfel că am fost într-o saună finlandeză ? E drept că Pertti mi-a dat la urmă un certificat cu pecete și iscălitură, provenit de la o asociație, aceeași cred care omologa sauna. O clipă l-am luat în serios și am simțit chiar o îngîmfare, fiindcă îmi atesta curajul și bărbăția. Singurul meu curaj și singura bărbăție era că mă aflam cu cinci mii de kilometri la nord de mine însumi, într-o înserare rece și amorfă, între lac și pădure, cu un om necunoscut, care ar fi putut să mă omoare prin fierbere și apoi să mă arunce în apă, unde să mă conserve prin congelare.

Ca și cînd ar fi vrut să treacă la înfăptuire, Pertti a înhățat o ulcea de lemn, cu coada lungă, și luînd apă dintr-o găleată, a stropit pietrele încinse (Kiuas !). Ehei, dar pietrele erau înroșite, nu ca la saunele noastre anemice, și cînd apa a căzut peste ele, s-a auzit o detunătură prelungă, o salvă de tunuri, apoi a țîșnit o jerbă de aburi, care s-a dus pînă în tavan, ca o ciupercă de explozie atomică.

Se întîmplă ca într-o zi de vară dogoritoare, cînd stai în nisipul fierbinte de pe malul mării, soarele să intre repede și pe neașteptate într-o perdea de nori negri. După o primă senzație agreabilă, ca un început de odihnă, te cuprinde nu frigul, ci teama că soarele va sta ascuns toată ziua. Altminteri atmosfera rămîne plăcută, murmurul mării continuă, trupul despovărat de arșiță se destinde, și se poate să te cuprindă o toropeală binecuvîntată, acea stare voluptuoasă dintre somn și trezie, cînd n-ai ajuns cu totul la uitarea de sine, ci percepi plăcerea cu simțurile aproape întregi și cu conștiința abia amorțită. Dacă soarele iese brusc din nori, într-o asemenea clipă, prima senzație pe care o ai este aceea de opărire, ca și cum din cer s-ar fi răsturnat peste tine un cazan cu apă fiartă.

Așa am simțit urmarea exploziei, un suflu fierbinte m-a izbit în față și mi-a învăluit trupul, în timp ce termometrul sărea brusc la nouăzeci și cinci de grade. Văzînd că nu mă doborîse, Pertti a repetat gestul cu un sadism care poate era numai ciudă și ambiție. Termometrul s-a urcat la o sută de grade. La a treia și a patra repetare, abia de s-a mai mișcat, două sau trei linii ; pietrele nu mai erau înroșite, iar eu triumfasem, fiindcă nici nu fugisem, nici nu cerusem grație.

În afară de certificat, Pertti mi-a mai dat drept recompensă și un termometru de saună.

Odată am construit o casă în jurul unei mese, o primă achiziție, de la care pornisem și care mă inspirase. Era prea tîrziu să construiesc o saună în jurul unui termometru. Nefiindu-mi de folos, și nemaiavînd unde să pun atîtea obiecte care se adună într-o viață, l-am dăruit unui om tînăr, gîndind că poate într-o zi el o să-și facă și sauna. Nu spun că n-a avut imaginație, ci sigur că i-au lipsit mijloacele ; termometrul l-a pus în sufragerie, la loc de cinste, să-l vadă toți oaspeții, dar nici unul dintre aceștia nu-i cunoaște istoria, și nimeni n-a auzit de Pertti.

Cînd ne-am înțeles din ochi că prima experiență era terminată, m-am repezit afară în pielea goală, prin amurgul vînăt și rece, am fugit pînă la debarcader și m-am aruncat cu capul în jos în apa densă. Cîteva clipe cît am stat la fund, nu mai știam dacă nu cumva trecusem prin gheață și făcusem o copcă ; parcă auzisem un trosnet. M-am temut că n-am s-o mai nimeresc spre a mă întoarce la suprafață. Poate am nimerit-o, poate am făcut alta alături. M-am pomenit în camera unde mă dezbrăcasem, mi-am pus un halat gros pe umeri și în timp ce Pertti frigea cîrnații de saună pe jăratec, m-a cuprins o stare atît de bună că aș fi rămas acolo pînă la sfîrșitul zilelor mele, și desigur aș fi scris și o carte, cum spera Will, și poate nu doar una, ci pe toate.

Ultimul gest al lui Pertti a fost să arunce peste jeraticul din sobă farfuriile, paharele și tacîmurile de material plastic. S-a iscat o flacără.

14

Nu mai ştiu cînd am avut timp să stau de vorbă cu Clarita în seara aceea, poate au fost numai cîteva minute. Dar în timpul care cred că nu putuse să fie decît scurt, şi cu puţinele mele cunoştinţe de limbă spaniolă, am izbutit să înţeleg esenţialul din ceea ce am simţit că avea pe suflet. Eros se juca pe covor la picioarele ei, iar Pertti, la bar, alături, după ce scosese pahare şi o sticlă de whisky şi le pusese pe o măsuţă ca un trunchi de arbore, între fotoliile făcute din butoaie măsluite, pregătea ecranul şi proiectorul de diapozitive, fiindcă avea de gînd să-mi aducă în faţa ochilor întreaga lui istorie. Trunchiul de arbore, de vreo patruzeci de centimetri înălţime şi de vreo şaizeci diametru, părea retezat din pădure, imita atît de bine natura, că se vedeau pînă şi inelele de creştere, concentrice, ba chiar şi urmele fierăstrăului. Dar poate că era un trunchi adevărat, şi eu l-am suspectat de pomană !

Diapozitivele pe care le-am văzut mai pe urmă, de la nuntă, mi-au dovedit că tînăra columbiană îl urmase de bunăvoie de la ecuator pînă sub cercul polar, unde ne aflam în această zi de odihnă. Punctul ei de vedere exprima o nemulţumire de principiu, nu o dezamăgire personală, atîta timp cît nu făcuse nimic împotriva propriei ei voinţe, şi probabil avea ceea ce îşi dorise. Dar era mult prea la nord de ea însăşi, la mii de kilometri, şi cred că îi era frică de întuneric. Ascultînd-o, mi-am amintit de fata finlandeză pe care am întîlnit-o în ascensor, la Leningrad, într-o stare de fericire artificială şi cam necontrolată. Purtarea ei, care presupun că putea s-o ducă oricît de departe, nu era un semn de dezmăţ, ci de adaptare la condiţia de viaţă nordică, unde exuberanţa devine o armă de luptă cu latitudinea. Nu mă iau după mulţimea publicaţiilor pornografice, fiindcă am văzut mult mai multe la Amsterdam, unde domneşte

o climă mai omenească, aș numi-o europeană. Libertatea de moravuri în țările nordice nu-i o demonstrație, ci un mod de viață, care cred eu că nu ajunge la indecență, deși mi s-au citat cazuri. E o neînțelegere. Exodul femeilor spre țările calde, în căutarea unor drepturi frustrate s-ar datora interesului scăzut pe care îl înregistrează ele la bărbații de pe latitudinea lor comună. Dar biologic sînt construiți și aceștia ca toți bărbații, și dacă există inegalități între unul și altul, ele se întîlnesc pretutindeni, chiar la sud de tot, între ecuator și tropice. Sînt și acolo femei nemulțumite, și nu toate se resemnează, dar ele nu fac din infidelitate o declarație publică.

Cele ce urmează nu mi le-a spus Clarita, Doamne ferește ! Din pledoaria ei care era de fapt o predică, o profesie de credință personală conjugată cu credința catolică, am înțeles că femeile, în zona ei de naștere, sînt datoare să-și păstreze castitatea pentru bărbatul bun sau rău cu care s-au unit în fața bisericii. Religia catolică nu admite încă divorțul și mase întregi de credincioși se supun acestui canon drastic, prea puțini îndrăznind să se răzvrătească. Deci, cu educația ei puritană, nu le aprobă și nu le absolvă pe semenele ei nordice în căutare de dragoste, așa cum le-am văzut și eu prin gări sau prin porturi, în țări mai calde, cu o sacoșă în mînă, unde au tot bagajul lor de aventură, periuța de dinți, atomizorul cu parfum și cămașa de noapte. Dar în același timp, ea care a venit aici cu un sînge fierbinte, nu ascunde că bărbații au sîngele abia călduț, ca o supă, după propria ei expresie.

Neînțelegerea între sexe este un conflict vechi, început odată cu alungarea din rai a celor două victime. Desfid că un teolog ar putea să-mi explice cum s-a născut ideea de păcat biblic, cînd faptul s-a săvîrșit sub îndemnul lui Dumnezeu carele a spus el însuși : creșteți și vă înmulțiți și stăpîniți pămîntul ! De-atunci bărbatul și femeia se tot caută, și se întîlnesc, dar de multe ori fără să se găsească.

Trei din șapte filme care puteau fi văzute anii trecuți la cinematografe, între Stockholm, Paris și Viena, ca să mă refer

la vremea cînd am fost acolo și la locurile cunoscute de mine, își propuneau să dezbată, după cum anunțau afișele, dreptul femeii de a-și căuta satisfacția în dragoste. Unul din ele, în două serii, făcut după o carte cu răsunet, un bestseller, se bucura de o continuă afluență a publicului, de la cea mai nordică, la cea mai sudică latitudine atinsă de mine. Regret că n-am văzut nici o serie, devenisem sceptic, fiindcă opt din zece filme proiectate în acea vreme erau „sexi", sau și mai rău „porno", unde n-ai ce să descoperi decît imagini obscene, directe, nedistilate și nici măcar trucate, fără nici o intenție creatoare, și nici un fir de emoție, o răbufnire de dispreț și de ură a omului împotriva lui însuși. Nu știu de ce se aruncă atîtea zoaie peste iubire, cînd oamenii continuă să cumpere flori pentru alesele lor, și să le facă serenade sub fereastră. Nelipsit nici el de scene în gustul vremii, filmul amintit mai înainte mi s-a spus că ducea la o dezvăluire crudă a insatisfacției feminine și pleda pentru dreptul femeii de a repara nedreptatea.

Între bărbat și femeie există o inegalitate biologică, extinsă pe multe planuri, începînd poate cu greutatea corporală, cu forța fizică și cu rezistența la eforturi. Deși s-a instaurat o egalitate socială pentru care sufragetele au luptat bărbătește, femeile nu concurează alături de bărbați pe stadioane, și recordurile duc astfel la handicapuri importante. După ani de îndoială, un renumit constructor de automobile a ajuns să spună că femeile sînt conducătoare la fel de bune ca bărbații, ba chiar pot să-i întreacă. Aș vrea să nu emit o părere contrară, întrucît am cunoscut cîteva femei cărora le stătea foarte bine la volan și mergînd alături de ele nu mi-a fost niciodată frică, așa cum mi s-a întîmplat cu frații, cu bărbații lor și cu alții. Femeia e grațioasă în tot ce face, și grația duce la perfecțiune. Astfel, sînt și eu alături de domnul Enzo Ferrari, care fabrică vestitele automobile de curse. Însă el n-a încredințat niciodată unei femei o mașină de „formula întîia", care-i un balaur cu mii de capete. Și ce mai încoace încolo : pe pista de sare din statul Utah, al

Americii, o femeie a atins viteza de aproape cinci sute de kilometri pe oră, pe un bolid de record, carenat ca avioanele, cu motoare de mii de cai putere. Mă înspăimînt și nu mai vreau altă demonstrație, la fel cum la circ mă înspăimîntă triplul salt la trapez și sînt mulțumit să-l văd o singură dată. Dar, pe aceeași mașină, pe aceeași pistă și-n aceleași condiții, soțul acelei femei curajoase a atins aproape o mie de kilometri pe oră, viteză de două ori mai mare ! E un raport de ținut minte.

Inegalitatea biologică a fost compensată dinaintea sufragetelor. Orice om care se socotește bărbat, și-a folosit forța ca să-și apere femeia. Dacă n-a putut-o scăpa de durerile facerii, a luat asupra sa greutatea armurii și s-a dus la luptă, ca să-și ferească familia de cotropire. De multe ori a fost femeia nedreptățită, ținută în stare de sclavie și supusă cu biciul. Dar nu-s puține exemplele cînd farmecul uneia a atras atîta adorație încît a ajuns să domnească nu doar peste bietul om care s-a așezat în genunchi la picioarele ei, ci peste popoare.

O singură inegalitate nu poate fi compensată ; ea rezultă din rolul și destinul inegal pe care îl au în dragoste femeia și bărbatul.

Tiran al cetății, cu drept de viață și moarte, nobil, stăpînitor de domenii, cu privilegiul primei nopți a mireselor, explorator în ținuturi necunoscute, marinar în porturi îndepărtate de casă, cuceritor în țări trecute prin foc și sabie, sau cavaler al lupanarelor, sau brută care atacă și își impune forța, mecanismul masculin al tuturor acestora funcționează, fără a fi nevoie de altă comunicație, cu voia sau fără voia femeii, parteneră de ocazie sau victimă.

Prin structura ei anatomică, prin destinația viscerelor, care sînt un receptacol expus consecințelor, femeia este datoare să-și judece gesturile, și să rămînă în defensivă. Nu totdeauna se întîmplă așa, uneori ignoranța, inconștiența, pasiunea, sau stări imprevizibile, luate pe rînd sau împreună, fac dintr-o femeie altceva decît ceea ce a fost hărăzită să fie, și atunci datele problemei se schimbă ; dar așa ea nu se apropie de natură, cum

s-ar crede, ci se îndepărtează, chiar dacă ajunge la mulţumire. Ştiu că sînt femei care şi-au depăşit condiţia, prin rafinament, prin exerciţiu, şi de multe ori printr-o predispoziţie corporală, de unde vine un început de egalitate cu partenerul. Ele vor avea un dispreţ ironic pentru cele spuse mai înainte, nevrînd să înţeleagă că ideile acestea sînt de fapt un elogiu. În ceea ce mă priveşte, exprimîndu-mă astfel, nici măcar nu am mulţumirea să cred că am izbutit să spun întreg adevărul. Nu există nici o dovadă că privilegiatele, egale cu bărbaţii în satisfacţie, se apropie cu adevărat, şi toate, de bucuria visată, că nu o truchează. S-ar părea că femeile cele mai zvăpăiate sînt cele mai nemulţumite, de unde le vine şi setea de căutare.

Nu admit o categorisire atît de vulgară, dar încerc s-o propun, lăsînd cuvintelor brutalitatea care deşi nu-mi aparţine, recunosc că poate să fie convingătoare. De mult, un prieten, fără să fie misogin, dimpotrivă, spunea, bizuindu-se pe observaţii culese din literatură şi din viaţă, fiind medic dealtfel, că femeile în dragoste sînt femele lascive sau căţele frigide.

Singura jignire adevărată, teoria aceasta o aduce animalului luat ca exemplu ; nu ştiu de ce este socotită căţeaua un etalon de nesaţiu. E adevărat că ea îşi adulmecă masculul la toate uşile, pe sub toate porţile, pe toate maidanele, dar aşa nu face altceva decît să se supună unei porunci a naturii, să-şi respecte destinaţia ei de femelă care perpetuează o specie atît de chinuită. În schimb, pe urmă, cînd îşi are puii în burtă, nimic n-o mai cheamă spre masculul cu care s-a împreunat îndelung şi inconfortabil, decît, uneori, o tandreţe pură, poate împrumutată de la oameni. Iar masculul, la rîndul lui, îi simte starea de la distanţă, şi asiduitatea lui încetează, printr-o comutare organică, fără să lase în urmă dorinţa continuă a omului.

Ar fi hazardat şi impudic să spun cîte din acestea sînt ideile mele, dar, chiar dacă mi-am format cîte una, nici nu-i nevoie de ea, căci au alţii destule ca să fie puse la baza unei discuţii care frămîntă astăzi milioane de oameni, deşi nu sînt scutiţi

de celelalte griji ale existenţei. Că fierberea porneşte din ţările nordice este o presupunere sau poate chiar o constatare comună, după cum tot comună este observaţia că în sud, de-a lungul Mediteranei, comunicaţia dintre bărbat şi femeie devine mai firească, mai simplă, mai bogată în consecinţe, şi chiar dacă uneori dă naştere la drame pasionale, în schimb exclude aproape cu totul controversa şi discuţia privitoare la drepturile femeii în dragoste. Între cele două limite ale Europei, se întinde destul spaţiu ca să se nască situaţii de mijloc, întrepătrunderi, împletiri de moravuri şi modificări de temperamente, prin modă şi prin contaminare. Dacă ar fi să trag pe hartă o linie ca să despart cele două zone, ea ar trece printre Amsterdam şi Bruxelles, cam pe frontiera dintre Olanda şi Belgia, violînd puţin ideea de comunitate europeană a acestor două ţări, atît de deosebite una de alta. Dar hotărnicirea mea ar cuprinde multă eroare, nu atît prin situarea Belgiei în zona privilegiată, cît prin includerea Germaniei Federale în zona cealaltă, fără nici o dreptate, ci numai datorită situării ei geografice, între Olanda şi Danemarca.

Sînt oare femeile care coboară din nord cu sacoşa în mînă victime ale răcelii masculine, sau ale propriei lor inaptitudini, cel mai adesea, dacă nu totdeauna, provenită dintr-o lezare ? Cum începusem să spun, nevoită să delibereze în faţa dorinţei, a pasiunii sau chiar a iubirii depline, femeia îndeobşte purcede la faptă într-un chip atît de cerebral încît o pîndesc toate primejdiile de nereuşită. Şi iarăşi vor zîmbi ironic cele care au avut norocul să-şi piardă controlul de la prima atingere, şi nu cunosc numărul celorlalte, fiindcă nu-l cunoaşte nimeni, şi nici nu se va face statistică, findcă ele niciodată nu au să spună, decît cîte una, sau în clipe de totală descurajare, sau cînd le licăre o speranţă. Toate acestea, dacă nu sînt nişte resemnate, caută, ceea ce uneori poate să fie o cale lungă, alteori o cale interminabilă. Dintre ele, se recrutează marile amante. Cred că Mesalina a fost o frigidă.

O doctoriță care a examinat mii de femei îmi spunea anii trecuți că nu se încrede în confidențele lor, iar competența ei medicală nu-i suficientă ca să le poată pune într-o categorie sau alta. Atît a putut să observe, că femeia care în societate atrage cei mai mulți bărbați și cea care face victimele cele mai multe în dragoste, este cu siguranță o frigidă. Tot ea mi-a spus, ca o întregire a acestei teorii atît de paradoxale, că în neamul cerbilor se naște din cînd în cînd o femelă inaptă să fecundeze, care nu se liniștește niciodată, ci umblă capie, iar masculii o urmează scoși din minți, lăsîndu-le în părăsire pe celelalte. Această bacanală continuă pînă ce vînătorii, alarmați și porniți în urmărire o împușcă pe dezmățată, altfel neamul cerbilor fiind în primejdie să dispară. Între oameni nu se ajunge niciodată atît de departe. Dimpotrivă, în unele locuri, pe pămîntul nostru, femeile și bărbații și-au luat atîta libertate încît au ajuns, unii față de alții, la o toleranță degradantă, care premerge indiferența, apoi refugiul în băutură și în stupefiante. Iubirea ar trebui protejată, în sere și rezervații, unde să se regenereze. Ar trebui să i se închine mai multă meditație, mai multe flori și mai multă poezie.

●

Pe seară, după ce venisem de la saună, Clarita prăjea pîine, la bucătărie și se uita afară, unde mașinile stăteau una lîngă alta, sub fereastră. Amîndouă cam de aceeași putere, a lui Pertti gri, ca norii care acoperiseră iarăși cerul, a mea aurie, ca o scînteiere solară. Deși e așa numai din întîmplare, culoarea îmi face bine, mai ales în zile posomorîte.

— Parcă luminează ! a spus Clarita cu o nostalgie columbiană.

În culoarea celor două mașini puse alături, mi se părea că rezidă însăși diferența de latitudine care mă despărțea de casă. Dar Clarita avea mult mai mult drept să se simtă dezrădăcinată, casa ei fiind la o diferență de latitudine de șaizeci

și unu de grade, pe cînd a mea numai la șaisprezece. Nici nu știu dacă mai aveam vreun drept să mă plîng, și chiar mă rușinam de tevatura pe care o făcusem în propriul meu suflet. Căci în raport cu mine, nostalgica mea gazdă era mult mai la nord de ea însăși.

Am văzut-o îndată pe ecranul de proiecție, colorată și arsă de soare, în decoruri puțin cam aride, cu piatră roșcată, fierbinte. Avea o rochiță albă, fără mîneci, și părul, cu cărare la mijloc îi cădea pe spate în două cozi grele, atît de negre că ajungeau la o sclipire albastră. Apoi, treptat, de la o imagine la alta au început să se schimbe, și ea și decorul, mie însă nu mi-a rămas în minte nici o trecere, ci m-am pomenit brusc într-o casă plină de oaspeți și de lumină solară. Iar rochița, păstrîndu-și numai culoarea, se prefăcuse în rochie de nuntă, cu trenă și cu dantele ; cozile grele nu se mai vedeau sub voalul alb de mireasă, și cărarea din creștet era acoperită de o diademă de perle, ca o coroană de lăcrămioare. Alături, Pertti, cam greoi pe lîngă ea, în smoking, cu fața țepoasă, deși se vedea că era bărbierit proaspăt, părea stînjenit și nemulțumit de asistență ; oamenii se înghesuiau unii în alții, înălțîndu-se pe vîrfuri și lungindu-și gîtul, ca să nu rămînă în umbră. Erau părinții ei, frații, surorile, nu-i mai țin minte, și rudele, o familie numeroasă, legați unii de alții cu liane ecuatoriale și oricît ar fi fost de veseli, pe chipul fiecăruia se vedea o gravitate puțin aspră, ca a oamenilor care nu iau în glumă ceremoniile. Eu, unul, eram mirat de prezența lui Pertti acolo, cum venise, cine-l adusese, și ce nevoie avea el de o fată columbiană ? Iar ea, prin ce vrajă plecase de pe ecuator, să se strămute în nord, dincolo de paralela șaizeci și una ?

Un vîrtej cenușiu m-a luat pe sus dintre imaginile colorate, și m-am pomenit în fotoliul disimulat în butoiul cu doagele decupate, cu sticla de whisky alături.

Ca să nu-mi drămuiască nimeni băutura, vroisem să iau o sticlă de whisky din mașină, dar Pertti mă oprise, asigurîndu-mă că nu-i nevoie. Într-adevăr, rafturile în bar erau pline

de sticle, cele mai renumite mărci de whisky, printre ele unele scumpe, despre care nici nu auzisem și costau de cinci ori cît cele comune. Am aflat cu o surprindere admirativă, că toată această colecție se datora unei manevre ingenioase. Pertti mi-a mărturisit, cu o satisfacție cam levantină, cu totul de nebănuit pe o latitudine atît de înaltă, că toate sticlele erau mostre trimise de diferite firme scoțiene. Anunțînd printr-o corespondență organizată că are de gînd să deschidă un bar în localitate, fabricanții se întrecuseră unul pe altul în a-i trimite marfă de probă, și acum Pertti avea whisky în casă, pentru o bună parte din viață, iar dacă era cumpătat, putea să-i lase și lui Eros cîteva sticle, moștenire.

Am rămas în fața ecranului și am urmărit diapozitivele în continuare, însă fără a mai izbuti să mă strămut în peisajul columbian, arid și fierbinte, unde mă duseseră primele imagini. Acum îl simțeam pe Pertti în stînga, manevrînd casetele cu diapozitive, și chiar îl zăream cu coada ochiului, iar pe Clarita, așezată în fața mea și mai la dreapta o vedeam din spate, ca o siluetă neclară, dizolvată în prisosul de lumină a proiectorului, în vreme ce soarele columbian o bătea în ochi, făcînd-o să clipească, așa cum se simțea din micile mișcări de recul ale capului.

Am urmărit, nu fără atenție dar fără să cred în vrajă, un itinerar care am înțeles că era călătoria lor de nuntă și astfel, cînd mă așteptam mai puțin, am luat cunoștință de priveliști ecuatoriale, aci sterpe și întristătoare, aci năpădite de vegetații nebune. Mi-a rămas în minte mai puternic, prin contraste care îmi răneau retina, o cultură de tutun, într-o vale mănoasă, unde plantele, cu frunza plină de servă, păreau lubrice și carnivore, puse să se desfete și să digere ; dincolo de ele, în planurile următoare, se deschideau înălțimi cînd frînte, cînd șerpuite, coline de piatră roșie, arsă de soare, unde niciodată n-ar fi putut să cadă o sămînță, sau o rădăcină de iarbă, fără să se prefacă în flacără. Numai în vîrful vulcanului Etna am mai avut ca aici imaginea unei naturi moarte cu totul, unde viața e cu adevărat imposibilă.

De la un timp am uitat iarăşi unde mă aflu, ecranul s-a mărit pînă ce a cuprins tot peretele, acoperindu-mi şi partenerii, şi m-am pomenit singur, la o fereastră vrăjită, care m-a purtat pe cei mai bine de un milion de kilometri pătraţi ai Columbiei. Îmi era bine să fac realitate dintr-o imagine trecătoare, dar aveam o nemulţumire şi mă temeam să nu crească, gîndul că îmi trădam ţelul, măcar într-o seară şi într-o oră, desfătîndu-mă în lumina de două ori luxuriantă a Columbiei, prin ecuator şi prin spiritul ei hispanic, cînd în două zile trebuia să fiu la Cercul Polar, şi la Capul Nord într-o săptămînă. Impresia a rămas neştirbită chiar după ce s-a stins proiectorul şi m-a înconjurat realitatea. N-am vrut să ţin seama de ea, şi cu toate că m-am purtat cuviincios, mulţumindu-le gazdelor şi spunîndu-le noapte bună, şi cu toate că afară începuse iarăşi să plouă, am rămas în atmosfera mea solară, pînă ce m-a prins somnul. Impresia acelei călătorii ecuatoriale şi puţin hispanice nu s-a stins nici atunci, ba cred că a tot crescut pînă dimineaţa, poate fiindcă dormeam în patul unei fete care îşi spunea Ruija, şi pereţii camerei erau tapetaţi cu toreadori şi cu tauri.

15

Preocupat de grijile drumului şi de datoria pe care o aveam de a şti tot timpul de ce mă aflu într-un anumit loc şi nu în altul, adică de a-mi alege cel mai fructuos dintre itinerariile posibile, fără alt aparat decît harta şi inspiraţia, am uitat din primele minute după plecare escapada din ajun, seara şi de peste noapte. Era o dimineaţă urîtă, plumburie şi udă şi deodată rămîneam singur, în întuneric, după ce în jurul meu fusese atîta lume şi atîta soare. Pertti, în pijama şi cu picioarele goale m-a

condus pînă la maşină, şi iarăşi m-am minunat că uşa de la intrare nu era încuiată. Dar şi mai mult m-a minunat că stăpînul casei nu-şi luase o pereche de papuci şi mergea cu labele goale, pe aleea pietruită, călcînd nepăsător prin băltoace. Mi l-am amintit din seara cînd stătea la masă cu prietenii, în lumina slabă, pîlpîitoare a lămpii sau lumînării, şi mort de oboseală cum eram, toţi mi se părea că aveau ceva din oamenii preistorici. Şi acum, cu geamantanul meu în mînă şi cu picioarele goale pe aleea udă, Pertti mi se părea un om preistoric. Dar locuia într-o casă civilizată, avea o nevastă frumoasă şi tînără, care îl aştepta în patul cu cearceafuri curate, cum fuseseră şi ale mele. Oare ce nu înţelegeam eu despre acest om şi despre lumea lui, dacă îl priveam cu nedumerire, pe cînd el nu părea deloc a fi într-o situaţie nefirească ? Oare nu era el un om mai întreg şi mai adevărat decît mine ? Nu eram eu sclavul unor deprinderi din care îmi făcusem lege şi vroiam s-o impun tuturora ? Dar dă-o naibii de treabă, cum să te bagi în pat cu picioarele murdare şi ude ! ?

Era duminică foarte devreme, Clarita dormea încă, ne luasem rămas bun de cu seară. Şi deodată, pe cînd toată lumea dormea, sau trîndăvea în cearceafuri, cum se obişnuieşte duminica, m-am pomenit fără nimeni pe şoseaua plouată, între marcajele galbene, luminoase, care îmi dădeau siguranţă în lumea exterioară, dar în acelaşi timp îmi limitau tiranic spaţiul de mişcare şi lumea mea interioară. Nu puteam face altceva decît să urmez şoseaua, cu speranţa că am ales-o pe cea mai bună. Grija rămîneau bifurcările, unde trebuia să mă hotărăsc dacă o iau la stînga sau la dreapta şi care se anunţau de departe cu o nelinişte progresivă. Dar tot ele, oricît m-ar fi pus în cumpănă cu misterul lor şi cu incertitudinea, îmi dădeau un sentiment de independenţă. În Finlanda, unde înaintam spre nord pe o bandă de cinci sute de kilometri lăţime, puteam face orice manevră mi-ar fi trecut prin minte, mergînd cu vîntul cînd dintr-o coastă. cînd din alta, în volte cum spuneau corăbierii. Şi totuşi, oricare ar fi fost direcţia, aleasă în libertate, dincolo

de bifurcaţie deveneam iarăşi robul frumoaselor marcaje galbene.

Am un izbutit atlas de călătorie, cu şaizeci de planşe înşirate logic şi uşor manevrabile, acoperind întreaga Europă, cu toate şoselele şi toate detaliile necesare unei călătorii cu automobilul. Fiind un dar şi avînd altă utilitate decît un obiect oarecare, l-am păstrat cu multă îngrijire. Pînă acum m-a însoţit în şaisprezece ţări europene, ferindu-l de uzură şi de impietate. Nu mai spun cîtă bucurie regăsesc în el după întoarcere, cînd îmi ajută să retrăiesc călătoria, în timp ce proiectez alta.

Încă de la Helsinki, Pertti i-a adus prima profanare, trasînd cu stiloul un drum nou, ca să ajung mai uşor la Lampäälä. N-am apucat să protestez, şi cu toate că mi-a rănit puţin amintirile, trebuie să recunosc că mi-a prins bine. La Nokia, Pertti s-a apucat iarăşi să-l mîzgălească, adăugînd drumuri netrecute pe hartă, printre ele acela misterios găsit cu atîta anevoinţă, care de la Fauske, în Norvegia, unde mă prăpădise ploaia, m-a dus de-a dreptul într-o lume însorită, pe malul golfului Botnic.

Mă uit şi acum la linia tremurată, inegală, care taie de la nord-vest la sud-est toată partea nordică a Suediei, şi în atlasul meu mîzgăleşte în diagonală o planşă întreagă. Pertti i-a pus şi un număr, 371, ca s-o pot identifica, dar n-am găsit cifra scrisă nicăieri decît pe harta mea ; pentru toţi informatorii mei, chiar şi Oficiul Turistic din Fauske, cifra era necunoscută.

Mai tîrziu am început să mîzgălesc şi eu planşele, după vorba franţuzească ştiută, că în tot ce facem numai primul pas contează. Astfel am încercuit cu cerneală localităţile care îmi marcau drumul, am trasat micile şosele secrete, dezvăluite de localnici, care duceau prin locuri mai frumoase, de obicei pe cele de lîngă mare, am subliniat cifrele kilometrilor, ca să le pot aduna cu uşurinţă, şi am făcut adnotări pe margine. De pildă, pe fondul albastru al Mării Nordului, deasupra Olandei scrie : „Wilhelshaven-Bruxelles, 628 km.“. De-ar fi să văd numai atît, şi tot drumul meu reînvie, din nordul Germaniei pînă în Belgia, ca un film în culori care se derulează întruna.

De la Bruxelles sînt subliniaţi kilometrii pînă la Luxemburg, prin Namur şi Bastogne, apoi spre Paris, prin Longwy, Verdun, Chalon sur Marne. Iar în Canalul Mînecii, între Boulogne şi Le Havre scrie : „Bruxelles-Luxemburg-Paris, 557 km. Paris-Lausanne, 770 km". Totdeauna au fost mai mulţi kilometri decît prevăzusem şi măsurasem, şi totdeauna a trebuit să mă înfrînez ca să nu ajung înainte de ziua propusă.

La Tampere am ajuns repede, cunoşteam drumul şi era aproape. Fiind duminică, n-am găsit deschisă nici o staţie de benzină, decît una automată. Nu ştiam cum s-o pun în mişcare şi nici n-veam monedă potrivită, trebuiau hîrtii de cinci sau poate de zece mărci ; cine să-mi schimbe una de o sută ? Cu ce aveam în rezervor nu puteam să merg toată ziua şi mi-era atît necaz pe mine că nu luasem benzină în ajun, cînd îmi aduceam maşina de la Lampäälä, încît simţeam furnicături pe spinare. Cum nu mişca nimic în tot oraşul, cred că o clipă m-a trecut gîndul neghiob să mă întorc la Nokia, să cer ajutorul lui Pertti, uitînd că bietul om poate dormea, după ce-şi dezgheţase picioarele.

După un timp au apărut două maşini, din două direcţii şi s-au întîlnit lîngă mine, care mă uitam la pompa automată ca viţelul la poarta nouă. Tot ce-au putut face a fost să-mi schimbe o sută de mărci în hîrtii potrivite şi s-au dus, după ce au încercat şi ei, zadarnic, să ia benzină. Vedeau prima oară o pompă automată, ca şi mine, decît că nu aveau scuza mea, care veneam din altă parte. Cred că staţia aceea, chiar dacă era nouă, nu putuse să fie montată sîmbătă seara.

Rămas singur, mi-am regăsit sîngele rece, am studiat maşinăria pe toate părţile, socotind că fiecare buton trebuia să aibă o logică vizibilă, şi cînd am crezut că mă dumirisem, am pus prima hîrtie de bancă în deschizătură. Cu monezile metalice stă altfel treaba, e o chestiune de formă şi greutate, ştiam cum funcţionau aparatele de bomboane şi şocolată încă din copilărie, cînd erau destul de primitive ; nu-mi amintesc însă să-mi fi

furat banii vreodată, cum fac telefoanele publice astăzi oricît or fi ele de moderne. Cu hîrtia de bancă se schimbă toată tehnica, nu poate să se impună prin formă şi cu atît mai puţin prin greutatea ei neglijabilă. Nu-mi era greu să înţeleg că intervenea o celulă foto-electrică, sau ceva asemeni, care citea cifrele şi făcea contabilitate. Pentru aceasta, hîrtia trebuia pusă numai cu una din feţe în sus, cea care avea chipul preşedintelui, cum arăta o schemă, şi orientată într-un singur fel, altfel aparatul nu intra în funcţiune, fiindcă nu putea să citească de-andoaselea, ca tipografii. Am pus zece hîrtii, una după alta, aparatul mi le-a absorbit şi a început să zumzăie, în timp ce eu mă gîndeam că dacă n-am să nimeresc butonul şi n-am să-l manevrez bine, am să pierd o sută de mărci, spre furia ministrului meu de finanţe. Treaba n-a mers dintr-o dată, trebuiau manevrate succesiv butoane şi pîrghii, începînd cu cea care selecta felul benzinei, superioară sau obişnuită ; aparatul confirma primirea comenzii făcînd să se lumineze cadranul, cred că în albastru pentru prima din ele, şi în galben pentru cealaltă. Începînd cu o manevră greşită, benzina n-a vrut să curgă, deşi aparatul zumzăia mai departe, îngăduitor şi parcă ironic. Mi se părea că înăuntru era o fiinţă vie, un contabil aşezat la o masă plină cu fişe albastre şi galbene, cu ochelari pe nas şi cu un creion în mînă, şi nu ştiu de ce mi-l închipuiam cu fruntea pleşuvă. Iar la fiecare greşeală a mea, bătea nervos cu creionul în masă. Să nu fi fost grabă, mi-ar fi plăcut să mă joc, necăjindu-l, pînă şi-ar fi pierdut firea şi ar fi spart cadranul, să iasă afară şi să mă pună pe fugă.

Ne minunăm că pe vremea lui Vlad Ţepeş, dacă lăsai o pungă cu bani pe uliţă, a doua zi o găseai tot acolo. De ce nu se minunează nimeni astăzi că zac în stive sticle cu lapte, în faţa prăvăliilor, şi nimeni nu se atinge de ele toată noaptea ? Iar eu de ce nu m-aş fi minunat de pompa automată, care nu costă doar cît o stivă cu sticle de lapte, ci probabil cît o pungă cu galbeni ? Cum stă ea singură noaptea şi ziua, în drumul

călătorilor, și nimeni nu sparge cadranul, măcar ca să descopere mecanismul, și să se uite dacă nu cumva înăuntru este ascuns într-adevăr un contabil ?

Dacă am văzut că în sfîrșit benzina pornise, fiindcă am auzit-o clipocind înăuntrul rezervorului, m-am temut că n-are să se mai oprească, și că nu-mi va rămîne decît să pun furtunul în rigolă, lăsîndu-l să curgă în neștire. N-a fost așa, cîți litri plătisem, atît am primit din partea automatului, și-am plecat la drum, lăsîndu-l pe contabil singur, cu fișele lui albastre și galbene.

N-aveam nici o încredere în drumul nou pe care mi-l desenase Pertti pe hartă ; în zona aceea virgină, de la Tampere la Orivesi unde reîntîlneam șoseaua veche, se înșirau numai lacuri legate unul de altul. Nici în Orivesi n-aveam încredere, pronunțam numele cu glas tare și nu vroia să se lipească de locurile acelea, ci îmi amintea de Italia, de cîmpia Toscană. Trecusem prin primele trei orașe mai mari din Finlanda, și ele erau cam toate. De-aici înainte n-aveam să întîlnesc decît localități răzlețe, uneori mici cătune, încolo doar peisajul, iar în peisaj nimic decît păduri și lacuri. Uitîndu-mă pe hartă mi-am dat seama că o Finlandă se sfîrșise și începea alta, de zece ori mai întinsă. Aici nu mai cunoșteam pe nimeni, nu-mi rămînea de făcut altceva decît să merg înainte. Mergeam spre nord-est deocamdată, aproape în linie dreaptă, neavînd alt țel decît să schimb cît mai curînd drumul, spre nord, și să ajung la marginea Europei. Dacă avea să se întîmple ceva între timp, nu era pus la socoteală, și dacă pe lîngă kilometrii parcurși mă alegeam și cu o impresie, cu o tresărire de sentimente, însemna să adun mai mult decît mă gîndisem. Gîndul meu rămînea să merg înainte.

Am ajuns la Orivesi, un grup de case, și-am văzut că numele italic era o realitate confirmată de panoul albastru, cu litere albe. Nu mai ploua, dar cerul rămăsese posomorît, ca de dimineață și mă simțeam foarte al nimănuia. Nu-mi era deloc

bine, totuşi mergeam înainte. Rar vedeam un ochi de apă, printr-un luminiş de pădure, un colţ din cele şaizeci de mii de lacuri. Am făcut socoteala în gînd, la cîţi locuitori revine un lac din acestea ; la vreo nouăzeci, cu aproximaţie. Am fost dezamăgit, aş fi vrut să fie cîte unul de familie. Oare oamenii care au dorit totdeauna să stăpînească pămînt, pogoane, hectare, moşii, ce sentimente or fi avînd pentru proprietate, într-o ţară cu atîtea lacuri ? Dacă ar fi ale lor, ce ar face cu ele ? Le-ar îngrădi, le-ar apăra cu toporul în mînă, ar înjunghia, ar sparge capetele, ar merge la judecată, cu avocaţi, cu martori falşi, ar duce plocoane judecătorului ?

Şi uite aşa, pe o şosea uscată şi frumoasă, am ajuns la Jyväskylä, un oraş, cînd credeam că le terminasem pe toate. După statistică, ar trăi acolo şaizeci de mii de oameni ; n-am de ce să suspectez cifra, dar pe strada principală, cînd am trecut eu pe acolo, am numărat numai vreo şaptesprezece, deşi cerul începea să se limpezească şi lumea ar fi putut să iasă din case.

Este o nepotrivire derutantă între ceea ce îmi amintesc despre această parte a drumului şi ceea ce văd pe hartă, care ar trebui să-mi împrospăteze memoria. De la Jyväskylä şi pînă spre Kuopio, vreo două sute de kilometri, am mers numai şi numai peste lacuri ; în zona aceasta, pe hîrtia destinată să devină hartă, căzuse de pe pensulă o picătură mare de cerneală albastră, picătură nu-i bine spus, căzuse o călimară întreagă şi se resfirase, prefăcîndu-se în ochiuri de apă, sute de oglinzi ca ale vrăjitoarei din basme. Peste ele Pertti trăsese o linie, iar eu o urmam, neînţelegînd şi nevenindu-mi a crede că mergeam pe o şosea stabilă şi nu pe un lung pod de vase. Mă întrebam dacă sub învelişul de asfalt nu clipocea apa şi dacă nu era primejdie ca într-un loc să apară o copcă, unde să mă scufund cu maşina.

Nu-mi rămînea decît să număr kilometrii parcurşi şi să mă uit la ceasornic, aşteptînd să se termine drumul şi ziua. Nefiind

nimic de văzut decît pădurea de molid şi mesteacăn, care şi ea părea să crească din apă, mă lăsam în voia gîndurilor şi a marcajelor galbene. Şoseaua se desfăşura în neştire, prea puţin cotită, adesea cu lungi linii drepte, ceea ce ar fi fost o dovadă că nu căuta fîşiile de uscat dintre lacuri, ci trecea de-a dreptul prin apă.

Asfaltul împreună cu maşina erau singura realitate perceptibilă, astfel că viaţa mea în acele ore devenea de o simplitate elementară. Neîntîlnind nici oameni nici animale ca să-mi atragă privirea, neprevăzîndu-se nici o bifurcaţie pe zeci de kilometri, nici vreo localitate, nu-mi rămînea decît să-mi împart în două cîmpul vizual, cu o linie orizontală, care era baza parbrizului, jos să înregistrez tabloul de bord, sus marcajele galbene, pierdute în zare, făcînd din ele o imagine comună.

Aşa îmi vine în minte etapa aceea, o bandă cenuşie cu margini galbene alunecînd continuu spre mine, iar peste ea cadranele, arătîndu-mi viteza : nouăzeci de kilometri pe oră ; rotirea motorului : trei mii de ture ; temperatura apei de răcire : nouăzeci şi cinci de grade Celsius ; nivelul benzinei : patruzeci de litri, treizeci şi nouă, treizeci şi opt... ; presiunea uleiului : trei atmosfere ; tensiunea alternatorului : normală. Ore în şir Finlanda n-a fost decît atît pentru mine, şi-atunci m-am folosit de răgazul acesta straniu, ca să mă întorc în Columbia, unde făcusem o incursiune neprevăzută. Imaginile de pe ecran, pierdute o vreme, reînviau dacă mă găseau disponibil, se aşezau peste realitatea vecină, tabloul de bord şi şoseaua, fără să le şteargă, ci combinîndu-se printr-o întrepătrundere colorată. De aceea în unele clipe mi se părea că drumul meu printre lacuri trecea în realitate peste pămîntul Columbiei, cu munţi şi cu şesuri arse de soare, cu case de piatră roşie pe marginea şoselei. Nu aveam atîtea elemente ca să fac din ele o ţară întreagă, dar niciodată imaginile mele despre lume n-au fost destule, de aceea le-am completat cu închipuirea şi nimeni n-a putut să mă contrazică. Ţin minte mai ales plantaţia de tutun,

la care m-am oprit găsind-o de o frumuseţe eruptivă, viguroasă pînă la a părea carnivoră, în mijlocul unei priveliști cu totul sterpe şi moarte. Dar în primul rînd îi atribuiam o importanţă istorică, socotind că de acolo se adusese tutunul în Europa. Şi dacă este adevărat că el dăduse naştere la un viciu, combătut astăzi cu o vehemenţă ingrată, n-am să uit că mai bine de patru secole oamenii şi-au găsit în fumul tutunului şi în otrava lui milostivă micile lor miraje, cînd nu puteau avea altele. Sînt ani de cînd nu mai fumez, poate din îngîmfare, socotind că îmi pot face şi altfel mirajele. De-atunci, după victoria mea tristă, cînd am aruncat ţigara, sfătuiesc pe toată lumea să facă asemeni, dar şi astăzi cred că în tutun am pierdut un prieten, venit din America.

Îmi mai apare în ochi, peste şosea şi peste kilometrajul maşinii priveliştea unui rîu, pe care nu cred că am să-l uit de grabă, fiindcă m-a frapat asemănarea lui imposibilă cu Orlikul lui Turgheniv, de la Oriol, unde am ajuns numai printr-o întîmplare demnă de numit inspiraţie. Dar de unde pînă unde o asemenea idee, cînd le desparte nu doar jumătate din emisferă, în longitudine, ci mai ales cele şaizeci de grade de latitudine, care nu îngăduie nici naturii, nici oamenilor să fie aceiaşi ? ! Şi totuşi, rîul meu, Arauca, într-un loc din drumul lui spre Orenoco unde se varsă, îmi va aminti mereu cursul lin al Orlikului, în umbra sălciilor şi a amurgului. Şi totuşi, arborii care îmi umbresc Arauca nu sînt sălcii ; pe ţărmul ei, în primul plan al imaginii se văd legate trei pirogi, cum nu pot să existe la Oriol, şi nici în altă parte a Rusiei. Cineva care şi-ar pune mintea cu vorbele mele, şi, avînd destul timp şi destule parale, s-ar duce pe Orlik şi apoi pe Arauca să compare priveliştile, ar putea să găsească nu un singur loc care să mă confirme, decît că oamenilor nu le dă prin gînd să facă asemenea comparaţii, cum le numesc eu, imposibile. Adevărul este că natura nu are modele infinite pentru creaţiile sale. Pînă şi cea mai complexă, mai izbutită şi mai nobilă dintre

ele, făptura umană, cu diversitatea ei de rase, de tipuri fizice, de temperamente şi caractere, şi de tot ce înseamnă zestre omenească, poate fi pusă într-un număr de tipare atît de redus, că nimeni n-ar crede pînă ce n-ar sta să le caute şi să le numere ; oricum, nu sînt cu sutele, pentru miliardele de locuitori ai pămîntului. De ce să credem că ar fi altfel cu munţii, cu cîmpia, cu mările şi cu rîurile ? Neputînd să fabrice destule modele, natura se foloseşte de nişte *module,* după cuvîntul atît de răspîndit astăzi, şi le combină de cîte ori îngăduie regula matematică, destul de zgîrcită. Monotonia pămîntului ar fi întristătoare, dacă n-ar interveni anotimpul care schimbă culorile, ora, care schimbă umbrele, şi imaginaţia noastră, care le îmbogăţeşte pe toate, făcîndu-le să pară chiar infinite. Căci infinitul nu-i altceva decît o aspiraţie omenească. De ce chiar mie, după ce am făcut asemuirea Orlikului cu Arauca, şi-am susţinut-o, comparaţia mi se pare imposibilă ? Desigur că din cauza distanţei, privită fără înţelegere. Căci spaţiul ar putea să împiedice înrudirea între două privelişti, numai dacă ele s-ar naşte una din alta, prin atingere directă, urmată de fecundaţie. Pe cînd priveliştile sînt creaţii spontane, în serii destul de limitate, şi aşa îmi explic de ce un rîu din Rusia nordică seamănă cu un rîu din America ecuatorială ; după cum şi Pertti, într-o trăsătură a lui, seamănă cu Clarita.

Oricum, pe acel parcurs dintre Tampere şi Kuopio, cînd am traversat jumătate din lăţimea Finlandei, am fost mult mai absorbit de Columbia, şi astfel, călătoria mea s-a încărcat cu date neprevăzute. Din păcate, nu le pot omologa, fiindcă le lipseşte esenţialul, faptul că în realitate nu am fost acolo. Pe cînd acea parte din Finlanda, unde n-am văzut decît tabloul de bord şi şoseaua, s-a impus în conştiinţa mea cu multă forţă, fiindcă dincolo de impresiile sărace, s-a născut sentimentul de martor, de participant la descoperire. Ceva care îmi dă drepturi.

La Kuopio am ajuns fără oprire şi-am crezut că îl voi depăşi fuga, fiind şi el unul din cătunele răzleţe aruncate în

drumul meu, la distanţe mult mai mari decît oazele în Sahara. Cînd colo, am descoperit un oraş, modern şi vesel, cu case de lemn colorate, atît de fermecătoare că ar fi putut să-mi umple o zi întreagă de bucurie, dacă aş fi mers cu piciorul să le văd una cîte una. M-au intimidat cele cîteva edificii mai importante, de cărămidă sau piatră, cu prea multă sticlă pentru o latitudine atît de înaltă. Bunăstarea vizibilă la tot locul nu se datoreşte, dacă stai să te gîndeşti, decît pădurilor, căci lacurile, cu adîncimi mici, nu ascund cine ştie ce bogăţie. Am citit undeva că apa lor, cîte sînt cu toatele, şaizeci de mii, sau chiar o sută de mii după o ultimă informaţie, n-ar da un volum mai mare decît al lacului Ladoga. Cu asemenea adîncimi, n-ar fi de mirare ca şoseaua mea de astăzi să treacă în multe locuri pe umplutură, căci altfel nu-mi explic lungile linii drepte. Şi-apoi, un lac tăiat în două dă naştere la două lacuri, de unde şi numărul lor, tot mai mare de la o zi la alta. Tot mai mare mi se pare şi populaţia, faţă de ceea ce mă aşteptasem. Am găsit şaptezeci de mii de locuitori la Kuopio, şi-a trebuit să cred că-i adevărat, luîndu-mă după numărul caselor şi după edificiile importante. Atunci m-am întors din nou la o pagină de statistică, unde, între Helsinki, cu o jumătate de milion de oameni, şi Kaskinen, cu o mie trei sute, sînt vreo şaizeci de oraşe. N-ar fi greu să fac o adunare şi probabil n-aş descoperi nici o greşeală, totuşi nu-mi vine a crede că atîţi oameni, cum îi văd repartizaţi pe oraşe, încap în cele patru milioane şi jumătate cît numără locuitorii Finlandei.

Pînă la Kuopio mergînd spre nord-est, mai mult de-a latul ţării, am urcat abia un grad şi jumătate de latitudine. De-aici drumul se îndreaptă în sfîrşit spre nord, cade perpendicular pe paralele geografice, dîndu-mi sentimentul că odată cu schimbarea direcţiei începe altceva, un marş mai cert şi mai rapid către ţintă.

Se făcuse amiaza şi din cînd în cînd apărea soarele, printre nori care nu ameninţau a ploaie, ci îmi ţineau de urît, intrînd

și ei în peisajul de deasupra parbrizului. Căci iarăși eram singur cu pădurile și cu șoseaua, peste care se suprapunea tabloul de bord cu cele șase cadrane. Și iarăși am dat o raită prin Columbia, fără să scap din vedere că mă aflam cu peste șaizeci de grade mai la nord de țara Claritei.

Știam că de aici înainte satele vor fi tot mai rare, și îmi făceam griji tot mai grele ; oare în această lume îndepărtată exista vreo bancă să schimbe cecuri turistice ? Prevederea mea devenea o neprevedere care mi-a dat cîteva ore de neliniște. Și dacă mi se întîmpla un necaz cu mașina, cine venea să mă ajute pe o șosea atît de pustie ? Dacă vedeam uneori apropiindu-se din față două faruri, în plină zi, nici nu-mi venea a crede, și le luam drept stele căzătoare. Nici nu îndrăzneam să mă gîndesc că un necaz aș fi putut să am și eu, nu doar mașina, după bănuiala doctorului care îmi urase noroc înaintea plecării : să mă fi apucat un junghi, sau o amețeală, să mi se fi întunecat privirea, sau să mă fi cuprins frica de necunoscut și de singurătate.

Și cînd colo, nu mersesem nici două ceasuri de la Kuopio, cînd iar am dat de un oraș, în locul unde așteptam să fie cătunul numit Kajaani. Un oraș cu douăzeci de mii de locuitori, avînd și el case de lemn, colorate, și edificii de cărămidă sau piatră.

Mult îmi plac casele de lemn, după ce ne-au împresurat betonul, aluminiul și sticla ! De ce lemnul, care a însemnat atît de mult pentru omul din toate timpurile, nu ocupă și el o epocă în evoluția vieții pe planetă, ca fierul, bronzul sau piatra ? Dar nu se poate ca ea să nu fi existat, numai că nu-i pusă la socoteală. Și focul, care să topească fierul sau bronzul, iar mai întîi să lumineze și să încălzească peștera preistorică, ar fi putut el să fie dacă mai înainte nu exista lemnul, adică pădurea ?

Las la o parte cetățile primitive, făcute din trunchiuri de arbori, care au apărut în istorie după epoca lutului, de asemeni nepusă la socoteală, ca și epoca lemnului. Las la o parte primele

corpuri plutitoare făcute de oameni, pirogile amintite mai înainte, existente şi astăzi, scobite în trunchiuri de arbori, şi avînd o istorie multimilenară. Apoi primele poduri peste ape şi peste prăpăstii. Şi cele trei corăbii ale lui Cristofor Columb, care au descoperit America, de unde au adus tutunul, cartoful şi porumbul, pe lîngă aur, dînd Europei o hrană nouă, o amăgire ameţitoare şi un secol de strălucire. Între timp s-au făcut din lemn şarpantele caselor, apoi ale palatelor, pe cînd Invincibila Armada, o pădure imensă de catarge se scufunda între canalul englez şi golful Biscaiei, înecînd într-un ceas milioane de arbori, cărora le trebuise cîte un secol să crească, pe cînd oamenilor nu le trebuie decît douăzeci de ani ca să meargă la luptă, iar uneori nici atîta. Las la o parte plugul de lemn, săracul, las laviţa, scăunelul cu trei picioare, covata, fundul de răsturnat mămăliga, făcăleţul, fusul şi furca, mobila şi unealta ţăranului. Dar le las la o parte şi pe cele bogate şi lustruite, de mahon, abanos sau palisandru, care poartă numele unor regi ai Franţei, Ludovici şi Louizi Philipi, şi pe-al lui Napoleon, ascuns sub marca Empire, atît de rece şi de rigidă. Am văzut multă lume dornică să aibă în casă obiecte din acea vreme, mai de grabă murdară şi sîngeroasă, şi m-am mirat că nu se ruşinează în loc să se umfle în pene. Norocul lor, care îi apără puţin de îngîmfare lăsînd în loc naivitatea, mai uşor să fie iertată, este că multe din acele obiecte istorice sînt falsificate, uneori chiar în zilele noastre. Am văzut şi eu cîte unele, pe la prieteni, şi ei mi-au arătat cu mîndrie pe tăblia din spate iscăliturile de epocă, ale fabricanţilor. Iar eu am admirat lemnul, pentru el însuşi şi pentru istoria lui la fel de lungă cu a omului, de la ghioagă şi suliţă, pînă la Guarnieri, Amati şi Stradivarius. Căci indiferent la ce mai este folosit astăzi lemnul, mă opresc la vioară, cea mai binecuvîntată şi mai măiastră formă pe care a cunoscut-o. Odată cu vioara, lemnul a căpătat suflet ca oamenii, însoţindu-se cu ei pînă ce le-a atins inima, de unde a împrumutat nobila lui vibraţie şi a transformat-o în sunete, de bucurie sau de durere.

Acolo, în muzică se termină de fapt istoria lemnului şi urmează un crepuscul prelungit pînă astăzi.

Era crepuscular lemnul pe care se sprijinea caroseria primei mele maşini, şi nu-l vedea nimeni, şi nici nu-l bănuia, fiind acoperit cu tablă vopsită. O asemenea folosire ascunsă însemna o nedreptate făcută lemnului, şi el putrezea neştiut, în umezeală şi întuneric, pînă ce te pomeneai cu uşile căzute, fiindcă stîlpii nu mai ţineau balamalele. O, şi ce lungă casnă, şi ce tristă meserie să cîrpeşti aceste epave încărcate de suferinţă ! Şi iar se trăgea o tablă deasupra, se vopsea cu duco şi maşina înnoită pornea la drum cu coada pe spinare, sunînd din claxon să se dea lumea la o parte. Cine mai putea auzi plînsul lemnului ?

Dar maşina aceea, căreia şi eu i-am uitat uneori structura ascunsă, ca să mă bucur de ceea ce se vedea deasupra, lustruit de-ţi lua ochii, apucase să facă trei sute cincizeci de mii de kilometri cînd i-am pierdut urma, după ce, de la mine, trecuse din mînă în mînă. În tot acest timp, lemnul continuase să sufere, dar cine să simtă ? Acum aveam o maşină metalică, de lemn rămînînd numai scheletul tapiţeriei ; pe urmă a dispărut chiar şi acela, şi după ce-am terminat cu carii şi cu putregaiul, am început să ne luptăm cu rugina. Nu-i zi să nu văd o maşină, prin curţi sau prin garaje, răsturnată pe o coastă, arătîndu-şi partea ei nevăzută, spre a fi dată cu un smac negru, de protecţie. Dar dacă rugina a apucat să intre în tablă, ea îşi face treaba înainte, sub smacul zadarnic, la fel de neînvinsă cum este cancerul în zilele noastre de apogeu al ştiinţei.

Mai văd lemn şi astăzi la construcţiile care îmi înconjoară viaţa, tot mai înalte, dar nu-i altceva decît cofraj, şi după ce betonul se întăreşte, se scoate spre a fi folosit în alte părţi : de treizeci de ori, aşa aud că ar fi norma. Duşumele de scînduri sau parchet nu se mai fac decît pe ici-colo, şi în loc se pune linoleum, ajuns la epoca lui de glorie ; se va numi ea oare epoca linoleumului ? Mă întreb cînd o să decadă materialul acesta, şi ce o să-i ia locul ? Poate ceva adus tocmai din Marte, dat fiind că Luna s-a dovedit stearpă.

Despre tîmplărie nu am a mă plînge, dacă se face de fier, cu condiţia să fie bine încheiată ; căci încolo nici nu crapă, nici nu se strîmbă şi nici nu putrezeşte. Cît despre aluminiu, îmi trezeşte respectul şi admiraţia, şi mi se pare că prin el lumea ar putea începe într-adevăr o eră nouă, cu condiţia ca din lemnul cruţat să se facă hîrtie pentru cărţile noastre, căci fără ele spiritul omului rămîne în urma materiei.

Străbătînd pădurile Finlandei, din ce în ce mai firave dar nesfîrşite, m-am gîndit că partea lor cea mai mare se transformă în hîrtie, şi se răspîndeşte în multe din ţările lumii. Este un privilegiu să ai astfel de bogăţie, care înseamnă pentru omenire ceva ca întoarcerea lui Mesia. Sigur că omul căruia îi trebuie pîine, ca să trăiască, poate supravieţui fără hîrtie, dar aceasta înseamnă o trimitere nedreaptă în urmă, la vremea cînd se scria pe papirus şi nici un profet nu anunţa naşterea lui Gutenberg. Din cîte uzine şi-ar putea închide porţile, din lipsă de energie sau de materie primă, sau într-o criză de supraproducţie, nimic nu mă întristează mai mult decît o tipografie oprită.

De-aceea mi-au fost dragi pădurile Finlandei, unde nu cresc arbori preţioşi şi puternici, ci brad mic, molid şi mesteacăn ; dar ştiam că fiecare din ei se va transforma într-o carte.

Înainte de a ajunge acolo credeam că mă vor subjuga lacurile ; am făcut din ele ţinta explorării mele, după un principiu practicat în altă călătorie, că, neputînd să vezi totul şi neavînd loc în memorie pentru toate, e bine ca în fiecare colţ de lume să cauţi esenţialul. Socoteam lacurile din Finlanda esenţiale, din orice punct de vedere, şi aşa rămîn, dar numai ca idee, căci altminteri am văzut prea puţine ; ele subzistă în conştiinţa mea prin hartă şi prin închipuire. Pădurile în schimb au ocupat acel loc esenţial, aşezîndu-se cu mult în fruntea oricăror alte caractere ale Finlandei. Aceasta nu va mai fi niciodată ţara celor o mie de lacuri, cum i se spune cu o eroare enormă, ci ţara pădurilor. Le-am văzut în toată lungimea, desfăşurate pe

sute de kilometri, şi am ajuns în intimitatea lor, prin măturicile de mesteacăn de la sauna lui Pertti. Datorită lor mi se pare că am cunoscut pădurea ca la un început de istorie, umblînd gol printre arborii cu ramurile lăsate, care mi-au mîngîiat pielea, mi-au zgîriat-o şi mi-au însîngerat-o.

Într-o zi nu va mai rămîne nici o bucată de lemn în viaţa noastră. Dacă voi mai apuca şi eu vremea cînd totul va fi alchimie, voi păstra planşeta pe care scriu aceste pagini. Ştiu că atunci nu vor mai fi nici chibrituri, ultima mărunţire a lemnului, dar de pe acum am pus deoparte o cutie, şi ea va sta pe masă, lîngă un alt vestigiu nostalgic, o lumînare.

16

La Kajaani am început să mă gîndesc unde mă voi opri pentru noapte. Fiind încă devreme, m-am sfătuit cu un tînăr, de la recepţia unui motel elegant din mijlocul oraşului, şi el a socotit că aş putea să mai merg vreo sută de kilometri, pînă la Ammässari, un cătun în drumul spre Kuusamo. Ştiu că în locul acestor denumiri cu pronunţie necunoscută şi dificilă, aş putea să pun cifre, sau iniţiale, sau chiar să las loc gol, fiindcă sînt singur răspunzător de călătoria mea, şi între noi fie vorba, nimeni n-o să mă urmărească pe hartă ; cititorul să fie sigur că voi face o relatare exactă şi sinceră, şi aşa cum nu-mi voi falsifica sentimentele, nu voi falsifica nici geografia.

Tînărul s-a oferit să-mi găsească o cameră, la un hotel modest, cum îi cerusem, din Ammässari, unde, deşi cătun, se găseau posibilităţi de găzduire mai chivernisite, printre ele un motel nou de mîna întîia. Drept plată pentru osteneală, îndru-

mătorul meu mi-a cerut cinci mărci finlandeze, justificate de convorbirea telefonică prin care îmi reţinuse camera. Las' că telefonul nu putuse să coste mai mult de o marcă, dar asemeni servicii se fac pretutindeni, cu bunăvoinţă şi fără nici o plată, căci ajutînd un drumeţ, oficiantul îşi asigură recunoştinţa colegului căruia i-l cedează. Spiritul levantin, descoperit la acel tînăr, e o dovadă că în vremea noastră, cînd se călătoreşte mult, în toate direcţiile, moravurile oamenilor încep să se amestece. Dar nu mă aşteptam ca orientul, cu viermuiala lui leneşă, care cîndva a făcut din bacşiş o deprindere naţională, să-şi fi extins spiritul pînă în Laponia, unde aerul este ozonat datorită pădurilor, şi populaţia e mult prea rară ca să-l polueze.

La nord-vest de Kajaani am văzut pe hartă un lac mare, cît unul din judeţele noastre. Aici cerneala căzută din pensulă nu se spulberase, ci făcea o pată compactă şi densă. Nu mai putea fi un lac, ci o mare interioară. Am ieşit la marginea oraşului, aşteptîndu-mă să văd corăbii şi vapoare. N-am văzut decît păduri, ascunzînd apa şi impunîndu-se încă o dată ca elementul dominant al priveliştii. Aş fi vrut să-mi fac drum pînă la malul lacului, dar n-am avut încredere că el mai există decît poate în depărtare, că s-a tot retras în faţa pădurii care încet se întinde peste apă, pînă ce se va uni cu pădurea de pe malul celălalt. Şi-apoi îmi era teamă de ţînţarii pe care îi auzeam zumzăind în umbra dintre arbori, pregătindu-se să mă atace.

Pe la patru şi jumătate am ajuns la Ammässari, unde nişte băieţi cu bicicletele m-au pilotat pînă în faţa hotelului ; n-ar fi fost greu să-l găsesc şi singur, între cele cîteva case cîte erau toate. Cum să numesc altfel decît cătun o asemenea localitate ? Dar oare un cătun poate să aibă străzi asfaltate, două hoteluri, un motel şi un supermarchet ? Poţi într-un cătun să întîlneşti turbulenţa găsită acolo ? Tineri gălăgioşi, cu motociclete şi ciclomotoare ? La o margine de trotuar, cîteva fetiţe descălecate de pe bicicletă, păreau că duc o conversaţie comercială cu doi băieţi aflaţi într-un automobil, amîndoi cu capetele scoase pe

aceeaşi fereastră. E uşor de închipuit cît îşi întindea gîtul cel din partea opusă. Nu cred că putea fi ceva grav, fetiţele erau prea mici şi păreau inocente, totuşi, cei doi băieţi, cum se aplecau pe fereastră, tîmplă la tîmplă, cu privirea fierbinte, păreau hotărîţi să le corupă. Într-o zi tot avea să se întîmple, dar aş fi vrut să le mai cruţe, să le mai crească puţin sînii sub bluză.

Arbori uriaşi, pe care n-am putut să-i identific, asemănători cu stejarii noştri, îşi întindeau ramurile peste motelul unde am mîncat de seară, şi făceau deasupra un acoperiş de protecţie. I-am văzut apoi pe fereastră, trimiţînd în restaurant o umbră cam neagră, pornită din trunchiurile lor groase. Nu erau arborii care mă înconjuraseră toată ziua, ci poate ariergărzi ale unei păduri falnice de altădată. M-au dominat tot timpul cît am stat la masă, le simţeam ramurile deasupra capului, şi cu toate că nu-mi făceau frică, am adăugat un element nou la impresiile mele despre pădurea finlandeză, firavă deşi fără margini, care deodată mi se părea eternă şi redutabilă.

La coada unei broşurele cu informaţii turistice, am găsit un mic vocabular finlandez, cu vreo patruzeci de cuvinte, cum avusesem şi-mi fusese de atîta folos în Uniunea Sovietică. De mult mă plîng că nu găsim destule cuvinte pentru ceea ce vrem să scriem în cărţile noastre, şi aş vrea să născocească fiecare din noi măcar cîte unul, să ne îmbogăţim unii pe alţii. În schimb pentru convorbirea cotidiană trebuiesc atît de puţine, ceea ce am constatat nu o singură dată chiar în această călătorie, încît dacă şi-ar bate cineva capul să le selecteze cu inteligenţă, adăugîndu-le cîteva minime reguli gramaticale, cred că orice om cu oarecare instrucţie şi cu puţină aplicaţie ar putea să se descurce în toate limbile pămîntului.

Aşa încît, fetei care a venit să mă servească, i-am spus în limba ei, în loc s-o mai încurc cu engleza şi cu germana : „Bună seara, vă rog, aş vrea..." Îndată fata s-a luminat la faţă, confirmîndu-mi ce putere miraculoasă are cuvîntul. Iar la urmă, după ce mi-am terminat masa, am încheiat, cu vocabularul în

față, silabisind și făcînd-o pe fată să se bucure ca de o mîngîiere : „Mulțumesc, am mîncat foarte bine, bună seara !“ În total, șase cuvinte ! Să nu-ți vină a crede ! Și ne-am despărțit cu prietenie.

Forfota cătunului nu se terminase cînd m-am dus la culcare, bineînțeles în plină lumină, ca ziua. Hotelul, de lemn văruit pe dinafară, înăuntru cu tapete de hîrtie (tot lemn la origine !) era un fel de porumbar simpatic, cu un etaj, cu camere micuțe că abia aveai unde să pui o valiză, dar curate și dichisite. Casele de lemn au să rămînă doar o amintire cu timpul, și poate au să lase în urmă o suferință ; poate lipsa lor, oricît erau de puține, are să schimbe ceva în firea noastră. Judec după bucuria pe care am simțit-o în cameră, știind că în pereții ei fremăta o pădure de altădată.

N-am stat să măsor cele cîteva sectoare de drum netrecute pe hartă, de aceea nici n-am socotit kilometrii parcurși astăzi ; cred că vreo șase sute, ceea ce mi se pare puțin, cu șoselele goale și cu aceeași priveliște mai tot timpul. Nu știu cît am dormit, dar în pat am stat opt ore și jumătate, trîndăvind, căci nu mai simțeam nici o oboseală. Cred că urmăresc să-mi impun un ritm mai destins, să nu mă las atras în capcană de distanțe, care sînt libere și pot să te îmbete.

Țînțarii venind din păduri valuri după valuri, m-au împiedicat să dorm cu fereastra deschisă. Pe drum merg cu ferestrele mașinii închise, ceea ce nu-i o apărare suficientă, fiindcă din cînd în cînd un agresor intră pe tuburile de ventilație, și după ce se dezmeticește începe să-mi țiuie pe la ureche. Masa lor rămasă afară e uneori atît de densă, încît sînt clipe cînd am impresia că merg printr-o apă cenușie, vîscoasă. Spre norocul meu, nu-i întîlnesc tot timpul, poate au orele lor de repaos, poate au o tactică. Sau unii din ei își dau seama că un automobil este ca un car de luptă și n-are nici un rost să-l atace. Mi s-a întîmplat însă ca oprind într-un luminiș, unde nu mă așteptam la nici o primejdie, și coborînd din mașină ca să-mi îndrept spinarea, să mă pomenesc împresurat de țînțari în cîteva clipe,

timpul cît le trebuie să simtă prezența omenească și să pornească atacul.

Sub fereastră era un liliac înflorit ; la București vremea lui trecuse, înflorea salcîmul, care-i mai lasciv și mai leneș, și după el venea rîndul teiului. Am reîntîlnit liliacul în plină înflorire la Oriol, apoi la Moscova, și de-atunci mă întîmpină tot timpul, căci el merge spre nord odată cu mine. El a devenit floarea călătoriei mele. Într-un loc va trebui să ne despărțim, nu va mai putea să mă urmeze, și nu știu ce altă floare îmi va jalona drumul. Iar la înapoiere n-am să-l mai găsesc, vremea lui va fi trecută. Am să mă gîndesc de unde îmi vine acest privilegiu, ca timpul meu să fie atît de extensibil.

●

Mergeam spre nord mai departe, în linie dreaptă, și mai aveam patruzeci de kilometri pînă la Kuusamo, care nici nu mai știam ce putea să fie, între cătune și între orașe. Pentru mine rămînea doar un reper, o presemnalizare, fiindcă dincolo de el trebuia să schimb drumul.

Mergeam iarăși ca în ajun, prin pădure, pe o șosea dreaptă și goală, ghidat de marcajele galbene, iar peste asfaltul încălzit de soare se suprapuneau cadranele de pe tabloul de bord, nouăzeci de kilometri viteza, trei mii turația motorului, cînd deodată între ele a apărut o fantomă. Înainte de a ști de unde venise, și ce putea să fie, piciorul apăsase pe frînă, cu toată puterea, făcînd cauciucurile să urle. La acest zgomot urmat de țipătul claxonului, fantoma, care nu putea să vină decît din pădure și începea să se contureze drept o făptură patrupedă, mai mică decît un cerb și mai mare decît o căprioară, și-a întins gîtul și a întors capul spre mine, cu o privire nu fricoasă, ci indignată. Atunci i-am văzut podoaba cornoasă din creștet și am știut cine îmi ieșise în cale. Am oprit la zece metri, fără nici o dificultate, dar ar fi putut să fie și altfel, și mă miram că făptura aceea, în loc să se dea la o parte, se expunea în mij-

locul şoselei, fără nici o teamă, ci cu o îndrăzneală plină de aroganţă.

Pertti mă prevenise, cu un ton de cobitoare, ca şi cînd s-ar fi bucurat dinainte de necazurile mele posibile : „Şi vezi că dacă omori un ren, îl plăteşti !..." Acest ameninţător „îl plăteşti !" l-a repetat de cîteva ori, tot mai tare, şi cu pauze, de părea un ecou în creştere, iar el parcă rîdea în sine cu o mulţumire drăcească. Cred că se simţea în el ciuda celui care a păţit-o o dată şi se răcoreşte să şi-l închipuie păţind la fel şi pe altul.

Era un ren şi îmi bara drumul prin pădure, ca un guard silvic sau ca un paznic de vînătoare. Eu însă nu puteam decît să mă bucur, de-aceea am coborît din maşină şi m-am dus la el cu mîna întinsă. M-a aşteptat calm pînă am ajuns la doi metri ; atunci, cu un salt nepăsător şi parcă ironic, a trecut peste şanţul şoselei. M-am dus înapoi, la maşină, să caut o momeală ; a venit după mine, ţinîndu-se la doi metri, şi cînd am dat să mă apropii cu un biscuit în mînă, s-a tras înapoi, fără ca măcar să miroasă. Aşa ne-am tot jucat, vreo jumătate de oră, refuzînd, afurisitul, să ia o atitudine clară, fugind cînd voiam să mă apropii şi venind după mine dacă îi întorceam spatele, ca în provocarea şăgalnică a femeiuştei cochete : „Dute-n colo, vino-ncoace, Lasă-mă şi nu-mi da pace !"

L-aş fi dat naibii, dar întîlnirea aceasta îmi trezea multă emoţie. Mai văzusem reni, în filme, poate chiar prin grădinile zoologice, şi înaintea tuturor cunoşteam pe cei din literatură, care trăiesc în tundră, cu miile, şi sînt bogăţia eschimoşilor. Ştiam cum îşi găsesc hrana, lichen uscat sub gheaţa pe care o sparg cu copitele. Mă miram că numai cu atît puteau pe urmă să galopeze cu ceasurile, înhămaţi la sănii, alunecînd ca nălucile în noaptea polară, la lumina lunii sau a aurorei boreale. N-am iubit locurile acelea îngheţate, n-aş fi vrut să trăiesc o iarnă acolo, ci doar să trec odată, înfofolit bine. Iar ceea ce mă atrăgea în primul rînd nu erau oamenii, cu viaţa lor aspră şi pitorească, şi cu moravurile izbitoare, ci două animale, foca şi renul. Despre

focă, pe care o știam de la circ, blîndă și tandră, nici nu visasem că aș putea s-o văd vreodată într-o viață de libertate, în mările ei cu banchize de gheață. Renul în schimb știam că o să apară, doar Pertti mă prevenise ; nu-mi închipuiam însă că o să mă tulbure atîta. Într-o clipă, înainte de-a mă apropia să-i dau bună-ziua, m-au împresurat amintiri din primii ani de școală, cînd nu mă temeam nici de profesori nici de învățătură. Cînd ascultam cu sufletul palpitînd, despre cele șapte minuni ale lumii din vechime, cu care începea istoria. Și într-adevăr m-au minunat și mi-am dat seama prin ele că omul a reprezentat o forță colosală pe fața pămîntului, unde îmi venise și mie rîndul să trăiesc, după milenii. Cînd am auzit despre faraoni n-am dorit să le văd mumiile, iar dacă s-a întîmplat să ajung în fața lor, la Cairo și la British Museum, mi-au făcut silă ; și nu aveam nevoie de ele ca să cred în istorie. Ci am dorit să văd piramidele, fiindcă în închipuirea mea de școlar ele s-au înfățișat ca o gigantică piatră de hotar între o civilizație pierdută și una care s-a prelungit pînă în zilele noastre, cuprinzîndu-mă și pe mine.

Dar ce-i mai greu să se înțeleagă, este că odată cu piramidele, între imaginile mele despre lume a apărut renul din tundră care mi se părea și el un semn de hotar, între geografia noastră și o geografie imposibilă, mai abisală decît o civilizație pierdută. Chiar atunci, în primii mei ani de școală era mare luptă și întrecere între oameni, ca să ajungă la geografia aceea inabordabilă, și s-o dezgroape de sub gheață. Călătoria cu „Fram", nu de mult terminată, mi se părea o frumoasă poveste romantică, fiindcă deși credeam în ea ca într-o realizare recunoscută, imaginația mea nu izbutea s-o asimileze ca pe o întîmplare trăită de oameni. Multă înfiorare, amestec de spaimă și admirație mi-au dat numele lui Nansen și Amundsen ; numele lor, căci pe ei, ca oameni, deși nu mă îndoiam că există, nu-i puteam proiecta într-o realitate istorică. A venit apoi, în ado-

lescența mea, tragica întîmplare cu dirijabilul generalului Nobile, care, prins de furtună, s-a prăbușit pe o banchiză de gheață, după ce trecuse în zbor pe deasupra polului. Această izbîndă tragică a zguduit lumea, făcînd-o să uite că se pregăteau nenorociri mult mai mari, catastrofe mondiale ; într-un fel chiar zborul trufaș al lui Nobile putea să le anunțe, fiindcă se ascundea în el nu doar ambiția, ci o demonstrație provocatoare. Oamenii ar fi trebuit să simtă de pe atunci amenințarea războaielor, of, Doamne ! — atît de iminente. Dar erau ocupați cu salvarea supraviețuitorilor.

A rămas o controversă nerezolvată nici pînă astăzi, cînd de mult sînt lăsate în urmă și au început să se uite războaiele din Libia și din Etiopia, și chiar cel din Europa, ai căror martori am fost mulți din noi, iar mulți alții i-au fost victime. De o jumătate de secol lumea continuă să se întrebe dacă era drept ca Nobile să se salveze înaintea celorlalți. Un film, acum cîțiva ani, încerca să mă convingă că echipajul său avea mai mulți sorți să scape, dacă el ajungea la Roma, spre a stărui să li se trimită ajutoare ! Pe naiba ! Toată lumea sărise să-i ajute, fără pledoaria lui, atît de tardivă !

Ce bizar mi se pare și cum mi se clatină mintea cînd vreau să judec cele ce urmează ! Oamenii se hărțuiesc și se măcelăresc în războaie, din ziua cînd s-a născut primul conflict și au găsit la îndemînă o ghioagă, sau numai o piatră. Istoria omenirii se înscrie între această primă armă și, să zicem, racheta teleghidată, căci n-o știu pe ultima dintre ele, care, oricum, va fi depășită mîine, dacă nu astăzi. În timpul vieții mele s-au scufundat transatlantice, torpilate, apoi convoaie de sute și mii de vase, au căzut cu zecile de mii avioane și toate felurile de fortăreațe zburătoare, orașe au fost năruite și țări pîrjolite, într-un atît de nimicitor dezastru încît părea că nimic din lume n-o să se salveze, iar oamenii, cîți ar mai fi rămas în viață, niciodată n-ar mai fi putut să-și întindă mîna și să-și vorbească. Și iată ce mi se pare mie de neînțeles : nu că pînă la urmă și-au vorbit

şi şi-au întins mîna, ci că între două războaie, cînd unul abia se terminase iar al doilea putea să se întrevadă, căci se pregătea cu fervoare şi aproape pe faţă, popoarele învrăjbite şi gata să se învrăjbească din nou, de la o zi la alta, s-au unit în compasiune şi nu s-au dat în lături de la nici un sacrificiu spre a veni în ajutorul supraviețuitorilor abandonaţi de generalul Nobile. Erau de salvat abia cîţiva oameni, la un deceniu după ce fuseseră ucişi milioane, şi cu vreo nouă ani înainte de a fi ucişi de zece ori pe atîţia. Şi ce-i încă mai de neînţeles în această întîmplare, mergeau să-i salveze, dintr-o generoasă şi nobilă pornire umană, adevărată şi eternă, aceiaşi oameni care fuseseră în tabere opuse şi se măcelăriseră între ei într-un război abia trecut, după cum aveau să se măcelerească într-un război viitor, aflat atît de aproape.

Atunci a pierit, încercînd să găsească echipajul generalului, marele meu erou Amundsen, pus de mine între închipuiri, realitatea fiind prea mică spre a-l cuprinde.

Pe general n-am putut să-l iert, n-am admis că există o controversă. Şi astăzi, cînd simt cum se trezeşte din nou în mine ura pentru el, îmi dau seama ce zguduire mi-a provocat în suflet fuga lui mişelească, devenită o hidoşenie a istoriei, şi ce frică mai păstrez şi acum pentru acel nord care a cerut atîtea sacrificii oamenilor, fără a-i răsplăti cu vreo bogăţie. Astăzi, se trece pe la Polul Nord pe sub gheaţă, cu submarinul atomic.

Eram de mult în Laponia, dar nu văzusem nici o placardă ca să ştiu exact unde începuse. Confirmrea mi-a adus-o renul, care mi-a împrospătat amintirile din vremea cînd învăţam istorie şi geografie, atît de însetat să ştiu ce este pămîntul, ce sînt animalele şi oamenii. Între timp am întîlnit oameni de multe feluri şi acum, cu întrepătrunderea continentelor, cred că am şanse să văd toate neamurile de pe faţa pămîntului, chiar pe cele cu toartă în nas sau în buză. Nimic n-o să mă mai mire şi n-o să mă emoţioneze. Renul cred că este ultima mea descoperire geografică.

17

Ieri am întîlnit un om beat pe stradă, cred că la Kajaani, dar îl notez cu întîrziere, fiindcă n-am vrut să-l pun în memorie. Dar uite-l că rămîne ! Din clipa cînd l-am întîlnit, chiar dacă n-am fost prea atent unde s-au întîmplat acestea, omul nu-mi mai iese din minte. M-am încrucişat cu mulţi beţivi şi mai înainte, şi mai pe urmă. Între ei, unul, la Gävle avea să-mi producă, pe lîngă dezgust, o stare de groază ; fiindcă nu era un om în putere, căruia îi recunosc dreptul să-şi bea minţile cîteodată, ştiind că îşi poartă singur de grijă şi se poate socoti responsabil de faptele sale ; adică un om voinic, obosit de muncă sau abătut de o nefericire, care nu se poate apăra altfel decît evadînd pentru o seară într-o lume necontrolată de nimeni ; cîteva ore de uitare îl trec peste partea acută a crizei şi poate nu-i păgubesc organismul mai mult decît medicamentele care ne alină o durere. Dacă un om sănătos şi robust are să cadă pe trotuar şi de acolo în rigolă, între scursurile străzii, şi are să zacă letargic pînă la ziuă, dimineaţa are să-şi vină în fire şi are să se ducă la treabă. Şi chiar dacă n-o să-i fie ruşine de sine, organismul lui n-o să-l trădeze cu una cu două, îi va da destul timp ca să aleagă o cale mai bună, dacă este capabil. Şi chiar dacă ar fi un înrăit fără scăpare, deocamdată nimeni nu ştie ; ultima lui şansă nu-i pierdută.

Omul beat de la Gävle era însă un bătrîn decrepit, o căzătură umană, în stadiul de dezagregare organică, şi nu-i găseam nici scuza că vroia să uite o nefericire, fiindcă pentru el toate sentimentele omeneşti erau abolite cu siguranţă. El nu mai trăia, nefericitul, decît poate prin cîteva simţuri de moluscă, o jalnică mulţumire organică. Eram într-un restaurant, l-am văzut venind din fund, printre mese, îndreptîndu-se înspre uşă, şi nu înţelegeam ce-l determinase să plece, fiindcă din

spate nu-l împingea nici un chelner. Mai era în el o urmă de judecată și de voință ? Nu, s-ar fi văzut pe față, o ultimă licărire a conștiinței. Cred că îl conduceau niște reflexe, sau niște instincte, sau o memorie inconștientă dacă ea poate să existe. Mergea printre mese cu umerii căzuți, cu privirea drept înainte, albă și lăptoasă, cu picioarele îndoite din genunchi, tîrîndu-și pașii, înaintînd penibil și totuși ce e ciudat, aproape fără să se clatine, ținîndu-și echilibrul cu brațele, apucînd alternativ, cînd cu mîna dreaptă, cînd cu stînga, niște puncte de sprijin invizibile, distribuite în spațiu la distanțe potrivite, a căror schemă părea s-o aibă în minte. Dar dacă omul acesta ar fi căzut, sînt sigur că și-ar fi făcut praf toate oasele. Iar dacă nimerea în rigolă, dimineața măturătorii l-ar fi găsit în stare de putrezire.

Cu totul altfel fusese omul de la Kajaami, un tînăr blond, gras, pe a cărui față am citit groaza de ceea ce i se întîmplase. Nu părea un bețiv inveterat și exersat, ca bătrînul ; poate avea să devină ; deocamdată pe fața lui se citea panica și disperarea. Căzuse într-o capcană, întinsă de alții, sau de el însuși, băuse fără să-și cunoască măsura, trecuse repede și inconștient peste hotare și acum probabil simțea în el o forță atomică zumzăind, fabricînd energie, avînd timp să crească înainte de a face explozie. Mergea pe trotuar și nici el nu se legăna, părea tras înainte de o forță exterioară, pe o linie atît de dreaptă că un om n-ar putea s-o țină nici în stare lucidă. Cred că n-ar fi fost capabil să se folosească de nici un sprijin, dacă îi apărea în față, un gard sau o balustradă. Înțelegea că e condamnat și își accepta pedeapsa, dar groaza pe care i-am citit-o pe față nu i-o provoca grija de explozia finală, clipa de ispășire, ci drumul pînă acolo, timpul cît simțea că energia destructivă din el continua să crească.

Am ținut minte imaginea acestui om fiindcă nu mult după ce-l întîlnisem am observat deodată o schimbare a peisajului, bineînțeles fără nici o legătură între una și alta. Dincolo de

Kuusamo, la vreo zece kilometri, luasem alt drum, după sfatul lui Pertti, spre un loc unde el îmi spunea că am să dau peste o priveliște unică, un rîu cu cascade, cu jocuri de apă pe stînci înverzite, ceea ce, dacă nu vedeam cu ochii mei, nu puteam să-mi închipui. Astfel, în loc să apuc la stînga, spre Rovaniemi, capitala ținutului, am mers drept înainte, uitîndu-mă în toate părțile ; degeaba, n-am văzut nici o cascadă și nimic să mă uluiască. Dimpotrivă, natura devenise brusc mai săracă, pădurile erau acum zgribulite, tot mesteacăn și conifere, însă reduse la jumătate și continuînd să scadă, lăsînd tot mai largi spații goale, un pămînt nisipos, cu răni mari, cicatrizate. În această priveliște puțin tristă, izbucnea deodată o insulă verde, un pîlc de arbori regenerați, continua înverșunare a vieții, să se învingă pe ea însăși, să înainteze peste limitele știute ; se simțea însă că totul își dădea duhul. Cum le vedeam de pe cîte o culme, înșirate spre nord la distanțe tot mai mari, acele insule verzi mi se păreau niște spasmuri, ultimele tresăriri ale unui organism care vrea să-și depășească moartea și uneori izbutește, ceea ce însă nu-i un triumf, ci o amărăciune. Dispăruseră lacurile sau erau atît de rărite, că abia ghiceam în cîte o zare sclipirea unei oglinzi de apă. Deși sărăcit, peisajul, cu orizonturile lărgite, îmi îngăduia să respir cu mai multă ușurință și să apăs mai tare pe accelerație. Întîlneam rar o mașină, care își încrucișa farurile cu lumina soarelui, într-un joc prea inegal ca să se poată numi luptă. Soarele, în spate, neputînd astfel să mă orbească, mi se părea un bătrîn și bun dulău de pază, așezat cu labele lui mari pe umerii mei, fără să mă apese, ci dîndu-mi bucurie tihnită. Mă puteam socoti ca într-o lume pustie, și era la urma urmelor, pe mulți kilometri. Dar acum nu mai simțeam teama veche că ar putea să mi se întîmple un necaz, mie sau mașinii, în locuri unde n-ar fi avut cine să ne ajute ; amîndoi mergeam foarte bine.

Drumul era cam prost pe alocuri, cu ondulații pronunțate, care însă mai degrabă mă legănau decît să mă zgîlțîie. Cum încă nu întîlneam cascadele anunțate de Pertti, începeam să-l

ţin de rău pentru sfaturi, şi să mă cert că le urmasem cu uşurinţă. Mă gîndeam că poate abandonasem o şosea mai bună, şi care, în orice caz, era cu mult mai scurtă. În loc să ajung la Rovaniemi pe la sud, în linie dreaptă, am ajuns prin partea opusă, făcînd o buclă spre nord şi căzînd pe urmă înapoi, cu soarele drept în faţă.

Oraşul se află la cîţiva kilometri sub Cercul Polar, care este una din marile demarcări ale pămîntului, iar pentru mine înseamnă, odată cu ecuatorul şi tropicele, cea mai sonoră chemare geografică. O placardă modestă, pe marginea şoselei, arăta locul şi latitudinea lui cunoscută. M-am dat jos din maşină şi am pus piciorul pe pămînt, exact pe linia închipuită, dar n-am simţit nici o emoţie. Nu că aş fi vrut să fie acolo o muzică, fanfară, tobe şi trîmbiţe, ca să mă convingă. Nu convingerea îmi lipsea, ci sentimentul izbînzii. Doar un zid înalt de piatră, pe care să mă urc anevoie, ca să privesc dincolo, mi-ar fi dat poate o tulburare pe măsura aşteptărilor mele.

●

Cînd plecasem de la Nokia îmi spuneam că multă vreme de aici înainte am să fiu singur, şi rămas fără personaje, călătoria mea va înceta să fie o povestire ; aşa încît, lipsindu-i suportul epic, singurul meu mijloc de exprimare, nici n-o voi mai putea scrie. Dar uite că Pertti era încă alături de mine, iar eu îl priveam chiorîş şi îl bombăneam cu ciudă, pentru cascadele lui, pe care începusem să le cred închipuiri, aşa cum am crezut închipuire şoseaua numărul 371. Şi dacă totuşi ea exista, şi am găsit-o, cifra era în orice caz o născocire. Mă gîndeam că poate în Pertti se ascundea un fel de Păcală, decît că nu înţelegeam de ce nu dăduse şi cascadelor un număr. Mă uit şi astăzi pe hartă, în locul încercuit de el, cu mîna lui, cu un pix Parker, la fel cu cele pe care mi le-a dăruit mie, vreo jumătate de duzină, dintr-o stivă, reclama uzinei de motoare Valmet. Dacă vroiam, îmi dădea o sută, destinaţia lor era să fie dăruite. Şi nu fără efect,

fiindcă așa am ținut minte numele uzinei, și chiar Pertti, mi s-a întipărit mai bine în minte.

După ce am trecut Cercul Polar, am mai mers, la nord de el, pînă în locul unde erau însemnate cascadele, iar de-acolo l-am mai trecut o dată, înapoi, după ce am făcut o buclă mare pe deasupra lui, ca să ajung la Rovaniemi. Bucata de drum cît am avut soarele în față, mi-a lăsat impresia că începuse întoarcerea. Am fost chiar neliniștit și nemulțumit de mine, fiindcă, deși îmi cunoșteam intențiile, mi se părea că mi-am abandonat datoria. Gîndul m-a stăpînit tot timpul pînă după amiază, cînd am plecat de la Rovaniemi și am trecut Cercul Polar a treia oară.

Deși am stat acolo numai cîteva ceasuri, acest Rovaniemi, capitala Laponiei, mi-a rămas în memorie ca un oraș știut dinainte, bine și temeinic, și pe care nici n-aș putea să-l uit cu ușurință. Sînt orașe ușor de descifrat, fiindcă au caractere precise și simple, fără ca astfel să fie sărace. Le socotesc înainte de toate simpatice, și mă simt acolo ca la mine acasă. Mi-a plăcut culoarea lui, cărămizie, într-o nuanță pală și transparentă, cum am mai văzut doar la Siena. Ca și acolo, n-am știut de unde venea această culoare ; e ușor să spun de la pereții caselor, sau de la acoperișuri, dar era altceva, din afară, poate din aer. M-am dumirit cînd am ieșit în marginea orașului și în fața mea s-a desfășurat valea întinsă a fluviului Ounasjoki, care coboară dinspre nord și se varsă în golful Botnic, așa îmi place să spun, deși de la Rovaniemi înainte are alt nume ; cred că nu păgubesc pe nimeni dacă modific puțin geografia. Apa aceea, așa cum o vedeam în vale, desfășurîndu-se pînă departe, ducînd trunchiuri de arbori, pini probabil, drepți, curățați de ramuri, avea un mers majestuos, părea pornită, împreună cu pădurile tăiate, într-o călătorie care nu se putea sfîrși decît în fața mării. Dincolo de ea, cîmpia, tundră nepopulată, era cărămizie, cît vedeai cu ochii, lichen neînverzit încă, hrana renilor. De-aici venea culoarea, se ridica în aer și cădea asupra orașului. Era în această natură goală o forță ciudată, o simțeam pulsînd și mi se părea

triumfătoare, eliberată de oameni, singură ca în primele ere ale planetei noastre. Aici da, am simţit adînc şi limpede că era o demarcaţie, o despicătură în scoarţa pămîntului, altceva decît linia trasă de oameni pe hartă.

Bătea un vînt căldicel, de primăvară, cărămiziu ca tundra. Am mers mult de-a lungul ţărmului, care domina fluviul şi priveliştea de dincolo ; n-aveam timp de pierdut, pînă seara vroiam să ajung departe, dar nu mă puteam desprinde de natura aceasta puţin înfricoşătoare şi fascinantă.

Căzusem într-o stare de vrajă, poate aş fi mers în neştire pînă la izvoarele apei, cînd m-a trezit o troznitură a cerului. Un şir de bolizi au venit dintr-o zare şi s-au pierdut în cealaltă, şfişiind văzduhul, lăsîndu-l şuviţe în urmă ; în fracţiunea de secundă cît unul din ei a fost deasupra capului, şi cînd vuietul modulat, de torpilă aeriană, venea nu de el ci de la primele, aflate acum departe, am văzut că era un avion de vînătoare, supersonic. M-am simţit mic, şi cred că asemeni se simţea şi pămîntul.

Poate de aceea am descifrat uşor oraşul, fiindcă l-am văzut din afară, într-o perspectivă plăcută, mergînd pe o bună parte din circumferinţă, iar apoi am ajuns în centru, pe cea mai frumoasă dintre raze. Mă uitam prin vitrinele elegante, fără nimic lapon în ele decît păpuşile folclorice, de mărimi felurite şi foarte scumpe, care înfăţişează pe vechii localnici, în costume de ceremonie, albastre cu tivuri roşii. Atunci a trecut pe lîngă mine lapona adevărată ; am simţit-o şi m-am întors s-o văd mai bine. Îşi păstra tipul, dar cred că era născută dintr-o încrucişare, fiindcă depăşea mult înălţimea obişnuită. Şi purta blugi. Puteam s-o împiedic ?

Mai erau prin prăvălii coarne de ren şi piei argăsite, trofee de vînătoare, de-a gata. Chiar dacă aş fi avut bani de prisos, cum aş fi putut să le cumpăr ?

Am cumpărat roşii şi banane, să le am cu mine. Prăvălia, aproape în întregime de sticlă, era plină cu orice-ţi trece prin

minte și se mănîncă. În acest orășel nordic, unde vechea populație se stinge, se găsesc toate roadele pămîntului din părțile lui sudice. M-am uitat cu bucurie, și-am descoperit în ele toate latitudinile însorite, de la a patruzeci și cincea, a noastră pînă la tropice.

Ei, dar ce să fac cu omul care stătea afară, pe soclul unei ferestre, și ținea sus, deasupra capului, o sticlă de votcă rusească, de jumătate de litru, golită în bună parte ? Era un om mic, negricios, nebărbierit de o săptămînă, vioi, deloc mizerabil, într-o bună dispoziție manifestă, dar cuminte și cuviincioasă, fiindcă nu se lega de nimeni, ci doar oferea de băut, cui ar fi vrut să guste din sticlă. Pentru cît de scumpă este băutura acolo, se cunoștea că avea o inimă largă. Mi-a oferit și mie, fluturînd sticla pe sus și apoi întînzîndu-mi-o, și din gungureala lui tandră parcă îl înțelegeam ce spune : „Hai, omule, gustă, nu fi acru ! De ce refuzi fericirea ?"

Nu beau niciodată în timpul zilei, și mai ales cînd sînt cu mașina ; e o disciplină. Și-apoi nu-mi place votca. Dar el își pusese ochii pe mine, nu mai vroia să știe de altul. Am plecat cu mîhnire, necăjit că nu-i vorbeam limba, ca măcar să-i dau o explicație. Nu-mi pasă ce-ar crede altcineva, că adică degeaba îmi făceam scrupule, că el după atîta votcă nici nu știa cu cine stă de vorbă și nici pe ce lume se află. Așa o fi, dar starea lui nu anula sentimentele mele. M-am gîndit la el pînă seara, și-am înțeles că după ce-l bombănisem destul pe Pertti și îl lăsasem pe șosea să se întoarcă pe jos la Nokia, aveam nevoie de un alt personaj, să-mi țină tovărășie. Seara, la Ivalo, am întîlnit o fetișoară, cu un cîine cam cît ea de mare. Am mîngîiat cîinele, ea mi-a zîmbit și mi i-am luat de tovarăși, pentru etapa următoare.

•

Plecînd din Rovaniemi am mers un timp pe drumul de la venire, ceea ce mă va nemulțumi totdeauna, și nu m-a consolat nici gîndul că treceam Cercul Polar a treia oară, în cîteva ore.

Așa se întîmplă uneori, să ai prea multe deodată. De ce oare nu puteam să distribui altfel, în timp, evenimentul, să-l păstrez ca pe o economie, și să-l retrăiesc altădată, bunăoară într-o zi cînd aș fi acasă, odihnit și cu dor de ducă, și aș putea să simt mai bine emoția ? Acum treceam peste Cercul Polar, du-te, vino, și nu era măcar un zăplaz, o piedică oricît de mică, unde să am o clipă de reculegere.

După treizeci de kilometri m-am despărțit de șoseaua pe unde venisem și m-am îndreptat iarăși spre nord, în linie dreaptă, într-un ținut care începea să se vălurească. Dacă mă iau după hartă, am trecut în ziua aceea prin vreo douăsprezece sate, fiindcă sînt puse pe hîrtie și au cîte o denumire, dar nu le-am văzut, sau nu le mai țin minte, poate fiindcă mergeam repede, în timp ce stăteam de vorbă în gînd cu bețivul de la Roveniemi. După un timp a început să mă plictisească, bețivii nu au durată, și registrul lor de exprimare e mai sărac decît al unei viori cu o singură coardă. Am fost bucuros cînd mi l-am închipuit că și-a terminat sticla, care i-a căzut din mînă, iar el a adormit cu capul în piept și a început să sforăie.

Aici erau lacuri puține, la zeci de kilometri unul de altul ; cred că și pămîntul se săturase de ele. În locul tundrei cărămizii, de la Roveniemi, apăruse din nou pădurea, mai pitică, dar continuă. Era soare și tihnă, nu se vedea nici o mașină ; din cînd în cînd un ren își scotea coarnele dintre arbori, poate intrigat de zgomotul motorului ; oricum, nu uitasem sfatul lui Pertti, și stăteam gata să apăs pe frînă. Nu știam unde am să mă opresc seara, și nici unde aș putea să găsesc un „service“ sau un atelier mecanic, ca să schimb uleiul motorului. Preocupat mai mult de mașină decît de mine și temîndu-mă că degeaba caut ajutor din afară, m-am hotărît să-l schimb singur. Am pus mașina călare pe șanțul șoselei și m-am băgat dedesubt, pe un pat de frunze căzute toamna trecută ; erau încă neputrezite și miroseau a pădure. Au absorbit uleiul vechi, fără să rămînă o urmă ; mi s-a luat o piatră de pe inimă, deși chiar dacă lăsam acolo o

pată, la zeci de kilometri de prima casă, n-ar fi supărat pe nimeni. Stăteam lungit pe frunze, murdar pe mîini, cu haina cam prăfuită, tot ce avusesem de suferit de pe urma acelei trebi neplăcute, aşteptam să se scurgă ultimele picături ale uleiului fierbinte din carter, cînd am văzut, pe sub maşină, că un ren se oprise alături, şi se uita la mine.

Nu prea sînt îndemînatic la treburi pe care nu le fac decît la răstimpuri, şi nu-mi place să-mi urmărească nimeni gesturile împiedecate. Cu toată poziţia incomodă, că trebuia să-mi strîmb gîtul şi să-mi sucesc mîna, n-ar fi fost nici o dificultate să pun la loc buşonul băii de ulei, deşurubat tot de mine. Dar acum, prezenţa renului care îşi aplecase capul şi mă urmărea curios, de la mai puţin de un metru, mă cam enerva, de aceea nu nimeream filetul. Aşa se cam întîmplă cu şuruburile ; dacă nu le pui bine de la prima mişcare, încep să te sîcîie, şi-i din ce în ce mai rău, nădugeşti, îţi tremură mîna, te furnică în inimă.

— Tu n-ai nici o treabă ? i-am spus furios renului care venise şi mai aproape.

Nu avea, şi a stat pînă la urmă, mirîndu-se de neîndemînarea mea şi parcă rîzînd de mine. Numai cînd am ieşit tîrîş de sub maşină s-a tras puţin în lături. Dar încă n-a plecat, a vrut să vadă tot ce-am făcut pe urmă. Am şters cu o cîrpă cheia cu care desfăcusem buşonul, am pus-o în trusă. Am luat bidoanele de ulei goale şi le-am înghesuit în lada maşinii ; era caraghios, vroiam să le duc la o groapă de gunoi, de parcă, dacă le-aş fi aruncat în pădure, ar fi putut să-i pese cuiva ; dar fiind material plastic, ştiam că n-au să putrezească pînă la sfîrşitul pămîntului. Tocmai citisem că omenirea, care deocamdată trage foloase de pe urma acestui material miraculos şi avantajos, mai tîrziu o să tragă şi ponoasele. Sau poate am luat bidoanele fiindcă mi-a fost ruşine de renul acela, cum se uita atent la toate gesturile mele, să nu-i murdăresc pădurea, unde nimeni pînă acum nu aruncase gunoaie. Cînd am terminat cu toate, spălat şi pe mîini cu apa din bidonul galben, i-am întins renului un biscuit, cum mai încercasem odată, cu altul şi am vrut să-l mîngîi ; n-a

fugit, dar s-a tras în lături. Am insistat, vorbindu-i cu blîndețe ; zadarnic, nu-mi înțelegea limba și n-am putut să mă apropii. Îi purtam pică, nu înțelegeam de ce se ferea de mine, după ce văzuse cum mă îngrijisem să nu-i poluez natura. Atunci m-am răzbunat poluindu-i-o cu bună știință : l-am scos pe bețiv din mașină, așa cum îi trăgea la aghioase, și l-am tîrît în șanțul șoselei. Era mai ușor decît îmi închipuisem, atît pentru conștiința mea, cît și pentru brațe. Sticla goală am păstrat-o, s-o arunc într-un loc potrivit, împreună cu bidoanele de plastic. Renul s-a apropiat de bețiv, l-a adulmecat, s-a zbîrlit și a luat-o la fugă.

Se împliniseră douăzeci și patru de ore de cînd îl abandonasem pe Pertti ; dacă dădea drumul la pas și nu-l lăsau picioarele, într-o săptămînă putea să ajungă la Nokia. Pînă seara am mers singur, în linie dreaptă, exact spre nordul geografic. Ploua din cînd în cînd, mai degrabă în joacă ; restul timpului strălucea soarele și era așa de fierbinte că puteam să rămîn în cămașă, dar nu-mi venea a crede ; seara mi-a confirmat termometrul, arăta douăzeci și cinci de grade. Pe alocuri se repara șoseaua, și nu știam pentru cine. De unde veneau lucrătorii, unde se duceau pe urmă ? Mult timp crezusem că eram singurul om care trecea pe acolo.

Pe la cinci după amiază m-am oprit la Ivalo, pe care îl credeam un post înaintat, o mică așezare de oameni, la marginea lumii. Ce-i drept pînă la marginea lumii nu mai rămînea decît o bucată, o zi de mers cu mașina, iar localitatea era într-adevăr mică, dar cu un caracter atît de urban, că părea un oraș mare. Nu înțeleg cum putea să mă păcălească, fiindcă în afară de o stradă principală, și de o piață pustie, o bucată de cîmp între case nu prea mari și răzlețe, nu se mai vedea altceva. Poate un fel de fabrică, într-o magazie, la cîteva sute de metri ; de acolo veneau fetișoara și cîinele. Un negustor, care dădea și informații turistice, m-a trimis la o casă, în piața goală, cu insule mari de iarbă. Casa, de piatră, mi s-a părut rece și neprimitoare, deși o

bătea soarele. O femeie m-a întîmpinat, m-a dus într-o cameră cu ferestre atît de mari că înăuntru parcă intra mai multă lumină decît era afară. Avea trei paturi şi nu mă simţeam la mine acasă, deşi femeia mă asigurase că nu va mai găzdui pe nimeni acolo ; pentru cîţi oameni puteau să vină la Ivalo, mai avea cîteva camere. Am rămas, călcîndu-mi pe suflet, fiindcă era o biată femeie cumsecade şi plină de bunăvoinţă. Pentru ea, un călător care întorcea spatele, însemna o jignire, şi cum rămîneau puţine speranţe să vină altul, însemna şi-o pagubă ; cu toată casa ei de piatră, nu părea o femeie bogată.

La negustorul cu informaţiile am cumpărat de-ale gurii şi cu ce mai luasem de la Rovaniemi, am mîncat în cameră ; cred că nici n-aş fi avut unde în altă parte. Roşiile, frumoase, mi-au adus aminte de oraşul acela unde am stat numai cîteva ceasuri şi m-am simţit bine, şi mi-au plăcut toate, mai ales fluviul larg de pe vale, cu mişcarea lui majestuoasă ; n-am să-l uit multă vreme. Dar tot acolo am întîlnit şi beţivul, şi aducîndu-mi aminte de el, m-am gîndit ce-o fi făcînd în şanţul şoselei.

După masă, pe cînd afară era tot ziuă şi nici n-avea să amurgească decît tîrziu şi doar o oră, am făcut ocolul oraşului. La marginea lui de nord începea un lac, mai mare ca întreaga deltă a Dunării. N-aş avea de ce să-i spun numele, Inari, dacă pronunţat de multe ori, alternat cu Ivalo, n-ar semăna cu strigătul a două păsări de pădure, bărbătuş şi femeiuşcă, chemîndu-se seara pe deasupra copacilor. Încercaţi, şi-o să vă placă ; începeţi cu Ivalo, e glasul bărbatului şi se cuvine ca el să facă propunerea.

Cînd mă întorceam de pe malul lacului şi cerul abia începea să se umbrească, am văzut fetiţa cu cîinele, ieşind dintr-o curte şi pornind să se plimbe. Nu era decît o copilă, dar se cunoştea de pe acum că are să fie o codană frumoasă. Ochii mai ales, cînd i-am mîngîiat cîinele, s-au încărcat de lumină, deşi în adîncul lor părea ascunsă o noapte întunecoasă. Înălţuţă şi şuie, cu părul liber pe spate, blond ca paiul dar trecut o dată prin cenuşă răcită, cu pielea obrazului mată, puţin palidă de sfială,

ea va fi tipul de frumusețe nordică despre care se tot vorbește, așa cum l-am descoperit eu și cum îl voi întîlni adesea de acum încolo, în toată peninsula Scandinavă, poate mai frecvent în Norvegia, întinzîndu-se însă și la sud, pînă în Danemarca. De acolo înainte începe Europa, cu frumusețile ei eterogene.

Făcusem șapte sute de kilometri peste zi, aproape fără să-mi dau seama, fiindcă șoseaua era liberă și singura grijă rămîneau renii, să nu-mi sară în față. Țînțarii mă urmăreau încă, dar mi-a fost destul dacă m-am plîns o dată. Liliacul dispăruse cu totul și nu-i luase locul altceva ; era o lipsă, și ea mă trimitea mereu în urmă, la amintirile de după plecare.

După atîta drum nu simțeam nici o oboseală, dar îmi era somn tot timpul, poate fiindcă nu dormeam bine. În noaptea de la Ivalo am observat prima oară, cu limpezime, cît mă chinuia lumina. Am deschis ochii, în mai multe rînduri și ziua de afară, abia puțin pălită, năvălind înăuntru pe ferestrele mari ale camerei, mi-a dat o stare rea, ca o boală, ca o durere fizică, nedefinită. Dar am intuit că nu mi-ar fi fost deajuns întunericul, fiindcă la urma urmelor aș fi putut să astup ferestrele cu pături, erau destule în cameră ; am simțit că aveam nevoie de altceva, de puțină noapte adevărată.

●

Am plecat devreme, nu mai pot spune în zorii zilei, care-i o vorbă atît de cuprinzătoare. Am ocolit prin stînga lacul Inari, am mers mult de-a lungul lui, pe o șosea mai degrabă goală, de aceea foarte plăcută, prin locuri uneori despădurite, peste culmi de unde puteam să văd pînă departe. Cerul era înnorat după ziua de ieri, atît de limpede, dar parcă îmi făcea bine să fie mai întuneric ; ploua din cînd în cînd, și, oricît nu mi-ar plăcea ploaia, parcă și ea îmi făcea bine. Somnul însă nu vroia să-mi treacă, și m-ar fi cuprins pe nesimțite, ajutat și de torsul muzical al motorului, dacă n-aș avea o incapacitate absolută de a

adormi cu volanul în mînă. Mă îmbărbătam cu gîndul că era probabil ultima etapă în drumul spre nord, și că pe urmă, coborînd repede de-a lungul peninsulei, zilele au să se scurteze, ca să am parte, cum visam la Ivalo, de puțină noapte adevărată.

Apăruseră și alte lacuri, pe partea cealaltă a șoselei, eram înconjurat numai de ape, fără pădure. De aceea dispăruseră și renii, îngăduindu-mi să merg mai în voie. De pe culmi, vedeam iarăși pînă departe și abia acum, cînd mai erau numai cincizeci de kilometri pînă la frontieră, descopeream în deplinătatea lor lacurile Finlandei. În mijlocul unuia era o insulă, și pe ea creșteau trei brazi înalți, ciolpăniți pînă în vîrf, semănînd cu niște catarge. Pe urmă am descoperit și alte insule, în alte lacuri, din ce în ce mai multe și pe toate creșteau cîte trei brazi, cu ramurile curățate. Așa cum se vedeau, nemișcate și părăsite, păreau niște corăbii eșuate dintr-o flotă nordică de altădată.

A fost și un sat Inari, ca numele lacului, dar am trecut pe lîngă el fără să-mi dau seama. Acum mă uitam numai în față, cred că îmi pierdusem răbdarea, nu mai vroiam să văd nimic, ci să calc repede ultimele sute de kilometri, ca să termin această etapă și să ajung la marginea Europei.

Șoseaua continua să fie bună și bine întreținută, făcîndu-mă să mă întreb iarăși cui folosea la urma urmelor ? Aproape că mă simțeam stînjenit, de parcă ar fi fost făcută numai pentru mine, și nu-mi găseam nici un merit să justifice atîta cheltuială. Dar chiar, la ce ar fi putut să folosească decît pentru distracție, mai ales că devenise cam acrobatică ? O succesiune de văi adînci și coline înalte înșirate de-a curmezișul, cu povîrnișuri rapide, îmi dădeau senzația din montagne-russe (sau americaine !) prelungită kilometru după kilometru, pînă ce devenise obositoare. Nu ascund că amețisem puțin și îmi era puțin teamă cînd îmi dădeam drumul la vale, pe o pantă atît de înclinată încît mă miram cum de continua mașina să meargă pe roate, în contact cu șoseaua, în loc să se ducă de-a berbeleacul. Asemenea coborîre îți provoacă un gol ascendent în abdomen, pe care o forță

ascunsă îl împinge violent în torace, în timp ce trupul îşi pierde o bună parte din greutate, şi-i gata să se desprindă de scaun.

Şoseaua noastră din Dobrogea, destul de adînc ondulată în unele locuri, îţi poate da numai o idee vagă despre această senzaţie. Am cunoscut-o mai bine altădată, în Normandia, într-o altă succesiune de văi şi coline, care parcă anticipau valurile oceanului, după cum cele din Dobrogea anticipează o mare nu prea montată. Dar abia săptămînile trecute îmi îmbogăţisem experienţa, dacă se poate numi aşa, şi o dusesem mult mai departe, într-un loc, pe şoseaua Kievului, unde trupul mi-a fost pus la încercare, într-un tangaj mai adînc decît pe cel mai răscolit dintre oceane, depăşind ce cunoşteam din Normandia. Acolo fundul de vale era atît de îngust, schimbarea planurilor atît de brutală şi bruscă, încît maşina trecea cu o icnitură, vibrînd şi parcă arcuindu-se de la mijloc, gata să se rupă în două.

Spre deosebire de ceea ce simţi în clipa cînd începe coborîrea, ca spre un fund de prăpastie, senzaţia este inversă la urcare. Începe cu un moment de orbire şi cu o zmucitură care te înfundă în scaun şi vrea să te răstoarne pe spate, în timp ce stomacul, care mai înainte se înghesuia peste plămîni şi peste inimă, în torace, acum cade în pîntece, greu ca de piatră. Apoi, dacă în mersul la vale priveliştea se dezvăluie pînă la creasta de dincolo şi ai clară noţiunea locului unde te afli, la urcare nu se vede altceva decît cerul şi şoseaua care se scurtează cu o viteză vertiginoasă, urmînd ca la sfîrşit să te arunce în aer. Totdeauna, mai ales cînd urci cu viteză, o creastă pare o poartă misterioasă, fiindcă nu ştii ce îţi deschide în faţă. Totdeauna dincolo de ea te aşteaptă surprize, uneori primejdioase, o curbă nesemnalată, o maşină în pană, o căruţă sau chiar un beţiv legănîndu-se, bucurîndu-se de viaţă şi puţin păsîndu-i de moarte.

Cam aşa era şoseaua în dimineaţa cînd ieşeam din Finlanda, şi încă mai năzdrăvană. Iar ondulaţiile ei lungi de sute de metri, şi atît de adînci că uneori fundul văii nici nu se vedea de la creastă, erau la rîndul lor ondulate, creind pe cei doi versanţi alte văi şi alte creste, care supuneau maşina la un dans besme-

tic, făcînd-o să semene cu caii aceia sălbatici, de la *rodeó,* unde călăreții își arată curajul și dibăcia, într-un joc palpitant și zănatec, obișnuit în America. Așa sălta mașina, cînd de bot, cînd de coadă, într-o mișcare năpraznică, și dacă n-aș fi avut centura de siguranță, poate m-ar fi azvîrlit în șanțul șoselei, cum pățesc călăreții de la rodeo.

Indicatoarele de pe margine limitau viteza la optzeci de kilometri pe oră, dar socotesc că asemenea limitare acum, era de fapt un îndemn la acrobație. M-am convins pe deplin că șoseaua era făcută pentru distracție și îmi aparținea numai mie în ziua aceea. Așa că am fost surprins cînd la o creastă îndepărtată a apărut altă mașină, semnalîndu-se prin farurile aprinse. Pînă să ne încrucișăm într-un fund de vale, am văzut-o tangînd adînc și pierzîndu-se în ondulațiile secundare, ca un vapor pe furtună.

Cînd șoseaua și-a găsit liniștea am observat că peisajul, atît de mult prelungit din el însuși, pe aproape tot spațiul Finlandei, se schimbase cu violență. Pînă aici, deși apăruseră mari luminișuri, pădurea mă urmărise mai tot timpul. Dispăruseră treptat bradul, pinul și molidul, rămăsese numai mesteacănul. L-am văzut în agonia lui lentă și lungă, pipernicindu-se, torsionîndu-se, încercînd cu încăpățînare și deznădejde să-și depășească limita geografică, să mai înainteze zece kilometri, cinsprezece, douăzeci, să se mai ridice cinci metri deasupra pămîntului, apoi patru metri, trei, doi, unul, păduri întregi din ce în ce mai istovite, pînă ce și-au dat duhul. Atunci, pe neașteptate, am văzut munți în față, vineți și goi, nu înalți dar destul de puternici ca să bareze orizontul. Era numai un ceas de cînd trecusem pe lîngă stive de cherestea, ude de ploaie. Fusese salutul de despărțire al lemnului, despre care cred că am vorbit cu destulă prietenie ; de-aici înainte avea să fie doar piatră. Fiindcă pe deasupra ploaia se întețise, m-am simțit mizerabil. Aș fi vrut să fiu acasă, într-o noapte de zece ore, să dorm letargic, fără vise, fără respirație. Știam ce voi face : de la Kistrand s-o iau la stînga, și Capul Nord să-l las altora.

18

La ora opt și jumătate am trecut în Norvegia, cu emoție. Era o gheretă și un om înăuntru, dar n-a scos capul, ci mi-a făcut semn să trec mai departe ; mă oprisem, din obișnuință, din timiditate, și mă mir că n-am părut suspect, fiindcă nimeni nu se oprește la aceste puncte de frontieră, mai degrabă simbolice ; țările Scandinave, cu atîtea caracteristici comune, sînt o comunitate.

Panourile indicatoare, din albastre, au devenit galbene ; marcajele șoselei, din galbene, portocalii și nu mai am de notat alte schimbări, decît că a încetat ploaia și s-a făcut mai frig, dintr-odată. Iar eu m-am simțit mai senin și mai zdravăn, poate la gîndul că în aceeași zi avea să înceapă întoarcerea. Mașina, care mă îngrijorase înaintea plecării și mă neliniștise în primele zile, mergea lăudabil, sigură pe ea, constantă, supusă și credincioasă ; nu aveam decît să apăs puțin pe accelerație, ca să-mi răspundă cu voie bună. Șoseaua, tot goală, devenise aproape alpină, se îngustase, în unele locuri două mașini n-ar fi avut cum să se încrucișeze, noroc că nu venea nici una din față, iar din spate nimeni n-ar fi năzuit să mă depășească, fiindcă mergeam repede, ca să nu las nefolosită puterea motorului, cînd îl simțeam cu ce bucurie asculta de accelerație. Am mers mult timp pe o coastă de deal, care-mi amintea ceva din peisajul nostru, de pe la Bran, sau de pe la Rucăr, și-mi dovedea încă odată că natura se repetă, de la un cap la altul al pămîntului, neavînd destule modele spre a fi mereu inedită. În vale curgea un rîu vînăt ; în toate văile curge un rîu, și dacă-i înnorat și frig, toate sînt vinete. Un cătun, trei case, între șosea și vale ; un om, privind în sus, la mine — ca pretutindeni. Un cîine, nu speriat, ci împietrit de uimire, urmărindu-mă cu ochii, neînțelegînd ce caut pe acolo.

Voi spune îndată ce înseamnă aceste notații. După alți kilometri, un panou galben, cu scrisul negru, anunța intrarea într-o localitate, Nattuatan, nu sînt sigur că am memorat bine ortografia, în viteza mașinii. Acea localitate era înfățișată de trei cabane pe dreapta șoselei, ca în cătunul de mai înainte. Pe stînga, la creastă, mai erau două corturi lapone, și pînza de la intrare fiind dată la o parte, se vedea focul, înlăuntru. Un om, în uniforma de paradă, albastră cu roșu, se uita la mine, la fel de uimit cum fusese cîinele.

Dacă n-aș fi scris acestea, s-ar fi crezut că trecusem pe un drum ca multe altele, făcute să lege între ele orașe și sate, și dacă nu pomenisem despre nici unul, însemna că nu-mi fusese mintea la ele, scopul călătoriei mele fiind altul. Ei nu, vreau să se știe că în afară de cele spuse, n-am mai întîlnit nici o așezare de oameni, pînă departe, și două cătune, cu trei ființe vii, printre care și cîinele, e tot ce-am văzut într-o lungă parte a drumului, cea întipărită mai adînc în memorie. Dar de ce să mă opresc atît de stăruitor asupra acestei impresii, cînd sînt în lume atîtea locuri pustii și dezolante, întinsele pete albe rămase încă pe hartă ? E adevărat, numai că pe-acolo n-am trecut eu cu mașina, într-o dimineață rece și înnorată, să mi se strîngă inima de singurătate, să simt dezolarea în mine, pe calea cea mai directă și mai apăsătoare.

Scăparea era la vreo sută de kilometri în față, de aceea mergeam repede. Acum munții veniseră aproape, și erau înverziți, de unde mai înainte îi crezusem numai piatră. Aveau un desen robust, linii trase cu forță, de aceea mi se părea că în ei se ascunde o energie comprimată puternic ; poate într-o zi aveau să facă explozie. Judecînd după hartă depășeau o mie de metri în înălțime, dar păreau scunzi, fiindcă șoseaua însăși se afla mai sus de șase sute de metri, cum citeam pe altimetrul mașinii. Pe urmă am început să cobor, munții au crescut în spate, alții s-au ivit în față, ceva se zdruncina și se frămînta în natură, sau poate că în mine.

Cînd am trecut la Lakselv, un punct de orientare, ajunsesem la nivelul mării, și așa am mers, vreo șaizeci de kilometri, în lungul fiordului Porsangen ; îl aveam în dreapta, întins ca o mare, curat, rece, albastru. Apoi am intrat în Kistrand, și am luat piciorul de pe accelerație. Simțeam ceva rece în inimă, o îndoială, o teamă, dar nu puteam s-o înțeleg și s-o judec, de aceea creștea din ea însăși și părea tot mai gravă. M-aș fi oprit o clipă, eram într-o localitate, cu străzi și cu case, nu mai mare decît Ivalo, dar un loc unde trăiau oameni, și nu mi-ar fi stricat să-i văd la față și să le aud glasul, cînd toată dimineața, în afară de o mașină cu care mă încrucișasem, fără să-i deslușesc pe cei dinlăuntru, nu întîlnisem decît trei ființe vii, printre ele și cîinele. Nu m-am oprit, am mers încet înainte, căutînd răspîntia unde s-o ia la stînga, spre casă. Mă gîndisem la ea tot drumul, o așteptasem ca pe o eliberare, iar acum parcă aș fi vrut să fie mai departe, sau să n-o mai întîlnesc niciodată.

Am văzut-o pe neașteptate, la vreo cincizeci de metri, după o curbă, la ieșirea din Kinstrand, unde șoseaua se bifurca în unghiuri de nouăzeci de grade. Scrisul negru, pe fondul galben al panoului care arăta direcțiile, nu se vedea limpede ; dar literele au crescut repede, pînă ce mi-au cuprins tot cîmpul ocular și atunci n-am mai putut să le deslușesc pe toate, ci numai pe cele din dreapta, NORDCAP, șapte semne, cifra mea fatidică.

Am oprit, dar după ce o luasem *la dreapta*. Din față venea o mașină a poștei. Am traversat șoseaua și i-am ieșit înainte. Omul de la volan a deschis fereastra.

Nu, nu vroiam să mă întorc, nu vroiam nici măcar să șovăi, vroiam să știu ce credea altcineva, sperînd că nu va crede altfel decît mine. Oi fi folosit și cîteva cuvinte, îți ies singure din gură, dar m-am înțeles cu postașul prin semne și mimică, atît de exersate în ultima vreme, că pot duce cu ele o conversație destul de completă.

— Acesta e sigur drumul spre Capul Nord, domnule ?

— Absolut sigur !

— Feribotul merge ?

— Da. Vă îmbarcaţi la Repväg.

— Dincolo există o şosea practicabilă ?

— Da, destul de bună.

— Un om ca mine şi cu maşina asta poate ajunge pînă la capăt ?

Postaşul m-a examinat, s-a uitat la maşină, apoi a făcut un semn de încuviinţare. Aş fi vrut să-l întreb multe, cu o febrilitate care creştea în mine odată cu încuviinţările lui binecuvîntate : am unde să dorm, unde să mănînc, nu sînt urşi albi, nici piei roşii ?

La Repväg, drum de vreo patruzeci de kilometri şi fără nici o dificultate, că putea să-mi fie ruşine de grijile pe care mi le făcusem, am dat de o primejdie neprevăzută. Cine erau, pe unde veniseră, că în afară de maşina postaşului nu întîlnisem alta, iar acolo, ce să vezi ? ! grămadă de autocare şi autoturisme, de autostopişti cu poveri în spinare, aşa cum îi ştiam de pe toate şoselele Europei. Cerul se luminase, se apropia o amiază frumoasă, călduţă, albăstrită de apa fiordului, dar ce folos ?

Am strîns din fălci şi mi-am luat rînd la spatele ultimei maşini, cred că a treizecea. Mai erau încă pe atîtea, şi vreo zece autocare, parcate alături ; am înţeles că ocupanţii lor se urcau pe feribot cu piciorul, iar dincolo găseau alte mijloace să meargă mai departe ; pînă la Capul Nord rămîneau patruzeci şi şase de kilometri. O clipă m-am gîndit să fac asemeni, era o economie, şi ministrul meu de finanţe mă bombănea ori de cîte ori băgam mîna în pungă. M-am scuturat repede, am optat pentru puţină risipă, fiindcă mi-am amintit ce mîhnire m-a cuprins la Londra, şi ce necaz mi-a fost pe mine că îmi lăsasem maşina pe continent, ceea ce era o gravă ingratitudine.

Noroc că n-am aşteptat decît o oră să vină feribotul, şi am avut loc cu toţii. Oricum însă, aşteptarea înseamnă nelinişte şi umilinţă ; totdeauna mi-a lăsat urme în suflet. M-am pomenit într-o lume neastîmpărată şi gălăgioasă ; copii care ţipau, îndemnîndu-se la joacă, dîndu-şi drumul pe balustrade ; tineri

care forfoteau cu ruksacul în spate, îmbrîncind și călcînd pe picioare pe alții, negăsindu-și locul, de parcă ar fi avut ceva de descoperit, pe o punte de cincizeci de metri. Cît despre lumea care stătea locului, nu mai puțin antipatică, era și caraghioasă pe deasupra, cum își umfla obrajii mestecîndu-și merindele, cum scormonea cu binoclul într-un peisaj rece, unde nu se vedea decît apă albastră într-o parte, iar în alta stîncă golașă, pe toată lungimea fiordului, fără un copac, fără un fir de iarbă ; ceea ce nu oprea pe nimeni să se extazieze și să scoată strigăte de admirație, întrecîndu-se unul pe altul. Sînt asemenea oameni, ei nu înțeleg să piardă niciodată, și trebuie să-și justifice totdeauna cheltuiala, chiar și într-o monotonă traversadă cu feribotul.

Nu spun că dacă aș fi putut aș fi aruncat pe vreunul în apă, nici că mi-ar fi plăcut să vină o furtună puternică, numai ca să curme chirăiala și zbenguiala copiilor, să-i potolească pe tineri, iar pe cei cu binoclurile și cu merindele, să-i văd pălind și aplecîndu-se peste balustrade.

Nu spun nici că îmi recunoșteam vreo dreptate, dacă mă uitam la toți cu atîta parapon, căci doar și ei aveau dreptul să meargă la Capul Nord, și era numai o întîmplare că se întîlniseră cu toții, într-o zi din viață, și acum stăteau claie peste grămadă.

Cred că printre ei se găseau și copii cu bună creștere, și tineri cuviincioși, dornici cu adevărat să cunoască lumea, și poate chiar între oamenii cu obrajii umflați de mestecătură, erau destui care nu veneau aici numai întîmplător, ci optaseră pentru drumul de astăzi dintr-o preferință vădită, nu dînd cu zarurile.

Poate mulțimea asta nu mi-ar fi stat în spinare, dacă aș fi întîlnit-o treptat, și nu așa, dintr-odată, cu totul imprevizibil, după ce ultimele zile oamenii se tot răriseră, pînă ce astăzi abia întîlnisem cîte unul, ici-colo, și nimeni nu-mi ieșise în față. Cît de mică era insula Mageröya, că n-avea nici cincizeci

de kilometri lungime, pe deasupra zdrenţuită de fiorduri care îi mîncau jumătate din suprafaţă, i-a absorbit repede pe toţi călătorii, nu ştiu ce-a făcut cu ei, că în cîteva minute mă găseam iarăşi singur, pe o şosea goală. E un orăşel pe coasta stîncoasă, Honningsväg, cu un chei unde acostează feribotul. Am trecut repede printre case, fără să le bag în seamă, nu pentru ele venisem, şi am ţinut drumul drept înainte, n-aveam de ce să cer informaţii, căci nici nu se putea merge în altă direcţie ; într-o parte era apa oceanului, în alta povîrnişuri bolovănoase, în care greu ai fi urcat chiar cu piciorul. La marginea oraşului, strada în pantă m-a scos pe un platou de piatră, fără urmă de vegetaţie, de-o culoare cenuşie-roşcată, cu ondulaţii tocite dar destul de atînci ca să nu ştii ce se ascunde după ele, cam misterioase, într-o desfăşurare neuniformă, ca o mare înghețată la sfîrşitul furtunii. Oceanul aflat de jur împrejur, şi nu departe, învingea culoarea solului şi atmosfera era de un albastru atît de dens că părea gata să se lichefieze. Doar în spatele maşinii rămînea o trenă cărămizie, pe care o vedeam în oglinda retrovizoare, silindu-mă să mă grăbesc, ca să nu mă ajungă din urmă.

Am rămas cu impresia că în jurul meu topografia nu era stabilă, se modifica de la o clipă la alta, fiindcă de pe platoul circular m-am pomenit pe un drumeag îngust, de-a lungul oceanului, foarte aproape de apă şi nu mai sus de un metru. În clipele următoare în faţă s-a ivit fără veste un munte de piatră, care nu ştiu unde fusese mai înainte, căci, atît de înalt cît era, ar fi trebuit să se vadă de departe ; nu ştiu. Trecerea părea interzisă, muntele cobora pînă la apă, socoteam stupid să mă fi rătăcit cînd nu văzusem nici o răspîntie, şi era mai stupid ca un drum să se termine într-un perete de piatră. Abia cînd am ajuns aproape de tot am descoperit o grotă îngustă, care vroia să fie un tunel, şi nici nu era altceva, dar nu-mi venea să cred că am să încap în el cu maşina.

Am trecut prin multe tunele, şi pe unele le-am descris cu înfiorare, căci dacă nu toate mi-au făcut frică, în schimb nici

unul nu putuse să-mi placă. Erau printre ele unele măreţe care, trebuie să recunosc, îmi stîrneau admiraţia pentru cine le făcuse cu atîta pricepere şi cu o muncă nemăsurată, dislocînd şi deplasînd stînca, sute de mii de metri cubi, trecuţi prin puternica şi măiastra mînă a omului.

Am trecut şi prin tunele mai oropsite, mai înguste, unele cu hîrtoape şi cu pereţii uzi de apă. Acum însă era ceva ce nu mai văzusem şi nici n-aş fi putut să-mi închipui, o gaură de cîrtiţă şi nu în linie dreaptă, ci şerpuită, cu viraje cărora nu le puteam găsi explicaţia, ba mai mult decît atîta, cu rampe şi pante încă şi mai inexplicabile. Iar de sus cădea tot timpul o ploaie deasă, că a trebuit să pun în mişcare ştergătoarele parbrizului. Poate că drumul subteran să nu fi fost mai lung de un kilometru, sau nici atîta ; mi s-a părut fără capăt şi am răsuflat din adîncul pieptului cînd am zărit lumină în faţă. Niciodată la sfîrşitul unui tunel n-am avut un mai puternic sentiment de eliberare, ca data aceasta, cînd am văzut soarele, după greaua orbecăială prin întuneric şi prin apă.

Nu mi-am dat seama unde ieşisem, mi se părea că recunosc platoul de mai înainte, şi nu m-ar fi mirat ca tunelul să mă fi scos într-adevăr înapoi, după cîte curbe făcuse. Dar nu, îmi păstrasem sau îmi regăsisem direcţia, fiindcă soarele era în spate, ceea ce dovedea că nordul nu putea fi decît în faţă. Atît că topografia se schimbase încă o dată, revenind la forma ei dinainte, muntele nu ştiu unde dispăruse, şi să nu fi fost maşina udă, aş fi putut crede că nu trecusem prin nici un tunel, ci doar îl visasem.

Cîmpul de piatră se desena circular pe cerul albastru, cu aceleaşi ondulaţii de mare îngheţată. Jos, la nivelul oceanului reglasem altimetrul punîndu-l la zero, şi acum, nu ştiu cînd, căci nu îl mai privisem, arăta aproape trei sute de metri. Urcasem pe nesimţite, podişul deşert avea o înclinare vizibilă, orizontul în faţă era cu o palmă mai sus decît cel din spate şi părea că se tot înalţă, acoperind treptat cerul albastru. Aveam

o senzaţie de legănare, ca şi cînd insula ar fi fost mobilă şi ar fi mişcat-o valurile. Cum nu puteam crede, mi-am amintit avertismentul doctorului, m-am gîndit că legănarea se pornise din mine şi avea să mă ducă la ameţeală. Strîngeam bine volanul, priveam concentrat în faţă, să găsesc un reper fix şi să-mi recapăt stabilitatea, cînd de sub orizont s-a ridicat o lumină albă, diluînd-o pe cea albastră a cerului. Busola în clipa aceea arăta exact nordul, deşi de obicei are deviaţii atît de mari că te şi derutează. Iar podişul mobil continua să se încline pe spate, lumina din faţă să se tot albească, pînă ce deodată, orizontul, pînă atunci în urcare, s-a prăbuşit brusc, dezvelind o linie puternică de cerneală albastră, în contrast cu lumina albă a cerului. Atunci am oprit, gata să intru într-o împrejmuire de sîrmă şi abia pe urmă am văzut, într-o parte şi-n alta, maşini şi autocare, parcate, cu faţa la oceanul de cerneală ultramarină, atît de strălucitor că scotea scînteieri albe, lăsînd cerul fără nici o culoare.

●

Şi iarăşi nu ştiu de unde veniseră, că tot drumul fusesem singur, în tot pustiul. Şi de ce era nevoie de un parcaj în mijlocul cîmpului, de ce împrejmuirea, a cui era moşia aceasta necultivată ? Am plătit taxa pentru staţionarea maşinii, biata de ea n-avea nici o vină. Am primit în schimb un tichet, pe care îl mai am şi astăzi ; altceva n-am adus de acolo.

Pe o hîrtie de o şchioapă, numerotată de maşină, într-un cerc albastru apare un promontoriu înalt şi puternic, desenat cu linii apăsate. La baza lui este oceanul, făcut cu liniuţe şerpuite, cum desenam noi mările pe hartă, la şcoală. Pe cer, la înălţimea promontoriului se vede soarele de la miezul nopţii, ca un disc, albastru şi el, fiindcă tiparul ar fi costat mai scump dacă se adăuga o a doua culoare. Dar poate că discul acela albastru e luna din noaptea polară, cînd ea vine în locul soarelui şi nu mai apune pînă primăvara. Deasupra desenului, într-un

cerc mai subţire, care îl înconjoară, pe primul, scrie cu litere groase : NORDKAPP, iar jos „Bilett nr. 04467, KR. 500". Cinci coroane cred că nu era numai parcajul, ci şi taxa de intrare în ţarcul înconjurat cu sîrmă. Am intrat şi abia pe urmă am luat seama că în dreapta era o clădire modernă, urîtă ca orice s-ar fi clădit acolo. Am mers pînă în faţa oceanului, dar n-am putut să mă apropii ca să privesc jos valurile, pe care le auzeam vag, lovindu-se fără putere în stîncă, fiindcă era o zi liniştită ; o altă sîrmă, întinsă la cîţiva metri de buza prăpastiei, te oprea să mergi mai departe, poate ca să nu-ţi vină ameţeală. În locul acela, înălţimea promontoriului era de trei sute şapte metri. Pe un obelisc de piatră, ceva mai în spate, scria latitudinea, şaptezeci şi unu de grade, zece minute, douăzeci şi una de secunde ; de-aici pînă la mine acasă erau douăzeci şi şase de paralele, o bună parte din emisferă, în linie dreaptă aproape trei mii de kilometri, peste şase mii pe şoselele şerpuite. Un bust, de marmoră albă, pe un soclu de piatră, aflat alături, reprezenta un bărbat în uniformă, cu galoane bogate, un general sau un rege, uitîndu-se în largul oceanului. Era atît de caraghios aşa, retezat de la mijlocul pieptului, cred că sub un şir de decoraţii, şi atît de static, încît n-avea ce să caute acolo, de aceea nici nu m-am apropiat, să citesc numele care se bănuia scris pe piatră.

În jurul meu înflorise lichenul, această plantă austeră, şi mi se părea atît de potrivit cu solitudinea locului, încît m-am bucurat să-l ştiu acolo, numai el, oceanul şi piatra.

Dar unde erau ei, cei veniţi în număr atît de mare, după cum dovedeau maşinile de la poartă ? Erau în clădirea aceea utilitară, i-am găsit cînd m-am dus să cumpăr o ilustrată, ca s-o trimit cuiva de acasă, şi să fie pe ea o ştampilă cu locul şi data. Era şi bar înăuntru, şi prăvălie cu obiecte de amintire. Ei se foiau pretutindeni, beau cafele şi mai rar coniacuri, acestea costînd multe parale. Mulţi se îngrămădeau să cumpere diplome, cu ştampilă, dovedind ajungerea lor acolo. Poate că nu era o mîndrie deşartă, dar numele şi-l trecea fiecare, în locul lăsat liber,

așa că oricine putea să cumpere cîte diplome îi dădea mîna, pentru familie și pentru prietenii de acasă. N-am cumpărat. M-am simțit stînjenit chiar și de ilustrată, care înfățișa promontoriul, oceanul și soarele de la miezul nopții, întocmai ca pe biletul de intrare, numai că în culori naturale ; nu mai aveam ce face, apucasem s-o pun la cutie, care nu lipsea nici în pustietatea de-acolo, fiind și ea o mică afacere.

Dar mai înainte, pînă a intra în clădirea aceea urîtă deși finisată cu multă pretenție, am stat singur pe promontoriu, lipit de sîrma ghimpată, într-un loc unde nu se vedea nimic de-o parte și de alta, ci numai oceanul, în față, de-o densitate și de-o profunzime încă neîntîlnită. În mișcarea lui circulară, soarele de la prînz coborîse o palmă și acum mă bătea cam din stînga. Era ceasul patru, trebuiau să se mai scurgă opt ore pînă să fie miezul nopții și soarele să ajungă în față. Pentru cît drum făcusem, ar fi fost bine să rămîn acolo, să-l văd cu ochii mei deasupra oceanului, ca în ilustrată, și să nu-mi vină a crede. Nu știu dacă m-ar fi lăsat paznicul ; apoi, nu aveam cu mine nici cort, nici sac de dormit, și fără ele m-ar fi luat naiba.

Dar ar fi meritat, de-aceea m-am dus la mașină cu capul în pămînt, ca după ce pățești o rușine. Cînd să descui portiera, nu m-a lăsat inima și m-am mai întors o dată, concentrîndu-mă asupra acelei clipe, s-o țin minte, să mă aleg măcar cu atîta. Un asemenea gînd poate să pară o deșertăciune, sau o copilărie, iar unii, mai tari la suflet, pot socoti că era chiar ridicol, dar acest capăt al pămîntului, așa înfricoșător cum mi-l închipuisem, îmi stătea în minte din copilărie, de cînd văzusem harta Europei prinsă în perete, la școală. De aceea venisem. Și-atunci, cum aveam norocul să nu se apropie nimeni ca să mă tulbure, am dus gîndul și mai departe, pînă ce am depășit cele două anotimpuri care mă despărțeau de noaptea polară, și așa, în locul soarelui am văzut luna, albastră, ca pe biletul meu de intrare. Jos oceanul era înghețat, iarna îl prinsese într-o zi de furtună, valurile sleite se vedeau ca niște munți albi, succedîndu-se pînă în zare. Îmi închipuiam că prin văi umbla ursul alb, căutînd o

copcă unde să-şi vîre coada, ca să prindă un peşte ; de ce nu s-ar păcăli şi el odată, ca ursul nostru ? Poate se tupila pe aproape şi vulpea albastră, deşi n-ar fi avut de ce merge atît de departe, decît dintr-o toană. Şi dacă mai în larg erau ochiuri de apă, iscate din ruperea gheţurilor, acolo poate mişunau morsele, mugind fioroase ca să alunge focile, ştiindu-se mai puternice decît ele. Sus lichenul meu înflorit, care înlocuise liliacul pentru cîteva clipe, zăcea sub zăpada îngheţată, de doi metri ; acolo renul n-ar fi izbutit să ajungă la hrana lui, era prea ascunsă, zadarnic ar fi bătut cu copita, n-avea decît să se ducă în altă parte, spre inima tundrei. Stăteam deasupra zăpezii, fără teama că n-o să mă ţină ; crescusem odată cu ea şi îmi cunoştea greutatea. Alături am descoperit obeliscul, dar abia i se mai vedea moţul. Bustul generalului era îngropat în zăpadă pînă deasupra nasului şi părea că se înăbuşe, judecînd după ochii de marmoră în care se citea groaza. Ce-i puteam face ?

Ce-a urmat nu cred că a fost din gîndul meu, n-aş fi mers atît de departe, mi-ar fi fost frică şi n-aş fi avut îndrăzneală ; ştiu doar că s-a pornit o furtună pustiitoare. A început cu urlete amestecate, ale vîntului şi ale animalelor, dar cred că urla şi oceanul, sub gheaţă, şi promontoriul, sub pătura grea de zăpadă. Atîta dezlănţuire nu cunoscusem, nici nu mi-aş fi imaginat-o, era peste forţa naturii, depăşea posibilitatea mea de gîndire. Treceau nori fugăriţi de furtună, atît de jos că în cîte o clipă mă învăluiau şi zmuceau de mine, dar nu izbuteau să mă ia pe sus, fiindcă în clipa următoare veneau alţii, din partea cealaltă, se ciocneau, se destrămau, iar eu stăteam teafăr la mijloc. Ce e ciudat, luna rămînea luminoasă, norii se năpusteau în ea făcînd-o să penduleze, ca un felinar bătut de vîntoase, dar nu izbuteau s-o stingă. Dacă mă gîndesc bine astăzi, în liniştea casei, după ce-a trecut timp de-atunci, nici nu mai ştiu dacă era într-adevăr luna, şi nu soarele, aşa cum nu ştiu sigur ce reprezintă discul albastru de pe biletul meu de intrare. Ceea ce se întîmpla în jur era o învălmăşeală, o clipă nu se lega de

alta, şi nu mă miră, pe o furtună care amesteca între ele pînă şi zilele anului. O cireadă de reni a trecut în galop, prin spate, le-am auzit tropotul, m-am întors şi i-am văzut trecînd pe deasupra parcajului ; maşinile erau îngropate în zăpadă, se putea bănui acoperişul autocarelor. Renii s-au pierdut în tundră, pe unde venisem eu mai adineaori ; tropotul lor l-am mai auzit o vreme, mai puternic decît furtuna, sau poate era tocmai atunci o clipă de acalmie.

Mi-e imposibil să înţeleg cum am ajuns sub ferestrele casei unde fusesem mai înainte să cumpăr ilustrata ; sub ferestre nu-i bine spus, fiindcă zăceau sub zăpadă, iar eu priveam înăuntru pe-o fîşiuţă de geam, rămasă liberă, la partea de sus, de unde vedeam totul, ca în palmă. Ei erau în locurile unde-i ştiusem, în aceeaşi înghesuială, care la bar, cu ceaşca de cafea în mînă şi cu ţigara în gură, care la tejgheaua cu obiecte de amintire, sau la stelajele rotative cu ilustrate, în sfîrşit, pretutindeni, numai că stăteau ţepeni, ca într-o fotografie, ca şi cum timpul s-ar fi oprit în loc, căci nu erau morţi, nu poate să moară atîta lume deodată, ci se aflau într-un fel de suspensie. Şi toţi ţineau în mînă, îndreptat spre fereastră, arătîndu-mi-l mie, cu un gest de îngîmfare, certificatul Capului Nord, cu număr de ordine şi ştampilă. Dacă aş fi vrut, aş fi putut să aflu cum îl chema pe fiecare, fiindcă toţi îşi scriseseră numele.

După ce nu s-a mai auzit tropotul renilor, a venit rîndul să treacă lupii, vulpile albastre şi albe, urşii, nu amestecaţi, se înţelege, şi nu toţi deodată, iar ultimii au fost cîinii înhămaţi la sănii, atelaje lungi, mai multe, n-am putut să le număr fiindcă goneau nebuneşte, lăsînd în urmă vîrtejuri de zăpadă şi umplînd cerul de lătrături vesele. Treceau chiar pe deasupra maşinii mele, şi ce e ciudat, n-aveam nici o strîngere de inimă s-o ştiu sub zăpadă, nu mi se părea pierdută, de parcă ştiam că tot ce se întîmpla era imposibil. Dar furtuna continua şi chiar crescuse, venea mugind, de peste ocean, aluneca pe gheaţă, fără nici o piedică, şi e uşor de înţeles ce se întîmpla cînd întîlnea

promontoriul ; nici două trenuri care s-ar ciocni în viteza lor cea mai mare n-ar putea să dea naştere la un cutremur, cum se cutremura acum stînca, de-ai fi crezut c-o să se năruie, şi apoi fărîmele au să zboare în aer. Şi este iarăşi ciudat, dar mai ciudat decît orice poate fi ciudat pe lume, că în mijlocul acestei dezlănţuiri care nu ştiu cum de nu rupea pămîntul în două, eu stăteam calm şi abia dacă simţeam o adiere, cînd venea o rafală ; vijelia se despărţea în două, îmi lăsa loc la mijloc şi se unea din nou abia după ce trecea de mine.

Cred că, aşa cum închipuisem, undeva în larg banchiza era ruptă, dînd naştere la ochiuri de apă, căci altfel cum ar fi ieşit bietele morse să respire, la suprafaţă ? Nu mă înşelam, se auzeau izbituri şi scrîşnete, sloiurile rupte se loveau între ele, într-o luptă tot mai smintită, pînă ce deodată am văzut, dar fără groază, ci gîfîind de curiozitate, că gheaţa care acoperea oceanul începea să se umfle, pe toată întinderea. O forţă cum n-aş fi bănuit că există, în afară de cea atomică, şi nu de ea era vorba, de unde pînă unde ? — o forţă nou născocită ridica în aer învelişul oceanului, făcîndu-l să geamă şi să urle, cu o furie în care parcă se adunau răgetele tuturor animalelor sălbatice de pe toate continentele, cum se adunau, ceva mai în larg, toate meridianele emisferei nordice. Nu mi-a fost greu să înţeleg, în cîteva clipe, că vîntul, care nu mai avea loc pe deasupra, răscolea apa din larg, zăpăcind morsele, şi intra sub gheaţă cu atîta putere, încît o ridica în aer, ca pe o pînză. O vedeam crescînd pe faleza de piatră a promontoriului, care nu ştiu cum nu se năruise încă, nu mai avea mult pînă să ajungă deasupra, la trei sute şapte metri, să se reverse în tundră ; nimic n-ar mai fi stat în picioare pe urmă, şi totuşi nu-mi era frică, îmi venea să bat din palme şi să strig ura, încurajînd această nebunie a naturii, ca spectatorii pasionaţi la meciurile de fotbal.

Cînd gheaţa mai avea un metru pînă să ajungă la picioarele mele, iar furtuna continua să crească deşi nu se înţelegea de unde, aşa cum creştea tot ce se dezlănţuise, gemete, troznete,

urlete, am avut un moment cînd nu mi-am mai dat seama ce se întîmplă cu mine. Să fi fost clipa de care se temuse doctorul, cînd ne despărţisem ?

În acel moment mi-a fost frică.

Era momentul cînd furtuna depăşea limita imposibilă, şi lăsa deodată loc liniştii, prin una din cele mai puţin înţelese legi naturale, deşi este atît de firească şi uşor explicabilă. Există un punct în spaţiu, sau în gîndirea noastră, dincolo de care nimic nu mai poate trece, şi atunci totul se întoarce în locul de pornire ; altfel nici o idee n-ar putea să mai evolueze, nici o viaţă n-ar putea să continue, cum n-ar continua mişcarea aştrilor şi a spiritelor în spaţiu.

Cînd mi-am venit în fire în liniştea aceea neînţeleasă, viaţa în jurul meu nu-şi reluase ritmul, toate rămîneau deocamdată încremenite, într-un loc de unde reîncepea totul, dar era cu o clipă înainte de pornire. Oceanul coborîse cei trei sute şapte metri, lichenul eliberat de zăpadă reînflorise. Nu ştiam dacă e noapte sau ziuă, soare sau lună, aşa de uşor să se confunde după atîta învălmăşeală şi zgîlţîire. În jurul meu cîmpul era semănat cu morse ameţite, care încetul cu încetul îşi veneau în fire şi începeau să mişte. Se înţelege că le aruncase acolo vîntul, luîndu-le de pe gheaţă, în clipa de paroxism a furtunii. Dacă erau acolo şi puteam să pun mîna pe ele, ce dovadă mai bună aş fi avut că nimic nu fusese închipuire ?

Dar ce-mi vedeau ochii ? În locul unde ştiusem obeliscul şi bustul, erau doi oameni care se uitau nemişcaţi spre largul oceanului. Încă nu înviaseră, păreau statui, de piatră sau mai degrabă de gheaţă. M-am apropiat, primul care începeam să umblu, şi i-am recunoscut, Fridtjof Nansen, cu Roald Amundsen. Pentru Nobile nu era loc, dacă ar fi vrut să vină şi el, în acest punct de pornire, unde acum începea o serbare în cinstea sosirii mele acolo.

Cine îmi va citi cartea să fie îngăduitor cu mine. Veneam de departe, tocmai de-acolo unde s-ar fi oprit pendula, între ecuator şi Polul Nord al pămîntului, şi tocmai din copilăria mea,

încă mai îndepărtată ; meritam această serbare, după cum meritasem şi spectacolul teribil de mai înainte ; altfel ce duceam cu mine după atîtea visări şi atîta osteneală, că nu mă învrednicisem să iau măcar un certificat cu ştampilă ?

Mergînd spre maşină, pe cînd oamenii de la bar încă nu ieşiseră, m-am oprit deodată şi mi-a stat inima. Dacă erau atîtea morse în jur, cum de nu se vedea nici o focă ? Sînt nemîngîiat că le-am uitat tocmai pe ele !

19

Stăteam seara trist şi îngheţat pe cheiul din Honnigsväg. Aşteptam feribotul, dar degeaba ; erau atîtea maşini la coadă, că nu mi-ar fi venit rîndul. De unde se adunaseră, că nu întîlnisem nici una tot drumul ? Chiar orb să fi fost, sau cu gîndul aiurea, măcar în tunel aş fi băgat de seamă dacă era cineva în faţă, sau venea din urmă !

De răul lor trebuia să înnoptez pe insulă. Văzusem un *Grand Hotel* luxos, în apropierea portului. Îl socoteam prea mare pentru mine. Am ieşit din oraş, pe unde plecasem de dimineaţă, pe unde venisem mai adineaori, am mers vreo doi kilometri pînă la un motel de pe marginea drumului. Acolo m-au întrebat dacă am sac de dormit ; am înţeles cum stă treaba şi m-a cuprins frigul. Camerele nu erau încălzite, de aceea nici nu veneau oameni. S-au şi mirat că mă gîndisem să înnoptez acolo.

N-am avut încotro, m-am întors la Grand Hotel, pe care îl socotisem prea mare. Dar avea căldură şi preţul nu mai trebuia să intre la socoteală. Mi-am cumpărat mîncare de la un chioşc, un şniţel de o şchioapă şi-un maldăr de cartofi prăjiţi, într-o cutie de material plastic ; erau fierbinţi şi-mi încălzeau mîinile.

Feribotul nu sosise încă, coada maşinilor se lungea întruna ; nu ştiu de ce nu chibzuiau oamenii, de ce nu înţelegeau că n-are să le vină rîndul. Mi-am amintit coada la căpşuni, de la Leningrad, unde nu aşteptau decît atîţi oameni cîte cutii erau pe tarabă. Uite aşa face cine ştie să trăiască !

Am mîncat în cameră, cu ochii pe fereastră. Era tihnă, căldură şi mă simţeam bine. Peste stradă se ridica un povîrniş înalt de piatră, o coastă de munte, presărat cu căsuţe frumoase, vopsite în culori vii, doar uşor atinse de vreme. Deasupra lor, sub creastă, am văzut o lucrare omenească de mi-a stat mintea în loc, gîndindu-mă cu ce trudă fusese făcută ; de departe semăna cu o reţea de sîrmă ghimpată, în realitate era ceva mult mai puternic, ca un baraj împotriva tancurilor, cu stîlpi de beton sau de fier, nu-mi amintesc bine, înfipţi oblic în piatră, şi legaţi cu o solidă împletitură metalică, o plasă. Dacă n-aş fi văzut în ea bolovani căzuţi de deasupra, nu i-aş fi înţeles rostul. Barajul era făcut, va să zică, să apere casele de pietrele care se prăvăleau de pe coastă. Ceva însă a rămas tot neînţeles ; de ce nu se duceau oamenii în altă parte, şi se încăpăţînau să stea agăţaţi acolo, apărîndu-se cu baraje care poate costau mai mult decît casa, şi nici nu erau sigure ; că nu puteau să-şi lase copiii singuri, ziua, cînd se duceau la treabă, fără să li se strîngă inima ; şi nici nu puteau să doarmă noaptea în tihnă, cînd auzeau bolovanii rostogolindu-se de pe coastă, oprindu-se în plasa de sîrmă şi făcînd-o să zbîrnîie. Dar uite, aşa e omul, dacă se aşcază, rămîne, chiar după ce descoperă că nu-i bine ! Întreg acel Honnigsväg unde mă oprisem pentru o noapte, şi Repväg de pe ţărmul celălalt, pe unde urma să trec mîine în drumul meu mai departe în timp ce localnicii aveau să rămînă, să întîmpine lunga noapte polară, şi ea un fel de bolovan atîrnat deasupra capului, şi tot ce-ar mai fi fost aşezare de oameni acolo, nu făceau decît să repete exemplul caselor de pe coastă, aşa cum le vedeam pe fereastră.

Dar de ce spun toate acestea ? Se mai poate spune ceva după ce-a fost înainte ? Odată ce am ajuns acolo, povestea mea

nu-i terminată ? Aş vrea, şi mi-ar face bine să fie aceasta ultima pagină. Dar nu se poate, fiindcă întoarcerea se leagă de ducere, cum se leagă între ele funicularele, cel care coboară cu cel care urcă. Fiindcă eu n-am rămas acolo, n-am devenit un localnic ; rădăcinile mele sînt pe paralela patruzeci şi cincea, şi dacă n-aş avea în faţa mea atîta spaţiu să mă întorc spre sud, călătoria spre nord ar fi anulată, căci nu poate să existe dacă rămîne suspendată în spaţiu.

Se înnorase încă din timpul întoarcerii ; cînd am ieşit din tunel cu maşina udă de apă, cerul se înnegrise. Avusesem de gînd ca la miezul nopţii să urc la creasta din faţă, ocolind barajele, ca să văd soarele, dacă nu putusem să rămîn pe malul oceanului. Stătea să plouă şi aş fi urcat degeaba.

M-am străduit să uit tot ce era afară şi aşa am adormit repede, după ce făcusem o baie fierbinte. Dacă peste noapte or fi căzut bolovani de pe coastă, nu i-am auzit buşindu-se, şi nici plasa n-am auzit-o să zbîrnîie.

La cinci şi jumătate eram la debarcader, primul ; mi-am luat locul şi am aşteptat cu răbdare, pînă la şapte, cînd pleca feribotul. Mi-e mai uşor să aştept în faţă, decît în mijlocul şirului, sau mai departe ; cînd eşti primul, nu se poate spune că stai la coadă. Pînă la plecare se adunaseră mulţi oameni, dar erau pe jos, mai ales tineri, cu bagajele la spinare. În spatele meu nu mai venise decît o maşină. Nu m-am necăjit dintr-atîta, că mă grăbisem fără să fi fost nevoie. Treaba lor dacă le era greu să se scoale devreme ! Dar ce-aş fi rîs să vină tîrziu şi pentru feribotul de seară, să stea iar la coadă, cum îi văzusem, şi la urmă să nu încapă ! Dacă ar fi făcut aşa în fiecare zi, încetul cu încetul deveneau localnici. Deodată, luminîndu-mi-se mintea, am înţeles că toată populaţia oraşului venise din alte părţi şi rămăsese acolo fiindcă pierdea ora de plecare a feribotului.

Pe feribot era linişte, toţi cum veneau coborau sub punte, în salonul cu fotolii şi canapele, se aşezau şi închideau ochii.

Care nu avea loc se întindea pe podea, cu sacul de drum drept pernă. Alţii, obosiţi şi cu ochii roşii de nesomn, îşi lăsau capul pe mese. Am stat şi eu la o masă, cît să scriu o scrisoare, şi m-am uitat la vecinii mei, un băiat şi o fată din cei care călătoresc cu sacul în spinare şi cu autostopul ; dormeau duşi, cu capul pe-o parte, amîndoi blonzi, el nebărbierit, ea ciufulită. Poate nu avuseseră nici un adăpost peste noapte. Dormeau toţi. După ce-am terminat scrisoarea, am ieşit pe punte. Jos, în cală, se vedea maşina ; m-a cuprins bucuria că o luasem cu mine.

Cît a durat traversada am avut timp şi linişte să mă gîndesc la ziua de ieri, pe care o trăisem prea repede. Toate zilele din urmă le trăisem prea repede. Şi cum intrasem în fiord îndată după plecare şi alunecam pe lîngă ţărmul de piatră, peisajul mi-a amintit navigaţia mea în insulele Faeroe, într-o atmosferă aproape identică, fiindcă într-un fel şi acolo era o Norvegie, prin wikingii care le populaseră. Atunci însă îmi trăiam zilele prea încet, cu multe ore de lîncezeală, şi am avut timp să mă întreb despre rostul călătoriei mele. M-am gîndit pe îndelete şi am aflat răspunsul, care mă mai satisface şi acum dacă îl pun lîngă vremea aceea. Astăzi însă nu se mai potriveşte. Cînd îl raportez fie şi la o singură zi din cele apropiate, cea de ieri bunăoară, constat că în viteza cu care am trăit-o ea mi-a dat mult mai mult decît zecile de zile din fiordurile insulelor Faeroe. N-am de ce să regret că la Capul Nord am stat numai o oră, după ce făcusem şase mii de kilometri ca să ajung acolo. Cu anii de sedimentare şi meditaţie, capacitatea mea de recepţie a crescut, şi ochiul s-a transformat într-un fel de aparat fotografic, care prinde imaginea repede. Pînă deunăzi mai trebuia să aştept ca filmul să se developeze, şi între timp se întîmpla ca unele detalii să se piardă, voalîndu-se. Azi developarea a ajuns să fie automată şi instantanee, şi sper că de o calitate mai bună decît în cazul fotografiilor „la minut“ de pe vremuri. Capul Nord e în posesia mea, şi îl duc cu mine, fără să fi luat nimic din prăvălia cu obiecte de amintire.

Odată debarcat pe continent, n-am mai aşteptat pe nimeni, am făcut drumul repede pînă aproape de Kistrand, şi m-am oprit la răspîntia unde vorbisem cu postaşul. Aici mi-am îngăduit un răgaz, am coborît din maşină şi am privit indicatorul de drum, cu o săgeată spre Hamerfest şi cu alta spre Nordkap. M-am dus aproape, am urmărit literele cu degetul, ca şcolarul care silabiseşte. Apoi am privit drumul pe unde venisem în ajun, cînd eram descurajat şi vroisem s-o iau la stînga, spre casă. Iar acum m-a năpădit tristeţea, fiindcă exact în acest punct începea întoarcerea. Totul mergea la vale de aici înainte, pe un drum paralel cu cel de la venire ; în fiecare loc şi-n fiecare clipă cînd m-aş fi gîndit în urmă, aveam să mă regăsesc pe mine, cum mă duceam spre nord, pe şoseaua cealaltă.

Era într-adevăr ca un funicular cu liniile alăturate ; în tot locul puteam să mă încrucişez cu o amintire care urca pe dincolo. De fapt, mai paralele decît şoselele erau cele două ipostaze ale mele. Prin această viziune, dacă o întreţineam pe drum şi n-o lăsam să se piardă, mi se părea că ajung la o cuprindere mult mai mare, căci între cele două direcţii, aflate în realitate la sute de kilometri una de alta, se creau numeroase zig-zaguri, comunicaţia mea cu mine însumi, ca nişte şosele de legătură, care împînzeau toată peninsula scandinavă, dîndu-mi sentimentul că am umblat-o şi-am cunoscut-o pe toată.

N-am mers decît douăzeci şi trei de kilometri, pînă la Skaidi, unde, chiar dacă nu mă trăgea inima, trebuia s-o iau la dreapta, ca să ajung la Hamerfest. Nu aveam altă treabă acolo decît să caut corespondenţă, pentru care, sosită sau nesosită, plăteam cu un ocol de o sută douăzeci de kilometri şi două treceri cu feribotul. Cînd dădusem adresa, mă jucam cu distanţele de pe hartă, iar trecerile cu feribotul le credeam gratuite, ca pe poduri. Dar chiar să nu fi fost un proiect judecat limpede, şi o obligaţie datorită scrisorilor care puteau să mă aştepte, cred că la răspîntie nu m-ar fi răbdat inima să las deoparte acest Hamerfest, măcar fiindcă este cel mai nordic oraş din Europa. (Bag

de seamă că Honningsväg, aflat mai la nord cu zeci de kilometri, nu-i pus la socoteală, și nu mă miră, cu tot Grandhotelul. Acolo e doar un loc de trecere, o așezare provizorie. Păi cum altfel, dacă oricînd pot să cadă stînci de pe munte, să rupă barajele și să dărîme casele !)

Mă bucur că am ajuns și în orașul cel mai nordic, mai ales că în ora cît am stat acolo se ivise și soarele. Fără poziția lui pe cer n-aș fi putut să definesc anotimpul. Era o lumină de toamnă și fiindcă uneori uit realitatea, încrezîndu-mă în impresii, am avut un moment de zăpăceală, urmat de o scurtă panică, la gîndul că irosisem o vară și timpul trecuse în goană. Orașul este și el pe o insulă, înglobată în frămîntarea de pămînturi și ape care ciopîrțesc coasta Norvegiei, făcînd-o să semene cu o roată dințată, strîmbă și cam haotică.

Am traversat orașul, care n-are un diametru mai mare de o mie de metri și ajuns dincolo, pe o coastă, am privit în urmă. Eram tocmai la capătul de apus al insulei, pe malul oceanului. Să nu fi fost soare, m-aș fi crezut la Thorshaven, capitala insulelor Faeroe, și nici această asemuire nu mă miră, dată fiind înrudirea. Decît că topografia unuia este concavă, a celuilalt convexă. La Hamerfast înălțimile, și eu eram pe una din ele, curg spre centrul orașului, aflat într-o ușoară depresiune ; de aceea îl poți vedea pe tot deodată, dintr-o privire și rămîi cu impresia că duce o viață tihnită, apărat în toate direcțiile. Thorshaven în schimb este așezat pe o înălțime de unde coboară spre apa oceanului. Dacă ar fi să aleg între unul și altul, ca să mă strămut acolo, printr-o pedeapsă, l-aș alege pe primul. Poate m-a influențat și lumina, și anotimpul. În insulele Faeroe am fost iarna ; zeci de zile n-am văzut soarele.

Credeam că am făcut o descoperire demnă să fie notată. Biserica Sfîntul Mihail e la *etajul* unei case, deasupra unei săli de conferințe. Nu spun mai mult, să nu mă fac de rușine ; abia acum aud că este una și la Brașov, deasupra unui parter locuit de oameni ; e o casă civilă, doar că are cruce pe acoperiș, ca o antenă de televiziune. N-am fost să văd : oare oamenii care lo-

cuiesc cu Dumnezeu deasupra, unde şi-or pune antenele ?... Mai aud că şi la Varşovia este o biserică la etaj, dar parterul n-are o destinaţie laică, fiindcă adăposteşte altă biserică, a altui rit catolic decît cea de deasupra. Aşa mi-a scris de curînd un cititor fără nume, mustrîndu-mă pentru afirmaţia mea făcută în altă carte, că socotesc Moscheia-Catedrală de la Cordoba unică în lume, ca una care într-un timp a fost împărţită jumătate şi jumătate între creştini şi islamici. Nu spun ca să mă apăr şi să-l mustru la rîndul meu pe acel cititor aspru cu mine, că etajarea a două rituri ale aceleaşi religii nu-i tot una cu juxtapunerea a două credinţe cam antagonice. Şi-apoi, eu am socotit Moscheia-Catedrală unică în lume, mai ales pentru motivul care poate rămîne chiar singur la o nevoie, că arhitectura ei este inimitabilă.

Deci treaba cu biserica Sfîntul Mihail o las baltă, şi n-am să mai spun cîtă nedumerire mi-a stîrnit, închipuindu-mi că în timp ce sus se oficiază sfînta liturghie, jos un consiliu de administraţie îşi dă raportul despre profit şi pierderi şi despre dividente, în faţa acţionarilor. Dar aşa ceva a mai fost, cînd Isus i-a alungat pe neguţători din templu.

Cine a văzut vreodată bisericile noastre din Maramureş, fie măcar cea transmutată la Techirghiol, sau la Bucureşti, în Muzeul Satului, ştie că stilul lor are caracteristici precise şi evidente, de aceea nu este mai greu de identificat decît o coloană dorică ; el nu poate să se confunde şi nici nu se uită. Aş îndrăzni pentru acest motiv să-l socotesc unic între stilurile bisericilor, dar nu-mi mai dă mîna. Şi nu doar de teama că s-ar găsi iarăşi cineva să mă contrazică şi să mă certe, ci fiindcă am văzut cu ochii mei una identică ; la ieşirea din Hamerfest, pe dreapta. Nu-i nevoie să precizez locul, fiindcă oricine s-ar duce acolo ar vedea-o, dacă nu cînd intră în oraş, măcar cînd iese ; atunci, datorită plasării ei nu poate rămîne neobservată. Este o biserică desenată la fel ca bisericile noastre din Maramureş, cu aceleaşi proporţii, cu alura lor de săgeată care ţinteşte soarele,

însă nu de lemn ci de zidărie, sau de paiantă tencuită deasupra. Materialul, mai greu, n-o face mai greoaie.

Am totdeauna o mică emoţie cînd ajung la o răspîntie pe unde am trecut mai înainte ; totdeauna mi se pare că mă întîlnesc cu mine însumi, un eu puţin altfel, fiindcă orice kilometru parcurs, orice oră care se duce schimbă ceva în structura noastră. Dar probabil nu se observă decît atunci cînd eşti singur şi te introspectezi tot timpul. În clipa cînd am oprit la intersecţie, fiindcă intram în şoseaua principală şi mi-am făcut un reflex de care nu mă scutur nici cînd devine ridicol, cum era aici unde nu venea nici o maşină, m-am revăzut în locurile pe unde trecusem în ultimele zile. Amintirea lor se adînceşte şi este tot mai bogată, i se adaugă detalii şi impresii nu ştiu cum rămase în umbră, ca într-o inexistenţă, iar acum ieşite la lumină, cu o putere care mă face să cred că le trăiesc a doua oară. Aş vrea să mă întorc la ele, fiindcă mă cheamă înapoi, şi simt cu cîtă voluptate m-ar învălui dacă m-aş lăsa în voia lor. Dar trebuie să merg înainte, şi mi se pare că duc o viaţă dublă, între ieri şi astăzi. Iar cînd îmi arunc gîndul înainte, de pildă la Narvik, unde probabil mă voi opri mîine, viaţa mea se triplează. Cîteodată mă simt obosit şi îmi vine ameţeală ; e greu să trăieşti trei vieţi deodată, cu aceeaşi intensitate.

Am mers spre sud pe un podiş, la trei sute de metri deasupra oceanului, printre nişte munţi înalţi de cinci sute. Nu sînt tociţi de vreme, au creste şi muchii ascuţite, asta le-a fost formaţia, natura n-a avut mai multă materie. Priveliştea era întristătoare, pămînt gol şi lepros, parcă rănit de ape mari revărsate, o pedeapsă. Pe munţi se mai vedea zăpadă, care cobora asupra podişului, iar pe alocuri ajungea pînă în şanţul şoselei, o zăpadă înnegrită de timp, leproasă şi ea ca pămîntul. Ce frumos răsar la noi ghioceii, încă din ianuarie, străpungînd zăpada curată !

Nu se vedea nici măcar un fir de iarbă, toată natura era moartă. Cerul se întuneca iarăşi şi şoseaua se strica tot mai tare de la un kilometru la altul, pînă ce a ajuns să mă sperie. Aşa avea să fie toată Norvegia ? Şi cîte visuri îmi făcusem, şi cîte

speranţe despre acest drum de-a lungul fiordurilor ! Frumos rămînea numai numele Alta, care marca pe hartă o mică localitate, în locul unde şoseaua cobora din nou pe malul oceanului. Ca şi Orivesi din centrul Finlandei, numele acesta cu sonoritate italiană, mi se părea rătăcit sau aruncat aici de o furtună, deşi furtunile mari vin de la oceanul îngheţat, nu de la Mediterană. Nu înţeleg cum poate sta Alta sub gheaţă.

Localitatea n-am văzut-o, am trecut pe alături, fermecat de apa fiordului care izbucnise în faţă, cu strălucire de email albastru ; fiindcă ieşise şi soarele. Toate se schimbă în natură cînd este soare şi o apă albastră. În ulima parte a drumului au apărut primii arbori, mesteceni firavi şi torsionaţi, cum îi văzusem şi mă despărţisem de ei dincolo de Inari. Şi iarăşi mă regăseam paralel cu mine însumi, trăind cu o nostalgie puternică amintirea drumului spre nord, simetric cu drumul de astăzi.

De-aici nu m-am mai îndepărtat de malul fiordului ; natura se îmbogăţea, apăreau zone colorate în verde, vestind păduri şi ogoare, dispărute de multă vreme. Totul era acum regăsire, pînă şi şoseaua devenise mai bună, şi avea chiar marcaje portocalii, care însemnau o făgăduială.

Pe la cinci şi jumătate m-am oprit la capătul unui fiord, lîngă o casă mare de lemn, cu etaj şi mansardă ; mi s-a părut că ar putea fi un hotel, deşi nu avea nici o firmă. Nu mă înşelasem, o femeie care tocmai ieşea cu maşina din curte mi-a confirmat şi chiar s-a întors din drum, ca să-mi dea camera, numai că era acră şi antipatică şi nu părea bucuroasă de oaspeţi. M-aş fi dus mai departe, nu mi-era teamă că va veni noaptea, dar eram obosit şi nici nu ştiam ce-aş putea să găsesc, şi unde, în această lume, încă nu cu totul formată.

Pentru un hotel răzleţ de pe marginea drumului, pe unde nu treceau mulţi oameni şi muşteriii n-aveau de unde da buzna, preţul camerei mi s-a părut scandalos, ca la elegantul Grand Hotel de noaptea trecută, dar nu încăpea nici o tocmeală. În schimb,

masa de seară pe care am cerut s-o plătesc dinainte, ca să scap de grijă şi să umblu la bani o singură dată, era surprinzător şi inexplicabil de ieftină, astfel că un preţ s-a compensat cu celălalt, fără însă ca eu să înţeleg ce era în mintea hotelăresei.

La început camera nu mi-a fost mai puţin antipatică decît femeia, toată de lemn, tavanul identic cu duşumeaua, de scîndură baiţuită galben şi lustruită, că dacă hotelul s-ar fi întors cu susul în jos, nu prea s-ar fi băgat de seamă. Fereastra se deschidea asupra fiordului, în plin soare, şi razele acestuia pătrunzînd percutant înăuntru făcea să sune pereţii ca o cutie de vioară ; aproape că le vedeam vibraţia.

Cum nu-mi găseam locul acolo, că nu-mi venea nici să las valiza din mînă, am început prin a face un gest de cea mai mare stupiditate, şi anume am vrut să văd dacă merge lumina electrică. Ei bine, nu mergea, şi atunci am constatat că lămpile nu aveau becuri, nici cea din plafon, nici cele de la lavoar şi de la noptieră. Era cît pe ce să cobor spre a reclama patroanei, cînd mi-am dat seama că de multe zile uitasem de existenţa luminii electrice, şi pe la hoteluri nici nu băgasem de seamă unde erau întrerupătoarele şi lămpile. Ce naiba mă găsise tocmai acum, în cea mai luminoasă cameră din cîte avusesem, mai luminoasă chiar decît cea de la Ivalo, unde mă apucase prima stenahorie şi simţisem nevoia bolnavă de puţină noapte adevărată. Nici acum nu-mi era mai bine, cu soarele care bătea pînă în fundul camerei de ar fi putut s-o şi incendieze ; mă consolam însă cu gîndul că de-aici înainte ziua avea să scadă vizibil cu fiecare sută de kilometri.

M-am dus să mă plimb pe malul fiordului. Am descoperit şi case în jur, puţine, răzleţe şi toate cam retrase, de-aceea nici nu le văzusem mai înainte. Era o localitate, se numea Burfiord, îi scriu numele, deşi n-ar putea să intereseze pe nimeni, în afară de mine care am fost acolo şi am dormit o noapte. Dar n-a fost numai atît, am mai multe amintiri decît somnul : stoluri de pescăruşi au venit să mă atace în drumul spre fiord, şi m-au

obligat să schimb direcţia. Era un cîmp pietros, cu smocuri de iarbă uscată, mergeam spre malul apei la întîmplare, nefiind nici o potecă. Şi deodată au picat asupra mea, din înaltul cerului, scoţînd ţipete furioase. În prima escadrilă erau trei, s-au redresat la cîţiva metri şi mi-au trecut pe deasupra capului, atît de aproape că am simţit furtuna stîrnită de aripi. Nu le-am înţeles toana, şi-am mers înainte ; nu făcusem doi paşi cînd au venit alţii, val după val, tot mai ameninţători, ţipînd ca de moarte. Între timp primii îşi luau înălţime, ca să-şi reînceapă atacul. Nu înţeleg de ce m-am dumirit cu multă întîrziere, că probabil mergeam în direcţia unde îşi aveau cuiburile, cu puii, printre pietre. Pînă să schimb drumul nu mi-au dat pace, dar nu mă temeam, nu-mi închipuiam că ar putea să treacă la o agresiune directă, să mă sfîşie cu ghearele şi cu ciocul. Ba o clipă mi s-a părut că nu vor decît să se joace, deşi răguşiseră şi ţipetele erau aproape sinistre.

După ce m-am întors din drum, au zburat pe lîngă mine, liniştiţi, cu mişcări suple, şi parcă vroiau să-mi mulţumească ; m-au dus pînă aproape de hotel, ca o escortă de onoare. Am fost însă mîhnit că nu le puteam vorbi şi rămînea între noi o atît de tristă neînţelegere. Aş fi vrut să le spun că niciodată nu m-aş fi atins de puii lor, de nici un pui de pe lume, în afară de cei de năpîrcă. Lor da, ce le-aş mai suci gîtul !

De-aici încolo însă, am avut necazuri cu pescăruşii cît am mers de-a lungul fiordurilor, şi chiar pe urmă, la golful Botnic, pînă ce am ajuns la Stockholm, cînd nopţile deveniseră adevărate. Pînă atunci aceste păsări n-au vrut să aibă şi ele un ceas de odihnă, nu ştiu cînd dormeau şi unde ; poate făceau cu schimbul, fiindcă le auzeam ţipînd tot timpul, veneau pînă în mijlocul oraşelor de coastă, gălăgioase şi agresive, cum nu le-am ştiut niciodată, certîndu-se tot timpul şi încăierîndu-se, disputîndu-şi o coajă de banană, o pungă goală pe care o sfîşiau lacome, un gunoi sau o fărămitură de pîine. De multe ori mi-au stricat somnul şi am ieşit la fereastră, de unde le-am strigat huşşşi, ca păsărilor domestice.

Dar pe urmă, cînd aceste amintiri au rămas în urmă, cînd am regăsit pescăruşii de pe malul mării noastre, atît de cuviincioşi că rar li se aude glasul, şi cînd m-am reîmpăcat cu tot neamul lor pentru care totdeauna am avut dragoste, m-am gîndit la cei din Burfiord, întristat pentru neînţelegerea rămasă între noi, pentru disperarea din glasul lor, neuitat pînă astăzi.

Pe aproape era un teren de fotbal, sau doar o bucată, o improvizaţie, şi cîţiva tineri băteau mingea, agitîndu-se, suflînd greu, cu limba scoasă. Am bătut-o şi eu, în copilărie, minge de cîrpă, că era greu să am una adevărată ; am gîfîit, am căzut, mi-am julit genunchii şi am stricat multe ghete. Şi uite că patima nu se stinge, chiar dacă mie mi-a trecut de multă vreme ; dimpotrivă, creşterea ei este mondială. Un alt tînăr a venit cu motocicleta, şerpuind printre pietre, bineînţeles că o motocicletă japoneză, a trîntit-o pe-o parte, n-a avut răbdare s-o salte pe cric, şi s-a repezit drept la minge.

Nu ştiu unde se dusese hotelăreasa cu maşina, nu era nici un oraş pe aproape, dar cînd s-a întors se îmblînzise, îi trecuse acreala şi chiar s-a grăbit să-mi dea de mîncare, înainte de ora fixată. M-am mirat cît putea să fie de mare restaurantul, ca o sală de bal şi era doar o parte a lui, mai avea o anexă în spate, de aceleaşi proporţii. Cred că nu era doar pentru călători, niciodată nu s-ar fi adunat atîţia ca să umple o sală, ci mai de grabă veneau oamenii din împrejurimi să petreacă sîmbătă seara ; norocul meu că era vineri. Dar puţin chiolhan tot a fost noaptea. Totul înăuntru era numai de lemn, băiţuit galben, ca în cameră, brad, sau pin, cu fibra dreaptă, parcă aleasă, cum rar se vede, şi nu în această desfăşurare ; oricît am căutat, n-am descoperit un nod, sau o imperfecţiune, de parcă ar fi fost o imitaţie de material plastic, obişnuită astăzi. M-am şi temut, ar fi fost o dezamăgire, deşi nu era restaurantul meu şi nu stăteam acolo decît o oră. M-am apropiat de perete, am pus mîna, se simţeau fibrele, şi chiar dacă ar fi fost şi ele o imitaţie, n-ar fi avut căldura lemnului, care nu poate fi imitată şi nici mirosul răşinei, ca ambra, încă nestins, oricît de veche ar fi fost scîndura.

Fiindcă soarele tot mai bătea în cameră, şi ajunsese tocmai în colţul unde era patul, am socotit că n-am să pot dormi şi am mai mers la plimbare, dar pe şosea, nu spre fiord, ca să nu mai necăjesc pescăruşii. Dealtfel fiordul nici n-avea de ce să-mi placă, era ora refluxului şi apa retrasă pînă departe dezgolea pămîntul mîlos, cu pietre urîte. Un grup de fete foarte tinere, codane, în blugi croiţi bine, suple, voioase, m-au ajuns din urmă şi m-au salutat strigîndu-mi „Hallo !" cu glasuri proaspete, fără nici o alteraţie, glasuri virgine. După ce-au trecut au mai întors capul şi m-au salutat încă o dată, făcîndu-mi semne prietenoase cu mîna. Deşi le despărţea o frontieră, semănau întru totul cu feţişoara de la Ivalo, doar că erau mai crescute ; încolo la fel de subţiri şi de suple, acelaşi păr de pai şi cenuşă lăsat pe umeri, aceiaşi ochi luminoşi şi adînci ca o noapte de vară cu lună plină, şi aceeaşi paloare a obrazului, pe care o socotesc un semn de timiditate, chiar dacă nu s-ar potrivi cu mersul lor puţin zvăpăiat şi cu gesturile prietenoase.

Cred că mîine seară am să fiu pe aceeaşi latitudine cu Ivalo.

Se vedeau munţi în zare, cu crestele înzăpezite, dar cu coastele de piatră golaşe prea povîrnite să prindă zăpada. Am avut noroc ca soarele, în coborîrea lui piezişe şi interminabilă să se ascundă după un perete de stîncă, şi camera a intrat în penumbră, aşa că m-am culcat strîngînd ochii tare. Venise un Mercedes din Germania, cu o pereche, cred că bărbat şi nevastă, dar ar fi putut fi frate şi soră, judecînd după proporţii şi greutate. Cînd au coborît din maşină, tocmai veneam de la plimbare, pămîntul le-a gemut sub picioarele enorme şi grele, cred că peste numărul cincizeci, dacă poate cineva să-şi închipuie. Nu ştiam cum au să încapă în cameră, şi dacă podeaua de lemn o să-i ţină. Această pereche infirma vechea teorie cu originea omului, căci de-o rămîne adevărat că ne tragem din maimuţă, apăi strămoşul lor nu putuse să fie decît elefantul. Am avut nenorocul să ia camera de alături. Aţipisem cînd au venit de la masă, m-a trezit călcătura greoaie care făcea

să tremure tot hotelul, și cînd au intrat în cameră mi s-a părut că peretele dinspre mine se încovoaie de presiune. Am auzit paturile gemînd odată, puternic și pe urmă au tăcut, strivite și înăbușite, n-au mai avut glas să scîrțîie. Pe ei însă i-am auzit sforăind pînă tîrziu, în contratimp și parcă luîndu-se la întrecere. O asemenea dezlănțuire de forțe sonore nu mai auzisem niciodată ; dacă n-aș fi fost stupefiat, m-ar fi luat groaza. Dar nu m-am enervat, ci m-am ridicat în coate și am stat să ascult, cu o intrigare în creștere, și fără ca să-mi slăbească atenția. După un timp am căzut în pernă, m-a cuprins somnul fără nici o trecere, mi-am pierdut cunoștința, istovit ca de o canonadă și am dormit dus cîteva ceasuri.

M-a trezit liniștea, care este și ea o senzație pentru unii oameni, nu mai puțin puternică decît zgomotul. Vecinii amuțiseră, istoviți și ei probabil, fiindcă sforăitul consumă energie, pe neștiute. N-am mai putut să adorm, am stat în pat să se împlinească opt ceasuri de cînd mă culcasem, apoi m-am pregătit de plecare, umblînd cu grijă, să nu fac vreun zgomot care să dezlănțuie iarăși sforăiturile. De ce atîta bunăcuviință, la urma urmelor ? Mi-era și ciudă, mă gîndeam ca la plecare să trîntesc ușa, dar nu m-am ținut de cuvînt, am închis-o cu grijă și m-am socotit un om de nimica.

Eram în schimb mîndru de mine că îmi cususem un nasture la vechea mea haină de călătorie. E al treilea drum pe care îl facem împreună, m-au împresurat aducerile aminte, vesele, duioase, melancolice sau triste. Dacă m-aș apuca să fac din ele o carte, ar ieși o poveste mult mai bogată decît a pledului care a devenit pătură de călcat rufe, cel mai vechi obiect din cîte am în casă.

Nu sînt strîngător, nu știu ce mi-a venit să bag în buzunar o sfoară de Manilla, găsită în cameră, albă și frumos răsucită, lungă de vreo doi metri ; la ce-ar fi putut să-mi folosească ? Sau poate m-a mirat, fiindcă n-am mai văzut de zeci de ani asemenea sfoară, de pe vremea cînd mă ocupam de corăbii ;

astăzi a înlocuit-o nailonul, şi oamenii mai tineri nici n-au să ştie despre ce este vorba.

Ultimul obiect pe care mai aveam să-l pun în valiză, era ceasul deşteptător, de pe noptieră, aflat şi el la a treia călătorie cu mine. Îl pusesem să sune la şase, dar nu mai fusese nevoie. Se făcuse exact ora şase, şi cînd am pus mîna pe el, şi-a dat drumul, atît de strident şi atît de neprevăzut, încît am rămas ţeapăn, incapabil să fac un gest ca să blochez soneria. Pereţii de lemn amplificau zgomotul, îmi închipui cum îl transmiteau în odaia de alături şi n-au trecut decît două clipe ca să se pornească sforăiturile, ca nişte tunete, că se clătina tot hotelul.

Am coborît scara de lemn cu o precauţie inutilă, lăsîndu-mi o parte din greutate pe balustradă ca să nu scîrţîie treptele. Uite aşa mă prostesc uneori ; sforăiturile ar fi acoperit orice zgomot, chiar dacă m-aş fi dus tumba pînă la picioarele scării.

Uşa de la intrare era încuiată, şi nu se vedea nimeni ; nu puteam s-o învinuiesc pe hotelereasă, îi spusesem că plec la şase şi jumătate. Am aşteptat pe scări, cu valiza în braţe, dar n-am pierdut timpul, ci am trecut în caiet fel de fel de gînduri. Apoi am notat cum îmi spăl rufele singur, seara, în cameră, fiindcă are importanţă în viaţa mea de călătorie şi poate să fie învăţătură. În alte rînduri îmi luam un geamantan de cămăşi, şi bineînţeles nu puteau să-mi ajungă. Întîrziam cîte o zi într-un oraş şi în altul, ca să le dau la spălătorie. Luasem şi acum mai multe cămăşi, chiar şi cîteva albe, pentru nu ştiu ce împrejurare, dar uite că la Kiev nu avusesem inspiraţia să-mi pun una, curată şi neşifonată ; poate directoarea restaurantului mi-ar fi găsit loc la o masă. Din toate am folosit cu precădere două colorate, deşi ar fi putut să fie doar una. Sînt cămăşi dintr-un material neşifonabil, şi după ce le ţin o jumătate de oră în apă caldă, cu un detergent bun la toate, pe deasupra cu un miros proaspăt, nu-mi rămîne decît să le clătesc şi să le pun pe un umeraş, deasupra chiuvetei ; dimineaţa sînt uscate

şi netede. La fel procedez cu restul rufăriei, în afară de pijamale, care nu se pot spăla cu aceeaşi uşurinţă. Şi uite cum aş putea să fac ocolul pămîntului cu o singură cămaşă. I-aş spune cămaşa fericitului, uitînd că fericitul n-avea nici una.

Dacă am văzut că se făcuse ora şase şi jumătate şi nu venea nimeni, am mai aşteptat cinci minute pe urmă am ciocănit la uşa biroului, a bucătăriei, a magaziei, a restaurantului, întîi cu discreţie, apoi mai tare, iar la sfîrşit am bătut cu pumnul. Se iscase atîta gălăgie că acoperea pînă şi sforăiturile, ba după un timp le-a făcut chiar să înceteze, în schimb am auzit paturile troznind tare ; nemţii, treziţi din somn, se întorceau pe o parte.

Şi uite atunci ce-am făcut cu sfoara de Manilla pe care o luasem parcă prin inspiraţie : am legat valiza cu ea, şi i-am dat drumul jos, pe o fereastră de pe palierul aflat la jumătatea etajului, fiindcă în holul de la intrare nu era nici una, ci numai uşa, încuiată. Am lăsat să cadă şi sfoara, care-mi fusese de-o folosinţă nebănuită, apoi, ţinîndu-mă cu mîinile de pervaz, mi-am dat drumul în jos şi pe urmă am avut de sărit mai puţin de doi metri. Nu asta era primejdia, ci s-ar fi putut să mă vadă vreun trecător, care să pună mîna pe mine, crezînd că fug fără să plătesc camera. Mă gîndisem şi mă bizuiam pe nota de plată, pusă bine, deşi numai întîmplător, fiindcă de obicei nu păstrez asemenea hîrtii ; ministrul meu de finanţe n-are nevoie de ele. Noroc că nu m-a văzut nimeni şi pot să spun că norocul a fost cu atît mai binecuvîntat cu cît, seara, căutîndu-mă prin buzunare, frunzărind caietul şi răscolind valiza am constatat că nota de plată nu era nicăierea.

Zece minute după ce plecasem, un ren a ieşit din lăstăriş şi mi-a sărit înainte. Deşi nu mergeam repede, n-aş fi putut nici să frînez, nici să-l feresc. Noroc că s-a ferit singur, a avut doar o clipă de zăpăceală, cît ne-am uitat unul la altul, pe urmă a zbughit-o înapoi, de unde venise. Ştiam ce-aş fi păţit, dar oare ce preţ o avea renul ? Pertti uitase să-mi spună, se mulţumise doar să cobească.

20

Lung a fost drumul pînă la Narvik şi proastă şoseaua! Şi nu peste tot mergea pe malul fiordului. Adesea urcam o coastă de munte, în serpentine sucite, urma un podiş, o vale, o altă coastă, într-un peisaj frămîntat care nu vroia să se liniştească. Satele erau la distanţe mari unul de altul, în schimb între ele întîlneam des case răzleţe. Natura căpăta tot mai multă vlagă, era ca la un sfîrşit de iarnă, cînd toate încep să reînvie, iar ziua se tot măreşte; mi se părea ciudat că aici se mărea noaptea. Am văzut pajişti cu iarbă înverzită, cărora le dusesem lipsa. Între animalele domestice au apărut oile, în grupe mici, pe care nu le pot numi turme. Erau cam firave, la limita zonei lor de existenţă, mai pitice, supuse aceloraşi legi ca arborii, şi oricît ar fi de imposibil să atribui unei oi asemenea caracteristică, mi s-au părut palide; poate prin privirea puţin vagă, prin mişcarea nesigură.

La început mi-am închipuit că era o trăzneală, de aceea am oprit să mă asigur că vedeam bine. O casă aflată pe coastă, sub nivelul şoselei, avea garajul la etaj, iar la parter locuinţa. De ce m-oi fi mirat atîta? De-acolo înainte am văzut multe, toate la fel, şi cu bune motive; un pod de lemn lega garajul de şosea, şi astfel accesul maşinii era simplu, pe cînd dacă ar fi trebuit dusă jos, se creau complicaţii penibile, ca să nu spun că ar fi fost imposibil. Oamenilor le venea mai uşor să coboare, pe treptele săpate în coastă, sau pe o scară interioară. Dacă socotisem că era o idee sucită, pe urmă mi-am dat seama că veneam cu o judecată făcută dinainte; aşa ne-am obişnuit, să fie garajul jos, şi casa deasupra; de ce nu altfel?

De atunci înainte am fost cu ochii în toate părţile, sînt şi astăzi, n-am uitat şi tot caut. Degeaba! Oricît ar fi povîr-

nişul de aspru, oamenii sapă, fac drumuri în serpentine scurte, prăbuşite, că-i un chin să bagi maşina pe-acolo, şi nu vor să pună garajul deasupra. Abia acum aş putea să mă mir cu dreptate.

Cînd am ajuns iar pe malul fiordurilor, lăsînd munţii deasupra, a apărut o lume mai densă ; nu că aş fi văzut mulţi oameni, mergeam şi-aici kilometri fără să-mi iasă unul în cale. Dar erau pe undeva, şi existenţa lor crescută mi-o dovedeau stelajele lungi şi înalte, înşirate pe lîngă apă, pentru uscatul peştelui. Acesta nu putea să pice din cer, cineva trebuia să-l pescuiască, să-l spintece, să-l săreze, să-l întindă la vînt şi la soare. Şi cineva avea nevoie de el, altfel ce rost ar fi avut osteneala ? N-am văzut nici bărcile, nici pescarii. Dar în spatele acelor cherhanale cu stelaje lungi şi înalte cît casa, mi s-a părut că mulţime de oameni aşteaptă să se usuce peştele, aşa cum plugarul aşteaptă să se coacă grîul. Eram pe aceeaşi latitudine cu Inari.

Ca să nu aştept feribotul, am ocolit un fiord lung, pe o şosea proastă. Nu mi-aş fi închipuit că pe un sol de piatră, între munţi şi apă, o să fie atîta praf cît am răscolit acolo, poate ca nicăieri şi ca niciodată, dacă las la o parte Bărăganul nostru pe vreme de secetă. Era soare, cer albastru, dar mi se păreau inutile, aş fi vrut să plouă, ca să scap de pedeapsă. De plouat a început să plouă, dar abia după ce înghiţisem tot praful, şi ieşisem de mult la şoseaua asfaltată, care, chiar dacă nu era din cele mai bune, o socoteam strălucită prin comparaţie. A plouat toată ziua, şi ziua următoare, dar praful parcă tot nu s-a luat de pe mine.

Pînă să înceapă ploaia am întîlnit privelişti îmbogăţite, costişe pline cu flori galbene, ca rapiţa, apoi altele, violete, pe tulpini ca de urzică. Erau culori pe care le şi uitasem. Abia acum, cînd le regăsisem, puteam să-mi dau seama ce rece fusese natura tot timpul după Rovaniemi, unde tundra cărămizie proiecta în aer un ultim val de căldură. Eram încă la nord de Cercul Polar, dar aici, pe malul oceanului, vara avea un mare

avans față de vara Finlandei, golașă și zgribulită. Din păcate, cînd a început să plouă, tot ce mă încălzise mai înainte s-a scufundat în neguri și atunci s-a așternut peste lume o atmosferă întristătoare de toamnă. Așa am ajuns la Narvik, care socoteam că va marca întoarcerea în geografia europeană. Înainte nu-mi închipuisem deloc că voi ajunge vreodată mai departe de orașul acesta, aflat la limita închipuirii mele. El reprezenta pentru mine cea mai nordică năzuință, și ce urma de acolo înainte era o zonă extracontinentală.

Am intrat în oraș cu amintirea războiului ; fusese unul din locurile dramatice, un început de capitol în istoria vremii. N-am găsit nici o urmă, decît un muzeu care vrea să amintească debarcarea și ocupația, dar e prea sărac ca să izbutească, și reprezintă mai degrabă o divagație.

Nemții au urmărit să aibă în mînă portul, pe unde se transportă minereul de fier adus din Suedia. Așa cum au venit, așa s-au dus, și parcă n-au fost niciodată. Orașul n-are ruine, nici cicatrice, trăiește în tihnă, cu înlesnire, judecînd după case și după vitrine, poate chiar cu puțină opulență, dar discretă, ca să nu fie antipatică. Seamănă cu o stațiune de vilegiatură, și alpină, și marină, între munți și fiorduri. Dar chiar în centru se ridică un masiv de minereu ruginiu, parcă și el un munte, și pînă să se încarce pe vapoare, după ce a fost descărcat din trenuri, sluțește orașul. Fiindcă el aduce bunăstarea, nici un primar n-ar putea să-l desființeze. Însă acum, dacă e pace și bogăție, ar merita să se facă orice eforturi ca să-l mute mai departe, cu tot cu portul și cu calea ferată. Cred că nici pe soare n-aș fi judecat altfel, deși e drept că ploaia agravează impresiile proaste. Măcar să se facă un paravan decorativ, o uriașă pînză pictată prinsă pe cabluri, să aibă de lucru pe săturate toți pictorii orașului. Așa a făcut la Oslo primarul, i-a poftit pe artiști să decoreze primăria, să nu se sfiască, și a ieșit o treabă frumoasă.

Fiindcă ploua, am mîncat mai devreme ; la cinci și jumătate eram gata și nu mai aveam ce face, decît să mă plimb pe

stradă cu umbrela deschisă. Am mîncat pește, nici nu s-ar fi potrivit altceva, peștele se vestise de departe, cînd am întîlnit primele cherhanale.

Într-un parcaj am văzut o căsuță pe roate, nu o rulotă tractată, ci o cabină destul de spațioasă ca să-ți poți duce viața în ea, montată pe un șasiu de camionetă ; ceva în felul cum a avut Steinbek, în călătoria lui pentru descoperirea Americii. M-am uitat pe ferestre, nu era nimeni înăuntru, și dacă ar fi fost posibil să dorm acolo, ca să văd cum este, n-aș fi pregetat, deși aveam cameră. Regret că nu m-am gîndit și n-am încercat mai demult ; poate m-am înșelat socotind că asemenea fel de a călători, cu casa în spinare, nu mi se potrivește. Ce-i drept, conducerea mașinii este mai anevoioasă, trebuie să mergi mai încet, apoi să accepți unele restricții ; în schimb mare lucru să poposești unde-ți trece prin minte !

Fiind prea tîrziu pentru orice experiență, m-am dus la hotel, trecînd odată cu strada principală pe sub muntele de pirită. Era prea frig pentru o plimbare mai lungă, așa că la ora șase și jumătate mă aflam la adăpost, într-o cameră nu mai mare decît casa pe roate.

Ca să vezi cîte le dă oamenilor prin minte ! În dulap am găsit un umeraș care reprezenta o balerină făcînd spagato. Haina se pune pe picioarele ei, întinse și stilizate, ca să aibă destulă lungime. Deși nu socoteam că ar fi fost ceva rușinos, mi-am pus haina alături. Dar fantezia nu era terminată : am mai văzut și un umeraș pneumatic ; pliat, nu ocupă loc nici cît o batistă ; cînd îl umfli, își ia forma, mai rotunjită și mai bine mulată decît oricare altele, așa că haina nu riscă să se deformeze. Pentru proiectanții de articole sanitare, am de semnalat sifonul de la lavoar, care de fapt este un decantor de jumătate de litru ; pentru cît ar putea să coste mai mult, își scoate banii cu prisosință. Am scormonit peste tot, ca să mai treacă timpul, dar n-am mai găsit altceva, și la șapte m-am întins în pat cu ochii închiși și cu mîinile sub ceafă. Nu se culcă

nimeni atît de devreme, ce naiba ! Urmau cîteva ore pierdute, eram prea obosit ca măcar să-mi aleg gîndurile și să-mi fac planuri, cînd deodată mi-am adus aminte că Narvik se află pe aceeași latitudine cu Ivalo, unde simțisem prima oară apăsarea luminii. Ce folos că aveam de acolo amintirea frumoasă a fetișoarei care se plimba cu cîinele, dacă mă chinuisem atît în ziua prea lungă ! Ajungînd cu gîndurile aici, am deschis ochii, și am văzut cu uimire că se făcuse întuneric. Cauza erau și norii, dar oricum, puteam spune că afară se lăsa în sfîrșit o noapte adevărată.

După două zile cît făcusem de la Capul Nord, acum eram în plină întoarcere.

•

Totul îmi era potrivnic, ploaia, frigul și șoselele proaste. Un pod suspendat peste fiord, la ieșirea din Narvik a fost ultima iluzie împlinită ; stătea acolo singur, bătut de vînt și de burniță, și cum n-a trecut nimeni în timpul cît am zăbovit să-l privesc dintr-un bun loc de observație, părea că nu folosește nimănuia. Totuși, era făcut de oameni, știam cu ce muncă și cheltuială. Și cît trebuie oamenii să gîndească mai înainte, și cîte calcule trebuie să facă ! Dar cînd își pun ceva în minte pot să concureze nu doar cu natura, ci chiar cu închipuirea, care i-a ajutat să facă salturile cele mai mari din istoria civilizației. Desigur, ei nu vor izbuti niciodată să construiască o singură celulă din creier, și nici o simplă articulație de falangă. În schimb construiesc aparate și mașini care iau asupra lor funcțiunile creierului și ale falangei, ba le îndeplinesc mai repede și mai bine. În fond, așa cum sînt limitate elementele peisajului, natura e limitată în toate structurile sale. Ființele vii, de pildă, sînt concepute pe un principiu unic și există prin aceleași funcții. Omul, în ceea ce creează, merge mult mai departe și sigur că depășește natura.

Am privit peisajul din jur și dacă-i lipsea adîncimea, fiind îmbrăcat în neguri, n-aveam decît să mi-l amintesc pe

cel de ieri, cînd soarele lumina puternic fiordurile. În unele locuri, dacă n-ar fi fost zăpadă la creste, m-aş fi crezut pe coasta Dalmaţiei, la Kotor, unde marea intră adînc şi decis în inima uscatului, dînd naştere unui element geografic care ar putea prea bine să se numească fiord, fiindcă seamănă cu fiordurile Norvegiei. La fel cum ar semăna, iarna, cu o vegetaţie mai ostenită, cele de pe coasta spaniolă, în Galicia, care atît că nu se numesc fiorduri, ci *rias*. Ducîndu-mă şi mai departe, şi evocînd cele mai memorabile privelişti din cîte văzusem, trecătorile făcute de ape în munte, cascadele, prăpăstiile, piscurile, nimic nu mi se părea mai frumos, şi n-ar fi părut nimănui dacă venea fără prejudecată, decît podul de la Narvik, oricît ar fi apăsat balanţa în paguba lui, ziua urîtă, şi dacă lăsam la o parte alte poduri, şi la alte lucrări făcute de oameni, încă şi mai frumoase.

Nu ştiu ce-am mai sperat în drumul pînă la Fauske, poate mă mai gîndeam să merg înainte, aş mai fi avut un drum de aproape o mie de kilometri în lungul fiordurilor, pînă la Trodheim, cum plănuisem, prea lacom. Am simţit că mi se apleacă şi-am apucat-o pe şoseaua lui Pertti, cam în locul unde treceam Cercul Polar a patra oară. Cred însă că în realitate l-am trecut de mai multe ori în ziua aceea, fiindcă m-am tot dus şi m-am tot întors în căutarea şoselei ascunse. Dar după ce-am găsit-o, nu mi-a trebuit nici un sfert de oră să ajung la frontieră, unde soarele a ieşit din nori, luminînd pămîntul Suediei deschis înainte larg şi liber. Aşa am scăpat de E6, artera continentală care mă chinuise atîta, şi ajunsese ca la Fauske să mă scoată din fire. Sigur că fusese doar o neşansă, eu însă eram supărat pe toate şi mă bătea gîndul ca nici să nu mă mai întorc în Norvegia, săptămînile viitoare, după Stockholm, cum proiectasem. Spre norocul meu n-am mers atît de departe cu supărarea, şi nu mi-am dus gîndul pînă la capăt. Cîţiva dintre oamenii mari ai Norvegiei m-au făcut să uit toate necazurile. Dar a trebuit să ajung la Oslo ca să-mi dau seama ce mare ar fi fost păcatul dacă nu mă duceam acolo.

Deocamdată goneam spre răsărit, cu soarele mai mult din spate, pe o şosea care se alinta cu văile şi colinele, cu cîmpia, ca o pisică învăţată să se răsfeţe. Era o şosea plină de unduiri molcome şi calde, o şosea felină, dacă mi-o fi îngăduit să spun astfel, fiindcă aştepta s-o mîngîi, iar ea în schimb torcea fericită. Niciodată în drumurile mele, oricare mi-ar fi fost bucuria şi fericirea, n-am întîlnit o şosea să se ofere atît de deplin şi cu atîta încredere, pînă în intimitatea ei cea mai nebănuită. Eram singuri, numai noi doi, ca într-o călătorie de dragoste, dăruindu-ne unul altuia. Totul concura spre a fi voluptate, cîmpia abia ondulată, lumina venită din spate, deplina singurătate şi marea, ghicită departe în faţă.

Aveam însă o grabă care creştea odată cu kilometri şi de la un timp nu mi-a mai îngăduit să-mi păstrez starea de beatitudine. Prima localitate din singurele două aflate în cale, era la o sută patruzeci de kilometri şi abia după ce am trecut frontiera mi-am dat seama că trebuia să ajung acolo în mai puţin de o oră, înainte de două şi jumătate, cînd se închideau băncile. Aveam asupra mea puţină monedă norvegiană, încolo doar cecuri de călătorie, care nu se schimbă oriunde. Şi era vineri ; băncile nu se mai deschideau decît luni dimineaţa.

Mi-am pus nădejdea în maşină şi în şoseaua aceea fără viraje, doar uşor ondulată, pe care o sută patruzeci de kilometri nu s-a văzut nimeni, cred că nici păsări în aer. Nu-mi rămînea decît să ţin bine volanul şi să apăs pe acceleraţie, amestecînd grijile viitoare cu bucuria vitezei. Ca să ajung la vreme, acul kilometrajului trebuia să fie mai sus de o sută patruzeci, şi să rămînă aşa tot timpul. Pentru atît nu trebuia să facem eforturi, nici eu nici motorul, maşina ştia să fugă fără să se zbuciume şi să se zbată, cred că de la o anumită viteză înainte ar putea să şi zboare. Mai greu era să nu las acul kilometrajului de capul lui, fiind gata oricînd s-o ia înainte

În Arjeplog, cum se chema prima localitate, un orăşel parcă aflat în concediu, fără mişcare şi fără treabă, am intrat la ora două şi douăzeci şi cinci de minute şi nu se făcuse două şi jumă-

tate cînd am ajuns la bancă ; numai că se închisese la două, călcînd regula, în spiritul tolerant al provinciei.

Nu mi-a fost bine, dar n-o să-mi povestesc tot timpul necazurile. Am fost îndrumat la muzeul de alături, și acolo, nu știu de unde și cum, casierița de la intrare mi-a schimbat coroanele norvegiene în monedă locală ; nu aflasem cursul, nu cunoșteam banii, mă uitam la ei ca mîța în calendar, pe cînd casierița mă poftea să vizitez muzeul. Cred că i-am răspuns cu o privire tîmpită, gîndul fiindu-mi la ce aveam de făcut de aici înainte.

După cîteva socoteli simple, m-am dumirit ce însemnau banii pe care îi aveam în mînă ; dacă vroiam să mă duc la Stockholm, nu mi-ar fi ajuns nici pentru benzină.

Pentru început, nu aveam ce face decît să merg înainte. Odată pornit mi-am recăpătat calmul, într-o măsură care m-a mirat și pe mine. Dacă împrejurarea era atît de gravă cum mi se părea mie, atunci trebuie să admit că m-am purtat cu bravură. E drept că mă ajuta și șoseaua, frumoasă și goală ca înainte, și gîndul că pînă seara rămîneau destule ore, ca să am cînd lua o hotărîre cuminte.

În cea de a doua localitate, Arvidsjaur, un orășel atît de asemănător cu primul că nu mi le pot aminti decît împreună, am intrat la biroul de informații turistice, să întreb cam pe unde ar fi bine să rămîn pînă luni dimineața, fiindcă așa chibzuisem, calm și cu bunăvoință, să aștept ziua cînd se deschideau băncile. Nu era un necaz prea mare, la urma urmelor, un prizonierat de două zile și jumătate, care ar fi fost un foarte nimerit timp de odihnă, cu condiția să nu-mi rod zăbala. Iar dacă s-ar fi putut să mă opresc chiar pe malul mării, atunci prizonieratul s-ar fi transformat într-o bucurie.

Dar ce să vezi, întrebînd într-o doară, am aflat că biroul turistic primea cecuri de călătorie. Am schimbat repede o sută de mărci germane, și după ce am plecat și am făcut socoteli în minte, iar m-a prins grija că luasem prea puțin și n-avea să-mi ajungă pînă luni dimineața. Nu vroiam să mă întorc din drum,

ajunsesem destul de departe şi atunci, îmbărbătîndu-mă încă o dată, mi-am spus că soluţia era economia. Singura cheltuială pe care n-o puteam reduce, rămînea benzina. Pentru rest, să mă întind cît îmi îngăduia plapuma.

Cu această intenţie, la cinci şi jumătate am oprit la un chioşc de pe marginea drumului, pe lîngă o aşezare de oameni, şi pentru şase coroane am căpătat doi crenvurşti fierbinţi, cu pîine caldă, cu muştar şi sos picant de roşii, şi cu un fel de salată, toate puse într-o farfurie de carton pe care am luat-o în maşină. Am mîncat pe îndelete şi cu plăcere, aşezat în faţa volanului, cu toate instrumentele la zero, în poziţie de odihnă, şi asta mi-a fost masa de seară. M-am cam mînjit pe mîini, dar pe urmă mi-a fost bine. Aşa am intrat în Skellefteå, voios de parcă veneam în vilegiatură. Să fi fost oare numai de la cei doi crenvurşti ?

Propovăduiesc de multă vreme mîncarea frugală şi dacă uneori sar peste o masă, mi se pare că-i o victorie. Dar desigur, sînt limite, şi dacă nu le-am simţit decît poate abia astăzi, înseamnă că mai înainte n-am ajuns chiar pînă la ele, sau au rămas într-o vreme uitată.

Nu prea mai este timp de povestit întîmplări din afara drumului, totuşi cum să nu mă gîndesc la doamna aceea foarte frumoasă, pe care am văzut-o într-o zi intrînd în casă, căci locuiam de partea cealaltă a străzii, atît de palidă şi pierdută, încît, fiind destul de prieteni, mi-am îngăduit s-o strig şi s-o întreb ce o doare. Cum nu se ferea de mine, căci îi cunoşteam binişor viaţa, mi-a mărturisit că tocmai se întîlnise cu un om care o tulburase mult de tot într-o vreme, apoi dispăruse. Acum se întorsese pe neaşteptate, dar absenţa fusese atît de lungă, că nimic nu mai putea să se lege, nu rămînea nici o speranţă, ci numai regretele dureroase. I-am spus, după obişnuinţă : „Lasă, o să uiţi !“ Ea mi-a răspuns : „Niciodată !“

Nu trecuse un sfert de oră, cînd a apărut la fereastră, în plină lumină a soarelui, muşcînd cu poftă dintr-un sandviş, ve-

selă şi strălucitoare. „Ştii ce-a fost ? Cred că mi-era foame !“ mi-a spus, cu cel mai fermecător dintre cinismele feminine.

Vorba este că după ziua începută prost, după grijile care nu-mi dăduseră pace nici măcar pe şoseaua frumoasă, m-am simţit alt om după ce mi-am potolit foamea, atît de frugal dealtfel, încît intrînd în Skellefteå, pe seară, toate mi-au mers în plin şi chiar eu însumi eram mulţumit de mine. Îndrumat de biroul de informaţii turistice, pe care îl descoperi repede în toate oraşele, cunoscut de toată lumea şi marcat pretutindeni cu acel internaţional I mare, verde pe fond alb, vizibil de la distanţă, am găsit uşor casă, mai departe de centru, ceea ce nu putea să-mi displacă, mai ales că depărtarea nu însemna mai mult de cinci sute de metri. Era într-un cartier liniştit, cu vile curate, doar la adresa mea am găsit un blocuşor cu etaj şi mansardă. Un gospodar cumsecade, roşcovan, robust dar cam molatec m-a poftit să bag maşina în curte, unde erau chiar marcaje pentru parcare. După aceea însă m-a dat pe mîna nevestei, iar el a rămas pe afară, cu nu ştiu ce treabă. Nevasta cred că era şi ea cumsecade, dar cam hrăpăreaţă fiindcă a vrut să-mi mai zmulgă zece coroane, peste ce ştiam de la Oficiul turistic, pe motivul că în preţ nu intra şi lenjeria. N-ar fi fost mare lucru, ca să nu-mi mai bat capul, dar mi s-a părut ceva prea balcanic pentru o latitudine atît de nordică. (Eram pe aceeaşi paralelă cu Kajaani, şi atunci, ca să vezi ce simetrie a dracului, mi-a venit în minte întîmplarea de la motel, unde tînărul recepţioner mi-a ciupit cinci mărci finlandeze, ca să-mi reţină cameră în altă localitate.) La refuzul meu, de care mă miram primul, femeia a încercat să se tocmească, a scăzut pretenţiile la jumătate, dar am rezistat în continuare, cu o energie inexplicabilă după doi crenvurşti, tot ce fusese masa mea de seară.

De mult mă învăţase un prieten să nu risipesc banii pe cereri fără justificare, spunîndu-mi că nu aşa cîştigi stima oamenilor şi nici măcar simpatia. Am încercat de cîteva ori şi am

văzut că avea dreptate, dar pe urmă n-am mai ţinut seama, din lipsă de energie sau din plictiseală.

După o ultimă insistenţă, femeia a spus OK, uitîndu-se la mine cu o ciudă admirativă. Pe urmă a fost plină de bunăvoinţă, a dus cearceafuri curate, a înfăţat patul, m-a poftit să mă folosesc de frigider şi de plita electrică aflate într-un fel de antecameră. Duşul însă se afla la subsol, avea să mi-l arate bărbatul, care se plimba pe afară. Am uitat să spun că dacă exista o curte, nu exista şi poartă ; intrarea era slobodă. Dar nu mă temeam că o să-mi umble cineva la maşină ; ultima mea grijă fusese cînd o lăsasem noaptea în pădure, la sauna lui Pertti, din Lampäälä. Auli, care fusese în România şi văzuse cum se pun bine ştergătoarele de parbriz în parcaje şi ce precauţiuni se mai iau cu maşinile, mă asigurase încă din ziua cînd ajunsesem la Helsinki, că nu trebuie să-mi fac asemenea grijă. În sfatul ei am simţit un orgoliu pe care l-am admis fără parapon. Căci dacă ea fusese în România, fusesem şi eu în Italia şi făcînd comparaţie între moravurile de acolo şi năravurile noastre, nu-mi era ruşine.

Vroiam să cobor ca să văd oraşul, dar femeia se pusese pe vorbă şi nu m-a lăsat pînă nu mi-a spus toate necazurile : că pe la ei nu curge lapte şi miere şi cîinii nu umblă cu covrigi în coadă ; că trebuie să muncească din greu, de dimineaţa pînă seara, să se spetească, să spele rufe, să deretice odăile, altfel nu iese la socoteală, şi nu-i dă mîna să ţină o servitoare ; că bărbatul stă mai mult pe afară, ca să nu-l pună la treabă. Toate acestea în mai puţin de cinci minute ; avea debit şi ştiinţa sintezei, şi pe deasupra darul de a se face înţeleasă într-o limbă cu totul necunoscută de mine. Încercam să-i închid gura ; nu-mi lăsa timp pentru o singură vorbă. Dădeam să mă îndrept către uşă ; îmi tăia drumul şi turuia înainte. Iar pezevenghiul de bărbat păzea curtea. Dar pînă la urmă am izbutit şi eu să pun o întrebare : „Ce părere ai despre Greta Garbo ?“ Mi-a răspuns fără să ezite, ca şi cum meditase dinainte : „O stricată !“

Acest cuvînt, în suedeză, mi-e mai necunoscut decît toate celelalte. Dar l-am înțeles ca în limba mea, după ton, după mimica ei încărcată de dispreț și scîrbită, după un gest de lepădare, cu mîna, după o unduire lascivă a șoldului, o izmeneală pe deplin sugestivă. „Dar Ingrid Bergman ?“ am întrebat-o. „O stricată !“ „Și Candice Bergen ?“ „Stricată !“ „Păi, am zis eu, asta nu-i suedeză !“ „Ce-are a face ? ! Tot o stricată !“

Dușul de la subsol, cam primitiv, cu ciment pe jos, avea în schimb presiune și apa era fierbinte. L-am folosit îndelung, fără nici o constrîngere, puteam să stropesc oricît, și nu mă păzea nimeni. Pe ușă atîrna un sul mare de hîrtie absorbantă, lat de o jumătate de metru și cred că avea o sută de metri lungime ; desfășurat și înfoiat ar fi fost cît o căpiță. Nu știu de ce era pus acolo, doar nu mă puteam șterge cu hîrtie pe tot corpul ! Am văzut la fel pretutindeni, la lavoarele restaurantelor, la hoteluri, în locuri publice. Te prinde mila. Cîte cărți se pierd în această hîrtie batjocorită ! Au oare chiar atît de multă ?

La ora șase seara orașul era gol, toate prăvăliile închise, chiar și restaurantele. M-a prins o îngrijorare retroactivă : unde aș fi mîncat dacă n-ar fi fost crenvurștii ? De stațiile de benzină nu mai vorbesc : au pompe automate și acum le cunosc rostul, le folosesc cu precădere, fiindcă operează și-o reducere de preț, prin economisirea unui salariu, al omului care servește și a devenit disponibil.

Vremea s-a încălzit dintr-odată ; seara, termometrul arăta douăzeci și unu de grade. Totuși, nu se vedeau oameni, stăteau prin case, fără să se bucure de vremea frumoasă. Sigur că mulți erau plecați, fiind sfîrșit de săptămînă. Dar nu pleacă toată lumea, mulți lucrează în continuare, apoi sînt bătrînii, nevolnicii și nevoiașii, leneșii, plictisiții, cei fără chef de viață. Nu se vedeau nici aceștia. Fără mai nimeni, orașul părea părăsit, deși i se simțea prosperitatea. M-am plimbat mulțumit pe străzi curate, în cartiere moderne, cu vile frumușele, adormite în tihnă și liniște. Am presimțit că urmează o bucurie în drumul

meu mai departe, după atîtea zile urîte, și m-am dus la culcare cu o dispoziție atît de optimistă, încît multă vreme nu mi-a venit somnul. Mă gîndeam că șoseaua de aici înainte mergea numai pe malul mării, pînă departe. De Stockholm mă despărțeau aproape nouă sute de kilometri ; eram hotărît să-i fac fără grabă.

Oboseala adunată în mine, fără să fie vizibilă, înăbușită de dispoziția bună, m-a împiedecat să dorm mai mult de cinci ore. Cînd m-am trezit, la trei noaptea, soarele era în fereastră, deși am coborît multă latitudine. Aici nu cred că mai poate să rămînă pe cer tot timpul și așa, cu toată vremea senină, nu am de ce să regret că nu am căutat să-l văd la miezul nopții. Cred că ultima ocazie am pierdut-o la Burfiord, cînd, deși nu avea să apună, s-a ascuns după un perete de stîncă. Totuși, nu mă socotesc prea în pagubă, fiindcă, deși n-am ajuns să-l văd niciodată, l-am *știut* în fiecare miez de noapte, după nori sau după un munte, și eu eram acolo, nu mă despărțea de el poziția noastră în spațiu, a unuia față de celălalt, ci doar un obstacol.

21

Întocmai cum presimțisem, a urmat o zi desfătătoare, cu bucurii născute una din alta, amplificîndu-se și ducîndu-mă pînă la euforie. Îi voi spune Marea Botnică acestui golf numit așa poate de un geograf cu inima închircită de științe scolastice și care nu iubea apele. Căci ce este el altceva dacă nu un pui al Mediteranei, adus aici de o furtună caldă, la fel cum s-a întîmplat cu Orivesi și Alta ? Așa mi-a fost dat să simt dimineața, ca pe o coastă a Italiei sau mai bine a Spaniei, cu frumusețile ei mai aspre. Mergeam cu soarele în față, dar îmi

era prea bine ca să mă supere, iar dacă ar fi fost ceva să mă orbească, apoi nu putea fi decît priveliştea. Nu-mi venea să cred că în aceste locuri reci, nedreptăţite prin forţe telurice, putea să fie o mare atît de albastră, de scînteietoare şi caldă.

Nu mai puţin mediteranean era şi uscatul, o costişă cu planuri denivelate, ca nişte terase unite prin pante line, coborînd într-o alunecare prelungă pînă la ţărm şi parcă repetînd ritmica liniştită a mării. Îmi părea rău să trec repede prin această grădină, să mă bucur numai în fugă, dar pe asemenea şosea binecuvîntată îmi tot venea să merg înainte, fiindcă mişcarea însemna şi ea o bucurie, iar oprirea ar fi fost ca o aterizare forţată.

Am avut doar o mîhnire de dimineaţă, am omorît o pasăre, colorată cu alb şi negru, ca rîndunicile. N-aş fi putut face nimic să-i schimb soarta, a căzut ca o piatră în botul maşinii. Cinci sute de metri mai departe am văzut iarăşi una, moartă în mijlocul şoselei, şi apoi încă vreo două. Aici unde eu simţeam numai bucurie, era o zonă nefastă pentru păsări.

Mai tîrziu, cînd voi scăpa din vraja acestei zile, am să-mi amintesc poate ce păsări am omorît în viaţa mea cu maşina. Gîzele nu le pot pune la socoteală.

Mergeam cu nouăzeci de kilometri pe oră, viteza îngăduită. Pe şoseaua de ieri nu era nici o îngrădire, şi nici nu şi-ar fi avut rostul. Aici, am înţeles că pădurile care apăruseră şi veneau tot mai aproape însemnau o primejdie de orice clipă. În asemenea împrejurare n-am nevoie de nici o restricţie, micşorez viteza singur, mai mult chiar decît mi se cere. În schimb, restricţiile nejustificate mă înfurie şi nu mă poate calma gîndul că oamenii care le impun şi nu judecă înainte, produc pagube atît de mari că nici nu pot să şi le închipuie. Dar nu plătesc ei, din buzunarul lor, şi iată necazul !

La ora opt eram la Urmeâ, un orăşel de pe coastă, al cărui nume, dacă nu ţin seama de tremă, îl pronunţ cu plăcere, spre deosebire de Skellefteâ, pe care cred că îl scriu ultima oară ;

de pronunţat nu l-am pronunţat niciodată, decît în gînd, şi tot mi-am simţit limba împleticită.

Începuse să picure cînd m-am dat jos din maşină, pe o stradă umbrită de arbori, şi goală. Nu m-am speriat nici de ploaie, nici de pustietate. Ploaia a stat după cîteva minute, şi pe urmă am văzut şi cîţiva oameni. Întîi cîte o femeie bătrînă, ici-colo, stînd în balconul casei, fără să se mişte, cu şalul pe umeri, deşi era o dimineaţă caldă. Soarele începuse să ardă, aş fi scos de pe mine pulovărul, să rămîn doar în cămaşă, ca vara, cum parcă nici nu mai sperasem.

După bătrînele din balcoane, am văzut două femei în putere, pe biciclete. Pe urmă un tînăr pe motoretă şi cîteva automobile silenţioase. Nu-mi venea să cred că mă aflam în secolul nostru, spre sfîrşitul lui şi într-o vreme de zbucium. Mă întrebam cît de fericită era lumea aceasta ; poate că nici mai mult nici mai puţin decît alta, şi-apoi niciodată nu ştii cum vrea omul să-i fie viaţa ca s-o poată numi fericită.

M-am simţit eu fericit, şi nu doar pe jumătate, fiindcă pusesem frînă goanei din mine şi mă oprisem în acest oraş, care părea nou, ca scos din cutie, făcut din patrulatere trase cu sfoara, cum am visat eu să fie oraşele, cu străzi drepte, ca să vezi pînă la capăt, şi perpendiculare una pe alta, ca să vezi în toate direcţiile, fără ulicioare sucite, fără fundături unde dai cu nasul în ziduri şi te întorci cu o umilinţă. Nu mă tem de monotonie cînd se repetă o frumuseţe. Erau şi cîteva clădiri vechi, venerabile, dar nu ele determinau stilul oraşului. Şi-o catedrală, de cărămidă patinată, cu rosturile cimentate în relief, ciubucuri frumos rotunjite, care alcătuiau dreptunghiuri perfecte, că păreau o ţesătură etaminată. Ideea nu o fi fost grozavă, dar migala nu fusese degeaba, căci prin această nimica toată se ajungea la o ornamentaţie plăcută şi măcar cu o nuanţă de noutate, căci n-am mai văzut niciodată rosturi umplute mai sus decît cărămida ; şi mi-am dat seama din nou, cum un joc monoton de linii poate fi o ornamentaţie. S-ar plictisi cineva

vreodată să privească un fagure de miere, cu celulele atît de egale că stîrnesc admirația ?

În piața gării, singurul loc care era mai greoi și mai sumbru, ca și cum fumul locomotivelor de pe vremuri s-ar fi așezat pe ea straturi-straturi și ar fi apăsat-o, am văzut o orgă de sticlă, așa am numit-o, deși la început nu scotea sunete. Și chiar dacă vroia să fie altceva, avînd alt subiect, continui să cred că nimic nu i s-ar fi potrivit mai bine să fie, decît o sursă de muzică. Pe un soclu circular, ca o placă turnantă pentru locomotive, redusă la o pătrime, (fac comparația cea mai imediată, fiindcă alături, în gară erau și placa și locomotiva) se ridica un mănunchi de flăcări înghețate, care erau de fapt sticlă, și îmi sugerau niște tuburi de orgă nemaivăzute. Așa mi s-au părut, așa îmi vor rămîne în amintire. Fiecare element al acestui ansamblu vroia să spună ceva, și cine stătea să asculte putea să audă. Sticla avea darul ca odată cu sunetele de orgă să reproducă și vocea umană ; se subînțelegea acolo un cor de copii, de femei și bărbați, de la basul cel mai profund pînă la cel mai ceresc soprano, cîntînd un imn de slavă în cinstea acelei zile frumoase. Nici prin minte nu-mi trece să spun că ar fi fost în cinstea venirii mele, deși poate sînt primul care a auzit această muzică. O, dacă ar fi sunat așa monumentul lui Sibelius de la Helsinki !

Dar iarna, ce se face cu orga asta de sticlă ?

Am spus odată că orice om care aspiră la artă, sau măcar la frumusețe, ar trebui să vadă Ultima Cena, a lui Leonardo, de la Milano. Că nu toți pot să ajungă acolo, e o nedreptate. Nu vreau să apropii una de alta, dacă spun că orice sculptor al vremii noastre, și orice arhitect care înfrumusețează orașele, ar trebui să vadă orga de sticlă de la Umeå. Multora nu le-o plăcea, or socoti-o vulgară, unii or crede că sticla s-a prăpădit de pomană, și mai bine făceau din ea sifoane, mai ales că seamănă la culoare. Se poate, dar n-am mai văzut alta ca ea, și cred că n-a mai văzut nimeni, de-aceea are meritul de a fi prima. Cine va vedea-o pe a doua, să-mi dea de veste.

Temperatura la umbră în această dimineață, atingea douăzeci și două de grade. Mă aflam pe latitudinea orașului finlandez Kuopio, zona unde se presimțea apariția renului. Acum renul a dispărut, nu-mi dau seama din ce loc. Ultimul cred că l-am văzut la Burfiord, cînd mi-a sărit în fața mașinii. Regăsesc în mare viteză lumea pe care am depășit-o atît de anevoios, deși mergeam repede. Sigur că este doar o iluzie, datorită felului cum ne-am obișnuit să punem lumea pe hartă, dar de cînd mă știu, spre nord se urcă, și drumul este mai greu, iar spre sud se coboară. Ar trebui să fac o socoteală : nu cumva la întoarcere consum mai puțină benzină ?

M-am mai oprit într-un portuleț, poate Normaling, îl caut acum pe hartă, fiindcă n-am văzut panoul de la intrare și n-am avut pe cine să întreb, decît mai tîrziu, cînd nu mă mai interesa să știu unde mă aflu. Am regăsit întreaga atmosferă de la Umeå, cu puține automobile, toate silențioase, cu femei bătrîne stînd prin balcoane, cu șalul pe umeri. Dar de ce naiba atîta înfofoleală ? Se făcuse ora unsprezece și era cald ca vara. Mi-am scos pulovărul și am pus în lada mașinii credincioasa mea haină de călătorie. O fi banal să spun și asta, așa e, dar nu pentru mine, și eu sînt povestitorul.

Greșeam crezînd că am să găsesc aici mai multă lume ; era sîmbătă, zi de odihnă, și viața oamenilor părea oprită. M-am dus în port ; pentru un oraș așa de mic, vapoarele mi s-au părut gigantice. Totul dormea în soare, în afară de un polițist în haine de vară. Părea atît de mirat că mă vede, se uita atît de pătrunzător la mine, încît m-am temut că făcusem vreo contravenție și avea să-mi ceară socoteală. Nici n-am mai îndrăznit să-l întreb de numele orașului, cum mă gîndisem ; așa cum umblam pe acolo, m-ar fi dus sau la balamuc, sau la închisoare. Cum poți să fii undeva și să nu știi unde ești ? Dar nu știam, e adevărat, și nu știu sigur nici astăzi.

Ca și la Umeå, toate magazinele erau închise și părăsite. Lumea fericită care am presupus că trăiește în aceste orașe frumoase putea fi reprezentată de manechinele din vitrine,

cum n-am mai văzut nicăieri, nici în cele mai vesele locuri, unde s-a rîs pe săturate odată şi unde se duceau oamenii să se bucure şi să-şi uite necazurile. Manechinele erau o expoziţie de fericire, toate rîdeau de-şi rupeau fălcile, rîdeau din trup şi din inimă, cum nu cred că s-a rîs undeva pe faţa pămîntului, nici în secole mai bune decît al nostru. M-am bucurat să le văd aşa, cu dinţii ca perlele, cu ochii ca luceferii, cu obrajii ca trandafirii, pînă ce deodată mi s-a făcut lehamite. Prea multă bucurie, mi-am spus. Aş fi vrut să văd şi o faţă plînsă. Şi de-atunci, din ora aceea, a venit peste mine o îngîndurare ; atîta fericire a început să mi se pară suspectă. Pînă seara, îngîndurarea s-a transformat în tristeţe. Aşa cum mă obosise rîsul manechinelor, m-a obosit şi frumuseţea zilei.

Bucuria nu mai avea unde să încapă, totuşi, în loc să mă opresc undeva, să închid ochii şi să-mi astup urechile, m-am încăpăţînat să merg mai departe ; vroiam să ajung la Upsala, să înnoptez acolo. Ar fi fost o încheiere demnă de ziua frumoasă, fiindcă din toată Suedia, Upsala este pentru mine oraşul cu cel mai mare răsunet. Cred că înainte de Stockholm, şi chiar înainte de Greta Garbo cu Regina Cristina, să-mi fie iertată referirea, căci nu-i nici naivă, nici frivolă, am auzit de la cel mai instruit şi mai drag profesor care mi-a deschis ochii asupra lumii, despre Universitatea din Upsala, despre cele douăzeci de mii de manuscrise aflate în avuţia oraşului şi despre catedrală, aşa cum mi-o arătase el în fotografie, şi era prima minune gotică aflată de mine.

Dar de la prînz frumuseţea, cum spuneam, a început să mă obosească. Prea veneau unele după altele, şi prea se întreceau în a-mi fermeca ochii. Aş fi vrut să fie o schimbare oricît de mică, o scădere, ca să mi se răcească puţin aparatele de recepţie, şi atunci am început să caut cu stăruinţă lucruri urîte. Într-un orăşel de vilegiatură, cu un rond de flori într-un scuar pe unde trecea şoseaua, m-am oprit cîteva clipe şi am vrut să găsesc un cusur undeva, ceva strîmb, de prost gust,

fără folos, sau o murdărie. Oameni nu se vedeau, poate la unul din ei aş fi găsit mai uşor o pată, ci ochii nu întîlneau altceva decît florile, şi marea, ceva mai departe. Pe urmă, spre mulţumirea mea, a apărut un beţiv, legănîndu-se, cobora de pe o alee cu arbuşti egali şi simetrici, care îmi întăreau părerea mai veche despre frumuseţea monotoniei. Mi-am spus, iată omul meu ! şi nu l-am mai slăbit din ochi, aşteptînd ca prin el natura să se sluţească. Pentru aceasta beţivul n-ar fi putut face nimic mai bine decît a făcut, în ochii mei şi fără un pic de ruşine, s-a descheiat la pantaloni şi crăcănîndu-se, să nu cadă, a stropit florile din mijlocul scuarului. Gata ! am socotit, cu o satisfacţie condamnabilă. Acum natura a fost murdărită ! Dar beţivul, după ce şi-a uşurat băşica, şi-a pierdut echilibrul, şi a căzut lat, cu faţa în jos, în mijlocul florilor, care după ce s-au tras în lături jignite, au revenit, acoperindu-l, de nu i se mai vedea nici urma. N-aveam ce face, natura biruia încă o dată !

Puţin mai încolo mi-a tăiat drumul un cîrd de gîşte, silindu-mă să opresc, ceea ce, în loc să mă necăjească, m-a făcut să rîd drăceşte. „Tocmai de voi aveam nevoie, suratelor !“ Aşteptam ca vreuna din ele, sau mai multe, cu atît mai bine, să lase o urmă în mijlocul şoselei. Au trecut gîgîind, dar fără să se găinăţeze şi asfaltul a rămas nepătat, ca mai înainte. Singura soluţie, acum tardivă, ar fi fost, dacă aveam atîta cruzime, să mă fi repezit cu maşina în ele şi să umplu şoseaua cu pene.

Într-o noapte, de mult, pe o margine de pădure, ceva ce n-a putut să se vadă s-a buşit în flancul maşinii, atît de puternic încît am simţit volanul smucindu-mi-se în mînă. Am oprit, am căutat cu lanterna, n-am găsit nimic, şi pe portierele maşinii nu se vedea nici o urmă. Să fi fost un cîine ? Sau mai degrabă o căprioară ? Cum n-am găsit victima şi nici urmele ei, a rămas o enigmă.

N-am omorît animale. Odată era să mă omor pe mine, ca să nu dau peste un cîine. Cu renul care mi-a sărit în faţă, n-aş fi avut ce face, dar am fost norocoşi, şi unul, şi altul.

Victimele mele se înscriu printre păsări, zburătoare și domestice. Pe cele dintîi nu ai cum să le aperi ; vin din cer, se lovesc în tablă, făcînd-o să bubuie de te sperii, și cad într-o ploaie de pene. Unele se lovesc în parbriz ; se spune că dacă îl ating cu ciocul, la viteză mare, pot să-l și spargă. Multe le iei în botul mașinii și rămîn agățate. Adesea nici nu-ți dai seama, și cînd mai tîrziu le găsești acolo, te simți ca un ucigaș și în același timp ca un cioclu. Ce poți face ? Așa se întîmplă în toată lumea ! Truman Capote povestește cum în parcajul unui orășel din America, pisicile stăteau la pîndă, pe margine, și cum venea o mașină de la drum, pe lungile șosele continentale, se repezeau să vîneze păsările moarte, agățate în grilele calandrului. Așa e viața, și pentru pisici și pentru păsărele !

Păsări de curte, care-s mai mari și nu zboară, am omorît numai trei în toată viața, două găini și o gîscă, tustrele în satul Tuzla, de pe malul mării. Și doar am trecut prin mii de sate, și am făcut sute de mii de kilometri ! Spună oricine orice, este și Tuzla o zonă nefastă pentru păsări ! Nu poți să le eviți ? ar fi în drept să mă întrebe cineva, o inimă miloasă, ca să mă certe. Ba da, poți să le eviți, aproape totdeauna, dacă îți sar în față ; e timp să frînezi, se văd de departe, și nu-i greu să le ghicești intenția. Partea proastă este că ele, mai ales găinile, se reped nu în față, ci sub mașină și iau această decizie după ce ți-au ieșit din cîmpul vederii. Pe toate trei victimele mele le-am omorît cu roțile din spate.

Cine va socoti că mărturisirile acestea sînt o dovadă de cinism din parte-mi, să afle că și eu, de trei ori cel puțin, puteam să fiu victimă. Odată în Bărăgan, o cioară, un croncan negru, dintr-un stol care a zburat cînd am sunat cu claxonul, a venit peste mine cu aripile întinse de mi-au acoperit tot parbrizul, și s-a izbit atît de puternic încît s-a zgîlțîit toată mașina ; nu știu cum sticla nu s-a făcut bucățele. E ușor de înțeles că într-un asemenea caz, cu parbrizul spart și cu croncanul peste mine n-aș fi avut nici o scăpare. Nici așa n-a

fost fără primejdie ; cîteva clipe n-am mai văzut nimic în față, cîteva zeci de metri am mers în zig-zaguri ; închipuie-și oricine ce s-ar fi întîmplat, dacă tocmai atunci ar fi venit o mașină din partea cealaltă !

Am mai avut o pățanie, la Valea Călugărească, un sat vestit pentru viața lui de vie, unde în tinerețea mea, toamna, cînd se făcea vinul se îmbătau pînă și găinile. Căci găina de care va fi vorba nu putea fi decît beată. Mergeam încet, cum merg totdeauna după culesul viilor prin locurile cu podgorii. Am văzut găina pe taluzul din stînga șoselei, și m-am uitat la ea cu grijă, deși, dacă se repezea în fața mea, era la distanță destul de mare ca să pot pune frîna. Dar nici prin minte nu-i trecea să se repeadă, stătea țeapănă și mă privea, cu o ascuțime în ochi de parcă ar fi fost pasăre de pradă. Nu mi-a dat prin minte că înțepeneala ei era nefirească, și aceasta mi-a fost greșeala, dacă trebuie să cadă vina pe mine. O cîtime de secundă după ce o depășisem cu botul mașinii și puteam să nu-i mai port de grijă, găina și-a slobozit arcurile care o țineau țeapănă și de-acolo de sus, cum stătea pe taluz, s-a repezit, dar nu pe jos, ci și-a luat zborul, bătînd din aripi și cîrîind tare, poate cu gîndul să treacă pe deasupra mea, deși nu o zorea nimeni. Iar dacă m-aș gîndi că o speriasem tocmai eu, deși mergeam fără zgomot, apoi spaima ei era nu doar întîrziată, ci și tîmpită, fiindcă mai ușor i-ar fi fost să scape fugind în ogradă, printre ulucile gardului.

Noroc că, în loc să pun frîna, am apăsat pe accelerație, și găina n-a mai nimerit în capul meu, ci s-a lovit în geamul ușii din spate. Dacă geamul ar fi fost deschis, cum era cel din față, ar fi nimerit înăuntru și ar fi rămas prizonieră. Așa, a umplut aerul cu pene, după ce zgîlțîise mașina nu mai moale decît croncanul.

Ultima întîmplare se aseamănă puțin cu cea de la Valea Călugărească, doar că mergeam mai repede, și în locul găinii, a fost un cocoș roșu. Era un cocoș mare, cît o curcă, viteaz și războinic cum n-ar crede nimeni, fiindcă, nici una nici

două, a vrut să-mi răstoarne mașina, ca pe o găină. Și-a luat și el zborul, de pe marginea șoselei, însă, în loc să aterizeze pe acoperiș, a nimerit pe capota motorului. Curentul l-a presat în parbriz și a rămaș așa, lățit pe sticlă, cu aripele deschise, uitîndu-se tîmp la mine. Iarăși aș fi putut s-o pățesc dacă venea cineva din față, sau aș fi putut să intru în șanțul șoselei, căci am mers în zigzaguri, orbește, pînă s-a oprit mașina. Îndată cocoșul, prostit pînă atunci, s-a uitat o ultimă oară la mine, apoi s-a ridicat în vîrful picioarelor și a început să cucurigească bătînd triumfător din aripi.

Țara se popula în drumul spre sud, și devenea tot mai frumoasă. În unele locuri peisajul amintea de Elveția, în zonele ei albăstrite de lacuri. De ce-oi lua oare drept etalon această țară, ce-i drept admirată de toată lumea ? Mie mi s-a părut rece, în timp ce Suedia devenea tot mai caldă. Cu vreo cincizeci de kilometri înainte de Sundsval, unde coasta era mai dantelată, pătrunsă de golfuri și de fiorduri, dacă le pot numi tot așa cînd sînt la cîmpie, și dacă n-ar trebui să le spun *rias,* am văzut în fugă și numai cu coada ochiului, un orășel aproape lacustru, cu zidurile crescute din apă. Semăna cu Veneția, nu-i lipseau nici culorile, doar că acoperișurile, de țiglă, erau ascuțite și de aceea arhitectura părea gotică. Dar semăna și cu Leningradul. Cum se poate, m-am gîndit pe urmă ? Am început să nu mai văd bine, să nu mai înțeleg lumea ? M-am oprit și m-am uitat în urmă. Da, semăna, și regretam că trecusem fără oprire.

Prin multe locuri am trecut fără oprire, și altădată, ca la Nantes sau la Bordeaux bunăoară, unde ploaia m-a împiedicat să mă dau jos din mașină. Dar nu mi-a părut rău, deși era o pierdere, poate mă grăbeam să ajung în Spania, care devenise o obsesie. Acum nu mai eram grăbit să ajung nicăieri, aveam de făcut doar niște mii de kilometri, pînă acasă. Amintirea acelui orășel cu asemănările lui ciudate, mă mai urmărește și astăzi ;

și astăzi îmi pare rău că l-am văzut din mers și doar dintr-o margine.

Șoseaua începuse să se aglomereze, veneau multe mașini din față, înmatriculate în alte țări ale Europei. Poate ținteau să ajungă la Capul Nord ; acum, dacă fusesem eu acolo, vroiau să se ducă și ei, se duceau cu miile, că nu mai știam unde aveau să încapă. Veneau caravane, case pe roți, familii numeroase, cu copii nevîrstnici, unii în scutece, în afară de cei care puteau să se nască pe drum, căci nu lipseau nici femeile în a noua lună de sarcină. Venea o Europă întreagă, motorizată și vagabondă. Pe marginea șoselei apăruseră campinguri, și dacă în locul mașinilor și rulotelor ar fi fost căruțe cu coviltir, ar fi semănat cu taberele din America, în timpul Goanei după Aur, cel mai mare exod omenesc din vremea premergătoare căii ferate.

Ploua din cînd în cînd, fără să fie o amenințare. Pe la ora două, am încercat să dorm puțin pe marginea șoselei ; bătaia ploii în acoperiș mi-a amintit opririle în parcaje, pe drumul Moscovei, cînd mi-era atît de greu și simțeam atîta neliniște. Dar uite că era abia o lună de atunci, și amintirile acelea se și încălzeau, devenind nostalgice.

N-am putut să dorm, vuietul mașinilor, șuierul cauciucurilor, modulat de viteză, mi-a amintit autostrăzile Europei, chinuitoare dar fascinante. De nimic nu mi-e mai dor cînd stau acasă și nu-i rost să plec repede, decît de autostradă. I-o fi îmbolnăvind ea pe oameni, dar la ce bărbați dă naștere ! Ca turnirele de altădată !

Rămîneau numai o sută douăzeci de kilometri pînă la Upsala, cînd n-am mai putut merge înainte. M-am oprit la Gävle, doborît de oboseală ; în ultima parte a drumului șoseaua mă sufocase. Dar nu-mi găseam scuză, mă socoteam un nevolnic, aveam o nemulțumire surdă, amestecată cu o tristețe amară, care dădeau un compus mizerabil. Nu-mi pierdusem puterea de judecată, înțelegeam că trăisem cu prea mult entuziasm dimineața, mă bucurasem cu prea multă poftă de frumusețe și uite că ajunsese să mi se aplece.

Oficiul de Turism fiind închis, un tînăr şi-a lăsat logodnica să-l aştepte, probabil se duceau la o petrecere, ca sîmbăta seara, şi mi-a ajutat să găsesc un hotel, dealtfel foarte aproape. Ocupa doar un etaj, într-un bloc cu apartamente, dar nu părea o improvizaţie, aşa era croit din capul locului, cu un coridor la mijloc, cu odăi de-o parte şi de alta. Am căpătat nu chiar o odaie, ci o chiliuţă, cît să încapă un pat, un cuier, un scaun şi o mescioară, dar nici nu-mi trebuia mai mult, şi încolo toate erau curate, confortabile, moderne şi nu lipsite de eleganţă. Geamul, de aluminiu, cu sticla şlefuită, că nu făcea valuri şi nu sluţea vederea de afară, mi s-a părut o lucrare de orfevrerie, cum rar se mai vede astăzi, cînd totul se face la ştanţă. L-am manevrat curios şi cu plăcere, l-am cercetat pe toate părţile şi am socotit că dacă n-aş fi avut altă treabă, puteam să-l contemplu toată seara, fără să mă plictisesc, dimpotrivă, bucurîndu-mă că în lumea de astăzi, atît de pripită şi standardizată, pot să existe lucruri frumoase pentru frumuseţea în sine, căci geamul şi-ar fi făcut treaba chiar dacă era de mîna a doua.

Nu înseamnă că aşa am fost mai mulţumit de mine. Dimpotrivă, gîndul că în loc să înnoptez la Upsala, pentru care am admiraţie şi iubire, mă oprisem într-un orăşel fără nici un renume, îmi dădea mîncărime de piele. În starea asta fiind, cînd am dus maşina la un parcaj de alături, atît am sucit-o şi am învîrtit-o, mutînd-o de colo pînă colo, un loc părîndu-mi mai bun decît primul şi altul mai bun decît amîndouă, căci aşa se întîmplă cînd ai de unde alege, încît am buşit-o într-o ţeavă pe care nu o văzusem. Un necaz aduce pe altul ! Paguba era fără însemnătate, o mică zgîrietură şi-o înfundătură cît palma, la aripa din spate, dar mi-era necaz şi nu-mi găseam scuză. La plecare mă gîndisem că într-un drum atît de lung, trecînd prin oraşe aglomerate, cu circulaţie nebunească, n-o să scap cu maşina neatinsă. Cred însă că în gîndul meu aveam o ambiţie, să o apăr din răsputeri, să fiu cu ochii în patru, şi îmi făgăduisem o felicitare călduroasă la întoarcere dacă izbuteam să evit toate primejdiile,

chiar şi pe cele inevitabile. Şi uite că într-un parcaj aproape gol, unde nu se mişca nici o maşină, o făcusem cu mîna mea, într-o clipă nechibzuită. Nemulţumirea dinainte, care de fapt era cauza, n-a făcut decît să crească. Am strîns din dinţi toată seara şi cînd am mers la culcare nici n-am avut curajul să mă duc pînă la maşină, să văd încă o dată zgîrietura. Nici dimineaţa nu m-am uitat, am trecut cu capul într-o parte.

Greu mi-a fost şi cu masa, restaurantele erau închise, asemeni prăvăliile unde aş fi găsit ceva de mîncare. Cu toate teoriile mele despre frugalitate, sincere dealtfel, m-a cuprins panica ; una este să mănînci cumpătat şi alta să rabzi de foame, după o zi istovitoare. Strădania mea de a cunoaşte lumea mi se părea acum inutilă, toate erau numai deşertăciuni, aş fi vrut să fiu acasă, să nu mai plec nicăieri, să ascult muzică, patru pereţi mi-ar fi fost de ajuns, chiar dacă însemna resemnare. Văzusem destule ca să am ce rumega pînă la capătul anilor.

Nişte trecători cărora le-am spus necazul, m-au dus la un restaurant, pe care nu l-aş fi dibuit altfel, singurul deschis în tot oraşul. Deşi firesc să fie plin de oameni, nu mă aşteptasem să întîlnesc atîţia, dacă străzile erau mai mult goale ; credeam că toată lumea plecase, la Capul Nord sau măcar undeva mai aproape. N-am avut încotro, am stat la masă cu alţii, ceea ce nu-mi place, dar nu m-a incomodat nimeni, mi s-au părut oameni cuviincioşi şi cu respect pentru aproapele. Dealtfel, nu pierdeau vremea, mîncau în linişte, apoi plecau repede.

Deşi liniştit cu masa, cînd am ieşit în stradă mi-am spus că a nu găsi de mîncare într-o lume civilizată, e o necivilizaţie.

Se înnorase şi se făcuse frig, dintr-odată. Iarăşi sînt îmbrăcat anapoda, nu-mi iau niciodată ce-mi trebuie ; unele îmi lipsesc şi altele stau degeaba în maşină. Cred că mă voi întoarce la pantofii cumpăraţi în Elveţia (dar fabricaţi în Africa !). Rămîn cei mai buni la drum, deşi am colindat cu ei jumătate din Europa.

Un ceas, în turnul unei clădiri administrative, poate primăria, a cîntat o melodie ciudată, după ce bătuse orele şase. M-am

învîrtit prin oraş şi m-am întors puţin înainte de şapte, numai că aşteptarea a fost zadarnică ; după ce a bătut de şapte ori, ceasornicul a tăcut, de parcă era mare lucru să mai fi dat odată drumul la melodie ! Admit ca la nevoie să-l oprească noaptea, deşi muzica nu poate să supere pe nimeni, mai ales cînd vine din cer, singuratică şi misterioasă.

M-am dus în gară ; nu erau trenuri. Am vrut să mă duc în port ; m-au întîmpinat neguri reci, le-am simţit umezindu-mi obrazul şi m-am întors repede. În acest timp, cînd credeam că oraşul se pregăteşte de culcare, că se oprise chiar muzica din turn, să fie linişte, au năvălit pe străzi motociclete şi automobile, pornite să se ia la întrecere. Nu ştiu unde se duceau într-o zi de odihnă, ce nevoie aveau să demareze ca la curse, să vireze nebuneşte, să trîntească frînele lăsînd pe asfalt dîre de cauciuc groase de un deget.

Într-o piaţă mai retrasă, unde se simţea mai puţin dezmăţul acesta mecanic, un pescăruş în schimb făcea o gălăgie inadmisibilă. Era în luptă cu alţi pescăruşi, vreo şase ; pe tăcute, dar cu îndrăzneală şi fără să se lase, aceştia vroiau să-i înhaţe o agoniseală nevaloroasă, un cornet de îngheţată, de material plastic, gol şi călcat în picioare. N-avea ce face cu el, dar nu vroia să-l cedeze şi în plus, îi mai şi provoca pe ceilalţi, lăsîndu-l jos, ca să-i ispitească. Iar cînd ei se repezeau să-l apuce, punea gheara deasupra şi începea să ţipe de răsuna piaţa. Ţipa disperat şi bătea din aripi, să crezi că-l omoară, şi toată tevatura, pentru un cornet de material plastic ; mitocani se găsesc şi printre păsări. M-am apropiat gîndind că am să-l sperii şi are să plece. Da de unde ! Ceilalţi s-au tras în lături, făcîndu-mi loc aproape cu complicitate, acceptîndu-mi alianţa, el însă nici gînd n-avea să se urnească. Am pus piciorul pe cornet cu o mişcare dibace ; reacţia lui a fost neprevăzută : în loc să ţipe şi să protesteze, s-a uitat la mine cu o indiferenţă batjocoritoare, cum mi-ar fi spus : „Ce te bucuri la un cornet gol de îngheţată ?“ I-am întors spatele, ceilalţi s-au repezit la cornetul pe care îl

eliberasem, el a pus gheara deasupra și a început să țipe ca mai înainte, reluîndu-și gălăgia mitocănească.

A țipat așa toată noaptea, l-am auzit, deși hotelul era la vreo sută de metri, i-am recunoscut glasul, decît că răguușea treptat și se făcea tot mai aspru.

În baie, cînd m-am dus să fac duș, hotelereasa spăla blugii bărbatului ; s-a scuzat și a terminat repede. Blugii i-a întins pe o frînghie să se usuce. Privindu-i, mă întrebam ce fel de om o fi bărbatul, și cum s-o purta cu nevasta ? O fi tandru cu ea, sau acru ? O desmierda-o sau o bate-o ? Poate în timp ce ea îi spăla blugii, el stătea în pat cu burta în sus, își fuma țigara și își bea paharul. Sau era plecat în oraș, la distracție. Altfel de ce nu se arăta deloc și o lăsa pe ea să facă toate treburile ? Că nu și le terminase ; cînd am ieșit de la baie freca pe jos în bucătărie. Dimineața trebuia să deretice odăile, erau vreo zece, destule pentru o biată femeie, care desigur mai avea pe capul ei și altele. Și în fiecare sîmbătă, ca să încheie săptămîna, spăla blugii bărbatului.

Tipul femenin al Suediei era determinat pentru mine, și probabil pentru multă lume, de întruparea lui cea mai fascinantă, Greta Garbo, căreia i s-a spus divina. O cale mai bună de cunoaștere decît filmul nici nu putea să fie, el oferea o experiență directă, aproape vie, căci mulți din noi ne-om fi lăsat prinși în mreje și i-om fi fost sclavi cîte o oră și jumătate acestei femei cu putere de vrăjitoare, capabilă să se ofere simultan la milioane de oameni, hipnotizîndu-i cu privirea ei adîncă și invincibilă și cu glasul învăluitor, presimțit încă de pe vremea cînd era mută și cînd în schimb vorbea întreaga ei făptură.

După amiază, pe drum, cînd oamenii au început să apară în număr mai mare, ca în unele locuri să ajungă pînă la aglomerații, în campinguri și în parcaje, am văzut femei grase. Prima dată n-am prea luat seama la ele, mă intrigau mașinile împodobite cu ramuri verzi, și nu doar una ici-colo. Le descoperisem încă din ajun, poate mai rare, și nu le dădusem prea multă atenție ; știu destui oameni care își îmbracă mașinile în verdeață

cînd se duc în mijlocul naturii. Dar pe urmă au apărut tot mai multe de la o zi la alta, pînă ce, ajungînd la Stockholm, și minunîndu-mă de ce-mi vedeau ochii, că nu era o mașină să n-aibă măcar două ramuri încrucișate pe capota motorului, am aflat că așa se sărbătorea acolo solstițiul de vară.

Femeile grase mi-au atras și ele atenția pînă la urmă, deși aș fi vrut să nu le văd odată cu ramurile înverzite. Erau atît de incompatibile cu imaginea feminină pe care o aveam de la Greta Garbo încoace, încît m-am uitat la matricolele mașinilor să văd dacă nu veneau din altă țară, deși nu știu unde au mai rămas femei grase în lumea noastră de astăzi, cu sporturi, piscine, masaje, institute de înfrumusețare și chiar saune ; și cînd s-a convenit că îmbuibarea este o primejdie pentru omenire ; cînd moda vestimentară e revelantă și nu cruță pe nimeni, ca malacovul sau crinolinele sub care trupul femeilor rămînea un mister, iar corsetul, strangulînd mădularele fabrica talia de viespe, rîvnită de bărbați în vremea copilăriei mele. Mă întreb cum suportau ei dezamăgirile din noaptea nunții, că nu erau mai multe divorțuri decît astăzi, și nici sinucideri. Unii se mai consolau retrăgîndu-se la mînăstire.

Astăzi a apărut o noțiune necunoscută înainte vreme, francheţea anatomiei. Numai naivii și orbii, sau cei cu totul în afara subiectului nu descifrează ce se ascunde sub o rochie modernă, cu toate artificiile ei de care cu greu ar putea să se despartă cochetăria feminină. Și chiar blugii, răspîndiți în toată lumea, în toate straturile sociale și la oameni de mai toate vîrstele, nu sînt cîtuși de puțin o mască. Femeile grase și rău făcute să nu-i pună, căci oricît de primitivă și de aspră ar fi țesătura lor, prin ea se vede ca la radioscopie, datorită croelii necruțătoare.

Dar uite ce îmi e dat să aflu în ultima clipă, cînd încerc să definitivez această pagină. Împotriva impresiilor și bănuielilor mele, în America, și poate nu doar acolo, a apărut un tip nou de obezitate, nu știu cît maladivă și cît întreținută cu bună știință, *obezitatea patrată,* cum i se spune. S-ar părea că este o osten-

tație, și nu m-ar mira, într-un secol de antagonisme și contraziceri. Dacă unii se revoltă împotriva vieții părăsindu-și bunul trai și plecînd în lume cu sacul în spinare, alții nu găsesc un mijloc mai nimerit să jignească societatea decît îngrășîndu-se pînă la decădere. Ei au chiar și o modă vestimentară, aleasă spre a le pune în valoare corpolența și dovedind cu atît mai mult că este vorba de o ostentație ; nimic nu rămîne ascuns sub aceste vestminte derizorii, bluze și șorturi lungi pînă deasupra genunchilor, confecționate din tricou de mătase, așa că se mulează strîns pe trupuri, reliefînd mărețele surplusuri pe care ei le poartă, pare-se, cu mîndrie. La urma urmelor, este tot un fel de francheţe a anatomiei !

Primele femei care au apărut în drumul spre Stockholm, erau scunde, grase și lăbărțate. Și cu purtări grosolane ; una, coborînd din mașină, a scuipat birjărește, fără disimulare, crezînd poate că n-o vede nimeni. Dar am văzut-o și am încremenit de rușine.

A fost, ce-i drept, numai o neșansă, fiindcă a doua zi au apărut altele, și pe prima din ele am văzut-o dis-de-dimineață, în umbra catedralei din Upsala.

Am plecat devreme de la Gälve, neliniștit de aglomerația care bănuiam că o să crească mai ales că era duminică ; mă gîndeam la Stockholm ca la un balaur și urmăream să-l surprind înainte de a avea timpul să se trezească. După drumul în nord, cu orășelele lui ca niște sate, unde nu mă împiedecam de nimeni, unde străzile și șoselele erau numai ale mele, întoarcerea spre marile centre care m-au chinuit totdeauna pînă ce-am găsit casă pentru mine și parcaj pentru mașină, începea iar să mă neliniștească. Nu uitasem, dar vroisem să nu mă mai gîndesc, și prelungisem poate prea mult repaosul. Cînd mi-am revenit și mi-am dat seama ce mă așteaptă, pînă la Stockholm nu mai aveam decît două sute de kilometri. Am uitat și de Upsala, de dorul cu care mă gîndisem la ea seara trecută, și ce necăjit am fost că nu mai avusesem putere să ajung pînă acolo. Am vrut s-o ocolesc pe șosea de centură, dar cînd am văzut catedrala

deasupra oraşului, în dreapta, luminată de soarele dimineţii, nu m-a lăsat inima să merg înainte, oricît de mare mi-ar fi fost graba şi neliniştea. Străzile erau goale, încă nu se trezise nimeni, dar goale în tot înţelesul cuvîntului, că nu se vedeau oameni nici măcar prin curţi sau pe la ferestre. Din loc în loc erau rastele pentru biciclete. N-aveam pe cine să întreb pe unde să apuc, noroc că nici n-ar fi fost nevoie, turnurile catedralei s-au văzut tot timpul, nu le-au acoperit casele nici cînd am ajuns mai aproape ; am mers spre ele în zigzaguri, cum erau străzile, dar fără să pierd direcţia. Aşa mă orientasem la Pisa şi ajunsesem la ţintă luîndu-mă după turnul înclinat care se vedea de departe şi pe care l-ar fi recunoscut şi proştii.

Cînd am ajuns, ceasul catedralei bătea şapte, fără muzică. N-am putut pătrunde înăuntru, uşa era încuiată, m-am mulţumit cu ce se vedea de afară şi se vedea tocmai ce mă interesează cu precădere la orice construcţie monumentală, proporţiile şi relaţia ei cu lumea înconjurătoare.

Aşezată pe o înălţime care nu domină oraşul ci oferă numai o detaşare, catedrala este grea dar nu greoaie, puternică dar nu agresivă. Ceea ce emană ea cred că este încrederea oamenilor în religie, care ar trebui să fie darul tuturor bisericilor, şi îl au prea puţine. Dacă desenul ei este caracterizat de cele spuse mai înainte, realizarea, sobră, adaugă un element de convingere. Nu-i folosit un material din cele mai scumpe, ci cărămidă, brună şi roşie, cu portalurile şi încadratura vitrourilor de piatră albă şi cenuşie, dar iată că au apărut patru culori şi ele se îmbină în aşa fel că îţi dau un sentiment de statornicie.

Cele două turnuri de la intrare, terminate în vîrfuri de lance exprimă o temeritate gotică nepotrivită cu restul construcţiei, dar contrastul, transformat parcă în sunet, duce la un timbru surprinzător şi puţin alarmant, ca dizonanţa din muzică, prin care armonia a făcut un important pas înainte. Cupola centrală, mai mică, de aceeaşi formă cu turnurile, are o terminaţie ajunsă pînă la ultima îndrăzneală a goticului, depăşind vîrful de lance şi ajungînd la săgeată, aşa că denumirea ei, care

sugerează rotundul, rămîne improprie. Deşi mi-a plăcut tot ce ieşea din desen şi se ridica deasupra acoperişului, m-am simţit mai apărat cînd mi-am întors privirea la zidurile de cărămidă brună şi roşie. N-am stat decît un sfert de oră acolo, înconjurînd catedrala în umbră şi-n soare, şi pînă la sfîrşit am avut mai multă încredere şi în mine şi în oamenii cîţi puteau să-mi iasă în cale.

Primul om care mi-a ieşit în cale era o fată, în pantaloni albaştri şi cu un vindiac galben. Tocmai plecam şi începeam să cobor scările ; m-am oprit, de sus o vedeam mai bine. Era primul om ieşit pe stradă în oraşul care dormea încă, somnul de duminică dimineaţa, dinaintea liturghiei. Fata venea drept din faţă, cu un săculeţ în mînă, fără nimic altceva, şi cred eu că nu se ducea nici la o slujbă, nici la piaţă, căci toate ale oraşului erau în repaos, şi nu se putea altfel decît că se *întorcea* acasă ; se cunoştea după mers şi după cîtă lumină avea pe faţă. Cînd a ajuns la colţul străzii, a cotit-o la dreapta şi am văzut-o din spate. Avea în ea lascivitatea omului tînăr, care-i mai proaspătă şi mai pură, cu un fel de sportivitate învingătoare. Din cînd în cînd îşi juca părul blond, aruncîndu-l pe un umăr, şi părea foarte mîndră de sine. Era prea departe să-i fi strigat bunădimineaţa, dar ar fi meritat, fiind prima care se trezise în tot oraşul.

22

Am intrat în Stockholm cu cincisprezece minute mai tîrziu de cît ar fi fost bine ; timpul petrecut la Upsala. Un sfert de oră mai devreme aş fi surprins oraşul abia pe cale să se trezească. Aşa, l-am găsit în forfotă.

I-am recunoscut repede, după mişcările pripite, ramificate în prea multe direcţii, după binocluri, aparate de fotografiat, planuri şi broşuri informative. Toţi erau în vizită, cei mai mulţi cred că din Anglia şi Germania, judecînd după înrudirea lor cu tipul nordic ; adesea îi credeam localnici şi nu înţelegeam de ce se agită atît de devreme, într-o zi de duminică. Oricum, mai bine aşa decît să doarmă pînă la ora prînzului, deşi mă temeam că vor ocupa locul meu în parcaj, şi camera la hotel şi locul la masă, şi chiar bucăţica de trotuar pe unde trebuia să umblu.

Aveam numărul de telefon al unei persoane necunoscute, prietena prietenilor, care mi s-a spus că ar putea să mă ajute. De teamă să nu se sperie, îi scrisesem din vreme : „Doamnă, v-am fost anunţat, dar să ştiţi că nu am nevoie de nimica. Tot ce vă rog, dacă se poate, este să-mi indicaţi un hotel convenabil. Am să vă telefonez din oraş, în ziua sosirii".

Un om, pe care l-am întrebat de un telefon public, după ce ajunsesem aproape de ceea ce bănuiam a fi centrul oraşului, m-a dus într-o prăvălie întunecoasă, sau un depozit, nu se vedea bine, şi mi-a arătat telefonul, într-un colţ unde aş fi putut să-mi scot ochii cu degetele. Am făcut numărul pe pipăite, cu grijă să nu greşesc, şi sînt sigur că nu greşisem, dar după numeroase apeluri n-a răspuns nimeni. Am repetat, şi am insistat ; zadarnic.

E adevărat că, aşa cum am aflat mai tîrziu, doamna pe care o căutam era plecată în Norvegia, mi se pare, şi poate chiar la Capul Nord, sau măcar la Hamerfest. Dar chiar să fi fost acasă nu i-aş fi auzit glasul, fiindcă numărul făcut de mine la telefon, deşi corect, se transforma într-o eroare totală. La Stockholm discurile de telefon sînt numerotate nu de la unu la nouă, sfîrşind cu zero, ci zero se pune înaintea lui unu. Cum o fi mai logic ? Cînd am aflat, îmi găsisem cameră.

Oraşul pe care l-am văzut ieri numai cu coada ochiului, înainte de Sundsval şi m-a făcut să regret că îl ocolisem în grabă, anticipa o parte din Stockholm, aşa că am avut o compen-

saţie imediată. Dacă el îmi amintise într-un fel de Veneţia şi totodată de Leningrad, acum impresia a mers şi mai departe. Am fost chiar dezamăgit în primele ceasuri, toate mi se păreau cunoscute şi mi-era necaz că lumea pe care o colind cu grele eforturi este în realitate atît de mică. Aceleaşi cheiuri, aceleaşi case oglindite în apă, şi nici stilul lor nu mi se părea altfel, ci abia le descopereai unele caractere locale. Încaltea culorile, în unele locuri, le reproduceau destul de bine pe cele de la Veneţia, neinfluenţate de latitudine. Toate aceste prime impresii le înregistram înaintea amiezii, la sfîrşitul lunii iunie, într-o zi luminoasă şi caldă, o adevărată duminică.

Primul loc unde m-am oprit să mă orientez şi să cer informaţii, era un chei larg, luminat sărbătoreşte de soare. Am pierdut planul oraşului, dar îl ţin minte şi ştiu că eram în faţa unuia din braţele de mare pătrunse pînă în centru. Construit pe insule legate între ele, legate şi cu uscatul, Stockholm s-a numit Oraşul dintre Poduri. Nu ştiu cum or fi fost podurile cînd i s-a dat acest nume ; cele pe care le-am văzut eu acolo în acea zi de duminică, nu puteau să aibă prea multă vechime şi am descoperit în ele ceea ce îmi trebuia ca să găsesc oraşului o caracteristică inedită.

Sînt ore pe malul mării cînd pescăruşii cuprinşi de o frenezie a zborului, se rotesc deasupra plajei, întretăindu-şi traiectoriile, în viraje interminabile, inconstante, capricioase şi atunci, cine priveşte de jos, vede o intersectare de aripi care ţese o plasă argintie pe cerul albastru. Aşa mi s-au părut podurile de la Stockholm, ca o împletire de zboruri, şi dacă am făcut mai de mult aceeaşi comparaţie, înseamnă că nu-i prima oară cînd am avut această impresie. Şi marele viaduct care leagă insula Oleron cu uscatul, în vestul Franţei mi s-a părut ca un zbor de pasăre, şi podul arcuit de pe Aura, unde impresia mergea atît de departe, încît parcă se auzea foşnetul aripilor în aer. Nici la Stockholm nu-i altceva, imaginea însă are altă amploare şi se multiplică pînă ce ajunge la un delir de traiec-

torii aeriene. Așa ceva însă nu se vede și nu se simte de la înălțimea străzilor și cu atît mai puțin dacă îți dă prin minte să treci chiar peste poduri ca să le vezi de aproape și să ai dovada existenței lor între arterele orașului. Știu, am pățit-o cînd am trecut în insula Oleron, ispitit să descopăr viaductul, și n-am văzut decît asfalt și balustrade, ca pe autostradă. La Stockholm am mers la nivelul apei, cu o șalupă rapidă, aproape în viteza de zbor a păsării, și dacă m-am uitat pe cer și am pierdut în unele clipe senzația de mișcare, atunci podurile, în nenumăratele mele viraje s-au rotit pe deasupra mea, împletindu-se unele cu altele, ca în jocul frenetic al pescărușilor de pe plajă.

Așa a fost în prima oră a după amiezii, cînd mașina era într-un garaj, iar eu aveam cameră la un hotel de alături. Pînă atunci am avut cîteva ore de agitație.

Pe cheiul unde am oprit prima dată, m-am adresat unui șofer de autocar, care își aștepta clienții. Omul cunoștea și orașul și mișcarea turistică, fiind obligații ale meseriei. Întrebat despre hoteluri, a clătinat din cap cu îndoială, și m-a lăsat să înțeleg că va fi foarte greu să găsesc o cameră liberă, dacă nu chiar imposibil. O doamnă, ghid pe autocar, s-a apropiat și mi-a întărit părerea șoferului. Însă mi-a dat o speranță, sfătuindu-mă să încerc la un „Auberge de la jeunesse", peste brațul de mare. Iar acel hotel pentru tineret, unde, la vîrsta mea, n-aș fi avut ce să caut, nu era altceva decît o navă cu trei catarge, probabil un vechi vas de școală. Ideea de a locui într-o cabină de vapor mi s-a părut ispititoare, era mult mai mult decît o soluție de acceptat la nevoie ; nici un hotel nu m-ar fi atras atît și nu mi-ar fi oferit mai multă bucurie, așa că n-am mai ținut seama de vîrstă și m-am dus fuga, după ce am mulțumit doamnei pentru admirabila ei idee. Dar am făcut drumul degeaba, cînd am ajuns la nava școală erau atîți tineri înghesuiți la scară că mi-am pierdut tot entuziasmul. Totuși am vrut să fac o încercare, fără convingere, din inerție și m-am înghesuit printre acei tineri, cu poveri în spate, cu bărbi răvășite, cu lațe pe umeri,

nedormiţi, posaci de oboseală şi sărăcie, pe care îi cunosc de prin gări şi de pe la marginea oraşelor, unde aşteaptă cu ceasurile să-i ia o maşină, şi pînă atunci tot fac semne, mecanic, cu ochii în gol, ca lunaticii.

Poate aceşti tineri veneau doar să întrebe şi nu le dădea mîna să rămînă, altfel nu înţeleg cum în înghesuiala aceea, pe navă se găseau locuri libere. Dar nu era ca în visul meu de adineaori, mi se oferea un loc într-o cabină cu mai multe paturi, şi nu pe gratis, apoi lenjeria se plătea aparte, altfel trebuia să te mulţumeşti cu salteaua goală şi cu o pătură neînfăţată. Am plecat cu regretul că eram departe de vîrsta cînd puteam să mă împac cu asemenea găzduire. Primul meu drum cu vaporul l-am făcut într-un compartiment cu patruzeci de paturi suprapuse ; dar aveam şaptesprezece ani, cînd aş fi dormit chiar şi pe punte, în umezeală, cu ruksacul drept pernă, numai să traversez Marea Mediterană.

Nu-mi rămînea decît să merg în gară, singurul loc unde duminica funcţiona un birou pentru informaţii turistice. Numai că trecea vremea şi toate drumurile le făceam cu piciorul, cu planul în mînă ; cînd nu cunoşti drumul, maşina mai mult te încurcă.

Am căpătat adresa unui hotel unde erau camere libere, şoferul mă speriase degeaba, şi porneam într-acolo, cînd aproape de gară am văzut clădirea Poştei Centrale. Aşteptam corespondenţă, dar socoteam că era mai bine s-o las la urmă, şi întîi să-mi caut cameră. Nu m-a răbdat inima să aştept, am făcut necumineţenia de a traversa strada şi a urca scările poştei. Cînd am ieşit de acolo, cu scrisorile în mînă, preocupat să recunosc scrisul şi să ghicesc cuprinsul înainte de a deschide plicurile, la colţul clădirii, pe o străduţă, am văzut o firmă de hotel, unde m-am şi dus, deşi fără nici o încredere. Şi totuşi, aveau o cameră liberă şi nu urîtă, şi nu scumpă, încît n-am lungit vorba, am reţinut-o şi am plătit-o, ca să fiu sigur. Pe străduţa îngustă parcarea era interzisă, cu bune motive, alături însă exista un garaj şi am băgat maşina acolo. Decît că n-a fost treabă uşoară

pînă am adus-o. Am reperat cu atenţie străzile care de la poştă duceau pînă la cheiul unde o lăsasem. Nu era simplu, cu fel de fel de sensuri interzise, în cel mai aglomerat centru al oraşului, partea lui monumentală, care crea şi ea o dificultate, fiindcă îţi atrăgea privirea în toate părţile. Îmi făgăduisem să mă întorc pe urmă în linişte, iar acum doar să studiez virajele şi intersecţiile, cînd ochii îmi fugeau ba spre o statuie, ba spre o faţadă impunătoare de piatră gălbuie. În acest drum am descoperit o frumuseţe citadină nebănuită şi ea m-a scos din apatia dinainte, mi-a dezvăluit caracteristici originale, înainte de a vedea podurile care m-au vrăjit şi m-au aruncat în mrejele oraşului.

În schimb, cu maşina am încurcat-o, cînd să apuc într-o parte vedeam în faţă un scuar cu o statuie ecvestră şi atît de mult îmi plăcea calul încît pierdeam intersecţia studiată dinainte, iar pe strada următoare circulaţia era interzisă. Am făcut multe ocoluri pînă să ajung la poştă, dar n-am pierdut timpul cu totul, fiindcă din frecuşul cu strada am descoperit alt aspect al oraşului, dincolo de faţadele monumentale. Aproape ca la Helsinki, se năşteau lumi noi, cartiere liniştite şi parcuri, şi ca să ajungi la ele nu trebuia să faci mai mult de o sută de metri. În îmbinarea aceasta de oraş provincial şi de metropolă am descoperit mai tîrziu spiritul aristocratic al Suediei, coborît din forţa ei politică şi militară de după jumătatea mileniului, cînd a fost şi ea un imperiu, la Baltică. Suedezul de astăzi a uitat cu toată sinceritatea privilegiile secolelor grase, totuşi în spiritul lui constructiv şi democratic trebuie să fi rămas o urmă a ambiţiei de stăpînitor, şi chiar şi-o exercită, cu mijloace paşnice, dar fără ca evidenţa să se poată ascunde. Există în acest neam o nobleţe veche, şi ea duce la o infatuare nu mult diferită de a supusului britanic, bineînţeles nu cel de astăzi pe care pierderea imperiului l-a coborît pe pămîntul tuturor oamenilor. Mi s-a spus că suedezul manifestă o indiferenţă rece faţă de restul lumii ; nu-i constatarea mea şi aş vrea să nu cred. Ştiu însă după statistica anului cînd am fost acolo, că în Suedia lucrau patru sute de mii de străini, finlandezi, sîrbi, arabi, poate

şi alte neamuri, iar în acest timp în ţară existau optzeci de mii de şomeri, supravieţuind din finanţele statului, aşa cum supravieţuiesc beţivii scoşi la pensie. Sînt munci pe care suedezul le refuză, măturător de stradă, bunăoară ; recunosc că-i o muncă ignobilă, dar cineva trebuie să o facă, pînă ce se va ajunge ca murdăria oraşului să se cureţe automat, cu aspiratoare încorporate în structura străzilor. Deficitul rezultat din plăţi nemuncite se compensează probabil cu impozitele excesive care stîrnesc rumoare între oamenii de finanţe din toată lumea, iar în Suedia provoacă emigrarea şi uneori, aşa mi s-a spus, sinuciderile.

Se vorbeşte de o degenerescenţă alarmantă, de copii care se nasc schilozi şi slabi de minte. Cum aş putea crede, cînd am întîlnit pe stradă atîţi bărbaţi falnici, ca înaintaşii lor vikingii, atîtea femei iradiind sănătate şi frumuseţe, şi-apoi atîtea fete fermecătoare, sportive şi libere, viitoare campioane olimpice ? Dar e adevărat că am văzut la Stockholm, ca nicăieri în lume, parcaje rezervate infirmilor.

Mă doare inima să cred că lumea aceasta de oameni frumoşi e în scădere. Unul din semne ar fi că fetiţe de doisprezece ani se prostituiază, îşi caută clienţi pe stradă, la miezul nopţii. Nu vreau să cred ; poate îşi caută parteneri, nu clienţi, poate este în ele o grabă. Dintr-atît, şi fără o procreaţie pripită, nu degenerează o rasă. Poate acele fetiţe desfrînate au în sînge panica viitoarei lor insatisfacţii, care a stat ascunsă habotnic iar astăzi se dezlănţuie, eliberată de biserică, eliberată de familie, de societate, de omenire. Ceva se întîmplă acolo, cum nu s-a întîmplat înainte şi nu vrem să înţelegem că peste lume a trecut un război care putea să ducă la dispariţia omenirii. Ţările nebeligerante n-au fost scutite de ameninţarea aceasta, întinsă ca o aripă neagră peste întreaga Europă şi peste alte continente. E puţin dacă ea a lăsat în urmă numai beţia şi stupefiantele, dar uite că din ele se naşte astăzi o ameninţare poate nu mai mică.

La Stockholm am văzut într-o concentrație alarmantă ceea ce se vestise încă din Finlanda, și progresase, fără să bănuiesc pînă unde ar putea să ajungă. Am stimă pentru lumea aceasta, și oricînd m-aș întoarce acolo, s-o văd încă o dată, dar cum să ascund cît mă dezgustă răspîndirea beției și manifestările ei în public ? Sigur că nu-i vorba de o reprezentare de masă, dar așa se întîmplă totdeauna, bețivul iese în frunte, ocupă mai mult loc pe stradă, pe el îl vezi înaintea celorlalți, și fiindcă îl ții minte mai multă vreme, ocupă și mai mult timp, după ce a ocupat mai mult spațiu cu mersul lui în zigzaguri. I-am văzut clătinîndu-se lamentabil și mi-au făcut groază, mai ales vîrstnicii și cu atît mai mult bătrînii, pentru rațiuni spuse altădată. Adevărul este că n-ai de unde ști în ce măsură starea lor nu se datorește și drogurilor. Dar s-ar putea ca pacostea aceasta să se lipească mai degrabă de tineri.

I-am văzut și pe ei, deosebindu-se de ceilalți prin violență. Pe o stradă din centru, puțin mai retrasă, un grup de trei sau patru, minori încă sau majori de puțină vreme, dezmățați, cu părul căzut în ochi, cu hainele răvășite, cu cămășile descheiate și sfîșiate, bombardau cu pietroaie firmele prăvăliilor, scoțînd răcnete și agitîndu-se cu mișcări de gorilă. Am auzit zornăind o vitrină, pe urmă a venit poliția, repede, cu o dubă, și i-a scos din luptă cu o dibăcie care presupune multă școală și mult exercițiu. Violența ca răspuns violenței nu poate decît să-mi dea satisfacție, de aceea am urmărit scena bucurîndu-mă de succesul poliției. Se înțelege că derbedeii se apărau ca fiarele, dar în mai puțin de un minut au fost toți cu botul pe labe, aruncați în dubă claie peste grămadă. Nu mi-am dat seama bine ce le făceau, era o tehnică rapidă și sigură, îi apucau de brațe, pe la spate, și-apoi o lovitură scurtă cu genunchiul în șale, alta cu cotul în spate, le lua piuitul. Aș fi aplaudat, dacă pe altă stradă n-ar fi izbucnit tocmai atunci altă hărmălaie. Poliția are mult de lucru.

La o sută de metri de acolo erau hoteluri luxoase, făcînd parte din acele așa zise *lanțuri* ale unor vestite societăți

internaţionale. Pentru cine sînt ele ? Cine le merită cu adevărat şi cîţi din clienţii lor nu sînt o ofensă pentru omenire ?

Se vedeau apoi cafenele, terase cu lume îngîmfată care se uită cu o milă rece la bietul om de pe stradă. Eram şi eu un om de pe stradă, şi mă bucuram să merg pe picioarele mele, fără să rîvnesc la nimic din ce li se punea lor pe masă, şi fără să le înţeleg pofta.

Erau, mai departe, magazine cu îmbrăcăminte pentru domni şi pentru doamne, adusă de la Paris şi Milano, nimic fabricat în serie şi îmi plăcea să le privesc, recunoscînd în ele ambiţii din tinereţe. Aş fi vrut să fie cît mai multe, magazine de cămăşi, de pantofi, de pălării, de umbrele şi de bastoane, şi erau şi socoteam că înfrumuseţează oraşul. Dar nu le-am văzut la oamenii de pe stradă, care poartă îmbrăcăminte modestă, sau chiar ponosită, de unde mai înainte crezusem că fiecare aici are o fabrică de oţeluri. A doua zi ambasadorul m-a dus într-un mare magazin cu de toate, un supermarket cu multe etaje. Acolo am descoperit îmbrăcămintea omului de pe stradă, din stambe de mult demodate şi prăfuite, din stofe slăbuţe, haine şi rochii atîrnate strîmb sau aruncate în vrac prin raioane, într-o abundenţă care mai mult m-a întristat în loc să mă bucure. Căci oamenii au din ce în ce mai multe lucruri, dar tot mai proaste şi mai urîte.

În timp ce eu gîndeam aşa, pe altă stradă derbedeii aruncau cu pietre. Iar fetiţele de doisprezece ani îşi făceau lecţiile, aşteptînd să vină miezul nopţii şi să se culce părinţii.

●

Am o părere îndoielnică despre notorietatea scriitorului, fiindcă el trăieşte şi lucrează mai mult în tăcere şi singurătate, şi nu prea apare în public. Cei care îi citesc cărţile nu-l ştiu fizic, decît poate după fotografii, adesea neconcludente şi rămase în urma vîrstei adevărate. Mai sînt şi din cei care dacă au citit o carte nu reţin numele autorului, şi dacă l-au reţinut, îl uită

sau îl confundă ; ei însă fac parte dintr-o categorie prea tristă şi s-ar cuveni să-i punem în rîndul analfabeţilor.

Am povestit odată că întîmplîndu-se să mă aflu într-un birou de redacţie, era acolo şi Liviu Rebreanu, care gira atunci o gazetă efemeră, la stăruinţa administratorului, un om dinamic, şi cu darul de a convinge. Atunci a intrat un comisar de poliţie, în haine civile, elegante, o persoană distinsă, cu tîmplele argintate, cu mîinile fine. Venise în vizită de prietenie la administrator, şi acesta s-a simţit dator să facă prezentările, fără prea multă ceremonie : domnule Rebreanu vă prezint pe domnul cutare, fără titluri, căci maestre se spunea mai rar pe vremea aceea. La care comisarul, aşezîndu-se fără sfială pe biroul unde stătea Liviu Rebreanu, într-o poziţie permisă poate camarazilor şi intimilor, a fost străbătut de un fior al memoriei : „De unde ştiu eu numele dumitale, a spus, ducîndu-şi mîna la frunte, să se gîndească. N-ai fost cumva în poliţie ?"

Aşa că, învăţînd bine, m-a mirat foarte mult reacţia acelui om bun şi mare critic al nostru, în faţa comisiei medicale, unde l-au pus să se dezbrace. „Dar eu sînt E. Lovinescu !" a protestat el roşu de indignare, după cum singur povesteşte. „Şi ce dacă ? !" ar fi fost răspunsul comisiei, în cazul că s-ar fi ostenit să răspundă. Dar Lovinescu, atît de încrezător în darul culturii de a se impune în lumea cît de cît instruită, nu putea să-şi închipuie o asemenea replică.

Dacă în ceea ce mă priveşte m-oi bucura de oarecare notorietate, nu am sentimentul ei ; cînd un necunoscut mă priveşte cu o insistenţă semnificativă, sau cînd cineva, pe stradă, întoarce capul după mine, mă simt încurcat, cu teama că mi-au descoperit o neglijenţă vestimentară, un nasture descheiat sau o pată pe haină. Nu trîmbiţez existenţa mea, şi nu pun pe nimeni să sune din corn cînd trec eu, ca lumea să se dea la o parte. Nu o iau înaintea oamenilor care stau la coadă. Dar dacă detest aroganţa, nu înseamnă că în mine nu există nici un orgoliu.

Se spune că fiecare om se socoteşte mai înzestrat decît este el în realitate. Socotind că poate fi adevărat şi la mine, nu doar

la alţii, pun un semn de modestie în faţa faptelor mele, iar trufia care nu-mi lipseşte, cum nu lipseşte nimănui cînd are sentimentul eului, o ţin pentru mine. Am văzut atîta lume îngîmfată şi mi-a fost atîta silă, încît de teamă să nu cad într-un asemenea păcat, mai bine las să treacă de la mine. Afară de clipele cînd sînt cu gîndurile aiurea şi nu văd şi nu aud pe nimeni, salut primul pe oricare din cunoscuţii mei, indiferent de meritele lor sau de vîrstă, fiindcă îmi plac gesturile cordiale, dar şi din teama de a nu lăsa pe cineva să creadă că îl socotesc mai prejos decît mine ; meritele oamenilor nu se stabilesc cu un singur instrument de măsură. Nu rămîn niciodată pe scaun, cînd cineva îmi întinde mîna. Dacă un cunoscut vine la masa mea, mă ridic în picioare şi nu mă aşez cît timp el nu are un scaun. Mi s-a întîmplat ca unii, în aceste împrejurări, după ce s-au aşezat, să schiţeze un semn de îngăduinţă, ca să-mi reiau şi eu locul ; dacă ei nu puteau înţelege, de ce le-aş fi deschis eu ochii că nu mă recunoşteam într-o situaţie subalternă ? Acestor oameni, în multiplele lor variante, le adresez rechizitorii ironice, dar nu cu glas tare, şi nu ca să le schimb firea, ci spre a-mi dovedi mie însumi că ştiu ce mi se cuvine.

În lumina acestor mărturisiri şi după ce sper că am stabilit raportul între modestie şi orgoliu, şi n-am ascuns că am şi eu ca atîţia alţii păcatul îngîmfării, se va înţelege cum am judecat confuzia unui funcţionar de consulat, de la Paris, capitala culturală a lumii. Ducîndu-mă să cer o hîrtie, către alt consulat, pentru o prelungire de viză, funcţionarul, care ce-i drept nu era ataşatul nostru cultural acolo, după ce m-a întrebat de meserie, s-a concentrat încreţindu-şi fruntea şi încruntîndu-şi sprîncenele, şi după ce şi-a scormonit în memorie, mi-a spus satisfăcut, luminîndu-se la faţă : „Ştiu, am citit cartea cutare !“ Dar acea carte era scrisă de altcineva, şi cu totul altfel decît am scris eu vreodată.

Să nu fi avut exemplul lui Rebreanu şi Lovinescu aş fi simţit multă umilinţă, căci de furie nu poate fi vorba, la firea pe care mi-am dezvăluit-o mai înainte. La vremea aceea aveam

răspîndite cu mult peste un milion de exemplare din cărțile mele. Să nu ținem seama că multe din acele exemplare trec din mînă în mînă și astfel numărul cititorilor ajunge la cîteva milioane. Să luăm doar cifra inițială, dovedită și indubitabilă. A cui e vina că omul acela, oricît de modestă o fi fost funcția lui în orașul lumină, nu intra în primul milion din cele douăzeci de milioane de locuitori ai țării noastre ?

Din prudență, aveam nevoie de un atelier mecanic, să-mi verific frînele și direcția, ceea ce va putea să pară o obsesie. Dar, îmi place să merg repede, și trebuie să știu pe ce pot să mă bizui.

A doua zi, luni dimineața, reluîndu-mi plimbarea, am ajuns la reprezentanța Automobil Clubului Român în Suedia. Am găsit acolo un om care, dezminţind aşteptările mele pesimiste, m-a luat sub protecție, mergînd pînă la a-mi dărui o sticlă de whisky în ziua cînd plecam mai departe. O sticlă de whisky în Suedia ar fi fost pentru mine aproape inaccesibilă. Nu-i însă motivul principal pentru care-i port recunoștință acelui om, și, cu toate că nu m-am învrednicit să-i scriu, îl țin minte.

Îndată ce mi-a aflat pașul, mimica lui a devenit îngrijorată, și m-a prevenit că atelierele mecanice sînt tot atît de scumpe ca whisky-ul. Știam, dar n-aveam încotro și eram pregătit pentru sacrificiu. „Mai bine să mergem la Ambasadă, mi-a propus el. Acolo se va găsi un mecanic care să vă ajute. Îngăduiți-mi să telefonez ambasadorului."

S-a strîns pielea pe mine. Știu că ambasadele au alte treburi decît să se ocupe de nevoile unui automobilist aflat în încurcătură, și nici chiar de ale unuia în restriște. Bănuiesc că sînt mulți care sună la ușă, cu belele de toate felurile, cu cereri sîcîitoare adesea irezolvabile. Decît să intru în categoria lor, mai bine trec pe departe. Nu m-a mirat că la Roma, dacă am avut o treabă la Ambasadă, nu mi-a spus nimeni „Bine ai venit în Italia, ce planuri ai și cu ce ți-am putea fi agreabili ?" Așa se spune în limbaj ales, diplomatic. Omul care m-a primit știa

că mă aflu într-o călătorie de informare, și că urma să scriu o carte ; am și scris-o și cine a vrut a putut s-o citească. Poate că o asemenea intenție trebuia să nu fie indiferentă Ambasadei noastre de la Roma, și s-ar fi cuvenit să ciulească urechile, să mă întrebe cum înțeleg eu treburile cu Italia. Știu doar că pentru o prelungire de viză am plătit cinci mii de lire, ceea ce de fapt îmi scurta călătoria, cînd eu urmăream tocmai contrariul.

Nu m-am mirat că la Paris, cînd am sunat la poarta ambasadei, crezînd că și consulatul era tot acolo, s-a deschis numai o ferestruică și un portar cu mutra neîncrezătoare, după ce mi-a ascultat întrebarea parcă îndoindu-se de bunele mele intenții, m-a îndrumat să mă duc după colțul străzii, fără să-mi spună : „Bine ai venit la Paris !", în limba noastră românească, pe care o vorbeam și unul și altul. Pe urmă a închis ferestruica și a tras zăvorul. Înțeleg și mă împac cu toate.

De neînțeles însă mi s-a părut ce-am pățit la reprezentanța noastră comercială de la Madrid, căci nu aveam ambasadă pe vremea aceea. Și doar acolo mă cunoșteau, mai fusesem, cu ataşatul cultural stătusem de vorbă, chiar și despre călătoria mea în Spania, unde venisem tot cu scopul să scriu o carte, pe care de asemeni am scris-o, ceea ce este un act cultural va să zică. O asemenea intenție, credeam eu, trebuie să-i intereseze, de aceea sperasem că n-au să mă lase în încurcătură, cînd mai tîrziu m-am dus acolo cu o nevoie cum nu s-ar fi putut mai modestă. Mi se furaseră actele mașinii la Sevilla, și circulam pe baza unei adeverințe a poliției. Numai că era nevoie, cum mi s-a spus, s-o traduc în limbile țărilor pe unde mă întorceam acasă, iar consulatele respective s-o autentifice. Așa am făcut și n-a fost greu, decît că am bătut drumurile și am pierdut timpul. Cu același scop m-am întors și la reprezentanța noastră, căci și în România puteau să mă întrebe de acte și aveam nevoie ca adeverința mea să fie autentificată în traducere românească. M-au pus să fac o cerere, și după ce-am așteptat mai bine de o oră, în care timp poate țineau sfat după ușa capitonată, vechiul meu cunoscut, ataşatul cultural mi-a adus înapoi hîrtia, în colțul

căreia reprezentantul certifica autenticitatea semnăturii mele, deşi nu mi-o contesta nimeni, iar eu cerusem altceva. Se înţelege că un asemenea document părea făcut numai ca să ne aflăm în treabă, şi nu mi-ar fi fost de nici un folos la controlul circulaţiei. Noroc că de la Timişoara pînă la Bucureşti nu mi-a cerut nimeni actele.

Se înţelege cît de îndoit şi de stînjenit eram de poziţia mea în faţa Ambasadorului de la Stockholm. Şi nu am devenit cu totul încrezător nici cînd, fără a pune întrebări şi fără a ţine sfat cu nimeni, ne-a poftit să venim repede. Cele mai multe sentimente despre întîlnirea noastră le păstrez pentru mine. Dar n-am de ce-mi ascunde gratitudinea ; fiindcă din clipa cînd ne-am întîlnit şi-a dat osteneala să-mi fie bine acolo. Este adevărat că făcea parte din prima parte a milionului de oameni care mi-au citit cărţile, dar ştiam, de la cel ce mă dusese acolo şi stăruise să nu ocolesc Ambasada, că la fel de prevenitor era cu oricine se afla în vreo nevoie. Este adevărat că la Stockholm vin mai puţini oameni decît la Paris sau la Roma, dar firea cuiva nu se schimbă în raport cu volumul solicitărilor. Cine are o acreală în suflet o păstrează şi în vacanţă, şi pe patul de moarte, şi pe lumea cealaltă.

Şoferul ambasadei a mers cu mine la hotel, şi m-a pilotat să mă întorc cu maşina, ceea ce fără el nu mi-ar fi fost mai uşor decît în alte oraşe necunoscute. Pe drum, la ducere, m-a sfătuit ce se cuvine să văd la Stockholm, din cîte nu văzusem încă. Am descoperit în el un ghid cu o foarte bună informaţie, şi cu darul selecţiei ; mi-a fost de folos să-i urmez sfaturile. Abia acum, cînd mă simţeam răsfăţat ca niciodată, m-am gîndit că merita să-mi amîn plecarea cu o zi, ca să mă odihnesc şi să mă bucur de prietenie. Însă apucasem să anunţ la hotel că rămîn numai două zile, şi camera era dată ; n-am avut energia să caut în altă parte.

Dar se poate vedea un oraş ca Stockholm numai în două zile ? Sigur că da ; esenţialul poate fi surprins într-un timp şi

mai scurt, numai în cîteva ore norocoase și inspirate. E foarte obositor să cunoști lumea așa, de multe ori mă simt incapabil să mai înregistrez o impresie, dacă nu apelez la energiile de rezervă. Încetul cu încetul se vor consuma și ele ; sînt resemnat că după aceea să înceapă o lungă odihnă.

Ce-am văzut bunăoară luni dimineața, în ziua a doua ? După ce am băgat mașina în curtea ambasadei, dintr-o ochire ne-am dat seama că frînele sînt bune, și pierderea de lichid care mă alarmase atît, era neglijabilă ; poate aici aș fi găsit garniturile pompei centrale, am socotit însă și eu și șoferul că mai puteam aștepta pînă în Germania, unde-i fabricată mașina. Am vrut să mai verific o dată convergența roților din față, care se cam modifică, fără motive vizibile, de aceea a și devenit pentru mine un fel de obsesie. Într-adevăr, am găsit o diferență de vreo trei milimetri, în plus sau în minus, nu mai țin minte. Am socotit că este nevoie să se remedieze, și s-a remediat prin bunăvoința șoferului, dar am făcut greșeala să mă încred în măsurătoarea cu sfoara, ca pe vremuri, cînd nu existau instrumente mult mai precise. Pe drum am fost nevoit să aduc roțile în vechea poziție ; nu-i vina nimănuia.

Toată această treabă nu ne-a luat mai mult de o oră și jumătate și pînă la patru după amiază, cînd aveam întîlnire cu ambasadorul îmi rămînea destul timp să bat străzile. Am lăsat mașina și-am pornit cu piciorul. Mă aflam în partea continentală a orașului, pe o înălțime și de acolo toate străzile curgeau la vale, cam spre zona din jurul poștei, unde mă socoteam, ca să zic așa, ca la mine acasă. Singura dificultate a plimbării era să aleg o stradă dintre celelalte, și neștiind pe unde or fi casele mai frumoase, am mers în zigzag, de la una la alta, aproape pe toate. Așa cred că am izbutit să văd întreg cartierul, care este partea civilă a orașului, cu locuințe, mai mult vile, cu un etaj, mai rar cu două, adesea cu o grădiniță în față, izolate și neanimate. Rar se vede o clădire mai impozantă, o școală, o policlinică, o instituție mărginașă. Rar în-

tîlneam oameni pe stradă ; probabil dimineața își dădeau drumul la vale, în zvîrcoleala orașului, pe care o știam, și nu se mai întorceau pînă seara. Nu se vedeau copiii și nu li se auzea gălăgia ; probabil școlile erau în vacanță. Nicăieri nu am întîlnit o separare mai netă între partea activă a unui oraș, și aceea destinată vieții de familie ; parcă mă aflam într-un orășel de provincie, și ceea ce este mai ciudat, tocmai acest cartier mi se părea o insulă, pe cînd insulele adevărate, care se vedeau jos, sub monumente și case, alcătuiau continentul.

Iată ce-am mai descoperit la Stockholm, și chiar dacă nu-i mare lucru, am făcut un pas înainte. Tot coborînd am ajuns în centru, care nu-i un punct, ci o vastă circomferință. Am văzut orașe, și nu din cele mai mici, cu centrul cît o piață, unde încap primăria și instituțiile importante, apoi banca, poșta, iar pe o latură gara cu două hoteluri care o încadrează ; și cu un monument în mijloc, sau cu o fîntînă arteziană. Dincolo de toate acestea începe periferia, care, paradoxal, devine centrală. Am văzut orașe, și nu sînt puține, cu două centre, la fel de importante, cum sînt ouă cu două gălbenușuri ; dacă germinează amîndouă, nu știu cum se pot dezvolta doi pui, în aceeași găoace. Dar asemenea orașe există, Berlinul era unul din ele, și sînt altele nu cu două, ci cu mai multe centre, mai apropiate sau mai îndepărtate, adesea lipite, printre ele putîndu-se pune Londra și Parisul, lăsînd la o parte New York-ul și altele pe care nu le știu încă.

Stockholm-ul are un singur centru care însă acoperă întreg orașul, după ce lași la o parte cartierele de locuințe. N-ar fi de folos nimănui să identific străzile pe unde mi-am purtat pașii și să le spun numele. Într-o grădină publică, mărginită de chioșcuri, bufete și cafenele, văzusem în ajun multă lume. Pe una din laturi era o estradă, și în față scaune, așezate ca la teatru. Nu că aș fi vrut să-mi găsesc și eu unul, dimpotrivă, am trecut atît de repede că nici n-am luat seama ce artiști

și cu ce se produceau pe estradă, dar n-am văzut un scaun liber ; orășenii se înghesuiau ca la pomană, unii mai stăteau și în picioare, pe margini, și după îmbrăcăminte, după fizionomie, nu păreau nici coate-goale, nici gură-cască. Era un concert popular, sau un spectacol de estradă, cred că am auzit un pian și o vioară iar mai tîrziu m-a ajuns din urmă un ropot de aplauze. Cum nu m-a oprit nimeni să trec prin grădină, și aș fi putut să mă așez dacă găseam scaun, însemna că spectacolul era gratis ; așa mi-am explicat și aplauzele, prea generoase pentru o scîrțîială de vioară ; dacă nu scot bani din buzunar, oamenii au inima mai slobodă. E uimitor cîtă lume destul de înlesnită ca să-și poată plăti biletul, strîmbă din nas cînd aude de un spectacol, sau de altul și nu se duce să-l vadă, în schimb dă buzna unde este gratis, fără să se întrebe dacă merită să-și piardă timpul, care de multe ori e mai prețios decît costul unui bilet de teatru. Nu știu sigur de ce, poate fiindcă este orașul premiului Nobel, poate fiindcă îl socoteam dincolo de zona poluată a Europei, într-o geografie proaspătă și aerisită, căci altfel cum ar fi dat-o pe Greta Garbo ?, aveam impresia că Stockholm este centrul aristocratic al continentului. Și într-adevăr, oamenii de la spectacolul acela nu erau luați de pe stradă, toți aveau parcă blazoane, cu fața lor distinsă, bine bărbieriți, cu cămăși albe, cu îmbrăcăminte curată, periată, călcată, pe care știau s-o poarte, chiar dacă unii își țineau haina pe mînă, fiind o după-amiază caldă.

Cînd m-am întors, după vreo oră, i-am găsit tot acolo, atenți și aristocratici, urmărind niște comicării de pe scenă, un scheci cu aluzii politice, fiindcă recunoșteam nume de circulație mondială, șefi de guverne, generali cu renume, președinți ai Americii.

În ora cît lipsisem am mai văzut o parte a orașului, marea arteră comercială, sau una din ele, cu birouri și magazine. Pe o parte se ridicau cîteva blocuri-turn, de metal și sticlă, geamuri prin care nu se vede înăuntru, de par oarbe și te fac

să crezi că dincolo de ele este o atmosferă sinistră. Sigur că nu poate fi decît o impresie, am avut-o însă pretutindeni unde am văzut asemenea construcţii, căci este plină lumea de ele, făcute parcă după un plan unic, omologat de o comisie mondială de mizantropi cu renume.

Mi s-a spus că de la o anumită înălţime în sus, de la etajul al şaptelea, al optulea, nu mai ştiu bine şi dealtfel cred că părerile variază, construcţia se scumpeşte progresiv, pînă ce ar putea deveni oneroasă, dacă aşa nu s-ar economisi spaţiile centrale, atît de căutate şi de rentabile. Stilul se potriveşte la New York, care, aşezat pe o stîncă înconjurată de ape nu putea creşte decît în înălţime, şi se bizuia pe o temelie puternică. Dar ce rost au asemenea turnuri în spaţii deschise şi mai ales fără aglomeraţie omenească ? Pînă la un punct, înţeleg că ele dau relief oraşelor şi pot să fie monumente de arhitectură, căci am văzut şi din acestea, destule, prilejuindu-mi să mă bucur ca de o priveliişte frumoasă, şi să fiu mîndru de ele, de parcă eu aş fi fost şi constructorul şi proprietarul. Dar cum aş putea să găsesc justificare, ca s-o îngădui, acelei clădiri ca un gigantic castel de apă, pus în mijlocul Parisului, lîngă gara Montparnasse-Bienvenue, de unde face o concurenţă greoaie turnului Eiffel, nici el o prea fericită podoabă a oraşului, decît că are mult ifos. Asta este, clădirile inutil de înalte dovedesc doar o ambiţie !

Ce mai era nevoie la Stockholm de acele turnuri, cînd centrul oraşului are o rază atît de mare şi atîtea case de locuit nu sînt ocupate ? Nu spun că mi-au displăcut, le-am înconjurat cu capul pe spate şi-am admirat munca pusă de oameni în ele. Nu puteam să văd nimic pe ferestre, nici mobila, nici mişcările locatarilor, poate erau locuinţe, poate birouri, dar mă întrebam cîte săli şi odăi or fi goale ? Ca frumuseţe a oraşului mi-au plăcut mai mult podurile, şi cu toate că dimensiunea lor principală este lungimea, mi s-au părut mai înalte

decît turnurile ţepene şi oarbe ; fiindcă podurile imită zborul păsărilor, şi oricînd ţi le poţi închipui că se înalţă în aer, arcuindu-se pe deasupra celorlalte construcţii.

Pe aceeaşi stradă comercială unde se amestecă arhitecturi felurite, am văzut o clădire izbitoare, remarcată de toată lumea, fiindcă reia stilul naţional, al conacelor şi fermelor, ridicîndu-l la o scară enormă, şi înlocuind lemnul cu materiale moderne, beton, zidărie şi sticlă. Dar stilul îl determina tocmai lemnul ! Fără el rezultatul mi s-a părut întristător, şi întristîndu-mă eu însumi, n-am mai vrut să mă socotesc nici arhitectul, nici proprietarul.

Pe aproape era biroul de informaţii turistice, unde am intrat să iau planul oraşului, fiindcă pînă atunci mersesem orbeşte. Înăuntru am dat de o fată care, de ce-aş ascunde, mi s-a părut foarte frumoasă, blondă, puţin bronzată, cu un zîmbet cuminte. S-a scuzat stînjenită, ca de o meschinărie, că planul nu era gratuit, ceea ce ar fi fost o obligaţie a oraşului. Dar nu costa cine ştie cît, şi-apoi s-a compensat cu zîmbetul fetei. Vorbea atît de frumos, de natural şi de delicat franţuzeşte, încît am întrebat-o unde învăţase ; s-a înroşit puţin, apoi mi-a spus că fusese logodită cu un tînăr francez. Într-adevăr, o asemenea limbă, modulată şi gingaşă, nu se poate învăţa decît printr-o dragoste. Însemna că nu fusese o simplă legătură turistică, de sezon, şi poate nu rămăsese fără urmă în suflet. În zîmbetul ei, nu mai puţin cald decît înainte, se ascundea acum o uşoară tristeţe. Plecînd, i-am spus : „Îţi urez să ai mai mult noroc cu logodnicul următor !“ A ridicat ochii surprinsă, m-am temut că făcusem o grosolănie. Însă în loc să se crispeze m-a privit cu recunoştinţă. De fapt îi dădusem o speranţă. Îmi pare rău că nu mai ştiu unde am pus planul oraşului.

Nu departe de acea stradă comercială am dat de un deal ondulat, un parc natural, cu arbori de pădure, lăsaţi în voia

lor ; m-am mirat că la cîteva sute de metri se ridicau turnurile amintite și le vedeam printre ramuri. Dacă ele se făcuseră ca să cruțe parcul, să nu-l parceleze pentru a se construi case, atunci le admit și fie binecuvîntate !

Tot urcînd am ajuns la o biserică monumentală, Sfîntul Johanes, de cărămidă roșie. După catedrala de la Upsala am crezut că nu-mi va mai plăcea nici o biserică de cărămidă. N-am de ales, sînt în zona unde cărămida predomină, cum predomină piatra în Spania. Dar mi-a plăcut și Sfîntul Johanes, poate fiindcă deși în centrul orașului, părea într-o pădure pustie. Am mai spus cît se întinde centrul la Stockholm ; el înglobează și parcul. Am intrat, nu se vedea nimeni înăuntru, m-am așezat pe o bancă să mă odihnesc, și am ascultat orga, fără să pot ghici unde era organistul. Muzica, apoi copacii, mi-au dat o stare de bucurie că mi s-au umezit ochii.

A doua zi, trecînd prin grădina publică, aproape pustie acum, unde fusese spectacolul gratuit de duminică, am văzut printre scaune atîtea hîrtii, cornete, pahare de plastic, poleieli aruncate, că m-a prins mirarea. Cum de mă păcălisem cu lumea aceea aristocratică, unde nu văzusem bine, ce înțelesesem anapoda ? Acum trebuiau să vină finlandezii, să mături. Am făcut un salt înapoi, cu închipuirea și m-am regăsit la Helsinki. Atunci abia mi-am dat seama că în două zile cît stătusem acolo, nu văzusem nici un măturător de stradă ; parcă orașul s-a născut măturat gata, și nu se murdărește niciodată. Dar ceea ce am văzut în grădina publică de la Stockholm nu poate fi decît o întîmplare, hai să-i zic duminicală ; aș greși dacă n-aș spune cît de curat era restul orașului.

Deși gîndul mi s-a dus la Helsinki, mă aflam pe aceeași latitudine cu Tallinn. Zadarnic am încercat să evoc amintirea zilei petrecute acolo, cei o sută de kilometri pe care Natalia Alver i-a făcut în goană, ca să mă întîmpine. Am revăzut numai apusul de soare, prelungit ceasuri, în drumul spre Leningrad.

23

Datorez şoferului de la ambasadă sfatul de a merge să văd Vasa. Nimeni altcineva nu-mi spusese, nici măcar fata de la oficiul turistic, deşi întrebasem despre tot ce trebuia să se vadă. Numele Vasa nu-l auzisem.

Pînă la ora patru era timp tocmai bine, dacă dădeam drumul la pas şi nu mă opream în vreo altă parte. Aveam de făcut un drum lung cu piciorul, nu pregetam, şoferul îmi spusese că merită.

Dar ce este acest Vasa, picat deodată în povestire ? Cum aş putea răspunde mai bine, căci nu-i ceva să se mai fi văzut şi altădată, şi să poată fi înţeles ca din carte. În structura materială, Vasa este o veche navă de luptă, de vreo mie trei sute de tone, lungă de peste şaizeci de metri şi lată de doisprezece fără o şchioapă. Construcţia ei a început în anul 1625, la ordinul regelui Gustav al doilea, care vroia să aibă o flotă de război, pentru a stăpîni Baltica. În corpul acestei ambiţioase corăbii a intrat o pădure întreagă, stejar în cea mai mare parte, ales bucată cu bucată, ca fibra să urmeze forma coastelor şi a bordajelor. Cînd a fost gata i-au montat pe punţi şaizeci şi patru de tunuri de bronz, cîntărind peste şaptezeci de tone. Trei ani după ce începuse construcţia, în ziua de 10 august 1628, Vasa, botezată aşa după numele unei vechi dinastii suedeze, s-a desprins de cheiul şantierului, unde fusese lansată, în portul Stockholm, nu departe de palatul de locuinţă al regelui. Mai înainte, amiralul încercase stabilitatea vasului, după o metodă copilăroasă, punînd să fugă treizeci de mateloţi dintr-un bord în altul ; pe mare intervin forţe mult mai mari decît greutatea cîtorva zeci de oameni. Dar chiar şi cu atît, vasul se înclina prea tare, şi atunci amiralul a lăsat baltă probele, fără să dea vreo alarmă. Nu ştiu cît de onorat este în istoria marinei numele acestui amiral şi nu ştiu cine va veni să-l

apere, dacă voi spune că n-a făcut altfel decît struţul care îşi bagă capul în nisip, să n-audă şi să nu vadă. Căci Vasa, cu abia patru pînze ridicate, cînd presupun că avea cu zecile, n-a apucat să facă mai mult de cîteva sute de metri şi s-a înecat în port, unde am fost şi eu să văd locul. Aşa s-a întîmplat, s-a înclinat pe-o parte, n-a mai putut să se îndrepte, apa a năvălit pe saborduri şi în cîteva minute a tras-o la fund, unde adîncimea era de vreo treizeci de metri. Nimic n-a putut să se salveze, decît probabil cîţiva oameni. Nu prea se ştie cîţi erau cu toţii ; trei sute de ani mai tîrziu, în cală s-au găsit vreo douăzeci de schelete.

A fost proces, din ordinul regelui, care se înţelege cu ce mîhnire şi cu ce mînie a aflat vestea. Mă uit pe planul portului, şi-mi dau seama că ar fi putut să vadă cu ochii lui cum s-a înclinat şi s-a scufundat Vasa, dacă se afla în palat şi s-ar fi uitat pe fereastră. Vinovatul n-a fost găsit, se pare că era nevoie să recunoască, şi n-a recunoscut nimeni. Constructorul, un olandez, s-a apărat spunînd că planurile erau aprobate de însăşi înălţimea sa, regele. Treaba a rămas încurcată. Dar amiralul, întreb eu după mai bine de trei veacuri ?

Vreo patruzeci de ani mai tîrziu, cea mai mare parte a tunurilor de bronz au fost scoase de la fund, cu ajutorul unui clopot primitiv de scafandru. A urmat o tăcere îndelungată. Abia în anii noştri cineva şi-a adus aminte, a făcut cercetări, a descoperit epava, destul de strivită şi după mai bine de un deceniu de tatonări şi instrumentaţii, ea a fost adusă la suprafaţă. Reparaţiile şi reconstituirea părţilor prăpădite au cerut alţi ani de muncă, apoi nava salvată a fost pusă într-o casă de aluminiu şi sticlă. Acolo am văzut-o, şi mi s-a părut gigantică, între pereţii care limitau spaţiul. O ploaie fină, nu ştiu de unde pornită, dar desigur studiată ştiinţific, se abătea asupra ei, tot timpul, să menţină lemnul într-o umiditate fără de care s-ar dezagrega repede după o imersiune de peste trei secole. Această îngrijire continuă, plus construcţia adăpostului, care-i un muzeu cu toate anexele cuvenite, reprezintă o cheltu-

ială enormă, şi ea se adaugă la tot ce a costat aducerea vasului pe linia de plutire, în ani lungi de eforturi ingenioase, uneori nereuşite, şi în sfîrşit la banii care s-au mai băgat în reconstituiri şi reparaţii.

Aşa cum am văzut-o acolo, îngrijită încontinuu, supravegheată, controlată, Vasa mi-a amintit de bolnavii damnaţi care trăiesc într-un plămîn de oţel, acţionat mecanic, şi stau aşa, nu o zi, ci toată viaţa cîtă le mai este dată, nemişcaţi, întinşi pe spate, într-o cabină ca un sarcofag, avînd afară doar capul, cu gura care îngurgitează, cu ochii care văd numai tavanul, cu urechile care aud numai scîrţîitul ritmic al aparatului, şi cu creierul care gîndeşte şi le înţelege pe toate, ţinîndu-le trează spaima că oricînd motorul ar putea să se oprească. Decît aşa, mai bine lipsă, Dumnezeu să mă ierte !

În ţara vikingilor, cei mai temerari navigatori din cîţi cunoaşte istoria de la fenicieni încoace, şi poate chiar dinainte, un asemenea cult, pentru o asemenea epavă mă miră şi mă nedumereşte. O poate socoti cineva o mîndrie naţională ? Am citit de zeci de ori broşura, destul de cuprinzătoare, unde se spune ce a fost Vasa, cum s-a construit, cum s-a scufundat, cum s-a readus la suprafaţă şi s-a pus la loc de mare cinste. Nimic nu se poate înţelege greşit din ce scrie acolo, faptele sînt clare, fără echivoc şi fără îndoială. Dar cum, nimeni nu vede că Vasa este mai degrabă o pată în istoria navigaţiei ? Cum s-a putut construi o asemenea eroare, în ţara celor mai minunate bărci făcute vreodată de oameni ?

Le-am văzut după cîteva zile, la Oslo, bărcile vikingilor, adevărate, cum s-au păstrat mai bine de un mileniu, şi mi s-au părut neîntrecute în frumuseţe. Am stat şi m-am uitat ceasuri la ele, fiindcă bărcile au în viaţa mea un loc nostalgic, neocupat încă de altceva. Am învăţat să le cunosc încă din faza lor virtuală, imaginaţie şi gîndire puse pe hîrtie, cînd am cercetat sute de planuri, modele din toată lumea, ca să-mi aleg unul. Erau opera celor mai renumiţi arhitecţi navali ai vremii

noastre, cu cele mai rafinate inovaţii prilejuite de tehnica modernă, dar cele mai izbutite păreau inspirate de bărcile vikingilor. În amintirea mea rămîne o bucurie timpul cît m-am uitat la ele, în muzeul de la Oslo, uimit şi fermecat de puritatea liniei lor, care prin nimic n-ar putea fi redată mai bine, nici prin desen, nici prin sculptură, decît prin muzică. Aceste bărci s-au întrupat dintr-o cîntare a mării, ritmată de mişcarea valurilor şi li s-a adăugat, la prova şi la pupa, cîte o bătaie de aripă, din zborul pescăruşilor. Dacă s-au găsit oameni să simtă această mişcare şi această muzică, pe urmă nu le-a fost greu să traverseze Oceanul Atlantic, pînă la un continent nou, neştiut de nimeni, şi care abia după secole a intrat în geografie, numindu-se America.

Într-un hangar, alături de bărcile vikinge stătea ca un urs brun, cam ursuz, dîrzul şi neînfricatul Fram, vasul polar al lui Fridtjof Nansen. El nu are un trecut tot atît de vechi ca Vasa, în schimb a înscris o pagină de neuitat în istoria descoperirilor geografice. Măcar pentru că a rămas aproape trei ani blocat între gheţuri, şi a derivat împreună cu ele, nu dintr-o greşeală de navigaţie, ci după un plan studiat ştiinţific şi urmărit cu temeritate. Îl ştiam din prima adolescenţă, îi citisem povestea, şi tot timpul după aceea vroisem să mai aflu cîte ceva, pînă ce am ajuns la Oslo, unde l-am văzut cu ochii. Şi nu doar că l-am văzut, ci mi-a fost îngăduit să mă urc pe bord, fără să-mi ceară nimeni a-mi scoate pantofii ; i-aş fi scos singur, aş fi mers cu ei în mînă, dar sînt adversarul parăzii şi gesturilor demonstrative ; îmi celebrez culturile în tăcere şi departe de ochii oamenilor.

Am mers prin toate ungherele, în cală, în camera motorului, primitiv şi nu prea puternic, dar care îşi făcuse treaba cu bărbăţie. Am văzut coastele de stejar, groase de aproape jumătate de metru şi bordajul de două şchioape. Am vrut să dau cifrele exacte, cum le ştiusem în tinereţe, dar mi-am rătăcit însemnările şi neavînd alt mijloc de informaţie, m-am aplecat să caut în Marele Larousse, care le spune pe toate. Despre

Fram nu spune decît ce încape în cinci rînduri şi jumătate. Mîhnit, am vrut să văd de ce spaţiu se bucură Fridtjof Nansen, care în afara cercetărilor lui geografice, din ţinuturile înghe-ţate, unde atîţi şi-au lăsat oasele, a avut o viaţă bogată şi generoasă, închinată umanităţii ; am găsit abia patruzeci de rînduri, unde nici nu înţeleg cum a putut să se comprime biografia unuia din cei mai iubiţi oameni ai vremii cînd în-cepeam să înţeleg viaţa. Dacă meritele unui om se pot judeca oarecum după cîte rînduri îi consacră o enciclopedie răspîndită în toată lumea, apăi cum e posibil, m-am gîndit puţin scos din fire, ca Larousse-ul, oricît ar fi el de franţuzesc, să-l pună pe Alain Gerbault alături de Nansen ? Căci nu-i dă mai puţine rînduri ! Se poate face comparaţie ? De cînd spun şi nimeni nu vrea să mă creadă !

Consolarea mea este că am fost pe Fram şi mi-am îm-prospătat vechile credinţe, admiraţii şi iubiri din anii de şcoală. Am coborît o scară, am urcat alta, am fost în bucătărie, în cazarma echipajului, în careul ofiţerilor, în cabinele înghe-suite şi cam strîmbe, după forma bordajului şi chiar în cabina lui Nansen, nu mult mai mare şi mai puţin strîmbă decît ce-lelalte. Am călcat peste tot cu aceiaşi pantofi care au bătut străzile Bucureştilor, şi trecînd peste ceea ce continuam să cred că era o impietate, am avut sentimentul unui privilegiu rar dat oamenilor, să trăiesc aevea o poveste din tinereţe.

Fram stătea bine acolo, în hangarul lui de la Oslo, lemnul nu era în primejdie să se năruie, şi nu cădea pe el ploaia sfinţită, ca pe moaştele de la Stockholm.

●

Am făcut un drum în afara oraşului, destul de departe, pe drumeaguri de pădure, cotite şi pline de frunze, pînă am ajuns pe malul unui golfuleţ cu stînci pe margine şi umbrit de arbori. Se vedeau cîteva vile, cîteva bărci pe apă, o mică sta-ţiune de vacanţă, ascunsă şi liniştită. Aceasta era, mi-a spus

ambasadorul, cea mai frumoasă priveliște din jur de Stockholm. Am simțit că mă spiona cu coada ochiului, să surprindă pe fața mea mulțumirea și emoția. Dar eu văzusem de zeci de ori ceea ce aveam acum în față, și nu putea să mă impresioneze. Apoi, deodată am simțit în suflet o tulburare neprevăzută, m-a năpădit un sentiment de recunoștință. Acest om pe care nu-l cunoșteam acum cîteva ceasuri, îmi dăruia așa, dintr-o dată, întreaga lui simțire și aștepta să mă bucur. Din cîte locuri unde putea să mă ducă îl alesese pe primul de lîngă inimă. Ca să ajungem la el făcusem patruzeci de kilometri ; pe drum se gîndise ce încîntat am să fiu, și cît o să crească, prin încîntarea mea, vechea lui încîntare. În felul acesta își dăruia omenia, pe neștiute, printr-o scînteie spontană de prietenie, care a făcut să-mi bată inima mai repede și să mi se încălzească obrajii.

N-am putut să-i spun gîndurile, și nici acum nu știu dacă le-am spus bine. Se înțelege oare ? Nu mi-a dăruit ceasornicul de la mînă, nici o tabacheră de aur, ci a vrut să împartă cu mine o emoție. Mi-a picat bine. Din cînd în cînd aveam nevoie de sentimente proaspete. Cele din amintire nu ne mai pot da o satisfacție suficientă, sînt și ele într-un fel răcite și sărăcite, ca alimentele conservate. Sufletul are nevoie de vitamine.

În drum ne-am oprit la casa-muzeu a sculptorului Carl Milles, despre care nu pot spune mare lucru, decît că nu înțeleg de ce a emigrat în America, unde nu-i mai știu urma, după ce în țara lui își făcuse un nume ținut în mare cinste și astăzi. Multă lume a emigrat în America, născută ea însăși din emigrație. Dacă s-au dus acolo pînă și țăranii noștri din Transilvania, fără să aibă fire nomadă ! În copilărie, cînd aflam de această mișcare de oameni, mi se părea că la mijlocul Americii arde un felinar puternic, luminînd pînă la coasta altor continente și atrăgînd lumea ca pe fluturii de noapte. Era o imagine greșită, fluturii simbolizează ușurința, de aceea își ard aripile. Emigranții, împinși de obicei de o nemulțumire, au firi mai dîrze.

Nu voi vorbi de doi sculptori, unul după altul ; locul îl rezerv lui Gustav Vigeland, pe curînd, cînd voi ajunge la Oslo. De pe terasele casei lui Milles, aflată pe înălțimi înverzite, se vedea Stockholm, în vale, ca într-o fotografie aeriană. Cum îl bătea soarele, făcîndu-l să strălucească, mi s-a părut o cetate fericită, aș fi vrut să mai rămîn la ea și nu-mi venea a crede că atîți oameni se sinucid acolo, iar atîția alții emigrează, lăsînd casele goale.

După ce-am mai cutreierat orașul, și-am întîlnit iarăși derbedei beți aruncînd cu pietre în firme, încolțiți apoi de poliție, după ce am văzut strada animației de la miezul nopții, cînd fetițele de doisprezece ani ies să-și încerce puterea precoce, seara s-a terminat cu o masă frugală și intimă, la ambasadă ; slavă domnului, să fi fost cu ceremonie nu mi-ar fi priit nici mîncarea, nici vinul. Am băut vin roșu, de Valea Călugărească ; îi duceam dorul. Gazdele mele n-au prea mîncat, s-au ocupat mai mult de mine, nu era ora lor de masă, deși în multe locuri din lume s-a adoptat ora mea, șase seara, cînd cred eu că este bine să termini toate treburile zilei. Un trai mai rațional nu cred că există, deși o altă parte a lumii nu-l admite și nici nu-l poate concepe.

Am fost deprins din copilărie, apoi din internate, din școli militare, cu mesele rituale ale zilei, dimineața, la prînz și seara. Gustarea de la ora zece și ceaiul de la patru după-amiază au dispărut cu timpul, din grabă și poate din sărăcie. Însă în copilăria mea se respectau, după cum se respectau și celelalte mese, prînzul la miezul zilei, fix ora douăsprezece, iar cina la căderea întunericului. Într-un fel era rezonabil să împarți ziua în două, și la mijloc să fie masa principală. Dar nici cina nu era o masă redusă, se mînca temeinic pe vremea aceea, începînd cu supa, continuînd cu o mîncare gospodărească, și sfîrșind cu friptura, fără a mai pune la socoteală desertul care nu lipsea niciodată, măcar un compot dacă nu prăjitură.

A început vara, la mare, de multă vreme, atunci cînd restaurantele erau abia cîteva, înghesuite, pline de oameni congestionați și de muște nervoase. Totuși îmi făceam datoria intrată în sînge, plecam de pe plajă, odată cu toată lumea, lăsînd în loc pescărușii și pierzînd partea cea mai fierbinte a zilei. În plus înduram înghesuiala, năduşeala, tratamentul zmucit al chelnerilor care își mai băgau și degetele în farfurie și pentru o amărîtă de mîncare, grasă și sleită, pierdeam două ore, lăsînd marea să mă aștepte. Așa m-am decis să-mi iau de-ale gurii pe plajă, eram obișnuit din excursii sau petreceri la iarbă verde, care se obișnuiau și-n vremea copilăriei mele, cînd îmi făceam stilul de viață. Numai că pentru a cumpăra cele necesare trebuia să stau la coadă, la băcănie, apoi la pîine, în loc să mă plimb pe malul mării. Și-atunci, într-o zi, mi-am declarat război mie însumi și m-am hotărît să nu mănînc nimic pînă seara. Nici n-a fost greu, de ce m-aș plînge, am rămas pe plajă, singur cu pescărușii, nu-mi era nici foame, nici sete, mă simțeam ușor și slobod, și-am socotit că triumfasem asupra unei sclavii care nu era altceva decît o obișnuință nefericită.

Se mai întîmplase și alteori pînă atunci să trec peste o masă, sau peste mai multe ; nu mă gîndesc la cazuri de boală, cînd nici nu-ți arde de mîncare, ci la zile de lipsă, căci n-am fost scutit de ele. Am spus odată că foamea îți dă o stare de optimism, da, cînd știi că te așteaptă o masă bună. Foamea din sărăcie însă, foamea fără soluție și fără speranță e o tortură, pentru viscere și nu mai puțin pentru suflet. O cunosc milioane de oameni și astăzi, cînd alte milioane se supun la grele regimuri de slăbire, iar restul se îngrașă fără măsură.

Foamea mea, pe care nici n-ar trebui s-o numesc așa, ca să nu profanez sfînta foame adevărată a săracilor, e o bucurie zilnică, o ascensiune spre sferele pure, unde spiritul învinge materia, măcar vremelnic, căci nu vreau să fiu fățarnic și să ascund cu ce plăcere aștept masa de la ora mea, cea mai rezonabilă pentru un om din vremea noastră. Pînă atunci spiritul

îmi rămîne liber, iar trupul nu se îngreuiază, nu trag la somn și creierul nu-mi amorțește, rămîn receptiv la tot ce mă solicită. Așa ziua se lungește și timpul cîștigat știu ce preț are, mai ales în călătorie, cînd orice oră pierdută, în locuri unde vii o singură dată și nu poți să stai multă vreme este un motiv de regrete și de tristețe.

Și dacă mi se va spune că nu e bine să mănînci mult seara, am să răspund celor ce-mi poartă de grijă, că în primul rînd nu mănînc mult decît poate la mesele cu prieteni, unde te iei după alții. Am martori că dator să particip la ospețe de familie, cu bucate ispititoare cărora le cunoșteam gustul și nu neg că făceau să-mi lase gura apă, am stat între comeseni țeapăn, respingînd ca un fachir orice tentație. Nu mi-a fost greu și m-am ridicat de la masă cu un sentiment de mîndrie.

Iar masa mea de seară, nerecomandabilă, cum mi se spune, chiar dacă o descriu și arăt cît este de frugală, nu e amenințată de un somn înainte ca digestia să fie gata, cum pățesc alți oameni, și chiar sfetnicii mei, care după ce se ghiftuiesc cu de toate, la prînz, cînd e voie, nu așteaptă nici un sfert de oră, apoi pun capul pe pernă și încep să-i tragă la aghioase, ceea ce se cheamă siestă și e recomandată de medicina mai veche. Eu după masa mea de seară, dacă sînt departe, mă plimb prin orașele străine, ca să văd ce n-am avut timp ziua, și cu acest prilej să descopăr ceva și din viața lor de noapte. Nu mă dau în lături de la plimbare nici cînd sînt acasă, deși mă cam plictisește să bat aceleași străzi și aceleași parcuri, dar de multe ori merg mecanic și între timp îmi fac planuri de cărți și de viață. Sau dacă rămîn acasă ascult muzică și stau de vorbă cu prietenii pînă ne apucă miezul nopții, cînd simt că aș putea să încep altă masă dacă aș fi lacom.

N-am stofă de misionar, și de teamă că aș putea să îndemn lumea la rele, după concepția altora, mă feresc de obicei să dau sfaturi. Dar dacă scriind aceste rînduri se va găsi cineva să mă urmeze, înseamnă că nu le-am scris degeaba. Eu tot mai

cred că renunţînd la una din mesele zilei omenirea s-ar face mai bună.

Şederea la Stockholm s-a încheiat în atmosfera neaşteptată a unei seri de familie ; poate în acest fel se creia o demarcaţie între două părţi ale călătoriei. Mi-am lăsat maşina la ambasadă, şoferul m-a condus la hotel, a doua zi a venit şi m-a luat, cu bagajele, apoi, îndemnat de ambasador, care a coborît în curte să-mi ureze drum bun mai departe, m-a pilotat pînă am dat în şoseaua spre Oslo, scutindu-mă de grija orientării.

Golful din afara oraşului, cu stîncile, cu vilele, bărcile şi arborii unde ambasadorul m-a dus cu atîta bucurie şi pe care eu l-am privit absent şi încruntat, fără să-i simt frumuseţea, îmi vine astăzi în minte cu o claritate mult mai mare de cît fusese imaginea lui în clipa cînd am captat-o. Era un loc fermecător, aşa îl văd şi îl simt astăzi, şi ce-aş mai vrea să fiu iarăşi o oră acolo !

24

Cei aproape şase sute de kilometri pînă la Oslo reprezintă un drum fără amintiri ; o rutină. Am mers absent, cu ochii înainte, cu capul între umeri, incapabil să înregistrez o impresie şi să simt o tulburare în suflet. Cred că întîlnirea de la Stockholm, neprevăzută în planul călătoriei, îmi cam sleise capacitatea emotivă. Îmi trebuia un timp de reculegere şi odihnă şi m-am folosit de orele drumului.

Uitasem cu totul supărarea mea pe Norvegia cînd am ajuns la frontieră. Pînă acolo lăsasem în urmă una după alta şoselele care m-ar fi dus spre sud, ca să trec în Danemarca, dacă nu mai vroiam să merg la Oslo, cum mă gîndisem în ziua depri-

mantă de la Narvik și Fauske. Dar cred că să fi rămas cu încăpățînare la această intenție, mîinile ar fi refuzat să pună volanul la stînga, ca să schimb drumul, m-aș fi făcut că nu văd indicatoarele de la răspîntii, spre Malmö, spre Hälsingborg, din sudul peninsulei, și aș fi mers înainte, cum făcusem în ziua cînd am luat-o spre Capul Nord, schimbîndu-mi gîndul în ultima clipă.

Nici nu-mi mai dădeam seama ce însemna Oslo, ce-ar fi putut el să-mi ofere, îmi fugise totul din minte, știam doar că trebuia să ajung și acolo, aș fi fost neîmpăcat altfel.

Cea mai mare parte a drumului a continuat în Suedia, printre ape albastre ca lacurile finlandeze, și m-aș fi crezut pe malurile lor cîteodată, dacă priveliștea n-ar fi avut reliefuri mai pronunțate și pădurile n-ar fi fost mai robuste. În Suedia imperială de altădată, peisajul are mai multă putere de dominație și cred că nu-i lipsește o anumită trufie.

La Oslo am ajuns ghidat de marcajele portocalii ale șoselei, care aici era bună, după cum vremea era frumoasă și însorită. În schimb creștea aglomerația, din ea oboseala și cîteodată îmi aminteam zilele din nord, unde mergeam zeci de kilometri fără să întîlnesc oameni, ci numai reni și mesteceni. Nu vroiam să regret nimic, fiindcă n-aș fi fost sincer cu mine ; nu mă silise nimeni să dau bice la cai ca să merg mai iute spre casă, fusese propria mea voință și nimic altceva, dar dacă mă gîndesc cu luciditate, între mine și lumea aceea, cu oricîtă curiozitate aș fi străbătut-o, dornic s-o aflu, a existat mereu o neconcordanță, care devine tot mai vizibilă pe măsură ce mă aproprii de latitudinea mea firească.

Îmi alesesem hotelul încă de la frontieră, unde am schimbat banii ; nu mi se păruse scump, față de costul vieții, decît că o cameră atît de înghesuită nu mai văzusem și mi-a cam făcut silă. Eram prea obosit să caut alta, am rămas, dar mi-am pus în gînd ca altădată să fiu mai cu grijă. Am vrut să fiu, și cînd colo, la Lübeck, în nordul Germaniei, parcă mi-a luat Dumnezeu mințile, căci am nimerit într-o cameră și mai pocită,

care pe deasupra n-avea fereastră, ci un luminator în mijlocul tavanului. Auzeam zgomote jos şi mă mînca pielea de ciudă că nu puteam să văd ce se întîmplă pe stradă, decît dacă pierdeam timpul să mă urc pe un scaun şi să scot capul deasupra acoperişului.

Camera de la Oslo, cît era de mică, avea o fereastră mare, numai că în faţa ei se legăna o frînghie groasă, o parîmă afumată şi cam sinistră. Uitîndu-mă afară, am văzut că la toate ferestrele atîrna cîte una, de la acoperiş pînă jos în curte ; pe urmă le-am descoperit scopul, era scris pe o tăbliţă : „De folosit în caz de incendiu !" Nu-mi făcea nici o plăcere gîndul că hotelul ar putea să ia foc, şi poate exista această primejdie, dacă erau luate măsuri de prevedere. Să zicem că mi-aş fi dat drumul pe parîmă, ce mă făceam însă dacă îmi veneau în cap cei de sus, fiindcă mai erau cîteva etaje deasupra şi orice om vrea să scape, pe cît cu putinţă înaintea celorlalţi. Instrucţiuni ilustrate contra incendiilor am văzut apoi şi pe coridoare, mi s-a părut o psihoză, poate hotelul mai arsese odată. Iar frînghia de salvare am găsit-o legănîndu-se chiar şi în faţa ferestrei de la baie. De fiecare dată cînd eram cu săpunul pe mine, m-am gîndit ce-aş face dacă focul ar izbucni tocmai atunci, şi nu m-am simţit în apele mele, mai ales că mîinile săpunite pot să alunece.

Despre viaţa mea particulară la Oslo am de notat că dimineaţa înainte de opt trebuia să iau maşina din faţa hotelului, unde era interzis să stea peste ziuă, fiind o zonă centrală, aglomerată, şi s-o duc într-un parcaj mai departe ; acolo mi se rupea sufletul cîte coroane trebuia să bag în aparatul de taxat ca s-o pot lăsa pînă seara. Al doilea act civil, după ce se lăsa întunericul şi aduceam maşina înapoi la hotel, era să intru într-un mic birt, după colţ, unde mîncam invariabil supă de ciuperci, cum aş mînca şi astăzi dacă ar face-o cineva la fel de bună, şi crenvurşti cu salată de cartofi, însoţiţi de un pahar de bere, probabil dezalcoolizată. Altădată nu-mi amintesc să fi fost

la fel de conservator şi cu felul mîncării şi cu localul. Patronul, un om robust, cu o barbă roşcată, de viking, mă recunoştea de la uşă şi îmi zîmbea prieteneşte ; e mare lucru, nu te mai simţi singur, poate de aceea reveneam, de-aceea mi s-a întipărit totul în minte, de parcă aş fi stat acolo cine ştie cîtă vreme ; ajunsesem să cunosc şi clienţii obişnuiţi, oameni din cartier, de toate vîrstele ; cei mai bătrîni jucau cărţi, pe tăcute, cei tineri ascultau muzică, după discuri şi toţi aşteptau să treacă timpul. Mi se părea uimitor ce bine mă simţeam acolo, de parcă fiecare mi-ar fi fost prieten, în fruntea lor rămînînd însă patronul roşcovan, cu zîmbetul simpatic şi cu nemaipomenita lui supă ; spun aşa fiindcă n-am mîncat alta s-o egaleze. Însă istoria acelui birt de la Oslo nu-i terminată, ea are o continuare fantastică, fiindcă l-am regăsit întocmai la Copenhaga, de nu mi-a venit să-mi cred ochilor şi mi-a fost teamă că mi-am pierdut minţile.

De obicei în toate oraşele, am sau n-am timp, mă duc în gară, să văd trenurile. Nu ştiu de ce n-am fost şi la Oslo. Oraşul l-am văzut întîi de pe mare, înconjurîndu-l cu vaporul. De fapt marea era doar un fiord, iar vaporul o şalupă descoperită, cu scaune confortabile, pentru vreo cincizeci de oameni. Mă bătea soarele, îmi era bine, motorul duduia monoton, o femeie, mai monotonă spunea o cuvîntare cu microfonul la gură, în vreo patru limbi, explicînd ce se vedea ici şi ce colo, pînă cînd, prima oară de cînd mă ştiu am simţit că mă cuprinde somnul, deşi toate în jurul meu erau palpitante.

Clădirea care ia ochii cînd te apropii pe apă este primăria, în faţa portului. Dacă n-ar avea două turnuri masive, cu baza pătrată, la colţurile din spate, depăşindu-i de două ori înălţimea, şi dacă materialul, cărămidă brună, ar fi de o culoare mai luminoasă, ea ar semăna uimitor de bine spre surpriza noastră, cu Palatul Dogilor, de la Veneţia. De unde pînă unde, ar putea să mă întrebe cineva care a fost acolo. Iar eu i-aş răspunde : mai întîi să nu ţinem seama de turnuri, cum am avut grijă să spun

dinainte, şi, iarăşi cum am spus, să ne închipuim o piatră mediteraneană în locul cărămizii. Că poziţia clădirii faţă de chei rămîne întocmai ca la Veneţia nici n-ar avea importanţă. Izbitor este că proporţiile ei sînt aceleaşi ca la Palatul Dogilor, şi încă mai izbitoare este împărţirea faţadelor în registre identice. Lipsesc coloanele, înlocuite cu stîlpi drepţi, dar iarăşi proporţia pare copiată. Şi mai surprinzător decît orice, este peretele orb de deasupra etajului al doilea, înalt cît cele două etaje inferioare, de ai jura că arhitectul s-a inspirat la Veneţia, ba a luat chiar şi măsurile cu ruleta. Nu fac asemenea afirmaţie, mai ales că lipseşte Puntea Suspinelor, din dreapta. Iar privind din partea opusă, dinspre oraş, unde este de fapt faţada principală, toată impresia, sau iluzia, se risipeşte, datorită celor două turnuri, prea masive şi prea greoaie.

Ce mi-a plăcut în primul rînd, este libertatea de a intra în primărie la orice oră, şi a merge unde ţi-e voia. Imensul hol de la parter, şi saloanele de pe paliere, apoi scările monumentale, sînt decorate eteroclit cu mozaicuri, sculpturi, picturi într-un amestec de stiluri care în loc să ducă la discrepanţe te captivează, prin multitudinea inspiraţiei şi mai ales prin interdependenţa orgolioasă păstrată de autorii acestei opere de artă, născută într-o libertate aproape anarhică. Se pare că au participat toţi artiştii norvegieni de mîna întîi, convocaţi de dogele oraşului.

Am vrut să aflu şi părerea altora despre valoarea celor ce s-au făcut acolo, însă n-am găsit pe nimeni să-mi spună. Mai e timp pînă ce lumea să afle şi să judece ; decoraţia nu-i terminată de multă vreme.

Ca să ajung pe terasa unuia din turnuri, de unde să văd panorama oraşului, m-am rătăcit între lifturi şi am nimerit prin diferite birouri. Funcţionarii au ridicat capul din hîrtii şi mi-au zîmbit ca patronul birtului. Ar fi avut dreptul să se supere şi să mă întrebe ce caut acolo. Poate atunci primirea mi-ar fi lăsat o impresie mai rece. Am doar un regret, că nu

s-a folosit un material mai luminos la fațade, și că nu s-a renunțat la cele două turnuri, mai ales că n-am izbutit să ajung pe nici una din terase.

●

În muzeul navigației am regăsit pluta Kon-Tiki, lîngă Fram și bărcile vikingilor. O știam prăpădită într-una din insulele polineziene. Probabil au adus rămășițele și au reconstituit-o, dar mi s-a părut prea nouă, și n-am putut să-mi dau seama care erau părțile ei autentice.

La vremea cînd s-au petrecut faptele, șeful expediției și echipajul său mi-au trezit un puternic sentiment de mîndrie pentru speța noastră omenească și mi-au fost alinare în niște clipe de suferință. Dar expedițiile următoare ale lui Thor Heyerdahl, cînd el nici măcar nu mai era tînăr și n-au izbutit decît greu și numai în parte, au umbrit prima izbîndă. Aventura se consumase și nu mai trebuia reluată.

Știu că expediției lui Kon-Tiki i s-a găsit un scop științific. Trebuia să se demonstreze că populația Polineziei migrase de pe coasta vestică a Americii, din Peru, după ce făcuse o escală, de decenii sau secole în insula Paștelui, unde au rămas semne, statui uriașe de piatră, misterioase, cum nu mai erau altele decît în presupusa lor vatră de pe coasta continentului. Această teorie se combătea prin argumentul că la data migrației nu existau mijloace de navigație pentru a traversa un ocean cît Pacificul. Însă Thor Heyerdahl s-a angajat să demonstreze că traversada se putea face pe o plută de balsa, existentă la acea dată ; iar copacul balsa, care furniza materialul, creștea într-adevăr în Peru, astfel că teoria nu putea fi combătută măcar din acest punct de vedere.

Am crezut în ea cu tot entuziasmul și cu toată sinceritatea, datorită fabuloasei navigații cu pluta, care a izbutit într-adevăr să traverseze Pacificul, exact în direcția emigranților de altădată, și în condițiuni probabil identice. Nici n-am vrut să țin seama că alții susțineau o teorie contrară și au încercat să o

demonstreze, navigînd în sens invers, cu o plută asemănătoare, dar fără izbîndă. Insuccesul unei asemenea croaziere n-a făcut decît să mă bucure, în timp ce-mi creştea admiraţia pentru expediţia cu Kon-Tiki. Nu ştiu nici astăzi şi nici nu mă interesează care este concluzia oamenilor de ştiinţă, şi-n ce măsură demonstraţia lui Thor Heyerdahl a făcut lumină ; mi se pare că părerile au rămas împărţite şi discuţia s-a terminat fără o concluzie netă.

Mai tîrziu, Thor Heyerdahl a găsit alte teorii pe care să le demonstreze, din Peru s-a mutat în Egipt şi de la balsa a ajuns la papirus. N-a mai avut haz şi pentru mine a fost o dezamăgire. Aventura la el devenea o profesiune, ceea ce este cu totul incompatibil.

Ca să spun drept, aş fi vrut ca la originea primei lui navigaţii să nu fie nici o teorie, să rămînă îndrăzneală gratuită şi pură. Oare Columb credea cu adevărat că navigînd spre apus se ajunge pe o cale mai scurtă în Indiile răsăritene, sau îl mîna dorinţa să meargă pînă la capăt pe o mare nestrăbătută de nimeni ? Bineînţeles că nu le putea spune aşa regilor, căci aceştia nu i-ar fi dat corăbiile, fără un scop practic. Şi dacă a ajuns la ţărmurile Americii descoperind un continent la care nici nu visase, teoria lui nu s-a dovedit mai puţin hazardată. Puţin îmi pasă ! Puţin mi-ar păsa ca teoria lui Thor Heyerdahl să fi fost o eroare ; traversarea oceanului pe o plută rămîne printre cele mai bărbăteşti fapte săvîrşite de oameni.

În tinereţea mea, cînd îmi cîştigam greu viaţa pe lîngă o gazetă bucureşteană, am făcut fel de fel de năzdrăvănii ca să-mi merit pîinea cea de toate zilele, oricît ar fi fost ea de mică şi de amară. Directorul acelui ziar umbla mai mult prin străinătate, fusese cînd ambasador, cînd ministru de externe, iar redactorul şef îmi făgăduia săptămînă de săptămînă că o să-mi mărească leafa. Atunci porneam pe stradă, cu ochii în toate părţile, să vînez ceva ce nu se mai văzuse, pentru un reportaj de senzaţie, ca să-mi atrag mulţumirea redacţiei. Era

la începutul verii lui 1939 şi ziarele lîncezeau, o acalmie bolnavă se aşternuse peste omenire, deşi o ameninţau dezastre şi trecuse numai puţin timp de cînd Cehoslovacia fusese aruncată în gura lupului, pentru cîteva luni de pace. Părea că nu se mai întîmplă nimic în lume, marii responsabili ai istoriei stăteau care cu capul în nisip, care cu umbrela deasupra capului, iar eu, cam nemîncat, umblam pe malul Herăstrăului şi făceam reportaje despre prinzătorii de broaşte. Într-o zi am citit într-un ziar din străinătate că la Madrid cineva pusese să se întreacă într-un meci de fotbal două echipe recrutate din pensionarii unui spital de boli mintale, nebuni cu alte cuvinte. Aşa mi-a venit ideea, pe care n-am neobrăzarea să spun că o visasem peste noapte, să fac şi eu un meci de fotbal cu nebunii noştri. Împlinirea mi-a cerut mult mai multă energie mintală decît mi-ar fi trebuit spre a născoci eu însumi ideea năstruşnică. Şi bineînţeles multă alergătură. Dar meciul s-a ţinut şi este scris în ziarul Timpul din iunie sau iulie 1939, aşa că n-am să-l mai scriu încă odată. Trebuie doar să spun că l-am iscălit altfel, fiindcă m-am folosit de multe pseudonime în vremea aceea.

Dar mai înainte a trebuit să am şi eu o teorie la bază, ca Thor Heyerdahl, altfel nimeni nu mi-ar fi dat nebunii pe mînă. Iar Stelian Popescu, monitorul moralei naţionale, atît ar fi aşteptat să se repeadă asupra ziarului unde îmi cîştigam pîinea, şi care de mult îi stătea în coastă, pe strada Sărindar, terminată perpendicular pe faţada Universului. Şi pune-te atunci la frunzărit cărţi de specialitate, şi du-te cu mutra smerită la oameni de meserie şi invocă-le interesul ştiinţific, cerîndu-le binecuvîntarea ; altfel oricine ar fi putut spune că era o batjocură. Ultimul care şi-a dat consimţămîntul, admiţînd chiar să formuleze o teorie pentru trebuinţa cauzei, a fost profesorul de specialitate. L-am vizitat de două ori, în casa de pe Cheiul Dîmboviţei, unde locuia atunci, între Piaţa Sfîntul Elefterie şi Facultatea de Medicină veterinară, şi-mi amintesc cu ce seriozitate mi-a ascultat povestea, înainte de a face asupra ei semnul crucii.

Pe urmă am lăsat teoriile acasă şi m-am prezentat la Spitalul Central, cu reporterul fotograf după mine. Mai fusesem acolo de multe ori, îmi cîştigam pîinea cu sudoarea frunţii, vorbisem cu directorul folosind numai cuvinte habotnice, vorbisem cu şeful serviciului, un medic mai tînăr, care a şi organizat cele două echipe, fiind, spre norocul meu, iubitor de fotbal. Cred că el a şi arbitrat meciul, cu multă pricepere, şi grozav i-ar fi plăcut să dea măcar odată cu piciorul în minge. Dar nu mai povestesc, am scris altădată, punînd alături fotografii luate la faţa locului. Sper să nu mă judece nimeni astăzi, cînd atunci am scăpat cu faţa curată şi nu m-a mîrîit nici măcar Universul. Ar fi greşit să mă acuze cineva de impietate, de vreme ce meciul meu a fost o distracţie gustată cu pasiune de tot spitalul, căci au venit să-l vadă şi au strigat ura chiar bolnavii din alte servicii, în afară de cei netransportabili.

Teoria lui Thor Heyerdahl nu puteam s-o găsesc la Oslo ; mai rău este că n-am găsit nici spiritul aventurii, ci doar o consacrare oficială, pentru mine neconcludentă. La Kon-Tiki m-am uitat pieziş şi fără încredere. Colac peste pupăză, nu lipsea nici barca Ra, de papirus. Totuşi nu regret trecerea mea pe acolo ; cu tot scepticismul şi cu toată demitizarea, nu pot să uit că pe un pat de spital cum mă aflam într-o zi, istovit de suferinţe şi îndopat de injecţii calmante, am avut o clipă de bucurie şi am plîns de emoţie cu cartea în mînă, cînd Kon-Tiki a ajuns în Polinezia, cu minunatul ei echipaj, socotit de mine mai presus decît eroii oricărei saga din cîte citisem.

Dar nu puteam crede că pluta de balsa era aceeaşi. În schimb, n-aveam nici o îndoială despre Fram şi bărcile vremii vikinge.

●

În drumul de la muzeul navigaţiei la parcul de sculptură Vigeland, care vor rămîne reperele importante ale trecerii mele prin capitala Norvegiei, făcînd din ea o amintire de lungă durată, m-am amuzat să mă opresc la palatul Regal şi să privesc

schimbarea gărzii. Uitasem de capetele încoronate, şi nu mă mai gîndisem la destinul lor în lumea de astăzi, nici măcar în Suedia, unde, aflîndu-mă curînd după nunta regească, fotografia auguştilor miri, împodobiţi cu ghirlande de flori, putea fi văzută în toate vitrinele.

Palatul regal de la Oslo se află pe o pajişte, unde se intră slobod, şi este aşezat lîngă o colină în care pătrunde cu aripa lui stîngă. Mi-a plăcut, a fost o frumoasă idee a arhitectului, construcţia s-a supus peisajului şi au ajuns să se înrudească în armonie. Altfel n-ar fi fost greu, şi regelui nu-i lipseau mijloacele, să sape pămîntul, să facă o terasă pe care palatul să stea întreg, mîndru şi ţeapăn. Aşa, cam jumătate din parter lipseşte, fiind tăiată pieziş de panta terenului, căruia nu i s-a adus nici o corecţie, temelia pare oblică şi tot ar curge la vale, ca să scape din pămînt şi palatul să-şi recapete forma lui integrală. În loc să dea impresia de inabilitate, de grabă sau de sărăcie, artificiul norocos face din acest palat o izbîndă subtilă, ascunzînd cît de sever ar fi fost altfel.

Nişte grădinari cu nişte femei de corvoadă greblau pajiştea, adunau frunzele şi gunoaiele, le cărau cu roaba, fără să facă mare ispravă, fiindcă în urma lor, iarba, cam săracă, nu rămînea mai frumoasă.

Atunci a venit garda, un grupşor de pedestraşi, fără fanfară, care însă şi-au îndeplinit cadrilul cu toată gravitatea, nedîndu-şi seama probabil cît erau de comici. Ca să nu merg mai departe, la comenzi şi la mişcările de operetă, ia să vedeţi cum îi îmbrăcaseră, şi ţineţi seama că toate se suprapuneau pe fondul verde al decorului : pantaloni negri cu lampas alb, tunică bleumarin cu vipuşti roşii, epoleţi verzi, ca iarba, pălării negre, cu penaje. Ura !

●

De aproape trei ani mă tot întreb ce reprezintă în artă acest Gustav Vigeland. Marele Larousse spune despre el numai cîteva cuvinte, dar nici nu pun bază pe ele, de cînd cu Fram şi cu

Nansen. Am întrebat şi pe alţii ; prietenul meu, sculptorul, a ridicat din umeri. Am continuat, am pus iscoade, să afle, am făcut o anchetă întreagă, şi tot degeaba. Nu că aş fi vrut să mi se explice arta lui, mie artele îmi plac sau nu-mi plac, şi n-am nevoie să mi le taie cineva în bucăţele, ca să văd cum sînt făcute pe dinăuntru. Iar Vigeland îmi plăcuse, cu un fel de înfricoşare. Voiam să ştiu care-i valoarea lui în raport cu alţii. Nu mi-a spus nimeni ceva clar, dar a trebuit să înţeleg că nu este pus printre cei de prima mărime. S-ar putea să fie aşa, şi n-am priceperea să demonstrez altfel şi n-am nici convingerea, ca să fiu sincer. S-ar putea însă şi altfel, ca opera lui să stea încă nedigerată, fiindcă este imensă de te sperie. Vigeland a lucrat mult şi frenetic, suprapunîndu-se peste el însuşi, frămîntîndu-se împreună cu fierul, cu bronzul şi cu granitul, reluîndu-se cum se reiau valurile mării unul din altul, mereu nou născute şi mereu aceleaşi.

Lăsîndu-i la o parte operele risipite prin oraş şi prin alte oraşe, în parcul Vigeland de la Oslo poate fi văzută, într-o sinteză necomprimată, dimpotrivă, crescută pînă la exacerbare, întreaga lui forţă şi întregul program de creaţie. Pe o înălţime vastă care creşte la marginea oraşului, el a trasat o alee centrală, urmînd configuraţia terenului, cu scări şi cu terase şi a împodobit-o cu fîntîni, felinare, panouri de fier forjat şi sute de sculpturi în bronz şi în piatră, dominate de un monolit mai înalt de zece metri, după cum l-am estimat din ochi, căci n-am găsit nicăieri dată dimensiunea. Pe acest cilindru de granit cenuşiu, cresc de la bază trupuri omeneşti înlănţuite şi născute parcă unul din altul, bărbaţi, femei, copii, săpaţi în piatră, în toate poziţiile şi mişcările pe care le presupune viaţa. S-ar putea spune că-i o scară, în înţelesul de aspiraţie. Oricum, subiectul rămîne omul, înfăţişat în toate ipostazele sale. Întreg parcul reia aceeaşi idee, o amplifică şi o detaliează cu mijloace de exprimare cred că încă nefolosite în nici o sculptură. Viaţa omului devine o obsesie, începe cu însămînţarea, bărbatul şi femeia se caută ca să procreieze şi uneori ajung la acest act prin luptă şi

prin violenţă ; nu lipseşte nici răpirea şi poate nici chiar violul. Pe urmă copiii se nasc şi încep să crească, agăţaţi în pomi ca fructele, gata să se scuture şi să-şi înceapă viaţa terestră. În jocul bărbatului cu femeia copiii se amestecă printre mădularele lor, vrînd parcă să-şi arate apartenenţa. Sub o mamă aşezată în brînci, ca lupoaicele, copiii se îmbulzesc spre mamelele ei să sugă, arogîndu-şi cu îndrăzneală dreptul la viaţă, de vreme ce le-a fost dată. Nu-i singurul loc unde părinţilor li se arată responsabilitatea, dusă uneori pînă la înrobire, acolo unde, de pildă, copilul încălecat în spinarea mamei o struneşte cu frîul făcut din coadele ei împletite ; n-am vrut să cred că-i numai o joacă. Nimic nu-i obscen, în confruntarea perechilor, nici chiar bărbăţia omului, căruia i se păstrează în sfîrşit proporţiile anatomice, fără să mai fie disimulată. Un cerc vertical, alcătuit din patru trupuri arcuite, unul în prelungirea altuia, bărbaţi şi femei alternîndu-se, ar putea să pară un joc sportiv, dacă nu s-ar simţi căutarea, efortul de a se ajunge la împreunare ; dar sugestia este atît de purificată, încît gestul următor, necesar şi obligator rămîne doar ca o idee.

Din tot ce poate spune despre om, nimic nu se ocoleşte, nici bătrîneţea, şi pentru ea s-a ales bronzul, mai sumbru şi mai rece. Lîngă bunicii cu trupurile scofîlcite, cu pieptul supt, cu pielea căzută, conştienţi şi întristaţi de stadiul lor jalnic, răsar nepoţii, cu anatomia încă neformată, cu abdomenele umflate, cu picioarele scurte şi strîmbe, cu fizionomii pocite ; unul din ei este respingător cînd plînge, fiindcă s-a lovit la un picior, probabil ; altul, rîzînd fără o cauză explicită, rîzînd pur şi simplu, nu are o apartenenţă omenească vizibilă. Apoi, pe măsură ce se simte că bătrînii se apleacă şi te aştepţi să cadă, să se rostogolească pe trepte şi să iasă din scenă, la antipodul lor copiii evoluează, capătă figuri expresive, trupurile încep să li se formeze, şi locul bronzului îl ia granitul de culoare deschisă. Mi s-au părut fermecătoare cele trei fetiţe îngenunchiate, încă impubere, rîzînd cu o bucurie sănătoasă, rîsul care face omenirea să existe şi să spere în fericire după milenii de suferinţă. Era rîsul fetelor

de la Burfiord, care m-au ajuns din urmă și m-au salutat făcîndu-mi cu mîna semne prietenoase. Le-am recunoscut și ochii, cu lumina adîncă, și părul căzut pe umeri ; dacă ar fi vorbit, le-aș fi recunoscut chiar glasul, îl aveam în ureche, cum mi-au spus „Hallo !". Grupul lor este reluat în alte locuri, în alte ipostaze, dar peste tot sînt îngenunchiate, gata să se prosterneze în fața fericirii lor viitoare, pe care o așteaptă cu același rîs plin de bucurie. Și iarăși apar copiii, în dialog cu bătrînii, bărbatul în dialog cu femeia, luptîndu-se, el înlănțuind-o, smulgînd-o de pe pămînt și fugind cu ea în brațe. Iar ea pe urmă se întoarce, într-o fugă nebună, ținîndu-și pruncul sus, și arătîndu-l triumfătoare.

Fiecare grup este un capitol dintr-o narațiune. De altfel cred că sculptorul a fost înainte de toate un povestitor, de felul lui Rabelais, cum am avut și noi unul și s-a numit Ion Creangă.

La începutul veacului, Vigeland împlinise treizeci și unu de ani ; a murit spre sfîrșitul războiului al doilea. Tatăl lui era tîmplar și sculptor în lemn, ca mai toți ascendenții. Vigeland și-a învățat meseria în familie, dar cînd a ajuns la o anumită treaptă, s-a dus la Copenhaga, să mai vadă cum lucrau și alții. Pe urmă, la Paris ; era firesc, desigur. Apoi în Germania, în Anglia, în Italia, la Florența și Neapole ; știm cu toții că nu se poate altfel. Apoi a revenit în Norvegia și a lucrat pînă la sfîrșitul vieții, din ce în ce mai retras de lume, pînă ce a rămas singur, cu fierul, bronzul și piatra. Dar nu se poate spune despre el că a fost atins de mizantropie, cînd a lăsat în urma lui o atît de gigantică epopee închinată omului.

Nu știu exact în ce ani s-a construit parcul, probabil în deceniul al treilea, nu știu cum îl chema pe primarul care a încuviințat și desigur că a trebuit să finanțeze această lucrare ; tot ce pot gîndi, dacă îmi aduc aminte și de primăria nouă din Oslo, este că orașul a avut noroc de primari cu dragoste pentru artă.

Nu mă voi duce atît de departe în urmă, la grădinile Semiramidei, la templele egiptene cu statuile faronilor, nici la Acro-

pola de la Atena, vreme prea îndepărtată ca s-o putem cuprinde cu judecata noastră de astăzi. Dar sper că nu greșesc dacă spun că istoria modernă nu cunoaște o comandă de proporțiile parcului Vigeland ; nici un senior și nici un papă nu s-a încumetat să meargă atît de departe. Nu pot să estimez nici măcar cu aproximație cît ar costa acea imensă lucrare, dacă aș judeca-o negustorește. Acolo s-a investit o avuție națională care nu produce dividente, și n-ar putea fi înțeleasă, admisă și votată decît de oameni cu simțul grandoarei ; te și miri că ei pot să existe și să-și exercite spiritul, într-o țară nu foarte mare și nu foarte bogată.

M-am gîndit fără voie ce parc de sculptură ar fi putut face Brâncuși la Tîrgu Jiu, dacă primarul orașului călca pe urmele celui de la Oslo. Mi se pare că a fost nevoie de sprijinul unui șef de guvern, cu fieful politic în partea locului, ca să se ridice abia cele trei monumente, cu Poarta Sărutului între Masa Tăcerii și Coloana Infinită. Iar dacă ele au fost plantate așa fel ca să marcheze o axă, care apoi să poată fi îmbogățită cu tot ce-ar mai fi ieșit din dalta cioplitorului, un parc cu totul de altă valoare decît cel din capitala Norvegiei, apoi nu s-a ținut seama nici măcar că perspectiva era întreruptă de o biserică, iar legătura interzisă de o cale ferată, unde oricînd puteau să zacă trenuri de marfă. Oare nu s-a găsit în tot Tîrgul Jiului un teren unde să se poată așeza, într-o expunere mai fericită fie și cele singure trei monumente cîte au apucat să se facă ? Să fi fost un loc liber, ca să se vadă între ele, și să-și vorbească, într-un spațiu acoperit de tăcere. Oare ar fi fost chiar imposibil ca Brâncuși să fi făcut acolo o școală, unde ucenicii lui să lucreze piatra și să dea orașului o podoabă unică în lume ? Ce-a rămas de la el, dacă ne duceam să-i căutăm urmele prin toată lumea ? Mai mult gînduri nerealizate, himere, pe care el nu le-a materializat fiindcă i-a lipsit materia. I-am văzut atelierul, reconstituit la Muzeul de artă modernă de la Paris, cu o grijă care arată de cîtă cinstire s-a bucurat el acolo. Dar sînt numai două chiliuțe, unde nici nu înțeleg cum putea să lucreze.

Am văzut și atelierul lui Vigeland, înalt cît o scenă de teatru și mare cît o uzină. Lumea vine în pelerinaj și așteaptă în cozi lungi la intrare, chiar pe vreme de iarnă. N-ar fi putut să aibă și Brâncuși o asemenea înlesnire ? Cum să se fi materializat gîndurile lui, în mărimea lor naturală, dacă se loveau de ziduri ? Cîte din cele făcute de el nu sînt de fapt decît reducții ? Și cîte virtualități nu s-au pierdut, fiindcă nu s-a găsit un primar, să le simtă ?

Sculptura este o artă costisitoare. Și într-un fel, o artă dependentă de circumstanțe. Ce-ar fi fost Michelangelo fără marmora de la Carrara ? Și dacă papii n-ar fi avut nevoie de monumente ?

Există la Măgura din județul Buzăului o școală de sculptură în aer liber. Am fost o dată și n-am putut să înțeleg totul de la întîia privire. Am încercat să revin de alte două ori, dar n-am mai putut să ajung, din cauza șoselei povîrnite, bolovănoase și înnoroioate. M-am întors din drum cu un sentiment de frustrare. De atunci aștept să se nimerească un anotimp mai bun și o clipă mai norocoasă. Dar nu sînt cu totul sărac, mi-a rămas ceva în privire, poiana care coboară de pe o margine de pădure, alcătuind un amfiteatru natural, semănat cu blocuri de piatră albă, sculptată. Chiar și sculptura pare crescută acolo, ca un produs al naturii, neatins de mîna omenească. Este vestita piatră românească de Măgura, aflată la fața locului, o rocă modestă, dar nobilă și caldă, pe care o iubesc mai mult decît pe altele, fiindcă pare să aibă în ea o vibrație voievodală.

Știu cu ce greutate își procură sculptorii piatra, cît de anevoios se scoate din munte și ce scump este transportul de acolo pînă în fața atelierului. Cred că toți după Brâncuși și înaintea lui au rămas cu o parte din gînduri pierdute, fiindcă în clipa lor de inspirație le-a lipsit materia potrivită.

Un primar de Buzău, luminat la minte, a deschis tabără în poiana de la Măgura, și a dat zvon în țară să vină sculptorii, să lucreze la fața locului, că vor avea casă și masă, și piatră cît vor putea cuprinde cu gîndul. De ce n-a avut parte Brâncuși de-o

asemenea invitație ? Să nu fi regretat Tîrgu-Jiul și să-și fi băgat dalta în piatra de Măgura. Să fi stat acolo o parte din viață și să fi decorat toată poiana ! Vai, ce-am pierdut cu toții, și ce tare ar trebui să ne doară inima !

Mult noroc am că pentru a-mi spune gîndurile nu-mi trebuie decît condei și hîrtie, pe care pot să le port cu mine oriunde cred că voi găsi liniște. Liniștea, dacă se găsește, nu trebuie să fie plătită, ca piatra, iar hîrtia costă nimica toată. Sînt mulțumit că slujesc religia aceasta, a scrisului, care nu-mi cere ateliere înalte, ci doar o odaie cu o fereastră pe unde să intre destulă lumină, altfel mă dor ochii și pagina îmi joacă în față. Iar gîndurile, dacă sînt mai mari decît odaia, trec cu ușurință prin ziduri. Mai greu este ca ele să se nască și să aibă destulă putere, iar eu să nu le scap din mînă. Altfel aș putea spune, pizmuindu-mă singur, o, ce fericită meserie !

Am avut noroc ca parcul Vigeland să-l văd în lumina dinaintea înserării. În plin soare, sculptura ar putea să pară stridentă.

Coborînd spre oraș, ca să merg la supa de seară, pe o stradă din apropierea Palatului Regal, am dat de o statuie de bronz, pusă în marginea trotuarului, fără soclu, sau cu unul atît de mic că putea nici să nu se vadă ; proporția era a unui om de pe stradă, și o clipă l-am și confundat cu un orășean ieșit la plimbare, cum mi se întîmpla adesea la Madrid, cu statuia lui Valle Inclán, de-mi venea s-o salut și să-i spun bună ziua. Nu eram deloc în seara aceea sub influența amintirii hispanice, Spania fiind prea departe în timp și în spațiu, dar la început mi s-a părut a-l recunoaște pe Unamuno din statuia de bronz pe care o știam de la Salamanca. Asemănarea s-a prelungit chiar după ce m-am dumirit că în realitate era Churchill, fost prim ministru al Marii Britanii, și nu s-a șters cu totul nici astăzi, deși între acești doi mari oameni nu se poate face nici o apropiere. Există însă în statuile lor o similitudine de sentimente, determinate,

fireşte, de alte cauze. În amîndouă am descoperit aceeaşi gîndire grea şi masivă, aceeaşi îndîrjire invincibilă, puse însă lîngă scepticism, amărăciune şi tristeţe. Rămînînd numai cu Churchill, am citit limpede pe chipul lui nu doar gîndurile, ci chiar destinul, aşa cum a luptat el cu o forţă supraomenească pentru cauza Angliei şi-a altor popoare, asemeni pentru poporul Norvegiei, în vreme ce cauza lui proprie era pierdută. Căci odată războiul terminat, se termina şi gloria lui politică.

25

Am adormit cu îngrijorare, gîndindu-mă la drumul meu mai departe. Mai am de făcut mii de kilometri şi cauciucul din faţă se uzează anormal, ameninţînd să mă lase înainte de a ajunge acasă.

Am auzit că la intrarea pe autostrăzi a început să se verifice sculptura benzii de rulare şi dacă e prea tocită nu-ţi dau drumul ; nu-i nevoie să mă gîndesc la controlul acesta, ca să mă cuprindă neliniştea. Plecînd dimineaţa, pe soare, mi-am mai regăsit firea şi am făcut planuri de bătălie ; n-am să mă dau învins tocmai acum, cînd am trecut de jumătatea drumului, şi partea a doua a lui este mult mai uşoară decît prima. În curînd am să fiu între prieteni, care au să mă ajute la nevoie. Am început prin a umfla mai tare cauciucurile din faţă ; mă zdruncină, dar aşa uzura sculpturii devine mai mică. Dacă va fi nevoie, am să pun roata de rezervă, apoi am să mut în faţă roţile din spate ; numai să merg înainte.

Spun toate acestea, ca să nu trec peste sentimentele sumbre care m-au învăluit cîteodată, umbrindu-mi zilele însorite. De

fapt griji am avut tot timpul, cînd una, cînd alta, cum prevăzusem şi m-au chinuit chiar dacă mi se par uitate. Mergeam spre sud, pe o şosea care nu mi-a rămas în minte ; preocuparea mea era să număr sutele de kilometri, şi, nu ştiu cum, să nu-mi las toată greutatea trupului în scaun, ca să cruţ cauciucurile măcar cu o cîtime infimă. Din loc în loc mă dădeam jos şi încercam să văd cît crescuse uzura, dar bineînţeles că era ridicol, nu puteam să constat nimic după o distanţă atît de mică. Trecusem a doua oară frontiera în Suedia, marea apărea uneori în dreapta, dar se simţea tot timpul, purificînd atmosfera şi albăstrind-o. Într-un sat am văzut o firmă, cu o săgeată, indicînd un *Service Ford*, ceea ce era o ispită, şi putea deveni o salvare. Îmi părea rău de timpul pierdut, îmi era teamă de preţul lucrului, totuşi nu aveam linişte să merg înainte.

N-am găsit acolo prea mulţi oameni şi toţi aveau treabă ; dacă m-au văzut străin şi au înţeles că mă aflam în încurcătură, mi-au făgăduit că au să se ocupe de mine după o jumătate de oră, căci deocamdată pe rampă era altă maşină. Aşa au spus, aşa au făcut ; timpul de aşteptare însă mi s-a părut interminabil, m-am plimbat prin curtea pietruită numărîndu-mi paşii, suprapunînd peste ei secundele şi bătaia inimii, şi gîndindu-mă că la fiecare minut pierd un kilometru şi jumătate.

Sigur că odată ce mi-am urcat maşina pe rampă doream să se facă o treabă ca lumea, dar m-a cuprins groaza cînd i-am văzut că n-aveau de gînd să-mi corecteze convergenţa roţilor, cum le cerusem, ci s-au apucat mai întîi să-mi controleze articulaţiile, capetele de bară şi pivoţii. Cunoşteau maşina, îşi cunoşteau şi meseria, au făcut totul fără să şovăie, şi nu de mîntuială, ci pe îndelete, în timp ce mie îmi ticăia inima : dacă vreuna din atîtea piese, sau două, sau toate, aveau o uzură anormală şi trebuiau schimbate ? M-ar fi apucat noaptea acolo şi mi-aş fi golit buzunarele. Spre liniştea mea, toate erau bune, mecanicii mi-au zîmbit cu satisfacţie, de parcă ei ar fi fost fabricanţii

maşinii, şi nu doar reprezentanţii acestora. Eram mulţumit şi mi-au fost simpatici, după cum mi-a fost simpatic şi fabricantul, deşi de multe ori îl cîrtisem. Convergenţa însă, într-adevăr era greşită şi mi-au corectat-o în mai puţin de zece minute, cu un instrument simplu ; metoda, în schimb, deşi în principiul ei îmi era cunoscută, mi s-a părut inteligentă şi sigură, fiindcă nu îngăduie nici o eroare. La întoarcere m-am grăbit s-o comunic unora din mecanicii noştri, iar ei mi-au spus „ştim şi noi, e fumată“ ! dar nu i-am văzut s-o aplice.

În afara timpului de aşteptare, n-am pierdut acolo peste douăzeci de minute. Cînd am plecat toate mi se păreau mai frumoase, şoseaua mai curată, cerul mai albastru, maşina mai uşoară şi parcă motorul trăgea mai bine. Sigur că efectul corecţiei nu putea să se vadă decît mai tîrziu, eram însă atît de sigur că se făcuse exact ceea ce era nevoie, încît mi-a dispărut orice grijă. Din clipa aceea n-am mai fost preocupat de maşină, şi au urmat zile bune. Doar mai tîrziu, la Bruxelles, am schimbat platinele, ca măsură de prevedere, şi am înlocuit crucea cardanică de pe axul volanului, fiindcă începuse să joace. Aveam piesele cu mine, iar operaţia am făcut-o în stradă, cu ajutorul unui prieten. Greu a fost pînă am găsit un loc unde să arunc crucea uzată.

Sîntem înconjuraţi de fierărie aruncată ; nu mă plîng eu primul. Deşeul devine o plagă pe faţa pămîntului. Am văzut de mult, într-un fiord din insulele Faeroe, o rîpă plină cu automobile abandonate. Erau cu sutele, pe o insulă unde trăiau numai cîteva mii de oameni. Dacă m-aş fi gîndit bine şi aş fi proiectat în viitorul ei această imagine, ar fi trebuit să mă cuprindă groaza : într-o zi, insula urma să fie acoperită de maşini vechi, aruncate. Dar era departe de casa mea, şi-am crezut că nu trebuie să-mi pese. Nu mi-a păsat că sălbaticul povîrniş de lavă de sub craterul vulcanului Etna, la mai mult de trei mii de metri deasupra mării, era presărat cu sticle şi cutii de coca-cola ; ce aveam eu de pătimit de pe urma lor, dacă plecam mai departe ? Aşa am spus ori de cîte ori am trecut pe lîngă asemenea

repere ale vieţii noastre moderne, debordată de înlesniri tehnice. Am ridicat din umeri cînd am auzit ce îngrijorare stîrneşte în America numărul tot mai mare de automobile părăsite în marginea drumului. Dar nu doar acolo, căci am văzut chiar eu, în ţările Europei, cîte o maşină fără stăpîn, pe şosele, sau în oraşe, pe maidane şi străzi dosnice, după ce li s-au scos plăcile de înmatriculare, pentru a nu se găsi urmele proprietarului. Nu m-am speriat, mai era loc pînă la mine acasă.

Acum cîţiva ani, am găsit pe marginea pădurii, la Snagov, o plită de bucătărie, crăpată, şi un cuptor de tablă. Pînă atunci nu văzusem în pădure decît ghiocei, fazani şi căprioare. Aş fi vrut să iau de acolo fiarele aruncate, dar n-aveam unde să le duc şi le-am lăsat în pace. În anii următori au apărut alte plite şi alte cuptoare ; oamenii nu mai au ce face cu ele, toţi îşi cumpără aragazuri. Necazul însă nu s-a oprit aici, fiarele vechi au continuat să crească în înălţime, apoi să se întindă în lungime, altele au apărut mai departe, pînă ce vara trecută cîmpul mi s-a părut că va deveni un maidan de gunoaie.

Un ucenic de vrăjitor a spus o formulă, a făcut un semn cu bagheta şi asupra omenirii au început să curgă bunuri de consum, aşa li se spune, deşi se consumă numai unele, iar altele, cele mai multe, lasă urme murdare pe faţa pămîntului. Legea lui Lavoisier pare dată peste cap, materia nu mai e mulţumită să se transforme, ci creşte din ea însăşi, ca un neoplasm al pămîntului, iar ucenicul nu mai ştie cum să oprească vraja, declanşată dintr-o nechibzuială. N-o să spun tocmai eu că progresul trebuie împiedecat, dar ce facem cu progresia poluantelor ? N-o să spun tocmai eu că trebuie să ne întoarcem la plugul de lemn care putrezea fără să lase urme, dar ce facem cu fierăria risipită pînă şi pe marginea satelor, şi ce facem cu materialele plastice, imputrescibile ?

Făcusem vreo patru sute de kilometri cînd, ajungînd la Göteborg, m-am hotărît să poposesc, deşi abia trecuse amiaza. Nu vroiam să trec fără oprire prin acest oraş, unde s-au construit odată iahturi scandinave, faimoase. De cîte ori visam drumuri

pe mări, mă duceam cu gîndul acolo, fiindcă era un loc de plecare. Lazăr Herdan, singurul nostru navigator mai acătării printre iubitorii de iahting, și-a cumpărat la Göteborg, căci îi dădea mîna, un vas cu pînze, de vreo zece tone, sau poate ceva mai mare, nu mai sînt sigur, botezat „Haiduc" și a venit cu el pînă la Constanța, avînd de ajutor un singur matelot, vestitul la vremea lui, Ieremia. I-am cunoscut pe amîndoi mai tîrziu, întîi pe Herdan, cînd eram la Brăila, curînd după ce se sfîrșise războiul și mă osteneam să-mi fac și eu o corabie, destul de asemănătoare cu „Haiduc" de la Göteborg. Numai că n-am avut de unde să bag în ea atîți bani cîți cere o asemenea construcție, și m-am oprit după ce trecusem de jumătate. Din simpatie pentru planurile mele, Herdan care avea pe atunci o moară, poate cea mai mare din tot orașul, mi-a dăruit un săculeț cu făină albă, cum nu se mai văzuse dinaintea războiului. M-am bucurat, dar mi-ar fi prins mult mai bine dacă în locul făinei albe mi-ar fi dat doi săculeți cu făină neagră, fiindcă de multă vreme brutăriile din oraș nu mai făceau nici un fel de pîine.

Alți nagivatori n-am prea avut, iahtingul era un sport foarte costisitor, nu și-l puteau îngădui decît bogătașii ; aceștia însă, chiar dacă ar fi avut înclinare, nu-și îngăduiau să-și irosească timpul ca visătorii. Abia dacă se pot aminti vreo două croaziere, pînă la Constantinopole, una din ele pe un cuter construit tot la Göteborg. Măcar pentru atît și merita să văd orașul.

Au mai fost trei tineri, ofițeri de marină, care și-au construit singuri la Constanța un cuter de unsprezece metri, după planuri celebre, consacrate într-o traversare a Atlanticului, pe care însă nu le-am socotit prea fericit alese. Vasul se manevra greu, noroc că tinerii lui proprietari aveau și curaj, și pricepere. Cît s-au trudit și cît au sîngerat ca să-l facă nu trebuie să-mi spună nimeni. Au plecat și-au ajuns tustrei pînă în insula Malta, de unde însă au trebuit să se întoarcă, fiindcă li se termina concediul. Ce mare ispravă făceau ei dacă lîncezeau în portul Constanței ? M-am gîndit atunci cu ciudă și cu mîhnire,

că amiralii sau ministrul Marinei, dacă ar fi iubit cu adevărat călătoria pe mare şi n-ar fi uitat cît le datorează navigatorilor civilizaţia omenirii, ar fi putut să le dea alt concediu, de un an, de doi, cît era nevoie, n-ar fi fost nici o pierdere, ba chiar să-i îndemne la drum, şi astăzi am fi avut şi noi un ocol al pămîntului, făcut pe un mic vas cu pînze, construit în România.

La ora unu şi jumătate cînd am ajuns la Göteborg, într-o aglomeraţie zgomotoasă, cum nu mă aşteptasem, ardea soarele, fluturau steguleţe, lumea forfotea, se auzea muzică ; parcă eram la Neapole. Avusesem nenorocul să nimeresc de-a dreptul în centrul oraşului şi am trăit din nou o oră de nelinişte, pînă mi-am găsit casă, pe o mică stradă liniştită, de nu-mi venea a crede, căci mă aflam încă în perimetrul aglomeraţiilor. În schimb, chiar şi pe această străduţă, goală şi fără circulaţie, nu exista un singur loc de parcare fără taxă. Oricît de îndreptăţit o fi acest impozit, şi nu-i îndreptăţit totdeauna, el dă oraşelor unde se aplică un caracter meschin şi antipatic. Iar aparatele de taxat, plantate în buza trotuarului, mi se par nişte cerşetori care întind mîna, şi dacă nu le dai te acoperă de ameninţări şi blesteme.

Patronul hotelului m-a asigurat că, fiind străin, scap de taxă. Dacă nu întrebam, cu puţină revoltă, nu-mi spunea nimeni şi puneam banii degeaba.

Deşi m-am aranjat repede şi mai bine decît sperasem, mai pusesem în spinare o oră de agitaţie, adăugind-o la altele. Aceste ore trec şi pe urmă încep satisfacţiile, descoperirea oraşului cu planul în mînă, lectură pasionantă şi inedită, dar timpul de nelinişte lasă urme ; în loc să mă deprind, sînt tot mai apăsat de incertitudine şi aşa începe oboseala, ca apoi să nu mai simt nimic din frumuseţile lumii. Cînd mă văd pe străzi, voios şi stăpîn pe mine, mă cert pentru lipsa mea de răbdare, fiindcă niciodată n-am rămas în încurcătură, prea rar mi s-a întîmplat să pierd o oră întreagă, cum tot spun plîngîndu-mi de milă ; atunci mă hotărăsc să fiu mai calm la prima ocazie, iar la prima ocazie o iau de la capăt, de mi-e şi silă de mine.

Un fluviu larg, Göta Älv, taie oraşul în două, înainte de a se vărsa în mare, printre două arhipelaguri. Un canal circular înconjură centrul oraşului, şi un canal linear pătrunde departe, pe bulevarde, pe străzi şi prin parcuri. Nu-i nici Veneţia, nici Amsterdam, aici urbanistica nu se lasă influenţată de ape. Dealtfel, canalele nu sînt convingătoare, par mai degrabă pictate. Şi fluviul pare o picătură, o pînză albastră ca într-un uriaş decor de teatru ; chiar valurile par trucate, provenind din fluturarea ţesăturii, cum am văzut în Lacul Lebedelor, la Moscova, de-am crezut că prinţul are să se înece de-a binelea.

M-am dus pe cheiuri, spre mare, să caut portul de pescari, semnalat pe planul oraşului ca un punct remarcabil. Sigur că ar fi fost ceva de văzut acolo, dar la ora cînd se întorc pescarii şi arată ce-au scos din valuri. Cînd am ajuns eu, cheiurile erau pustii, cherhanalele goale, cîte un om moţăia la soare. Un muzeu al marinei, aflat pe aproape, putea să lipsească. Mai rămînea să văd portul comercial, dar ce din el, dacă se întinde pe toată lungimea oraşului ? Mai mult port decît case şi oameni.

Aş fi vrut să văd iahturile care au făcut pentru mine faima oraşului, căci de aceea mă oprisem acolo. N-am descoperit nici unul, ci numai vapoare, multe şi grele. Pe urmă am aflat că le-aş fi găsit în altă parte, la gura fluviului ; n-aş fi avut cînd să mă duc atît de departe, iar dacă mă duceam, n-aş fi văzut decît ceea ce ştiam dinainte. Sînt convins că aşa este, şi totuşi, fiindcă n-am fost, rămîn acoperit de regrete.

M-am întors în oraş pe artere laterale şi am găsit un alt Göteborg, spaţiat, aerisit, aristocratic, mult mai întins decît crezusem, şi mult mai liniştit, după zarva din centru. Semăna cu un mare oraş de vacanţă, cum avea să mi se pară şi Haga. Atît de mult mi-au plăcut cartierele că m-am tot dus înainte, bucurîndu-mă de atmosfera dinaintea înserării, puţin albastră şi pură, mai mult vis decît realitate. Cînd m-am dezmeticit şi am vrut să văd unde mă aflu şi pe unde mă puteam întoarce, am constatat că ieşisem din planul oraşului. Străzile unde ajunsesem erau dincolo de cadru, nu puteam să identific nici una,

și nu se vedea nimeni ca să-mi dea informații. M-am întors luînd-o spre apus, care putea fi direcția generală și am grăbit pasul ca să nu mă prindă noaptea departe de casă. Și-abia atunci mi-am dat seama că intrasem de mult în zona nopților adevărate, cărora odată le simțisem lipsa pînă la neurastenie. Eram cu două sute de kilometri la nord de Moscova, iar între timp se mai scurtase și ziua. În amintirea liliacului, din prima parte a drumului am căutat în jur să descopăr ce floare marca locul. N-am văzut nici una, decît arbori și iarbă ; n-am avut noroc, cum să cred altfel ? !

Cînd am întîlnit un om, mersesem destul și mi s-a părut că era inutil să mai întreb de drum, în curînd aveam să regăsesc străzile de pe plan, ca apoi să mă orientez singur. După ce omul nu s-a mai văzut, mi-a părut rău, și nu degeaba, fiindcă lumea din jurul meu rămînea necunoscută. La încrucișarea a două bulevarde largi, incredibil de goale și imposibil să le identific, am înțeles că mă rătăcisem. Nu mă temeam că n-am să ajung, ca în noaptea de la Moscova cînd nu găseam hotelul și nu trecea nimeni să mă îndrumeze. Dar mă gîndeam că se vor închide între timp restaurantele, de aceea, cînd am văzut o mică prăvălie cu alimente, m-am socotit scos din încurcătură, și am intrat să-mi cumpăr de mîncare pentru acasă. Lucrurile de mîncare, dacă ai de unde alege și prăvălia este frumoasă, sînt printre puținele cumpărături pe care le fac cu plăcere, și nu pentru viitoarea satisfacție viscerală, ci pentru ideea că știu și eu cum se trăiește și sînt în stare să mă gospodăresc singur. Mi-a stat pe limbă s-o întreb pe vînzătoare cum se ajunge în centrul orașului, dar m-am ambiționat încă o dată să mă descurc singur. Și iar am regretat cînd m-am văzut pe strada pustie, încercînd să găsesc drumul după lumina roșie care pîlpîia pe cer în partea apusului. Acum întîlneam mai des trecători, și cum venea unul mă gîndeam să-l întreb, ca să renunț în clipa cînd era alături, și să regret cînd îl lăsam să se ducă mai departe. Într-un tîrziu, am recunoscut străzile din centru, cu unele clă-

diri somptuoase, neînghesuite, puternice. Intreg oraşul mi s-a părut puternic, la capătul aventurii prin care trecusem.

●

Nu pot spune că mi-am stricat ziua, dacă ieşind să mă plimb după masă, şi mergînd spre canalul circular, pe care voisem să-l urmăresc de la un capăt la altul, m-am lăsat atras de curiozitate şi am intrat la un cinematograf pornografic, cum scria mare de tot pe faţadă. Înainte de a păşi pe uşă m-am uitat instinctiv în stînga şi în dreapta, deşi nu avea cine să mă cunoască, aşa cum, odată, dacă treceam cu tramvaiul pe la Crucea de Piatră, îmi feream ochii cu o pudoare făţarnică.

Între filmele zise „sexi" şi cele „porno" există o deosebire esenţială. Primele se mărginesc la sugestie, neajungînd niciodată pînă la demonstraţia directă ; ele pun un fel de poveste, chit că scîlciată şi neghioabă peste scenele de iubire, acestea la rîndul lor fiind şi ele destul de neghioabe, trucate cu stîngăcie. Dar, în sfîrşit, există piele goală şi mişcare, destul ca să-ţi fugă gîndul la rele. În filmul porno, pe care l-am văzut la sfîrşitul acelei zile frumoase, fără subiect şi fără intrigă, nu găseşti decît tehnica gestului, grotesc, cu o claritate trivială. Personajele sînt mai degrabă respingătoare, şi nu mă miră. Am socotit totdeauna că există o corelaţie minimă între frumuseţea fizică şi cea sufletească ; ca un om să-şi expună public intimitatea cea mai secretă, trebuie să aibă o sluţire a spiritului, şi atunci nici trupul nu se înfăţişează mai bine. Oricît ar fi ele de limpede dezvăluite, gesturile nu pot stîrni decît o curiozitate scurtă, urmată de dezgust şi de dezamăgire. Fiindcă nu fac decît să se repete într-o ritmică monotonă, neconvingătoare dealtfel, căci nici un bărbat nu poate fi viril decît pe jumătate, sub lumina reflectoarelor şi-n ţăcănitul aparatului de filmat, cu toată echipa de tehnicieni îmbulziţi la marginea patului.

Ceva tot am cîştigat însă, mi-am studiat vecinii sub fascicolul de lumină al aparatului de proiecţie ; după ce mi s-au deprins ochii, i-am văzut destul de bine. Nu era prea multă lume, ase-

menea filme au devenit o obişnuinţă, probabil ar trebui să li se adauge o bombă atomică spre a stîrni cu adevărat o emoţie. N-am descoperit în public nici o faţă congestionată, n-am simţit nici un freamăt, şi n-am auzit respiraţii pripite. Mi-a atras atenţia un grup care se strecura înăuntru pe sub draperia roşie de la intrare, i-am urmărit cum înaintau pe coridorul dintre scaune, pînă ce s-au aşezat în faţa mea, expunîndu-se tocmai în locul unde lumina bătea mai puternic. Să fi fost ceasul nouă seara, cînd la noi copiii se cam pregătesc de culcare, iar dacă sînt mai mărişori, îşi fac ultimele teme de şcoală. Noii veniţi erau o familie, tatăl, mama şi copiii, un băieţel şi două fetiţe, între zece ani şi paisprezece. Tatăl, aşezat la mijloc, le oferea bomboane şi puteam să le văd faţa, cînd se întorceau să bage mîna în pungă. Nici unul nu părea surprins de această escapadă, mai degrabă îi interesau bomboanele, dar, în sfîrşit, după ce îşi luau partea şi începeau s-o ronţăie, îşi aruncau ochii şi asupra ecranului.

Iată un fel de-a le arăta copiilor cum stau lucrurile, m-am gîndit, de a face război ipocriziei, de a se merge direct la ţintă, trecînd peste explicaţiile incomplete şi nesincere. S-a convenit de mult, şi pedagogii şi-au dat girul, că ignoranţa nu poate aduce decît confuzie şi nefericire ; copiii trebuie să ştie din vreme cum se vine pe lume şi ce risc vor avea ei în iubirea pe care dealtfel o presimt cu toţii, înainte de a o şti şi de a o înţelege.

Numai că filmul urmărea cu totul altceva decît să dea o explicaţie pedagogică, şi copiii n-aveau cum înţelege extazul care încununează împreunarea bărbatului cu femeia, dezbrăcînd-o de obscenitate. Un tînăr cu barbă falnică, dar paralitic, pe un scaun cu roate, este adus în prim plan, şi arătat cum urmăreşte, de la un pas, spasmele unei perechi care se demonstrează în faţa ochilor lui aprinşi de neputinţă şi patimă. La mişcările mai concludente ale perechei, ele simţindu-se şi auzindu-se chiar cînd nu sînt redate prin imagine directă, spec-

tatorului paralitic îi ies bale din gură, într-un jet vîscos și sugestiv și i se preling, urmărite de aproape, în barba stufoasă.

Aș fi vrut să pot deveni nevăzut prin miracol și să urmăresc familia aceea la sfîrșitul cinematografului, să văd ce spun copiii și ce răspund părinții. Dar poate n-aveau nimic să-și spună, și dacă e să mă iau după atitudinea lor placidă, cum se uitau pe ecran ronțăind bomboanele, mă tem că la asemenea filme copiii învață indiferența, care va fi viitoarea lor infirmitate.

După ce am asistat la dezbateri lungi și încă neînchise, am ajuns să cred, ceea ce crezusem înainte de a apuca să judec, că la baza științei despre bărbat și femeie trebuie să stea discreția. Toată lumea să fie instruită, dar nimeni să nu știe că știe și celălalt. Să fie un respect al tăcerii.

Parcă simt eu însumi rușinea nopților de nuntă cu martori ; cu muzică, băutură și chiote. Cînd mama miresei își ia fata de mînă și-o conduce în camera nupțială. Cînd tatăl mirelui își ia băiatul de umăr, și-l împinge pe urma ei, apoi închide ușa. Cînd toți comesenii știu ce se întîmplă înăuntru, le lucesc ochii și li se încleiază gîtul. Cînd țațele lăbărțate fac glume triviale, așteptînd să se deschidă ușa și mirele să arate asistenței cămașa de noapte a miresei, pătată de sînge. E anticiparea filmului de la Göteborg, poate și mai grotescă și mai sinistră. Tinerii au dreptul să se revolte, și să-și înceapă iubirea prin parcuri și prin tainițe. Așa se și întîmplă, spre salvarea lor ; să nu-și mai facă griji părinții !

Sînt imixtiuni intolerabile. Odată am văzut de aproape o operație chirurgicală, cînd unei femei i s-a scos uterul înnegrit de cancer. Prietenul meu, profesor de chirurgie și pedagog de prima strălucire, mi-a dat prilejul că cunosc, printr-o experiență destul de lungă și sistematică, viața sălii de operație. Acolo am urmărit cu o privire uimită și puțin speriată, cum bate aievea o inimă omenească, al cărei puls îl știm cu toții, dar a cărei mișcare rămîne o taină, nedezlegată chiar cînd se incizează să i se facă o reparație, și chiar cînd se scoate cu totul, spre a fi înlocuită cu alta. Am văzut și plămînul, absorbind aer, schimbîn-

du-şi culoarea, reanimîndu-se pe măsură ce oxigenul pătrundea în alveole ; aşa se întîmpla şi în plămînul meu, ştiam, dar nu-mi venea a crede. Am văzut pe rînd splina, ficatul, stomacul, intestinele, pînă la cel mai tulburător dintre viscere. Căci pe lîngă cele de pînă acum, oricît de tulburătoare ar fi şi ele, toate concurînd la întreţinerea vieţii, acesta are menirea ca, în afară de viaţa lui, plină de spasmuri, să dea naştere la o viaţă nouă.

Numai că era negru de cancer.

După ce a fost despresurat dintre celelalte organe, cu o muncă lungă şi anevoioasă, nu mai spun cu ce atenţie, a rămas liber sub o reţea uluitoare de nervi şi de vase sanguine, pe care neîndemînarea sau neştiinţa ar fi putut să le încurce şi să le prăpădească. Atunci am văzut înşurubîndu-se în acest organ un tirbuşon ca oricare altele, de scos dopuri, şi clipa aceea mi s-a părut monstruoasă, deşi nu se putea face altfel ; nici o mînă omenească n-ar fi putut să pătrundă prin reţeaua de nervi şi vase fără să le rupă. Ele semănau cu mănunchiurile de fire telefonice, întinse pe stîlpi în lungul căii ferate.

Odată tras cu grijă deasupra, tainicul organ s-a desprins de trup cu o ultimă tăietură, şi a fost liber, încetînd să aparţină vieţii, incapabil să mai gesteze o viaţă nouă.

Atunci un tînăr, student în medicină, admis să asiste la operaţie, a luat tirbuşonul din mîna profesorului şi, urmat de alţi doi tineri, studenţi asemeni, s-au dus la fereastră să examineze într-o lumină mai bună uterul tumefiat şi înnegrit de boală. N-ar fi fost nimic să mă mire, şi nu m-ar fi zguduit cît voi spune, dacă n-aş fi ştiut dinainte că tinerii studenţi, de vîrste apropiate, erau fraţi, născuţi de acelaşi pîntece, iar uterul pe care-l studiau la fereastră fusese al propriei lor mame, aflată acum pe masa de operaţie. Dar nu se poate ! am strigat în mine, şi la fel strig de cîte ori îmi aduc aminte. Nu se poate, fiindcă toţi trei îşi aveau originea acolo, în acea biată bucată de carne, care cînd era sănătoasă se zvîrcolise, atinsă de sămînţă, şi apoi îi adăpostise pe rînd, cîte nouă luni încheiate, îi hrănise şi le împrumutase pulsul. Dar chiar mai tîrziu, după desprinderea

trupească, după ce fusese tăiat cordonul care-i unise, după timpul de alăptare, de scutece, de cărucior, de școală, de armată, de război, ei aveau să rămînă toată viața lor, prin moșteniri bune și rele, legați de acel fragment anatomic, unde ar fi putut să-și vadă toți trei imaginea.

Nu sînt fățarnic, cred doar că există un prag unde dorința noastră de cunoaștere trebuie să se oprească. Să ne bucurăm de ceea ce poate să rămînă o taină sublimă. Îi plîng pe toți inocenții care vor merge să vadă un film pornografic.

●

Dimineața următoare am avut de mers numai două sute de kilometri, pînă la Hälsingborg, și de acolo, luînd feribotul, am trecut în Danemarca, la Helsingör, orașul lui Hamlet, după legendă, și căruia Shakespeare îi spunea Elseneur.

Abia cînd traversam brațul de mare mi-am dat seama cu adevărat că Suedia se terminase și m-a cuprins melancolia. Orice se termină îmi dă o stare de tristețe și mereu m-aș duce cu gîndul în urmă, la cîte am trăit, chiar cu durere, căci durerile trecute dau dreptul la bucurii viitoare. Nu aveam sentimente atît de accentuate în ziua aceea, nu-mi era nici rău, nici bine, ci socoteam doar că trebuia să merg înainte. Deși nu venise amiaza, m-am oprit la Helsingör, nu știu dacă pentru a vedea castelul lui Hamlet sau pentru a amîna cu o zi intrarea în Copenhaga, unde știam că n-o să mă descurc cu ușurință. Într-un fel mi se părea că părăsind peninsula Scandinavă, reveneam în Europa care se simțea din ce în ce mai puternic. Göteborg fusese o anticipație, și Helsingbörg o confirmare. Deși un oraș mic de coastă, m-a întîmpinat cu aglomerația și trepidația metropolelor. Hotel am găsit ușor, în schimb mașina a trebuit s-o duc departe, pe chei, pînă la niște șantiere navale care își învîrteau macaralele pe sus și mi se părea că mă alungă.

Mi-am sărbătorit întoarcerea în această Europă cumpărînd un ananas proaspăt și o sticlă de vin roșu, spaniol, revenit și el,

în sfîrşit, la preţul european, care a fost o surpriză plăcută. Toate aveau să fie din ce în ce mai europene de aici înainte.

Deşi sceptic, m-am dus să văd şi castelul, dar am avut dreptate să nu-i acord încredere. Tot ce pot să spun, şi nu-i o notaţie banală, este că are ziduri, în unele locuri, groase de patru metri. Chiar ca fortăreaţă nu şi-ar fi găsit explicaţia, pentru o artilerie fără forţă. Nimic n-ar fi putut să amintească pe Hamlet, în primul rînd arhitectura, fiindcă lipsesc scările de piatră exterioare, şi terasele unde apare fantoma. Dar oamenii, din orgolii copilăroase vor să transpună legenda în realitate, dovadă că am văzut la Helsingör, într-o pădurice, chiar sarcofagul lui Hamlet ; l-am luat drept ceea ce era, un simbol, poate cam ambiţios, dar alţii s-ar putea să-l creadă un real vestigiu istoric. Treaba lor, în definitv de ce să mă amestec unde nu-mi fierbe oala ? Nu se întîmpla la fel cu castelul If din faţa Marsiliei, care nu se potrivea deloc cu cel din carte şi de unde ar fi fost imposibil să evadeze Edmond Dantès ? Şi uite că numele acestuia era afişat pe la toate debacaderele, îndemnînd lumea să meargă în insulă, cu şalupa, spre a-i găsi urma. De ce să mă supăr ? Dimpotrivă, ca adept al ficţiunii ar trebui să mă bucur ce forţă are ea de a se impune, devenind adesea mai puternică decît realitatea.

Terminînd cu castelul lui Hamlet, nu mi-a rămas decît să bat străzile, pînă seara şi cu toate că n-am văzut nimic de seamă, n-am de ce să regret că am rămas acolo. Viaţa de pe stradă, întîlnirea cu trecătorii, fizionomiile lor, gesturile îmi pot dezvălui mai bine decît orice informator caracterele unei lumi unde vin prima dată.

În drum spre portul de iahturi, am trecut pe lîngă plaja oraşului, o plajă gospodărească, diferită de cele ale staţiunilor de vilegiatură, unde lumea, venită în vacanţă, se străduieşte să-şi uite grijile şi să scape de rutina cotidiană. Goală de dimineaţă, cînd sosisem, plaja s-a populat după-amiază, cu oameni ieşiţi de la slujbe, cu gospodine fugite pentru un timp de la îndatoririle casnice. Unii bărbaţi citeau ziarul, unele femei

tricotau cu ochii în soare, altele erau încărcate cu plase, semn că între cumpărături și treburile de acasă își îngăduiau un răgaz, o mică bucurie furată de la viață. Nu se făcea nudism, domnea o atmosferă cuviincioasă, ca în familiile cumsecade, totuși, unele femei își mai dădeau jos sutienele, să se bronzeze, fără sfială, dar fără să se exhibeze, cu o decență atît de naturală că nici nu atrăgeau atenția. Am trecut pe lîngă două copile, retrase și timide, care ședeau îngenuncheate în nisip, ca fetele lui Vigeland, numai că aveau sînii formați și îi dezveliseră, poate la prima lor experiență, că prea se uitau speriate una la alta. Păcat că într-o zi delicata lor nuditate n-avea să le mai sperie, ca mai tîrziu să le devină poate indiferentă.

Prea puțini oameni făceau baie și m-am gîndit ce nedreaptă pedeapsă era pentru lumea aceasta să n-aibă parte de o mare mai caldă.

Portul de iahturi, cu debarcadere de lemn, numeroase, avea o întindere vastă, ca pe coastele Franței, dar am văzut prea puține vase mai răsărite ; restul, cîrpeli și improvizații modeste. Dar erau multe. Dacă m-aș gîndi și la mașinile de pe stradă, tipuri mai învechite, cu zgîrieturi și lipsuri, ar trebui să presupun că lumea aici este sau sărăcuță, sau zgîrcită. N-am văzut nicăieri un semn de opulență, afară de o motocicletă care m-a lăsat cu gura căscată. Bineînțeles, era o japoneză (Suzuki !) cu un motor de șapte sute cincizeci de centimetri, cu patru cilindri, răcit cu apă, cu pornire automată, ceea ce nu mai este o raritate, cu frîne hidraulice, cu două discuri în față. Scriu aceste date tehnice nu pentru plăcerea care mi-o fac mie însumi, ci încredințat că mult mai mulți cititori decît ne închipuim înțeleg subiectul și îi pasionează. Proprietarul acestui armăsar crescut cu jeratic era un tînăr cam șleampăt, slăbănog și cu bube pe față. Păcat de motocicletă ! Aștepta pe cineva, a apărut o fată, n-am văzut-o prea bine, mă uitam mai mult la motocicletă, el s-a săltat în șa, ea l-a sărutat casnic, peste bubele de pe față, apoi s-a urcat la spate, deprinsă și indiferentă, dar cred că

măcar motorul care a pornit la secundă, făcînd să-i vibreze coapsele şi şoldurile i-o fi dat o emoţie.

Pe cheiul portului de unde pleca feribotul am văzut un om beat, nespus de simpatic. Cred că nu era un beţiv de profesie, ci un diletant, de aceea mi-a stîrnit compasiune şi nu repulsie. Avea un necaz, sau o bucurie şi băuse fără măsură, iar acum, negricios, slăbănog, cu părul căzut în ochi, nebărbierit, căuta un om căruia să i se destăinuiască. Nimeni nu vroia să-l asculte, îl respingeau cu brutalitate, de parcă martorii aceştia ofensaţi nu s-ar fi îmbătat niciodată. I-aş fi ascultat eu povestea şi poate nu mi-ar fi fost indiferentă, dar nu-i cunoşteam vorba. Am spus de multe ori că asemenea lipsă nu m-a pus niciodată în încurcătură, am găsit mereu un mijloc de comunicare cu oamenii, acum însă am regretat că nu înţelegeam limba daneză. Bietul om vorbea singur, liniştit, dar cu patos ; poate în conştiinţa lui se adresa omenirii, altfel discursul n-ar fi avut atîta înflăcărare. A intrat pe coridorul caselor de bilete şi a căzut lat pe ciment, cu faţa în jos, barînd trecerea. Pînă atunci îşi ţinuse echilibrul destul de bine, m-am mirat că se prăvălise tocmai în acel spaţiu îngust unde ar fi avut de ce să se sprijine. Sau poate dezarmase tocmai de aceea, fiindcă se schimba o condiţie ; se întîmplă aşa cu oamenii, să se dea bătuţi tocmai cînd începe să le fie mai bine. Cine vroia să treacă, trebuia să facă pasul mare, ca să nu-l calce. O femeie cu fusta îngustă a început să ţipe şi să se văicărească, fiindcă feribotul fluiera de plecare. Un om voinic s-a milostivit, a luat-o în braţe şi-a trecut-o peste obstacol, dar am observat-o că se lăsa să atîrne, parcă refuzînd să fie ajutată ; cred că se complăcea în a fi victimă. Sînt şi asemenea oameni, făcuţi să sufere pentru orice pricină, şi cînd pricina dispare, suferinţa rămîne. Sigur că m-am uitat la ea cu ciudă ; aş fi vrut s-o bată bărbatu-su. Am întîlnit pirvirea perplexă a omului care o ajutase ; ne-am înţeles din ochi, mai bine decît prin cuvinte ; gîndea întocmai ca mine, femeia merita o bătaie !

Pe beţiv n-a putut să-l ia nimeni de acolo ; a trebuit să vină duba poliţiei. Doi poliţişti tineri, în uniforme negre, plini

de voioşie, l-au apucat unul de cap, altul de picioare, rîzînd şi distrîndu-se, şi l-au aruncat în dubă. Ah, ce-aş fi vrut să-i văd în ziua lor liberă, beţi turtă, din vreun necaz sau din vreo bucurie !

26

Drumul de la Helsingör la Copenhaga, făcut fără grabă, nu mi-a luat nici o oră, dar am nimerit prost intrarea în oraş, şi pe urmă am ocolit de m-a apucat descurajarea. Deşi nu aveam planul oraşului, speram să mă orientez instinctiv, ca în atîtea rînduri. Veneam de la nord şi am mers pe şoseaua de centură, pînă într-un loc unde, socotind că făcusem destui kilometri m-am abătut la stînga, ca să ajung în centru, la un birou de informaţii turistice. Numai că îi atribuisem Copenhagăi o întindere prea mare, şi în loc să fiu la vest, ajunsesem aproape în sudul oraşului. Străzile erau largi, cu clădiri rare, de periferie, şi cu prea puţină circulaţie pentru o zi de duminică. Aşa că am luat-o spre nord, pînă am găsit oameni care să mă îndrumeze. În centru însă, deşi abia ora nouă, începuse aglomeraţia marilor oraşe, atît de cunoscută şi de apăsătoare. Ca şi la Stockholm, mulţimea matinală o alcătuiau turiştii, şi în prmul rînd tinerii cu bagajul în spinare ; e uşor de înţeles, bogătaşii nu-şi încep plimbarea atît de devreme, şi nici nu se bagă în aglomeraţii, se dispensează de oficiul turistic, merg de-a dreptul la hotelurile mari, unde au camere rezervate şi portarii galonaţi se reped să le deschidă portiera maşinii, iar groomii să le care geamantanele.

La biroul de informaţii era coadă pînă în stradă, mereu tineri, cam rătăciţi şi morţi de oboseală. Am aflat că în gară

mai exista un birou şi m-am dus acolo, cu pulsul în creştere. Îmi lăsasem maşina pe o stradă, departe, temîndu-mă ca de atîtea ori şi cu toată justificarea că în centru n-am să găsesc loc de parcare. Se vestea o zi frumoasă, oraşul zărit numai cu coada ochiului începea să mă ispitească, aş fi vrut să-l privesc în faţă şi iată că îmi pierdeam vremea ca să găsesc adăpost pentru noapte.

Gara m-a uluit, holurile imense erau pline de aceiaşi tineri cu sacul în spinare, forfotind şi căutînd nu ştiu pe cine, poate pe un sfînt al călătorilor, ca să-i scoată din acest purgatoriu unde se băgau singuri şi pe urmă nu mai găseau ieşirea. Mulţi dormeau pe lîngă ziduri, de-a dreptul pe ciment, cu capul la perete, înghesuiţi ca pe priciuri, unii cu picioarele goale, tăbăcite de drum şi roşii de neodihnă. Holurile păreau lazarete pe vreme de ciumă. Nu puteam să trec pe lîngă ei fără tulburare, am revenit să-i văd seara, şi încă o dată a doua zi. Nu-i silea nimeni să plece la drum şi nu umblau după vreo bogăţie, nu erau nişte trîndavi, fiindcă făceau o muncă din cele mai grele, adesea fără odihnă, nu vagabondau, ci vroiau să cunoască lumea. A trebuit să vină vremea de astăzi, după un război care a chinuit jumătate din omenire şi a schimbat faţa pămîntului, creînd o geografie nouă, a trebuit să fie nesiguranţă şi puţine speranţe de linişte, ca tocmai acum să se nască în sufletele noastre această dorinţă de întrepătrundere. Sigur că înlesnirile pe care le-au adus automobilul şi avionul au dat omului o mobilitate mărită ; ea este însă costisitoare, şi nu poate fi cauza adevărată a atîtor exoduri ; cei mai mulţi călători, şi mai ales tinerii pornesc la drum cu nimica toată, în afară de ce duc în spinare. Cauza cred că este efervescenţa în care trăieşte astăzi lumea şi se transmite de la un continent la altul. După ce s-au urît şi s-au măcelărit între ei, şi-n timp ce măcelurile continuă, în oameni s-a trezit setea de a se cunoaşte, de a şti ce-i desparte pe unii de alţii, de a vedea că nu-i desparte nimica. Poate călătoria, cînd va deveni o instituţie mondială, în vremea cînd orice om va putea

merge în orice parte a pămîntului, să aducă, în sfîrşit, pacea de atîta timp aşteptată.

N-am putut să mă apropii de ghişeul unde se dădeau informaţii despre hoteluri şi atunci am pornit să caut singur. Nu ştiu de ce n-oi fi făcut aşa mai devreme ; uneori ne lăsăm duşi de rutină. La primul colţ de stradă, aproape de gară, unde hotelurile sînt unul lîngă altul, ca în toate oraşele mari din lume, am găsit tocmai camera de care aveam nevoie. Pînă cînd aceste hoteluri au să se ruineze şi au să dispară, se vor construi altele, dar nu pe lîngă gări, ci pe lîngă aeroporturi.

Ca să spun drept, camera era mult mai mare decît aveam nevoie, şi bine ar fi fost dacă se lua ceva din spaţiul ei şi se dădea duşului, unul singur pe tot etajul. N-am văzut niciodată o instalaţie atît de înghesuită ; trebuia să stau cu faţa în zid ca să mă săpunesc pe spate, şi invers, iar ca să intru sub duş trebuia să mă cocoşez şi să îndoi genunchii ; dar curgea apă caldă şi de ce aş mai fi făcut nazuri ? Vecinii mei, judecînd situaţia cu mai puţină bunăvoinţă, boicotau duşul, aşa că era totdeauna liber.

Maşina mi-o ţineam sub fereastră, mulţumit s-o ştiu şi s-o văd acolo. Privite de sus, maşinile sînt mai frumoase ; chiar cele pocite capătă linie. Nu mă gîndeam că sub ochii mei se afla într-o siguranţă mai mare ; n-aş fi putut s-o apăr, pînă să cobor, hoţii aveau cînd să fugă. Sentimentul pe care mi-l dădea prezenţa ei acolo, era că ea mă apără pe mine, şi aşa mă simţeam în mai multă siguranţă.

După ce am pus mîna pe un plan al oraşului, bine desenat şi cu destule detalii, şi după ce am reperat pe el locurile de prim interes pentru mine, am pornit să văd mai întîi şi mai întîi Mica Sirenă, care în viziunea mea era tot ce putea să fie mai reprezentativ în Copenhaga. Am ajuns tîrziu, după ce am străbătut portul în lung, chei după chei, pînă aproape de nordul oraşului, pe cînd hotelul meu se afla în partea opusă. Cu toate că aveam o ţintă, întîlneam fel de fel de ispite, în stînga şi-n dreapta, unde m-aş fi oprit măcar să-mi arunc ochii ; le-am însemnat

în minte, să vin altădată. Una însă mi-a ieşit drept în faţă, curînd după ce pornisem, mi-a barat drumul, şi în loc s-o ocolesc am intrat pe poartă. Îmi atrăsese privirea o clădire monumentală, grea şi masivă, cam rece dar impozantă, o instituţie pe lîngă care nu se putea trece cu indiferenţă. Era Muzeul de sculptură Ny Carlsberg, şi împotriva voinţei mele i-am dat două ore, lăsînd-o pe Mica Sirenă să mă aştepte.

Carlsberg este numele castelului de la Helsingör, dar şi o marcă de bere. Intrînd în Copenhaga l-am văzut scris mare în vîrful unui turn, nu prea departe de centru, unde poate chiar se fabrica berea, şi mai tîrziu l-am descoperit pe pereţii birturilor şi barurilor.

Dîndu-mi restul, casierul de la muzeu s-a înşelat cu cinci coroane, în paguba mea, şi n-am băgat de seamă decît mai tîrziu, căci am obiceiul condamnabil de care nu mă poate dezbăra nici o predică, să bag banii în buzunar fără să-i număr ; deşi aşa se obişnuieşte şi aşa este bine, mi se pare că nu-i frumos să pun la îndoială corectitudinea aproapelui meu, şi că făcînd altfel îi aduc o jignire ; de multe ori am pierdut cu bună ştiinţă. Negustorul de băuturi de la Helsingör, de unde am luat o sticlă de vin spaniol, s-a înşelat şi el cu vreo două coroane, tot în paguba mea, iar mai tîrziu, o fată de la care am cumpărat banane, pe o plajă din nordul Jutlandei, m-a păgubit şi ea, cu seninătate, şi nici măcar nu era frumoasă. Din trei exemple nu mă încumet să trag o concluzie. De fiecare dată cînd am descoperit lipsa, n-am putut crede şi am convenit că probabil am scăpat banii din mînă ; mi-am controlat chiar şi buzunarele, să văd dacă nu erau rupte.

La Ny Carlsberg este multă sculptură, piatră, marmoră, pămînt ars, tot ce-a putut să se adune, la grămadă, din Egipt şi din Grecia. Sînt puse laolaltă plăsmuirile tuturor personajelor cunoscute, din istoria antică şi din mitologie, şi sigur că aş fi fost cu mai multă luare-aminte la toate acestea, aduse aici cu multă ambiţie, dacă aş fi uitat ce văzusem la British Museum.

Din arta modernă m-au intrigat numeroasele portrete în bronz de Rodin, care nu-mi explic prin ce circumstanţe ocupă un spaţiu atît de mare că nu mai lasă loc pentru alţii de mărime apropiată. Să fie o donaţie ? Sau reproduceri ? Am recunoscut pe mulţi din contemporanii mei iluştri, pe Clemenceau, bunăoară, şi am făcut o paralelă între figurile secolului nostru şi cele ale antichităţii, aflate alături. După milenii, ce va fi Clemenceau printre Ramseşi ?

Prin derogare de la titulatura muzeului, sînt şi săli cu pictură. Mulţi Gaugain, dar numai dinaintea epocii tahitiene. Un singur Van Gogh, de mirare, fiindcă nu trebuia adus de departe. Apoi Monet, Lautrec, Degas şi alţii, cum se găsesc prin toate colecţiile şi pinacotecile, nimic să te înmărmurească. Nici un Rembrandt, deşi nici el n-ar fi fost departe, şi nici un italian în toată clădirea aceea monumentală.

Portul se întinde pe aproape toată lungimea oraşului, pe un braţ de mare, iar dincolo de acesta, dacă treci podul, dai de o suburbie cam ciudată, cu case dărăpănate, unele părăsite, în adevăratul înţeles al cuvîntului. M-am lăsat ademenit de ceea ce aflasem, că felurite neamuri de hippy şi-au făcut sediul acolo. Am amînat-o iar pe Mica Sirenă şi m-am dus să văd, cu multă curiozitate, dar nu fără teamă. Sosisem prea tîrziu, nu i-am mai găsit, poliţia îi zburătăcise, fiindcă pare-se făceau negoţ cu stupefiante. Strada lor, paralelă cu braţul de mare, era cam goală. Veniseră acolo din toată lumea şi ocupaseră casele părăsite. Una din acestea, cu vreo patru etaje prin care acum bătea vîntul, avea un perete fără ferestre, un calcan de care ar fi trebuit să se lipească altă construcţie, împodobit cu o pictură murală de proporţii gigantice, în culori fără durată, fiindcă se vedeau cam decolorate de soare şi şterse de ploaie. N-am deslușit ce reprezenta, ar fi putut să fie reclama unui produs, însă am vrut să presupun că era profesia de credinţă a locatarilor vremelnici, şi că ei o făcuseră. Nu putea să fi fost lucru de glumă, să ridici schele, să desenezi şi să colorezi o suprafaţă mai mare decît a oricărei fresce din cîte sînt cunoscute.

Pictura nu mai arată altceva decît destinul ei perisabil. Odată hippyi plecaţi, ultimele urme de culoare aveau să se şteargă. Şi mai tîrziu, casa, încă sănătoasă, cu zeci de camere, avea să se năruie. Nici vorbă să se ridice alta alături, peste calcanul pictat, care ar fi putut să rămînă un document al celei mai neînţelese şi controversate mişcări omeneşti din vremea noastră. Hippyi au să dispară, de mult au început să se rărească, au să fie uitaţi şi nimeni n-are să ştie exact ce-au vrut ei de la viaţă.

Lăsînd la o parte aceste fiinţe nedefinite, de neînţeles mi-au fost casele goale. Aveau uşi şi ferestre în stare bună, ziduri sănătoase, cu tencuiala întreagă şi lumea fugea din ele de parcă s-ar fi prevestit un incendiu, sau un cutremur. Vecinii care mai erau acolo nu puteau nici ei să mai rămînă multă vreme, împrejurimile deveneau sinistre, poate noaptea umblau fantome şi se auzea ţipătul cucuvelei. Iar în acest timp, în alte părţi ale lumii, familii întregi locuiesc într-o odaie, înghesuiţi şi promiscui, sau în bordeie, în adăposturi cu pereţii făcuţi din bidoane goale, deşeuri care-şi mai găsesc o folosinţă, tristă şi mizerabilă. Şi chiar în peşteri, cum am văzut într-un oraş din sudul Europei, dar nu mai îndrăznesc să-i spun numele.

Mai tîrziu, cînd am ajuns la Rotterdam, am descoperit într-un cartier din apropierea portului, blocuri întregi părăsite ; pe lîngă ele, casele de la Copenhaga nici n-ar mai trebui amintite. Erau construcţii mai vechi, dintre cele două războaie, lucrate solid, cum se obişnuia în vremea aceea încă patriarhală, cu cinci etaje, fără ascensor probabil, ei da, se poate, nu se moare dintr-atîta ; populaţia Parisului are experienţă, cu mansardele ei neîncălzite, existente şi astăzi, unde se urcă pe scări de lemn, înguste şi putrede.

Se pregătea să plouă pe cînd mă plimbam în cartierul din Rotterdam, îmbrăcat subţire, nu-mi luasem umbrela şi pînă la hotel aveam de mers aproape o oră. Cînd a început să picure, mi-am pus în cap o pungă de plastic, şi n-am plecat pînă n-am inspectat toate blocurile. Pe alocuri geamurile erau sparte şi

uşile date în lături ; însă nejefuite. Stăteau aşa, fără stăpîn, şi aşteptau să le năruie timpul. Oare n-avea nimeni nevoie de ele ? Era lumea acolo atît de bogată că îşi lăsa casa în părăsire, ca pe o maşină veche care se aruncă în şanţul şoselei, fără să i se demonteze măcar farurile, sau măcar becurile ? Fără să i se taie o bandă din pluşul tapiţeriei, pentru lustruit pantofii ? De o fi lumea aceea bolnavă de nepăsare ? Atunci cum de pulsa portul, nu departe de acolo, de ce macaralele încărcau şi descărcau containere cu mărfuri de miliarde, pentru cine, dacă erau semne că nimeni nu mai credea în nimica ? Să nu fi plouat, poate jalea mi s-ar fi părut mai mică.

Am mai amînat-o încă o oră pe Mica Sirenă, şi fiindcă tot trecusem podul, şi văzusem fostul cartier al hippylor, am mers şi la biserica Mîntuitorului, fiindcă era aproape şi avea o clopotniţă unde mişcau oameni ; m-am gîndit să urc şi eu, ca să văd tot oraşul deodată. A fost o lăcomie repede pedepsită, n-am urcat decît pînă la jumătate, pe o scară de lemn şubredă, şi mi s-a făcut frică. În avion, dezlegat de pămînt, mă simt ca la mine acasă ; în schimb, nu-mi place ascensiunea terestră. Aşa că am pierdut timpul degeaba, şi pe urmă am dat fuga să ajung unde îmi propusesem. În portul interminabil am văzut un vapor de pasageri, de la Neapole. Puteam să nu mă opresc, ca să ascult vorba ? Cred însă că italieni erau numai oamenii din echipaj, care, ce-i drept, se interpelau gălăgios şi cu multă dezinvoltură. Pasagerii, pesemne de prin părţile locului, înalţi, blonzi şi palizi, păreau jigniţi de sonoritatea limbii italiene. Vaporul de la Neapole lua lume nordică de la Copenhaga, o plimba în Mediterană şi-o aducea înapoi, acasă ; important era să nu fie gol, nici la ducere, nici la întoarcere. Dar italienii ? Poate ei călătoreau cu vapoare daneze. E şi aceasta o întrepătrundere căutată probabil de amîndouă părţile. În loc să-i ţină la distanţă pe unii de alţii, diferenţa de temperament îi apropie şi aşa nordul se înfrăţeşte cu sudul, spre fericirea viitoare a omenirii.

De-acolo am dat peste portul de vinuri ; există şi una ca asta ! Am văzut pe chei o stivă de containere — totul se trans-

portă acum în containere — vase de aluminiu de cîte două mii cinci sute de litri, ceva în plus la unele, în minus la altele, după cum scria cu vopsea albă. Veneau din Franța și se cloceau în bătaia soarelui. Atît de mult a decăzut vinul în vremea noastră ? Am numărat vreo sută din acele recipiente barbare, un sfert de milion de litri, nici nu era mult, judecînd cu înțelegere. În Danemarca se bea mai degrabă bere, acolo se fabrică vestita Tuborg, răspîndită în toată lumea, ca whiskyul scoțian, a cărui cerere, astăzi, cred eu că n-ar putea s-o satisfacă nici toate rîurile din Scoția ; dar, fiindcă totuși whiskyul se fabrică și se pune în sticle acolo, sub controlul majestății sale regina sau măcar al guvernului, înseamnă că apa se aduce din altă parte, probabil în containere de aluminiu.

E mare păcat să lași vinul așa, într-un vas metalic, și nici măcar la umbră, că de pivnițe sau de crame nici nu mai poate fi vorba. Pe cînd atîtea merg înainte în vremea noastră, se rafinează și ajung la subtilități inimaginabile fără calcul matematic, adică dincolo de gîndirea directă, multe din cele ce-au însemnat bucuria generațiilor trecute se degradează și chiar se uită. Cel mai trist este ca vinul, care n-a fost doar bucuria bețivilor, să fie înlocuit de poșircă.

Pe Mica Sirenă am găsit-o singură. Întîrziind, am avut norocul să ajung acolo cînd toți turiștii se aflau la masă. Nu m-a dezamăgit, fiindcă este făcută cu gingășie, alt cuvînt nu se potrivește mai bine, însă mi-o închipuiam plasată altfel, în mijlocul apelor, cum este Turnul Fetei de la Constantinopol. Toate fotografiile pe care le văzusem urmăreau să ascundă ceea ce oricine, ajuns acolo, își dă seama că este o proastă expunere. La capătul nordic al portului, Mica Sirenă își trăiește tristețea la un metru de țărm, încît un om poate sări cu ușurință pe stînca ei și-o poate atinge cu mîna, profanînd-o. N-am văzut pe cineva să facă gesturi obscene, și nici măcar indiscrete, dar nu mi-a plăcut că niște copii se zbenguiau în jurul ei, neînțelegînd că ea trebuia să fie singură și să n-o tulbure nimeni.

Așa cum e pusă acolo, Mica Sirenă nu atrage privirile ; mi-o închipuisem ca pe un far în fața portului Copenhaga. Dar ea a intrat în istoria orașului, și lumea o caută pînă ce o descoperă. Este o sculptură în bronz și reprezintă un nud tînăr, o fată așezată pe stîncă, sfioasă fără a fi speriată de goliciunea ei deplină, fiindcă se știe singură, într-un loc unde nu poate s-o vadă nimeni. Ea își ține gambele îndoite din genunchi, adunate spre coapse, într-o mișcare firească și grațioasă, și brațele împreunate în față, nu ca să se apere, căci n-o pîndește nici o primejdie, decît tristețea. Iar tristețea ei, înscrisă în ochii care se uită pe apă să vadă venind o corabie, e și mai bine redată de umerii puțin aduși și de brațe, cu gestul lor de oboseală și dezarmare. Mica Sirenă nu mai are nici o speranță.

Sigur că ea este inspirată de povestea lui Andersen, care și pe noi ne-a întristat cîndva, și poate de aceea ne tulbură atît de mult această plăsmuire, fiindcă este simbolul unei jertfe supraomenești, făcută în numele dragostei. Fără ea, Copenhaga mi-ar fi lăsat o impresie mai rece. Ea m-a făcut să uit mișcarea zgomotoasă a portului, cu macaralele ridicate pe cer ca niște spînzurători cosmice, cu bușiturile baloturilor trîntite pe cheiuri, cu cele un sfert de milion de litri de vin puși în containere de aluminiu, cu bubuitul tablelor aruncate pe cală la șantierele navale de pe malul celălalt, în răpăitul ciocanelor pneumatice și-n fulgerele albastre ale aparatelor de sudură, cu vînzoleala de pe străzile năpădite de lume străină, rătăcită, pornită să caute ceva ce nu se găsește ci doar ne înșeală, ducîndu-ne pe un drum fără sfîrșit, între speranță și dezamăgire. Datorită Micii Sirene, îndurerată dar credincioasă unei iubiri neîmpărtășite, am fost mai puțin trist să văd că drept în fața ei, așezați pe o piatră, doi tineri cu poverile puse alături, mîncau pîine goală și beau pe rînd din aceeași cutie cu suc de fructe.

Pentru Mica Sirenă a pozat o balerină de la Operă, care a trăit pînă în anii din urmă. Din cînd în cînd, bătrînă și gîrbovită, venea să se vadă cum era în tinerețe. Aș fi vrut să nu aflu. Bine că n-am găsit-o acolo '

Ca să mă întorc în oraş, m-am îndepărtat de port şi am apucat-o prin parcuri. Îndată m-au năpădit ţînţarii şi tot felul de gîze. A trebuit s-o iau la fugă, apărîndu-mă cu mîinile şi să caut o ieşire. Dar am avut timp să văd într-un desiş de lîngă alee, statuia unei walkirii. Aşa mi-am închipuit, fără să şovăi, chiar dacă o fi fost altceva şi-o fi avut vreo legendă necunoscută de mine. Niciodată nu am ştiut bine cum ar trebui reprezentate aceste fete războinice ; le-am întîlnit în fel şi chipuri, dar n-au putut să mă convingă, mai ales pe scenă. Oare cel care scrie muzica şi ştie pe ce se poate bizui la spectacol, nu se gîndeşte că walkiriilor nu le era îngăduit să fie grase ? Mai bine lipsă !

Walkiria de la Copenhaga, pentru care m-am oprit şi am îndurat atacul ţînţarilor, era, prima dată, întocmai ce trebuia să fie ; pînă atunci nu putusem să-mi închipui, fiindcă îmi lipsise o clipă bună de inspiraţie. Dar am recunoscut-o. Ce distanţă între ea şi Mica Sirenă ! O, fiinţa aceasta, dacă s-ar fi îndrăgostit vreodată, n-ar fi îngăduit să-i plece prinţul şi ea să rămînă singură şi tristă pe o stîncă bătută de valuri, ci i-ar fi înfipt jungherul în inimă.

Era o fată micuţă, oţeloasă, cu faţa îndîrjită, cu gura rotundă scoţînd ţipătul ei de luptă şi părînd gata să-şi sfîşie duşmanul cu dinţii ca de lupoaică, poate urîtă şi totuşi frumoasă prin mişcarea descreierată, plutind, cu genunchii ridicaţi pînă deasupra grumazului pe un cal care parcă îi era frate şi se vedea că n-are s-o trădeze şi n-are să obosească. Erau amîndoi atît de nebuni, că mi-au făcut frică. Dar am mai stat şi am privit bine, să ţin minte. N-am uitat, şi astăzi, pe lîngă imaginea lor făcută din arcuri şi fulgere, parcă aud tropotul calului şi strigătul sălbatic al fetei. Acum ştiu ce este o walkirie, şi mult mi-a trebuit pînă să aflu. Iar dacă mă va mai duce cineva la Operă, am să închid ochii, să aud numai muzica.

●

Pînă am ajuns la hotel, bucurîndu-mă să văd maşina în faţa intrării, pînă să mă spăl pe mîini şi să-mi tamponez cu

alcool obrazul înţepat de ţînţărime, se făcuse ora de masă. Am umblat mult de astădată pînă să găsesc un birt care să-mi placă, şi cînd l-am găsit, fără să ştiu de ce-mi plăcuse, am trecut pragul. Dar cred că nu era o alegere, ci o predestinare. La început nici nu mi-am dat seama, patronul mi-a zîmbit de după tejghea, i-am răspuns şi m-am aşezat la o masă. Pe urmă l-am recunoscut şi n-am mai înţeles unde mă aflam, am alunecat înapoi, împotriva timpului, mi s-a părut că eram încă la Oslo, de unde plecasem de două zile. Omul, vînjos, cu o barbă norvegiană, roşcată, parcă răsărise din amintire. Nu-mi pot explica, nu era nici halucinaţie, nici suprapunere ; însemna că birtaşul de la Oslo se mutase la Copenhaga, cu tot cu birtul, se grăbise să mi-o ia înainte. Parcă recunoşteam şi mesele, şi dacă aş fi avut vreo îndoială în privinţa lor, bufetul din faţa mea, cu tacîmuri de material plastic, era identic.

Să fi fost numai o asemănare ? Cum rămînea cu oamenii din jur, printre care recunoşteam figuri de dincolo ? Apoi recunoşteam muzica, erau aceleaşi discuri. Nici azi, după trei ani, n-am ajuns la o lămurire.

Patronul a venit să-mi afle dorinţele. L-am întrebat, privindu-l cam temător, dacă are supă de ciuperci. Avea ; mi-a răspuns cu un zîmbet complice. Aceeaşi supă, am recunoscut-o ; apoi aceeaşi salată de cartofi, lîngă crenvurşti. Şi dacă îşi va închipui cineva că născocesc, sau că am avut halucinaţii, atunci să-mi spună de ce istoria n-a mers tot aşa pînă la urmă ? Fiindcă berea *era alta*. Nu-mi aduc aminte cum se numea cea de la Oslo, dar sînt sigur că nu Carlsberg, ca de astădată, marcă de care nici nu auzisem pînă la Copenhaga.

Am venit în fiecare seară la supa mea de ciuperci, convins că nicăieri n-aş fi găsit una mai bună.

Ziua nu-mi dădusem seama ce zgomot era la hotel. Toată noaptea au trecut pe sub fereastră maşini smintite, speriindu-mă în somn şi făcînd să-mi fie şi mai dragă maşina mea, care stătea atît de cuminte. Pe la trei noaptea zgomotul,

în creştere, m-a trezit, cu impresia că se făcuse ziuă şi oraşul îşi începea viaţa lui trepidantă. Poate am mai aţipit după aceea, dar fără să mă odihnesc, şi dimineaţa eram obosit gata. E oare de crezut că totuşi am umblat nouă ore încheiate, scăzînd din ele cel mult una, timpul de masă şi minutele cît m-am mai odihnit pe cîte o bancă ?

●

Ieri, zi de repaos, văzusem oameni pe stradă, cu sticle de bere în sacoşe casnice. Îmi închipuiam că merg cu ele acasă, pentru prînzul de duminică. Nu era doar unul, şi nu într-un singur loc al oraşului. Se aşezau pe iarbă, în parcuri, sau pe o bancă, în pieţe, uneori de-a dreptul pe bordura trotuarului, cu sacoşa la picioare, şi începeau să sugă din sticlă, pe îndelete, pînă terminau toată provizia. Cunoaşteţi gestul omului care bea cu capul dat pe spate şi din cînd în cînd ia sticla de la gură şi se uită să vadă ce-a mai rămas înăuntru ; pe măsură ce sticla se goleşte, mutra lor este tot mai amărîtă. Oamenii mei n-aveau de ce să se amărască, o duceau într-o veselie, deşi prea puţin exteriorizată, reţinuţi cu ei înşişi şi rezervaţi cu vecinii, cînd se întîmpla să fie mai mulţi laolaltă ; fiecare rămînea al lui însuşi. Amărăciunea lor ar fi început la ultima sticlă, dacă n-ar fi fost destule înainte.

Am încercat să cunosc oraşul urmînd unul din cele trei itinerarii trasate pe plan în culori diferite, şi folosindu-mă de explicaţiile scrise alături. Ar fi o metodă ca să zic aşa, ştiinţifică. Am vrut să fiu cinstit şi cu mine şi cu cine-mi oferea această documentaţie, am urmat pas cu pas, stradă cu stradă linia roşie, am descoperit ce trebuia să se vadă şi cînd am ajuns pe la jumătatea itinerarului mi-am dat seama că nu există metodă mai bună ca să nu te alegi cu nimica. Adică, zăresc la stînga o casă frumoasă, cu arhitectura ciudată şi nemaivăzută, sau o fîntînă cu ghizduri de piatră tocită, sau o scară săpată în coasta unei coline, ducînd spre o înălţime enigmatică, şi

planul mă trage de mînecă s-o iau la dreapta, împotriva dorinţei mele, a providenţei şi a instinctului, care de multe ori m-au dus tocmai unde visasem odată.

Am păstrat planul, dar am lăsat deoparte cele trei itinerare, albastru, galben şi roşu.

M-am mai supus unei obişnuinţe, m-am urcat într-o şalupă care a făcut turul canalelor, în zgomotul monoton al motorului ; o femeie-ghid a vorbit iarăşi tot timpul, dînd explicaţii în patru limbi, mici discursuri învăţate pe dinafară. Şi iarăşi a trebuit să mă lupt cu somnul, în bătaia călduţă a soarelui. Tot cîştigul acestei excursii este că îţi cruţi picioarele, încolo, dacă mergi pe străzi şi pe cheiuri, toate se văd mult mai bine, nu mai ai sentimentul că te duce cineva de mînă şi nici nu te mai cuprinde somnul.

Înainte de a merge în cartierul cel mai vechi din Copenhaga, mi-am început ziua printr-o plimbare plăcută, într-una din părţile moderne ale oraşului, asupra căreia îşi întinde umbra luxoasă marele hotel Sheraton, dintr-un lanţ internaţional cunoscut atît de bine că nu-mi era străin nici mie, deşi nu mă preocupa nici în cea mai mică măsură. Din faţa lui porneşte un canal care taie oraşul în două, ca un mare bulevard circular, colorat în albastru. Cum este traversat de poduri scunde, abia ridicate deasupra apei, părînd mai degrabă un fel de diguri, fiecare segment devine de sine stătător şi toate la un loc alcătuiesc ceva care s-ar putea numi un lanţ de piscine. Spunînd aşa, poate se va înţelege mai uşor ce înseamnă un lanţ de hoteluri. Ceva ce se repetă şi se leagă, sub un aspect comun şi cu o soartă egală. Un hotel Sheraton nu poate fi nici mai mic, nici mai ieftin decît alt Sheraton, personalul nu poate avea nici uniforme nici moravuri diferite, iar pasagerii alcătuiesc o singură lume, oricare ar fi rasa din care fac parte, albă, galbenă sau neagră, convertindu-se aici la o culoare unică. Aşa cum apa piscinelor, indiferent de sursă, şi oricît ar fi de poluată, se socoteşte albastră. Există deci o culoare necunoscută în spectru, culoarea Sheraton.

Nu m-am apropiat, am privit de pe malul canalului, și doar în treacăt. Lăsînd la o parte etajele, pierdute printre ramurile copacilor care îmi țineau umbră, două elemente mi-au definit instituția, ușile de cristal și mașinile aliniate în față. Cred că la un salon al automobilului reprezentarea nu ar putea să fie atît de bogată. Și la nici o expoziție de pahare nu s-ar găsi atît cristal fără pată, ca în ușile acelea care cînd se deschideau revărsau valuri de lumină, încît părea că se naște încă o dimineață, una mai strălucitoare ca alta. Îngăduiți-mi să le spun uși *Baccara,* după numele unui cristal care începe să cînte la cea mai mică atingere. Ce muzică trebuie să fi fost în holul hotelului !

Dar în Copenhaga hotelul Sheraton, cu sutele lui de camere, nu-i singurul de aceeași categorie, mai sînt încă patru, judecînd după prețuri și luîndu-le pe cele care costă peste patru sute de coroane. Cui sînt ele destinate ? Există în lume atîți oameni care să le merite ? Și sînt ei, cu însușirile lor, chiar atît de distanțați de lumea care doarme pe ciment într-o gară ?

Obișnuitul meu loc de popas între un drum și altul era piața primăriei. Acolo mă așezam pe o bancă și priveam lumea. N-am putut să-mi fac o idee prea clară despre viața orașului, ceva este denaturat de numărul mare al turiștilor care pe stradă depășesc cu mult pe localnici, îi acoperă și aproape îi anulează. Orășenii se refugiază prin parcuri, unde găsesc un spațiu mai liber și mai multă liniște, dar acolo îi necăjesc țînțarii și gîzele.

Am petrecut clipe vesele uitîndu-mă la fațada primăriei, cu un balcon deasupra intrării. Nu era nici o asemuire, dar balconul m-a făcut să mă gîndesc la Mussolini și la palatul lui de la Roma. Ah, ce balcon potrivit pentru discursuri ar fi fost și cel de la Copenhaga ! Un balcon nu prea mare, cu balustradă de fier forjat, cît să încapă în el vorbitorul, încadrat de două persoane. Și ce piață uriașă în fața lui, să cuprindă zeci de mii de oameni, să asculte și să aplaude. Multor oratori, dacă s-ar duce acolo, le-ar lăsa gura apă.

Dacă n-am avut parte să ascult un discurs, l-am văzut în schimb pe gunoierul pieţei ; s-a nimerit ca într-unul din popasurile mele acolo, să-l găsesc tocmai cînd îşi făcea treaba. Nu era finlandez, nici african, semăna a localnic, dar uite că nu se dădea în lături de la o treabă urîtă. Numai să vezi cu ce măsuri de precauţiune ! Întîi, avea mînuşi în mînă, şi halat alb, ca infirmierii. Ajuns la o cutie de gunoi apuca numai cu două degete săculeţul de material plastic pus înăuntru şi, fără să vină în atingere cu ceea ce putea să cuprindă, fără ca măcar să se uite, îi dădea drumul în căruciorul cu roţi de cauciuc, ca un landou vopsit în alb, cu nichelaje, o trăsurică imaculată şi parcă sterilizată. Apoi în cutia golită punea o pungă nouă de material plastic, făcută pe măsură şi pleca mai departe cu landoul care ai fi zis că mergea singur. Deci, dacă n-ai africani, există şi alte soluţii !

Cît despre căruciorul gunoierului, n-am exagerat deloc spunînd că ar fi putut merge singur, fiindcă nu era greu deloc să aibă o autopropulsie. Într-adevăr, am văzut în oraş cărucioare cu fructe, mînate de un motoraş cu explozie. Vînzătorul merge pe de lături şi doar îl cîrmeşte. Încetul cu încetul africanii n-au să mai aibă nimic de făcut în Europa.

În cartierul cel mai vechi al oraşului, lîngă port, pe strada Nyhavn pe care un canal o taie în două de-a lungul, am descoperit casa lui Andersen. Poate acolo ar fi trebuit s-o pună pe Sirena cea Mică. Am văzut în jur case care au împlinit trei secole, şi sînt locuite şi nu par mizerabile. Multe mai păstrează firme vechi, ale unor prăvălii de altădată, ciudate şi neînţelese astăzi, cînd toate s-au schimbat, chiar şi negoţul.

Un tîmplar a venit să repare scara de lemn de la intrarea unei case. A venit cu o camionetă mică, însoţit de un copil şi de nevastă. Era spre ora prînzului ; după ce tîmplarul şi-a dat sculele jos, nevasta şi-a instalat o masă în spatele camionetei, şi s-a apucat să gătească ; avea tot ce trebuie, fiindcă n-a trecut multă vreme pînă să pună oalele la foc, pe o plită cu gaze lichefiate. Nu m-am uitat decît cu coada ochiului, nu-i fru-

mos să spionezi o femeie care găteşte, mi se pare o indiscreţie ; gătitul bucatelor este o intimitate. Şi-apoi, mă interesa mai mult ce făcea tîmplarul. Mai întîi s-a dezbrăcat pînă la brîu, dîndu-mi prilejul să văd pe pieptul lui cel mai frumos şi laborios tatuaj din cîte ar putea să existe.

Tatuajele sînt de obicei imagini grosolane, făcute de oameni care cunosc tehnica şi au puţină rutină, dar cărora le lipseşte simţul artistic. Pe pieptul tîmplarului nu era un tatuaj din cele ştiute, ci o gravură fină, în culori care nici n-am bănuit că există şi pot să prindă pe epidermă, cine ştie ce chimicale, săruri şi plante exotice. Tot pieptul era ca un panou de pictură, unde roşul se împletea cu verdele, cu albastrul, cu galbenul, negrul şi violetul şi, fie că nimeni n-ar vrea să creadă, chiar şi cu albul, alb de cretă, nu ştiu cum obţinut, poate prin extirparea unor vinişoare sanguine, fără ca pielea să se mortifice. În mijloc se vedea o navă cu trei catarge, cu pînzele umflate de vînt şi credeţi-mă că erau albe, de acest alb am vorbit mai înainte. Să nu mă fi uitat de aproape, căci indiscreţia aceasta mi-am îngăduit-o, pe cînd urmăream atent pe tîmplar cum lucrează, să nu fi văzut transparenţa pielei şi porii plini de sudoare, aş fi crezut că-i vopsea de ulei, dată cu pensula. La prova şi la pupa navei ieşeau din valuri două sirene, dar nu anonime, se cunoştea că erau nişte portrete, chipurile a două fiinţe pe care tîmplarul le ţinea aproape de inimă. M-am uitat la nevastă, nu semăna cu nici una, totuşi nu părea geloasă, ci îşi vedea de bucătărie. De o parte şi de alta a navei cu sirenele se mai vedeau un bărbat în stînga, în dreapta o femeie, desigur Adam şi Eva, înainte de izgonire. Doi şerpi încolăciţi la mijloc, în valuri, îşi întindeau capetele spre cele două personaje edenice, printr-o licenţă umanitară care amenda biblia şi crea două ispite egale, ca bărbatul şi femeia să nu pară unul victima altuia.

Tîmplarul avea şi el tot ce trebuie, toate uneltele şi chiar o tejghea demontabilă, cu un fierăstrău circular, pe care o fixase în flancul camionetei. Folosea un material lamelat, cum

ar fi melacartul, desigur rezistent la apă. Scara nu avea decît patru trepte, într-un ceas a fost gata, bine ajustată, prinsă în clei rece şi-n cuie. Băiatul îl ajuta cu pricepere. Pe urmă am observat că trebuia reparată şi uşa, au început să măsoare cu metrul, tocmai atunci însă femeia i-a chemat la masă. S-au spălat pe mîini în spatele camionetei, ea le-a turnat apă dintr-o canistră, le-a dat săpunul, pe urmă prosopul. Ustensilele de bucătărie, cu maşina de gătit le pusese pe podeaua camionetei şi s-au aşezat toţi trei în jurul mesei, pe scăunele pliante. Erau o familie fericită.

Nu departe de acolo, în contrast cu lumea pitorească şi veche pe care o lăsasem în urmă, mergînd încă o dată spre mare să văd din nou Sirena cea Mică după ce casa lui Andersen îmi trezise o duioşie melancolică, decorul s-a schimbat brusc, în faţă mi-a apărut o piaţă monumentală, cu o statuie ecvestră, pe faţada Palatului Regal, unde nu se vedea nici o mişcare ; probabil regina se afla în altă parte, la o reşedinţă mai liniştită, de aceea nici garda nu s-a schimbat cu ceremonie. Uniforma soldaţilor semăna cu a celor de la Palatul Buckingam, nu lipseau nici căciulile. Dominantă fiind culoarea tunicilor, roşie, ca pe la toate palatele regale, afară de Oslo, a trebuit să înţeleg că există pentru ea o predilecţie a capetelor încoronate. Apăi, aşa şi trebuie, ce-ar mai rămîne din ideea regalităţii, dacă palatele ar fi păzite de soldaţi în uniformă de campanie, cum am văzut la modesta reşedinţă a Preşedintelui Finlandei, de la Helsinki ? !

Mi-am prelungit şederea la Copenhaga pînă ce am ajuns la impresia că pierd timpul. Nu m-am descurajat ci am mers înainte, continuîndu-mi drumurile pe îndelete, prin părţi ale oraşului cunoscute şi necunoscute, tot căutînd ceva ce nu mai văzusem ; cred că am ajuns prin locuri unde primarul n-a fost niciodată, dar dacă spun aşa, nu înseamnă că îl ţin de rău, alta-i treaba primarului decît să descopere ulicioare uitate.

Dacă aş fi putut să-i spun o dorinţă, l-aş fi rugat să ţină un discurs din balconul primăriei ; mereu mă uitam, cînd treceam prin piaţă, şi rău îmi părea că nu ieşea nimeni să vorbească mulţimii.

Seara, în faţa hotelului, pe partea cealaltă a străzii, un băiat îşi lăsa motocicleta, nu o Suzuki, una modestă, şi venea s-o ia dimineaţa, la şapte şi un sfert, desigur ca să meargă la slujbă. La început n-am dat nici o importanţă întîmplării, pînă ce, repetîndu-se cu regularitate, am priceput că începeam să percep cotidianul din viaţa oraşului. Şi aşa, printr-un fapt de nimica, am avut sentimentul că făcusem un pas înainte, că îmi cîştigasem un drept de viaţă acolo şi deci nu pierdusem timpul degeaba. Dar sentimentul acesta, oricît mi-ar fi redat curajul şi încrederea în mine, era departe de a-l egala pe cel cunoscut la Londra, unde fiecare minut, chiar şi cele cînd stăteam pe iarba din parcuri, devenea ceea ce s-ar putea numi o plenitudine, o multidimensionare.

Există în centru, aproape de piaţa primăriei care îmi devenise familiară, un parc de distracţii, grădina Tivoli, renumită şi socotită un loc unde oricine, străin sau cetăţean al oraşului, este dator să meargă. Mi-am făcut şi eu datoria şi-am petrecut o seară acolo, după ce îmi mîncasem supa de ciuperci, la birtaşul cu barbă norvegiană. Tivoli este înainte de orice o aglomeraţie ; toate acolo sînt înghesuite şi interminabile, că mi-au depăşit imaginaţia, deşi o socoteam atît de exersată şi gata să funcţioneze, încît nimic, îmi spuneam, nu mai putea să fie pentru mine o surpriză. Deşi am intrat neîncrezător şi pregătit pentru orice dezamăgire, m-a surprins totul, pînă la ameţeală, şi în primul rînd mulţimea.

În afară de bîlciurile ocazionale, unde dă năvală toată lumea, cu mic, cu mare, există pretutindeni parcuri de distracţie deschise tot anul, sau cît îngăduie starea vremii. Acolo afluenţa nu poate fi continuă ; oricît de numeros ar fi pu-

blicul, după un timp se răreşte, apoi se epuizează şi pînă să se formeze altul, distracţia intră în ritm de croazieră. Apoi este o lume care nu se duce niciodată în asemenea locuri, şi nu doar aristocraţii şi snobii, ci oamenii înclinaţi să ia altceva de la viaţă, iar desfătarea pentru ei înseamnă un concert, un spectacol de calitate, o discuţie, o bibliotecă. La Tivoli vine tot oraşul, şi fiecare găseşte ce caută, chiar rafinaţii, măcar un restaurant de lux, de pe a cărui terasă pot urmări bucuriile mulţimii, ceea ce este un spectacol. Am văzut la Tivoli asemenea localuri, cu mesele distanţate, cu chelneri galonaţi şi solemni ca maharajahii, alături de barăci unde se mînca în picioare cîrnaţi şi crenvurşti, se bea bere şi se hăpăia îngheţată. Orice copil, şi orice om, de orice vîrstă, găseşte aici ceva să-i placă, dovadă că toată lumea este efervescentă, veselă şi satisfăcută. Şi la fel de densă tot timpul, deşi se intră cu taxă, şi înăuntru nimic nu-i gratis. Nu-i lumea de bîlci, cunoscută, ci tot oraşul, într-un amestec pe care nu l-am mai văzut nicăieri şi niciodată. Tivoli este o mîndrie cetăţenească. Mi-au atras privirea pavilioanele cu jocuri de noroc, ruletă, pocher mecanic, într-o extindere industrială. Sigur că nu se pot pierde averi, ca la Monte Carlo şi nu sînt sinucideri. Dar se joacă sub presiune, într-o trepidaţie maladivă, se bagă bani în aparate, se trage de pîrghii şi după insuccese care nu descurajează pe nimeni, deodată răsună un clopot, anunţînd o izbîndă, şi încep să curgă monezile, o cascadă metalică, sonoră, un triumf zgomotos al norocului. Sigur că nu se poate îmbogăţi nimeni pe această cale, cred că şansele sînt controlate mecanic, n-am auzit să fi spart cineva banca, fenomen rar dar teribil, cunoscut pe la marile cazinouri. Totuşi, patima nu scade, şi dacă n-am văzut cozi la Copenhaga, decît la Oficiul de informaţii turistice, mi-a fost dat să le descopăr în pavilioanele din grădina Tivoli, unde şiruri lîngă şiruri de tineri, transpiraţi, agitaţi, cu ochi scînteind de nerăbdare aşteaptă să le vină rîndul la pocherul mecanic. Nu m-am speriat, aşa încă e bine, m-am gîndit la cei

care în acest timp undeva, într-o cameră cu ferestrele astupate, înghesuiţi trup lîngă trup, pe canapele, într-o coadă orizontală, îşi trec din mînă în mînă ţigara de marijuana.

Ieşind de la Tivoli, sleit de zgomot şi de înghesuială şi lăsînd mulţimea să petreacă în continuare, m-am gîndit anticipînd o concluzie, că nici unul din marile oraşe nordice, dealtfel nu mai mari decît jumătatea milionului de oameni, oricît ar fi de frumoase, de curate şi confortabile, nu se pot apropia în nici un fel, la o comparaţie, de Paris, Londra sau Roma, care rămîn centrele lumii şi alcătuiesc pe harta Europei un triunghi magic.

Un loc de atracţie, după Tivoli, era şi grădina zoologică ; m-am dus s-o văd în ultima seară, pînă atunci am tot ezitat, întrebîndu-mă dacă merită. Mai mult mă ispitea să văd oamenii de pe stradă, şi mai ales pe cei din gară, unde îmi luasem obişnuinţa să fac o vizită înainte de culcare ; în orice zi şi la toate orele, am găsit aceeaşi lume, tinerii în călătorie, unii forfotind într-o continuă căutare, alţii dormind pe ciment, cu picioarele goale, obosiţi şi descurajaţi să mai caute.

La grădina zoologică era mai multă mulţime de oameni decît de animale, familii, dar mai ales copiii cu bonele sau cu mamele. Am fost şi eu dornic în copilărie să văd aievea fauna exotică, despre care învăţam la şcoală şi era înfăţişată de fotografii sau desene sărace. Menajeria, cum se spunea atunci, şi putea fi găsită rar, mai degrabă pe lîngă circuri, m-a atras mai mult decît saltimbancii, am mers şi-am privit animalele de după gratii, fără să presimt cît aveau să mă întristeze odată. A trebuit să treacă mulţi ani, pînă ce într-o zi, abia la maturitate, am văzut două fiare închise, doi lupi neîmpăcaţi cu captivitatea. Pînă atunci fusesem prin multe grădini zoologice, unele renumite, ca de pildă cea de la Berlin sau de la Cairo, şi nu mă gîndisem niciodată limpede ce simţeau animalele de după gratii şi ce gîndeau, dacă mi-e îngăduit să le atribui, măcar unora, puterea de judecată. Unele mi se păreau indiferente, altele mul-

ţumite şi cred că erau destule care aş fi zis că se bucură ştiindu-se acolo în grija omului, ferite de primejdii şi scutite să-şi caute singure hrana. Oare ursul nu venea de bună voie să ia zahărul din mîna vizitatorilor, ca pe urmă să-l ronţăie cu plăcere ? Şi maimuţele nu făceau ghimbuşlucuri pentru desfătarea copiilor ?

Aşa mi s-a părut grădina zoologică, o reuniune fericită de reptile, păsări şi animale, aduse acolo de corabia lui Noe, înfrăţite, puse pe zaiafeturi.

Tîrziu am văzut lupii, în grădina zoologică din Dumbrava de la Sibiu şi mi s-a înfiorat pielea. M-am întors la ei în mai multe rînduri, la intervale, şi i-am găsit ca prima dată, doi lupi tineri, poate mascul şi femelă, mergînd în cerc în spaţiul dintre ziduri şi gratii, fără oprire, înrăiţi, cu spume la gură, cu ochii roşii de furie, cu otrăvuri în sînge, uitîndu-se la oameni cu o ură de moarte. Nu iubesc lupii, imaginea lor m-a terorizat în copilărie, în iernile cu zăpadă cînd veneam de la şcoală, seara pe întuneric, avînd de străbătut un cîmp de trei kilometri, cu ghiozdanul în spate. Parcă îi auzeam urlînd în depărtare, pe urmă mi se părea că se apropie, le vedeam ochii lucind în întuneric. Odată mi s-a năzărit că în şanţul şoselei zăcea un om mîncat de lupi, numai oasele ; poate să nu fi fost decît nişte coceni, albiţi de zăpadă, şi peste ele o ruptură dintr-o tîrnă de nuiele, pe care am luat-o drept coşul pieptului. E uşor să povestesc astăzi şi să găsesc explicaţia, dar atunci groaza mea n-a fost mică. Privind lupii din Dumbravă mi-am amintit tot ce ştiam despre neamul lor, din auzite, chiar şi povestea cu cei doi ţigani lăutari care, încolţiţi de o haită, au cîntat toată noaptea din vioară, şi muzica i-a scăpat de la moarte. Dar dacă îmi făceau groază, nu înseamnă că puteam să-i condamn pentru felul cum îi dotase natura înainte de a le da drumul în lume, şi atunci am trecut de partea lor, deplîngîndu-le soarta. Aşa cum deplîng soarta elefantului de la Băneasa, cu picioarele puse în lanţuri, neputînd să se mişte mai mult de un metru, după ce a lui a fost jungla întreagă. De cîte ori m-am dus

acolo, l-am văzut cu fruntea în gratii, legănîndu-se fără întrerupere, niciodată altfel, mutîndu-şi greutatea de pe un picior pe altul, în zornăitul lanţurilor. Memoria elefanţilor e proverbială, aşa se spune ; atunci, cum va putea el să uite jungla ? Şi dacă-i aşa, ce simte el şi ce crede ?

Am văzut un elefant şi la Copenhaga, închis, dar fără lanţuri la picioare. Părea blînd, numai că nu stătea locului, ci tot vroia să deschidă o uşă, împingînd în ea cu trompa, fără violenţă, numai cu încăpăţînare. Dacă vedea că nu izbuteşte, se trăgea puţin înapoi, parcă pentru a-şi face vînt, şi iar revenea la uşă, încercînd-o cu trompa. Să se fi izbit o dată cu tot dinadinsul, sigur că ar fi scos-o din balamale. Mi s-a părut că mişcarea lui neîntreruptă trebuie luată drept un protest paşnic şi continuu. Pragul de cărămidă era tocit de atît umblet, şi uşa lustruită de trompă.

Era şi un urs alb, se mişca într-un bazin cu apă, unde abia avea loc să facă o mişcare, aceeaşi, stereotipă, părînd stupidă, cînd nu putea fi decît înnebunită ; se scufunda lîngă un perete al bazinului şi ieşea lipit de peretele din faţă, de zeci de ori, de sute, fără să se oprească, fără să se uite la lume, la copiii care se bucurau şi băteau din palme. Le-aş fi spus copiilor : „Iată ursul alb despre care aţi învăţat deunăzi ; e bine că îl vedeţi, aşa o să-l ţineţi minte şi încetul cu încetul o să înţelegeţi cum este alcătuită lumea. Dar să ştiţi că nu trebuie să bateţi din palme, ci să păstraţi tăcerea, în semn de respect pentru suferinţa lui, fiindcă nici o fiinţă nu poate fi fericită dacă i s-a luat libertatea !“

Aud că piţigoiul nu suportă captivitatea şi se omoară singur, băgîndu-şi ghiara în gît şi sugrumîndu-se. Mai trebuie oare să mă întreb ce gîndeşte el şi ce simte ? Mă întreb însă ce simt şi ce gîndesc oamenii care l-au închis în colivie ?

Nu ştiu bine ce se întîmplă cu animalele domesticite, de pe lîngă casa omului. E limpede doar că şi-au pierdut simţul libertăţii. Altceva ce s-a întîmplat cu ele ? Au devenit rase noi ? Nu mai au nici o amintire în afara ogrăzii ?

Numai despre cîine ştiu în mod neîndoios că nu poate trăi fericit fără tovărăşia omului şi nu l-ar părăsi niciodată, oricîte nemulţumiri ar avea să îndure de la el, nemîncarea, sudalma, picioarele în burtă şi lanţul. Cîinii nu se simt bine între ei decît în clipele lor de petrecere. Pe urmă vin lîngă stăpîn, fie el cît de aspru, şi cine le vede atunci ochii, poate să citească în ei o bucurie deplină şi absolută, niciodată mai mică decît ea însăşi, cum oamenii, vai, n-au parte ! Cîinele este de mult simbolul statorniciei şi fidelităţii ; niciodată el nu şi-a părăsit şi nu şi-a trădat stăpînul. Cînd oamenii sînt dezamăgiţi de prieteni, îşi iau un cîine. În vremuri de nelinişte, cînd trăim în neîncredere şi ne ferim unii de alţii, creşte nevoia omului de a avea un cîine. De multe mă îndoiesc, de cîine niciodată.

Vizita mea la grădina zoologică a fost un prilej de reflecţii triste, după cum se vede. Nu pot cere să se desfiinţeze ; recunosc că este o şcoală. Dar primul lucru pe care ar trebui să-l învăţăm acolo ar fi să dezaprobăm captivitatea.

Am văzut toate animalele, iar la urmă girafa şi zebra. Amîndouă păreau mirate, zebra de gîtul lung al girafei, girafa de haina tărcată a zebrei. Nu spun ce bine mi-a părut că lipsea renul.

O împletitură de sîrmă, mai mare decît o casă, adăpostea păsări exotice. Vrăbii în libertate zburau stoluri pe afară, inconştiente şi insolente ; cîte una se oprea o clipă, agăţată cu ghiarele de sîrmă şi privea curioasă înăuntru. Odată, într-un alt loc al pămîntului, unde vrăbiile sînt păsări exotice, au să fie ele închise, şi papagalii albaştri în libertate au să le privească de după plasa metalică.

La supa de ciuperci din seara aceea, mă gîndisem să-l întreb pe stăpînul birtului dacă nu avea un frate la Oslo ; îmi şi pregătisem fraza în minte. M-am răzgîndit în ultima clipă ; de ce trebuie să ştim totul, să le dezlegăm pe toate ? Am plătit şi nici nu i-am spus că plecam a doua zi.

27

După ce am trecut cu feribotul în Jutlanda şi am ajuns la răspîntia de la Kolding, m-a încercat iarăşi o ezitare, ca în Norvegia, în locul unde şoseaua se bifurca, spre Capul Nord şi Hamerfest. Să nu fi avut o săptămînă cîştigată, poate aş fi luat-o spre sud şi aş fi scăpat de apăsarea care m-a cuprins îndată şi m-a chinuit pînă seara. Ce-am cîştigat făcînd altfel, respectîndu-mi planul şi mergînd pînă la Capul Skagen, unde se despart mările ? Din prima zi a acelei etape, mi-a rămas în minte satul Gedved, unde m-am oprit curînd după-amiază, fiindcă nu mă simţeam în stare să merg mai departe. Mă obosise aşteptarea la feribot, şi sentimentul, de atîtea ori încercat, că îmi pierd independenţa pe care mi-o dă maşina ; apoi aglomeraţia, industriile, atmosfera impură, zăpuşeala, indicatoarele neclare din Odense unde am pierdut drumul de mai multe ori. Dar n-am fost liniştit nici cînd m-am oprit în acel sat şi am găsit cameră, la un han cu faţada frumoasă, nici cînd mi-am văzut maşina în curte şi am fost liber să plec la plimbare. Am umblat trei ceasuri pe drumeaguri asfaltate, goale, ca într-o lume părăsită, într-un peisaj de cîmp şi colină, amintindu-mi destul de bine pe cel din Bucovina şi făcîndu-mă să uit cîteodată unde mă aflu. Se vedea cîte un sat, în depărtare, se vedeau ferme, între pîlcuri de arbori, şi ogoare de ovăz, sfeclă, rapiţă, colorate puternic. Şi viţei, nepăziţi de nimeni decît de o sîrmă electrică ; aveau botul umed şi ochii plini de curiozitate, dar nu îndrăzneau să se apropie de mine.

Atunci, în plimbarea pe cîmpia lin ondulată, cu drumeaguri care deveneau naraţiune, avînd de spus toate cîte o poveste cui vroia să asculte, am simţit că nemulţumirea mea, revenind ritmic, se datora întoarcerii spre Nord, începute la Kolding, de unde crescuse tot timpul. Chiar şi în plimbarea pe acele drumeaguri tihnite, în peisajul plin de farmec, mă aflam sub

influența punctelor cardinale, căci dacă mergeam spre sud, simțeam un început de liniște, și-o iritare crescîndă cînd apucam în partea opusă.

Întors la hotel m-am uitat încă o dată pe hartă, am numărat din nou kilometrii și m-am hotărît să rabd încă o etapă. A doua zi, pînă seara, puteam să ajung ușor la capul Skagen, iar de-acolo nu mai aveam decît să cobor, tot timpul, spre paralela patruzeci și cincea. După ce-am luat această hotărîre m-am liniștit, am avut o noapte bună, iar a doua zi m-am purtat destul de bine.

Deși nu mai urmăream altceva decît să ajung într-un anumit punct geografic, să-l consemnez în cugetul meu ca pe o împlinire, nu m-a răbdat inima să trec prin Arhus legat la ochi și cu urechile astupate. Orașul modern nu putea să-mi spună mare lucru, am văzut destule orașe, îmi ajunge să mă opresc o jumătate de oră, să-mi arunc o privire în jur, și apoi le țin minte. Am mers în orașul vechi, la îndemnul unei fete de la biroul de informații turistice și pot să-i mulțumesc astăzi, căci multe orașe vechi am văzut, dar nici unul să semene cu acesta, necum să-l întreacă în frumusețe, nici chiar cel de la Turku, pe care îl țin minte cu destulă emoție. M-am temut doar că ar putea fi o reconstituire, am avut o ezitare, pe urmă am socotit că lucrurile frumoase, dacă izbutesc să ne tulbure puțin sufletul, nu trebuie descusute și scărmănate, ca să se vadă cît de autentic este praful din ele. Era ca un cătun, în mijlocul orașului, pe o coastă de deal care cobora spre un rîușor umbrit de sălcii, cu o moară de apă, dacă nu cumva voi fi luat imaginea din altă parte, căci în memoria mea este multă aglomerație. Mi-au plăcut casele, de lemn și cărămidă, luminoase și vesele și cît am stat acolo parcă am trăit într-o viață de altădată, cînd lumea avea mai puține decît astăzi, dar era mai fericită. Mi-ar fi plăcut, tot aveam o săptămînă economisită, să fi rămas acolo cîteva zile, dacă mi s-ar fi închiriat o căsuță, și dacă nu era apă trasă înăuntru, puteam să mă spăl la gîrliță, lîngă moara umbrită de sălcii, căci am trăit și așa în copilărie,

și n-am rămas cu o amintire urîtă. Dar degeaba îmi făceam planuri, nu puteam să rămîn din cauza mașinii, știu că ar fi fost nemulțumită, ea e făcută să meargă.

Tot fetei cu informațiile îi datorez drumul pe care l-am luat mai departe, de la Randers, unde am părăsit șoseaua principală, din inima țării, și am luat-o la dreapta, spre mare. Era mai greu să mă orientez, aveam ca repere localități mici, nu prea bine cunoscute de oameni, primeam informații contradictorii și le corectam cu busola. Dar, în sfîrșit, am ajuns la un fel de plajă, și de-acolo înainte am mers numai pe malul mării, prin sate și mici localități de vilegiatură, sărăcuțe, prăfuite și parcă acoperite de pîclă, deși era o zi însorită. Nimic nu m-a îmbiat, de aceea am mers repede, ferindu-mă să judec de ce o luasem pe acolo, altfel ar fi trebuit să înțeleg că avusesem o inspirație nefericită. Totuși, ori de cîte ori voi avea de ales între două drumuri, îi voi da preferință celui de pe malul mării, chiar dacă voi ști dinainte că va însemna o dezamăgire.

Prin Frederikshavn am trecut fără oprire, ocolind pe străzi periferice. Era stupid dar nu mai aveam vlagă și mi-am amintit cîtă nevoie aș fi avut odată să fi putut arunca asupra portului măcar o privire. În apele acelea mi-am închipuit un naufragiu, îmi trebuia într-o carte, l-am trăit cu închipuirea și l-am pus pe hîrtie, dar tot timpul a fost în mine o suferință și o nedumerire, de parcă aș fi mers legat la ochi în locuri necunoscute, chinuindu-mă să le văd cu altceva decît simțul văzului. Poate de aceea nu m-am oprit la Frederikshavn, fiindcă era prea tîrziu și nu vroiam nici măcar să mi-l aduc aminte. Ce voi face mai tîrziu, cînd nu-mi va rămîne decît trecutul, cu nostalgiile, dacă pînă atunci nu voi izbuti să las pe drum toate regretele ?

Aproape de Skagen peisajul monoton a început să capete reliefuri bizare, au apărut dune uriașe de nisip consolidate cu ierburi robuste, un cîmp întreg de conuri parcă vulcanice. Ajungînd la umbra lor și strecurîndu-mă printre ele am simțit o înfiorare, un fel de teamă, natura era nefirească și mi se părea

hazardat să merg mai departe, mă aşteptam ca aerul să se rarefieze şi apoi să dispară, ca pe o planetă fără viaţă. În mişcarea maşinii dunele alunecau în urmă cu viteze inegale, după depărtarea fiecăreia, suprapunîndu-şi traiectoriile, creind o furtună de imagini. Abia după ce le-am depăşit am avut curaj să mă opresc şi să mă uit la ele. Văzute în perspectivă, mi se păreau într-adevăr înfricoşătoare, nu-mi venea a crede că trecusem pe acolo şi eram teafăr. Mi le-am închipuit bătute de vîntul iernii, crescînd întruna cu nisip adus de pe plajă, înmulţindu-se şi cotropind ţara.

Skagen era încă neîmpresurat de dune, îşi ducea viaţa într-o înghesuială de vacanţă, cu multă lume de vilegiaturişti, şi fără destule case să-i găzduiască. Nici nu-mi închipui unde încăpeau cu toţii, căci doar n-or fi dormit pe afară. N-am găsit nicăieri o cameră, deşi am căutat stradă cu stradă, sperînd că mă pot descurca fără biroul turistic, aflat într-o aglomeraţie unde aş fi vrut să nu intru. N-am avut încotro, am lăsat maşina şi mi-am făcut loc cu coatele. Erau vreo cinci fete la o tejghea lungă, şi-n faţa fiecăreia aşteptau oameni.

Se întîmplă uneori ciudăţenii care rămîn neexplicate ; nu mi-am explicat pînă astăzi de ce în îmbulzeala aceea, o fată stătea degeaba, nimeni nu-i cerea sfatul, nu se apropia de ea de parcă ar fi fost ciumată sau slută, şi, ca să fie şi mai inexplicabil, pot să jur că era chiar frumoasă, mai frumoasă decît toate, dovadă că o ţin minte. Semăna cu finlandeza din lift, de la Leningrad, un tip scandinavic trecut peste mare, semăna şi cu fetiţa de la Ivalo, şi cu fetele de la Burfiord, şi chiar cu cele de granit alb ale lui Vigeland. Avea blugi, se înţelege de la sine astăzi, şi o bluză albastră înnodată pe pîntece, de-i lăsa pielea liberă, nu prea bronzată, şi cred că din această cauză, fiindcă stătea într-un birou cu lume nervoasă şi năduşită, în loc să se ducă la plajă, mi s-a părut necăjită. Poate de aceea nu-i adresa nimeni cuvîntul. Mi-am luat inima în dinţi, şi trecînd peste ceea ce ar fi putut să fie o interdicţie, ca să găsesc

o explicaţie situaţiei inexplicabile, am rugat-o să mă ajute. Mă aşteptam să mă trimită la coada de alături, sau nici măcar să nu se uite la mine şi nici să nu-mi răspundă, de parcă ar fi fost şi oarbă şi surdo-mută. Dar m-a privit, m-a auzit, m-a înţeles şi mi-a vorbit cu bunăvoinţă, deşi e drept că puţin absentă, cu gîndul poate la plajă, unde ar fi vrut să stea în nisip, cu un băiat alături. Era exact miezul zilei, cînd soarele arde mai tare. M-a informat că în tot oraşul nu era nici o cameră liberă, a pus însă mîna pe telefon şi a întrebat în mai multe locuri, în alte localităţi de pe coastă, pînă ce mi-a găsit găzduire la un hotel din St. Tornby, în partea vestică a Jutlandei. Pînă acolo nu erau mai mult de cincizeci de kilometri, însă de la o mare treceam la alta, lăsînd Kattegat pentru Skagerrak ; n-aveam de ce să mă supăr, ba chiar am simţit o satisfacţie, gîndindu-mă la mobilitatea şi la independenţa pe care mi-o dădea maşina. Regretam doar că n-am să mă pot duce în portul Skagen, seara, cînd pescarii îşi vînd peştele, la licitaţie. Tot fata mi-a dat şi harta Jutlandei, şi a însemnat cu mîna ei drumul pînă la St. Tornby. Avea un inel subţire de aur, cu un brienţel veritabil, care sclipea de-mi ardea ochii. Cît timp stătuse de vorbă cu mine, în spatele meu se adunaseră vreo cinci oameni, urmîndu-mi exemplul. Am plecat cu sentimentul unei ingratitudini, gîndindu-mă că din cauza mea fata o să aibă multă bătaie de cap cu muşteriii aşezaţi la coadă, de unde mai înainte putuse să viseze netulburată.

În port m-am dus chiar dacă nu era ora de licitaţie. Cîteva iahturi cu pînze, legate la chei, mi-au amintit că ne aflam în anotimpul croazierelor de vacanţă. Sînt oameni care îşi lasă locuinţele confortabile, se înghesuie pe un vas de şapte metri, şi cutreieră mările. După inscripţiile de la pupa, erau iahturi de la Göteborg, probabil la prima lor escală, dar unele venite mult mai de departe, de la Plymouth, Calais, Saint-Mâlo, şi cel mai îndrăzneţ dintre toate tocmai de la Barcelona. Dintr-odată mi-au venit în minte drumurile mele în Spania, mi-am dat seama că n-am să le uit repede, nici una din ţările nordice

n-o să le umbrească, oricîte amintiri frumoase voi păstra despre ele, n-o să fie la fel de nostalgice.

Fiind ora prînzului, oamenii se pregăteau să mănînce, bărbaţii puneau masa, în cockpit, copiii aduceau paharele şi tacîmurile, femeile ieşeau de la bucătărie, roşii de căldură şi năduşite. Peste tot cîntau tranzistoarele, nu se poate să fie numai bine. Pe vremea cînd am umblat şi eu pe mare, cu o barcă de şapte metri, n-aveam nici un fel de muzică, decît pe-a etravei în valuri.

Dincolo de chei era un şir de căsuţe ca un decor de teatru, de lemn, vopsite în negru, cu un etaj, cu acoperişurile în două pante, unite între ele, că dădeau o linie continuă de zigzaguri simetrice şi egale, stilizînd parcă legănarea mării. Identice una cu alta, căsuţele aveau la parter o uşă cu geamuri, o alta la etaj iar de-o parte şi de alta cîte o fereastră, toate cu încadraturi albe, cu traforaje şi ornamente. Era atît farmec în ele încît am avut un moment de îndoială, n-am ştiut ce-aş fi ales dacă ar fi fost cu putinţă, un iaht să mă duc pe mare, sau o căsuţă unde să rămîn seara, renunţînd la hotelul de la St. Tornby ? Dacă am putut să pun alături aceste dorinţe, şi am stat în cumpănă, înseamnă că fără să-mi dau seama era în mine multă oboseală. Altfel cum să ezit între o casă şi o corabie ?

Pe o colină nisipoasă am văzut vechiul far de la Skagen de pe la anul 1600. Nu-i altceva decît o cumpănă înaltă de lemn, ca la puţuri. La unul din capete este fixat felinarul, pe care, odată aprins seara, cumpăna îl ridică la vreo opt metri. Deşi era o reconstituire, mi-a părut bine să ştiu că ideea lui există acolo de patru secole.

Am mai mers cîţiva kilometri spre nord, ultimii, pe o plajă cenuşie, pînă la Grenen, unde-i un far din zilele noastre, fix şi rece, de piatră, cu reflectoare electrice. Era lume destul de multă, întinsă la soare, dar cam zgribulită. Drept în faţă se întîlneau cele două mări, lovindu-se una în alta şi creînd între ele un val mai înalt decît celelalte. Nu putea să fie doar o

impresie, am privit multă vreme, mereu se forma acolo un val mai puternic. Nu mai încape nici o îndoială că şi mările au hotare şi nu ostenesc să le apere. Ce-o fi aici pe furtună, pînă unde s-or fugări cele două ape, cît s-or uzurpa una pe alta ?

Scopul meu fiind împlinit, puteam să mă întorc repede. Despre drumul la Tornby nu am ce spune decît că traversează toată partea de nord a peninsulei, fără să ducă în altă lume. Ajuns acolo am avut sentimentul că marea avea caracterele schimbate, altă culoare, altă formulă chimică, nu puteam să uit că o văzusem încleştată cu marea cealaltă. Sau poate îmi exageram impresiile, nu vroiam să admit că făcusem atîta drum şi mă luptasem cu oboseala pentru o cauză pe care alţii nici n-o bagă în seamă. Căci la Grene nimeni nu stătea să vadă hotarul, ci se bălăceau în mare, luînd valul de la mijloc drept egal cu toate.

După ce-am văzut camera, după ce mi-am lăsat maşina sub fereastră şi-am aflat că masa de seară e la ora mea, şase, m-am dus să mă plimb pînă la plajă, mîndru că din ce în ce mai multă lume adoptă programul meu de viaţă. Plaja se afla la vreo şase kilometri, însă aveam destulă vreme, ceasul parcă mergea mai încet decît altădată. Şoseaua era îngropată între două taluzuri înalte, mergeam cam orbeşte şi n-am ce povesti, decît că întîlneam maşini şi motociclete. Nici un om nu mi se părea destul de bronzat, ca pe malul mării noastre. Nu mă înşelam, cînd am ajuns am dat peste o masă de oameni cu pielea albă sau abia uşor pîrguită. O fi fost pielea lor de vină, o fi fost soarele, fără destulă putere, o fi fost o piedică în atmosferă ? Păreau toţi sănătoşi şi n-am auzit pe nici unul gemînd şi văitîndu-se, dar mie oamenii care nu se bronzează mi se pare că suferă de o boală. Nisipul alb şi prea fin, ca făina, era ocupat în măsură egală de oameni şi de maşini care făceau umbră, fără să fie nevoie, fiindcă la ora aceea soarele nu mai dogorea, începea să se simtă răcoarea de seară. M-am întins pe nisip fără să mă dezbrac, am stat aşa cu mîinile sub cap, vreo oră, lăsîndu-mă în voia lenei, cum nu mi se mai întîmplase de multă vreme.

În jur însă simţeam mişcare şi gălăgie, oamenii îşi strîngeau lucrurile să plece, apoi îşi chinuiau motoarele să scoată maşinile. Roţile patinau şi aruncau trombe de nisip în spate. Nu le înţelegeam imprudenţa, nu puteau fi la prima experienţă şi atunci cum de nu ţineau minte ? Bărbatul stătea la volan, iar familia împingea maşina împotmolită. Cînd au plecat cu toţii, nu fără cazna, plaja părea răscolită de rinoceri sau de buldozăre.

Nu m-am mai întors pe şosea, ci am luat-o pe sus, printre dune acoperite de ierburi. Am trecut pe lîngă case de vacanţă, răzleţe, de lemn şi piatră, foarte sumbre, maronii sau negre, fără nici o dîră de culoare mai luminoasă ; datorită lor atmosfera mi s-a părut posomorîtă şi impresia s-a prelungit chiar după ce le lăsasem în urmă.

Lîngă hotel era un camping, am mers să-l văd, totdeauna e ceva de văzut, viaţa în cort mă intrigă, deşi nu mi se potriveşte ; mă uit la alţii şi încerc să înţeleg ce-i atrage. Unii vor să facă economie, ceea ce poate fi într-adevăr o justificare, la oamenii cu mijloace de existenţă modeste. Cunosc însă şi din aceia care îşi declară, şi chiar îşi dovedesc pasiunea pură pentru acest fel de viaţă. Şi iarăşi înţeleg, cînd e vorba de locuri frumoase şi izolate, unde liniştea şi priveliştea răsplătesc unele necazuri, cum sînt întinsul cortului, spălatul anevoios, lupta cu gîzele, dogoarea zilei şi frigul de peste noapte, asemenea umezeala ; nu mai vorbesc de ploaie şi de furtună. Pe toate le poţi accepta pentru ceea ce îţi oferă o natură nealterată. Dar campingul ? Praful, îmbulzeala, gălăgia, promiscuitatea ? E ceva ce nu pot înţelege, deşi cred că are un înţeles, de vreme ce atîta lume acceptă. Spre a-mi întreţine reţinerile, campingul de la St. Tornby mi s-a părut a fi cel mai păcătos din cîte văzusem vreodată, într-o împrejmuire neîngrijită, jegoasă, fără un petec de iarbă şi nici un arbore. Oamenii aduceau apă cu găleata, din altă parte. O prăvălie, la poartă, o baracă, nu avea spre vînzare decît îngheţată şi coca-cola. Tot locul era plin de cutii goale şi de gunoaie.

Am încercat să regăsesc frumusețea pe cîmp, m-am dus pe drumeaguri, printre ogoare, însă n-am putut să mă purific, și să retrăiesc orele pline de farmec din satul Gedved.

Întors la hotel, un om, poate patronul, m-a anunțat că masa era gata de zece minute ; într-adevăr, întîrziasem, dar nici nu mă încrezusem cu totul în ora propusă. Oricît ar fi de cronometrată viața noastră modernă, condusă de computere, oricît de riguros ar fi programate mișcările omului în orele zilei, sincronizate cu mișcarea aproapelui, ca să nu ne lovim unii de alții în aglomerația mondială, întîrzierea n-a fost stîrpită, și punctualitatea n-a devenit o religie, ci este deocamdată o credință prea puțin răspîndită. Mă devotez ei din tot sufletul, și ea îmi dă satisfacții, ca tuturor bigoților, dar uneori calc și eu strîmb, fără nici o înclinare spre viciu, numai să nu par ridicol între oamenii fără credință. Sfertul de oră numit academic, cît întîrzierea este admisă, mi se pare un semn de slăbiciune, și socotesc că prin el punctualitatea este compromisă într-o progresie continuă. Odată ce întîrzierea a fost acceptată, ea devine un principiu. Aș vrea să-i opun cea mai îndîrjită intoleranță. Ușile să se închidă, comandate electronic, deci incoruptibil, și lumea n-are să mai întîrzie la teatru ; dar spectacolul să înceapă și el la oră fixă, gongul să fie și el comandat electronic, la fel să se ridice cortina. Dacă mi se va spune că așa vom deveni noi înșine mașini electronice, voi răspunde că nu-i nici o primejdie. Este adevărat că prin gîndirea lui și prin imaginație omul este o ființă înclinată spre fantezie. Sigur că da, dar mașinăriile nu ne vor omorî fantezia, dimpotrivă, vor exalta-o, fiindcă prin ea și prin creșterea ei continuă am ajuns la mașinărie. Împărțirea vieții în ani, în zile, în ore, minute, pînă la miimi de secundă, și-apoi instrumentul de măsurat timpul, ornicul, ceasul și cronometrul se datorează fanteziei. Ea funcționează în afara rigorilor exterioare, este un instrument independent și imperturbabil. De ce să ne temem că un ritm impus faptelor noastre ar putea să-l distrugă ? Bătăile inimii, primul cronometru din lume, de sub controlul căruia nu

poate să iasă nimeni, a împiedecat oare pe om să fantazeze şi să ajungă în zone de gîndire incontrolabile ? Dar ce să mai lungesc vorba ! De un secol oamenii merg cu trenul şi totuşi n-au devenit mai proşti şi mai uscaţi la suflet dacă se duc la gară fără să întîrzie. Pretutindeni ar trebui să facem asemeni.

Întîrziasem fiindcă n-aveam încredere în punctualitatea bucătarului, cum am în a trenului. Omul m-a condus într-o sală de restaurant mare ca un hangar, cu mesele goale ; nu ştiam ce vrea cu mine, nu înţelegeam nimic, pînă ce-am ajuns la uşa din fund, pe care a dat-o în lături şi atunci mi s-a dezvăluit un decor neaşteptat, depăşind închipuirea, mai presus de fantezia mea disponibilă. Mă aflam într-o sală mai mică, intimă, cu draperiile trase peste ferestre de nu mai venea nici o lumină de afară, cu vreo zece mese, doar una liberă şi pe fiecare masă ardea o lumînare albă. Era o linişte de refectoriu, oamenii aşezaţi la mese, familii, vorbeau în şoaptă, nu se auzeau nici măcar copiii. O fată în rochiţă neagră, cam scurtă, deşi s-a dus moda, cu şorţuleţ de dantelă albă şi cu părul într-o diademă cu pietricele ca perlele, m-a luat în primire şi m-a condus la masa liberă programată pentru mine. M-am mirat că fata nu aparţinea tipului nordic, întîlnit pretutindeni atîta vreme, decît că era subţire şi sprintenă şi avea acea franchete a mişcărilor pe care mi-o revelase fetiţa de la Ivalo, apoi fetele de la Burfiord. Dar era brună ca o meridională, cu părul negru şi faţa smeadă, străvezie ; în lumea aceea blondă, cred că toţi ochii s-ar fi întors după ea, pe stradă. Avea o frunte uşor boltită, care o făcea să semene puţin cu o căpriţă. Era prea mică să fie cochetă, totuşi, ştiindu-se frumoasă, nu evita să se arate, aplecîndu-se în lumina lumînării şi absorbindu-i toată strălucirea. Un zîmbet de satisfacţie, reţinut dar nu pînă la a-şi pierde căldura, îi înflorea în colţul gurii abia formate şi îl oferea cu bucurie la toată lumea. Nu am avut de spus nici un cuvînt ca să-mi aducă la masă, exista un ceremonial stabilit dinainte, cu oarecare pretenţii, ceea ce nu putea decît să-mi placă, ştiind că niciodată n-ar ajunge să mă înrobească. N-am prea ridicat

ochii din farfurie, eram intimidat de tăcerea mănăstirească și abia dacă mi-am văzut vecinii, cu coada ochiului, luminați și ei de lumînarea albă. Însă am apucat să bag de seamă că la o parte din mese servea altă fată, greoaie și bosumflată. N-am avut a spune un cuvînt nici la urmă, masa era plătită și-am scăpat de un moment penibil, cînd fata mea ar fi venit să ia banii. Așa mi s-a părut că luasem parte la un ospăț din basme, și mă servise o mică zînă cu diademă de pietricele.

●

Nu-i spre lauda mea să spun că am străbătut într-o singură zi aproape toată lungimea Jutlandei. După Capul Nord, acum începea o a doua întoarcere. Totdeauna întoarcerile au trezit în mine o precipitare, m-a apucat graba, chiar cînd nu mă grăbea nimeni. Am crezut că era dorul de casă, și putea să fie, după cum putea să fie și oboseala, dorința de-a ajunge mai curînd la odihnă, dar, acestora li se adaugă altceva, mai greu să se definească, teama de dezrădăcinare, nevoia de a mă regăsi pe mine, cu mentalitatea mea, pe care lumea străină poate s-o altereze. Locurile noi și oamenii noi ne dau prea mult de gîndit, gîndim tot timpul, fără întrerupere, pînă ce ne pomenim deodată că am pierdut reperele și punctele de referire. Întoarcerea spre ele este ca o revenire la suprafață, ca o renaștere și o reeducare.

Odată sfîrșită mica feerie a mesei de seară, m-am dus în cameră. Un copil în vecinătate a țipat pînă la miezul nopții, poate ca să se descarce după tăcerea păstrată la masă. După miezul nopții un om a tușit pînă dimineața, cu beregata tăbăcită de tutun sau poate de oftică.

În zori am pornit spre sud, căutînd linia cea mai dreaptă. Luîndu-mă după ea, am nimerit pe șosele secundare și nu mi-a părut rău, fiindcă erau neaglomerate ; în schimb trebuia tot timpul, la toate răspîntiile să mă uit pe hartă, cu teama că aș putea să iau o direcție greșită, și nimic să nu-mi atragă atenția.

Am mers tot timpul cu soarele în față, de aceea poate atmosfera mi-a părut prăfuită. Mi-e că fac o nedreptate Jutlandei, dar nu i-am descoperit frumusețea. Pînă și marea, și fiordurile, și apele mi se păreau decolorate ; ar fi fost altfel cu soarele în spate, cine n-a avut timp să observe, nici nu-și poate închipui ce schimbat se vede peisajul, privit într-o lumină și-n alta ; orice înrudire dispare. Ca și pe coasta răsăriteană, satele de vacanță erau sărăcuțe și triste, plajele inospitaliere, marea urîtă și murdară. Mă gîndeam la marea noastră, dar aveam să fiu acolo abia în septembrie, cînd ziua se micșorează, soarele își pierde puterea și toate sînt obosite. Iar acum era iulie, și nu făcusem o zi de plajă, nu mă aruncasem odată în valuri.

Goneam pe șoselele albite de soare, cu mașina încinsă, deși afară nu era mai cald decît primăvara. Vroisem să rămîn peste noapte la Vejle, un oraș din fundul unui fiord, unde gîndeam că o să găsesc privelişti frumoase, îmi și făcusem planul să merg pe malul apei vreo zece kilometri, pînă la un sat unde mi se năzărise că am să găsesc pescari și au să-mi dea pește fript pe plită.

Vejle nu-i un oraș mare, nu-mi făcea frică, mă așteptam la străzi liniștite, la căsuțe vopsite în roșu, cu încadraturi albe la uși și ferestre, și cînd colo am căzut într-o mișcare înnebunită, în scrîșnet de frîne și urlet de cauciucuri, în strigăte, în praf, în miros de benzină și gaze nearse. N-am știut cum să fug mai departe. Venise amiaza, cu lumină orbitoare, aș fi vrut să se înnoreze, mi-era dor de ploaie. De la Fauske, cînd fugisem descurajat din Norvegia, picurase în cîteva rînduri în drumul spre Stockholm, și pe urmă vremea rămăsese obositor de frumoasă.

M-am lăsat să alunec spre mare, pînă la portul Fredericia, ultimul loc unde socoteam că aș putea să rămîn noaptea, fiindcă nu mă simțeam în stare să merg mai departe, deși mai era timp pînă seara. Orașul s-a arătat blînd și ușor accesibil, cu puțini oameni și aproape fără automobile, numai că pluteau peste el aburi chimici. Văzusem încă de departe coșuri de

fabrică fumegînd, dar trebuia să mă resemnez, n-aveam nici o scăpare. Și-apoi, dacă nu-mi era bine, ce să mai spun de oamenii condamnați să rămînă acolo toată viața, să procreeze, să-și trimită copiii la școală, să-i însoare, să le crească nepoții și toate acestea să se întîmple sub emanația continuă a uzinelor chimice ?

Am fost îndrumat la un hotel mic, curățel, convenabil, la doi pași de port, învecinat însă din păcate cu o fabrică de unde veneau miasme, le vedeam, aburi gălbui, ca lămîia, care colorau norișorii de pe cer și apoi cădeau asupra orașului. Am avut senzația că mă înăbuș, că peste noapte voi muri împreună cu toți locuitorii. Am rămas, nu aveam putere să merg mai departe și nici nu mai eram în stare să găsesc un alt loc de popas, în haosul de pe hartă ; uneori, cînd ești atît de obosit că îți amorțește pînă și imaginația, harta devine o enigmă, imposibil să fie pătrunsă, tot ce se vede deasupra sînt linii colorate și semne convenționale, intraductibile.

La hotel m-a întîmpinat o femeiușcă nervoasă, poate nevasta patronului ; nu știu din ce motive trecea tocmai atunci printr-o criză de isterie. Mă gîndeam că o fi din cauza aburilor chimici, care parcă începeau să mă isterizeze și pe mine, dar tot nu aveam putere să plec mai departe. Pînă să-mi dea camera, care m-a ispitit fiindcă era curată și liniștită, cu fereastra spre o grădină, de nebănuit înainte, femeia a tot pufuit și s-a stropșit nu știu la cine. Seara, în restaurant, cînd mi-a adus de mîncare, căci nu servea altcineva la masă, n-am mai recunoscut-o, era calmă și zîmbitoare și puteam s-o socotesc chiar frumușică, poate cam oțeloasă, dar altfel ispititoare, micuță și bine făcută ; din acest punct de vedere n-avea de ce să fie nemulțumită. Ce se întîmplase cu ea în cîteva ceasuri ? E adevărat că după-amiază dăduse o bură de ploaie, care limpezise puțin atmosfera și alungase miasmele. Constatînd chiar și la mine o altă stare de spirit, m-am întrebat dacă nu cumva la sosire eu fusesem cel iritabil și-o molipsisem ; se întîmplă, dracii sînt transmisibili.

O cale ferată care mergea în port, trecea chiar pe stradă, prin fața hotelului. M-a nemulțumit, deși fereastra mea dădea în partea cealaltă, în grădina din spate, unde erau rufe puse la uscat și cîntau păsărelele. Seara, calea ferată nu-mi mai stătea pe suflet, ba mă și bucura s-o știu acolo, la trei metri de casă ; e adevărat că nici nu treceau trenuri.

După o oră de umblet, în căutarea a ceva care să justifice popasul meu la Fredericia, m-am întors la hotel, să fi fost ora trei după-amiază, m-am întins în pat, am căzut brusc în somn, ca niciodată, și-am dormit dus pînă la patru. Cînd am ieșit se înnorase, n-am apucat să merg cincizeci de metri, cînd s-a pornit ploaia binevenită. Nu m-am întors, ci m-am adăpostit în mașină, care se afla aproape, într-un parcaj din portul de iahturi. Și iarăși bătaia ploii în acoperiș mi-a adus aminte de primele zile ale călătoriei, cînd mă odihneam cîte un sfert de oră în afara șoselii, ronțăind stixuri. Drumul spre Moscova e ceva ce pare că n-o să se uite. Stixuri mai aveam și acum, dar oricît ar fi fost de asociate cu amintirile celelalte, pe ele le uitasem.

Am privit iahturile, cîteva, legate la chei și mi s-au părut triste sub ploaia care făcea băşici în apa bazinului. Le-am comparat cu mașina, m-am comparat pe mine cu navigatorii, eram în inferioritate și totuși n-am simțit nici un fel de regrete ; am acest dar, să mă despart ferm și definitiv de ceea ce nu se poate.

Un cuter mărișor, de vreo unsprezece metri, cu pînzele abia coborîte, intra în port și se apropie încet cu motorul. Un bărbat în trening a lăsat cîrma și a venit la prova, să acosteze. N-avea cine să-i ajute, am coborît și am prins parîma ; e un gest care m-a emoționat totdeauna, dar acum nici el nu mi-a trezit regretele, ci numai nostalgia. Tot echipajul îl alcătuia bărbatul, o femeie, probabil nevasta, rămasă în cockpit, la cîrmă, și un băiat care lega vela mare, udă de ploaie. Băiatul să fi avut doisprezece ani, iar părinții între treizeci și patruzeci ; poate le lipsea o fetiță.

După ce-au legat pînzele, au încuiat cabina, spun așa fiindcă e un gest obligatoriu, altfel nu-mi amintesc bine, n-ar fi fost exclus s-o fi lăsat descuiată și atunci mi-ar fi devenit și mai simpatici, și s-au dus să se plimbe. În lipsa lor am putut să le examinez vasul, era o construcție modernă și elegantă, cu puntea de pitchpain, suprastructurile de mahon, catargele de duraluminiu, lucrare de șantier, care știu prea bine cît costă. Nu putea fi decît luat cu chirie, se obișnuiește, nu păreau oameni bogați și un asemenea iaht nu-și pot îngădui să aibă decît milionarii și poate fanaticii care își sacrifică toate bunurile.

Puțină lume știe că pe un asemenea vas și chiar pe unul mai mic, se pot traversa toate mările și se poate face înconjurul pămîntului. Viața într-un spațiu atît de îngust încît se măsoară cu decimetrul, în umezeală, în luptă cu valurile care adesea trec peste punte nu-i ușoară, cere multă pricepere, cunoștințe de navigație, de radio, de meteorologie, apoi de matelotaj, de manevrat și reparat pînzele și toate avariile posibile, cere rezistență și forță fizică, pînă la acrobație, și bineînțeles și-o sănătate neștirbită a trupului și-a sufletului, și un curaj de wiking, iar mai presus de toate, dragoste pentru mare.

Nu toată lumea trebuie să se gîndească atît de departe, familia sosită adineaori nu face înconjurul pămîntului, își petrece luna de vacanță pe apă, mergînd din port în port, într-o croazieră cumpănită, ca o excursie cu mașina și nu mai primejdioasă, dar cu satisfacții neînchipuite. Cine n-a încercat, nu crede, de aceea n-am să lungesc predica.

M-am dus pe cheiul opus, să văd portul de reședință al vasului, scris la pupa ; era Travemunde. Pînă a doua zi cînd am ajuns la Lübek, în Germania, am rămas cu o obsesie și o confuzie. Știam bine de Travemunde, numele mi-a plăcut prin sonoritate, iar prin înțelesul lui, așa cum l-am gîndit eu, fără să am dreptate, mi-a trezit o stare de vitejie și un dor de ducă puternic, fiindcă despărțind cuvîntul în două, și apropiindu-l de limba noastră latină, am vrut să cred că el înseamnă În-

conjurul Lumii. În schimb nu mai țineam minte ce era Travemunde, decît un port pe suprafața pămîntului. Cuvîntul m-a urmărit toată seara, fără să mă sîcîie însă, ca toate lapsusurile, ci dimpotrivă, dîndu-mi o reverie calmă, pornită de la dorul de ducă.

Portul mare, alături, mi s-a părut părăsit, am văzut doar vreo două vapoare, adormite de-a lungul cheiului pustiu, fără echipaj, fără pază, parcă abandonate. Am făcut ocolul orașului, pe malul mării, de-a lungul unei faleze înalte, împădurite, care acoperea casele. Pe plajă erau cîteva terenuri de sport, fără nimeni, se vedeau lucrări întrerupte, un dig, o alee betonată ; pentru cine ? Am urcat în oraș pe la capătul celălalt ; privit de sus peisajul avea o deschidere largă spre podul suspendat de peste Micul Belt, brațul de mare dintre insula Fyn și Jutlanda, pe unde trecusem deunăzi, venind de la Odense și Copenhaga. Natura căpătase deodată o grandoare nebănuită, o desfășurare de linii lungi, puternice și parcă sonore, ca acordurile finale ale unui poem eroic. Din locul unde urcasem pornea un șir de bastioane care înconjura orașul, apărate de un canal în zigzaguri, un șanț de cetate. Fredericia a fost odată asediată ; mi-a trezit respectul, înseamnă că avusese ceva de apărat și tot atunci m-am gîndit că a doua zi plecam din Danemarca fără să fi descoperit ce apărase ea în decursul vremurilor, în afară de ceea ce spune istoria.

Am mers mult printre bastioane și case, fără să întîlnesc oameni ; doar o dată a trecut pe lîngă mine o femeie pe bicicletă. Ca și cele două vapoare din port, casele păreau părăsite. Doar în centru, pe străzile comerciale se vedea lume, rară și liniștită. Cînd am ajuns în port, familia de la Travemunde se întorsese ; bărbatul aducea apă cu găleata de plastic, de la benzinăria aflată aproape ; sigur, viața lor nu putea să fie ușoară.

Tot pe acolo era o stație automată de spălat mașinile și dacă n-ar fi fost tocmai atunci în funcțiune, aș fi crezut că este și ea părăsită ; de fapt era, fiindcă nu se vedea nici un om, administrator sau paznic, ci numai o femeie care-și adusese

maşina s-o spele. Şi maşina mea ar fi avut nevoie, de aceea am urmărit-o pe femeie să văd cum face. Nu făcea nimic altceva decît să bage nişte fise în aparatul de comandă ; apa şi periile porneau singure. Instalaţia îndeplinea patru programe, la alegere, spălat simplu, o fisă, spălat cu şampon, două fise, spălat şi uscat, trei fise, spălat, uscat şi lustru, patru fise. Las'că nu ştiu unde se cumpărau fisele, cred că trebuia să le iei din vreme, de la un birou aflat alături şi care era deschis numai în unele ore, dar nici instalaţia nu făcea o treabă prea bună, mai degrabă o mozoleală, păcat de şampon şi de lustru, dacă rămîneau dîre de praf pe maşină ! Aşa că m-am lăsat păgubaş şi m-am dus la masă. Se făcuse cam frig cînd am revenit în port, să-mi mai mişc puţin paşii, după ce mîncasem. Oamenii de pe iaht terminaseră şi ei masa, se îmbrăcau cu treninguri matlasate şi pulovere groase, pentru noapte. Am simţit o bucurie nevrednică şi laşă gîndindu-mă că în camera mea nu era umezeală şi mă aştepta un pat confortabil.

28

Ca să merg mai departe trebuia să trec iarăşi prin Kolding, pe unde venisem ; oraşul nu-mi lăsase o amintire prea bună, cu indicatoarele lui încurcate, aşa că am preferat să-l ocolesc pe autostradă. Numai că nici aşa nu mi-a fost bine, am căzut victima unei confuzii cunoscută de multă vreme, marcarea defectuoasă a şoselelor, pe care poţi să le identifici după o cifră, care însă nu-ţi indică şi direcţia. Autostrada mea era marcată A1, şi trebuia să merg pe ea pînă întîlneam ieşirea spre E3, care ducea în Germania. Am apucat pe E3 fără gre-

şeală, dar după cîţiva kilometri am constatat că mergeam într-o direcţie opusă. Am întors pe loc, fiind o şosea obişnuită nu exista interdicţie, numai că, pentru a ocoli oraşul, cum mă hotărîsem, a trebuit să intru din nou pe autostradă şi nu mai spun cît am bîjbîit ieşirile, pînă ce am găsit-o pe cea bună. De-aici încolo am mers repede, am avut noroc să iasă şi soarele, m-am bucurat de peisaj, mai ondulat, mai colorat şi mai curat decît fusese pînă acolo, poate ca să regret plecarea din Danemarca. Aş fi avut timp să mai rămîn undeva, o zi, două sau şapte, îmi lipsea însă răbdarea ; simţul întoarcerii creştea, dominîndu-le pe toate.

M-am oprit numai jumătate de oră, cînd mai aveam zece kilometri pînă la frontieră. Am adunat toată moneda metalică de prin buzunare, căci n-o puteam schimba în Germania şi, fără s-o număr, am pus-o în mîna unei vînzătoare de la o fructărie, cerîndu-i să-mi dea banane. S-a mirat ea puţin, dar n-avea de ce să se împotrivească şi a umplut de trei ori cîntarul, cu totul vreo zece kilograme de banane, că abia le-am putut duce în braţe. Le-am înşirat pe bancheta din spate, peste bagaje, gîndind rău despre mine, că în dorinţa de a-mi simplifica gesturile, adesea îmi complic viaţa ; la ce-mi trebuiau atîtea banane, că nu puteau fi păstrate mai mult de cîteva zile şi era păcat să le arunc în şanţul şoselei ?

Au ţinut pînă la Wilhelmshaven unde puteam spune că nu veneam cu mîna goală, căci vinul roşu de Dealul Mare, destinat lui Will îl băusem de multă vreme.

Înainte de Flensburg, cînd am trecut frontiera în Germania am avut încă o dată, şi mai evident, şi chiar mai îndreptăţit decît la Elsingör, sentimentul că ajungeam cu adevărat în Europa. Oricum, mă înţelegeam mult mai uşor cu oamenii, nu doar datorită limbii, mai accesibile, ci unei comunicaţii vechi, începută în copilărie, trist din nefericire, cu experienţa războiului, apoi în şcoală, cu istoria, literatura şi muzica, iar pe lîngă acestea cu tot ce mi-a pus viaţa în faţă ultimele decenii, întîmplări şi oameni.

Nu mă încumet să afirm că știu bine ce-a însemnat fenomenul germanic în secolul nostru, dar cîteva cuvinte tot voi putea spune la urmă, spre a se adăuga la atîtea opinii răspîndite în lume astăzi, cînd nu s-au tras toate concluziile. M-am întrebat ce voiam să văd în această țară, ca ea să nu rămînă pentru mine doar un coridor de trecere între Danemarca și Olanda. Nu mă dau în lături să mărturisesc că mă interesau urmele războiului, sub aspectul lor epic, și dacă mergeam drept la Hamburg, aflat în față, la numai două sute de kilometri, nimeream bine, fiindcă intram în zona celor mai mari distrugeri. M-am abătut însă prin Kiel și Lübeck, aflate în afara drumului, pe care însă nu le puteam lăsa deoparte cu indiferență, fiecare fiind evocator pentru mine. Înainte de a ști ce însemna Kiel în istoria flotei germane, și unde se afla el pe hartă, auzisem în casă, pe cînd nu începusem să merg la școală, că tatăl meu ajunsese acolo cu o navă de război, la o ceremonie, pe cînd își făcea armata la marină. Kiel era așadar o amintire din copilărie și încă una foarte emoționantă. Nu trebuia să ezit la răspîntie.

Îndată ce-am pornit la drum, în mirosul lasciv de banane, peisajul, care-l continua pe cel dinaintea frontierei mi s-a părut că tindea să-și mărească dimensiunile, și poate nu era doar o impresie ; după peninsula Jutlandei unde rămînea înghesuită Danemarca, aici începea să se simtă continentul.

Dar ce puteam să văd la Kiel într-o oră ? Nu mă interesa decît portul, și numai pe cale sentimentală. În locul vechii flote de război, am găsit feriboturi ; nenumărate. Și în fața lor, pe chei, mașini, în zeci de șiruri, așteptînd să le vină rîndul ; poate o zi întreagă, poate și o parte din noapte. Era un exod, oamenii păreau în bejenie, dormeau în mașini, acoperiți de bagaje, cu capul dat pe spate, cu gura căscată. Cîte o mamă își ținea copilul în brațe, apoi tresărea alarmată, cobora bombănind sau drăcuind, scotocea prin boccele, prin geamantane, căutînd hîrtie igienică și rufărie curată. Alte mame își puneau copilul pe oliță de noapte, lîngă mașină. Între timp, capul familiei, care moțăia

la volan tresărea la claxonul celui din spate şi mergea zece paşi mai departe. Mama fugea să-l ajungă, trăgîndu-şi copilul cu o mînă, cu alta ducînd oliţa. În alte părţi mamele împărţeau sandvişuri familiei, pateu de ficat, salam, cîrnaţi, toate năduşite în lada maşinii. Bărbaţii beau cafea din termos, şi iar mai mergeau zece paşi înainte, nu ştiu de ce, poate şirul se strîngea, ca armonica, peste primul din faţă. Aşa se întîmplă, dacă oamenii se înghesuie au impresia că scurtează timpul de aşteptare, că se apropie de ţintă. Iar eu, privind această imensă tabără de pribegi mă întrebam cine îi pedepsise, cine îi alunga, ce primejdie venea din urmă ?

Erau nordici care se întorceau acasă din ţările sudice, şi sudici în drum spre ţările nordice. Era Europa frenetică, bătrînul continent apoplectic, întinerit prin miracol, prin sîngele pierdut în ultimul masacru care i-a uşurat arterele sclerozate. Nu mai e nimeni bătrîn astăzi !

Într-un gang din port, am văzut trei curtezane de stradă, vopsite strident, stil neperimat încă, subţiri, slabe ca manechinele tuberculoase, stil inimaginabil la începutul veacului. Aveau toate trei rochii negre, de serată, şi pantofi cu tocuri ca picioroangele. Nu s-au mişcat, aş fi fost curios să văd dacă pot să umble. Stăteau umăr la umăr alcătuind un desen ca o treflă.

Puţin mai departe, într-o piaţă plină de lume, un funicular trecea pe deasupra mulţimii, legînd între ele două clădiri moderne, sediile unor instituţii, întreprinderi, bănci sau societăţi anonime. Putea să fie doar un capriciu al unei conduceri, sau o ambiţie, dacă nu o simplă idee trăsnită, dar pentru mine devenea o dovadă că afacerile mergeau spre extindere. Nu-mi venea să cred că trecuseră numai trei decenii de cînd totul aici fusese ruină. Nu se mai vedeau urme.

Intrînd într-o biserică, am dat peste un mort, pe catafalc, neveghiat de nimeni. Să nu-l fi văzut, n-aş fi avut dovada că în această lume întinerită se mai şi moare. Dar, după singură-

tatea din biserică, aş putea crede că oamenilor moartea le este indiferentă.

Cîteva ore mai tîrziu, în altă biserică, la Lübeck, am văzut o nuntă. Mai rămînea să văd şi un botez, ca să fie tot ciclul. În legătură cu ideea aceasta n-are importanţă că toată asistenţa la nuntă purta ochelari, inclusiv preotul. N-am să caut pretutindeni simboluri ; era doar o coincidenţă.

Lübeck, unde am ajuns curînd după amiază, este unul dintre oraşele care mi-au dat satisfacţii rapide şi multiple, m-a bombardat cu impresii. Partea lui veche, hanseatică, este o insulă pe fluviul Trave, care la şaptesprezece kilometri de acolo se varsă în Baltică. Şi deodată mi-am adus aminte de plaja unde se ducea familia bogătaşului Buddenbrook cu trăsura, unde fiica începe o idilă repede curmată cu un tînăr de altă condiţie. Locul se chema Travemünde, în sfîrşit îl localizasem, după ce din ajun, de la Fredericia, mă tot întrebam unde ar putea să fie. Îmi părea rău însă că un simplu u, a cărui tremă o omisesem, mă obliga să renunţ la traducerea mea, atît de angajantă : Travemiunde nu mai suna latineşte şi nu mai putea să însemne Înconjurul Lumii.

Nu era un motiv să ocolesc casa bogătaşului şi m-am dus fuga drept în Mengstrasse, la numărul 4. Iarăşi am fost dezamăgit să descopăr confuzia pe care o fac sistematic între realitate şi ficţiune. Ştiam că nu putea să fie casa din carte, totuşi vroiam să mi-o închipui aşa în continuare, şi recunosc că primăria se străduia să mă ajute, marcînd-o pe planul oraşului drept casa familiei Buddenbrook. În realitate este casa unde a locuit un timp familia Mann, care a dat lumii doi scriitori demni să fie ţinuţi minte, chit că n-or fi de mărimea întîia. Pe cer stelele sînt în mii de mărimi diferite şi toate fac parte din acelaşi întreg astronomic, căci una de-ar lipsi s-ar schimba legile firmamentului. Oare casa din Mangstrasse ar fi spus mai puţin oamenilor dacă s-ar fi numit casa Mann, pur şi simplu ? Cu toată dezamă-

girea mea, a trebuit să admit că de fapt ficțiunea era triumfătoare, un personaj închipuit devenind mai puternic decît plăzmuitorul.

Am trecut pragul ; înăuntru era o instituție bancară.

Pe stradă trecea un camion uriaș, cu butoaie, tras de doi cai zdraveni. Mi s-a părut o imagine din vremea lui Buddenbrook.

Cîțiva pași mai departe m-am întîlnit, — să nu-mi vină a crede — cu bărbatul care sosise cu iahtul la Fredericia și-mi amintise de Travemünde. A trecut pe lîngă mine, cu copilul de mînă, și fiindcă știam măcar puțin din aventura lui, l-am asemuit cu Wilhelm Tell, prin solidaritatea dramatică dintre fiu și tată. Aș fi putut să-l salut, într-un fel ne cunoscusem, îi ajutasem să acosteze, dar eram sigur că nu mai ținea minte. Eu de ce oare n-oi fi uitat nici acum, după trei ani și jumătate ?

La cîțiva pași de casa Mann-ilor, biserica Notre-Dame și primăria alcătuiesc împreună o dovadă mai puternică decît ar fi nevoie spre a convinge, despre ceea ce a însemnat bogăția și puterea Hansei. Dar nu sînt numai ele ; risipite pe sute de metri se ridică turnurile îndrăznețe a zeci de biserici și construcții pline de forță și de ambiție. Pe vremea cînd s-au construit ele, omul nu avea la îndemînă alte unelte decît ciocanul și dalta, mistria, firul cu plumb și cam atîta. Cărămizile și mortarul se cărau cu targa sau cu spinarea și se urcau pînă în vîrful turnurilor, la înălțimea marilor blocuri de astăzi, în cel mai bun caz cu scripetele și cu forța omului. Pentru a ridica numai schelăria unei biserici era nevoie de o pădure întreagă. Dar ornamentația migăloasă, la înălțimi unde nu-i locul omului ci al păsărilor și norilor, cu ce migală se făcea, cîtă răbdare și ce curaj trebuia să aibă meșterii ? Sau acoperișurile povîrnite, cum se îmbrăcau ele în tablă de aramă, în ardezie sau țiglă, pe ce sprijineai piciorul și ce te salva dacă alunecai la vale ? Dar crucile și săgețile din vîrful turlelor gotice ? De cîte ori le privesc îmi vine amețeală și nu pot nici măcar să-mi închipui cum

erau înzestraţi oamenii care au izbutit să le ridice şi să le fixeze, ca vîntul şi timpul să nu le dărîme, să stea acolo ţintind şi sfidînd cerul, secol după secol, pînă în zilele mele ? Oare cîţi morţi or fi în temelia fiecărui turn de biserică şi fiecărei clopotniţe ?

Şi nu mai de mult decît acum un secol, la sute de ani după ce s-au făcut aceste splendori de care ne mai minunăm şi astăzi, multe din ele neputînd fi nici măcar imitate, reprezentînd un moment unic în istoria civilizaţiei, un om bogat şi vrednic, un stîlp al oraşului, bărbat în floarea vîrstei, putea să moară, după suferinţe atroce, dintr-o măsea bolnavă, fiindcă felcerul nu izbutise s-o scoată, şi-o infectase.

Abia trecusem podul împodobit cu păpuşi colorate, şi făcusem numai cîţiva paşi în oraşul vechi, pe insulă, unde sînt urme de acum nouă secole, cînd am văzut în faţa mea un bătrîn în stare de mumifiere, tîrşindu-şi picioarele cu eforturi penibile, ajutat de o femeie care îl ducea de braţ, după semne o slujnică, nici ea tînără, dar încă în putere.

Mergeam în urma lor pe cheiul numit An der Untertrave, în lumina soarelui de după amiază răsfrînt în apa albastră. N-ar fi nevoie de nume dar mi se pare că aşa povestea mea devine mai uşor de crezut, fiindcă eu însumi mă îndoiesc de ea în unele clipe, deşi am văzut-o cu ochii. La colţul unei străzi, Braunstrasse sau Fischstrasse stăteau la pîndă două femei din acelea cărora li se spune, nepotrivit, păsări de pradă ; din necunoaşterea situaţiei sau mai de grabă din lipsă de imaginaţie. Una din ele, de vîrstă mijlocie, blondă, trupeşă, îmbrăcată cu şort, ca turistele, şi-a lăsat însoţitoarea şi a venit repede în întîmpinarea bătrînului, care în mod evident era o cunoştinţă mai veche. Acum da, admit vorba, era ca o pasăre de pradă, l-a înhăţat de braţul liber şi l-a dus cu ea, l-a răpit, eliberînd-o pe slujnică. Aceasta a rămas să aştepte în bătaia călduţă a soarelui ; avea un răgaz şi părea bucuroasă. Nu mai spun cu ce cazna şi-a dus femeia în şort prada, a traversat strada, pe lîngă prietena

abandonată şi a băgat-o în prima casă, pe o uşă scundă. Am apucat să-l văd şi la faţă pe acest muşteriu cu piciorul în groapă, un obraz uscat şi galben, de pergament mucegăit, cu pete ca de rugină, cu nasul străveziu, cu pleoapele căzute ; poate era şi orb, n-am putut să-mi dau seama. Îi tremurau mîinile atît de tare, poate şi încheieturile celelalte, încît se auzea foşnetul vestmintelor fluturate şi pocnetul surd al oaselor. Mai mult n-aş fi în stare să spun, chiar dacă se va fi păstrat şi altceva în memorie. Prietena rămasă pe trotuar a întors capul după ei şi i-a urmărit cu un zîmbet de dispreţ, atît de acră că părea vînătă, ca mărăturile. Dar poate că nu era dispreţ, ci invidie.

Puţin mai departe o pisică s-a luat după mine. Mi se întîmplă aşa cu cîinii vagabonzi ; dacă îi mîngîi şi le spun o vorbă, mă urmează pînă intru într-o casă ; atunci aşteaptă la uşă şi trebuie să treacă timp ca să plece, dacă nu cumva mai înainte un alt om îi mîngîie şi le spune o vorbă. Pisici vagabonde nu prea cred să existe, ele au darul să-şi găsească repede o casă, dacă sînt părăsite, ceea ce iarăşi cred că nu se prea întîmplă. Ele ştiu să se insinueze, le ajută şi supleţea trupului, pot sări pe ferestre, şi odată intrate în casă nu le trebuie mult să sară chiar în braţele oamenilor, să se alinte şi să toarcă ; în această privinţă sînt meştere neîntrecute. Dar eu, unul, n-am auzit niciodată de o pisică să se ţină după cineva pe stradă, fie chiar de stăpînu-su. Pasiunea ei este casa, de la pivniţă, unde îşi vînează şoarecii, pînă la acoperiş, unde îşi petrece luna de miere, lăsînd la mijloc odaia cu soba caldă pe care se întinde să toarcă şi bucătăria unde se năpusteşte miorlăind cînd aude că se ascute cuţitul de tăiat carnea. În mod obişnuit, pisica nu merge în lungul străzii, ci doar o traversează, pentru un motiv sau pentru altul, niciodată din fantezie. La Copenhaga am văzut însă o pisică în lesă, scoasă la plimbare prin parcuri. Or fi mai multe, şi-n alte oraşe, eu n-am văzut decît una.

Era o pisică mare, tigrată, cu un ham trecut în jurul gîtului și pe sub burtă ; atît de mult m-a surprins și m-a minunat că nici n-am băgat de seamă cine ținea lesa, era o persoană, nu știu dacă bărbat sau femeie ; m-am uitat doar la pisică. Părea supusă și chiar mulțumită, însă avea o mutră parșivă, care nu-mi inspira nici o încredere, o mutră de pehlivan capabil de orice șmecherie. Cum aș fi putut crede că mergea așa de bună voie și că lesa îi făcea plăcere, cînd prin tufișuri mișunau șoriceii de cîmp și pe alee ciuguleau vrăbiuțele ? Ce-ar mai fi pornit la vînătoare ! Sînt sigur că avea planuri ticăloase și nutrea gîndul să se răzbune. Regretat că n-am să fiu martor.

În schimb, n-am înțeles ce vroia cu mine pisica de la Lübeck. M-a urmat pretutindeni, mergînd aproape lipită de mine, am traversat piața primăriei, aglomerată, și dacă am stat să văd arhitectura m-a așteptat cu răbdare, asemeni la biserica Notre-Dame, iar la casa Buddenbrook n-a ezitat să intre pe ușă, fără să se teamă de portar și de funcționarii băncii. Cît timp am citit istoricul casei, scris pe un panou la picioarele scării, nu s-a urnit de lîngă mine, și nici măcar n-a ciulit urechile atrasă de țăcănitul mașinilor de scris, cu zecile, și de chițcăitul calculatoarelor. M-am gîndit o clipă că avea un motiv să traverseze centrul orașului, pe unde n-ar fi putut trece singură fără s-o înhațe cineva, căci în îmbulzeala de acolo n-avea cum să fugă ; era o copilărie, desigur, să fi fost așa, putea să ocolească pe străzi liniștite, le cunoștea mai bine ca mine. Am încercat o umilință, socotind că, om în toată firea, mă aflam în inferioritate față de o pisică, fiindcă nu puteam bănui ce avea în minte ; dar sigur nu urmărea să-mi țină tovărășie, cum îmi închipuisem, ci să *se folosească* de mine.

Am depășit centrul cu aglomerația, am mers pe străzi goale, bolovănoase și povîrnite, pînă ce am ajuns la canalul care mărginește orașul vechi în partea de răsărit, opusă celei pe unde venisem. Era un fel de port, fără activitate, cu cheiul gol, cu cîteva șlepuri urîte. Și acolo, în locul acela gol ca în palmă, fără

oameni şi fără mişcare, pisica a dispărut de lîngă mine ; a dispărut aşa deodată, ca un duh, s-a risipit în aer, nu avea unde să se ascundă. Creadă oricine, orice, am povestit întîmplarea şi acum mă spăl pe mîini de orice răspundere.

Urcînd înapoi spre centru, pe altă stradă bolovănoasă şi povîrnită, cu case vechi de cărămidă, cam năruite, m-a învăluit o mireasmă suavă şi dulce, venită dintr-o grădiniţă izolată, puţin tristă. Abia în clipele următoare am recunoscut mirosul teiului înflorit ; îl uitasem. Ca latitudine mă aflam cu vreo cincizeci de kilometri la nord de Oriol, unde înflorea liliacul. Şi deodată, uite aşa, mi s-a făcut dor de fata care venea prin ploaie pe bicicletă, nu de ea ca fiinţă, fiindcă abia o zărisem, ci de imaginea ei, în trening albastru, cu părul blond, ud, fluturat de curentul camioanelor, cu pantalonii colanţi sumeşi pînă deasupra genunchilor, răsărită din neguri, gonind între două necunoscute şi lăsînd în urmă o clipă de lumină. Dacă ne aflam pe aceeaşi latitudine, însemna că teiul a înflorit şi acolo, la Oriol şi la Moscova.

Am văzut multe fete pe bicicletă, mai ales în Danemarca, iar în Olanda nici nu mai spun, erau cîtă frunză şi iarbă, dar nici una nu mi-a luat privirea, şi nici n-a putut să înlocuiască amintirea acelei prime şi vechi imagini.

Mergeam pe Breite Strasse, strada comercială, elegantă, cu vitrine luxoase, cînd o maşină a lovit un porumbel care i-a zburat prin faţă. Eram alături, am auzit izbitura. Lovit în zbor, porumbelul a făcut un salt magnific, detaşîndu-se de propia lui greutate rănită şi s-a oprit pe un cablu, prins în zidul unei case, la înălţimea etajului. A rămas aşa două secunde, privind strada, făcîndu-mă să cred că scăpase. Apoi a început să se clatine şi a căzut pe trotuar, în pieptul unei cucoane grase care întîi s-a speriat, pe urmă a început să ţipe indignată. Ce vină avea porumbelul şi cum ar fi vrut să-l pedepsească ? Agoniza pe trotuar, bietul de el, îşi mişca aripile, în spasmuri. Dar primul lui reflex, după izbitura de moarte, fusese să zboare. Stoluri

de porumbei se roteau speriaţi pe deasupra. Ar fi putut să-l ajute ? Poate să se fi strîns roată în jurul lui, să-l ia pe sus şi să-l ducă în înălţimi, să-l aşeze pe acoperişul unei case unde să moară. Ar fi fost dincolo de limita frumuseţii închipuite de oameni, şi dacă oamenii nu pot s-o depăşească, nu le-o fi mai uşor porumbeilor.

Am avut o noapte de insomnie, n-am dormit decît puţin, aproape de ziuă. Nu-mi era că un pescăruş a ţipat tot timpul, în piaţa dintre hotel şi gară, cum se întîmpla mai la nord, în oraşele de pe coastă ; uitasem de ei. În loc să mă înfurii, am zîmbit nostalgic. Tot ce lăsăm în urmă, chiar şi întîmplările dureroase, devin nostalgie cu timpul. Cred că e un dar al omului de a-şi vedea viaţa din unghiuri diferite, putînd să şi-o multiplice şi să se multiplice pe ei însuşi.

N-am putut să dorm fiindcă pentru prima oară de cînd sînt la drum mi-a venit în minte cartea lăsată în lucru acasă. Dacă îmi amînam plecarea cu două luni, putea să fie gata şi atunci starea mea de spirit ar fi fost alta ; aşa mă urmăreşte un sentiment de neîmplinire. Am încercat să uit, altfel drumul se transforma într-o zădărnicie ; nu pot să am două preocupări deodată, risc să se diminueze una pe alta sau chiar să se anuleze.

Peste noapte personajele abandonate s-au răzbunat şi au năvălit peste mine, în camera mansardată de la Lübeck, cu fereastra în acoperiş, de nu se vede altceva decît cerul.

Pe acolo au venit probabil şi personajele, alunecînd printre stele şi s-au strîns în jurul patului, ridicînd glasul, unul mai puternic ca altul. În loc să mă supăr m-am lăsat cucerit de ele, satisfăcut că veneau cu atîta vitalitate şi îşi cereau dreptul lor la viaţă. Dar viaţa aceea le-o dădusem eu, eram răspunzător de fiecare, şi cîte alte nopţi nu dormisem de teamă că am să le greşesc destinul, sau am să-i pierd pe drum, cum se pierd copiii născuţi fără vlagă !

Pe la trei noaptea s-a făcut frig, m-am dus să închid geamul și personajele au rămas cu mine pînă m-a prins somnul, fiindcă n-au mai avut pe unde să iasă. Nu mai aveam altă dorință decît să mă înapoiez acasă, cu ele, și să reiau cartea. Atunci, în noaptea de la Lübeck, care nu era un reper important pentru mine, am înțeles că în acest loc unde venisem întîmplător, călătoria mea era terminată. Ce voi povesti mai departe, încercînd o reînsuflețire, va fi o codă agonică.

29

Nu mă voi rușina să spun că Hamburgul mă neliniștea foarte tare. Mai fusesem odată acolo, pe fugă, și nu țineam minte mai nimic, decît portul, mohorît, într-o zi de toamnă, la începutul războiului, cînd silozurile de cafea pe unde am trecut cu șalupa erau închise, din cauza blocadei și acest necaz însemna preludiul nenorocirilor viitoare ale Germaniei. Mai știam un local pentru marinari și femei de stradă, din cartierul Altona, unde un măgăruș nărăvit venea pe la mese și căpăta bere din halbă, bețivanul. Restul orașului, cu palate și turnuri de catedrală mi se părea impenetrabil și îmi făcea frică ; poate fiindcă de acolo plecau submarinele ; poate fiindcă îi prevedeam destinul, pe care n-ar fi fost greu să-l prevadă oricine, din clipa cînd Germaniei i se blocase cafeaua.

Nu știu cît era de gîndită intenția să nu intru în Hamburg cu mașina, obosit de aglomerație și de restricții ; luasem planul orașului de la frontieră, și îl tot studiasem, căutînd drumul spre centru, dar fără convingere și parcă mă atrăgeau mai mult împrejurimile. Ceea ce știu sigur este că intrînd în micul tîrg Ahrensburg și văzînd pe dreapta șoselei o gură de metrou

marcată de litera U, de la Untergrundbahn, scrisă mare pe sticlă, am pus frîna. La un hotel mic și curat, ceva mai departe, o mașină ieșea din curte ; m-am adresat omului de la volan, care se vedea că era un drumeț, ca și mine și l-am întrebat ce greșeală aș face dacă aș rămîne acolo, iar la Hamburg, vreo douăzeci de kilometri, m-aș duce cu metroul. N-aș face decît bine, mi-a răspuns omul, hotelul e curat, aș avea liniște, decît, m-a sfătuit el, să prefer trenul electric în locul metroului. Nu trebuia să-mi spună de ce, și mie îmi place mai mult să merg pe deasupra pămîntului. Hotelăreasa m-a sfătuit la fel, gara era la trei sute de metri, trenurile de suburbie veneau unul după altul și nu făceau decît douăzeci de minute pînă la Hamburg.

Așa a fost, și-am învățat minte, pentru altădată. Datorită acestei inspirații norocoase, orașul m-a primit ca o fiară cu dinții scoși și domesticită, și oprirea mea acolo a fost o desfătare, după ce mă speriase atîta. Mașina stătea sub pază, în curte, plecam dimineața, la opt, mă întorceam pe seară și-mi rămînea timp să mă plimb pe străzile burgului. Era un tîrgușor cu locuitorii ca și invizibili, tulburat numai de rarele mașini care treceau în goană pe strada principală. Cele mai multe, și acelea se numărau cu miile, ocoleau tîrgușorul, pe autostradă, nu puteam să le aud, pînă acolo erau cîțiva kilometri. Ce m-a uimit, în această mică localitate, cu un singur restaurant, lîngă gară, erau magazinele cu automobile, cel puțin două, de ele sînt sigur fiindcă le-am studiat cu atenție, cred însă că am văzut mai multe. Pentru cine se expuneau acolo zeci de mașini, de unde veneau cumpărătorii ? Se năștеau ei oare în același ritm cu mașinile ? Și cum de aveau loc în casele tîrgușorului ?

Într-o seară, ieșind de la gară am văzut o mașină care intrase într-un semafor și-l culcase pe o parte. Mi-a fost imposibil să înțeleg cum se întîmplase, era o intersecție liniștită, cu o vizibilitate largă în toate direcțiile. Venise poliția și cerceta cazul, măsura, încerca să dezlege enigma și s-o pună pe hîrtie. Alături de polițiști, o femeie grasă, îmbrăcată în negru, dar nu

de doliu, autoarea accidentului, își frîngea mîinile. În cinci minute ar fi fost acasă, unde probabil o așteptau bărbatul și copiii, să pună masa de seară, și acum se vedea aici, imobilizată, speriată și disperată, deși n-avea nici o zgîrietură, iar mașina cu calandrul înfundat și cu aripile din față băgate în cauciucuri putea fi reparată cu ușurință ; mai mare belea era semaforul, fiind proprietate comunală. Văzînd-o că se pierde cu firea, unul din polițiști a apucat-o pe femeie de braț și-a urcat-o în mașina poliției, să aștepte. Cred că aveau de gînd s-o ducă la spital, să-i ia sînge pentru analiză, așa cum e regula. Chiar dacă nu băuse nimic, cum îmi închipui, rămînea cu rușinea. Pînă ce polițiștii să termine procesul-verbal, a venit și mașina de depanare, au încins cu lanțuri partea din față a mașinii avariate și au ridicat-o cu macaraua. Întinzîndu-se, lanțurile au turtit aripile și mai tare, le-au făcut să troznească și să scrîșnească și atunci femeia a început să geamă, sfîșiată. Păcat de mașină, că părea nouă ! Dar ce atîta tevatură, atîta zbucium și plînset, cînd în vitrinele celor două magazine, de-o parte și de alta a străzii străluceau zeci de mașini și numai cu o semnătură puteai să iei una proaspăt ieșită din fabrică !

Șederea la Ahrenburg și drumurile la Hamburg m-au trimis cu gîndul departe în urmă, la vremea copilăriei, cînd locuiam la patru kilometri de școală, unde cîteodată mergeam cu trenul ; sigur că despre acel timp am mai mult decît amintiri, el a marcat puternic începutul meu de viață, dar a trebuit să treacă mulți ani pînă să observ ce adînci sînt aceste urme, abia acum, cînd experiența s-a repetat la altă scară, trezindu-mi duioșia și ducîndu-mă pînă aproape de lacrimi. În timp ce trenul își spunea vechiul cîntec, avînd schimbat numai ritmul, datorită vitezei triplate, m-am revăzut copil, cu ghiozdanul la spinare, privind uimit, cu ochii mari, viața neînțeleasă, fără să revăd nimic din ceea ce avea să mi se întîmple mai departe. Confruntîndu-mă cu mine însumi nu mi-am dat seama în primele clipe decît ce mulți ani am lăsat în urmă ; dar ajunge !

Trenul m-a dus pînă în centrul oraşului ; cum am ieşit din gară, liber şi cu mîinile goale, mai uşor chiar decît în copilărie, fiindcă nu mai aveam ghiozdanul, am văzut un om căzut pe trotuar, cu faţa în jos, într-o băltoacă de sînge. Nu ştiu dacă era un beţiv, şi dacă ar fi fost n-aş mai spune ; şi aşa mi se pare că aş putea fi bănuit de o obsesie. Nu-i decît o constatare, şi încă atenuată. De cîte ori am vorbit despre oameni beţi, vreau să se ştie că ei făceau parte din culoarea locală ; dacă îi omiteam, aş fi denaturat-o.

Doi poliţişti păzeau rănitul, aşteptînd ambulanţa ; odată, unul din ei a încercat să-l răsucească, dar fără prea multă convingere şi a renunţat, aşa că nu l-am văzut la faţă, şi n-am putut să-mi dau seama de unde curgea sîngele ; se lovise în cădere sau avea o junghietură ?

Aşa a fost, n-am născocit nimica, şi mi s-a părut simbolic că înainte de orice, debarcînd la Hamburg, am văzut sînge. A curs atît sînge aici, că ar fi putut să înece oraşul, şi sigur că Elba s-a făcut roşie, poate şi Marea Nordului. Aici se fabricau aproape jumătate din submarinele Germaniei, lăsînd la o parte alte industrii războinice. În 1943, vara, patru raiduri aeriene ale coaliţiei antinaziste, două mii şase sute de bombardiere gigantice au vărsat peste oraş, în numai zece zile, aproape nouă mii de tone de bombe, omorînd peste patruzeci de mii de oameni şi rănind grav încă pe atîţia. Incendiile, înteţite de o furtună răzbunătoare au transformat locul într-un imens crematoriu. Groaznică introducere pentru vizita mea la Hamburg !

N-am îndrăznit să caut un supravieţuitor, dacă el putea să existe. Nu aveam nevoie să-mi povestească, ci doar să-l văd la faţă. Şi cum ar fi reacţionat dacă îi puneam o întrebare ? Urlînd ca fiarele, sfîşiindu-mă cu dinţii, zdrobindu-mă ?

Am plecat repede din gară, cu capul între umeri, temîndu-mă să nu aud paşi în urmă. În afară de biserica Sfîntul Nicolae, din care a rămas doar clopotniţa, dezolant de frumoasă, n-am mai văzut alte ruine. Oraşul s-a reconstruit, cu o viteză de

competiţie, în timpul de după război, cînd lumea se lua la întrecere. Aflată între două puteri cu doctrine contrarii, care vroiau să-şi apere şi să-şi impună modul de viaţă, Germania vestică a beneficiat din plin de înfruntarea vechilor parteneri ai victoriei. Asupra ei au curs vagoane de aur, cum curseseră bombele înainte. La acest ajutor datorit circumstanţelor adăugîndu-se şi fanatica putere de organizare şi muncă a poporului, şi o ambiţie deznădăjduită, şi chiar, cum voi spune mai tîrziu, o căinţă adîncă, în cîţiva ani nivelul ei de trai, pornind de la mizerie şi pedeapsă, a ajuns să-l întreacă pe al învingătorilor.

Nouăzeci la sută din instalaţiile portului au fost distruse. Toate s-au refăcut, războiul n-a mai lăsat nici o amintire. Am fost pretutindeni, cu şalupa, cum mai fusesem odată cînd se blocase cafeaua, care este o obişnuinţă naţională. Într-un singur loc, pe un chei părăsit, am văzut o lucrare de beton, prăbuşită. Dacă rămăsese aşa, însemna că nu mai avea nici o trebuinţă ; poate că fusese o cazemată. Iar în oraş, la chioşcuri, în baruri, la toate colţurile de stradă cafeaua curgea gîrlă, mai multă decît în cea mai fericită vreme de pace, cum probabil nu cursese niciodată, şi nimeni nici nu o visase.

Cred că în două zile am ajuns să văd tot ce aveam nevoie, căci nu vroiam să ştiu altceva decît ce însemnase războiul pentru Hamburg, care împreună cu Berlinul erau pentru mine locuri de referinţă, fiind oraşele cele mai mari şi cele mai crunt lovite.

Am mers cu planul în mînă, dar fără un plan în minte, de aceea am făcut drumuri inutile, mi-am cules impresiile cam alandala şi am obosit repede. Dar nu cred că am rămas cu o lipsă, am adunat mai multe decît aveam nevoie.

În prima zi, puţin înainte de amiază, m-am simţit fără vlagă, m-am întins pe iarbă, la soare, într-un parc cu pajişti, ca la Londra şi m-a prins somnul. Înainte de a adormi am văzut un poliţist trecînd pe lîngă mine, cercetîndu-mă cu atenţie ; credeam că o să-mi ceară socoteală, deşi mai erau şi alţi oameni

pe iarbă. Nu mi-a spus nimic, ci s-a dus înainte. Am dormit binişor şi pe negîndite, pînă ce m-a cuprins o răcoare. Umbra unei statui masive, un om trufaş cu privirea prădalnică s-a abătut peste mine şi abia atunci, privind-o mai bine, l-am descoperit de Bismarck.

Din istoria secolului celălalt, Bismarck este readus în viaţa Germaniei de astăzi ; poate ca un simbol al reînvierii. I-am văzut statuia şi la Kiel, şi la Lübeck. Iar cea de la Hamburg părea nouă. Însă mie cancelarul Germaniei mi-a inspirat totdeauna teamă, şi prin politică, şi ca fire, şi chiar ca înfăţişare. Nu pot eu să dărîm miturile unei naţiuni încercate în două războaie nefericite, dar mi-ar fi plăcut să fie acolo statuia lui Goethe, sau ale lui Schiller, Kant, Schopenhauer, Beethoven şi altele. Oare Bismarck a dat Germaniei mai mult decît oricare dintre aceştia ? Căci ei nu sînt emanaţia lui, ci lor, nu cancelarului, li se datoreşte existenţa Germaniei, şi forţa ei de-a renaşte din cea mai arsă cenuşă.

În acelaşi parc am văzut un monument care mi-a amintit un al treilea război, scăpat din vedere. Reprezenta un soldat rănit, căzut împreună cu calul, şi o femeie, desigur Patria duioasă şi bună se apleca să-l aline. Era închinat celor căzuţi la 1870, pe pămîntul Franţei. Bine, dar cine vroise ? Putea Germania, aplecată cu durere la capul rănitului să fie socotită o victimă ?

În altă parte a oraşului, pe un canal, în flancul primăriei, un obelisc de piatră, într-un stil destul de modern ca să mă deruteze în privinţa timpului cînd se ridicase acolo, comemora pe cei patruzeci de mii de hamburghezi morţi pe cîmpul de luptă din 1914 pînă în 1918. În 1943 au murit tot atîţia, dar numai în zece zile ! N-am văzut nici un monument, închinat morţilor din ultimul război ; poate că o exista undeva, poate o să se facă.

Mişcarea în oraş era mai domoală decît mă aşteptasem, circulaţia maşinilor moderată, se găseau chiar şi locuri de parcaj,

dar tot nu regretam că rămăsesem la Ahrensburg şi mă gîndeam cu plăcere să mă duc seara acolo, ca oamenii care vin de la muncă. Pe la trei după amiază în oraş aproape că nu se mai simţea mişcare, poate fiindcă era sîmbătă. Las la o parte portul şi cartierul Altona, loc de pierzanie, unde forfota nu încetează nici noaptea, ba dimpotrivă. Fiind prea obosit, pentru ele, mi-am petrecut timpul pînă seara în locuri mai liniştite. Există nu departe de centrul cu clădiri severe şi impunătoare, un lac lung de cîţiva kilometri, mărginit de parcuri şi cartiere rezidenţiale. L-am înconjurat de la stînga la dreapta, după ce m-am întrebat dacă n-au să mă lase picioarele la jumătatea drumului. Mersesem mult dimineaţa, mult zilele trecute, mersesem mult de la plecare şi visam tot mai des să stau odată în pat fără să măsor timpul, să opresc ceasul şi mersul lumii, să fie o nemişcare universală, ca să nu ajungă pînă la mine nici un zvon şi nici o trepidaţie.

Drumul în jurul lacului se arăta mai lung decît mi se păruse, aş fi vrut să mă întorc dar mi-era ruşine de mine. În prima parte am văzut într-adevăr reşedinţe impunătoare, le-am privit cu timiditate şi n-am îndrăznit să mă apropii, deşi multe nu aveau împrejmuire. Erau locuinţe de ambasadă, cu peroane, cu catarge pentru steaguri, cu jaluzele misterioase, iar peste ele veghea tăcerea şi nemişcarea. Tot pe acolo locuiau probabil marii industriaşi, bancherii, oamenii puternici care mă mir că lăsau lumea să treacă prin faţă. Pe malul celălalt, mai aproape de mişcarea oraşului, construcţiile pierdeau din grandoare, din palate deveneau vile şi apoi vilişoare, iar printre ele răsăreau mici localuri, restaurante, cafenele şi baruri.

Am văzut şi-o moscheie, cu faţa la apă. Un anunţ pus la poartă, bătut la maşină, se adresa credincioşilor : „In Namen Allahs...“ Ce-o fi zicînd Alah de invocarea lui în limba germană ? Şi ce caută Islamul tocmai în nord-vestul Germaniei, la Hamburg, unde iernile sînt cam aspre ? M-am mirat ce de

tipuri arabe am întîlnit pe stradă. Erau și negri. În parcul cu statuia lui Bismarck unul dormea cu capul în poala unei nemțoaice ; s-a dus naibii puritatea ariană !

●

De mult vreau să spun ceva despre automatizare, și nu știu de ce amîn întruna ; poate ca să se strîngă mai multe. Despre pompele de benzină am apucat să povestesc ; m-a luat gura pe dinainte. La fel despre stațiile de spălat mașinile. Acum toate dau năvală peste mine, și de cînd cu copilul de la closetul public, care a pus vîrf celorlalte, nu îmi îngădui nici o amînare. Era acolo, pe malul lacului, nu departe de moscheia islamică, un closet de marmoră și faianță. Un băiat, împins de o nevoie urgentă, a dat fuga înăuntru și a vrut să deschidă ușa unei cabine. Cabina însă era închisă cu o clanță automată, care nu se deschidea decît dacă puneai o monedă metalică. Bietul copil nu prevăzuse, a smucit clanța, pe urmă a început să se scotocească prin buzunare, le-a întors pe dos, încurcîndu-se, cuprins de o panică tot mai febrilă, pînă ce s-a întîmplat în el o declanșare, o destindere și atunci a început să plîngă deznădăjduit, lovit de o nenorocire penibilă.

Bagi un ban într-o cutie, apeși pe un buton și iese un pliculeț cu mărci poștale. Sau tichete de autobuz, de tramvai, de metrou. Pui suma cerută, miști un cursor, pe un cadran gradat în kilometri, apeși butonul, mașina zumzăie și-ți eliberează un bilet de tren, pe distanța aleasă. De cîntare și distribuitoare de țigări, de dulciuri, de bere, nici nu mai vorbesc, sînt prea vechi și prea cunoscute. Și nici de ascensoare, care nu pornesc pînă ce n-ai pus o monedă. Peste tot, în locul omului găsești o mașină ; nu mai ai cu cine să schimbi o vorbă. N-aș aminti nici telefoanele, cu fisele lor cunoscute de multă vreme, dacă n-ar fi ajuns la o extindere intercontinentală. Nu-i nici o minune că ieri, la Lübeck, m-am dus în gară, am băgat cîteva mărci într-un

aparat telefonic, mi-a venit tonul, am făcut prefixul și numărul, și-am vorbit cu Will, la Wilhelmshaven, ca să aflu că mă așteaptă, nu-i nevoie să mai întîrzii prin alte orașe. Dar ca de la un aparat de pe stradă, la îndemîna oricui, să poți vorbi în America, mi se pare ceva de știință-ficțiune. Și parcă fu ieri cînd Columb descoperi continentul !

Niște oameni cu învățătură și imaginație și-au frămîntat mintea, au făcut schițe, apoi planuri, au construit prototipuri, în laboratoare, le-au încercat, uneori au ajuns la eșecuri, și-au revizuit gîndirea, au luat totul de la capăt și într-un tîrziu au izbutit ceea ce vroiseră, să dea lumii o înlesnire, o mașină automată, care să ușureze viața. Sînt cu miile aceste invenții, cele amintite mai sus rămîn abia niște glume. Acești oameni au o minte fertilă și neliniștită, după izbîndă nu se culcă pe o ureche, ci încep să mediteze la altă invenție, studiază tomuri tehnice, culeg informații, se consultă cu alții și poate nu dorm noaptea, chinuiți de o problemă nerezolvată. Dar ei trebuie să-și facă timp ca să citească și altă carte, să meargă la teatru, la concerte, la expoziții, să asculte conferințe despre gîndirea umană, și mai ales să călătorească spre a-și lărgi imaginea lumii ; fără toate acestea imaginația li s-ar slei și peste năzuințele lor ar cădea întunericul. Multe se vor automatiza pe fața pămîntului, numai o mașină n-o va putea concepe nimeni, una care să satisfacă dintr-o dată toate nevoile viitoare ale omenirii. În lipsa ei, cineva va trebui să gîndească și să născocească încontinuu.

Dar ce fac între timp oamenii eliberați de blestemul biblic, dacă nu mai e nevoie să le nădușească fruntea ? Probabil acum se apleacă și ei peste carte, merg la teatru, la concerte, la expoziții. Cu siguranță sînt și din cei care se îmbată, trîndăvesc, fac degeaba umbră pămîntului. Iar unii poate îi pizmuiesc pe cei care au născocit mașinile automate și visează să-i pună la muncă, să vadă și ei cum se cîștigă pîinea cu sudoarea frunții.

Pe lacul de la Hamburg am văzut prima dată sportul nou numit windsurf, ajuns astăzi la o răspîndire bunișoară. El are la

origine o deprindere a băştinaşilor din insulele Oceaniei, întîlnită de mine prima oară la Jack London, în jurnalul lui de călătorie peste Pacific. Acei oameni, de o îndemînare acrobatică, izbutesc să plutească în picioare pe apă, folosindu-se de o simplă planşă, o scîndură cioplită dintr-un lemn tare, de dimensiuni bine chibzuite, rotunjită la capete. Cu acest instrument primitiv şi folosindu-se de mişcarea oceanului, ei aproape că nu mai plutesc ci zboară pe apă, trec peste brizanţi, îngropîndu-se în spumă, coboară povîrnişurile adînci create de valuri, ajungînd la viteze fantastice, din care pierd prea puţin ca să urce la creste, şi aşa îşi continuă alunecarea vertiginoasă, pînă ce eşuează pe plajă.

Această practică numită surf, scriu cum se pronunţă fiindcă nu cunosc originea cuvîntului transmis de Jack London, pare-se nu s-a extins pînă pe coastele Europei, unde valurile mării nu au nici aceeaşi mişcare, nici aceeaşi amploare ca în Pacific. A venit numai planşa, perfecţionată şi industrializată şi i s-a adăugat o velă, pusă pe o *vergă*, un catarg subţire pe care sportivul o ţine în mîini, într-o anumită poziţie faţă de direcţia vîntului. Acesta este windsurful. De curînd a apărut şi pe marea noastră, adus, mi se pare, de un club sportiv din Polonia.

Atunci cînd l-am văzut prima oară, la Hamburg, m-am oprit pe mal, şi am privit fără să pot înţelege dintr-o dată ; iar cînd am înţeles, n-am putut crede. Nu erau decît doi tineri, care se exersau cu stîngăcie, dar fără să se descurajeze ; se vedea că nu aveau o practică prea veche, cădeau, scăpau vela din mînă, se ridicau anevoie, ezitau în lupta lor cu vîntul, pînă ce, în sfîrşit, izbuteau să-l prindă într-o poziţie bună, şi atunci urma victoria, o lungă linie dreaptă pe care o urmăream cu respiraţia oprită, simţind eu însumi încordarea jocului şi trăindu-l cu satisfacţie. E un sport greu, mi-am dat seama cînd au venit mai aproape şi am văzut cum le vibrau muşchii sub piele, din umeri pînă la glezne. Dar poziţia impusă de înfruntarea cu vîntul, căci este o

înfruntare şi o luptă în adevăratul înţeles al cuvîntului, dădea trupurilor omeneşti, tinere, o plastică olimpică, de zeităţi marine.

●

După ce am făcut înconjurul portului cu şalupa, am revenit pe cheiuri şi am umblat pretutindeni unde se putea merge cu piciorul. Apa era verde, vîscoasă şi îmi stîrnea repulsia, cînd o auzeam clipocind, spălînd în continuu pereţii de cărămidă ai antrepozitelor. Erau clădiri masive, cam sinistre, tăcute, cu temelia în apă, care desigur pătrundea în subsoluri unde îşi dospea miasmele. Nu mă împăca deloc gîndul bogăţiilor care probabil zăceau în magaziile de deasupra.

Dacă am vorbit de forfota portului, m-am referit la locurile năpădite de turişti, de unde pleacă şalupele, vaporaşele, vapoarele de excursie şi de croazieră şi rarele pacheboturi transatlantice. În portul de mărfuri se vedeau prea puţini oameni pe cheiuri, asemeni pe punţile cargoboturilor. Mecanizarea şi automatizarea au făcut să scadă echipajele şi să dispară hamalii de pe cheiuri. În locul lor au apărut mecanici, şi gîfîitul omenesc de altădată, înjurăturile, blestemele, au fost înlocuite de huruitul motorului. Cerul abia se mai vede sub pădurea deasă de macarale. Şi iarăşi mă întreb, unde este şi ce învîrteşte mulţimea pe care au eliberat-o maşinile ?

Fiindcă nu prea mai aveam ce face, m-am plimbat în sus pe Elba, pînă la marginea oraşului, unde autostrada trece pe malul celălalt printr-un tunel săpat pe sub apă. Nu văd prima oară locuri unde oamenii nu mai au loc să circule pe suprafaţa pămîntului ; metroul este un vechi exemplu. Dar aici n-am prea înţeles nevoia, era destul loc pe deasupra şi încă un pod, pe lîngă cel care există, chiar dacă ar fi costat mai mult, ceea ce nu este sigur, ar fi creat încă o frumuseţe. Largul peisaj al fluviului, privit de pe falezele înalte, avea o desfăşurare grandioasă, care însă mi se părea goală şi rece. Nu-i o idee fixă, dar sînt sigur că un pod suspendat în locul acela, ar fi îmbogăţit şi ar fi încălzit

priveliştea, aşa cum, la cîteva sute de metri în urmă făcea podul pe unde aveam să trec a doua zi dimineaţa.

La întoarcere m-am oprit un ceas în Altona, cartier de petreceri, cu o faimă veche. Pînă acolo am mers mult pe străzi largi, curate şi liniştite, cu case oneste locuite de lume cuviincioasă, ca într-un orăşel de provincie. Altona s-a vestit sub un aspect cam aristocratic, care nu-i caracterul ei de bază, un avantpost înşelător, o casă cu pereţii mov, care o făceau să semene cu un boschet de liliac în plină eflorescenţă. O fereastră deschisă lăsa să se vadă perdelele gri şi draperiile negre ; în cadrul ei stătea de veghe, pe un jilţ cu spătarul înalt, de catifea neagră, o doamnă în doliu, cu părul blond platinat, strîns într-un coc sobru. Singura lumină în acest tablou mortuar, nu lipsit de nobleţe, era o floare albă pe care doamna o ţinea în mînă cu o graţie tristă. În spatele ei mi-aş fi închipuit catafalcul, rudele îndurerate şi canonicul citind rugăciuni în şoaptă, dacă n-aş fi văzut-o pe doamna zîmbind discret şi făcînd cu ochiul. Cui s-ar fi oprit, i-ar fi aruncat floarea.

Cînd am ajuns în inima cartierului, o stradă largă plină de lume, cu clădiri nu prea înalte, hoteluri, cinematografe, restaurante, n-am găsit acolo nimic care să mă sperie. Nu erau prăvălii cu obiecte pornografice, cum abundă la Amsterdam, nici filme sexi, şi n-am văzut nici femei la pîndă, prin ganguri. Poate viaţa adevărată a cartierului începea la miezul nopţii.

Am mîncat într-un restaurant gol, unde servea o fată cu faţa roşie şi cu picioarele groase, sugrumate de ciorapi albi pînă deasupra pulpei. Mi-a propus un rasol de vacă, am acceptat socotind că o să fie o mîncare serioasă şi mi-a adus un ciolan întreg care ieşea peste marginea farfuriei. Fusese o vacă zdravănă. Dar pot să jur că picioarele fetei erau mai groase.

Ultima seară la Ahrensburg mi-am petrecut-o plimbîndu-mă pe strada principală, ca să reperez ieşirea spre autostradă. Burgul, fără nici o urmă a războiului, reconstruit probabil în marea lui parte, fiindcă şi aici s-au întins covoare de bombe,

de n-a mai rămas piatră pe piatră, mi s-a părut prosper, în schimb cred că lumea era mai degrabă reţinută. Rănile sufletului omenesc se vindecă mai greu decît ale pămîntului; fiecare om aici avea pe cineva mort de pe urma războiului, mulţi ai lui cunoscuseră suferinţa, dacă nu suferise el însuşi.

Astăzi, reflectînd la Hamburg, apoi la Berlin şi la tot ce mi-au văzut ochii în partea aceea a lumii, a trebuit să convin că dacă nemţii şi-au dus ţara la distrugere, s-au priceput şi s-o reconstruiască, repede şi poate mai bine.

30

Trecerea peste Hamburg n-a fost uşoară, era în mine teama să nu intru greşit pe autostradă şi să mă încurc la macazuri, în lipsa unei hărţi clare. Totuşi, aceste şosele ingenioase unde niciodată o maşină nu poate să se încrucişeze cu alta, ci se merge ca pe calea ferată, de aceea schimbătoarelor de direcţie le-am spus macazuri, rămîne o fascinaţie, ca o călătorie pe Calea Lactee. Odată ce-am lăsat oraşul în urmă şi am găsit ieşirea spre Bremen, nu mi-a mai rămas decît să apăs pe acceleraţie. Mă gîndeam că peste cîteva ceasuri am să fiu între prieteni, şi acolo am să-mi acord o odihnă de şase zile, ceea ce aproape nu mai înţelegeam ce înseamnă. Dar deşi toate mi se păreau bune, deşi ziua era strălucitoare, şoseaua captivantă, nu ştiu de ce îmi simţeam sufletul greu şi-mi era dor de altceva.

Am ocolit Bremen şi după cincizeci de kilometri, la Oldenburg am luat-o încă o dată spre nord, fără însă ca de data aceasta să mai simt oprimarea cunoscută în Iutlanda, cînd mergeam spre Capul Skagen, împotriva tuturor instinctelor mele geografice. Acum ştiam că era ultima oară cînd mă înde-

părtam de mine însumi. Peste alţi cincizeci de kilometri am ajuns într-un sat mare, cu peste o sută de mii de locuitori, mîndru port de război altădată, numit Wilhelmshaven, în amintirea împăraţilor uitaţi astăzi.

Un benzinar m-a îndrumat la adresă, era mai simplu decît în orice locuri necunoscute am fost vreodată, am mers pe uliţa principală, drept înainte, numărînd uliţele secundare, pînă ce am ajuns în Mozartstrasse. Casele erau acoperite de arbori, şi ca dovadă că mă aflam nu într-un parc sătesc, ci într-o adevărată pădure, în fiecare dimineaţă la răsăritul soarelui o veveriţă îmi intra pe fereastră, privindu-mă curioasă. Neavînd alune, îi puneam stixuri pe pervaz şi mă trezea ronţăitul ei vrednic,

Cînd am ajuns, mi-a deschis micul Karsten...

Şapte zile mai tîrziu eram la Franecker, o mică localitate din nordul Olandei, unde am rămas noaptea. Acolo abia am redeschis caietul de drum, şi fără să-l completez, căci nu mai scrisesem nimic în el de la Hamburg, mi-am pus amintirile în ordine, alegîndu-le pe cele care socoteam că ar fi trebuit să ocupe paginile albe. La Wilhelmshaven nu mi-a rămas nici o clipă de repaus, am picat între oameni care s-au dat în vînt să-mi facă viaţa plăcută, n-am ajuns bine că m-au şi luat în primire ; am avut, cum se zice, o agendă bogată.

Îl las la o parte pe Will, care în prima zi a mai fost ocupat să-şi pună treburile în ordine ca să-şi poată lua un concediu, de presupus că în cinstea venirii mele. M-a întîmpinat soţia lui, Gitta, o femeie tînără, nefăţarnică dar nici frivolă, care, într-o societate foarte reticentă în ceea ce priveşte dreptul şi datoria la procreere, nu s-a dat în lături să aducă pe lume trei copii şi să-i crească, lipsindu-se de bucurii legitime. Dacă adesea existenţa este o povară, o asemenea mamă trăieşte trei existenţe deodată, şi ele trebuie să încapă în propriul ei timp de viaţă, comprimînd-o şi dîndu-i o densitate triplă. Am înţeles respectul Gittei pentru maternitate printr-o vorbă a ei care nouă, celor prezenţi ni s-a părut o glumă puţin deşucheată, cînd de fapt era

o reflecţie serioasă. Aflîndu-ne odată la un han din Bucovina, ni s-au adus pe un taler de lemn felurite cărnuri fripte, printre ele acea parte animalică socotită o mîncare cu totul aleasă, şi care este, la toate regnurile, însemnul virilităţii. Abia cînd am terminat masa i s-a spus Gittei prin ce experienţă trecuse. Iar ea, după un moment de surpriză, a răspuns fără să-şi ascundă emoţia : „Aş fi mîncat cu mai multă reculegere dacă ştiam dinainte".

Din agenda acelor zile extrag necronologic şi la îngrămădeală, întîi întîlnirea cu domnul Eickmeier, pe care îl cunoşteam din România, unde a venit în mai multe rînduri, interesat de prefacerile noastre sociale. Cînd un om vrea să fie amabil cu un oaspete, îi arată în primul rînd ceea ce ţine el în mai multă simpatie. Nu ajunsesem bine cînd am aflat că domnul Eickmeier mă pofteşte la o plimbare cu avionul. Ştiam că îi place să piloteze, că într-un timp avusese chiar în proprietate un mic avion de turism, cum mi-am dorit şi eu în tinereţe, cînd de visat visam şi aveam mari speranţe, dar satisfacţii mult prea puţine. Gitta cu Karsten m-au dus la aeroport îndată după-amiază. Avionul aparţinea acum unui club sportiv, al cărui suflet cred că este tocmai domnul Eickmeier. L-am găsit pe pista de decolare, om de cincizeci de ani presupun, robust, cu alură sportivă, se înţelege de la sine, tot atît de cordial cum îl ţineam minte.

— Unde vrei să mergem ? m-a întrebat, pe cînd mecanicii porneau motorul.

— La insula Helgoland ! i-am răspuns cu premeditare.

Nu ştiu ce-mi evoca numele acesta, poate o legendă uitată, oricum, îmi plăcea cum sună şi făcusem din el, de multă vreme, ţinta, abandonată, din nefericire, a unei croaziere în Marea Nordului. Zborul putea să fie o compensaţie, cum fusese şi altădată, la insulele Canare, unde am ajuns cu avionul, în două ceasuri, după ce trei luni şi jumătate le dădusem tîrcoale cu un vapor de pescuit, fără să le văd măcar ţărmurile.

— Ştii să înoţi ? m-a întrebat domnul Eickmeier.

Motorul tocmai pornise şi n-avea un mers din cele mai promiţătoare, iar avionul, cam demodat, nu inspira multă încredere. Sau poate era numai o impresie, datorită întrebării. Nu m-am speriat pentru atîta, am zburat pe avioane cu adevărat primejdioase, şi dacă am scăpat teafăr înseamnă că am avut noroc, fiindcă altminteri se prăbuşeau multe. N-am să spun că şi de astă dată m-a însoţit norocul, era un avion făcut să nu cadă deşi avea un zbor cam aspru, care m-a ţinut încordat în primele minute.

Insula Helgoland nu-i decît o curea de pămînt cărămiziu, pe care oamenii s-au străduit să-l facă ospitalier, ca să fie un punct de atracţie. Am întîlnit un vapor întorcîndu-se de acolo cu sute de turişti, şi sînt sigur că nici unul n-avea altă mulţumire decît că putuse să cumpere lucruri mai ieftine decît pe continent, fiind scutite de taxe vamale. Mai de folos mi-a fost că la întoarcere am zburat pe deasupra oraşului şi de sus am văzut mai bine că Wilhelmshaven este într-adevăr un sat mare, năpădit de păduri transformate în parcuri. În afară de coşurile fabricilor nimic nu se ridică deasupra copacilor. Cînd mai tîrziu am mers pe jos am văzut şi case mai înalte, cu trei şi poate cu patru etaje ; nici ele însă nu izbuteau să dea locului apăsătoarele caractere urbane. Singură primăria avea un turn prizmatic, cu vreo şase etaje, care cred că nu vroia să fie o compensaţie, ci doar un semn de autoritate.

Cînd l-am întîlnit prima oară, acum mai bine de zece ani, venit în concediu la marea noastră, domnul Eickmeier era directorul primăriei din Wilhelmshaven, dar nu ştiu dacă el stăruise să se facă turnul. Ceea ce îmi amintesc bine, de la prieteni comuni, este că se interesase dacă în vacanţa sa pe malul Mării Negre va avea posibilitatea să joace tenis. Iată un motiv pentru care l-am privit cu interes şi cu simpatie, deşi eu, unul, n-am practicat niciodată tenisul. După un deceniu, el continuă să fie directorul primăriei, ceea ce, pentru cine înţelege funcţia aceasta, îl face, dacă nu mai important decît primarul, cel puţin mai folositor şi pe durată mai lungă. Nu mi-a spus

nimeni cu claritate, dar presimt că prosperitatea orașului se datorește mult domnului Eickmeier.

Cînd eram în școala primară în cel mai bogat din orașele României pe vremea aceea, institutorul nostru, poate fiindcă făcea și puțină politică, sau din admirație sinceră, nu pierdea nici un prilej să ne vorbească de meritele primarului, inițiindu-ne prematur dar nu fără folos în treburile publice. Orașul n-ar fi devenit atît de bogat că i s-a dus vestea, dacă primarul n-ar fi avut ideea isteață să-i mărească perimetrul administrativ, incluzînd în raza lui rafinăriile de petrol, prospere și numeroase și supunîndu-le la impozite comunale care, date fiind cifrele de afaceri ajungeau la sume de ordinul milioanelor. În ceea ce mă privește, n-am avut cum să mă bucur de bogăția aceasta, și nici n-am văzut-o ; dintr-un impunător palat al Justiției, s-au turnat în copilăria mea numai temeliile, și așa au rămas, cu subsoluri năpădite de șobolani și de vagabonzi, pînă tîrziu după ce plecasem de acolo ; iar strada pe unde se ieșea spre Cîmpina, singurul loc de trecere pentru automobile, căci nu exista șoseaua de centură, era groaznic de prost pavată și m-am chinuit rău cu ea eu însumi, pînă după războiul al doilea. Institutorul însă nu contenea cu laudele și-l ridica pe primar în slavă, deși nu-l răsplătea nimeni, iar prosperitatea lui personală nu putea fi dovedită decît printr-un singur costum de haine, lustruit în coate.

Încep prin a spune că la Wilhelmshaven n-am văzut pe nimeni cu coatele lustruite, nici măcar pe cel mai vechi prieten din cîți am acolo, căruia treburile nu-i merg prea bine. El are nenorocul să fie arhitect, într-un moment cînd construcțiile sînt în descreștere sau au ajuns chiar să stagneze ; nu-i de mirare, în anii trecuți s-au clădit atîtea case că pot să ajungă pentru tot secolul. Și acolo încă, poate datorită înțelepciunii domnului Eickmeier, lucrurile nu s-au făcut cu nechibzuința care a generat o boală a ultimelor decenii.

Acum un număr de ani, cînd am fost prima oară la Bruxelles, m-au înspăimîntat și mi-au dat o stare depresivă imobilele

aflate în construcţie pretutindeni în centrul oraşului ; ceva mi se părea nefiresc, depăşea o anumită măsură, totul în lume are un ritm de creştere, şi cînd este depăşit încep trepidaţiile. Aşa era Bruxelles la data aceea, trepida nemaiputînd să-şi suporte temeliile şi etajele. Cînd am revenit, trei ani mai tîrziu, totul se terminase, nu se mai construia nimic, imobilele erau gata, unul mai ambiţios decît altul, palate pentru marea industrie şi finanţă. Dar pe una singură din magistralele oraşului, monumentala Avenue Louise, pe faţadele finisate am văzut zeci de placarde care anunţau în van ce spaţii erau de închiriat înăuntru, birouri de sute şi mii de metri pătraţi, de cel mai înalt standing, cum putea să se vadă şi de afară. Pe o stradă vecină, în faţa casei unde am stat cîteva zile, scheletul de beton al unui viitor palat comercial era lăsat în părăsire, antreprenorul se zbătea, fără mari sorţi de izbîndă, să obţină autorizaţia de la primărie ca în loc de birouri să facă apartamente de locuit, care încă se mai caută.

Ca şi oraşul copilăriei mele, Wilhelmshaven îşi datoreşte prosperitatea petrolului. Porturi şi rafinării sînt în construcţie, incluse în perimetrul oraşului, printr-o manevră dibace, de care cred eu că nu este deloc străin domnul Eickmeier. Aşa că îi recunosc dreptul şi să joace tenis, şi să-şi piloteze avionul. Să nu-mi vină a crede : în timp ce zburam spre insula Helgoland şi ne legănam aripile în rasul valurilor spre a saluta cîte un vapor cu turişti înghesuiţi la balustrade, însoţitorul meu m-a anunţat că peste două zile pleca în concediu, şi nu în altă parte decît la Capul Nord, şi nu cu alt mijloc de drum, decît cu avionul. Acelaşi cu care zburam acum, nu prea confortabil, sau cu unul asemeni. Se asociase cu un prieten, poate ca să-şi ţină de urît, poate ca să iasă mai ieftin, căci oricît ar fi el de director al primăriei, şi oricît l-ar cinsti lumea, nu are alte venituri decît salariul.

— Dar de ce cu avionul ? l-am întrebat, cu un ton de dezaprobare. Nu-i prea repede ?

Mi-a răspuns că îi place să zboare și atunci mi-am dat seama că obiecția mea era o fățărnicie, fiindcă și mie mi-ar fi plăcut să trec cu avionul peste fiorduri, doar așa le-aș fi văzut bine, ca pe hartă, mi-ar fi plăcut să cobor sub promontoriul cu obeliscul, pînă aproape de valuri, și miezul nopții să mă prindă în aer, cu elicea în soare. Să nu te doară sufletul ?

La ieșirea de pe aeroport aștepta o limuzină, decît că era roșie, nu neagră, un „Opel-Diplomat" cu motorul de cinci litri. Domnul Eickmeier m-a poftit la volan și mi-a dat cheile. Oricît de mult mi-ar plăcea să conduc și să fac comparații, mă feresc să pun mîna pe mașina altuia, de teamă să nu-i produc o pagubă imprevizibilă și fără să am vreo vină ; să mă tamponeze cineva, de pildă. Oricît de generos ar fi proprietarul și cu oricîtă eleganță s-ar purta după aceea, n-aș putea să mă iert și nu m-aș consola cu ușurință. Am socotit totuși că a traversa acest sat mare numit Wilhelmshaven, cu circulație potolită, cu mai-marele primăriei lîngă mine și cu o mașină în fața căreia se deschideau toate semafoarele și toată lumea se dădea la o parte era o glumă pe lîngă zborul la Helgoland, așa că am acceptat invitația. Un motor de cinci litri era o ispită dealtfel, nu mai avusesem de a face cu altul, vroiam să văd ce este în stare, însă nu pot să spun că după experiență mașina mea mi s-a părut mai nevolnică, și cînd m-am întors la ea nu eram umiliți nici unul, nici altul. Să ne fi luat la întrecere, mai ales pe șoselele de munte, cu numeroase viraje, nu ne-am fi făcut de rușine.

A doua zi da, am cunoscut o mașină pe lîngă care trebuia să ne socotim rude sărace. Will a vrut ca prietenul său, domnul Reih, care am auzit că ar fi omul cel mai bogat din partea locului, să-mi facă o demonstrație cu ultima lui achiziție, un Porsche Turbo, nu prea la îndemîna oricui ; nu știu dacă în drumurile mele după aceea am văzut mai mult decît două. Nu mă laud că proprietarul mi-ar fi acordat aceeași încredere ca domnul Eickmeier, dar nici n-am rîvnit să pun mîna pe această mașină, mult prea distanțată de năzuințele mele, și m-am mulțumit să fiu martor, din curiozitate. Cei două sute cincizeci de kilometri

pe oră, atinşi repede şi fără să se simtă efortul motorului nu m-au impresionat cum s-ar crede, deşi era o viteză mai mare decît a multor aeroplane, cel de ieri bunăoară. Asemenea viteze încetează să fie utile, este de ajuns să mă gîndesc cîte zeci de kilometri am mers spre Oldenburg, pe o autostradă nu prea umblată, abia deschisă şi încă necunoscută, pînă să găsim o zonă lipsită de riscuri. În privinţa aceasta n-am putut decît să admir răbdarea şi prudenţa domnului Reih ; mi-e teamă că în locul lui n-aş fi fost la fel de chibzuit, şi dacă-i aşa, mai bine lipsă ! Ca să nu renunţ nici acum la o comparaţie, cred că dacă m-aş fi întors la maşina mea şi ne-am fi luat la întrecere pe şosele aglomerate, Porche Turbo nu m-ar fi lăsat prea mult în urmă. Recunosc în schimb că mi-au plăcut acceleraţiile ; nu vreau să folosesc cuvinte gongorice, n-am să spun nici măcar că demarajele m-au uluit, fiindcă erau presupuse şi mi le imaginasem cu mult înainte. În viteza a doua, la un impuls energic senzaţia de înfundare în scaun se transformă într-o brutalitate care ar deveni dureroasă, dacă n-ar fi însoţită de o satisfacţie demonică. Îmi închipui că la decolarea navelor cosmice acceleraţia nu este mai puternică.

Regăsindu-mi maşina în faţa casei, n-am socotit-o nici acum mai puţin decît o ştiu că este, şi am convenit din nou că n-aveam de ce să fim umiliţi nici unul nici altul. Numai că trebuia spălată, merita atîta osteneală, ceea ce am şi făcut zilele următoare, la o staţie automată, nici nu-i de conceput că s-ar putea şi altfel, mîna omenească e mult prea scumpă şi chiar dacă ai da preţul, nimeni nu mai acceptă o astfel de muncă ; mi-e teamă că lumea prea se răsfaţă. Am intrat pe o bandă care mi-a prins roata stîngă din faţă şi, cu volanul liber, m-a condus prin tunelul cu perii, duşuri şi uscătoare, de unde am ieşit în două minute. Cu murdăria de pe drum mă obişnuisem, chiar dacă nu era lăudabil ; nu puteam suferi însă isprava maşinii automate cum nu pot suferi nimic ce nu-i dus pînă la capăt, de-aceea, în faţa casei, m-am chinuit un ceas să spăl cît de cît ceea ce se mozolise în două minute, fără să apreciez cît putea să coste mîna mea

de lucru. Şi cu această ultimă remarcă nu voi mai spune nimic despre maşină ; de pe acum mi se reproşează că i-am închinat prea multe pagini şi în prea dese ocazii. Le voi scurta şi le voi rări, însă cu strîngere de inimă. Cine nu m-a înţeles de la început, n-o să mă înţeleagă nici după ce voi da explicaţii. Dar este imposibil să-mi ascund sentimentele pentru un tovarăş de drum care m-a urmat atît de departe şi cu atîta credinţă. Spre a fi o încheiere, am să adaug numai că mi-am sfîrşit drumul cu bine, în clipa cînd contorul de pe tablou arăta o sută de mii de kilometri.

●

Poate fiindcă Wilhelmshaven e ca un sat mare, deşi are o existenţă citadină, oamenii se cunosc între ei, îşi ştiu sau îşi bănuiesc puterile şi cultivă aparenţele. L-am întrebat pe domnul Eickmeier de ce pe maşina sa lipseau obişnuitele cifre care arată puterea sau capacitatea motorului. Mi-a răspuns că este o obişnuinţă, şi într-adevăr pe urmă am văzut multe maşini în aceeaşi situaţie, din cele care sub o caroserie comună ascund motoare de capacităţi diferite, ca proprietarul să nu-şi dezvăluie cu uşurinţă standingul de viaţă. Cînd un om îşi face o casă nouă, chiar dacă dispune de toţi banii, e bine să se împrumute la bancă. Veniturile se camuflează pe cît cu putinţă ; bunăstarea trebuie să rămînă subînţeleasă. Apărîndu-se de rigorile fiscului nimeni nu va merge pînă acolo încît să renunţe la treapta pe care doreşte s-o aibă în societate. Oamenii de-o anumită condiţie îşi construiesc vile, luîndu-se la întrecere, pe tăcute dar angajîndu-şi toată ambiţia ; treapta cîştigătoare este piscina. Din prietenii lui Will care au fost puţin şi prietenii mei cît am rămas acolo, unul singur, avocat de meserie, locuieşte într-un apartament de bloc, însă de proporţii princiare, deşi omul n-are pe altcineva în casă decît o soţie ; toate obiectele din jur, începînd cu fotoliile, dovedeau buna lui stare. Will de asemeni locuia atunci într-un bloc, mai vechi, cu trei etaje, fără ascensor, în schimb cu odăi imense, cum se făceau pe vremuri, cu depen-

dinţe largi, un apartament unde ai fi putut să mergi călare, dacă s-ar fi găsit un cal să urce pe scară. Acolo m-a şi găzduit, în sigura cameră mai mică, pe care mi-am ales-o fiindcă era mai izolată şi nu avea fereastra la stradă, ci în parcul de unde venea veveriţa în toate dimineţile. Prietenul meu însă nu avea ambiţii mai mici decît alţii ca el, cu atît mai mult cu cît fiind medic, cu clientelă, casa trebuia să fie de nivelul profesiunii. Ştiam de mult că îşi cumpărase un teren cu o sumă pentru noi fabuloasă, într-un cartier rezidenţial, deşi tot oraşul poate fi socotit o rezidenţă. Cînd am fost eu acolo începuse construcţia, am văzut-o, am cercetat planurile, erau atît de pretenţioase, încît m-am temut că niciodată n-au să se transforme în realitate, că Will are să se împotmolească. I-am spus şi a zîmbit ca omul care ştie ce face ; banii oricum îi lua de la bancă, iar constructorul trebuia să-şi respecte contractul.

Un an mai tîrziu am primit fotografia casei, o vilă fără etaj, cu zidurile albe, cu acoperişul de ţiglă vînătă, smălţuită, cu două garaje, în faţa cărora lîngă BMW-ul lui Will staţiona Volkswagenul Gittei. O singură greşeală făcuse proprietarul, după părerea mea, că nu prevăzuse încă trei garaje, pentru Cornelia, Claudia şi Karsten. Numele fetelor ştiu de unde le-au luat părinţii ; nu m-am dumirit cu al băiatului. Desigur că într-o zi Cornelia, apoi Claudia trebuiau să se mărite şi să plece la casa lor, dar pînă atunci, unde să-şi ţină maşinile, căci mîine poimîine aveau să-şi dorească şi ele cîte una ?

Ce m-a uimit mai mult la casa nouă, era un arbore decorativ, pus lîngă uşa principală, într-un pătrat de pămînt lăsat între lespezile de piatră care pavau curtea. Aşa cum era izolat şi se proiecta pe zidurile albe, avea în el o gingăşie amară, de logodnică singură, ca un simbol al fetelor cărora aleşii le-au murit în războaiele Germaniei. Nu-mi venea să cred că abia cu un an înainte găsisem acolo doar temelii şi cîteva ziduri.

Fetele lipseau, plecate amîndouă într-o tabără de vacanţă, poate că în Olanda. Cînd le-am cunoscut, doar Cornelia era mai răsărită, să fi avut vreo unsprezece ani, iar acum mi-o închi-

puiam domnişoară, gata să-şi înceapă viaţa. Taberele de vacanţă sînt o şcoală pentru multe din cîte nu se pot învăţa acasă.

De multe ori mi-a ţinut tovărăşie Karsten, un băieţel blond, liniştit şi mult prea cuminte ; mergea ce mergea lîngă mine, prin oraş, apoi dispărea dintr-o dată. Îl regăseam lîngă casă, stînd singur, tăcut şi cam trist în umbra copacilor de unde venea veveriţa.

Will m-a dus să-i văd cabinetul, în alt punct al oraşului, într-un apartament pe care l-a transformat într-o mică policlinică, înzestrată fără zgîrcenie, unde să tot vii ca să-ţi cauţi sănătatea. Deşi lucrează singur şi îşi ia un înlocuitor numai cînd pleacă în vacanţă, are nu mai puţin de şapte asistente, surori, laborante sau infirmiere ; sper să fi ţinut minte cum trebuie şi să nu greşesc cifra, stîrnind vigilenţa fiscului. Will îşi vede bolnavii ca să zic aşa, în serie, în două camere de consultaţii vecine. În timp ce el se ocupă de un pacient în prima cameră, o asistentă îl pregăteşte pe al doilea în camera vecină, îi întocmeşte fişa, îl dezbracă dacă e cazul, îi ia sînge pentru analize. E un cabinet de medicină generală, unde se fac mai ales investigaţii, destul de scumpe după cum mi-am dat seama prin comparaţii, pe care le plăteşte fără tocmeală Asistenţa Socială. Însă trecerea lui Will în lumea bolnavilor se datoreşte tehnicii aplicate de el în vindecarea unor beteşuguri, pentru care este căutat pe o rază de o sută de kilometri, ceea ce dă naştere unei clientele enorme chiar dacă jumătate din raze cad peste Marea Nordului.

Fiindcă veni vorba de mare, Will mi-a arătat porturile pentru petroliere. Ele nu sînt ceea ce am ştiut totdeauna, cheiuri adăpostite de furtună, unde acostează vapoarele. Giganticele petroliere de astăzi ar avea nevoie de bazine prea mari ca să merite osteneala de a fi făcute, mai ales că la tonajul acestor vapoare, orice furtună rămîne neputincioasă. Astfel ele se apropie de coastă numai cît le permite pescajul şi acolo ancorează. Cuprinsul lor se pompează direct la rafinării prin tubulaturi cu diametrul mai mare de jumătate de metru, întinse pe eşafodaje

de beton, piloni şi traverse, pînă în largul mării. Cine vrea, poate să facă uşor socoteala cît petrol se scurge prin aceste tuburi într-o oră, apoi într-o zi, şi într-un an, admiţînd că nu s-a speriat încă. Dacă materia aceasta nu s-ar arde, de mult faţa pămîntului ar trebui să fie ca smoala.

Prin îndiguiri care apără landa de inundaţii, în timpul fluxului şi al furtunii, uscatul, în aparenţă în inferioritate, înaintează constant în mare, datorită nisipului depus de valuri. Periodic digurile se împing mai departe, şi aşa ţara creşte ; nu ştiu pînă unde ar putea să ajungă. Deocamdată, topometrii primăriei măsoară hectarele cîştigate şi domnul Eickmeier, ca bun gospodar cum îl ştie lumea, îşi rîde în barbă, socotind cum să exploateze mai bine aceste terenuri născute din apa mării ; cel mai bun client rămîn deocamdată rafinăriile, pînă va apărea altă sursă de energie decît petrolul.

Fiindcă îşi luase concediu, Will s-a ocupat mult de mine, abia am avut cîte un răgaz ca să mai descopăr ceva şi singur. Dar îi datorez faptul că mi-a prilejuit să văd mici localităţi de pe coastă, sate de pescari, de vilegiatură, pitoreşti, colorate, care anticipau atmosfera Olandei. Uneori ne opream la cîte o cîrciumioară, unde peştele se arunca viu în tigaie, dar nu mă atingeam de nimic, respectîndu-mi ora de masă. Într-un loc se vindeau ţipari afumaţi şi lumea dădea năvală, cum dă la noi pentru banane. Am observat că prietenul meu era preocupat să cumpere de toate, ori de cîte ori se ivea o ocazie ; am înţeles că reflexul acesta se datoreşte grijii pentru familie, şi este născut în vremuri de lipsă, apoi transmis generaţiilor următoare între un război şi altul. Într-un orăşel din Olanda, Will a descoperit o prăvălioară de condimente, renumite în partea locului deşi cele mai multe sînt aduse din ţinuturi îndepărtate. O oră întreagă a stat înăuntru, lăsîndu-mă să fierb de nerăbdare, căci aş fi vrut să plecăm mai departe, cum îi stă bine călătorului, şi a cumpărat ba una, ba alta, boabe, prafuri, frunzuliţe, roşii, negre, cenuşii, maronii şi albe, în pungi, în cutiuţe, în plicuri,

la un loc mai mult de o baniță. M-am întrebat la ce i-or fi trebuit atîtea, dacă nu să le lase moștenire copiilor, pentru o viitoare vreme de lipsă, un al treilea război, ducă-se pe pustie !

●

Cu domnul Eickmeier n-am terminat în acea plimbare cu mașina, care mi-a prilejuit o experiență tîrzie, cutia de viteze automată. Mulți o socotesc fără viitor, și vor să rămînă credincioși cutiei clasice, fiindcă îți îngăduie să-ți formezi un stil de conducere propriu. Apoi schimbarea manuală a vitezelor poate fi socotită un sport tehnic, un exercițiu de îndemînare și o mai bună înfrățire cu motorul. Toate acestea sînt însă rămase în urmă ; astăzi a conduce corect o mașină înseamnă cu totul altceva decît să schimbi vitezele la vreme ; e mult mai important să se obțină randamentul maxim al motorului, și mai ales randamentul maxim al celui care conduce. Pentru aceasta tehnica nu mai este suficientă, trebuie să i se adauge o tactică a circulației pe străzi sau pe șosele și o strategie a autostrăzii. Spre a reuși, e bine să știi geografie și istorie, biologie și psihologie, și nu doar atîta, iar pe lîngă ele să nu ignori politica vremii, vrajba între popoare, războaiele în curs și cele pe cale să izbucnească. Automobilul astăzi este un esențial instrument de existență a omului. Ca omul să urce o treaptă în viață, optez pentru cutia de viteze automată și îi sînt recunoscător domnului Eickmeier că mi-a dat prilejul să fac o experiență.

Destinația noastră în drumul acela era un depozit de vinuri, unde să ne aprovizionăm pentru seara. N-am prea înțeles, am nimerit într-o vilă unde am făcut conversație cu amfitrionul, un bărbat distins, cu părul încărunțit bine, dar nu de bătrînețe. Pe urmă a venit și soția lui, franțuzoaică. Stăteam într-un living-room mobilat cu pretenții reușite, casă de oameni cu gust și dare de mînă, atît că azi am pierdut etalonul cu care să-i judec valoarea și să trag concluzii, fiindcă toate locuințele pe unde am fost poftit la Wilhelmshaven erau una mai sus decît alta,

într-o competiţie neterminată. Apărînd şi Will mai tîrziu şi amfitrionul aflînd că îşi construieşte o casă, l-a sfătuit să-şi facă neapărat şi piscină. O uşă mare, glisantă, dădea pe o terasă cu lespezi de piatră, cu flori şi plante ornamentale, iar în mijlocul ei se vedea un bazin de înot, de o formă sinuoasă, placat cu faianţă albastră. Era plăcut şi ca simplu element de decor, prezenţa lui acolo însemna o bucurie. Doamna casei, intervenind în discuţie, a comentat binefacerile unei piscine.

— Ah, nu ştii ce minunat este, i-a spus lui Will, extaziindu-se, ca dimineaţa, cum deschizi ochii, să te arunci în apă ! E cum te-ai naşte din nou, de fiecare dată !

N-aş fi contrazis-o, iar Will era întru totul de părerea lor, şi i-a informat că adoptase de mult ideea, ba mersese chiar mai departe, optînd pentru o piscină acoperită şi încălzită, ca să poată fi folosită în toate anotimpurile. Nu se lăuda, văzusem săpăturile, ideea era ca şi realizată. „Ah ! le-aş fi spus eu gazdelor, supralicitîndu-i, nici nu ştiţi ce minunat este să te arunci în piscină dimineţile de iarnă, cînd ninge afară !“ Dar ar fi fost o răutate, căci şi aşa pe chipul domnului se aşternuse o paloare acră ; doamna para mai bine, datorită fardurilor şi deprinderii ancestrale a femeii de a nu-şi da în vileag cu uşurinţă nici iubirea, nici invidia.

Amfitrionul era neguţător, pe scară mare, şi între altele, se ocupa de vinuri, aşa că am nimerit bine.

Seara, domnul Eickmeier a invitat la un garden-party pe toţi prietenii şi cunoscuţii mei, în mod vădit ca să-mi facă plăcere ; îi ştiam din România, unde vin vară de vară pe malul mării. Stăteam într-o grădină umbroasă, în fotolii de răchită, era linişte pe stradă, cartierul de vile se odihnea patriarhal, departe de amintirea războaielor. Mîncam cîrnaţi nemţeşti pe care stăpînul casei, ajutat de doamne voluntare, îi frigea serii după serii pe un grătar cu jeratic, pus la vedere în mijlocul nostru.

La vremea aceea era mare încurcătură în lume, izbucneau războaie cînd ici, cînd colo şi nici în zona noastră de existenţă

nu eram scutiţi de temeri. Poate că domnul Eickmeier, ca director al primăriei şi răspunzător de prosperitatea oraşului să fi avut vreo îngrijorare, să se fi întrebat cum va fi soarta lumii în următoarele decenii, în următorii ani, în următoarele luni şi zile. Chiar atunci un avion izraelian, cu turişti, oameni paşnici, cei mai mulţi în vîrstă şi chiar bătrîni unii, era sechestrat în Uganda. A doua zi aveau să fie eliberaţi printr-un act de comando care ar fi trebuit să dea de gîndit tuturora, ca o faptă nemaipomenită în istoria omenirii.

Părea că nimănuia nu-i pasă şi n-avea de ce să mă mire ; oamenii erau sătui de războaie. Ne-am mîncat cîrnaţii apoi am mers în casă şi am ascultat muzică, Bach, în murmurul conversaţiilor.

31

A treia zi, domnul Eickmeier a plecat la Capul Nord, pe urmele mele, iar eu m-am urcat în maşină şi am gonit pe autostradă, fără oprire, pînă la Hanovra, de unde am luat avionul. În mai puţin de o oră zburam peste întinsele periferii ale Berlinului, cu locuri virane acoperite de automobile, în culorile vii de astăzi, care creau o înşelătoare atmosferă festivă. Jos toate mi s-au părut mai triste, deşi n-am găsit nici o urmă de mizerie.

Înaintea prînzului îmi lăsam valiza în cameră la un hotel mic, a treia casă pe strălucitoarea Kurfürstendamm de altădată, la cincizeci de metri de ruinele unui vechi monument al oraşului, Keiser-Wilhelm-Gedächtniskirche. Fără voia mea a fost primul loc pe care mi-au căzut ochii. Nu ştiu dacă biserica îmi plăcuse vreodată, cred că fusese prea sumbră, şi nu mă mulţumea cum

era pusă, la o intersecţie de străzi importante, în inima Berlinului, faimosul Charlottenburg, luxos şi aristocratic. Din orice parte ai fi venit, te izbeai de această construcţie mohorîtă, prea masivă pe lîngă piaţa din care ocupa prea mult spaţiu, deviind circulaţia. Ştiam că din biserica bombardată a rămas doar o parte din turnul de la intrare şi în loc să fie dărîmat pînă la temelie, se păstrează ca un semn de trimitere în urmă. Ideea putea să fie frumoasă, nici un monument n-ar fi amintit mai bine războiul, dar acum, cînd am văzut cu ochii, ruinele m-au crispat, ca un infirm care îşi arată ciotul. Mai rău mi se pare că pe vechile temelii s-a ridicat o biserică nouă, arhitectură modernă, neinspirată, sau cu o inspiraţie sumbră, fiindcă pare un cavou întunecos şi rece, unde tot timpul te strînge ceva în spinare. În spaţiul din faţă se adună hippyi, se tolănesc pe lespezi cu o nepăsare puţin animalică, şi nu ştii ce-i mai trist acolo, prezenţa lor neînţeleasă, sau ruinele de alături, prea bine înţelese. Din cînd în cînd paracliserii şi preoţii vin să-i alunge ; la două mii de ani după Hristos, luptele bisericii nu sînt terminate.

Acolo, unde m-am oprit adesea, încercînd să înţeleg sensul construcţiei noi în faţa construcţiei ruinate, mi-am amintit de biserica Sfîntul Nicolai de la Hamburg, din care n-a rămas întreg decît cel mai înalt dintre turnuri ; a trebuit să ajung la Berlin ca să înţeleg ce greşit judecasem, gîndind că biserica n-ar trebui reconstruită cum părea că există intenţia, că mult mai frumos ar fi să se păstreze doar turnul scăpat de bombardamente. Nu, aceste ruine care sluţesc oraşele ar putea să genereze odată ura, în locul căinţei de astăzi.

Ce înseamnă căinţa, am văzut la vechiul Reichstag, unde sub zidurile reconstruite Germania şi-a îngropat vechiul orgoliu şi nesăbuinţa a două războaie nenorocite. Nu ştiu ce are să se întîmple după un secol, şi cu atît mai puţin peste un mileniu, dar la mijlocul deceniului al optulea, cînd am fost eu acolo, lumea părea copleşită şi ruşinată de ororile abia depăşite, deşi

generațiile mai noi nici nu le cunoscuseră. Reichstagul cîrpit pe deasupra și modernizat înăuntru este astăzi o industrie a aducerii aminte. Nimic din ce a generat venirea lui Hitler la putere nu este lăsat la o parte, decît tăcerea, indiferența sau complicitatea marilor puteri care aveau datoria să se opună, în numele Tratatului de la Versailles semnat de ele. Cineva a spus că tratatul acesta a fost mult prea aspru cu Germania, în părțile lui blînde, și mult prea blînd în părțile aspre. Blînd sau aspru, n-a trebuit să treacă nici douăzeci de ani ca el să fie călcat în picioare, fără ca partea lezată să se opună, nici măcar simbolic. Despre conducătorii popoarelor libere, care au făcut concesii după concesii, nu spre a salva pacea, cum au spus lumii, ci de frica războiului, nu se arată nimic la Reichstag ; Germania se războiește cu ea însăși, înșirînd din sală în sală, pe sute de metri, panouri cu documente, fotografii, statistici, grafice, întreagă istoria celui de al treilea imperiu. Un film documentar, scene scoase din arhivă este proiectat și reluat fără întrerupere într-o sală rece de tăcere și nemișcare, arătînd tot procesul care a dus la prăbușirea Germaniei, începînd cu prima înfrîngere din 1918, și sfîrșind cu a doua, petrecută sub ochii noștri. În această sală nu-și îngăduie să tulbure liniștea nici măcar grupurile de hippy, prea tineri ca să fi fost martori.

Germania este populată astăzi în bună parte de generații care n-au cunoscut războiul și antecedentele lui, tot ce ar fi trebuit reprimat din vreme, lagărele, deportarea, exterminarea. Mulți nu vroiau să creadă, și cînd au văzut prima oară asemenea scene, captate pe pelicula cinematografică, aud că au făcut crize de disperare și unii au mers pînă la a-și lua viața. Dacă a fost într-adevăr așa, este și acesta un fanatism, în altă tonalitate, și el m-a pus pe gînduri : cîți din acești tineri, exaltați de oroare, dacă mi se admite asemenea împerechere de cuvinte, nu și-ar fi îndreptat exaltarea în altă direcție, să se fi născut mai devreme și nu ar fi devenit membri în Hitlerjugend ?

Reichstagul n-are o istorie mai lungă de o sută de ani, nici ca instituţie, nici ca edificiu. Acesta din urmă, construit la sfîrşitul celuilalt secol, nu şi-a primit inscripţia de pe faţadă decît după 1914, în timpul războiului, cînd monarhia începea să se clatine. Pînă atunci kaiserii Wilhelm, întîiul şi al doilea nu o îngăduiseră, ea lezîndu-le majestatea. „Dem Deutscher Volke", scris deasupra coloanelor de la intrarea principală, cum fusese prevăzut la începutul construcţiei înseamnă „Poporului german", ceea ce era o năzuinţă neplăcută capetelor încoronate.

Niciodată în trecut nu m-am apropiat de această clădire ci am ocolit-o, fiindcă arhitectura ei mi se părea prea încărcată, prea rece şi războinică. Apoi istoria derulată acolo timp de un secol nu făgăduia nici o fericire, oamenii care credeau în vorbele de pe frontispiciu au fost înfrînţi unul cîte unul, neocolindu-se nici crima, şi chiar dacă au lăsat amintiri nobile, triumful a fost al părţii celeilalte, culminat cu venirea lui Hitler la putere. Incendierea Reichstagului, parcă simbolică, s-a atribuit adversarilor ; prin încarcerarea şi suprimarea lor, Parlamentul poporului german, simbolizat de această clădire, a încetat să existe. Doisprezece ani mai tîrziu clădirea însăşi era prefăcută în ruine, marcînd sfîrşitul războiului şi-al unei ere nenorocite.

Am în faţă fotografia ei, după incendii şi bombardamente. S-a lovit în ea din toate direcţiile, căci a fost unul din ultimele puncte de rezistenţă în Berlinul care încetase să mai existe, şi nu înţeleg cum de îşi mai păstrează o formă, după atîta canonadă. Aşa cum se vede, găurită şi sfîşiată, în zdrenţe pe piatră, pare un boxeur care a luptat cu mai mulţi adversari deodată şi, la lovitura finală, nu i-a mai rămas nici măcar puterea să cadă. Din cîte imagini ale războiului mi-au rămas în minte, şi am destule, aceasta este cea mai cumplită, fiindcă pare o rană totală şi definitivă. Nu ştiu cu ce curaj s-au apucat oamenii să reconstruiască Reichstagul din propriile lui ruine ; credeau oare cu adevărat că au să izbutească ? Luîndu-mă după dărîmături, mi s-ar fi părut imposibil.

În timpul războiului, cînd capitala noastră a fost greu bombardată, Calea Griviţei era răscolită de cratere, cu tramvaie răsturnate sau aruncate de-a latul, cu firele aeriene rupte şi învălmăşite, cu cai morţi printre ruinele străzii. În această învălmăşeală însîngerată, mi-a luat ochii sclipirea unui arc voltaic şi apropiindu-mă, am văzut un om care suda linia tramvaiului, înnădind două capete rupte de schije. Era o ruptură numai de două palme, uşor să fie reparată, şi omul îşi făcea treaba încăpăţînat şi destoinic, de vreme ce primise un ordin. Dar la zece metri de el, într-o parte şi-n alta, unde căzuse cîte o bombă, linia tramvaiului fusese spulberată cu totul, aruncată pînă în zidul caselor.

Aşa mi se pare mie că s-au apucat oamenii să reconstruiască Reichstagul, luînd cu mîinile goale o piatră şi punînd-o alături, ca să cureţe locul, fără să ştie dacă va veni cineva să-i ajute. Avea vreunul din ei cu adevărat speranţa că o să reuşească ?

Dar iată că într-o zi tramvaiele au început să meargă pe Calea Griviţei, deci bucăţica de linie pe care o suda un om singuratic, nu fusese o treabă făcută degeaba.

Cît despre Reichstag, l-am văzut cu ochii mei, reconstruit, întocmai ca în fotografia de la inaugurare, numai că s-a suprimat cupola centrală. Nu ştiu cu ce motiv, cred însă că este tot un act de căinţă, o scădere a aroganţei. Iar vechea inscripţie de mai jos, „Dem Deutscher Volke", care a fost şi ea refăcută, nu pare o făgăduială deşartă. Prietenii mei de la Wilhelmshaven se bizuie pe ceva dacă îşi fac vile cu piscină şi nu par îngrijoraţi de soarta omenirii.

●

Centrul vechiului Charlottenburg unde Kurfürstendamm se întretaie cu Joachimstalerstrasse e refăcut atît de bine că parcă n-a fost distrus niciodată. Dar să nu mă las înşelat de aparenţe : am căutat unele case pe care le ţineam minte, mi-am dat oste-

neala să compar liniile şi detaliile cu ceea ce ştiusem acolo : păreau aceleaşi, dar erau altele.

În afară de Kaiser-Wilhelm-Gedächtniskirche n-am mai descoperit alte ruine. Dar, încă o dată, să nu ne lăsăm înşelaţi de aparenţe. Căci am văzut imense locuri virane, acolo în inima oraşului, unde ştiusem construcţii imperiale. În locul lor nu s-au făcut nici măcar parcuri, înşelătoare, a rămas pămîntul gol, nivelat şi bătătorit ca în pieţele oraşelor sărmane, unde se ţin iarmaroacele.

O sală de concert nouă, pe un teren vast care ar putea s-o slujească dezvăluind-o în perspectivă, seamănă cu o improvizaţie, o construcţie provizorie, de paiantă şi mi-a amintit că un om s-a apucat odată să sudeze o bucăţică din linia tramvaiului, pe cînd totul în jurul lui era aruncat în aer.

În aceeaşi zonă, un muzeu de artă modernă, nou de asemeni şi lucrat pentru mai multă vreme, mi-a prilejuit reflecţii de altă categorie. N-am să neg că m-a interesat tot ce era înăuntru, fiindcă recunosc datoria omului de a căuta mijloace noi de exprimare, de a nu refuza pe nici unele, nici chiar pe cele absurde. Nu m-am uitat pieziş nici la sculptura dinamică, pe care nu ştiu dacă o numesc bine. Admit că o compoziţie plastică poate să capete încă o dimensiune, să facă o demonstraţie mai sugestivă, dacă la forme se adaugă mişcarea. Ar fi ca o înviere a materiei moarte. Apeşi pe un buton, şi plăsmuirea, antrenată de un motoraş electric, invizibil, îşi schimbă poziţia în spaţiu şi faţă de ea însăşi. Ar fi ca o naraţiune, ca să mă întorc la ce i-am atribuit lui Vigeland, numai că la el povestirea se năştea din imagini multiple, juxtapuse, pe cînd aici, imaginea modificîndu-se, vrea să fie vorbitoare prin evoluţie. Desenele animate din copilăria noastră nu erau departe de acest procedeu, decît că se exprimau cu totul neenigmatic.

Dar dacă motorul se strică, sau se întrerupe curentul electric, sau se dă alarma aeriană într-un război ipotetic ? Ce mai rămîne din intenţie şi cum trebuie ea privită ? Nici cea mai

intraductibilă din operele de artă n-ar putea să creeze această dilemă.

Şi mă mai întreb ceva : dacă Phideas, sau Michelangelo, sau chiar Rodin, ca să mă apropii de zilele noastre, s-ar naşte astăzi, ce-ar face cu zestrea lor perimată şi cu vechile instrumente ?

●

Într-o zonă înverzită, aproape de Unter den Linden pe care niciodată nu l-au copleşit construcţiile, dar care acum face impresia că a rămas aşa de la bombardamente, căci azi la Berlin toate spaţiile libere par a se datora războiului, ca nişte cicatrice, s-a făcut o demonstraţie de arhitectură modernă, ridicîndu-se un cartier nou, după inspiraţii multiple. S-ar crede că a fost o contribuţie samariteană, un act consolator şi poate un semn de solidaritate cu oraşul transformat în ruine, fiindcă s-au adunat acolo mulţi arhitecţi cu renume ai vremii noastre, printre ei Le Corbusier, cunoscut în toată lumea. M-a surprins şi m-a dezamăgit şi nu mi-am putut explica mediocritatea ansamblului, care ar fi vrut să fie un loc de procesiune pentru orice constructor de astăzi. Nimeni nu va găsi acolo un punct de pornire, cred că nici ucenicii.

Ca arhitectură, amintirea cea mai puternică rămîne Reichstagul, nu însă fără tristeţe, cu zidurile ciuruite de schije, înnegrite de timp şi de incendii istorice, doar că li s-au pus plombe din aceeaşi rocă, nepatinată, ca nişte pete albe, stridente. Ele prelungesc amintirea războiului, reînvie exploziile, gemetele, suferinţa şi disperarea şi pînă să nu se mai deosebească de piatra cealaltă, vor rămîne un îngrozitor loc de trimitere, pentru mai mult decît o singură generaţie.

Am văzut puţini oameni pe străzile Berlinului ; oricît de rărite ar fi fost casele, oraşul mi s-a părut prea mare pentru numărul locuitorilor. Animaţie citadină există în centru, pe Kurfurstendamm şi în vecinătate, şi mai ales seara, dar nu

vechiul public aristocratic şi clienţii magazinelor elegante, ai cafenelelor cu orchestră, unde femei cu voaletă şi bărbaţi cu monoclu veneau să asculte *Leichte Kavalerie, Dichter und Bauer* şi valsuri de Strauss.

Nu ştiu ce lume era prin case şi cum îşi ducea viaţa ; am văzut doar mulţimea de pe stradă, mîncînd crenvurşti, orăşeni modeşti, cu îmbrăcăminte obişnuită, nu prea exuberanţi dar nici sumbri. M-am gîndit mult ce cuvînt ar putea să caracterizeze starea lor de spirit şi am ajuns să cred că se poate spune indiferenţa. Să mă înşel oare ? Să fie Berlinul un loc de reculegere ? Sau un lagăr de carantină ? Poate în nepăsarea lor, aşa cum mi s-a părut mie, oamenii aşteaptă să treacă timpul de incubaţie.

Am privit cu mirare afişe lipite pe ziduri, cu chipuri bărboase, anarhişti şi teroriști din bande internaţionale, cu unul Carlos în frunte, pe capul cărora sînt puse mari premii. Ce-or mai fi vrînd aici aceşti oameni ? Nu-i lumea destul de dărîmată ?

Am plecat la amiaza unei zile toride ; oraşul părea gata să se aprindă. Cînd avionul a decolat, mi s-a părut că în urmă izbucniseră primele flăcări.

La Hanovra am găsit maşina încinsă de soare şi nu s-a răcorit decît seara. Drumul pînă la Wilhelmshaven, două sute de kilometri, l-am făcut fără să-mi trag răsuflarea ; vroiam să ajung înainte de a cădea întunericul, dar mai tîrziu am înţeles că de fapt mă alunga căldura, şi parcă mă temeam să nu mă ajungă din urmă.

Multe zile de aici înainte m-a urmărit aceeaşi senzaţie, din ce în ce mai apăsătoare, că devenise greu suportabilă. Era cald, centrul Europei suferea de secetă şi de caniculă. În ceea ce mă priveşte cred că se adăuga o agravare psihică, mă deprima inegalitatea fenomenelor naturale, inechitatea lor atît de nemiloasă, căci îmi aminteam ce frig fusese la începutul drumului şi ce mult plouase.

32

Din Wilhelmshaven am plecat într-o bună zi, dar abia la ora unu și jumătate, cînd soarele topea pînă și aerul, prefăcîndu-l într-o sticlă opacă. Will se hotărîse deodată să nu-și mai aștepte fetele și să meargă cu mine în Olanda. Pînă să se pregătească de drum, au trecut orele de dimineață, mai răcoroase. Nici nu mai știam bine ce aveam de făcut de aici înainte, mă orbea soarele și cît era el de luminos, îmi întuneca mintea. Mai aveam mii de kilometri pînă acasă, pe acest parcurs mai trebuia să văd multe, de aceea nu vroiam să admit că drumul meu se sfîrșise. L-am lăsat pe Will să treacă în față și l-am urmat la cincizeci de metri. Prezența lui acolo m-a scutit de grija orientării, am mers în neștire, uitînd unde mă aflu, căzut aproape în transă, tresărind cînd în cîmpul meu vizual, golit de orice imagine, se aprindeau luminile lui roșii, de frînă.

Doi tineri francezi, unul funcționar, altul student în vacanță, s-au rugat să-i ducem pînă la Amsterdam. Dar noi mergeam în altă direcție, și-atunci s-au mulțumit să ajungă la Groningen, unde ni se despărțeau drumurile. Fiindcă aveau în spinare cîte un samar atît de încărcat că n-ar fi încăput într-una din mașinile noastre, i-am împărțit între noi, mie revenindu-mi studentul, care mi-a povestit pe unde fusese. Ei bine, fusese tocmai la Capul Nord, numai cu autostopul, arareori cu trenul, mîncînd pe sponci, cheltuind nimica toată, fiindcă n-aveau de unde, dar uite că izbutiseră să vadă toată peninsula Scandinavă.

— Unde dormeați ?

— Pe unde apucam !

Știu, chiar și prin gări, îi văzusem !

— Avem și un cort cu noi, dar nu-l poți pune oriunde. Și-apoi în nord era prea frig noaptea. Iar pe ploaie îți putrezesc oasele.

Nu i-am întrebat ce stare aveau familiile lor, era ușor de înțeles că nu-i dădea bogăția afară din casă. Colegul lui punea ceva de o parte din leafă. El lucrase undeva, timp de o lună, înainte de plecare.

— Unde ?

— La un depozit de papetărie.

— Ce făceai ?

— Căram baloturi de hîrtie. Acum poate am să mai lucrez o lună. Ca să am pentru vara viitoare.

— Unde vrei să te duci ?

— În Spania.

— Și pe urmă ?

Dar de ce l-aș mai fi întrebat ? Pămîntul e mare și dacă un om simte nevoia să-l vadă, înseamnă că are și dreptul. Din păcate, nu izbutește oricine, nu-i lege, uneori poți să te speteşti cărînd baloturi de hîrtie și rămîne degeaba.

La ora trei am trecut frontiera ; era îmbulzeală și forfotă. Dacă frontierele ar avea praguri, s-ar toci în cîteva zile. Peisajul s-a schimbat dintr-odată, a devenit plat, ca o foaie de hîrtie, puțin înclinată în față ; coboram pe negîndite, poate eram sub nivelul mării, nu știu bine, altimetrul meu n-are atîta precizie ca să arate diferențe de nivel de cîțiva metri. De pe cîmp veneau mirosuri de apă stătută ca între canalele din Belgia, care nu sînt o amintire frumoasă ; i-am și plîns pe acei oameni condamnați să trăiască în miasme. N-am de lucru, plîng cînd pe unii, cînd pe alții, iar ei, oamenii aceia, dacă ar ști, poate ar da cu bîta în mine, că de ce mă amestec unde nu-mi fierbe oala ? Cum ar face și oamenii de la Honningsväg, pe care i-am compătimit că au casele amenințate de pietre.

Căldura creştea în loc să scadă odată cu după-amiaza ; cînd am ajuns la Groningen, în mijlocul oraşului, într-o aglomeraţie zgomotoasă, mi s-a părut că zidurile dogoresc şi pavajul îmi arde cauciucurile. Chiar mirosea a cauciuc ars, dar nu ştiu de unde, nu de la mine. Ce e ciudat, Will nu părea să sufere de căldură, nici cei doi prieteni, pe care i-am debarcat, cu tot regretul lor, şi nici mulţimea de pe stradă. Însemna că dogoarea era în mine ; trebuia să aştept pînă ardea tot ce trebuia să ardă.

La propunerea lui Will am încercat să vizităm oraşul cu maşina, ceea ce nu-i o metodă, şi nu va fi niciodată. Mi-a reuşit numai la Moscova, în circumstanţe cu totul speciale. Eram numai cu trei grade şi treizeci de minute mai la sud, abia vreo patru sute de kilometri ; oare bîntuia şi acolo arşiţa ?

N-am văzut decît lume înghesuită, ocupînd strada din trotuar în trotuar, nedîndu-se la o parte din faţa maşinii, nu din rea voinţă, ci dintr-o anumită stare de spirit, superioritatea pe care şi-o arogă uneori pietonul, ştiind că el a venit pe lume înaintea automobilului. Ne-am resemnat să mergem la pas odată cu ei, şi atunci au întors capul să ne privească, ba ne-au şi zîmbit iar unii ne făceau chiar semne prietenoase.

Din tot oraşul, în afară de aglomeraţie, mi-amintesc o stradă povîrnită care ne-a apărut în faţă. M-am revoltat, am refuzat să merg mai departe, am pus frîna şi l-am claxonat pe Will să oprească. Azi îmi pare rău, a fost singura înălţime întîlnită în Olanda şi-ar fi meritat s-o urc, fiindcă de sus poate se vedea toată ţara.

După şaizeci de kilometri am mai dat de alt oraş, Leeuwarden, unde Will ar fi vrut să rămînem noaptea, dar găsind iarăşi îmbulzeală, şi nici căldura nevrînd să se potolească, l-am implorat să mergem mai departe. Aşa a fost de aici încolo, aşa va fi totdeauna cînd doi oameni vor merge împreună la drum, cu drepturi egale ; unul va trage hăis, altul cea, mereu se vor implora între ei să cedeze şi dacă vor cădea de acord, şi dacă vor face într-un fel, niciodată nu vor şti dacă în felul

celălalt n-ar fi fost mai bine. Will a cedat fără discuţie, iar eu m-am frămîntat tot drumul, temîndu-mă că avusesem o inspiraţie proastă. Nu, inspiraţia a fost bună, ne-am oprit la Franecker, un orăşel curat, cu lume puţină, acoperit de o tăcere ca de vrajă, care ne-a cucerit repede. Totuşi, fiindcă Will a strîmbat din nas în prima clipă, iarăşi m-am frămîntat, mi-am bătut capul să-i enumăr ce de avantaje ne oferea popasul, i-am arătat ce poezie avea canalul care trecea printre case, cît de frumoase erau toate, ce curat hotelul, ce îmbietor restaurantul ; iar cînd s-a destins şi mi-a recunoscut dreptatea, m-am temut că se preface, numai ca să nu fie zîzanie.

Dar într-adevăr canalul avea o poezie tainică, parcă plină de şoapte şi casele de pe cele două maluri îşi vorbeau peste apă, într-o intimitate netulburată de oameni, fiindcă nu trecea nimeni. Se înserase, toată lumea se strînsese pe la vetre, îi vedeam pe ferestrele de la stradă, adunaţi în odaia de toată ziua, aşteptînd ora de masă, femeile tricotînd, bărbaţii citind ziarul, cu pipa în gură, copiii făcîndu-şi lecţiile, iar cei mici de tot jucîndu-se cu pisica. Toate acestea apăreau ca la teatru, în lumina lămpii, ferestrele erau largi şi bine şterse, cu perdelele date în lături. La început am privit numai cu coada ochiului, nu-i frumos să te uiţi la oameni în casă. Ei însă, dacă mă observau, nu întîrziau să mă salute, zîmbindu-mi prieteneşte, în loc să se supere.

Obiceiul de a expune aşa viaţa de familie, răspîndit în Olanda, şi numai acolo, se spune că este o moştenire din timpul ocupaţiei spaniole, cînd prin porunca ducelui de Alba oamenii erau obligaţi să nu acopere ferestrele, ca iscoadele să poată vedea tot ce se întîmplă în casă.

Hotelul era curăţel, masa plăcută, Will n-avea nici un motiv de nemulţumire. Disonanţa a apărut a doua zi, la gustarea de dimineaţă. Mi-am băut fuga cafeaua, nerăbdător să plecăm mai departe ; plouase puţin peste noapte, atmosfera se limpezise şi dispoziţia mea părea mai bună. Will însă nu înţelegea să se grăbească, observa cu mirare semnele mele de nervozitate, în

timp ce-şi umplea luleaua pe îndelete. A băut un ceai, degustîndu-l cu mare plăcere, ceea ce ar fi putut să mă bucure, era într-un fel meritul meu că ne oprisem acolo, după cum, dacă ar fi fost nemulţumit de ceva, vina cădea pe umerii mei, chiar dacă el se abţinea să-mi reproşeze. După ce a băut ceaiul, a mai cerut unul, şi-a curăţat pipa, a umplut-o încă o dată şi a început să pufăie, învăluindu-mă în fum albastru şi în aroma tutunului, ce-i drept foarte plăcută. Decît că nu-i nici o afacere să fumeze unul, pentru năravul lui şi altul să tragă ponoasele, inhalînd nicotina şi carbonurile fără nici o vină şi fără să-şi satisfacă vreun viciu. Ar fi trebuit să-i spun, ca unul care fumasem şi eu şi cunoşteam meşteşugul, că pipa nu trebuie umplută cît timp este fierbinte, fiindcă se strică, dar am tăcut lăsîndu-l să înveţe singur. La fiecare nor de fum care venea peste mine mă apăram cu mîna şi tuşeam cu subînţelesuri, el însă nu băga de seamă şi pufăia înainte. Cînd a cerut a treia cană de ceai, i-am spus, cu blîndeţe :

— Will, tu poţi să te întorci oricînd în Olanda, n-ai nevoie de viză şi nu faci mai mult de cîteva ore, mie mi-e mult mai greu, înţelege că nu-mi pot irosi timpul, trebuie să văd cît mai multe.

M-a înţeles numaidecît şi vrînd să mă ajute l-a întrebat pe hotelier ce-i de văzut la Franecker. Am primit sfatul să vedem primăria şi planetariul. Începea să fie iar zăpuşeală, am mers la primărie, am privit-o, probabil era mîndria oraşului, dar eu văzusem altele, mult mai frumoase. Mai mult timp am pierdut la planetariu, care era o instalaţie cîrpăcită, opera unui ceasornicar pasionat de astronomie. Văzusem planetariul de la Londra şi nu mai era nevoie să-mi amintesc de altele. Will însă a ascultat explicaţiile cu multă atenţie, a urmărit mişcarea aştrilor pe orbită, pe urmă am fost poftiţi în pod, să vedem mecanismul. În timp ce urcam scările i-am spus :

— Will, tu poţi să vii oricînd în Olanda...

— Dar pentru tine merg, pe mine nu mă interesează. Dacă eşti aici e păcat să nu le vezi pe toate !

După cîţiva kilometri am avut parte de o compensaţie grandioasă, era ceva ce într-adevăr vroisem să văd şi merita cu prisosinţă, o lucrare omenească nemaiîntîlnită, digul de nord cum i se spune, care separă vechiul şi uriaşul golf Zuidersee de Marea Nordului. Pe aici nu puteam să trec cu indiferenţă şi cine nu va ajunge acolo nu va şti tocmai ceea ce este mai important despre Olanda, şi nu va înţelege tocmai ceea ce este esenţial în firea olandezului, afară doar dacă mă va crede pe mine. Ideea exista de multă vreme, încă din secolul al şaptesprezecelea, însă un proiect cu adevărat realizabil n-a apărut decît cu nouă ani înainte de secolul nostru. De data aceasta nu mă mai codesc să dau date, dimpotrivă, mă bucur să le pun pe hîrtie, de parcă ar fi meritul meu în ceea ce s-a făcut acolo. Lucrările au început curînd după primul război mondial, determinate de inundaţiile catastrofale din 1916. Scopul digului era să evite inundaţii viitoare şi să creeze un rezervor de apă dulce, prin eliminarea treptată a apei saline şi înlocuirea ei cu ceea ce vărsau rîurile şi mai ales fluviul Ijssel ; tot deodată se smulgeau mării întinse terenuri fertile, aproape un sfert de milion de hectare. Terminat abia în 1932, în mai multe etape din ce în ce mai grele, lung de treizeci de kilometri, digul are o lăţime de aproape nouăzeci de metri la bază şi se ridică şapte metri peste nivelul mării. Cu argilă scoasă de la fundul golfului, s-au făcut la început două diguri paralele, consolidate cu împletituri de nuiele, metodă care poate să pară primitivă, dar se mai foloseşte şi în zilele noastre. Odată digurile realizate, spaţiul dintre ele s-a umplut cu nisip scos de la fundul mării cu pompele. Deasupra există astăzi o pistă pentru biciclete şi o autostradă care mi s-a părut o linie de navigaţie, nu doar datorită locului ei între ape, ci de asemeni atmosferei saline şi murmurului mării, care depăşea zgomotul potolit al motorului ; se înţelege, pe un asemenea drum nu mă grăbeam, aş fi vrut să nu se mai termine. Will, în faţa mea, se distanţa pînă ce-l pierdeam din ochi, dar l-am lăsat să se ducă, şi n-a avut

încotro, din loc în loc se oprea să mă aştepte. Pe la jumătatea digului, un turn marchează locul unde s-au întîlnit lucrările pornite de pe un mal şi de pe celălalt şi pe el scrie : „Un popor viu trebuie să-şi clădească singur viitorul".

Astfel, golful Zuidersee a dispărut, cuvîntul nu-l mai foloseşte nimeni, dar nu pot să uit că aşa l-am învăţat în anii de şcoală ; geografia s-a schimbat sub ochii noştri, şi nu ne dăm seama cît s-a schimbat între timp firea oamenilor, la urma urmelor dependentă de natura pe care ei o transformă.

Iarăşi m-am tocmit cu Will după ce am trecut digul, el vroia să ţinem linia dreaptă pînă la Amsterdam, unde am fi ajuns într-o oră, eu propuneam să mergem în zigzag, între malul mării şi marea interioară care a fost golful Zuidersee, ca să văd cît mai multe, vechea mea argumentaţie. I-am spus :

— Will, tu poţi oricînd să...

A acceptat cu bunăvoinţă, astfel am ocolit prin frumoase orăşele de coastă, care, chiar dacă nu le mai ţin minte, mi-au dat ceva din imaginea Olandei, pămînt cu totul nou pentru mine.

La Hoorn, de pildă, n-am găsit nimic prea deosebit faţă de Medemblick, decît emblema oraşului, pe care însă nu mi-o pot aminti şi o confund cu altele. În schimb o ţin minte pe cea de la Enkhuizen, împodobită cu trei heringi, fostă bogăţie locală. Dar Hoorn ar fi meritat mai degrabă să i se atribuie acest simbol, deoarece acolo s-a ţesut prima plasă de prins heringul, acum o jumătate de mileniu. Zuidersee dispărînd şi pierzînd ieşirea directă la mare, toate aceste mici localităţi se socotesc astăzi „oraşe moarte" şi seamănă unul cu altul. La Hoorn însă Will m-a tîrît prin piaţa primăriei şi pe străzile care o mărginesc, deşi n-ar mai fi fost nevoie, de vreme ce fusesem la Enkhuizen. Dacă l-am grăbit mi-a răspuns :

— Nu pierde ocazia, cine ştie cînd ai să mai vii în Olanda !

Ultima mea victorie în ziua aceea a fost să nu poposim la Amsterdam, ci la Haarlem, pe malul mării. Argumentaţia n-o

mai ţin minte, iar scopul nu vroiam să-l mărturisesc dintr-odată ; îmi era frică de Amsterdam, de canalele lui la fel de numeroase ca străzile, mă gîndeam că mai uşor am fi mers acolo cu o barcă decît cu automobilul. Cine şi-ar putea închipui un automobil la Veneţia ?

Am traversat deci peninsula spre vest, de la Hoorn la Alkmar, am trecut prin Velsen şi curînd eram la Haarlem. Am găsit camere frumoase la o sută de metri de gară, ceea ce se potrivea cu o anumită intenţie a mea, secretă. Maşinile ni le-am lăsat pe o stradă laterală, nu prea umblată. A treia zi dimineaţa, cînd am plecat, pe a mea am găsit-o descuiată, şi, după ce am văzut că nu lipsea nimic, n-o răscolise nimeni, toate erau aşa cum le lăsasem, a trebuit să admit că pur şi simplu n-o încuiasem. Cum era admisibil ? Şi cum era posibil ca două nopţi şi o zi întreagă să nu încerce nimeni portiera ? Sau şi mai greu de crezut, s-o fi încercat, şi apoi să-şi fi văzut de drum, ca pe timpul lui Vlad Ţepeş al nostru ?

Mergînd din restaurant în restaurant şi cercetînd listele de bucate lipite pe geamuri, în căutarea celei mai ispititoare, din iniţiativa lui Will, nu a mea, Doamne fereşte ! — nu fac nazuri cînd e vorba de masă, am cam vizitat şi oraşul, şi am auzit clopotele de la Biserica Mare, înăuntrul căreia este înmormîntat Franz Hals. Aş fi vrut să aud orga, s-ar părea că pe ea a cîntat Mozart, în copilărie, dar poate că nu mai era aceeaşi şi în orice caz nu era ora. A treia zi dimineaţa, înaintea plecării, am mers la muzeul Franz Hals, unde am văzut atîtea portrete, unele colective, pînze mari cît pereţii, şi atît de bine mi-au rămas în memorie, că pe cele mai multe le revăd dacă închid ochii, şi în orice caz nu pot să uit atmosfera lor comună. Era şi linişte, şi-o lumină prielnică, şi poate chiar dispoziţia mea să fi fost favorabilă, fapt este că vizita noastră acolo a însemnat o destindere. M-am bucurat iarăşi, pentru Will, că n-o scrintisem ducîndu-l la Haarlem. Şi m-am ales cu impresia, păstrată şi astăzi, că măcar în aceste portrete caracteristice

pentru Olanda şi pentru epocă, grupuri de breaslă, consilii comunale, Hals nu este mai prejos de Rembrandt, chiar dacă se dezvăluie mai direct şi nu se acopere de prea multe umbre misterioase.

Abia după ce ne găsisem restaurantul şi terminasem satisfăcuţi masa de seară, i-am propus lui Will să lăsăm maşinile, ca să scăpăm de grija lor printre canale, şi să mergem la Amsterdam cu trenul, cale de zece minute, mai puţin decît orice traseu citadin de autobuze sau de tramvaie.

A acceptat iarăşi, cu bunăvoinţă, fiindcă în definitiv este un om rezonabil, aşa că am plecat cu mîinile în buzunare, fără altă grijă decît să mă uit în stînga şi-n dreapta, să descopăr cu mijloace proprii motivul drumului meu la Amsterdam. Cum am coborît în gară ne-am şi urcat într-o şalupă de excursie, şi am făcut înconjurul oraşului pe canale. N-am văzut altceva decît mă aşteptam, era de fapt o confruntare cu informaţiile adunate cu anii, atît de complete şi reliefate că mi se păreau rodul unei experienţe personale, trăită în altă viaţă.

Ca idee, oraşul seamănă cu Veneţia, dar şi cu Bruges, deşi acestea două sînt atît de deosebite unul de altul. Ca Veneţia, el este construit pe o îngrămădire de insule, vreo sută, legate între ele cu peste şase sute de poduri. Ca la Bruges, o parte din canale, cele care prin desenul lor circular ca o pînză de păianjen, dau forma oraşului, au fost săpate de oameni ; aşa, aducînd căile de apă pînă în faţa prăvăliilor, ei, firi lacustre şi navigatori prin vocaţie, îşi legau negoţul de toate oceanele.

În rest, nimic nu mai seamănă nici cu Bruges, nici cu Veneţia. Amsterdam este o emanaţie olandeză ; în arhitectura şi în stilul lui de viaţă pot fi recunoscute caracteristicile acestei ţări, care datorează totul mării, folosind-o şi luptîndu-se cu ea tot timpul.

Acum opt sute de ani, aici era doar un sat de pescari, pe rîul sau fluviul Amstel, ramificat astăzi în tot oraşul, alcătuind străzile şi bulevardele lui acvatice. Pescarii au devenit pe urmă

constructori de corăbii, navigatori, cuceritori de pămînturi, negustori și bancheri, fondînd la Amsterdam una din primele instituții de credit cunoscute în istoria finanțelor. Cu toată bogăția, arhitectura orașului vechi nu este caracteristică prin grandoare, deși unele edificii administrative au multă masivitate. Spațiul pentru fațade fiind limitat de condiția lacustră a locului, în cartierul central unde s-au înghesuit negustorii, armatorii și bancherii, toate casele sînt înguste, avînd rar mai mult de o odaie la stradă, și o scară alături, pentru etaje. De obicei parterul era folosit pentru prăvălii, depozite sau birouri, cînd acestea nu se extindeau și mai sus, iar restul casei rămînea pentru familie.

Și astăzi mai există grinda de sub acoperiș, ieșită în afara fațadei, pentru macaraua cu care se ridicau mobilele la etaje, scara fiind mult prea înclinată și prea îngustă. Adesea, în spatele acestor case cu vederea la stradă, se ridicau altele, căci terenului nu-i lipsea adîncimea, și cine nu știa de ele nu avea cum să și le închipuie. Într-o asemenea casă a stat ascunsă în timpul ocupației germane familia Anei Frank, și fără un denunț, Gestapoul n-ar fi găsit-o.

Am fost s-o văd, pe Prinzengrat, la numărul 263, unul din canalele circulare. Aceeași casă, ca pretutindeni, umbrită puțin de arbori, îngustă și înaltă, cu un pinion caracteristic și el, între cele două pante ale acoperișului. Dincolo de ea, în curtea nebănuită, la numai doi metri, se afla a doua casă, și în podul ei fusese ascunzătoarea. Acum venea multă lume să vadă, amîndouă clădirile erau transformate în muzeu, se mergea din odaie în odaie, organizat, altfel vizitatorii n-ar fi putut face un pas înainte. De-aici a fost luată Ana Frank, și dusă nu se știe unde, căci nimeni nu i-a găsit urma. A fost și ea una din milioanele de victime a unui lagăr, poate a unei camere de gazare. Întîmplarea a făcut să se descopere însemnările ei zilnice, scrise în timpul cînd stătea ascunsă. Jurnalul i-a adus o tristă celebritate postumă, de aceea vine atîta lume în casa ei, într-o procesiune

înfricoşată. Numai că, făcînd un caz din drama Anei Frank, oamenii uită cîte Ane Frank au existat în lume şi nu se ştie de ele, fiindcă n-au avut un jurnal, sau dacă au avut nu l-a găsit nimeni.

M-a surprins interesul pe care i l-a trezit lui Will expoziţia de documente, fotografii, ordonanţe poliţieneşti, statistici, ilustrarea prigoanei dezlănţuită de ocupanţi împotriva populaţiei civile, inocente şi incapabile să se apere. Făcea impresia că nu auzise niciodată de asemenea atrocităţi, sau nu crezuse, sau le uitase, şi cred că nu era singurul în aceeaşi situaţie ; lumea într-adevăr uită repede, poate dintr-un reflex de apărare. Will nu putea să aibă nici o vină, fusese aproape copil în timpul războiului, nu făcuse parte nici măcar din Hitlerjugend, totuşi, pe chipul lui, după uimire, se citea consternarea. L-am aşteptat răbdător, interesat mai mult de reacţia lui decît de documente, pe care eu unul nu le uitasem. Cînd am ieşit în stradă, era gînditor, şi mult timp n-a scos o vorbă ; atunci am simţit că, oricît de nevinovat, îl copleşea căinţa, devenită sentiment naţional în Germania, cum observasem la Reichstag.

•

Plimbarea pe canale mi-a dezvăluit deci şiruri lungi de case înguste, cu mai multe etaje, ale căror pinioane se ridică uneori deasupra acoperişului, făcîndu-le să pară şi mai înalte. Judecînd după ferestre, dimensiunea orizontală, limitată, se compensează prin alungirea celei verticale. Impresia este de înghesuială, dar în acelaşi timp de bogăţie, căci oamenii care s-au băgat unii în alţii de-a lungul canalelor erau chemaţi acolo de afaceri mănoase. Aici nu sînt palate ca la Veneţia, sălaşele unei nobilimi trufaşe, ci sedii comerciale, unul mai ambiţios decît altul. Chiar dacă negoţul de altădată este astăzi organizat altfel, în societăţi anonime, în trusturi, în concerne şi funcţionează în buildinguri de aluminiu şi sticlă, amintirea lui este zugrăvită pe faţadele bogat decorate ale caselor vechi, vopsite

în roz, bleu, violet, de pe timpul cînd fiecare din ele ar fi putut să aibă acoperişul de aur.

Mergînd cu şalupa am descoperit şi cartiere mai oropsite, ca în toate oraşele, locul celor care lucrează pentru lumea bogată. Mai tîrziu, luînd-o cu piciorul de-a lungul canalelor, am dat chiar de case sordide, unele ruinate şi părăsite, cîte una ocupată de hippy. În apropierea portului aceştia s-au instalat pe şlepuri vechi, rămase fără folosinţă, mîncate de rugină, care încurcă locul, şi pe care nimeni nu se osteneşte să le demonteze şi să le topească, în timp ce minereul de fier pentru oţelării se aduce de la mii de mile. Pe punţile acestor vase mizerabile, n-am văzut nici o mişcare, hippy stau ascunşi şi se gospodăresc în calele umede şi întunecoase, unde mi s-a spus că nu-i bine să-ţi arunci ochii. Prezenţa lor o dovedesc rufele şi zdrenţele întinse afară, să se usuce, alcătuind un pavoaz cam sinistru.

Am mers înainte, pe cheiuri tot mai murdare, luptînd din greu cu repulsia, pînă ce am ajuns pe un maidan, un depozit de fiare vechi, lăsate în părăsire, şi printre ele maldăre de biciclete scoase din uz, vehicul naţional în Olanda. Fiarele vechi au totdeauna o istorie, de multe ori le-am răscolit, le-am întors pe o parte şi pe alta, încercînd să-mi închipui ce fuseseră ele odată, un pinion, un arc, o manivelă, un bloc de fontă, cărei maşinării aparţinuseră şi ce lucraseră în folosul omului. Aici însă erau în starea de decădere cînd nici un gunoier de meserie nu le-ar fi atins fără scîrbă ; păreau parcă de un secol, năpădite de bălării şi de reziduuri umane dospite la soare. Iar într-un loc, pe o cărăruie nu mai puţin murdară, lucea un obiect uimitor, un chiloţel de femeie, alb, cu dantele, atît de curat că părea feciorelnic.

Dacă n-am văzut nici un hippy la locuinţele lor mizere, erau în schimb adunaţi cu sutele în Dam, piaţa Palatului Regal, locul cel mai animat din tot oraşul. Palatul, o construcţie greoaie, pe care m-am şi ferit s-o privesc mai mult decît odată, a fost

pe vremuri primăria oraşului, şi i-a inspirat lui Rembrandt o frumoasă aqua-forte, cum scrie la carte ; o fi frumoasă reproducerea, arhitectura palatului rămîne tot greoaie. Poate de aceea acest edificiu nici nu este folosit ca locuinţă regală, ci aici se desfăşoară numai ceremonia încoronării. La începutul celuilalt secol, în plină glorie napoleoniană, municipalitatea din Amsterdam i l-a oferit în dar lui Louis Bonaparte, fratele împăratului, rege ocazional în Olanda. Să mi-l fi dat mie aş fi luat gestul drept o ofensă.

De cealaltă parte a pieţei se ridică monumentul naţional al eliberării, simbolizînd suferinţa umanităţii lovită de război. Marele soclu circular al monumentului, cu trepte continui e năpădit de hippy, care se strîng în partea însorită şi se tăvălesc pe jos ca şopîrlele ; partea din umbră o ocupă porumbeii.

Am fost la Rijksmuseum şi dacă nu m-am dat în lături să-i vizitez sălile, voi pomeni doar de o vestită pictură a lui Rembrandt, care s-a numit *Rondul de noapte*. Abia după războiul al doilea, fiind curăţată, s-a văzut că fondul sumbru al acestei pînze celebre şi greşit botezate se datora straturilor succesive de verniluri îmbîcsite şi nu era, cum se crezuse, un decor de noapte. Ca să spun drept, nici acum nu mi s-a părut mai luminoasă decît o ştiusem, şi dacă ar fi fost, n-ar mai fi semănat cu Rembrandt. În realitate scena reprezintă un grup de arhebuzieri, Compania căpitanului cutare, ducîndu-se la schimbarea gărzii, în plină lumină de ziuă. Las la o parte pisica din primul plan, care o zbugheşte printre picioarele oamenilor ; intră în deprinderea pisicilor să umble pe întuneric, dar mă întreb ce-ar fi căutat la un rond de noapte fetiţa jucăuşă care se vede printre arhebuzieri, ţopăind veselă ? La ora rondului, fetiţele dormeau, mai ales pe vremea lui Rembrandt.

Acum cîţiva ani, un om stăpînit de diavol s-a năpustit cu cuţitul în această pînză nenorocoasă şi a sfîşiat-o. Nenorocul era mai vechi, căci, pare-se, oricît de mult ar fi preţuită astăzi, ea a marcat la vremea ei declinul lui Rembrandt. A fost nevoie

de mult timp, şi bineînţeles de multă prudenţă, ca să fie reparată. Eram informat că nici nu poate fi văzută, dar uite că am avut noroc şi am găsit-o pusă la vechiul ei loc de cinste, acum apărată printr-un ecran de sticlă, probabil blindată. Dar nu era mai luminoasă.

Întîmplarea mi-a amintit cum a fost mutilată delicata *Pietà* a lui Michelangelo, din catedrala San Pietro, de la Roma, asupra căreia un descreierat s-a repezit cu ciocanul în mînă. Oare să fie acestea faptele unor iresponsabili, cum a aflat lumea ? Sau un alt fel de a declara război omenirii ? Nu m-ar mira, într-o vreme cînd copiii sînt răpiţi şi ucişi dacă nu se plăteşte răscumpărarea, cînd unui om luat ostatic i se taie degetul şi se trimite familiei, drept avertisment şi semn de recunoaştere, şi atîţi alţii sînt împuşcaţi şi aruncaţi în stradă, sub ochii poliţiei, dacă refuză cereri inacceptabile.

Fiindcă face parte din ceea ce este caracteristic la Amsterdam şi fiindcă mai ales a stăruit Will, care îmi făcuse destule concesii ca să merite şi el una, am vizitat un atelier de şlefuit diamante. Nu era simplu, am mers la un birou, ne-am înscris pe o listă, ne-au fixat o oră, am respectat-o, ne-am adunat într-o cameră, ne-au dat instrucţiuni şi apoi, prin flanc cîte unul, sub strictă supraveghere, ca la Sing-Sing, ne-au dus într-o sălişoară, unde, după un parapet de scînduri, destul de înalt ca să nu poţi pune mîna pe nimic de dincolo, vreo cinci oameni îşi frecau degetele pe nişte tocile orizontale. Erau discuri de metal, acoperite probabil cu o substanţă abrazivă foarte dură şi fină ; să nu fi fost antrenate mecanic ar fi semănat cu unealta olarului. Iar între degete, oamenii ţineau o bucăţică de sticlă, înclinînd-o în diferite direcţii, ca să obţină faţetele, care dau valoarea pietrelor preţioase. Credeam că astăzi operaţia aceasta delicată şi migăloasă se face cu instrumente de precizie, căci n-ar fi mare lucru să se imagineze unul, care să ducă la perfecţiune. Nu ştiu ce să spun, poate atunci piatra

finisată ar avea o valoare mai mică, i-ar lipsi căldura transmisă de mîna omenească, fie şi printr-o greşeală, printr-o faţetă neegală cu celelalte. Lucrătorii n-aveau nici un instrument de măsură, se bizuiau pe ochiul lor şi pe mînă. Din cînd în cînd ridicau pietricica, o priveau în lumină, o suceau pe o parte şi pe alta, pînă hotărau unde mai trebuia şlefuită, şi atunci o puneau pe tocilă. În era mecanizării şi automatizării, care ştim pînă unde poate să ajungă, această muncă mi-a reînviat noţiunea de măiestrie, şi mi-a reînnoit respectul pentru ce poate să facă mîna omenească.

Încolo, nu m-au emoţionat deloc pietrele preţioase, n-am avut niciodată şi nici n-am dorit să am una, oricît de mică. Ştiu însă cît valorează, cîtă lume rîvneşte la ele, la cîte sentimente pot să dea naştere, între orgoliu, invidie şi ură, cîte conştiinţe cedează în faţa lor, cîte drame şi crime li se datorează. Aceste pietricele urmau să fie montate pe inele, pandantive, broşe, coliere, diademe. Cine avea să le poarte, şi pentru ce merite ? Şi ce amar simţămînt de zădărnicie stîrneau ele în mine, dacă le puneam alături de şlepurile cu hippy unde fusesem puţin mai înainte !

Spre seară am intrat într-o prăvălie de băuturi, să luăm o sticlă de vin roşu. Înăuntru nu era decît patronul, un om tînăr, cu gesturi cam legănate şi unduite, aproape feminine, cu maniere suspecte, dar nu era un motiv să-i suspectăm şi vinurile. În fundul prăvăliei, un cîine mare, un doberman alb cu pete galbene stătea pe un scaun, aşezat pe picioarele din spate, într-o poziţie oarecum omenească. M-am îndreptat spre el, cu gîndul să-l mîngîi, dar patronul m-a prevenit să nu mă apropii, că muşcă. Nu făcea impresia, dimpotrivă, părea foarte blînd şi gata să se gudure, aşa că am făcut un pas mai departe. Atunci omul s-a repezit şi mi-a tăiat calea, cu o impoliteţe pe care n-am putut-o interpreta decît ca o dovadă de gelozie. Ştiu că unor oameni nu le place să le mîngîi cîinii şi să le captezi simpatia. Privirea negustorului de vinuri spunea însă mai mult decît atîta, şi băgînd eu de seamă că dobermanul era

de fapt o femelă, m-a fulgerat un gînd pe care nici nu-l pot spune.

Seara, în tren, pe o bancă din faţa noastră s-a aşezat o tînără asiatică, venită în ultima clipă, poate o indoneziană, din care am întîlnit multe în Olanda. Avea trăsături delicate, şi înclinarea ochilor nu depăşea unghiul pe care femeile astăzi îl sugerează cu farduri. Ne-am uitat la ea fiindcă ni s-a părut drăgălaşă, spun cuvîntul care se potriveşte cel mai bine, deşi nu mi-a plăcut niciodată. Era obosită, venea de la treabă, probabil avea o slujbă nestrălucită, judecînd după înfăţişarea ei modestă, şi se ducea acasă, într-un orăşel unde casele sînt mai ieftine decît la Amsterdam. A luat cunoştinţă de privirile noastre şi a închis ochii, cu o satisfacţie ascunsă, îngăduindu-ne s-o studiem fără stînjenire, şi fără ca, la rîndul nostru, să ne ascundem satisfacţia. Dar curînd a doborît-o oboseala, şi-a sprijinit capul de peretele vagonului, şi a adormit liniştită, cu un surîs uşor de mulţumire. Mi s-a părut că privind-o cu stăruinţă, făcusem o faptă bună.

Hotărîsem să revenim la Amsterdam a doua zi, însă dimineaţa, pe cînd îmi beam cafeaua, Will, care se răzgîndise peste noapte, a socotit că nu mai merită, şi mai bine să ne continuăm drumul. Era atît de decis că n-am făcut opoziţie, am înţeles, relaţiile omeneşti se bizuie pe concesii şi am mers împreună mai departe, ducînd nemulţumirea în mine. Într-una din zilele următoare, cînd ajunsesem la Haga, iar Will plecase spre casă, n-am mai răbdat şi m-am întors la Amsterdam. Era o duminică, puţin tristă, cum sînt sărbătorile fără prieteni, n-am intrat nicăieri, n-am schimbat o vorbă cu nimeni, am umblat toată ziua, pe străzi şi în lungul canalelor, neocolind locurile pe unde mai fusesem o dată. M-am mirat ce de case strîmbe puteam să descopăr, unele într-o rînă, stînd în picioare prin miracol, şi mai toate aveau pinioanele aplecate în faţă, gata să se dărîme. Dar în toate locuiau oameni şi privite în lungul străzilor, cu faţadele colorate, păreau într-o zi de paradă.

Pe un canal, aproape de Dam, am văzut statuia Wilhelminei călare, tînără, cu pălărie de paie, neoficială, senină, cu un aer comunicativ, într-un fel de intimitate cu strada și cu trecătorii. Așa au fost reginele Olandei și n-am auzit ca vreodată cineva să le fi împins cu cotul, sau să se fi făcut vinovat de o altă lezmajestate.

Treceau pe canal bărci pline cu flori, ducîndu-le în pieţe. Toată lumea avea flori în mînă, în acea duminică, în afară de hippy din Dam, așezați pe soclul monumentului. Oare ce s-ar fi întîmplat dacă s-ar fi dus cineva la ei, cu un buchet în brațe și ar fi dat fiecăruia cîte o floare ? Poate s-ar fi schimbat fața lumii.

Nu departe de Dam, rătăcind pe canale în sunetul clopotelor de la biserici, am nimerit într-un cartier de pierzanie, dar fiind înaintea prînzului, ora liturghiei și a predicilor, nu se vestea nici o primejdie, lăsînd la o parte vitrinele cu articole pornografice, mai ales reproduceri după trofeele masculine, așezate în șiruri, ca într-o plantație. Apoi fotografii obscene, o întreagă enciclopedie, puse sub ochii trecătorilor de toate vîrstele și de ambele sexe. Și afișele sălilor cu anumite spectacole, față de care striptisul a rămas o naivitate, interesantă poate pentru elevele de la maici și pentru călugărițe. Acum lucrurile se fac pînă la capăt, în fața publicului, și pentru acest spectacol se plătește între cincisprezece și douăzeci de guldeni, după cum scrie la ușă. Versiunea filmată costă mult mai ieftin, cinci guldeni, dar, vorba aia, nu merită. La etajele acestor case locuiesc familii oneste. Un bătrîn gălbejit se chiora cu lupa la o vitrină cu poze de reclamă fixată în perete, pe stradă, reprezentînd femei goale în atitudini ademenitoare, mult mai numeroase decît știu oamenii. La subsolul aceleiași prăvălii, o profesionistă tînără, dar atît de grasă că nu mai avea nici o formă omenească, se uita plictisită pe fereastră, la picioarele bătrînului, probabil fără a spera vreun efect din partea fotografiilor. Mai bine ar fi pus mîna pe un retevei și i-ar fi dat vreo două peste țurloaie.

Cartierul este botezat Petit Paris, după o faimă de mult depășită. Parizienii ar avea dreptul să protesteze ; nu m-ar mira ca unii din ei să roșească dacă s-ar duce în cartierul acela din Amsterdam.

Pentru puțină purificare am să semnalez că după ce m-am minunat atît de niște biserici aflate pe la etaje, aici am găsit una mai sus decît toate, la ultimul nivel al unei case de locuit, de aceea se și numește „Tatăl nostru din pod". A fost un locaș de rugăciune clandestin, după Reformă, cînd catolicii erau alungați din biserici. În Olanda, cu pămînturile ei joase și inundabile, soluția catacombelor nu era posibilă.

33

Mă întorc la dimineața cînd am plecat din Haarlem, cînd Will a băut trei ceaiuri, pe îndelete, umplîndu-și de trei ori pipa, riscînd s-o ardă. Nu i-am mai adresat vechiul meu protest cu privire la timpul pierdut, și am observat că pot trăi și în stilul altuia. Ceva n-am ajuns să împrumut de la el, și am rămas mereu în inferioritate ; cînd m-am adresat unui om, mai întîi l-am întrebat timid dacă vorbește germana, limbă oarecum accesibilă unui olandez, dar nu atît de răspîndită precum și-o închipuia Will, care o folosea fără șovăire, încredințat că toată lumea trebuia să-l înțeleagă. Nu știu cum ar putea să se înlăture, în decenii sau măcar în secole, nedreptatea pe care o reprezintă pentru oameni diferența de temperament a popoarelor.

În două zile care au urmat am bătut în zigzaguri spațiul cel mai interesant al Olandei, după Amsterdam, cuprins între Haarlem, Utrecht, Rotterdam și Haga. În acest poligon, cîmpie

plană, avînd ca singur relief dunele de nisip de pe malul mării, locurile unde merită să te oprești sînt foarte multe, dar distanțele fiind mici rămîne destul timp pentru fiecare.

Pornind spre sud, primul loc unde am socotit să ne oprim, era vestitul cîmp de flori de la Keukenhof. M-aș fi abătut și pe la Zandvoort, să văd autodromul vestit în istoria curselor de automobile, dar Will m-a convins că în drumurile noastre vom avea de făcut o cursă mult mai interesantă. Așa era, dintr-un anumit punct de vedere. Și-apoi vizita la un autodrom într-o zi cînd nu se aleargă nu poate să satisfacă nici o curiozitate, iar valoarea lui rămîne imaginară.

N-a fost ușor să găsim cîmpul de flori, pe o împletitură de șosele care se intersectau sub toate unghiurile și porneau în toate direcțiile. Will mergea înaintea mea, n-aveam nici o grijă decît că mă nemulțumea cursa noastră puțin epileptică, fiindcă ne-am zbătut cu porniri tot mai nervoase și opriri împiedicate, cu întoarceri smucite, pe șosele înguste, între puncte pe unde mai trecusem nu o singură dată. Tenacitatea prietenului meu mi s-a părut ciudată, nici nu mai știam dacă îl interesau florile și nu cumva căzuse sub stăpînirea ambiției. Cînd într-un tîrziu am întîlnit un automobilist, am aflat de la el că nu eram departe de țintă, ne învîrtisem în jurul ei o jumătate de oră, ceea ce în starea noastră trebuia să se socotească dublu, ca sub ploaia de gloanțe. Cîmpul de flori este o expoziție de lalele care cresc în sere și în partere, pe o întindere cel puțin cît a orașului Amsterdam. Îmi închipui ce feerie reprezintă ea într-o anumită parte a anului, îi dădeam dreptate lui Will că stăruise cu atîta încăpățînare, așa ceva nu se poate vedea de multe ori în viață, merită oricîte ocoluri și oricîtă stăruință, căci răsplata va fi neasemuită. Numai că perioada de înflorire se terminase, cîmpul era închis de la jumătatea lui mai, și n-am putut nici măcar să ne aruncăm ochii înăuntru. Singura satisfacție mi-a dat-o Will, prin îndîrjirea lui, care deși rămînea gratuită, reprezenta o idee frumoasă ; oricum, însemna că nu fusesem acolo degeaba.

Norocul mi-a scos în cale Leyda, oraş neprevăzut în planurile mele, fiindcă îl scăpasem din vedere în chip condamnabil. Ar fi trebuit să-mi aduc aminte de faimoasa „butelie de Leyda", primul condensator electric, care a fost o revelaţie pentru mine, la primele lecţii de fizică, şi mi-a deschis drumul către miracol, făcîndu-mă să cred cu convingere în ceea ce poate să se ascundă sub faţa lucrurilor. Mult m-a fascinat, mult mi-a dat de gîndit şi multe drumuri a deschis imaginaţiei mele aparatul acela cu care mi-a fost îngăduit să umblu în laboratorul de fizică, să torn în el electricitatea invizibilă, şi-apoi s-o văd materializîndu-se într-un fulger. Ceva al meu s-a născut la Leyda, dar am înţeles abia cînd am ajuns acolo, şi cînd mi-am evocat amintirile îndepărtate.

Frumoasă este istoria Universităţii care a făcut din Leyda capitala culturală a Olandei ; oricît m-aş îndepărta de intenţiile mele, nu mă lasă inima să n-o povestesc, pentru cine preţuieşte spiritualitatea umană.

În al treilea sfert al secolului al şaisprezecelea, oraşul, fortificat, a suferit în două rînduri asediul înverşunat al spaniolilor. Redusă la jumătate de foame şi ciumă, populaţia s-a revoltat împotriva primarului. Acesta, ca să nu cedeze, şi-a oferit propriul trup drept hrană înfometaţilor, ceea ce i-a zguduit atît de tare pe asediaţi, încît au trecut peste toate suferinţele, şi au continuat rezistenţa, pînă ce spaniolii, obosiţi de luptă, au întors spatele. Drept mulţumire pentru bravura lor, Wilhelm Taciturnul le-a propus cetăţenilor din Leyda să aleagă între o scutire de impozite pe mulţi ani de atunci încolo, sau înfiinţarea Universităţii. Şi iată ce mi se pare de-o mîndră frumuseţe a spiritului omenesc, cetăţenii, chinuiţi de lungile asedii, cu morţii lor şi cu alte pierderi, au ales Universitatea ! Dar nici Taciturnul n-a fost mai prejos decît ei, şi înainte de a se împlini anul, făgăduiala era împlinită.

La Leyda s-a născut Rembrandt.

M-a nedumerit colina din mijlocul orașului, unde a fost fortăreața, cînd eram convins și apucasem să afirm că în Olanda nu sînt reliefuri, decît dunele de pe malul mării, iar singurul ei munte este turnul de televiziune de la Rotterdam. N-am greșit, colina au făcut-o oamenii.

Pe un canal din mijlocul orașului, cu poduri în trei arce, am văzut fațade frumoase, dar n-am putut să le privesc în voie, fiindcă pe cheiuri era un fel de iarmaroc, tarabe înghesuite, unde țăranii își vindeau produsele, legume, miere, fructe, cîrnați și cărnuri afumate. Nu mai știu ce-a cumpărat Will, dar n-a plecat cu mîinile goale.

Am mers spre răsărit, cu soarele în spate, pe o cîmpie cu lacuri, pînă la Utrecht, unde ne-am oprit după-amiază. Orașul a fost locul unor neînțelegeri religioase, acum trei sau patru secole, dar n-am a spune despre ele nici o poveste frumoasă. Și nici vestita catifea de Utrecht nu se mai fabrică astăzi.

Merită să vorbesc despre canalul vechi, cum n-am mai văzut altul, cu cheiuri înalte sub ale căror bolți sînt pivnițe, restaurante și chiar camere de locuit, răspunzînd pe un al doilea chei, ca un trotuar, la jumătate de metru de apă. În fața caselor, locatarii, așezați pe scăunele, pescuiau cu undița ; nimic nu poate fi mai comod pentru cine are pasiune, nu trebuie decît să deschidă ușa. Am văzut pe unii care exploatau avantajul pînă la ultima consecință, și aruncau undița pe fereastră ; peștele putea să-l pună direct în tigaie.

Cît timp am stat la un restaurant cu mesele afară, prin față a trecut din cînd în cînd cîte un mic iaht cu motor, o căsuță pe apă, mergînd la pas ca să nu facă valuri. Erau familii în vacanță care brăzdau țara pe canale, avînd tot ce le trebuia ca să se gospodărească. O fi frumos să mergi așa, să te oprești în orașe și tîrguri, să faci cumpărături de la piață, căci dacă peștele îl iei de-a dreptul din apă, mai este nevoie și de legume ; apoi să ieși în cîmp, să înnoptezi într-un zăvoi, să nu te tulbure nimeni, să uiți grijile lăsate acasă, cu sentimentul unei eliberări depline.

O fi, şi totuşi nu mi-ar plăcea ; pe mare m-aş duce în grabă, nu şi pe canale, fiindcă aşa eliberarea înseamnă doar o iluzie, rămîi sclavul unei direcţii obligatorii, o îngrădire mult mai severă decît a şoselei. Şi fără să ai emoţia navigaţiei. Nu le-am plîns de milă acelor oameni, cu care îmi tot încrucişam calea, dar nici n-aş fi vrut să intru în pielea lor mai mult de-o oră, atîta cît să-mi confirm dreptatea.

Pe la opt seara mă plimbam cu Will pe străzi tăcute, cu case posomorîte, făcînd impresia că nici nu sînt locuite, apăsate de poezia tristă a părăsirii. Am văzut chiar şi o biserică lăsată în voia vremii, cu geamurile sparte şi uşile vraişte ; m-am întrebat ce putea să însemne, că pierise credinţa, sau muriseră credincioşii ? Tocmai cînd gîndeam aşa, am auzit, undeva mai departe, cîntec de clopote. Era ceva uimitor, peste oraş se răspîndea muzica închinată lui Dumnezeu de acel slujitor al bisericii care s-a numit Johann Sebastian Bach şi a fost luminat de credinţă chiar în cîntările sale laice, omul care la sfîrşitul zilelor a aşteptat cu bucurie să moară, ca să ajungă în faţa Domnului. Am pornit atras ca de vrajă spre locul de unde venea muzica, umplînd întreg spaţiul cuprins sub bolta cerească. Maşinile care treceau pe alături în viteză, înăbuşind sunetele, nu puteau decît să mă înfurie. S-ar fi cuvenit să stea locului cît ţinea acest concert de vecernie. Nu exista o ordonanţă municipală ? Cu tot necazul, am izbutit să ascult preludii, fugi şi partite, pînă ce am ajuns la picioarele clopotniţei de unde venea muzica. Paraclisierul nu mi-a dat voie să intru şi să urc scările, dar am aflat de la el că erau treizeci şi patru de clopote, sau poate mai multe, altfel nu-mi explicam cum de puteau să redea armonii complete, în tonalităţi diferite. Am mai aflat că nu sînt acţionate electric şi nici măcar cu o instalaţie mecanică, ci numai cu două ciocane de mînă, ceea ce mi-ar fi stîrnit neîncrederea, să-mi fi spus altcineva decît un om al bisericii. Dar atunci executantul trebuia să fie un virtuoz demn de admiraţia cea mai mare, dacă izbutea să redea fără greşeală şi fără încetinire chiar ritmurile cele mai

repezi. Concertul a durat o oră, după care toate în jurul meu păreau că și-au pierdut sensul. Uimirea și încîntarea mă mai urmăresc și astăzi, făcînd din Utrecht o amintire plină de armonii celeste.

O sută de kilometri să mai fi mers spre răsărit, am fi ajuns la Arnhem, unde mi-aș fi amintit de cel mai înspăimîntător episod al războiului. Olanda a fost una din marile victime, însă, în afară de casa Anei Frank, nimic nu mi-a sugerat acei ani scăldați în teroare și sînge. Țara și-a vindecat rănile, iar cicatricile le-a acoperit cu lalele. Am trecut pe lîngă ele cu o neiertată inconștiență, cu atîta mai inexplicabilă cu cît mai tîrziu, ajungînd la Verdun, amintirea războiului, deși era cu două decenii mai veche, m-a zguduit și mi-a înghețat sufletul. Poate mi s-ar fi întîmplat la fel dacă ajungeam la Arnhem, unde Montgomery, îmbătat de o victorie aflată încă departe, a dezlănțuit un atac de o ambiție inconștientă, care a adus suferințe absurde Olandei, pe lîngă îngrozitoarele pierderi ale aliaților. Această crimă a fost uitată, fiindcă totul s-a sfîrșit cu bine pînă la urmă, și chiar cu contribuția lui Montgomery cîteodată, dar eu aș fi vrut ca la Arnhem să se pună o lespede comemorativă, care să fie mormîntul lui simbolic. Să fi știut că ea există într-adevăr acolo, m-aș fi dus negreșit, să-mi reîmprospătez dezaprobarea și să-mi pun sare pe inimă. Dacă admit clemența și toleranța, socotesc că iertarea a denaturat în mod nedemn relațiile dintre oameni.

•

De la Utrecht am plecat a doua zi dimineața, cu o întîrziere care de data aceasta mi-a depășit puterea de reținere, făcîndu-mă să protestez aproape cu vehemență. Will a descoperit o anticărie de cărți și s-a înfundat între rafturile prăfuite, răscolind volume uitate de cînd lumea, și care nu știu dacă aveau să-i fie de folos vreodată, admițînd că le-ar fi venit rîndul la lectură. Nu înțeleg cum de îl așteptasem mai calm cînd cumpărase condimentele. Să fi știut cît are să întîrzie acolo,

poate făceam singur drumul pînă la Arnhem, şi pe urmă n-aş mai fi avut regrete. I-am spus :

— Mai am de stat în Olanda numai cîteva zile...

Totuşi, pasiunea lui pentru cărţi, chiar dacă unele nu puteau să fie decît decor într-o bibliotecă, nu se cădea să-mi rămînă indiferentă şi fiindcă luase mai multe decît îi încăpeau în braţe, i-am ajutat să le ducă pînă la maşină.

Mergînd spre sud-vest, ca să ajungem la Rotterdam, ne-am oprit puţin în Oudewater, un orăşel celebru pentru „Balanţa vrăjitoarelor". Este o balanţă care se păstrează şi astăzi, în hangarul cîntarului public, agăţată de o grindă a podului, cu talere de lemn, destul de mari ca să stea pe ele un om în picioare. Persoanele bănuite de vrăjitorie se aduceau aici din toată ţara, să fie cîntărite, şi dacă aveau o greutate prea mică în raport cu dimensiunile antropometrice, era o dovadă că pot să zboare călare pe mătură. În cazul cînd greutatea se dovedea normală, mai aveau de trecut o probă, să se arunce în apele rîului, şi dacă se duceau la fund în loc să plutească, li se dădea în sfîrşit certificatul de nevinovăţie, admiţînd că mai reveneau la suprafaţă.

Intrînd în hangar, cîte un gealat ne-a înhăţat pe fiecare, ne-a pus pe balanţă, unul după altul, ne-a luat greutatea, au strigat-o cu un glas sinistru unui scrib aflat la o masă, iar acesta, spre mîntuirea noastră ne-a înmînat, în schimbul cîtorva guldeni, certificatul de absolvire. Proba cu apa n-au mai socotit-o necesară

Cunoşteam de mult pasiunea lui Will pentru lacuri, dovadă prietenia lui cu Pertti şi vacanţele la Lämpäälä unde mă sfătuia şi pe mine să rămîn cît să scriu o carte ; Finlanda, împînzită de ape, va fi fost pentru el o rarisimă desfătare. De mult îl auzisem suspinînd că în nord-vestul Germaniei nu există nici un lac, altfel n-ar fi întîrziat să-şi facă o vilă acolo. Dar chiar şi marea, care ar înlocui orice altă apă, la Wilhelmshaven stă ascunsă după

diguri înalte ; ele o separă de oameni, împiedicînd voluptuoasa intimitate mijlocită de o plajă adevărată.

Acestei pasiuni îi datoresc drumul nostru printre lacurile de la Reeuwijk, unde am ajuns cam pe la amiază, într-o lumină cu adevărat albastră, punctată cu fluturaşi cu adevărat de aur. O şoseluţă şerpuia printre ape, doar cu o palmă mai sus decît ele, că nici nu înţelegeam cum de rămînea uscată. Din loc în loc erau pajişti, nu mai înalte, parcă plutitoare, ca nişte plauri şi pe ele apărea cîte o căsuţă îmbrăcată în lumina fierbinte a soarelui. Cred că Will tînjea după una din ele, mi-a şi mărturisit că s-ar bucura mult să poată veni vara acolo, cu copiii, să se scalde, să se bronzeze, să se tăvălească în iarbă. O fi bine, nu spun altfel, şi mie mi-ar plăcea, dar ştiu că o casă înseamnă o servitute, obligaţia de a nu o lăsa fără folosinţă, şi aşa începe omul să-şi piardă independenţa.

Cred că lacurile de la Reeuwijk, întinse pe mii de hectare, dezvăluie cel mai tipic caracter al Olandei, întrepătrunderea dintre pămînt şi apă, dar nu pot spune că a fost o surpriză pentru mine, deoarece cunoşteam Delta Dunării, unde fenomenul este dus mult mai departe, pînă la cea dintîi zi a genezei. Inedit în acel peisaj aproape lichid era şoseaua, care continua să şerpuiască în căutarea unui suport terestru, şi abia de putea să-l găsească, după curbe ascunse de vegetaţie, cînd credeam că are să se înece. Aşa am rătăcit mai mult de o oră, uimit şi confuz, fără să mai ştiu de ce venisem acolo, temîndu-mă că începeam să-mi pierd vechea apartenenţă, ca să devin o fiinţă amfibie.

Într-un fel am regretat cînd am ieşit în şoseaua stabilă, fiindcă reprezenta o realitate prea concretă, după ora de legănare pe ape, dar în acelaşi timp am fost bucuros că regăseam toate vechile caractere ale lumii, fie ele chiar şi aglomeraţia şi gălăgia întîlnite după cîţiva kilometri, cînd am intrat în Gouda.

Veneam acolo să vedem biserica Sfîntul Ion, cu cele şaptezeci de vitrouri. Mai întîi am întîlnit hărmălaia şi forfota unui

orăşel care şi-a pierdut caracterul provincial, devenind gălăgios şi agitat ca suburbiile industriale ; se nimerise să vină şi circul, pe care tocmai îl instalau într-o piaţă, în chirăiala fericită a copiilor, în vreme ce o parte a trupei, cu elefantul în frunte, cu clowni, trapezişti, acrobaţi şi dansatoare băteau străzile să anunţe spectacolul, în sunet de trompete şi tobe.

I-am ascuns lui Will, cu perfidie, informaţia luată dintr-o broşură, că Gouda este vestită prin producţia de pipe. I-am vorbit în schimb despre lumînări şi despre faimoasa Goudsekaas, brînza locală, îndemnîndu-l să cumpere.

Vitrourile, mai vechi de patru secole, făcute de mai mulţi meşteri renumiţi în epocă, reprezintă daruri din partea principilor, a prelaţilor, a municipalităţii şi bogătaşilor, şi într-adevăr sînt şaptezeci, m-am ambiţionat să le număr, cu o intenţie cîrcotaşe, convins că era o exagerare. Numai ca să trec prin faţa lor mi-a trebuit o oră întreagă şi noroc că prietenului meu i-au plăcut de asemeni, ba chiar mai mult decît mie, dovadă că tot timpul rămînea în urmă ; altfel ar fi putut să mă bombăne, mai ales că se arătase neinteresat de brînza recomandată de mine.

Nu toate vitrourile erau la fel de frumoase, însă aveau aceeaşi strălucire, nescăzută după atîtea secole, de păreau făcute în vremea noastră, cu migala de altădată.

Cu toată îmbulzeala de pe străzi, am apucat să văd cîteva case cu faţadele frumoase, dar toate cu pinioanele aplecate, gata să cadă.

După concertul de la Utrecht, mi-am amintit că în multe oraşe văzusem clopote, cîte patru, opt, zece, pe la primării şi clădiri reprezentative, ba chiar şi pe la alte case, prinse pe faţadă cu suporturi de metale ciocănite pe nicovală, probabil vechi, patinate, dînd o foarte decorativă culoare locală. Însă nu le-am auzit sunînd, probabil nu se pun în funcţiune decît în anumite ocazii, cînd îmi închipui că tresaltă de bucurie. Erau şi la Gouda. Mai puternică a rămas amintirea vitrourilor. O exista oare în

lume un registru unde să fie înscrise toate lucrurile frumoase de pe fața pămîntului, un inventar universal, și cît de mare poate să fie ? Iar dacă nu există, nu vrea nimeni să-mi ia ideea ?

34

La Rotterdam nu l-am mai putut păcăli pe Will, să ne oprim în fața orașului, sau măcar înainte de a ajunge în centru. Zadarnic i-am făcut semne cu farurile ; ori nu le vedea, ori se făcea că nu vede, nu mi-a rămas decît să mă țin de el, la zece metri, ca să nu ne separe un semafor roșu. Făcusem atîtea în dimineața aceea, începînd cu alesul cărților la Utrecht, care ne luase mai bine de două ceasuri, încît nu mai înțeleg cum de ajunsesem la Rotterdam încă la începutul după-amiezii, cînd strada cu mașinile băgate una în alta devine o masă metalică. Nu cădeam prima oară în capcană, dar aici astăzi nu pot înțelege cum de am scăpat teafăr de fiecare dată.

Așa cum i-am recunoscut curajul de a se adresa oricui în limba germană, socotind-o universală, trebuie să-i recunosc lui Will și darul de a se orienta mai ușor decît mine, dat fiind că are un antrenament continuu. L-am urmat uimit de precizia cu care a luat-o pe unde era mai multă aglomerație, și, fără să întrebe pe nimeni, fără să ezite la intersecții m-a dus fără oprire pînă în mijlocul portului, unde chiar avusese intenția. Dar dacă traversarea orașului durase numai douăzeci de minute, ne-au trebuit treizeci pînă să găsim un locșor de parcare, și încă nu gratis, și îndepărtîndu-ne simțitor de ținta inițială. Dar, în sfîrșit, dacă ne-am văzut liberi, am mers drept la

debarcader și ne-am urcat fără întîrziere în primul vaporaș care făcea înconjurul portului.

Era contrar obiceiului meu, aș fi vrut ca mai întîi să găsim camere și un loc de parcare fără plată cu ora ; așa, am avut tot timpul o grijă pe suflet și plimbarea n-a prea putut să-mi priască. Dar nu-i mai puțin adevărat că primul lucru recomandabil, odată ajuns la Rotterdam, este să vizitezi portul.

Nu-i posibil să mă lipsesc chiar de toate datele, să spun doar că ajunsesem în portul cel mai mare din lume. Deci iată : dacă într-un an, toate porturile Franței, de la Canalul Mînecii, de la Atlantic și de la Marea Mediterană, și sînt printre ele cîteva gigantice, au înregistrat un trafic de mărfuri de o sută nouăzeci de milioane de tone, în același timp Rotterdam singur depășea volumul de mai sus cu peste zece la sută. Nu-mi place să speculez cifrele, dar cine vrea, n-are decît să le transforme în vagoane, în trenuri, în bani, în avuții naționale ; parcă îmi imaginez ceva, dar nu-mi vine a crede.

În 1940, un bombardament german a distrus aproape în întregime orașul vechi ; în afară de primărie au rămas în picioare numai cîteva clădiri, iar alături de ele statuia lui Erasmus, care se născuse acolo cu aproape cinci secole înainte. În 1943, bombardamentele aliaților au desăvîrșit distrugerea ; s-a întîmplat și-n alte părți la fel, din nefericire eliberarea s-a plătit cu sînge. Trei sute de hectare din suprafața orașului au fost semănate cu bombe ; treizeci de mii de case au ars, spre a se împlini canoanele războiului. În sfîrșit, doi ani mai tîrziu, în retragerea lor furioasă și deznădăjduită, nemții au aruncat în aer ce-au mai avut timp din ceea ce rămăsese, șapte kilometri de cheiuri în port, bunăoară.

Mă întrebam ieri dacă o fi existînd undeva un registru cu toate lucrurile frumoase din lume, făcut așa ca să nu lipsească nici unul. Dar oare distrugerile războiului sînt scrise în vreun registru, casă cu casă, om cu om, nu estimate în grabă, ca să se poată iscăli tratatele ? Nu, să se purceadă la o muncă temeinică, nu-mi pasă cît ar putea să coste, oricum și-ar merita

preţul ; să se meargă din oraş în oraş, stradă cu stradă, din sat în sat, din munte în munte, să nu se ocolească nici deşerturile, căci poate şi-acolo au căzut bombe, să se adune mărturii, să se măsoare, să se numere şi să se scrie într-un catastif mare, să se tipărească, şi dacă n-o fi cu putinţă să se dea fiecărui om viu cîte unul, cel puţin să-l ştie cititorii de carte. Eu cred că o asemenea osteneală n-ar fi absurdă, fiindcă măcar s-ar prelungi pacea, războiul următor n-ar putea începe pînă n-ar fi gata statistica, fiecare beligerant ar vrea să ştie ce i-a mai rămas să distrugă.

Uite însă că oamenilor li se pare mai uşor să reconstruiască, din jalea trecută fac tabula rasa şi dau drumul la serbări populare, cu muzică.

Ca şi la Hamburg, nimic nu se mai vede la Rotterdam din ceea ce a fost războiul ; poate să fi rămas ceva doar în amintirea oamenilor, numai că supravieţuitorii se răresc repede, în locul lor au şi venit alte generaţii. Poate că într-o zi unii, care nu se vor osteni să se apropie şi să citească inscripţia, nici nu vor şti ce simbolizează statuia de pe bulevardul Blaak, un om torturat, cu inima smulsă, şi o inscripţie săracă : „Unei cetăţi devastate". Dar e prea puţin, pentru numele lui Dumnezeu ! — cum să nu se uite ?... Ştiu că degeaba spun, nimeni n-o să mă audă.

Reconstrucţia s-a făcut repede, ţinînd seama mai mult de nevoile practice decît de estetică. Totuşi, cîteva clădiri colosale, în adevăratul înţeles al cuvîntului, sînt frumoase prin imensul volum de aer pe care izbutesc să-l dislocuiască. Te şi întrebi ce le mai rămîne oamenilor să respire ; prin umbra lor am trecut repede, ca pe sub apă, şi am ieşit la lumină gîfîind ca asmaticii. Mă opresc la cel mai reprezentativ dintre ele, un imobil destinat comerţului, care ocupă două hectare şi adăposteşte două sute şaizeci de întreprinderi, depozite şi magazine, cu un personal de şase mii de oameni, cît o uzină. Numeroase rampe şi viaducturi îngăduie camioanelor cu mărfuri să ajungă în mijlocul clădirii, la diferite etaje. Cred că toate

construcţiile acestea care maschează trecutul oraşului nu sînt atît o necesitate, cît o demonstraţie, un răspuns răzbunător dat soartei lui nedrepte.

Nici în port nu se mai văd distrugerile, dar nu se poate spune că a fost reconstruit, în realitate s-a trecut peste ce fusese înainte, într-o progresie care mă cam înspăimîntă. În curînd el va acoperi tot spaţiul pînă la Marea Nordului, în lungul unui canal nou, de vreo treizeci de kilometri, pe care pot să intre petroliere de un sfert de milion de tone. Mă cuprinde beţia cifrelor, după ce m-am ferit atîta. Peste patruzeci de kilometri de cheiuri, în jurul a şapte sute de bazine îngăduie ca la Rotterdam să acosteze anual două sute de mii de vapoare fluviale venite pe Rin, din inima Germaniei. Peste două sute de vapoare marine au simultan loc la cheiuri, şi peste cinci sute de macarale lucrează pentru ele, manevrînd peste cincizeci de mii de tone de mărfuri, în douăzeci şi patru de ore. Magaziile unde se depozitează acestea ocupă un milion de metri pătraţi suprafaţă. Între timp, Rotterdam se extinde spre malul mării, unde se construieşte Europortul, cea mai mare poartă marină a continentului, dacă nu fusese şi pînă acum destul de mare. Aproape că nu înţeleg ce înseamnă toate acestea, şi unde au să ajungă ; oare Europa nu va rămîne prea mică pe lîngă ele ?

Abia plecase vaporaşul de la chei, cînd am aflat că tocmai treceam pe deasupra tunelului care leagă porturile de pe cele două maluri ale Meusei. În clipa aceea sute de maşini (şase mii într-o oră) goneau pe sub pămînt şi pe sub apă, puţin cam orbeşte, cu toată iluminaţia ; acum ştiu cum este, am trecut şi eu peste cîteva zile, şi pot să spun că nu-i ceva care să te îngrozească. Însă atunci, închipuindu-mi-i pe oameni ca pe nişte cîrtiţe, bîjbîind pe sub becurile care pentru imaginaţia mea rămîneau stinse, căci în tunel trebuia să domnească întunericul, măcar ipotetic, m-am gîndit la ei cu strîngere de inimă, ba chiar cu puţină oroare, şi mi s-a făcut frig pe şira spinării, deşi mă dogorea soarele.

N-am să judec necruțător, ca la Hamburg, și am să admit că dacă tunelul s-a făcut, înseamnă că era nevoie. Dar ce de muncă ! O, să nu se creadă că au săpat pe sub apă, și pe urmă au betonat pereții, ar fi prea simplu ! Pămîntul era prea moale ca să țină, s-au făcut chesoane, nouă segmente de cîte cincisprezece mii de tone, s-au lăsat la fund, au fost împreunate sub apă, și apoi, săpîndu-se pe lîngă ele le-au îngropat, să nu stea în calea vapoarelor. Ce diametru au aceste chesoane e ușor de închipuit, dacă în ele încap două galerii de cîte două benzi de circulație pentru mașini, și alte două suprapuse, pentru pietoni și pentru biciclete. Tunelul are o lungime de peste un kilometru, din care jumătate sub apă. Într-o oră, pe lîngă cele șase mii de automobile, pot trece într-o parte și-n alta opt mii de biciclete și patruzeci de mii de pietoni, dar se spune că în curînd aceste cifre vor rămîne prea mici față de mișcarea orașului. Am trecut la timp ca să nu mă prindă vreun *ambuteiaj* și să rămîn prizonier sub apă, cine știe cîte ceasuri. E drept însă că, fiind dimineața, devreme, nu mă împingea nimeni din spate și am avut răgaz să văd pereții, placați cu o frumoasă ceramică galbenă care era ea însăși un izvor de lumină și datorită ei trecerea nu mi s-a părut penibilă.

S-a născut un stil nou de a transporta mărfurile. Înainte ele se puneau în saci, în lăzi, în baloturi, sau se aruncau libere, în *vrac*, așa se spune, în camioane, în vagoane sau în cala vapoarelor. Nevoia de a scurta timpul de încărcare și descărcare, mai costisitor poate decît transportul, a făcut să se inventeze containerele. E mult timp de cînd le știu și de pe străzile noastre, lăzi solide, standardizate, care se manevrează cu ușurință, se stivuiesc sistematic și nu ocupă mai mult spațiu decît propriile lor dimensiuni, cum se întîmplă cu ambalajele de forme neregulate. Formele neregulate, sau improprii, sînt o mare pacoste în viața noastră. Făcut-a cineva socoteala — cu puțină geometrie și cu puțină aritmetică o poate face oricine — cît ar cîștiga economia mondială dacă sticlele de transportat băuturi fără presiune, vin și whisky bunăoară, care

sînt cele mai multe, ar căpăta toate formă prismatică ? Așa, numai din gînd, fără nici o socoteală, cred că s-ar cîștiga un sfert din spațiul pe care-l ocupă în lăzi, apoi în containere, sticlele cilindrice, rămase fără nici o noimă la urma urmelor.

La Rotterdam există un port pentru containere ; îl amintesc fiindcă reprezintă un pas înainte în istoria economiei, și chiar a civilizației noastre. Mărfurile se încarcă la locurile lor de proveniență, în spații mai puțin costisitoare decît cheiurile unde vin vapoarele, și unde chiar timpul costă mai puțin decît în porturile aglomerate. Dimensiunile containerelor sînt standardizate, e de la sine înțeles, însă există mai multe tipuri, unele cît vagoanele de cale ferată. S-au născocit odată cu ele și mașinile care să le manevreze, transportoare felurite, cricuri și macarale. Toate fiind pregătite în timpul stabilit dinainte, căci așa se fac treburile astăzi, cu minutul și cu secunda, un vapor de zece mii de tone poate fi încărcat în cîteva ore. Nu mai socotesc, mi-ajung atîtea cifre, cît costă staționarea unui vapor, și cît se cîștigă dacă pleacă la drum, lăsînd cheiul altuia, cu o zi mai devreme, ca să nu spun cu două zile și chiar cu săptămînile, cum se întîmpla pe vremea cînd nu apăruse containerul. Doar ceva nu admit, containerele cu vin pe care le-am văzut în bătaia soarelui, la Copenhaga.

Și la Rotterdam erau clopote pe fațadele caselor.

M-a contrariat fărîmițarea spațiilor libere, piețe de dimensiuni generoase, cu barăci, chioșcuri, pavilioane înghesuite, pentru felurite negoțuri mărunte. S-ar putea ca primarul să nu știe ? Să fie ele rezultatul unei corupții ? Altfel cum să-mi explic existența lor, la picioarele buildingurilor de două hectare ?

Pe seară o orchestră ambulantă, din nu știu ce țară, tineri în blugi, bărboși, pletoși, nu hippy, liniștiți, cu priviri melancolice, și-au instalat amplificatorul și difuzoarele într-un squar pavat cu lespezi de piatră, cu un bazin în mijloc, și au dat un concert de muzică tristă ; nu știu dacă era un program, sau numai o întîmplare. De la primul cîntec s-a adunat lumea ; unii s-au așezat pe lespezi, în grupuri care și ele mi s-au părut

triste, ca muzica. Au continuat să vină şi alţii, dar mergeau în vîrful picioarelor. Stăteam pe bordura bazinului, şi prima oară de cînd îl ştiu, Will, aşezat lîngă mine, mi s-a părut melancolic. Parcă plutea în aer o suferinţă surdă şi muzica o punea în sufletul oamenilor. După o oră cît am stat acolo, am băgat de seamă că şi eu eram trist, de-a binelea.

Dimineaţa ne-am despărţit, Will a plecat spre casă, fără să-şi bea ceaiul şi fără să-şi mai fumeze pipa, tocmai cînd le-aş fi suportat fără supărare, fiindcă era ultima dată ! Uite cum sîntem făcuţi, în fiecare dimineaţă mă enervasem, iar acum, cînd maşina lui a plecat de lîngă mine, căci eu mai întîrziam să merg în cartierul de peste Meusa, mi-am simţit ochii umezi. Nu că rămîneam singur ; mă gîndeam că poate n-am să-l mai văd niciodată.

●

Ştiu că era sîmbătă, 24 iulie 1976, acea dimineaţă cînd am colindat de unul singur cartierul din Rotterdam, cu blocurile părăsite. Nu mi-a trebuit mai mult de trei ore ca să-mi fac o idee, pe care am şi spus-o, să mă întorc şi să plec spre Haga, ultimul punct obligatoriu de trecere. Acolo aveam şi o intîlnire, cu domnul Ruiz, şeful unei agenţii de turism, sau aşa ceva, pe care îl cunoscusem la Bucureşti unde venise la un congres de specialitate. O prietenă, interpretă la acea întîlnire internaţională, ştiind că voi ajunge şi la Haga, oraşul domnului Ruiz, a socotit că el era omul cel mai indicat să-mi dea o îndrumare şi un ajutor la nevoie, de aceea ne-a făcut cunoştinţă. Întîlnirea aceea a însemnat pentru mine vreo două ore pierdute, la o masă pe malul lacurilor, unde l-am invitat împreună cu doamna domniei sale, în spiritul ospitalier al neamului nostru. Neplăcerea n-a fost alta decît că a trebuit să explic ceea ce părea inexplicabil, refuzul de a ingurgita ceva la acea oră a amiezii, cînd nici măcar n-am băut un pahar cu apă.

Cu un timp înainte, aceeaşi prietenă mă prezentase, în aceleaşi scopuri unei suedeze de la Göteborg, profesoară de

spaniolă, venită în țara noastră la un simpozion hispanistic. Fiind încă iarnă, nu mi s-a părut potrivit s-o invit la masă pe malul lacurilor, și în loc de „Pescăruș" am dus-o la „Hanul lui Manuc", cu știuta lui culoare locală. Cum ne-am înțeles Dumnezeu știe, că nu vorbea nici o limbă în afară de cea maternă, nici măcar spaniola, dacă veți putea crede. Au încîntat-o lăutarii și s-a legănat tot timpul, pe cînd eu, cu spatele la orchestră, trecînd peste orice politețe, făceam o mutră din ce în ce mai otrăvită, pînă ce a remarcat cu reproș, nu mai știu în ce limbă :

— Nu vă place muzica ? !

— Așa este, i-am răspuns acru. E o infirmitate !

Se înțelege că la Göteborg nici nu mi-a dat prin minte s-o caut.

Cu domnul Ruiz se schimba treaba, era un om simpatic, asemeni și doamna, și aveam cum ne înțelege. Între servituțile drumului am înscris-o și pe aceea de a nu ajunge la Haga înainte de sfîrșitul lui iulie, pînă atunci ei fiind în călătorie. Le-am scris din vreme, de pe la Stockholm, cînd am început să-mi dau seama că data propusă devenea imposibilă : „Stimată doamnă și stimate domnule, iată cum stă treaba... Mi-au răspuns la Wilhelmshaven, căzînd la o învoială, cam strîmbă pentru mine : „O.K. Vom fi acasă pe la 26 iulie". Dar eu spusesem 20, și îmi luasem orice nădejde că ne vom mai întîlni vreodată.

Cum am ajuns am oprit la un telefon public și am făcut numărul lor de acasă, deși era cu două zile prea devreme ; n-a răspuns nimeni. Am făcut numărul de la birou ; îndată am recunoscut glasul :

— Aici Ruiz, vă rog vorbiți !...

— Bună ziua, domnule Ruiz, iată sosii. Îmi pare bine că v-am găsit !

Domnul Ruiz părea însă că nu mă aude, repeta întruna aceleași cuvinte :

— Aici Ruiz, vă rog vorbiți, comunicați-mi adresa dumneavoastră !...

Cînd am vorbit despre automatizări, cum am uitat-o pe aceasta ? Cred că a înţeles oricine, nu vorbeam cu domnul Ruiz, ci cu un robot care îi ţinea locul. Măi să fie !

Dar cum am uitat robinetele de apă de la birourile domnului Reih, la Wilhelmshavenm unde am fost poftit să văd fel de fel de inovaţii, printre altele un sistem de alarmă inviolabil ? Domnul Reih are o întreprindere de construcţii, prosperă, spre deosebire de altele, fiindcă face cu precădere case de locuit, tipizate, predîndu-le „la cheie", cum se spune, ceea ce se pare că e foarte rentabil. Despre casa lui personală, unde am fost la masă, nu mă apuc să povestesc, fiindcă n-aş termina repede. Las la o parte cămara frigorifică, mai au şi alţii. Dar ce instalaţie de reprodus muzică ! Şi ce pik-up, ultimul strigăt ! Cu braţul de lectură nu pivotant, cum sînt toate, ci parcurgînd discul cu o mişcare de translaţie, vor înţelege specialiştii ! În birourile domnului Reih nu se păstrează valori, sau planuri secrete, gangsterii s-ar păcăli dacă ar sparge uşa ; sistemul de alarmă e instalat pentru plăcerea proprietarului, şi întrucîtva pentru a vizitatorului ; eu personal mărturisesc că m-am minunat cînd am văzut cum funcţionează, deşi nu cred că mi s-a dezvăluit totul, un sistem de alarmă trebuie să-şi păstreze secretul. Nu m-ar mira să aflu că îl simte pe gangster încă din clipa cînd pleacă de acasă şi îi numără paşii ; probabil îl trădează trusa cu instrumente.

Iar robinetele de la lavoarul unde se spală pe mîini domnul Reich, se deschid singure cînd te apropii ; dacă te dai mai la stînga, curge apă caldă ; ca să vină amestecată îţi muţi şoldul spre dreapta.

Neputînd să-i dau o adresă domnului Ruiz am închis telefonul şi am pornit să-mi caut un hotel mai de doamne-ajută ; desigur el le cunoştea pe toate, nu vroiam să-mi plîngă de milă.

Oprisem maşina în flancul unui parc unde se auzeau sunete de flaşnetă, puternice şi amestecate. Am descoperit instrumentele, erau vreo şapte şi nu ştiu dacă la dimensiunile lor nu li s-ar cuveni alt nume ; în franceză se spune „orgue de barbarie",

care tradus n-ar însemna nimic în limba noastră. Erau flaşnete pe roţi, unele mai mari decît camioanele, pictate şi înzorzonate, funcţionînd cu motor electric, care n-avea cum să obosească, aşa că au cîntat toată ziua, fără oprire, fiecare melodia ei, concurîndu-se.

Dacă l-aş fi găsit pe domnul Ruiz, sigur că aş fi aflat ce semnificaţie avea acest concert barbar, ca să iau ceva din numele franţuzesc al instrumentului.

După ce m-am instalat la hotel, am telefonat din nou, şi i-am încredinţat robotului adresa, adăugînd că oricum voi reveni în spre seară. Seara mi-am comunicat programul pe a doua zi :

— Domnule Ruiz, mîine dimineaţă plec la Amsterdam, de unde mă întorc în cursul după-amiezii.

Cînd m-am întors, am telefonat, de mai multe ori, pînă m-am dus la culcare ; mi-a răspuns tot robotul :

— Aici Ruiz,... vă rog comunicaţi adresa !

Dar eu nu mai aveam nici o treabă cu domnul Ruiz, a doua zi plecam din Haga şi din Olanda. Dimineaţa, înainte de plecare, am telefonat o ultimă dată, dîndu-i domnului Ruiz o ultimă şansă ; a pierdut-o şi pe aceasta.

Dacă despre Wilhelmshaven am spus, exprimînd o părere personală, că este un sat mare, despre Haga a spus altcineva că este satul cel mai mare din lume. Într-adevăr, luîndu-l de-a lungul şi mergînd repede, mai mult prin parcuri şi pe bulevarde cu casele distanţate, mi-au trebuit vreo trei ceasuri să-l parcurg pe tot şi să ajung la plajă. Cu ce mai mersesem de dimineaţă la Rotterdam şi cu ce-am mai mers pînă seara, peste zece ore cu totul, mi-am depăşit recordurile, căci, scăzînd din socoteală scurtele opriri, cît am căscat gura la unele şi la altele, înseamnă că am făcut peste treizeci de kilometri, cu zece mai mult decît vechea etapă a infanteristului.

Plaja, care fusese o ţintă, nu mi-a dat nici o satisfacţie, asemeni esplanada, amîndouă sărace. Adăugînd această impresie

la unele mai vechi, bunăoară din Danemarca, trebuie să înțeleg că Marea Nordului nu-i un loc de vilegiatură destul de ispititor, oricît ar vrea să mă dezmintă prospectele, cu făgăduielile lor îmbietoare, frumos ilustrate.

La întoarcere, luînd alt drum, am traversat alte parcuri, care sînt marea frumusețe a orașului, prin luxul lor de spațiu, posibil într-adevăr numai într-un sat mare. Iar bulevardele nu și le-ar putea îngădui decît satul cel mai mare din lume. Mi-l amintesc pe cel numit Prezident Kennedy, care ar putea să fie transformat în aerodrom la nevoie, și unde pietonul se pierde ca pe o arteră lunară. Acolo e zona clădirilor guvernamentale, sălile de congrese, palatele ambasadorilor, centrul diplomatic al Europei.

Poate atmosfera liniștită a acestui sat care nu-i doar cel mai mare, ci și cel mai luxos din lume, a făcut ca Haga să fie aleasă, de la sfîrșitul celuilalt secol, drept centru al multor negocieri internaționale. Construcția unui Palat al Păcii i-a consfințit caracterul. Prima conferință de pace ținută la Haga, din inițiativa țarului Nicolae al doilea, exact cu un an înainte de a începe secolul nostru zgîlțîit de războaie, a hotărît să se ridice acest palat cu scopuri generoase, unde să funcționeze o Curte permanentă de arbitraj, ca să se mențină buna înțelegere între popoare. Guvernul olandez a oferit terenul, americanul Carnegie a dat banii, un arhitect francez a făcut planul, apoi fiecare națiune a contribuit la mobilarea și decorarea interioarelor. E bine de știut că Palatul Păcii a fost inaugurat în august 1913, deci numai cu un an înainte de izbucnirea primului război mondial, care a deschis seria. Dar el continuă să existe ; lumea nu se descurajează.

Am tot vrut să spun ceva despre biciclete, am amînat întruna și iată-mă în ajunul plecării, fără să mă fi ținut de cuvînt, deși n-am uitat nici o clipă de ele ; nu-mi pot închipui o Olandă fără biciclete. Dacă li s-a făcut o pistă specială pe lungul dig de nord, și am văzut-o, nu-i singura. În mai toate

orașele, și în satele mari, ca Haga, între trotuar și partea carosabilă a străzii, există un coridor pentru biciclete, apărat cu severitate ; nici o mașină nu-și poate scăpa o roată acolo, fără sancțiuni grave, nici un pieton n-are voie să pună piciorul. Odată, mergînd pe jos prin Haga, pe o stradă goală, puțin distrat fiindcă nu avea de ce să mă preocupe circulația, un biciclist, căruia îi încălcasem domeniul din neatenție, m-a adus la realitate, cu strigăte furioase. Să mă fi aruncat în fața unei mașini, șoferul nu m-ar fi admonestat cu atîta vehemență. Ca automobilist, am socotit mai sănătos să acord prioritate bicicletelor, în orice împrejurare. Mi-a fost teamă că într-un conflict, oricît aș fi fost de nevinovat, nimeni nu mi-ar fi dat dreptate. Bicicleta este copilul răsfățat al Olandei.

35

În ultima seară, la masă, imitîndu-mi vecinii, am cerut de mîncare specialitatea casei. Mi s-a adus o farfurie cu bucăți de ficat și alte cărnuri prăjite, puse pe un pat de orez fiert numai pe jumătate ; alături murături, macaroane, și o moviliță de pesmet, cu nu știu ce semnificație. Pe altă farfurie un ou prăjit, o frigăruie cu sos, o lingură de „zacuscă" picantă, cum fac și gospodinele noastre. În sfîrșit, pe lîngă toate, un castronaș cu gogonele și cu gulii murate, altceva decît murăturile din prima farfurie, și fierbinți să te ardă, puse pe un aparat de încălzit, ca să nu se răcească.

După masă am mers pînă aproape de capăt pe strada care iese din oraș pe la sud-vest, ca să recunosc drumul. Aveam de gînd să trec pe la Europort, dar nimeni n-a putut să-mi dea informații prea sigure asupra șoseliei, care după hărțile mele

ajungea în zone mlăştinoase şi se pierdea în apă. Ei, s-ar fi schimbat treaba dacă îl găseam pe domnul Ruiz ! El trebuia să le ştie pe toate, fiind de meserie. Poate eram şi obosit, umblasem mult în ultimele zile, n-am mai avut curaj să trec prin locuri nesigure, mai ales că nu speram să văd mare lucru, şi atunci am luat-o înapoi prin Rotterdam, am trecut pe sub Meusa, şi în mai puţin de o oră pe autostradă, care bineînţeles avea un coridor pentru biciclete, mă aflam în Belgia, mergînd spre Anvers.

De aici înainte n-aş mai avea ce spune, dacă n-aş fi dator să marchez drumul spre casă.

La Bruxelles, unde am văzut atîtea birouri neînchiriate, că mă prindea mila ce mari erau, ce luxoase şi ce inutile, am descoperit că motorizarea curtezanelor făcuse mari progrese în cîţiva ani, de cînd fusesem prima dată acolo. Or fi şi pedestraşe printre ele, cine le ştie ? — le-am numărat pe cele cu maşină, de obicei Mercedes ; să fiu în locul fabricantului, aş interzice, e compromiţător pentru firmă. Vin pe înserat, opresc în anumite locuri, probabil sînt cartelate, să nu se concureze, şi aşteaptă. Le recunoşti fiindcă ţin lumina din interior aprinsă, şi stau cu ochii într-o carte. Dacă nu se dau jos din maşină nu se poate spune că fac trotuarul ; dar cum să spui oare ? Cu dusul şi cu întorsul lipsesc cam o oră.

Prietenul meu care caută nesăţios o iubire şi consultă publicaţiile periodice cu oferte, după care urmează corespondenţa, fotografiile şi vederea, se plînge că pînă acum n-a găsit decît fiinţe mercantile, pe cînd el doreşte o sufletistă, cum sînt la noi cu duiumul ; să fie o româncă ar lua-o cu ochii închişi, fără să-i ceară autobiografia.

Am văzut un film, „Portocala mecanică“ dar nu mai ţin minte decît scene disparate şi nu că aş fi fost neatent, ci nu mi-a trezit nici o rezonanţă. Probabil memoria mea este saturată de altele, care spun aceeaşi poveste nenorocită. Cînd nu mai pot să suport mizeria omenească a secolului nostru, aş asculta un vals de Chopin, cel mai simplu, cîntat de oricine, fie şi la un

pian hodorogit, fie şi şcolăreşte, cu un deget, ca să aud nişte sunete capabile să-mi reînvie memoria romantică.

De la Bruxelles am dat o goană pînă în Luxemburg, unde nu mai fusesem. Nu vroiam să văd nimic, ci doar să pot trasa drumul pe hartă. Am văzut mai mult decît îmi închipuisem, reliefuri de piatră nebănuite, care redădeau geografiei a treia ei dimensiune, de proporţii halucinante ; în Olanda o uitasem. Oare nu întinderile plane au favorizat răspîndirea bicicletei ? În Luxemburg n-am întîlnit nici una.

Acest Grand-Duché, cum se chema el, este o Elveţie mai mică, şi un principat de Monaco mai mare. Existenţa tuturor trei rămîne pentru mine puţin inexplicabilă, dar se explică pe cale financiară. Fără debitori, n-ar exista nici creditorii. Nu e cazul întocmai, dar m-am minunat cîte instituţii europene, productive, îşi au sediul în Marele Ducat, care nu ştiu ce produce ; probabil dividente. Peisajul capitalei e monumental, cu prăpăstiile lui stîncoase, reci şi adînci de-ţi îngheaţă sîngele.

Am renunţat la Metz în ultima clipă şi m-am dus direct la Verdun ; scopul era cam acelaşi, vroiam să văd cîmpurile de luptă, cu fortificaţiile. Dar am văzut mai multe cimitire decît forturi şi cazemate.

Châlon-sur-Marne era în închipuirea mea un oraş de mare prestigiu, poate fiindcă se asocia cu Marna, poate fiindcă prestigiul Franţei se răsfrîngea peste toate. Am găsit un tîrg modest, care se trezea greu dimineaţa, la ora cînd am ajuns eu acolo. Mi-am învins dezamăgirea, am luat în lung strada principală, pînă la Marna, am trecut podul şi m-am întors, socotind că făcusem tot ce trebuia să se facă. Am văzut în vitrine fotografiile a trei imobile vechi, din piaţă, cu un trecut de secole, în primejdie să fie demolate de primărie. Peste tot erau fotografiile lor, însoţite de proteste. M-am dus să le văd, într-adevăr, orăşenii aveau dreptate, ar fi fost păcat să le demoleze, dar eu ce puteam face ?

Am ocolit pe la Reims, cu intenţia să-mi controlez impresia penibilă pe care mi-o făcuse catedrala. Probabil uneori avem clipe de agonie, chiar dacă stăm în picioare. M-am uitat bine, din toate părţile, nu era o zi mai frumoasă decît altădată şi nu puteam înţelege cum se formase în conştiinţa mea părerea aceea nefericită. Revizuindu-mi impresia veche, m-am simţit ca după boală.

La Paris am stat o săptămînă, mi-am luat un abonament la toate metrourile şi autobuzele şi n-am făcut altceva toată ziua decît să străbat oraşul, pe raze şi pe cercuri, din centru pînă la periferie ; nu-i loc unde să nu fi pus piciorul. Pentru întinderea lui, Parisul are prea puţină strălucire. Am fost de două ori la Roissy, patruzeci de kilometri, să văd cum decolează „Concorde". E monstruoasă ca o reptilă zburătoare din preistorie. Dar cînd îşi ia zborul, cu ciocul ridicat şi cu roţile strînse devine aeriană ca o cometă. În trecut, avioanele au imitat pasărea, pînă unde a fost cu putinţă ; odată cu „Concorde" au depăşit-o. Încăpăţînarea cu care a fost realizată, împotriva profeţiilor negre şi a cîrtelilor, m-a pus pe gînduri. Chiar dacă este un eşec economic, sau poate tocmai de aceea, constructorii, Franţa şi Anglia, rămîn naţiuni măreţe ; nu, nu le-a venit ceasul pieirii !

Am văzut şi la Paris un film deocheat, după titlu, „America la ora sexi". Şi ei ? Credeam că au alte treburi. Filmul, pe jumătate documentar, nu-i dezgustător, ci tragic. Şi America şi-a pierdut echilibrul pe care îl presupunea viaţa bărbătească, frustă şi primejdioasă din filmele western. Literatura lui Henry Miller putea să mă prevină. Violul a devenit o primejdie ; n-am auzit pomenindu-se de el în nordul Europei. Ca să vezi ce sucită e lumea : unele fac plîngere în justiţie, altele zic bogdaproste !

În piaţa Bastiliei, teribil de prăfuită, o maşină a omorît un tînăr care venea cu ciclomotorul ; zăcea pe pavaj, cu faţa în jos şi aşa a stat pînă ce poliţiştii şi-au scris actele. Erau trei, cu o dubă ; doi au ridicat mortul, de cap şi de picioare, al treilea

a împins o targă sub el și gata ! Se pricepeau la treabă. Putem să ne mirăm, dar era primul accident pe care îl vedeam în lunga mea călătorie, cînd jumătate din timp mi l-am petrecut pe șosele.

De la Paris m-am dus într-o goană pînă la Besançon, unde n-am apucat să văd decît munții, și nicidecum orașul, căci abia sosit și înainte de prima orientare a început să plouă. A plouat isteric toată noaptea. Dimineața, curtea hotelului unde aveam mașina, era inundată ; am intrat în apă pînă la glezne și pe urmă picioarele nu mi s-au mai încălzit decît la Lausanne, unde am stat o săptămînă, și m-am dus la ștrand, pe malul lacului Leman. Deși în plin miez al verii, jumătatea lui august, soarele n-avea putere ; era bun doar pentru promenadă.

În goană am străbătut restul Elveției, prin Berna și Zürich, profitînd cu sete de autostradă și tot mi se părea că nu merg destul de repede. Era sfîrșitul, îl simțeam în mine, mă crezusem mult mai puternic.

Ziceam să ajung pînă seara la Innsbruck, numai că trecînd în Austria a început și aici să plouă, ploaie austriacă știută din alte drumuri. N-am putut merge mai departe, norii făceau întuneric și ploaia îmi pătrundea printre coaste, pînă în suflet. M-am oprit într-un tîrg de sub munte, Dalaas, al cărui nume m-a intrigat și mi-a adus aminte de sfîrșitul președintelui Kennedy ; unde te duci găsești un prilej de tristețe.

În prețul hotelului, cam mărișor, era cuprinsă intrarea la ștrand, așa mi-a explicat hotelăreasa.

— Profitați ! m-a îndemnat ea, cu convingere.

Afară ploua cu găleata.

Serile următoare am rămas la Salzburg, apoi la Viena și la Budapesta, unde am ajuns în ziua hotărîtă de la plecare ; n-am simțit nici o mîndrie, deși aveam dreptul. Aici am stat, în sfîrșit, două zile, după ce de mai multe ori trecusem fără oprire ; toate se împlinesc, odată și-odată, cu condiția să încapă într-o viață. Dacă mă voi gîndi în urmă, să aleg zece din orașele cele mai frumoase văzute de mine, Budapesta va fi printre ele.

De la Cluj drumul tot coboară spre sud, prin Tîrgu-Mureş şi Sighişoara, dar abia după Braşov, de la Predeal, începe linia dreaptă, ca meridianul. De-acolo înainte nu te mai poţi rătăci între punctele cardinale.

Mai jos de Cîmpina este un han, „La paralela patruzeci şi cincea". Numele nu i s-a dat fără justificare ; paralela trece prin apropiere. Astfel, ajuns aici, toate erau încheiate. Rămîneau gîndurile, care au dus la această povestire. Pentru locurile pe unde am trecut prea repede, rămîne harta.

Un volum sferic nu poate fi reprezentat pe o suprafaţă plană decît cu concesii şi artificii. Dar dacă trag pe hartă o linie dreaptă între Haga şi Moscova, cînd de fapt ar trebui să fie curbă, obţin o bază solidă. Iar dacă pornind din aceste două puncte construiesc un triunghi cu vîrful în promontoriul unde vara soarele nu apune niciodată, ajung la expresia grafică a acelei obsesii consumate, din care a rămas titlul cărţii.

Lei 15,50